T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

CUMHURİYET DEVRİ TÜRK ŞİİRİNDE HİCİV
(1923-1960)

Mert ÖKSÜZ

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Âlim GÜR

KONYA 2015

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

CUMHURİYET DEVRİ TÜRK ŞİİRİNDE HİCİV
(1923-1960)

Mert ÖKSÜZ

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Âlim GÜR

KONYA 2015

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	Mert ÖKSÜZ
Numarası	124101001003
Ana Bilim/Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tezin Adı	Cumhuriyet Devri Türk Şiirinde Hiciv (1923-1960)

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riâyet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mert ÖKSÜZ

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Mert ÖKSÜZ
	Numarası	124101001003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Âlim GÜR
	Tezin Adı	Cumhuriyet Devri Türk Şiirinde Hiciv (1923-1960)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Hiciv (1923-1960)" başlıklı bu çalışma / /2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı/başarısız bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir/reddedilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... Vİİ
ABSTRACT ..... Vİİİ
ÖN SÖZ ..... İX
KISALTMALAR ..... Xİ
GİRİŞ: HİCVİ ANLAMAK 12
1. Hiciv, Satir ve Yergi Sözcüklerinin Terimleşme Macerası 13
2. Bir Edebî Tür Olarak Hiciv 14
3. Mizah (Humor), Komik ve Gülme 17
4. Hicvin Taklide Dayalı Akraba Türleri: Tehzil, Parodi ve Pastiş 19
5. Hiciv ve Ahlak 22
I. BÖLÜM: BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE FARKLI COĞRAFYALARDA HİCİV 25
1. Batı Edebiyatı ve Satir 25
2. Arap Edebiyatında Hiciv Türü 30
3. Fars Edebiyatında Hiciv Türü 34
4. Türk Edebiyatında Hiciv 37
4.1. Klasik Türk Edebiyatında Hiciv 38
4.2. Halk Şiirinde Hiciv Yahut Taşlama 49
4.3. Tanzimat'tan Sonra Türk Edebiyatında Hiciv 52
II. BÖLÜM: MANZUM HİCİV YAZMIŞ ŞAHSİYETLER 67
1. Abdülbâki Fevzi Uluboy 67
2. Aziz Nesin 68
3. Faruk Nafiz Çamlıbel 69
4. Fazıl Ahmet Aykaç 71
5. Halil Nihat Boztepe 72
6. Hüseyin Rifat Işıl 74
7. İhsan Hamamoğlu (Hammamîzâde İhsan) 75
8. Melih Cevdet Anday 76
9. Metin Eloğlu 77
10. Namdar Rahmi Karatay 77
11. Nâzım Hikmet Ran 80
12. Necip Fazıl Kısakürek 81
13. Neyzen Tevfik Kolaylı 82
14. Orhan Seyfi Orhon 83
15. Orhan Veli Kanık 86
16. Oktay Rifat Horozcu 86
17. Osman Cemal Kaygılı 87
18. Şemsi Belli 87
19. Ümit Yaşar Oğuzcan 88
20. Yusuf Ziya Ortaç 90
21. Zahir Sıtkı Güvemli 92
III. BÖLÜM: İÇERİK AÇISINDAN HİCİV 94
1. SİYASET 94
1.1. Siyaset Hayatının İncelikleri ve Genel Sorunları 95
1.2. Meclis ve Milletvekilleri 99
1.3. Tarihî Seyir İçinde Siyasi Partiler ve Kuruluşlar 105
1.3.1. İttihat ve Terakki Partisi 106
1.3.2. Tek Partili Cumhuriyet: Cumhuriyet Halk Partisi ve Muhalifler 111
1.3.2.1. Cumhuriyet'in Kuruluşu Sırasında Mizaha Yansımış Bazı Siyasi Olaylar 136

1.3.2.1.1. Lozan Barış Konferansı 136
1.3.2.1.2. Kozmidi'nin Listesi ve Masuniyet-i Şahsiye Kanunu 139
1.3.2.1.3. Firari Azınlıklar Sorunu ve Kılıç Ali-Celâl Nuri İleri Kavgası 140
1.3.3. Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve Demokrat Parti 144
1.4. Hiciv Şiirlerinde Bazı Siyasetçiler 160
1.4.1. Adnan Menderes 160
1.4.2. Besim Atalay 166
1.4.3. Celâl Bayar 168
1.4.4. Damat Ferit Paşa 169
1.4.5. İsmet İnönü 171
1.4.6. Kasım Gülek 177
1.4.7. Lütfi Fikri Bey 178
1.4.8. (Mehmet) Cavit Bey 180
1.4.9. Nihat Erim 181
1.4.10. Mehmet Fuat Köprülü 183
1.4.11. Recep Peker 187
1.4.12. Tevfik Rüştü Aras 190
1.5. İkinci Dünya Savaşı 191
1.5.1. Adolf Hitler ve Almanya 196
1.5.2. Benitto Mussolini ve İtalya 199
1.5.3. Winston Churchill 202
1.5.4. Atom Bombası 203
1.5.5. Savaş Sonrası: Rusya ve Amerika Arasında Türkiye 204
2. SOSYAL KONULAR 207
2.1. Geçim Derdi, Fakirlik ve Pahalılık 207
2.2. İstanbul'un Sorunları 217
2.3. Eğitim Camiası 231
2.4. Ezen-Ezilen ve Güçlü-Zayıf Çatışması 237
2.5. Bürokrasi ve Yozlaşma: Rüşvet, Dalkavukluk, Adam Kayırma 242
2.6. Eskiye Özlem ve Yozlaşmadan Şikâyet 248
2.7. Gayrimüslimler 252
2.8. Sosyal ve Siyasi Hayat İçinde Kadın 256
2.9. Ulaşım Sorunları 261
2.10. İçki ve Yasaklar Hakkında 265
2.11. Doktorlar ve Sağlık Sistemi 268
3. EDEBİYAT VE BASIN CAMİASI 269
3.1.Edebiyat, Şiir ve Şairlerle İlgili Genel Tepkiler 270
3.2.Bâbıâli ve Basın Hakkındaki Genel Fikirler 274
3.3.Sansür ve Basın Üzerindeki Kontroller 276
3.4.Şairler, Yazarlar ve Gazetecilere Yönelik Hicivler 278
3.4.1. Abdullah Cevdet 282
3.4.2. Abdülhak Hâmit Tarhan 284
3.4.3. Ahmet Hamdi Tanpınar 285
3.4.4. Ahmet Hâşim 287
3.4.5. Ahmet İhsan Tokgöz 291
3.4.6. Ahmet Emin Yalman 292
3.4.7. *Akbaba*, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi 295
3.4.8. Ali Ekrem Bolayır 299
3.4.9. Ali Emîrî Efendi 302
3.4.10. Asaf Hâlet Çelebi 304

3.4.11. Behçet Kemal Çağlar 310
3.4.12. Cahit Sıtkı Tarancı 312
3.4.13. Celâl Sâhir Erozan 313
3.4.14. Ethem İzzet Benice 316
3.4.15. Falih Rıfkı Atay 317
3.4.16. Fazıl Ahmet Aykaç 320
3.4.17. Florinalı Nâzım (Nâzım Özgünay) 324
3.4.18. Garip Şairleri ve Şiirde Eski-Yeni Çatışması 328
3.4.19. Halil Nihat Boztepe 337
3.4.20. Hammamîzâde İhsan (İhsan Hamamioğlu) 338
3.4.21. Hamdullah Suphi Tanrıöver 339
3.4.22. Hüseyin Cahit Yalçın 341
3.4.23. İbnülemin Mahmut Kemâl İnal 348
3.4.24. İsmail Habip Sevük 350
3.4.25. İsmail Hakkı Baltacıoğlu 351
3.4.26. İzzet Melih Devrim 353
3.4.27. Mehmet Emin Yurdakul 355
3.4.28. Nadi Ailesi ve *Cumhuriyet* 359
3.4.29. Nâzım Hikmet 361
3.4.30. Necip Fazıl Kısakürek 371
3.4.31. Nurullah Ataç 376
3.4.32. Peyami Safa 379
3.4.33. Piyer Loti 383
3.4.34. Refi Cevad Ulunay 384
3.4.35. Rıza Tevfik Bölükbaşı 384
3.4.36. Tahir Nadi (Ozanözgü) 388
3.4.37. Tevfik Fikret 390
3.4.38. Us Ailesi ve Vakit 390
3.4.39. Velid Ebüzziya 392
3.4.40. Yahya Kemal Beyatlı 394
3.4.41. Yakup Kadri Karaosmanoğlu 397
4. İNANÇ VE KADER 401
4.1. Yanlış Dinî Yorumlar ve Olumsuz Şahsiyetler: İmam, Vaiz, Hacı, Softa, Yobaz 401
4.2. Felek Karşısında İnsan 406
5. MÜSTAKİL MANZUM HİCİV KİTAPLARI 410
5.1. *Kargalar* 410
5.2. *Ağaç Kasidesi*: Dil ve Kültür Devrimi Hakkında Geç Kalmış Bir Hiciv 416
SONUÇ 437
KAYNAKÇA 446
DİZİN 499

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Mert ÖKSÜZ
Numarası	124101001003
Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Âlim GÜR
Tezin Adı	Cumhuriyet Devri Türk Şiirinde Hiciv (1923-1960)

ÖZET

Bu çalışmanın konusu Cumhuriyet sonrasında (1923-1960) yazılıp yayımlanmış manzum hicivlerdir. Araştırma "Giriş" ve üç bölümden oluşmaktadır. "Giriş"te hicvin tanımı, niteliği ve felsefesi anlatılmak istenmiştir. "İkinci Bölüm"de manzum hiciv yazmış başlıca şahsiyetler kısaca tanıtılmıştır. "Üçüncü Bölüm", araştırmanın asıl ve en hacimli kısmıdır. Burada incelenen metinler siyasi, sosyal ve kültürel içeriklere göre ele alınarak tarihî çerçeve içinde yorumlanmıştır. Şiirlerin yazılma amaçları, bir kuruluşun veya kişinin sık hicvedilen yönleri nedenlerle aydınlatılmak istenmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşadığımız hemen her sosyal, siyasi ve kültürel sorun edebiyatın en eski türlerinden biri olan hicivde işlenmiştir. Zaman zaman dönemin şartları ve siyasi baskı nedeniyle konular gecikmeli olarak ele alınsa da şairler ve mizahçılar detayları bile dikkatten kaçırmamıştır. İçerikleri açısından edebiyatın yanında sosyoloji, siyaset ve tarih biliminin de ilgi alanına giren bu dizelerde bizim yakın geçmişteki hikâyemiz anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hiciv, Edebiyat, Cumhuriyet Devri, Siyaset, Sosyal Sorunlar

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Mert ÖKSÜZ
Numarası	124101001003
Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Âlim GÜR
Tezin Adı	Satire In Republic Period Turkish Poetry (1923-1960)

ABSTRACT

This dissertation explores satirical poetry written and published in the Early Republican Turkish Literature (1923-1960). The study is divided into the following chapters. The Introduction explains satire: its nature and its philosophy. Chapter two provides a brief overview of prominent Turkish satirist poets in this period. Chapter three presents the main body of this thesis: it is an analysis of satirical poetry; explored within the historical context of the Turkish Republican period; bearing in mind the relevant political, social, and cultural influences. The analysis aims to shed light on why satirical poets wrote their particular works in the first place, as well as how and why certain institutions or persons were commonly satirized.

Following the institution of the Republic, almost every social, political or cultural issue in Turkey has been the subject of satire -one of the oldest canons of literature. Although, at times, political pressure delayed open discussion of certain sensitive issues; that did not prevent poets and humorists from including every little detail of these events in their works.

Finally, it needs to be mentioned that these verses, whose lines are not only subjects of literature but also of sociology, political science and history, reflect the story of our recent past.

Key Words: Satire, Literature, Republican Period, Politics, Social Affairs

ÖN SÖZ

Hiciv; alay etmek, yermek veya bir eleştiride bulunmak amacıyla çoğu kez mizah diliyle yazılmış metinlerin genel adıdır. Türün, Türk edebiyatında uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Önceleri sadece manzum olarak kaleme alınmış hiciv, sosyal yapı, edebî üretim yolları ve estetik anlayışa göre şekillenip üslup ve form açısından zamanla farklı biçimlerde okurların karşısına çıkmıştır.

Bu çalışmanın konusu Cumhuriyet sonrasında (1923-1960) yazılıp yayımlanmış manzum hicivlerdir. Görülebildiği kadarıyla daha önce hazırlanmış benzer başlıklı kitapların tamamı içerik açısından antoloji niteliğindedir. Bununla beraber mizah veya hiciv şairlerini inceleyen oylumlu ve başarılı monografiler hazırlanmış; fakat manzum hiciv yazmış kalemleri, dizeleri ve bunların konularını birleştirerek ele alan bütüncül bir inceleme yapılmamıştır.

Araştırma "Giriş" ve üç bölümden oluşmaktadır. "Giriş"te hicvin tanımı, niteliği ve felsefesi anlatılmak istenmiştir. Bu amaçla kelimenin etimolojisi ve farklı dillerdeki karşılığı, hicivden ayrı düşünülemeyecek mizah ve gülmenin psikolojisi, kişilik hakları ve ahlak, hicve yakın taklide dayalı türler tehzil, parodi ve pastiş açıklanmıştır.

Tezin "Birinci Bölüm"ünde başlangıcından araştırmaya konu olmuş tarih aralığına kadarki dönemde hicvin serüveni ele alınmıştır. Türün Doğu (Arap ve Fars) ve Batı edebiyatındaki gelişim çizgisi üzerinde durulmuş, ardından Türk edebiyatındaki seyri kronolojik bir yaklaşımla ve bazı örneklerle anlatılmıştır.

"İkinci Bölüm"de manzum hiciv yazmış başlıca şahsiyetler kısaca tanıtılmıştır. Bir iki örnek vermiş veya bu yönüyle bilinmemiş isimler ayrıca ele alınmamış, üçüncü bölümde tarih ve konu bağlamında incelenmişlerdir. Bunların isimleri "Dizin"e eklenmiştir. Yine bu bölümde ele alınan sanatçıların üsluplarına ve çalışmalarına dair kendilerinin ve araştırmacıların dikkate değer fikirleri aktarılmış, genel tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır.

"Üçüncü Bölüm", araştırmanın asıl ve en hacimli kısmıdır. Burada incelenen metinler siyasi, sosyal ve kültürel içeriklere göre ele alınarak tarihî çerçeve içinde yorumlanmıştır. Manzumelerin yazılma amaçları, bir kuruluşun veya şahsın sıkça hicvediliş yönleri nedenler üzerinde durularak aydınlatılmak istenmiştir. Bu kısımda siyasi partiler, aralarındaki ilginin anlaşılması amacıyla kronolojik olarak; sosyal konular, toplum gündeminde kapladıkları yere göre önem sırasıyla; kişiler ise rahat bulunmaları için alfabetik dizilmiştir.

"Sonuç"ta tekrara dayalı kuru bir özet yerine, yorum ve örneklerden beslenen tespitlerle net bir fotoğraf ortaya konmuştur.

Çalışmada kullanılan kaynaklar yazar soyadlarına göre alfabetik sıralanmıştır. Bunlara rahatça erişilmesi için "Kaynakça" içinde türlere göre bir ayrım yapılmamıştır. Okura kolaylık sağlamak amacıyla araştırmanın sonuna bir genel dizin eklenmiş ve burada şahıs adları düz, eser adları italik olarak gösterilmiştir.

Bu arada belirtilmeli ki çalışmanın kapsamına giren sanatçıların öncelikle hiciv ve mizah içeren şiir kitapları dikkate alınmıştır. Çoğu kez kitapların ilk baskılarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun olmadığı durumlarda, mümkün olduğunca en güncel ve gözden geçirilmiş bütün şiirler, toplu şiirler gibi baskılar tercih edilmiştir. Böyle bir çalışmanın hakkıyla hazırlanmasında kitap bütünlüğündeki yayınlar yeterli olamayacağı için 1923-1960 arasında çıkmış önemli ve etki uyandırabilmiş mizah dergileri de hiciv manzumeleri açısından taranmış ve bunlarda yer alan dikkate değer örnekler çalışmada kullanılmıştır. Söz konusu dergiler alfabetik olarak; *Akbaba*, *Amcabey*, *Aydede*, *Dolmuş*, *Kahkaha*, *Karikatür*, *Markopaşa*, *Mizah*, *Şaka*, *Tef*, *Zümrüd-i Anka* şeklinde sıralanabilir.

Tezin yazımında elden geldiğince TDK'nın güncel yazım kılavuzuna uyulmuştur. Arap harfli Türkçe metinler okunurken bugün kullanılan sözcükler kılavuza uygun, diğerleri ise asıl şekillerinde yazılmaya çalışılmıştır.

Ele alınan edebî türü ve ilgili dönemi metinler üzerinden aydınlatma çabasındaki bu incelemede birtakım eksik ve kusurlar bulunacağı kesindir. Bunların hoşgörüyle karşılanmasını umar ve alana bir katkım olduysa kendimi mutlu sayarım.

Bu çalışmayı hazırlarken İstanbul Atatürk Kitaplığı'ndaki ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki bazı görevlilerin yardımını gördüm. Değerli çalışma arkadaşlarım, tezin bazı bölümlerini okuyarak benimle fikirlerini paylaştılar. Hepsine teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında dikkatli ve titiz tespitleriyle bana yol gösteren değerli danışmanım Prof. Dr. Âlim Gür'e yakın ilgisinden dolayı müteşekkirim. Prof. Dr. Mustafa Özcan'a ve Prof. Dr. Köksal Alver'e izleme komitemde yer aldıkları için ve ilgilerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Tüm akademik hayatımda beni teşvik eden, bilgi ve tecrübesiyle gerek tezimde gerekse diğer çalışmalarımda katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Turan Karataş'a minnettarım.

2015 Mert Öksüz
Karaman

KISALTMALAR

AO: Akıllı Ozan
AÜ: Atatürk Üniversitesi
AKM: Atatürk Kültür Merkezi
akt.: aktaran
bkz.: bakınız
C.: cilt
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.: çeviren
DO: Deli Ozan
dan.: danışman
DP: Demokrat Parti
haz.: hazırlayan
İÜ: İstanbul Üniversitesi
MBK: Millî Birlik Komitesi
MEB: Millî Eğitim Bakanlığı
MÖ: Mert Öksüz
M.Ö.: milattan önce
MP: Millet Partisi
röp. y.: röportajı yapan
s.: sayfa
S.: sayı
SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SÜ: Selçuk Üniversitesi
t.y.: tarih yok
TAE: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
TCF: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK: Türk Dil Kurumu
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK: Türk Tarih Kurumu
Y.: Yayınları/Yayıncılık
YKY: Yapı Kredi Yayınları
vd.: ve diğerleri
AÜ DTCF: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
TBEA: *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*

GİRİŞ: HİCVİ ANLAMAK

Sadî, *Bostan*'ın terbiye üst başlıklı yedinci bölümünde insan doğasıyla ilgili bir şikâyetini okurlarıyla paylaşır. Buradan bir pasajı şöyle özetlemek mümkün: "Kimseyle sohbet arzusu olmayan biri halvet köşesine çekilse onu ikiyüzlü ve hilekâr diye eleştirirler. Güler yüzlü ve dost canlısı oldu mu, iffetli ve takvalı saymazlar. Bir fakirin mevkisini iyi talih yükseltiverse gıcırdatırlar dişlerini, derler ki felek zaten değersizleri gözetir. Baktılar elinde bir iş var, seni dünyalığa düşkün sayarlar. El çekip gayret etmesen, sana hazır yiyici derler. Konuşkansan içi boş davulsundur. Suskunsan hamamdaki resim. Tahammül edene erkek demezler, başında heybet ve yiğitlik varsa, bu ne delilik diye kaçarlar. Kimsenin elinden kurtulamaz kimse. Dile düşen için sabırdır çare" (Sadî, 2012: 252-254). Görüldüğü kadarıyla insanın "kusur bulma huyu", İranlı şairi rahatsız etmiş. Fakat ademoğlunun bu yönü; eleştirinin, özellikle hiciv ve mizahın doğmasındaki itici öge olmuştur.

Bazı filozoflar, sonuç yerine sebebe odaklanmışlar ve "kusur bulma"nın özü açısından kolay olduğunu belirtip doğruya ilerlemenin "tek/ideal" olana ulaşmanın imkânsızlığı bakımından güçlüğüne işaret etmişlerdir. Aristo, "yanlışa düşmek pek çok biçimde, doğru ise tek biçimde olur" (akt. Van Gelder, 1989: 1, Aristotle, 2004: 30) ifadesiyle, Rousseau da "yanlış sonsuz şekillere girebilir; doğru ise yalnız bir türlü olur." (Rousseau, 1989: 28) cümlesiyle, Sadî'nin şikâyetlerinin sebebini bu bağlamda açıklamaktadır.

Fikirler, insanlar, toplumlar, kurumlar ve devletler farklı eksikliklerle hicvedilip mizah malzemesi yapılmışlardır. Çünkü aktarıldığı gibi yanlışın bir sınırı yoktur ve insanoğlu -özellikle şair ve yazarlar- bunları görüp yorumlama noktasında yeteneklidir.

Eksik ve kusurları ifşa eden hiciv, estetik bakımdan edebiyatın "baştacı" makamına erişememiştir. Çoğu kez ahlak bakımından tartışmalı görülüp dışlanmış, ağır hükümlere hatta canlara mal olmuştur. Zaman zaman havanda su dövmek, ciddiyetsiz bir işle uğraşmak ve bazen de belalı bir iş olarak görülmüştür. Fakat ilgi çekici içeriğiyle hemen her zaman "haber değeri taşıyan", dolayısıyla merak uyandıran bir yönü bulunmuştur. Bu nedenle okurları tarafından methiyeler ve lirik türler kadar ilgi görmüştür.

Hicvin ve mizahın edebiyatın sınırlarını aşıp siyasal ve sosyal alanlara taşan bir söylem kapasitesi ve karmaşık bir tarihî seyri vardır. Bu seyri anlayabilmek için kelimenin ortaya çıkışı, anlamı, gülmenin ve eleştirmenin doğası, konunun ahlaki yönü ve hicivle akraba türlerin nitelikleri üzerinde durmak gerekmektedir.

1. Hiciv, Satir ve Yergi Sözcüklerinin Terimleşme Macerası

Hiciv Arapça bir kelimedir ve köken olarak iki asli şekli mevcuttur. Bunlardan ilki 'hecv'dir. Hecv zaman içinde Türkçe telaffuz ve ses özelliklerine uyarak hiciv şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim *Kâmûs-ı Türkî*'deki hiciv maddesinde "*ha'nın kesriyle galattır*" ifadesiyle bu değişim dile getirilir. (Ş. Sami, 1317: 1506) Kelimenin diğer asli şekli ise 'hicâ'dır. Türkçede farklı bir anlamda (hece) kullanılan bu kelime hicvin esas köküdür. (Fîruzâbâdî, 1528: 946; M. Âsım, 1834: 954; Wehr, 1979: 1196; Steingass, 2005: 1489). Bu esas kökün anlamı, Arapça ve Türkçe sözlüklerde ufak tefek farklılıklar dışında benzer karşılıklarla yer almaktadır. Kronolojik olarak bu açıklamaları ele almak yararlı olacaktır. Arapça sözlüklerin en eskilerinden biri olan *Kitabu'l-Ayn*'da hcv (هجو) ve hcâ (هجا) köklerinin karşılığı yoktur. Diğer önemli ve kapsamlı sözlüklerden olan *Lisanu'l-Arab*'da kelimenin türevleri hecâ, yehcû, hecven, hicâ ve tehcâ' olarak ifade edildikten sonra anlamı "*birini şiir yoluyla şetm etmek ve methin zıddı*" biçiminde verilir. Kelimenin diğer karşılığıysa "*bir sözün harflerini bölmek ve onu heceleyerek okumak*" şeklinde açıklanmıştır. (İbn Manzûr, 1307: 228) Fîruzâbâdi'nin *Kamusu'l-Muhit* adlı sözlüğünün de İbn Manzûr'un *Lisanu'l-Arab*'ını takip ettiği görülmektedir. Burada da yine "*birini şiir ile yermek*" ve "*bir sözün harflerini bölmek ve onu heceleyerek okumak*" (Fîruzâbâdi, 1528: 946) karşılıkları verilmiştir. Aynı sözlüğün Mütercim Asım tarafından Türkçeye çevrilmiş basımında da benzer karşılıklar bulunur: "*bir âdemi şiir ile zemm ve şetm eylemek*" ve "*bir lafzı hurûfiyle takdi eylemek manasınadır ki hurûfunu elif ba ve cim ve dal diye tadâd eylemekten ibarettir*" (1834: 954).

Redhouse'un Türkçe sözlüğünde de hicâ, "*bir kelimeyi heceleyerek, harf harf okumak; hicvetmek, hiciv*" (1890: 2158) karşılıklarıyla açıklanmaktadır. Diğer Arapça ve Farsça sözlüklerde de (Wehr, 1979: 1196; Mutçalı, 1995: 936; Baalbaki, 1995: 1202; Steingass, 2005: 1489) benzer karşılıklar vardır.

Türkçedeki hiciv sözcüğünün Batı edebiyatındaki genel karşılığı "satir"dir. Önceleri bu kelimenin Yunanca 'satyr' kelimesinden türediği düşünülmüştür. Satyr, çevresiyle alay eden ve edepsiz davranışları ile tanınan, belden üstü insan, altı keçi biçimindeki mitolojik bir kahramanın adıdır. Atina'daki festivallerde sahneye konan trajedilerden sonra izleyicileri eğlendirmek için satyr kostümleri giyen oyuncuların yer aldığı kısa komediler de satyr oyunları olarak bilinmektedir. (Aytür, 1968: 136) Hem bu karakterin davranışları hem satyr oyunlarının komedi türünde olması, "satyr=satire" arasında etimolojik ilgi kurulmasını kolaylaştırmış gibidir. Fakat daha sonra satir teriminin Roma edebiyatında doğduğu anlaşılır. İlk olarak Isaac Casaubon 1605'te satir sözcüğünün Latince "satura"dan türediğini tespit

etmiştir. Adları bugüne ulaşabilmiş eski satir şairleri Lucilius (M. Ö. 180-102), Horatius (M. Ö. 65-8), Persius (34-62) ve Juvenalis (1. yy. sonu 2. yy. başı) de zaten Romalı sanatçılardır. Satura kelimesi gıda, aşçılık, hukuk, edebiyat gibi geniş bir kullanım sahasına sahiptir. İlk anlamı "dolu"; ikinci anlamıysa "pek çok farklı şeyin karışımı, karışık" demektir. Latincede "Tanrılara sunulan meyve tabakları, *lanx satura* (karışık tabak) olarak tabir edilmekte ve farklı yemişlerle yapılan yemekler *satura* olarak adlandırılmaktadır." (Highet, 1962: 231). Bir gıda teriminin edebî tür adı olarak kullanılmaya başlanması biraz zaman almıştır. Bazı araştırmacılar satura kelimesinin Horatius'un satirlerinin ikinci kitabına kadar bugünkü anlamıyla değil, farklı konu ve türdeki şiirlerin bir araya getirildiği eserler olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Horatius'un zamanındaysa kelime hem türün hem de toplu hiciv şiirleri içeren eserlerin genel adı hâline gelmiştir. Daha sonra Juvenalis'in dönemine gelindiğindeyse hiciv üslubuyla kaleme alınmış her bir şiir için satura terimi kullanılmaya başlanmıştır. (Hendrickson, 1911: 142-143; Ullman, 1913: 192)

Türkçede, Cumhuriyet'ten sonra hiciv kelimesinin yanında eş anlamlı olarak "yergi" de kullanılmıştır. Ferit Öngören'e göre bu sözcük hiciv türündeki saldıran, karalayan yönü karşılamasına rağmen mizah yapısını karşılamamaktadır. (Öngören, 1983: 138) İçeriği bakımından hiciv türünün kapsamına giren diğer bir terim de "taşlama"dır. Taşlamalar, genel anlamda halk şiirindeki yergi örnekleri olup klasik edebiyatta hiciv türünün karşılığı olarak ele alınmaktadır. (Çıblak, 2008: 3) Hiciv ve hemen aynı anlama gelen tabirlere değindikten sonra hicvi bir edebî tür olarak açıklamak gerekir.

2. Bir Edebî Tür Olarak Hiciv

Bir edebî tür olarak hicvi tarif eden kaynaklarda farklı tanımların bulunduğu görülmektedir. Önceki bölümde de belirtildiği gibi Mütercim Asım hicvi, bir âdemi şiir ile zemm ve şetm eylemek (1834: 954) ifadesiyle açıklamıştır. *Kâmûs-ı Türkî*'de şiiren ve hezl tarikiyle zemm (1317: 1506) karşılığı bulunmaktadır.

Tâhir Olgun'un (1877-1951) *Edebiyat Lügati*'ndeyse birinin kusurunu ve ayıbını meydana koymak (1936: 44) şeklinde kişisel ve ahlaki bir yorum yapıldığı görülmektedir. Hiciv hakkındaki diğer tarifler de şöyle sıralanabilir: "Toplum veya kurumlardaki aksaklıkları, haksızlıkları, çarpıklıkları, insan yaşamının kötü, hoşa gitmeyen yönlerini, görüşlerini alaya alarak yermek, tenkit etmek. (Baypınar, 1979: 32); Belirli bir kişiye, bir olaya, bir sonuca mizahın saldırısı. (Öngören, 1983: 137); Çoğunlukla mantıksız, garip ve saçma olana, ustalık ve mizah vasıtalarını kullanarak herhangi bir 'hedef'e saldırmak.

(Boynukara, 1997: 228); Kişi, kurum veya toplumu alaylı tarzda eleştirme ve eleştiri metinlerinin oluşturduğu edebî tür. (Okay, 1998: 447); Şahsi kin, nefret, öfke, hoşnutsuzluk, acı gibi duyguları dile getirmenin bir aracı ya da toplumsal eleştiri içeren eserler. (Kortantamer, 2007: 75); İnsanlara yönelik bir saldırı aracı; hedef aldığı nesneyi yererek (zemm) veya küfür yoluyla (şetm) yıkmayı amaçlayan ve şiir şeklinde ifadesini bulan bir sanat. (Apaydın, 2001: 11); Bir kişiyi, kurum ya da topluluğu/toplumu alay ederek eleştirmek, yermek, aşağılamak ve gülünç duruma düşürmek kastıyla yazılan, genellikle manzum metinlere verilen isim. (Karataş, 2007: 200)

Hiciv türünü açıklayan bu alıntılara kronolojik olarak bakıldığında öncekilerin divan edebiyatındaki örneklerinden yola çıkarak sadece "şahsi" ve "ahlaki" çerçevede yorumlar yaptığı görülmektedir. Daha sonrakilerse çağdaş örneklere uygun biçimde şahısların yanında sosyal eleştirinin de hicvin kapsamında olduğunu işaret etmişlerdir.

Bu çalışmanın ilgi alanına giren örnekler dahilinde hiciv türü şöyle tanımlanabilir: *Bir şahsın, topluluğun ve kurumun kusurlarını gösterip onu gülünç duruma düşürmek veya yermek için mizah diliyle kaleme alınan eserlerin adı*. Tüm bu açıklamalar göz önünde bulundurularak hicvin üç ögesi olduğu söylenebilir.

Hicvin birinci ve asli ögesi eleştiridir. Eleştirinin hedefi, kişisel bir iğnelemeden toplumun kırılgan sorunlarına kadar genişleyebilir; fakat bu amaçla üretilmemiş metinler hiciv niteliği göstermez. Öte yandan belirtilmeli ki salt eleştiri, hiciv demek değildir. Herder (1744-1803), hiciv ve eleştiriyi kişileştirdiği bir denemesinde eleştirinin ağzından hicve şu "suçlama"yı yöneltip bir ayrımı belirginleştirir: "*Benim oklarım isabet eder ve hastalığı iyileştirir, senin muzipliklerin ise yaralar, ama asla iyileştirmez.*" (Herder, 1990: 13). Alman düşünür, eleştirinin "düzeltme" aracılığıyla senteze başka bir deyişle doğruya ulaşma çabasına dikkat çekerken hicvin saldırgan ve yaralayıcı amacının hedefe konan kurumu, sorunu veya kişiyi "yıpratma"ya dönük olmasını bir farklılık olarak ortaya koyar.

Hicvin ikinci ögesi mizahtır. Hiciv yazan biri çoğu kez ele aldığı kişi veya konuyla alay edip hedefini gülünç duruma düşürmeyi amaçlar. Mizah, hiciv türünde adeta bir söylem zorunluluğudur. Çünkü şahsi, sosyal ya da siyasal bir eksiklik doğrudan ifade edilirse söz konusu metin bir makale, fıkra vb. eleştirel nitelikte bir yazı olarak kabul edilip "ciddi" bir karşılık görür ve sanatçı açısından karşılaması zor, sert bir tepki doğurur. Mizah ise gülme vasıtasıyla tepkinin gerilimini azaltır. Bu azaltma okur üzerinde açıkça görülebilen bir kabul doğurur. Zira gülmek az ya da çok kabul etmektir.

Üçüncü öge ise saldırganlık, öfke duygusu ve değersizleştirme isteğidir. Şüphesiz belirli bir toplumdaki çoğu fert kişisel haksızlıklara uğrar ya da bunlara tanık olur. Üstelik -derecesi değişmekle beraber- her dönemde sosyal adaletsizlik veya çeşitli haksızlıklar bulunmaktadır. Fakat bazı sanatçılar bunlardan bahsetmezken diğerleri en ufak haksızlığı ve olumsuzluğu diline dolayıp eleştiri ve hiciv konusu yapabilmektedir. Öte yandan öfke ve onunla bağlantılı olan hakaret, aslında hiciv okuyanlar için merak uyandırıcıdır. Yoksa bu kadar eski bir türün -uzunca bir süre ahlaksızlıkla eş anlamlı olarak görülmesine rağmen- yaşaması başka şekilde açıklanamaz. Hiciv hakkında aydınlatıcı açıklamaları olan teorisyenlerden Northrop Frye'ın (1912-1991) fikirleri de bu doğrultudadır: "*Hiciv için iki şey zorunludur; bunlardan biri absürtlük ve garipliğin zemininde veya şairin hayal dünyasında inşa edilen ince nükteler ya da mizahtır; diğeriyse saldırılacak bir hedeftir. Mizah olmadan saldırmak ya da salt kınama hicvin bir sınırını oluşturur. Fakat bu sınır fazlasıyla bulanık ve belirsizdir de; çünkü methiyeler edebiyatın en sıkıcı ve sönük örnekleriyken hakaret ve küfür edebî sanatların en ilginç biçimidir.*" (Frye, 1973: 224). Frye'ın okurların başkasına yapılan "hakaret"i okumaktan zevk alacağına dair öngörüde bulunmasının altında insan psikolojisi, merak duygusu ve "haber alma" ihtiyacı yatmaktadır.

Genellikle hiciv örneklerinde bu ögelerin tamamı aynı yoğunlukta bulunmaz. Çevre, sanatçının karakteri, ele alınan konunun kişisel ya da sosyal nitelikte olması hicvin ağırlık yönünü değiştirir. Bazı örneklerde mizah ve alay ağır basarken öfke ve kin siliktir. Bir kısmındaysa öfke ve kin her dizede kendini hissettirirken mizah neredeyse yok derecesindedir. Hicvin mizahi ya da öfkeli tarafının ağırlıklı olması eski devirlerden beri bu tip şiirlerde genel bir ayrım yapılmasını sağlamıştır. Doğu edebiyatlarında birbirleriyle oldukça yakın anlamlı kullanılan hiciv ve hezl kavramları arasında bu tip bir ayrım mevcuttur. Hezlin saldırması ve gülünç duruma düşürmesi açısından latife olmadığı fakat hakaret sövme seviyesine çıkmadığı için hiciv ile latife arasında bulunduğu ifade edilmiştir. (Pala, 1998: 305-306) Benzer bir ayrımın Batı edebiyatında da mevcut olduğu görülmektedir. John Dryden'in (1631-1700) "satir"in ortaya çıkışını tartıştığı önsözünden (1693) sonra Batı'da hicvin farklı örnekleri Horatius'ın mizahi ve nükteye dayalı tarzıyla Juvenalis'in temsil ettiği saldırgan ve öfke dolu üslup olmak üzere iki kutba ayrılmıştır. (Keane, 2006: 6) Mizahın ve öfkenin yoğunluğu sanatçının tercihiyle ilgiliyken hicivde değişmeyen unsur eleştirmek ihtiyacıdır.

Hiciv ve mizah birbirleriyle üslup ve içerik bakımından bağlı oldukları için ileriki bölümde mizah teorilerini ve hiciv-mizah ilişkisini ele almak yararlı olacaktır.

3. Mizah (Humor), Komik ve Gülme

Hiciv gibi mizah sözcüğü de Arapça kökenlidir. Asıl şekli "müzah"tır. Arapçadaki açıklaması şöyle: "*şakalaşmak, latife yapmak, ciddinin zıttı*" (İbn Manzûr, 1307: 228). D. Mehmet Doğan, mizahı şöyle açıklar: "*1. Olayların gülünç taraflarını ortaya koymayı esas alan sanat türü, gülenek, gülmece, hümor. 2. Şaka, lâtife, eğlence, alay; nükte, hezl; bu hususiyetleri taşıyan söz veya yazı.*" (Doğan, 2008: 1151). Mizahın Türkçe karşılığı olarak "gülmece" sözcüğü de kullanılmaktadır. TDK sözlüğünde mizahı gülmece başlığı altında açıklamaktadır. Tanım şu şekilde: "*Eğlendirme, güldürme ve bir kimsenin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, mizah, humor 2. Gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan edebiyat türü, mizah, ironi*" (TDK, 2005: 806). Bazı öne çıkmış mizah yazarları (Nesin, 1985: 62) mizah karşılığı olarak kullanılan gülmecede ısrar edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Mizahın Batı dillerindeki karşılığı "humor"dur. Latince kökenli bu terim, ilk defa İngiliz şair ve tiyatro sanatçısı Ben Jonson (1572-1637) tarafından edebî ve entelektüel sahaya kazandırılmıştır. (Demiralp, 2005: 87) Humor sözcüğü Batı edebiyatıyla sınırlı değildir. Türkçede de mizahın eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.

Özet olarak "*mizah; dinleyen, izleyen ya da okuyanları güldürmek amacıyla ortaya konan söz, hareket ve yazıların tamamı*"dır. Dinleyenin, izleyenin ya da okuyanın gülmeye başlaması da psikolojik, sosyal ve fizyolojik değişkenlere bağlıdır. Komik unsurlar ve gülme hakkındaki pek çok çalışma Henri Bergson (1859-1941) ve Sigmund Freud'un (1856-1839) teori ve düşüncelerinden beslenmektedir. Gülmenin sadece insana özgü olduğunu belirten Bergson, hayatın akışı içinde tekrar eden, farklı gözüken davranış ve kişilerin yapaylık oluşturduğunu düşünmektedir. Ona göre bu yapaylık ve farklılık bir mekaniklik hissi uyandırarak gülmeyi doğurmaktadır. (Bergson, 2012: 35) Birine veya bir fikre gülmek üstünlük kurma ve değiştirmeyle de ilgilidir. Çünkü aşağı olanın diğerlerine gülünç gelen bir yönü vardır. Sosyal işlevi açısından gülme ve komik, eğlenmenin yanında kusurları da açığa çıkarır ve bir değişim mesajı gönderdiği için toplumsal açıdan bastırma işlevine sahiptir. Eserinde gülünç olanı bulup yansıtan sanatçı ya da şaka yapan kişi, bundan kaynaklı bir haz alır. Freud, espri ve şakaların altında doğrudan ifade edildiğinde ayıp görülecek yanlışları ortaya çıkarmaktan duyulan bir keyif olduğunu da iddia etmiştir: "*Şakalarda ön planda duran şey, eleştiri tarafından yasaklanmış olanı mümkün kılmaktan sağlanan doyumdur.*" (Freud, 2003: 160). O zaman gülmenin ve komiğin hem yanlışlıkları gösterdiğini hem de başka şekilde ifade edilemeyecek bir eleştiriyi mümkün kıldığını söylemek mümkündür.

Kişiye haz veren gülme olayı birbiriyle bağlantılı psikolojik ve fizyolojik aşamalarla ortaya çıkmaktadır. *Türk Mizahı ve Hicvi* adlı incelemesinde Ferit Öngören, mizahın "mantık", "görüntü" ve "toplumsal ilişki" ögelerinin birleşmesiyle gerçekleştiğini belirtmiştir. (Öngören, 1983: 23) Rod A. Martin ise *Mizahın Psikolojisi: Bütünleyici Bir Yaklaşım* adlı çalışmasında, mizah duygusunun dört aşama sonucunda ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Bunlar sırasıyla şöyle sıralanabilir: 1. Sosyal durum ve bağlam, 2. İdrak ve anlama aşaması, 3. Hisler ve duygulardaki karşılık, 4. Ses ve davranışlarla ortaya çıkan gülme (Martin, 2007: 5). Araştırmacının ileri sürdüğü dört basamak üzerinde durulursa hem mizahın ortaya çıkışı hem insan üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılmış olacaktır. İlkin mizah sosyal bir bağlama muhtaçtır zira insan diğer insanların yanındayken yalnız kaldığı zamanlardan daha çok güler; ayrıca yalnızken şaka da yapmaz. Mizahi bir unsuru sosyal bağlamda yorumlarken okunanın ya da duyulanın gayriciddi, eğlenceli ve mizahi olduğuna inanıp duygusal açıdan etkileniriz ve tepki gösteririz. Etkilenme ve tepki gösterme süreci keyifle yakından bağlantılıdır; çünkü insanda kendiyle övünme, iftihar etme ve yenilmezlik duygularını uyandırarak Thomas Hobbes'un (1588-1679) "ani zafer" olarak tabir ettiği bir kişilik genişlemesini doğurur. Son basamak ise gülümseme ve kahkahadır. Her duygunun bir karşılığı mevcut olduğu gibi mizahtan kaynaklanan neşe hissinde de gülümseme ve kahkaha, bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. (Martin, 2007: 5-9)

Hicivle mizah arasında geçiş noktaları bulunmakla beraber farklılıklar mevcuttur. Mizahın asıl amacının güldürmek olması bu türleri birbirinden ayıran en önemli özelliktir. Aziz Nesin "*Mizahın kökeninde gülmeden başka bir şey aramak doğru olmaz.*" (Nesin, 2001: 19) derken türün genel sınırlarını çizmiştir. Ferit Öngören de "*mizahın bütününde hicivdeki gibi kişilere açık bir saldırı söz konusu değildir; üstelik mizahın geniş bir bölümünde saldırı bile söz konusu değildir.*" (Öngören, 1983: 12) diyerek Nesin'in amaca odaklanan açıklamalarını takip eder. Farklılık açısından dile getirilmesi gereken diğer bir noktaysa hicvin gerçeğe dayanmasıdır. Orhan Okay, bu farkı şöyle tespit etmektedir: "*İkisi arasındaki en önemli fark, mizahta sadece güldürme amacının olmasına ve tamamen uydurulmuş olaylara (kurgu) dayanabilmesine karşılık hicvin az veya çok gerçeği yansıtmasıdır.*" (Okay, 1998: 447).

Özetle hiciv; eleştirme, kusurları açığa çıkarma ve değersizleştirme amacı gütmektedir. Mizah ise bu amaca ulaşırken hem saldırıya uğrayandan hem de okurdan gelebilecek tepkileri yumuşatan en önemli unsurdur.

4. Hicvin Taklide Dayalı Akraba Türleri: Tehzil, Parodi ve Pastiş

Taklit, öğrenme ve iletişim kurmayı sağlayan doğal bir dürtüdür. Edebiyat ve güzel sanatlar içinde sık kullanılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde değerlendirilmiş taklide dayalı edebî türler tehzil, parodi ve pastiştir. Tehzil, daha çok klasik edebiyat türleri için kullanılmaktadır. Ünlü bir şiire aynı ölçü ve uyakta şaka ve alay yollu yazılmış nazire demektir. (Dilçin, 2004: 273) Bu açıklamadan yola çıkarak tehzilin hem parodi hem pastiş karşılığı olarak kullanılan genel bir terim olduğunu söylemek mümkündür.

Parodi ve pastiş ise felsefe ve işlevleri bakımından benzer türler olmalarına rağmen aralarında bir ayrım vardır. Parodi taklit ettiği metni dönüştürür, alaya alır ve iğneler. Pastiş ise taklit ettiği metnin söyleyişini kullanırken onu alaya almaz. Margaret A. Rose, parodiyi şöyle açıklamaktadır: "*Etimolojik, tarihi ve sosyolojik perspektifleri de yansıtarak, daha önceye ait bir metnin, başka bir metinle nihai olarak komik etkisi yaracak biçimde, uyumsuz bir çerçeveye konması*" (akt. Cebeci, 2008: 82). Kubilay Aktulum, pastişi açıklarken onun parodiden farklarını tespit etmiştir: "*Pastiş yazarı bir metni dönüştürmez, biçemini taklit eder. Parodi dönüştürdüğü metinden ayrıldığı yanları açıkça belli eder.*" (Aktulum, 2004: 301).

Parodi ve Pastiş, metinlerarası bir unsur olarak edebiyatın değişik türlerinde farklı amaçlarla kullanılmıştır. Türk mizahında da gülünçleştirmek, iğnelemek, alaya almak amacıyla parodi ve pastişe başvurulmuştur. Parodi, bir metni veya yazarını hedef aldığı için çoğunlukla şair ve yazarları hicvetmek için kullanılmıştır. Böylece mizahçı hedef aldığı metin dahilinde istediği noktaları abartarak etkili bir yergi inşa etmektedir. Bu açıdan bir sanatçıyı veya siyasetçiyi belirli özelliklerini abartıyla vurgulayarak taklit eden komedyenle, şiirlerin parodilerini yazan mizahçının eylemleri birbirine benzemektedir. Pastişe ise genelde bir sosyal soruna dikkat çekmek ya da siyasetçiyi hicvetmek için başvurulmuştur. Pastişte taklit edilen metne veya metnin yazarına saldırılmadığından önemli olan okurun bildiği, kolay hatırlanacak ve konuya uygun bir eser seçmektir. Örneğin İstanbul'daki bir sosyal sorunu hicvedecek mizahçılar Nedim'in (1681-1730) "İstanbul Kasidesi"ni veya Tevfik Fikret'in (1867-1915) "Sis"ini kullanmışlardır.

Mizah dünyasındaki manzum parodilerde mizahçı için en tehlikeli şey, ilk metin hakkında bilgisi olmayan okurun parodi olarak kaleme alınmış dizeleri orijinal ve ciddi bir metin zannetme ihtimalidir. Bilgisiz okur için bu ayrım güç olabilmektedir. Söz konusu zorluğu aşmak için parodiler hemen her zaman bir çerçeve hikâye, mizansenle veya

mizahçının ya da derginin tercihine dayalı açıklamalarla yayımlanmışlardır. Bu çerçeve hikâyeler "alaya alınacak kişi tarafından o hafta dergiye gönderilmiş bir mektubun okurla paylaşılması", "alaya alınacak kişinin cebinden düşüp mizahçılar tarafından bulunmuş bir müsvedde", "gerçek metnin yanlış basıldığının iddia edilip yeni bir baskı yapıldığının söylenmesi" vb. içeriklerde olup parodinin başında yer almaktadır. Parodinin sonundaysa taklit edilen eserin telif sahibinin ismi yer alırken onun altına, "kopya eden", "müstensih", "temize çeken", "istinsah eden" vb. sıfatlarla parodiyi kimin yazdığı eklenir. Bu açıklamaların dışında farklı yöntemler kullanılabilir; ama özellikle dergilerde okura parodi hakkında bir bilgi vermek esastır.

Parodi, örnekler yardımıyla daha kolay anlaşılmaktadır. Aşağıdaki örnek Cahit Sıtkı Tarancı'nın (1910-1956) 1946'da CHP Şiir Ödülü'nü kazanması ve mükâfatı har vurup harman savunması hakkında yazılmıştır. Parodisi yapılan metin ödüle layık görülen "Otuz Beş Yaş"tır. Parodiyi Dehrî-i Zaman müstearını kullanan Zahir Sıtkı Güvemli (1913-2004) yazmıştır:

> *Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Otuz Beş Yaş" isimli şiiri, Parti şiir müsabakasını kazandı. Yalnız gazeteler, bu 2000 lira mükâfat alan güzel şiiri maalesef birtakım hatalarla bastılar. Biz, doğrusunu veriyoruz.*
>
> *Yaş otuz beş, kulakları çınlasın:*
> *Nurullah Ataç'ın, Orhan Veli'nin!*
> *İkisi de ihtiyarladı demektir.*
> *Biri babam yerinde, öbürü daniskası delinin!*
> *İkisinin de ümidi gitti gider...*
>
> *Devlet kuşu mu kondu, ne var?*
> *Benim mi Allah'ım iki bin lira!*
> *Nasıl yenir bilirim bu para!*
> *Meyhane meyhane, Barba Barba*
> *Bir ay idare eder insanı dara dar!*
>
> *Zamanla nasıl değişiyor insan,*
> *Bir dün şair dediklerine bak, bir bugün!*
> *Nerde o günler, o şevk, o heyecan?*
> *Evde kaldık gitti, nerde bizim düğün?*
> *Yalan, dostlar da, meyhane de, para da yalan!*
>
> *Cahit Sıtkı Tarancı*
> *Kopya eden: Dehrî-i Zaman*
> (Dehrî-i Zaman, 1946: 6)

Görüldüğü gibi parodiden önce açıklayıcı mizansen yer almakta, sonrasında gülünç metin gelmekte ve en sonuna şiirin sahibiyle parodiyi yazanın ismi eklenmektedir.

Parodiler farklı açıklamalarla yayımlanabilir. Örneğin Cemal Nadir'in *Amcabey* dergisinde bu tip dizelerin yer aldığı bölüme "Kiralık Sahife" adı verilmiştir. Burada -48. sayıdan itibaren- her hafta farklı metinlerin parodileri çıkmıştır. 56. sayıda Garip şairleri ve Asaf Hâlet'in şiirlerini alaya alan parodilere örnek olarak bakılabilir. Bu dizelerin başında

"*Bu haftanın kiracıları: Orhan Veli Kanıt, Oktay Rifat* Horoz, *Âsaf Hâlet Çelebi* (İmzasız, 1943b: 10) açıklaması verilerek kimlerle alay edileceği duyurulmuştur. Sayfadaki parodilerden birinde Oktay Rifat'ın "Karga" şiirinin parodisi Orhan Veli İmzasıyla yayımlanmıştır:

Karga

Alışmadığım bir çiçek koklamak isterdim.
Lâkin güle benzemesinden korkuyorum.
Beni niçin eteğimden çekiyorsun karga?.
Bunu mutlaka yapacağım.
Sen ömrün hercümercinde
Daima aydınlık ve güzelsin,
Sana karga dokunamaz.
Bir bulut götürmeden başımı
Çabuk beni yıldızlara gömünüz.
(Oktay Rifat, 1937: 487)

Karga

Hiç bilmediğim bir şeker yemek isterdim
Fakat naneye benzemesinden korkuyorum
Niçin saçımı çekiyorsun karga?
Ben sana ne yaptım?
Sen her gün gak diye ötüyorsun
Ben her gün çak diye çakıyorum
Yanmıyor kibritim!
Yanmıyor kibritim!
Dünyaya benzememiş...
(…)
Orhan Veli Kanık
(İmzasız, 1943b: 10)

Sol taraftaki asıl metinle sağdaki parodi karşılaştırıldığında taklitte asıl metne fazlasıyla yakın bir söyleyiş kullanıldığı görülmektedir. Bunun sebebi Garipçilerin gündelik dil kullanma tutumlarına yaklaşarak bu söyleyişi basitleştirme isteğidir.

Pastiş örneklerinde meşhur bir şiirin veya şairin üslubu taklit edilmektedir. Burada metnin kendisine veya şairine bir saldırı söz konusu değildir. Pastişler çoğu kez şiirin başında "Onlar Gibi", "Nazire" vb. başlıklarla yayımlanmışlardır. "Radyo Başında" başlıklı şu örnekte pastişleriyle meşhur Fazıl Ahmet (1884-1967), radyoda Hitler'in (1933-1945) propaganda konuşmasını dinlerken zihninde uyananları Tevfik Fikret'in nefret diliyle aktarmıştır:

Aksetti uzaktan bir uğultu:
Azgın, şımarık, sanki kudurmuş gibi bir ses
Bir radyo içinden uluyordu…
Ürpermede sayhanla yerin üstü ve altı
Bildim seni azgın ve şeâmetli çağıltı! (Aykaç, 1952: 71)

Bir diğer örnekte Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973), Lütfi Kırdar (1889-1961) başkanlığındaki İstanbul'un ortak kullanım alanlarındaki mimariyi alaya almak amacıyla Nedim'in İstanbul Kasidesi'nin pastişine başvurmuştur:

Bir belde ki her semti birer cây-ı safâdır
Her caddesi akşamlara meydân-ı gazâdır

Bir kısmı yeşil sâha ki üstünde gezenler

Her lâhza yeşillenmeye hâzır zürefâdır

Bir kısmı da mermer basamaktır ki çıkarken
Dizlerde sinirler kasılır lerze-nümâdır

Bir kerre çıkan bir daha çıkmazsa şaşılmaz
Tekrar inerek çıkması takdire sezâdır (AO, 1949: 1127)

Mizah edebiyatında düzyazı parodi ve pastiş örnekleri mevcut olmasına rağmen bu çalışmada manzum metinler incelendiğinden sadece bu türden örnekler verilmiştir.

5. Hiciv ve Ahlak

Bir şiir çirkin, kötü ve ahlaksız konulara değindiği için kötü ve çirkin olarak değerlendirilmek zorunda değildir düşüncesi, ilkin akılcı gözükebilir. Buna karşın pek çok eleştirmen şiirlerin içerikleri ve değeri arasında bir ayrım yapmayı zor ya da sakıncalı görmüştür. (Van Gelder, 1989: i) Türk edebiyatında araştırmacılar ve eleştirmenler hiciv türüne içeriği nedeniyle temkinle yaklaşmışlardır. Klâsik edebiyat anlayışında böyle metinler dönemin toplumsal şartlarının etkisiyle de ahlak bakımından hoş karşılanmamıştır. Örneğin Nâbî'nin (1642-1713) ahlaki eseri *Hayriyye*'de "Der Beyan-ı Zarar-ı Hezl ü Müzah" başlıklı bir bölüm mevcuttur. Kendisi de bu türde örnekler vermiş şair, konuya İslam ahlakı çerçevesinde bakıp hiciv yazmanın kişilik hakları bakımından sakıncalı bir yönü bulunduğunu hatırlatır: "*Eyleme kimseyi zemm ü gıybet/ 'Aybdur 'âkil olana bu sıfat*" (Kaplan, 2008: 219). Alıntıdan yola çıkarak söylenecek olursa divan şairi, hicvi gıybetle bir tutup onu tehlikeli görmektedir. Bu gelenekteki genel yaklaşım hiciv şiirlerini İslami ahlaka göre değerlendirmektir. Şu örnekte de klasik edebiyatın son dönem temsilcilerinden Müstakimzâde (1719-1788), on sekizinci yüzyılda hazırladığı divan edebiyatı terimleri sözlüğünde hicivle kendisi ve ait olduğu toplum arasına belli bir sınır çekerken bu genel yaklaşımı devam ettirmektedir: "*Bir kimesneyi nazm'la zemm'e dirler. Nesr ile olursa hicv dinür. Nisbet olunan emrin vukû'ı var ise gıybet; ve eger gayr-i vâkı' ise iftirâdur. 'Asamena'llâhü ve iyyâküm'an misli zâlik*[1]." (Tolasa, 1986: 379). Tanzimat sonrasında da hiciv ahlaki tarafıyla değerlendirilmiştir. Örneğin Manastırlı Mehmet Rifat (1851-1907), *Mecâmiu'l-Edeb* adlı eserinde hiciv türünü içeriklerinden dolayı çalışmasına dahil etmediğini dile getirmiştir. (Nar, 2004: 22) Dönemler değişse de benzer bir yaklaşım var olmuş, ahlaktan kaynaklanan çekinceler devam etmiştir. Yukarıdakilerden çok sonra yapılmış bir yoruma bu bağlamda bakılabilir. Behçet Necatigil (1916-1979), hiciv şiirlerini değerlendirirken bu türün çıkış

[1] Ar. Allah sizleri ve bizleri böyle bir şey yapmaktan korusun.

noktası olan nefret, haset, yerme, aşağılama, öfke gibi ruh hâllerinin birer meziyet değil kusur olduğunu bu nedenle hicivde soğukkanlı olup taşkınlığa açılmamak gerektiğini işaret etmiştir. (Behçet Necatigil, 2006: 215) Bu bölümde sıralanan ve hicve olumsuz yaklaşan yorumların doğmasındaki temel neden bu türün uzunca bir süre edebî üretim biçimleriyle de bağlantılı olarak "sosyal eleştiri"ye uzanmaktan çok "kişisel sınırlar"da kalmasıdır. Kişisellik, küfür ve argo gibi kavramlar klasik edebiyatta hiciv konusunda tartışılacaktır.

Hicvi ahlak açısından değerlendiren görüşleri bağlam içinde kavramak amacıyla Türk-İslam kültürüne biraz değinmek yararlı olacaktır. Şüphesiz bu kültürde başkasının kusurlarını ortaya çıkarmak hoş karşılanmayan bir tutumdur. Çünkü basit olarak söylenecek olursa çevredeki yanlışları ifşa etmek insanın kendi hatalarını görmesini engelleyebilir ve kişilik gelişimine katkı sağlamaz. İslam kültüründe hicvi değerlendirmek için "Şu'arâ Suresi"ne bakılabilir. Surenin son dört ayetinde şairler tanımlanmaktadır:

> "*224. Şairlere ise haddi aşan azgınlar uyarlar. 225, 226. Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? 227. Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.*" (Şuarâ, 26/224-227).

Şairliğin olumsuz yönleri ele alınmasına rağmen haksızlığa karşı kendini koruma amacıyla hareket edenlerin bu topluluktan ayrı tutulduğu dikkati çekmektedir. Şiir yoluyla savunma ve haksızlık karşısında durma ise hicivle mümkün olmuştur. Örneğin Hz. Peygamber'in çevresinde üç şair bulunmaktadır ve ihtiyaç olunduğunda bunlara: "*Kureyş'e karşı hicviyelerinizi fırlatın. Zîra sizin şiirleriniz onlar üzerinde ok yarasından daha ağır yaralar açmakta!*" buyurmuştur. (Canan, 1993: 289) Hadisin surelerle uygunluğu görülmektedir. Kureyş kabilesine karşı kullanılan hiciv, bu türün kötülükle savaş noktasında etkili bir sosyal ve kültürel silah olmasından kaynaklanmaktadır. Pek çok kişinin dikkatini çeken hadislerin birisi de "Peygamber'in Şairi" olarak tanınan Hassân b. Sâbit (ö. 680) ile ilgilidir. Hz. Peygamber'in Hassân'a: "*Sen Allah ve Resûlü için onları hicvettikçe Rûhu'l-Kudüs seni takviye etmektedir, yardımcındır*" (Canan, 1993: 289) buyurduğu dile getirilmektedir. Hassân'ın Hz. Peygamber'in üstün yönlerini överken diğer yandan müşrikleri ve düşmanları da yerdiği Arap dil ve edebiyatı uzmanları tarafından da tekrar edilmiştir. (Goldziher, 1993: 33) Hiciv sosyal nitelikli ve savunma amacıyla ile haksızlığa karşı yöneltildiğinde din açısından da sorunlu görülmemiş gibidir.

İşlevinden dolayı çoğu kez bir silah ya da ok benzetmesiyle tanımlanmış hicvin yaralayıcı ve yanlışlıkları ifşa edici bir yönü mevcuttur. Bu tür şiirlerin ne amaçla kullanılacaklarıysa hiciv yazanın tercihine bağlıdır. Bu oklar çıkar elde etmek için kullanılabileceği gibi kendini savunmak ve sosyal yanlışlıkları belirginleştirip bunları değiştirmek için de kullanılabilir. Yıkıcı veya yapıcı sonuçlar tercihlerle bağlantılıdır. Dolayısıyla hicvi ahlaksız bir tür olarak tanımlamaktan çok sanatçı ve dönemin ahlak ölçütlerini değerlendirmek daha sağlıklıdır.

Sanatçının uyması gereken ahlak kuralları, parçası olduğu toplum ve kültür tarafından belirlenecektir. Bu bağlamda okur ve sanatçı arasında ahlaki bir uzlaşmanın bulunması gerekir. Hicvedilecek konular, toplum tarafından kabul edilmeli, üslup okurlar tarafından ilgi çekici bulunmalıdır. Agâh Sırrı Levend (1893-1978) ahlak ölçütlerinin hicvi yazan kadar hicvi okuyanla da ilgisi olduğuna inanmaktadır. Ona göre hiciv namus, aile, müstehcenlik gibi nitelikleriyle suç sayılabilir; ama toplumun hicvi karşılamasında kendi ölçütleri önemlidir. (Levend, 1970: 38) Levend'in düşüncelerine konuyla ilgilenen farklı isimler de katılır. Northrop Frye herhangi bir şeye saldırmak için, önce yazar ve okurların bu konunun nahoşluğu üzerinde fikir birliğine varmasının bir zaruret olduğunu dile getirir. (Frye, 1973: 224)

I. BÖLÜM: BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE FARKLI COĞRAFYALARDA HİCİV

Etimoloji, anlam, mizah ve ahlak konularından sonra hicvin hem Türk edebiyatında hem Batı, Arap ve Fars edebiyatlarındaki tarihî seyrini ele almak türün gelişimini göstermek bakımından yararlı olacaktır.

1. Batı Edebiyatı ve Satir

Batı edebiyatında satirin kökeni, hem Yunan hem de sonrasında gelen Roma edebiyatına bağlanmaktadır. Edebî eserlerde alay, eleştiri ve yergi Yunan edebiyatında doğmuş; ama bir tür hâline gelmeyerek komedilerin içinde yahut belagat ustalarının metinlerinde (sermon) kalmıştır. Satir adındaki bir edebî türün izineyse ilk kez Roma edebiyatında rastlanmıştır. "Giriş"te belirtildiği üzere 18. yy.a kadar satir tabirinin Yunan mitolojisindeki satyr figürünün isminden türediğine inanılmış, daha sonraları ortaya çıkan bazı belgelerle Roma'da "satura" adlı bir edebiyat türü olduğu görülmüştür. Romalı söz ustası Quintilianius'un "en azından hiciv tamamen bize aittir." (Lat. satura quidem tota nostra est) sözü "Satura"nın Roma'da ortaya çıktığının kanıtı olarak gösterilmiştir. Bu ifade aracılığıyla Quintilianius, her şeyini Yunan geleneğine borçlu olan Roma edebiyatının en azından kendilerine ait bir türe sahip olduğunu vurgulamak istemektedir. (Freudenburg, 2005: 2) Araştırmacıların bugün Batıda kullanılan satir tabirinin ilk örnekleri olarak gördükleri satura, kendi vezni olan bir nazım türüdür. Bu şiirler sadece eleştiri barındırmamakta; yanlışı yerdikten sonra ahlaki olanı da övmektedirler.

İsmi konmasa da Yunan edebiyatında hiciv ve alay düşüncesi eskiden beri mevcut olmuştur. Araştırmacılara göre komedya ile bağlantılı olan satir, önceleri şenlik ve ritüeller vasıtasıyla ilgi çekmeye başlamıştır. Aristo *Poetika* adlı eserinde Yunan eski Komedya'sının kökenlerinin Dionysos Şenlikleri'nde yattığını belirtir; bu törenlerde söylenen alaycı ya da küfürlü şarkıların amacı, insanı ve doğayı etkisi altına alan kötü ruhları kovmak ve böylece doğurganlığı sağlamak olmuştur. Eski Yunan edebiyatında hiciv içerikli eserler yazan Archiloküs (ö. M.Ö. 635) ilk hiciv şairlerinden kabul edilmiştir. Ondan sonra gelen Bion (M.Ö. 325-250) ise felsefeye ve retoriğe dayalı eğlendirici konuşmalar yapan bir hatip olarak tanınmıştır. Bunun yanında ahlaki yönü öne çıkan örnekleriyle asıl hiciv şairlerinden sayılmıştır. (Cebeci, 2008: 186) Bugüne herhangi bir eseri ulaşmasa da Yunanlı düşünür Menippus'un (M.Ö. 3. yy) adını anmak gerekir. Menippus, ileride kendi adıyla anılacak öykülemeye ve seyahat fikrine dayalı bir hiciv türünü başlatmıştır.

Roma edebiyatındaki şahıslara bakıldığındaysa önce Lucilius ile karşılaşılır. Satura'yı icat edip antik dönemde bu tip eserler veren ismin Lucilius olduğu noktasında tam bir fikir birliği vardır. (Freudenburg, 2005: 3) Ne yazık ki bu şairinin ancak 1300-1400 kadar mısrası veya mısra parçası günümüze ulaşabilmiştir. Bu nedenle Roma'da türün başlangıcı biraz karanlıktır. (Da Silva, 1999: 13) Lucilius'un ilk hiciv sanatçısı kabul edilmesi daha çok Horatius ve Quintilianius'un eserlerinde isminin türün kurucusu olarak geçmesiyle ilgilidir. Eserleri hakkındaki bilgiler halefi Horatius'un aktardıklarından ibaret olan Lucilius'un manzum hicivde vezni kendi bulduğu ama toplumda kötü şöhret sahibi kişileri cezalandırıp onlara damgayı basmayı, Yunan edebiyatından öğrendiği ifade edilir. (Aytür, 1968: 137) Roma edebiyatında Lucilius'tan sonra gelen hiciv şairi Horatius'tur (M. Ö. 65-8). Şair "*nazik bir mizacı olduğundan satiri daha ılımlı ve müstakil bir edebî tür olarak saf hâle getirmiştir. Ayrıca satire ahlaki açıdan zengin bir içerik katmıştır.*" (Highet, 1962: 41). Şairin Mizah ve ironiyle dokunmuş dizeleri çok başarılı bulunmuş, hatta Batı'da ironi yönü ağır basan satirler, "Horatius Satiri" şeklinde anılmıştır. Bu tarzda kişilerle nazikçe alay edilirken şahıslar veya fikirler gülmeceyle yerilmektedir. (Cuddon, 1999: 387)

Şiirinin özünü Horatius'tan alan Persius ise, ele aldığı konuları alaycı, buruk ve kapalı bir üslupla yorumlamıştır. (Highet, 1962: 41) İmparator Neron (37-68) döneminde yaşamış bu şair, kapalı bir anlatımı kendi seçmemiştir. Neron yönetiminin aptalca taraflarını çok açıkça yermek tehlikelidir. (Connors, 2005: 125)

Juvenalis ise satirin amacını ve hacmini genişleterek bu tip şiirleri destan ve trajedilere rakip bir tür hâline getirmeye çabalamıştır. Onun şiirinde ahlaksızlıklar ve günahlar kendinden önceki Romalı şairlerden çok daha sert ele alınmıştır. Şairin keskin üslubunun altında mizahi bir yorumdan çok nefretin saklı olduğunu şu mısra örneklemektedir:

"*Yergi yazmamak zor iş! Çünkü bu adaletsiz kente kim bu kadar*
sabredebilir," (Iuvenalis, 2006: 20-35)

Juvenalis'in yaşadığı dönemde Roma mutlak monarşiyle yönetilmektedir. Siyasi otoritenin gücü, satirin muhalif sesini kısmasına rağmen şair, dizelerini çekinmeden dile getirmiştir. (Highet, 1962: 41-42) Denebilir ki Juvenalis, Batı edebiyatında satir hakkındaki ilk önemli görüşleri ortaya koyan kişidir. Edebî türler içinde toplumun nabzını "satura"nın tuttuğunu düşünen şair, ancak satir yazarak toplumla ilgili samimi düşünceler üretilebileceğine inanmıştır. (İmzasız, 2006: xv) Juvenalis'in sert, acımasız ve öfke yönü ağır basan anlatımı, "Juvenalis Satiri" olarak bilinmiştir. Bunlar, ciddi ahlaki amaçlarla kaleme

alınmış ve eğlenmekten çok fazlasıyla eksikleri görmeye meraklı örneklerdir. (Cuddon, 1999: 440)

Batı'da satir gelişimini iki koldan sürdürmüştür. Bunlardan ilki, Roma'nın takipçisi olarak kabul edilebilecek manzum ve klasik örneklerdir. Diğeri ise Mennipus tarzı olarak adlandırılan öykülemeye dayalı gelenektir. Manzum ve mensur parçalardan ortaya çıkmış Menippus tarzı başlıca iki ayrı şekil gösterir. İlki *Apocolocynthosis, Menippus Cehenneme Gidiyor, Icaromenippus* ve *Gerçek Tarih*'te olduğu gibi hayalî veya mitolojik ülkelere yapılan yolculuklara dayalı örneklerdir. İkincisiyse *Satyricon, Altın Eşek, Alexander*'da olduğu gibi gerçek dünyada geçen serüvenlerden bahseder. Her iki hâlde de yazarın hedefi çevresinde gördüğü budalalıkları, kötülükleri okuyucunun gözleri önüne serip yermektir. (Aytür, 1968: 142) Özetle bu örnekler bir serüven metninin altına yerleştirilmiş yergi örnekleridir.

Milattan sonra birinci yüzyıldan on ikinci yüzyılın sonuna kadar Avrupa'da kayda değer satir örnekleri verilmez. Ortaçağ'dan sonraysa satir açısından verimli bir dönem başlar. İngiltere'de Chaucer'in (1340-1400) *Canterbury Masalları* (14. yy. sonu) ve Langland'ın (1332-1386) *Piers Plowman*'ı (14. yy. sonu) satir ve alegori içeren ilk örnekler olarak kabul edilmiştir. François Villon'un (d. 1431) *Balatlar'*ı da kinayeli ve grotesk özellikler göstermesiyle dikkati çekmiştir. 15. yy.a gelindiğinde daha başarılı örnekler verilir. Brandt'ın (1457-1521), *Narrenschiff*'i (*Aptallar Gemisi*) (1494), Erasmus'un (1466-1536) *Deliliğe Övgü*'sü (1509) bu dönemde öne çıkmaktadır. Özellikle *Deliliğe Övgü* ters öğüt destanlarını andıran ironisiyle edebiyat ve düşünce tarihinin klasik eserleri arasında sayılmıştır. Thomas More'a (1478-1535) adanan yapıtta delilik konuşturulmuştur. Erasmus önsözünde eseri hakkında şunları söyler: "*kalemimi öyle usturuplu kullandım ki, iyi niyetli bir okuyucu insanların canını acıtmak yerine onları eğlendirmek istediğimi kolayca anlayacaktır. Çünkü ben Iuvenalis'in yaptığını yapıp kusurların üstü örtülü çöplüğünü eşelemedim, iğrençlikler yerine gülünecek şeyleri göstermeye çalıştım.*" (Erasmus, 2009: 34). Thomas More'un *Ütopya*'sı da (1516) hayal ülkeler aracılığıyla dile getirilen sosyal eleştirinin göze çarpan örneklerinden kabul edilmektedir. 16. yy. sadece tahkiye ve ironiye dayalı örneklerin değil, klasik manzum satirin de yükselişe geçtiği bir asırdır. Bu yüzyılda Thomas Drant (1540-1578) ilk Roma satiri uyarlaması olarak kabul edilen *Medicinable Morall*'i (1566) kaleme alır. İki ciltlik eserde Horatius'un dizelerini yeniden yazma çabasına girişen Drant, bir yıl sonra da Romalı şairin farklı eserlerinden çeviriler de içeren *Arte of Poetrie'*yi yayımlar. 16. yy.ın sonları ve 17. yy.ın başlarından itibaren satir örneklerinde ve bu üsluptaki eserlerde bir yoğunlaşma görülür. Bu dönemde İngiliz edebiyatında Thomas Lodge'un (1558-1625)

Horatius tarzında kaleme alınmış satirlerinden oluşan *A Fig for Momus*'u (1595) Donne (1572-1631), Marston (1576-1634) ve Hall'un (1574-1656) Juvenalis üslubuna yakın kabul edilebilecek keskin ve alaycı satirleri önemli yer tutar. Marston'un hayata karşı olumsuz yaklaşımı özellikle *The Scourge of Villainie*'de (1598) görülen dikkat çekici örnekleri üretmiştir. Hall ilk İngiliz satir sanatçısı olarak kabul görür fakat bu yaklaşımın oldukça cüretkâr olduğu da eklenmelidir. Bu dönem içinde Ben Jonson'ın yergi içeren komedileri de göze çarpmaktadır. (Cuddon, 1999: 782)

17. yy.ın ikinci yarısından itibaren İngiliz edebiyatında öne çıkan satir sanatçısı Dryden olmuştur. Şairin en önemli eserleri *Absalom and Achitopel* (1681), *Mac Flecknoe* (1682), ve *The Hind and the Panther* (*Geyik ve Panter*) (1687)'dir. Bu eserlerinin yanında Persius ve Juvenalis çevirilerine (1693) yazdığı 'Satirin Menşei ve Gelişmesi Üzerine Bir Görüşme' başlıklı önsöz de oldukça önemlidir. (Cuddon, 1999: 782) Yine aynı yıllarda şair Samuel Butler (1613-1680) destansı manzum satiri *Hudibras*'ı (1663, 1664, 1687) yayımlamıştır.

İngiliz edebiyatındaki gelişmelerin yanında aynı asrın içinde Fransa'da Molière (1622-1673) daha sonraları klasik hâline gelecek komedilerini peş peşe yayımlamaya başlamıştır. Fakat bu dönemin Fransızcadaki en güzel satir eserleri Boileau (1636-1711) tarafından yazılmıştır. 1660'tan sonra satir örnekleri yayımlayan Boileau'nun bu türde dikkat çeken eserlerinden biri kilise içinde vaiz kürsüsünün nereye konması gerektiğini ironik olarak tartışan destansı taşlama *Le Lutrin*'dir (*Kürsü*) (1674, 1683). (Cuddon, 1999: 782-783)

Avrupa edebiyatında 17. yy. sonu ve 18. yy. başları satirin altın çağı olarak kabul edilmektedir. Söz konusu zaman aralığında hicve rağbetin artmasının altında farklı nedenler de mevcut olmakla beraber asıl etken bu dönemde Avrupa kültür ve medeniyetinde görülen ani ve hızlı gelişmedir. Kültürünü değişimin doğurduğu yozlaşma ve suiistimallerden korumak niyetindeki sanatçılar pek çok örnek vermişler; alay ederek ve hor görerek eski kültürü korumaya çabalamışlardır. Bu asırda gerek manzum gerekse mensur ifade biçimlerinin en tercih edilen türü satirken nesrin mi yoksa nazmın mı bu tür için daha uygun olduğu tartışılmıştır. Ortada bir denge bulunduğu söylenebilirse de muhtemelen güzel manzum hiciv yazmanın zorluğu sebebiyle heccavlar çoğunlukla nesri tercih etmişlerdir.

18. yy.ın ilk yarısında İngiliz edebiyat tarihinin en büyük iki yergi sanatçısı Jonathan Swift (1667-1745) ve Alexander Pope (1688-1744) ortaya çıkar. Swift nesirde mükemmelliği yakalamışken Pope nazımda ustadır. Swift'in en önemli satirleri *A Tale of a Tub* (*Bir Fıçının Masalı*) (1704), ve yine bu metnin önsözü olarak kaleme alınan *The Battle of Books*

(*Kitapların Savaşı*), farklı diyarlara seyahat eden bir gezginin öyküsü *Güliver'in Seyahatleri* (1726) ve fakir İrlandalı ailelerin çocuklarının zengin İngilizlere 10 şiline satılmasını tavsiye eden ironi şaheseri *Mütevazi Bir Öneri*'dir (1729). Swift aynı zamanda manzum satirde de olgun eserler vermiştir. *Verses on the Death of Dr. Swift* (*Dr. Swift'in Ölümü Üzerine Şiirler*) (1739) onun bu tip dizelerine güzel bir örnektir. Swift'in en açık anlatım özelliği ironidir. Yazar dile getirmek istediklerinin zıddını kaleme alır. Bunu da asıl söyleyeceklerini işaret eden bir üslup kullanarak ortaya koyar. Fakat Swift ironi hakkında bile ironik bir tavır sergileyebilir. (Ehrenpreis, 1952: 309) Onun diğer dikkat çekici yönü maskeleme tekniği ve farklı kişiliklere bürünmektedir. İngiliz yazarın üslubunu bir oyun şeklinde yorumlayan eleştirmenler, kişiliğe büründürmenin temel kurallarını şöyle tespit ederler: Swift fikirlerini, ahmak bir öteki kişilik (alter ego) aracılığıyla ifade eder. Böylece eserlerinde yalanlar vasıtasıyla doğrular dile getirilirken delilerin ağzından mantıklı sözler döküldüğüne şahit oluruz. (Elliott, 1974: 413-414)

Swift'in tersine doğrudan bir anlatım kullanan Pope ise manzum satiri tercih eder. Gerek 18. yy. Britanya'sında gerekse Alexander Pope'un dizelerinde Romalı sanatçıların üslup özelliklerinin bir alaşım şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Araştırmacılar Pope'un eserlerinde Horatius tarzından çok Juvenalis ve Persius üslubunun ağır bastığını ifade ederler. (Weinbrot, 1982: 168) Pope'un hiciv içeren başlıca eserleri *Bukleye Tecavüz* (1714), 1730'lu yıllar boyunca yayımlanmış farklı konulardaki müstakil satirler, hiciv içeren mektuplar, ahlak risaleleri ve *Dunciad* adlı eseridir (1728, 1729, 1742 ve 1743). Bu dönemdeki en önemli satir şairlerinden biri de, *The Vision of Judgment* (1822) adlı eseri ve *Don Juan*'da sergilediği çarpıcı hiciv üslubuyla Lord Byron'dur. (1788-1824) (Cuddon, 1999: 783)

18. yy. Fransa'sına bakılırsa Voltaire (1694-1778) görülür. Menippus tarzı olarak kabul edilebilecek öykülemeye dayalı türün şüphesiz en nitelikli örneklerinden biri yazarın *Candide* (1759) adlı eseridir. *Candide*, Almanya'da başlayıp İstanbul'da biten olay örgüsüyle Leibniz'in (1646-1716) "içinde yaşadığımız dünyanın, dünyaların en düzenlisi, en mükemmeli olduğu" fikrine dayalı Optimizm felsefesine yöneltilmiş en ağır hicivlerden biridir.

19. yy.ın pek çok şairi, zaman zaman satir yazmıştır. Devrin en göze çarpan örneklerinden biri Victor Hugo'nun (1802-1885) *Les Châtiments*'i (*Azaplar*) (1853) olarak kabul edilir. Hugo, bu meşhur manzum satirde bir tiran olarak gördüğü III. Napolyon'un baskı rejimini konu edinmiştir. On dokuzuncu yüzyılda ve sonrasında Avrupa'da satirler genelde nesir şeklinde yazılmıştır. Bu alanda dikkat çeken yazarlar Thackeray (1811-1863), Flaubert

(1821-1880), Anatole France (1844-1924) ve Samuel Butler (1835-1902) olarak sayılabilir. Thackeray'ın en başarılı metinleri *Barry Lyndon* (1844) ve *Gurur Dünyası* (1847-48) roman biçimindeki satirler olarak kabul edilebilir. Flaubert'in en önde gelen satiriyse *Bilir Bilmezler*'dir (1881). Anatole France *L'histoire Contemporaine* (*Çağdaş Tarih*) (1896-1901) ve *L'Île des Pingouins* (*Penguenler Adası*) (1908) eserleriyle Avrupa'da satiri geliştirirken Butler'ın en meşhur metinleri *Erewhon* (1872), *Erewhon Revisited* (1901) ve *The Way of All Flesh* (*Tüm İnsanlar Gibi*) (1903) olarak sayılabilir. 20. yy. boyunca satirde nicelik bakımından bir düşüş yaşanır. Bunun altında iki neden mevcuttur: İlki bu dönemdeki sosyal dengesizlik ve şiddetli değişimlerin satiri engellemesi ikincisiyse mizah endüstrisinin çok ilerlemesi ve bu sistem içinde şair ve yazarların, kendisine karikatür ve çizgi film haricinde yer bulamamasıdır. Avrupa'da mensur satir örnekleri veren isimlere fazla rastlanmazken manzum örnekler daha da azdır. Bu dönemde ilgi uyandıran satirler yazabilmiş tek şair *The Georgiad* ve *The Wayzgoose* adlı eserlerin sahibi Roy Campell'dır. (1901-1957) (Cuddon, 1999: 784)

Avrupa edebiyatında son döneminde öne çıkıp sosyal etki yaratmış roman biçimli satirlerin varlığı da dikkat çekicidir. George Orwell (1903-1950) alegoriye dayalı iki anlatısı *Hayvan Çiftliği* ve *1984*'le ütopya kavramını tersine çevirerek distopya yani karanlık bir evren hayalini metinleştirmiştir. Bu örneklerde kara mizahla beraber ağır bir hiciv mevcuttur.

2. Arap Edebiyatında Hiciv Türü

Arap şiirindeki en eski iki türden biri ağıt diğeriyse hicivdir. Kökeni bakımından sihir ve lanetle ilişkilendirilen hiciv şiirleri, şahısların hicvedilmekten korkmaları, kabilelerin çatışmaları ve çıkarlarını koruma kaygıları sebebiyle çekinceyle karşılanmasına rağmen rağbet de görmüştür. (Goldziher, 1993: 18; Durmuş, 1998: 447; Bloom, 1993: 1114) Eskiden Araplarda, şairler metafizik kuvvete sahip birer kâhin gibi algılandıklarından, hiciv de gizli ve tehlikeli bir alan olarak görülmüştür. Bazı kaynaklarda hiciv söyleyen bir şairin, davranışlarıyla adeta bir ayindeymiş gibi tavırlar sergilediği belirtilmiştir. Şairin davranışları dikkat çekici ayrıntılarla betimlenir: "*Şairler manzumelerini sesli olarak okumakla çok meşgulken saçlarının yarısını meshederlerdi, bir omuzları açık diğeriyse örtülüydü, ayakkabılarının yalnızca bir tekini giyerler ve hicviyelerini art arda sıralarken işaret parmaklarıyla karşı kabileyi hedef gösterirlerdi. Bu nedenle Arapçada işaret parmağına sabbaba (lanetleyen/lanet eden) denir.*" (Cachia, 2002: 2). Bu tasvir ilgi çekicidir. Öte yandan

sadece hiciv ve benzeri örnekler değil edebiyatın pek çok türü, ortaya çıkışında ilkel inanışlarla bağlantılıdır.

Hicivden ve şairden çekinmek, mistik nedenlere bağlanabileceği gibi sosyal hayatla da ilişkilendirilebilir. Arap yarımadasında coğrafyanın sunduğu sınırlı imkânlardan faydalanmak zorunda olan aileler için birlikte yaşamak bir mecburiyettir. Ortak hayatın meydana getirdiği şubeler ise kabileleri ortaya çıkarır. Hiciv şiirleri akılda kalıcı örnekler olarak kabileler arasında söylenmekte ve ilgi çekmektedir. İlkel bir haberleşme ortamında dilden dile aktarılan şiirler bugünkü iletişim araçlarına benzemektedir. Diğer yöntemlerin yanında kabileler birbirileri hakkındaki çeşitli bilgileri, değişik tasvirleri sözlü gelenek içindeki methiye ve hicviyeler vasıtasıyla da almışlardır. Methiyeler propaganda işlevleriyle kabile için makbulken hicviyeler -çok sert olmasalar bile- hata, eksik ve kusurları ifşa edici taraflarıyla sevilmemiştir. Bu açıdan şair ve hiciv günümüzdeki gazeteci ve basın-yayın camiasının işlevini hatırlatmaktadır. Konuyla ilgilenen farklı araştırmacılar bu noktaya dikkat çekmiştir. (Çiftçi, 2002: 7; Allen, 2003: 90-91) Göz önüne alınması gereken diğer yön, Cahiliye dönemi Arap toplumundaki ahlaki değerler sistemidir. Arap hicvi hakkındaki incelemesinde Van Gelder, İslamiyet öncesi Arap toplumunda şeref ve onurun adeta bir inanç gibi algılandığını ifade ettikten sonra İslamiyet'le beraber meydana çıkan değişime ve "günah"ın bu inanışın yerini aldığına işaret eder. (Van Gelder, 1989: 13-14) Gelder'in ahlaka dair tespiti Bichr Farès'in hicvin niteliği hakkındaki düşünceleriyle beraber yorumlanmalıdır: "*Hicâ'nın hedefi 'ırz idi ve 'ırz namus ve şereften başka bir şey değildir. Şu halde hicâ namus ve şerefi tezlil ediyordu.*" (Farès, 1993: 473). Şerefin her şey olduğu kabile hayatında ilk hedefi haysiyet ve ırza saldırı olan şiirlerin çekinceyle karşılanması oldukça doğaldır.

Korkulması, çekinilmesi hicve karşı olan ilginin azalmasına neden olmamış; aksine onun gerektiği takdirde başvurulacak bir şiir türü olarak rağbet görmesini sağlamıştır. Hiciv mızrağa ve oka benzetilmiş hatta gerçek silahlardan daha etkili bir nitelikte olduğu dile getirilmiştir. Farklı kabilelere mensup şairler, düşmanlarının kendilerine ve soylarına saldırarak onlarla alay etmişlerdir. Bazı araştırmacılar, etkisi sebebiyle şair sözlerinin, kâfiye (kafa yaran) tabiriyle anıldığını, bu kelimenin sonraları yanlış yorumlanarak uyak anlamında kullanılmaya başlandığını dahi iddia etmektedirler. (Goldziher, 1993: 18)

Cahiliye döneminin Arap şairleri, methiye ve fahriyelerinde kullandıkları çeşitli üstün özelliklerin zıddını hicviyelerinde kullanmaya çabalamışlardır. Irz, namus, şeref, soy, sop ve kadınlara dil uzatan bayağı hicivlere rastlamak mümkündür. Fakat İslam öncesi Arap edebiyatında yazılan hicivlerin genelde nezih olduğu söylenebilir. Dönemin önemli şairleri

Nâbiga ez-Zübyânî (ö. 604'e doğru), Züheyr b. Ebû Sülmâ (ö. 609'a doğru) ve Meymûn b. Kays el-A'şâ (ö. 609) istihzanın ve tarizin sınırlarını aşmayan örnekler vermişlerdir. Buna karşılık Evs. b. Hacer (ö. 620) ve öğrencisi Hutay'a (ö.650/1?) müstehcen ve galiz ifadelere başvurmuşlardır. Şairlerin ifadelerinde iffet sınırlarını aşmasının altında yatan nedenlerden bir tanesi de bu şiirlerin bir gelir kapısı hâline gelmesidir. (Durmuş, 1998: 448) Tarafe b. Abd'in (ö. 569) hicivlerinde de ağır ifadeler vardır. Şairin ölümüne de Hîre Meliki Amr. b. Hind'i hicvetmesi neden olmuştur. İmru'ü'l-Kays (497-545) da çeşitli kadınlarla yaşadığı aşk maceralarını bayağı ve müstehcen bir dille anlatmıştır. Bu yüzden şiirde zina ve fuhşu dile getiren ilk şair olarak kabul edilmiştir. (Çiftçi, 2002: 9)

Cahiliye devrinde duygu ve düşüncelerini daha çok şiirle ifade etmeye alışmış olan Araplar, aynı davranışlarını İslamiyet'in gelişiyle sürdürmüşlerdir. Fakat duygu ve düşüncelerin temeline Kur'ân'ın değerleri yerleşmiştir. Onun getirdiği kardeşlik, sevgi, fedakârlık, Allah uğrunda cihad, kötülüklerle mücadele gibi ahlaki değer ve tavırlar terennüm edilmeye başlanmıştır. Özellikle Müslüman şairler artık, soy soplarıyla övünen, birbirlerine hakaretler savuran, komşu kabilelere düzenledikleri baskınları, içki ve zinayı gündeme getiren müşrik meslektaşları karşısında, söz konusu değerleri öne çıkarmışlardır. (Çiftçi, 2002: 12) Şiir ve hiciv İslamiyet'i savunmak için de kullanılmıştır. Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Revâha (ö. 629), Kâ'b b. Züheyr (ö. 644) ve Kâ'b b. Mâlik (ö. 670/2 ?) gibi şairler hicivleriyle Hz. Peygamber'i (571-632), ashabını ve İslam'ı zayıflatarak yayılmasını önlemeye çalışan putperest ve Yahudi şairlere cevap niteliğinde hicivler yazmışlardır. Bu şairlerden öne çıkanı ise "şâirü'n-nebi" unvanıyla tanınan Hassân b. Sâbit'tir. (Durmuş, 1998: 448)

Hz. Peygamber, cahiliye döneminden kalma kabile ırkçılığını kırmaya çalışmış, Ardından gelen ilk iki halife de bu uğurda çabalayıp başarılı olmuştur. Fakat üçüncü halife Hz. Osman (580-656) döneminde tavizler verildiğinden kabile taassubu yeniden görülmeye başlanmış ve taassup zamanla bölgesel hizipçilik şekline dönüşmüştür. Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Şam'da Muâviye ve Irak'ta Hz. Ali'nin taraftarlarından oluşan düşman hizipçilerin yanında hicivden istifade eden şairler de bulunmuşlardır. Emeviler, hilâfeti verasete dayalı saltanata dönüştürmeyi meşrulaştırmak ve hilâfetle ilgili iddia ettikleri haklarını propaganda ile pekiştirmeyi amaçlamışlardır. Bu nedenle Muaviye, akı kara karayı ak gösterebilecek şairleri kendine bağlamıştır. Gayrimüslim şairleri bile muhalif Müslümanları hicvedip zayıflatmaları için kullanmıştır. Bu ortam içinde devlet destekli şairler yönetimi övüp rakiplerini yererken hiciv siyasi bir nitelik kazanmıştır. (Çiftçi, 2002: 12-13)

Bu dönemde şairlerin neredeyse tamamı az veya çok hicivle ilgilenmiştir. Haricî ve Şii şairler, Emevileri malî adaletsizlik, devlet imkânlarından diğer Müslümanların mahrum bırakılması, dinî ihtilaflar ve hilâfetin ehl-i beytin hakkı olduğu gibi konularda hicvetmişlerdir. Emevilerin yönetimde bulunmasından dolayı şairlerin çoğunluğu Emevilerin tarafında yer almıştır. (Çiftçi, 2002: 13) Dönemin en büyük üç şairi el-Ahtal (ö. 710-11), el-Cerir (ö. 728 ?) ve el-Ferezdak (ö. 732) farklı kabilelere hatta dinlere mensup olmalarına rağmen Emevileri desteklemişlerdir. Kabile taassubu artınca Arap şairleri Cahiliye döneminden gelen şiir geleneğini devam ettirmiş, özellikle devlet desteğindeki hiciv daha yetkin hâle gelmiştir.

Emevî devrinin en meşhur şairlerinden biri el-Ahtal'dır. Ahtal, düşmanlarına saldırırken hicvi usta kalemiyle maharetli bir şekilde kullanmıştır. Bu dönemde el-Ahtal'ın yanında yer alan diğer iki büyük şair el-Ferezdak ve el-Cerir'dir. Farklı kabilelere mensup iki şair, genç yaşlarından beri hicivle uğraşmış ve yeteneklerini birbirlerini hicvetmekte kullanmışlardır. Tartışmalar sırasında el-Ahtal, el-Farazdak'ı destekleyerek onların atışmalarına katılmıştır. Üç şairin hicivleri nekâiz adı ile anılmıştır. Bu hicivler, Emevîler dönemi ruhunun en gerçek ifadesi olarak kabul edilmektedir. (Goldziher, 1993: 46-47)

Şairlerin atışmalarından meydana gelen nekâiz, kabilecilik taassubu ile bağlantılıdır. Söz konusu örneklerde şair, kendi kabilesini överken düşman kabileyi yermiş rakip şair de aynı vezin, kafiye ve revî ile ona cevap vermiştir. İkincisi, ilkinin öne sürdüğü suçlamaları çürütmeye (nakzetmeye) çalıştığı için türe nekâiz adı verilmiştir. Pazar ve panayırlarda kalabalıkların alkış ve tezahüratlarıyla bir eğlence ve hoş vakit geçirme vasıtası hâline gelen nekaizler toplumun eğlence ihtiyacına cevap veren sosyal, kültürel, entelektüel ve sanat değeri olan bir karakter kazanmıştır. (Durmuş, 1998: 448)

Abbâsîler devrinde, sosyal hayattaki değişimler hicvi ferdîleştirerek kabile hicivlerini şahsi hâle dönüştürmüştür. (Durmuş, 1998: 448) Edebiyatın zirve yaptığı Hârûnürreşîd (786-809) döneminin en meşhur şairi, Ebû Nuvâs adıyla tanınan el-Hasan ibn Hânî el-Hakemî'dir (ö. 810'a doğru). Dokunaklı övgüleri ve sert hicivleriyle tanınan Ebû Nuvâs, düşüncelerinde ve ifadelerinde abes şeylerden kaçınmayıp din konularına saygısızca yaklaşımda bulunan uçarı eğilimleri tercih etmiştir. Hicviyelerinde aşırıya kaçıp nezaket kurallarını hiçe saymıştır. Ölçüsüz hareketleri yüzünden birkaç kez hapsedilmiş, ancak büyüleyici şiirleri sayesinde sürekli affedilmeyi başarmıştır. Yine de ölümüne, seçkin bir aileye yönelttiği hicviyesi neden olmuştur. (Goldziher, 1993: 86) Abbasiler döneminde yaşayan diğer bir şair İbn Er-Rûmî (ö. 896), Bizans kökenlidir. Hem Abbasî hem Tahirî ailesine mensup yöneticilere methiyeler

yazmış, fakat istediği caize ve ihsanlara ulaşamayınca iğneleyici hicivlere yönelmiştir. Hiciv şiirlerini sade ve güzel bir dille kaleme almıştır. (Goldziher, 1993: 89)

Abbâsîler döneminde Arap milliyetçiliğine bir tepki olarak doğan "Şuûbiyye" akımına mensup şairler hicivden faydalanıp Araplara ve Arap asıllı şairlere eleştiri oklarını yöneltmişlerdir. Di'bil b. Ali el-Huzâî (765-860), ağır yergileriyle ve vefasızlığıyla ün yapmış güçlü bir hiciv şairidir. Başta Hârûnürreşîd olmak üzere iyiliğini gördüğü herkesi önce methetmiş sonradan ağır şekilde hicvetmiştir. (Durmuş, 1998: 449) İran kökenli entelektüellerin desteklediği Şuûbiyye hareketinin içinde adı anılması gereken diğer bir şair Beşşâr b. Burd'dur (ö.783). Beşşar, Arapları deve çobanlığı yapmak, tarla faresi ve timsah eti yemek gibi küçültücü vasıflarla horlamasının yanında halife gibi en üst düzeydeki siyasi figürleri hicvetmekten dahi çekinmemiş, kellesini de bu yolda vermiştir. (Çiftçi, 2002: 17)

Hicvin sonraki dönemlerinde Arap şiirinin en meşhur isimlerinden el-Mütenebbi (915-965) ile karşılaşılmaktadır. Arap coğrafyasında pek çok memduha bağlanmış el-Mütenebbi, Mısır'da Akşit hükümdarı Kâfur'a (ö. 968) müntesip olup istediği ihsanı alamayınca pervasızlık derecesine varan acımasız hicivlerini kaleme almıştır. Bu eserler dönemin hiciv örnekleri arasında öne çıkmaktadır. (Cachia, 2002: 62)

Endülüs devletinde de Arap hiciv geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Endülüslü ünlü vezir ve şair İbn Zeydûn'un (1004-1071) İbn Abdûs'e hitaben kaleme aldığı *er-Risâletu'l-hezliyye*, ince alay unsurları ile dolu bir hiciv mektubudur. (Durmuş, 1998: 449)

Modern çağlara gelindiğinde Arap toplumundaki birtakım değişimlerin hiciv türüne yansıdığı görülmektedir. 20. yy.da Arap şiiri ve dolayısıyla hiciv radikal şekilde değişmiştir. Kültürel değişimler, acil çözüm bulunması gereken meseleler ve çekişmeler kavgaları ve saldırganlığı tahrik etmiştir. Yine de pek çok Arap topluluğunda devrim sonrasında yaşanan süreç, (20. yy.ın ikinci yarısı) yazarların özgürlüğünü sınırlandırmış ve yönetici figürlere karşı yöneltilen hicivlerin belirgin şekilde azalmasına yol açmıştır. Bu genel tabloda bir şair istisna kabul edilebilir: Muzaffer el-Nevvab (d. 1934). Şairin Arap dünyasındaki bütün otoriter yönetim anlayışından duyduğu bıkkınlık, kin ve utanç dolu bir alay şiirinin içine doldurulmuştur. (Allen, 2003: 93)

3. Fars Edebiyatında Hiciv Türü

Fars edebiyatında hiciv, Abbâsîler döneminden başlayarak şekil ve içerik bakımından Arap edebiyatının etkisiyle gelişmiştir. Fars edebiyatında bilinen ilk örnek, Firdevsî'nin (940-1020) Gazneli Mahmut hakkında yazdığı rivayet edilen hicviyedir. (Tokmak, 1998: 449)

Fakat sözü edilen eser hakkında birtakım şüpheler mevcuttur. Bu eserin günümüze kalmadığı ve Firdevsî'ye atfedilen yüz beyitlik hicvin müstakil bir eser olmayıp *Şehname*'den alınmış farklı beyitlerin birleştirilmesiyle meydana geldiğini düşünen araştırmacılar mevcuttur. (Rypka, 1968: 156) Bu devirde mezhep ve fikir çatışmasının hiciv konusu olarak ele alındığı görülmektedir. Çoğunluğu Sünnî olan o dönem hükûmetleri tarafından, karşı düşünceyi benimseyen Şii, Karmatî, Mutezilî ve felsefeci muhaliflerin takibe alınması nedeniyle, söz konusu hükûmetlerin yöneticileri, Şii mezhebine bağlı olan Nâsır-ı Husrev (ö. 1088) ve benzeri bazı şairler tarafından hicvedilmiştir. (Çiftçi, 2002: 444)

10. ve 12. yy.dan itibaren İranlı şairler eserlerinde hiciv örneklerine yer vermişlerdir. Kaside, kıta ve mesnevi biçimlerinde hicivler yazmışlardır. Fakat hicvin yaygınlaşması ve bir akım hâline gelmesi Mâverâünnehir bölgesinde yaşayan Selçuklu dönemi şairi Sûzenî-i Semerkandî (ö. 1173) tarafından gerçekleştirilmiştir. Onun hicvindeki en önemli özellik çağdaşı şairlerin ciddi şiirlerini değiştirerek (tehzil) onları komik duruma düşürmektir. Bu yönüyle parodi, alay ve incitici mizahta, özellikle Alî-yi Şatrancî ve Lâmii-yi Buhârî'ye önderlik etmiştir. (Çiftçi, 2002: 197) *Humhâne* (*Meyhane*) adlı eserinde Sûzenî'yi ağır dille hicveden Hekim Celâl (Celâlî) ve Sultan Sencer döneminin şairlerinden Kûşkekî-i Kâyinî dönemin hiciv yazan diğer şairlerindendir. (Tokmak, 1998: 449) Selçukluların siyasi iktidarı altındaki bu devirde hiciv, şairler tarafından sanattan çok kişisel kavga ve hesaplaşmalardaki bir küfürleşme aracı olarak kullanılmıştır. (Çiftçi, 2002: 445)

Gazneli devri şairlerinden Rûhî-i Velvâlicî (12. yy) devrin önemli heccavlarından kabul edilmektedir. Hicivlerinde kaba, çirkin kelimeleri kullanmaktan hiçbir zaman çekinmeyen şairin zaman zaman tutuklandığı da olmuştur. (Çiftçi, 2002: 204) Aynı dönemde yaşayan Muhtârî-i Gaznevî'nin (ö. 1119'dan sonra) de hicivleri vardır. Bu dönemdeki şairlerin bir kısmı övdükleri kişilerden bekledikleri ödülü alamadıkları veya az iltifat gördükleri zaman, bu imkânlardan faydalanan şairleri gözden düşürmek için çok ağır hicivler yazmışlardır. Nâsır-ı Hüsrev (ö. 1088), Senâî, Evhadüddin Enverî-i Ebîverdî (ö. 1158), Ebü'l-Alâ-i Gencevî, Zahîr-i Fâryâbî ve Cemâleddîn-i İsfahânî 11. ve 12. yy.da hiciv yazan İranlı şairler arasında sayılabilir. Ömer Hayyam'ın da riyakâr zâhidleri yeren rubaileri vardır. (Tokmak, 1998: 449) Bu isimler arasında Evhadüddîn Enverî-i Ebîverdî, Selçuklu döneminin en büyük kaside ve hiciv şairlerinden biri olarak gösterilmekte ve diğer şairlerin önüne geçmektedir. (Çiftçi, 2002: 211)

İslam dünyasını yakıp yok eden Moğol işgaliyle birlikte 13. yy.dan sonra, özellikle toplumun dertleri ve sorunlarıyla ilgilenen şair ve ediplerden bazısı, eserlerinde kişisel hiciv

yerine toplumsal ve az da olsa, siyasal hicve yer vermişler; fakat bu dönemde hiçbir şairin adı Enverî ve Sûzenî gibi, hicivci kimliğiyle ön plana çıkmamıştır. (Çiftçi, 2002: 446) Moğol istilası devrinde Sadî-i Şîrâzî *Gülistân*'ında, Evhadüddin-i Merâgî *Câm-ı Cem*'inde, Hâfız-ı Şîrâzî gazellerinde, Seyf-i Fergânî kaside ve kıtalarında, Hâcû-yi Kirmânî bazı kıtalarında hiciv örnekleri vermişlerdir.

Dönemin özellikle hiciv ve hezl konusunda şiir yazan diğer bir şairi Ubeyd-i Zâkânî-i Kazvînî'dir. (Tokmak, 1998: 449) Bazı araştırmacılar tarafından Fransız yazar Voltaire'e benzetilen bazıları tarafındansa İran'ın yetiştirdiği en büyük parodi ve hiciv yazarı olarak tabir edilen Zâkânî bu türde rakiplerinden kat kat ileridedir. Ömer Hayyam'ın rubai türündeki liderliği gibi Zâkânî de İran hicvinde rakiplerinin üstünde bulunmaktadır. (Haidari, 1986: 117) Şair, *Ahlâku'l-Eşrâf*, *Risâle-i Dilgüşâ*, *Ta'rîfât* ve *Mûş u Gürbe* aldı eserlerinde sosyal hayatta, siyasi çevrelerde görülen aksaklık ve çarpıklıkları hiciv ve hezl tarzında yermiştir. Bunların yanında, Ubeyd-i Zâkânî'nin ve Hâfız'ın etkisinde kalan Bû İshâk-ı Et'ime ve *Dîvân-ı Elbise* yazarı Nizâmeddin Kârî-yi Yezdî'yi de zikretmek gerekir. (Tokmak, 1998: 449)

Safevîler dönemi şairleri arasında hiciv türünde en çok şiir yazan Vahşî-yi Bâfki'dir. (ö. 1583) Vahîdî-i Kumî, Hayretî-i Tûnî, Nâdim-i Lâhîcânî, Şifâî-yi İsfahânî ve Şeydâ-yi Fethpûrî'nin de bu tür bazı şiirleri vardır. (Tokmak, 1998: 449) Bu dönemde şairlerin hocalarını da hicvettiği görülmektedir. Ayrıca dönemin ünlü şairi Vahşî-yi Bâfki birçok şairle hiciv kavgasına tutuşmuştur. Şifâî-yi İsfahânî'nin hiciv dilinden de, birçok şair korkmuştur. (Çiftçi, 2002: 449)

Kaçar Hanedanı döneminde hiciv ve mizah, edebiyatta yer bulmuştur. Yeğmâ-i Cendakî istisna edilirse, Fars edebiyatında, asırlardır devam eden hiciv, nitelik olarak pek değişmemiş ve kişisel içerikler, ilk sırayı işgal etmeyi sürdürmüştür. Hiciv ve mizahın toplum hizmetine girmesi ancak Meşrutiyet ve sonrasında ortaya çıkmıştır. (Çiftçi, 2002: 450)

Meşrutiyet'in ilanıyla beraber asırlarca İran edebî hayatının temelinde yer alan hamilik anlayışı çökmüş sonuç olarak şair ve yazarlar, hicvi siyasi bir silah olarak görmeye başlamışlardır. Meşrutiyet devrinde kaleme alınan şahsi hicivler bile kişiler arası nefrete değil siyasi amaçlara hizmet etmiştir. (Bruijn, 2003) Bu tür şairlerin öncü ismi Nesîm-i Şimâl mahlasını kullanan Seyyid Eşrefüddin-i Gîlânî'dir (1872-1934). Bu devirde taşlama örnekleri veren şairler arasında Edîbü'l-Memâlik Ferâhânî (1860-1917), Mirza Aşkî, Îrec Mirza (1874-1926), Pervîn-i İ'tisâmî (1906-1941), Melikü'ş-Şu'arâ Bahâr ve Ali Ekber-i Dihhudâ'yı

(1879-1959) anmak gerekir. (Tokmak, 1998: 449) Edîbü'l-Memâlik Ferâhânî, özellikle hiciv türünde öne çıkmaktadır. Meşhur heccav Sûzenî-i Semerkandî haricinde hiçbir İranlı şairin Ferâhânî'yle boy ölçüşemeyeceğini dile getiren araştırmacılar mevcuttur. (Browne, 1959: 348)

19. yy.ın sonlarından itibaren gazete ve dergi sayfalarında da hiciv türü şiirler görülür. Bu yayınların önde gelenlerinden biri Tebriz'de çıkan *İhtiyâc*'dır. Haftalık *Sûr-i İsrâfîl* dergisinde de hiciv türüne geniş yer verilmiştir. Modern Fars edebiyatının en başarılı hicivleri Dihhudâ'nın bu dergide *Çerend Perend* (Curcuna) başlıklı köşede kaleme aldığı yazılardır. Bu yazılar daha sonraları aynı adla kitaplaştırılmıştır. İran'ın son büyük hiciv üstadı Zebîh Bihrûz'un *Mir'âtü's-Serâ'ir* adlı eseri, Ubeyd-i Zâkânî'nin geliştirdiği edebî hiciv geleneğinin izlerini taşımaktadır.

Rızâ Şah döneminde hiciv türü siyasi niteliğini ve etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu türde yayın yapan *Tevfik* adlı bir dergi yayımlanmıştır. (Tokmak, 1998: 449) Rıza Şah tahttan ayrıldıktan sonra Rıza Gencevî (1918-1995) tarafından yayımlanan hiciv dergisi *Baba Şâmâl* (1943-45) modern dönemlerde ilgi uyandırmış süreli yayınlardandır. Bağımsız, milliyetçi ve orta yolu tercih eden duruşuyla geniş halk kitlelerine seslenmiş derginin haftalık tirajı 17.000'lere ulaşmıştır. (Elwell; Sutton, 1988)

4. Türk Edebiyatında Hiciv

Türk edebiyatında hiciv ve taşlama, 13. yy. sonuyla 14. yy.da kısır şekilde başlayıp diğer türlerle beraber zaman içinde gelişim gösterir. Hiciv ve mizah fikri, bir anda ortaya çıkmış olamayacağından kökü eskilerde aramak gerekir. Sözlü kültür bir yana, *Divanü Lûgat-it-Türk'*te Uygurlara dair tepki dolu şöyle manzum kısımlar bulunmaktadır: "*Kelnğizleyü aktımız/ Kendler üze çıktımız/ Furxan ewin yıktımız/ Burxan üze sıçtımız*" (Kâşgarlı Mahmud, 2006: 343). *Dede Korkut*'un farklı hikâyelerindeki komik benzetmeler, alay dolu ifadeler ve kişilerin davranışlarında kolayca sezilen mizahi taraf da hiciv ve mizahın kökünün geride olduğunu kanıtlamaktadır.

14. yy.dan başlanarak izi sürelen hiciv türündeki metinler, klasik edebiyatta, halk edebiyatında ve Tanzimat sonrasında dönemlere, sanat anlayışlarına ve toplum yapısına göre farklılıklar göstermektedir. Hicvin Türk edebiyatı özelindeki seyrini betimlemek için Cumhuriyet'in ilanına kadarki tarihî süreç üç başlık altında ele alınabilir.

4.1. Klasik Türk Edebiyatında Hiciv

Agâh Sırrı Levend, klasik edebiyatta hezl ve hicvi (gülmece ve yergi) ele alırken bu terimlerle ilgili dokuz anahtar kelimeye yer verir. Bunlar; latife, hezl, mizah (müzah), mutâyebe, mülâtafa, hiciv (hecv), ta'riz, tehzil ve tasavvufî bir tür olan şathiyyattır. Levend; latifeyi şaka ve hezl, mizahı gülmece ve alay, mutâyebe ve mülâtafayı şakalaşma, hicvi yergi, ta'rizi sataşma ve taşlama, tehzili alaya alma ve gülünç hâle getirme, şathiyyatı da saçma sözler şeklinde yorumlamanın uygun olduğunu söyler. Bu ifadelerin yanında "zemm, şetm, kadh" gibi kelimelere de değinen yazar; zemmin yerme ve kınama, diğer ikisinin de sövme anlamlarına geldiğini belirterek klasik edebiyatta konu ve kapsam açısından hezl ve hiciv (gülmece ve yergi) türlerini dört dereceye ayırır. Bunlar: İncitmeyen gülmece ve alay; mutâyebe ve mülâtafa adı altında şakalaşma; kaba şaka, sataşma ve taşlama; iğrenç yerme ve sövmedir. (Levend, 1984: 151-152) Tüm bu terimlerin zaman zaman birbiriyle iç içe girdiği, eş veya yakın anlamlarda kullanıldığı dikkati çekmektedir. Bu bölümde terimler arasındaki ince sınırlar görmezden gelinerek genel bir tasvir yapılacaktır.

Tarihî seyir içinde sosyal ve siyasi hayatla bağlantılı olarak hicve rağbetin artıp azaldığı göze çarpar. İlk edebî örneklerin verilmeye başlandığı 13. yy. diğer türler açısından olduğu kadar hiciv için de kısırdır. Feridun Güven, bu durumun birinci sebebini Anadolu'daki siyasi ortamın henüz yerleşik, kuralları ve ana hatları belirlenmiş bir edebiyatın teşekkülüne müsait olmayışına bağlar. İkinci sebep olarak da 13. ve 14. yüzyıllarda yazılmış eserlerin daha çok dinî-tasavvufî ve ahlaki nitelikte olmasını gösterir. (Güven, 1997: 219-220)

14. yy.ın ikinci yarısı ile 15. yy.ın ilk çeyreğinde yaşayan Ahmed-i Dâî'nin (ö. 1421'den sonra) *Divan*'ı, mizahi beyitlerin çeşitlendiğine ve çoğaldığına işaret eden ilk somut örnekleri barındırır. Bu dönemde esprili, nükteli, şakacı, ironik, güldürücü tasvirler, istekler; şikâyet beyitleri, rind-zahid atışmaları, yobazlık eleştirisi gibi hiciv içerikleri gazel ve kasidelerde sık kullanılır. Şeyhî'nin (ö. 1431 ?) *Divan*'ında da -az sayıda olmakla beraber- Ahmed-i Dâî'ninkilere benzer örnekler bulmak mümkündür. Dönemin şairlerinden sayılabilecek olan Nesimî'de (ö. 1433) ise daha çok dini yanlış yorumlayan ve katı kuralcılığı temsil eden "sofu"ya yönelik eleştirel ve komik beyitler vardır. 15. yy.ın önde gelen şairlerinden Ahmed Paşa'nın (ö. 1497) *Divan*'ı, Ahmed-i Dâî ve Şeyhî divanlarında olduğu gibi sevgili, zâhid, rakible ilgili alaycı beyit ve şiirler içerir. (Kortantamer, 2007: 11)

Klasik Türk edebiyatında hiciv ve mizah türündeki genişleme ve çeşitlenme ise 15. yy.da Necati Bey (ö. 1509) ile başlar. *Divan*'ındaki örneklerin yanında Necati Bey, kaside

türünde hiciv ve mizah denemeleri yapmıştır. Bunların içinde "Kaside-i Arpa" dikkat çekicidir. Mizahi bir üslupla kaleme alınmış bu kaside, bir arzuhâl niteliği taşımakla birlikte, ülkede hüküm süren kıtlığın sebeplerine odaklanması açısından da bir sosyal eleştiri örneği kabul edilebilir:

Şimdi at arpa diyu cân virür
Evvel ata virürdi cân arpa

Kalmadı at ü don u hem harçluk
Eyledi halka çok ziyân arpa

Yükleri yolda kodı atsuzluk
Begleri eyledi yayan arpa (Necati Bey, 1997: 93)

Tunca Kortantamer'in ifade ettiği üzere Necati Bey, klasik şiirde hiciv ve mizah geleneğinin ilk temsilcilerindendir. (Kortantamer, 2007: 12) Şairin "Kaside-i Arpa"daki eleştirel beyitleri ise klasik şiirde yerginin ve mizahi söylemin ilk önemli örnekleri olarak sayılabilir. Saf Türkçeyle halk söyleyişinden ayrılmadan kaleme alınmış bu beyitlerin gerek üslup gerek içerik açısından benzerlerine asırlar sonra, Cumhuriyet döneminde halk geleneğinden beslenen şairlerin dizelerinde dahi rastlamak mümkündür.

15. yy.ın bu sahadaki en önemli eseri, Şeyhî'nin *Harnâme*'sidir. Dört bölüm ve 126 beyitten oluşmuş metin, alegorik bir hayvan hikâyesidir. Bu kısa mesnevinin telif sebebi, kişisel bir haksızlıktır. Kendisine Çelebi Mehmet tarafından Bursa civarındaki Tokuzlu Köyü'nün tımarı ihsan edilen Şeyhî, yolda tımarı verilen köyün eski sahipleri tarafından darp edilerek ağır bir şekilde yaralanmıştır. Şair, bunun üzerine uğradığı zulüm ve haksızlığı padişaha aktarmak için *Harnâme*'yi yazarak yaşadıklarını tasvir etmiştir. Eser, klasik edebiyatın hami-sanatçı ilişkisi çevresinde değerlendirilebilecek bir arzuhâl niteliğindedir.

Şeyhî'nin mesnevide vermek istediği mesaj kişisel olmakla beraber toplumsaldır. Bu yönüyle *Harnâme*, türünün sıradan örneklerinden ve basit bir arznâmeden daha kayda değer ve üstündür. Faruk Kadri Timurtaş, Türk hiciv edebiyatının başlangıcına yerleştirdiği *Harnâme*'nin "herkes yaptığı işin değeri kadar refâha lâyıktır." mesajıyla sosyal adalet fikrini yansıttığını belirtirken eserin hiciv edebiyatının parıltılı ve en önde gelen örneklerinden biri olduğunu söyler. (Timurtaş, 1981: 13) Şeyhî, hem mesajını hem de yaşadıklarını hırslı fakat tembel bir eşek figürü aracılığıyla dile getirmiştir. Hakkından fazlasına göz diken bir eşeğin öküzlere özenmesi kendi adına büyük bir hüsranla sonuçlanır. Kulaklarından ve kuyruğundan olan eşek, adeta kanaatı terk edip kendi rızkına ve canına kastetmiştir. Alegoriyle dokunmuş

metnin mesajı, şu beyte toplanmış gibidir: "*Batıl isteyü hakdan ayrıldım/ Boynuz umdum kulakdan ayrıldum.*" (Timurtaş, 1981: 40).

Harnâme'nin sonunda alegorinin ortadan kalktığı görülür. Mesnevi "ana fikir/öğreti"yle sonlanmaz, aksine kişisele, şairin yaşantısına, bağlanır. Alegorinin temsilleri ortaya çıkar ve hamiden yardım istenir. Şeyhî'ye göre sözü fazla uzatmaya gerek yoktur, çünkü nüktedan bir şahsiyet olan padişah[2] söylenenleri anlayacaktır:

İster iken halâldan rûzî
Varın itdüm harâmîler rûzî

Ger tonuzlara olmaya buyruk
Âh gitdi kulağ ile kuyruk
(…)
Şeyhî uzatma nâle vü âhun
Nüktedândur bilür şehenşâhun (Timurtaş, 1981: 41-42)

Harnâme, klasik edebiyatta bir etki yaratmış olmalıdır. Tunca Kortantamer, aynı dönemde kaleme alınmış ikinci bir *Harnâme*'den söz açar. Molla Lutfî (ö. 1494) tarafından kaleme alınmış bu mensur örnekte Şeyhî'nin *Harnâme*'sinden bir iki beyit de bulunmaktadır. Eser o zamanın tanınmış bilginlerinden Uslu lakabıyla ünlü Şucâuddin İlyas ile vezirler arasında geçen makam ve tayin hakkındaki bir tartışmayı dile getirir. Molla Lutfî, "uslu" kelimesinin Sırpça "koca eşek" anlamına gelmesinden yararlanarak eşeklerle ilgili tasavvuru güç bir zenginlikle atasözü, deyim ve kelime kadrosu kullanarak zamanın vezirleri, sahn müderrisleri ve hatta inceden inceye hükümdarı ile alay eder. (Kortantamer, 2007: 14) Bu eserin farklı isimlerle anıldığı da görülmektedir. Agâh Sırrı Levend eserin ismini *Münâzarât* olarak vermektedir. (Levend, 1984: 152)

16. yy.a gelindiğinde hiciv ve hezl türünde divan edebiyatında örneklerin zenginleşmeye başladığı görülmektedir. İshak Çelebi ve Nihâlî Çelebi'nin (ö. 1543) bu tür şiirlerini toplayan "Hicv ve Hezliyyat"ları kendi türlerindeki eserlerin en eskileri arasındadır. (Kortantamer, 2007: 27) Bu yüzyılda yazılmış olan tezkireler ise şairlerin birbirleri hakkındaki hicivler ve bunların ne zaman ve niçin söylendiğini gösteren anekdotlarla doludur. Yüzyılın ilk yarısında, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde Mesîhî, Revânî, Basirî, Zâti, Sâgarî, Gazâlî, Me'âlî, Figânî, Nihâlî, Sücûdî hiciv yazan şairler arasındayken Kanûnî Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde Yahyâ Bey, Hayâlî, Andelîbî, Figânî,

[2] *Harnâme*'nin II. Murat'a mı yoksa Çelebi Mehmet'e mi sunulduğu konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bunlar için bkz.: (Mengi, 1977; Güven, 1997: 230-231)

Bâkî, Emrî, Mecdî, Gubârî, Saî, Sânî ve Cemâlî bu türde örnek vermiş isimler arasında sayılabilir. (Güven, 1997: 219-220)

Aynı dönemde mektup türünde kaleme alınmış hicivlere de rastlanır. Bunlardan en önemlileri Nev'î'nin (1533-1599) Koca Sinan Paşa'ya gönderdiği ironi dolu mektup ve Fuzûlî'nin (1483-1556) *Şikâyetnâme*'sidir. İlk mektup, devletin ikinci adamı tarafından sanatına ve şahsına yapılmış saygısızlığı hazmedemeyen bir şairin, muhatabına verdiği ders niteliğindeki cevabını içerir. (Kortantamer, 1991: 217) İkinci mektubun yazılış sebebi ise şair ve memduh ilişkisiyle ilgilidir. Bağdat'ın fethinin ardından Kanûnî Sultan Süleyman'a bir kaside sunan Fuzûlî'ye vakfın gelir fazlasından maaş bağlanmış; fakat şair vakıftan hakkını alamamıştır. Eserin gasp edilen hakkın talebi amacıyla kaleme alınması *Harnâme* ile arasında paralellik olduğunu göstermektedir. Eseri klasikleştiren özellikse Fuzûlî'nin kendi sorununu dile getirirken hem seviyeli bir sosyal eleştiride bulunması hem de ironinin en güzel örneklerinden birini vermesidir. Tunca Kortantamer, bu mektubun bürokrasinin ve küçük bürokratların eleştirildiği en önemli örneklerden biri olduğu tespitini yapar. (Kortantamer, 2007: 23) Fuzûlî'nin üslubu ve seviyeli eleştirilerini Sezaî Karakoç (d. 1933) da şöyle yorumlar: "*konuşacak, fakat bunu öylesine ustalıkla yapacak ki, Osmanlılara bir gölge düşürmeden, onları suçlamanın zerresi bile görülmeden, durumu anlatmış olsun. İşte, bütün bu dengelerin ve inceliklerin hesaba katıldığı bir psikolojinin şaheser ürünüdür Şikâyetnâme*" (Karakoç, 1982: 53). Nişancı Celil Paşa'ya sunulan mektup, padişaha övgülerle açılır. Ardından Fuzûlî maaşını almak için gittiği vakıftaki görevlilerin durumunu Araf Sûresi 179. ayetten iktibas yoluyla "Onlar hayvanlar gibidir, ola ki onlardan da şaşkın" ifadesiyle özetler. Memurların davranışları ve incitici sözleriyse Nuh Tufanı'nın dalgalarına benzetilir. (Kutluk, 2008: 35) Mektubun girişindeki şu ironik ifadeyse Türk edebiyatının unutulmaz cümleleri arasındadır: "*Selam verdim, rüşvet değildir deyu almadılar. Hüküm gösterdim*[3]*, faidesizdür deyü mültefit bolmadılar.*" (Karahan, 1948: 256). Bozuk düzenin ve rüşvetin ironi aracılığıyla eleştirildiği bu bölümün ardından eser dedim-dedi üslubuyla devam eder. Fuzûlî, vakıf çalışanlarını hicvettikten sonra mektubun başlangıcına benzer bir bitişle maaşını alamadığını belirtip sözlerine son verir: "*Gördüm ki suâlime cevâbdan gayri nesne vermezler.*" (Karahan, 1948: 256).

Yine 16. yy.da Zâtî'nin (ö. 1546) hiciv edebiyatı içindeki eserleri dikkat çekicidir. Zâtî'nin bu türde değerlendirilebilecek çeşitli meslek gruplarını ele aldığı güldürme ve iğneleme amaçlı bir eseri ve *Mecmaü'l-Letâif* adlı bir fıkra risalesi vardır. Burada, tarihî

[3] Karar belgesi.

kişilikler ve çağdaşı edebî simalarla arasında geçenleri, şakalaşmaları, hatıralar şeklinde ele alır. (Kortantamer, 2007: 18-19) Lâmiî Çelebi'nin de (ö. 1531) aynı dönemde kaleme alınmış, içinde hiciv örneklerinin bulunduğu, fıkralardan oluşan beş bölümlük bir *Letâifnâme*'si mevcuttur. (Kut, 2003: 231)

Bu dönemde üzerinde çok durulmamasına rağmen Fakirî'nin şehrengiz olarak değerlendirilebilecek *Risale-i Tarifat* adlı eserini bazı araştırmacılar, Türk edebiyatındaki sosyal hicvin ender örnekleri arasında kabul etmektedirler. (Kortantamer, 2007: 21) Tüm sıralanan eserlerin yanında toplumsal içerikli yergiyi dile getiren Bağdatlı Rûhî'nin *Terkib-i Bent*'i çok ün kazanmıştır. Bilindiği gibi bu metne Ziya Paşa (1825-1880) tarafından bir nazire de yazılmıştır. On yedi bentten oluşan 136 beyitlik şiir, toplumu eleştirirken insanın ağzında acı bir tat bırakan gülünç tablolar çizer, tanımlamalar yapar. (Kortantamer, 2007: 26)

Terkib-i Bent'in günümüze kadar ulaşmasının ve esere nazireler yazılmasının altında yatan asıl neden, bugün bile geçerliliğini koruyan bir sosyal eleştiri içermesi ve şairin şahsi ihtiraslardan kendini olabildiğince soyutlamasıdır. Metinden alınmış şu iki beyit söz konusu tespitleri örneklemektedir:

Ebnâ-yı zamânun talebi nâm u nişandur
Her biri tasavvurda fülân ibni fülândur (*Bağdâtlı Rûhî Dîvânı*, TB 9/1)

Yûf hârına dehrün gül ü gül-zârına hem yûf
Ağyârına yûf yâr-ı cefâ-kârına hem yûf (*Bağdâtlı Rûhî Dîvânı*, TB 11/1)

16. yy.ın diğer dikkat çekici hiciv örneklerinden biri de Bâkî'nin Emrî ile birbirlerini gülünçleştirdikleri ve küfre varan hicivleridir. Emrî, Bâkî'yi kıssahan seviyesine indirmiş, anlamsız herzeler söylediğini savunmuş ve Sultanü'ş-Şuarâ'yı -hiciv eserlerinin alışılmış teşbihi kargayı kullanarak- "Kargazade" olarak tasvir edip divanına da *Kuzgunnâme* adını vermiştir. Bâkî buna karşılık basit bir sataşmanın sınırlarını aşmak, argoya hatta sövgüye girmek yoluyla Emrî'nin g.tünü yırtsa kendisi gibi şiir yazamayacağını ve onun divanının ancak taharet için kullanılabileceğini söylemiştir. (Kortantamer, 2007: 27)

16. yy.ın hiciv örnekleri veren diğer bir ismi de Taşlıcalı Yahya'dır. Ağzını fazla bozmadan Arifî, Kandî, Siyahî ve Sırrî'ye sataşan alaycı kıtalar yazmıştır. Yalnızca şairlerin değil paşaların da onun hiciv oklarından kaçamadığı göze çarpmaktadır. Mesela şair, terkib-i bendinde Rüstem Paşa'yı ağır bir beddua sayılabilecek şu beyitle anar: "*Gülmez idi yüzi mahşerde dahi gülmeyesi/ Çoğ iş itdi bize ol sağlığ ile olmayası*" (*Yahyâ Bey Dîvanı*, TB 9/ VII).

Halk arasında Frenk İbrahim Paşa olarak da anılan Pargalı İbrahim Paşa'yı yeren beyit ise dönemin unutulmaz örneklerindendir. Beytin hikâyesi ilgi çekicidir. İbrahim Paşa, Macaristan seferi sonrasında Budin'den (Budapeşte) üç tunç heykel getirip, bunları At Meydanı'nda (Sultanahmet Meydanı) sarayının önüne diktirmiştir. Bunun üzerine şu beyit, bir gazete haberi gibi dilden dile dolaşmaya başlamıştır: "*Dü İbrâhîm âmed be-deyr-i cihân/ Yeki büt-şiken ü yeki büt-nişân*"[4] (Kaya, 2007a: 51). Bu dizeler Figânî'ye (1532) atfedilmiştir; fakat onun şair dostları ve dönemin tezkire yazarları beyti Figânî'nin söylemediği düşüncesinde birleşmektedirler. (Kaya, 2007a: 52) Figânî'nin üzerine yapışan bu iki dize şairi idama kadar sürüklemiştir. Taşlıcalı Yahya, Figânî'nin akıbetini Hallac-ı Mansur'a benzeterek yaşananları kendi bakış açısından şöyle anlatmıştır:

Figânî kemâline itdi gurûr
Vezîrün birin eyledi bî-huzûr

Cefâsına incindi hicv eyledi
Bu beyti anun adına söyledi

Dü İbrâhim âmed be-deyr-i cihân
Yekî büt-şiken şüd diger büt-nişân

Amân virmeyüp hânesin basdılar
Tutup anı Mansûr-veş asdılar (Kaya, 2007a: 58)

17. yy. bir önceki yüzyılda serpilen hiciv ve hezlin zirvesini, hiciv denince ilk akla gelen ismi, Nef'î'yi (1572-1632) ortaya çıkarmıştır. Hiciv türündeki şiirlerini *Sihâm-ı Kazâ* (Kaza Okları) adlı mecmuada toplayan şairin kişiliği öfke ve hicve yatkındır. Eserdeki şu beyit, şairin karakteri ve psikolojisinin özeti gibidir: "*İntikam almaz isem hicv ile ben de andan/ Şa'iriyyet bana her veçhile bühtân olsun*" (Akkuş, 1998: 167). *Sihâm-ı Kazâ*'nın birinci bölümünde kasideler bulunur. Bunlardan ilki, Nef'î'nin öz babası Mehmet Bey'i hedef almıştır. Mehmet Bey'in evini ve ailesini bırakarak Giray Han'ın sarayına nedim olarak yerleşmesi Nef'î'de derin bir kin duygusu uyandırmıştır. Bu duygu eserin başında keskin ifadelerle dile getirilmiştir: "*Peder degül bu belâ-yı siyehdür başuma/ Sözüm yirinde n'ola güç gelirse ger Hâne*" (Akkuş, 1998: 146). Şairin, kaza oklarından ilkini babasına göndermesi, geri kalan okları gerektiğinde herkese rahatlıkla saplama hakkını kendisine vermiştir. Düşmanlarını pervasızca hicvetmek onun için adeta sıradan bir tavırdır: "*Rehgüzârımdan savulsun rindân olan erbâb-ı dil/ Kim saf-ı a'dâya şemşîr-i zebân çekdim yine*" (Akkuş, 1998: 211).

[4] Bu dünyada iki İbrahim vardır: biri putları yıkan, öteki diken.

Mecmuanın içindeki en ünlü şiirlerden biriyse Gürcü Mehmet Paşa hakkında yazılmış 'a köpek' redifli kasidedir. Gürcü Mehmet Paşa, kişiliğinden siyasi kimliğine kadar pek çok farklı açıdan hicvedilirken şairin cesareti, dikkat çekicidir:

Sen kadar düşmen-i devlet mi olur a hınzır
Ne turur saltanatun sahibi bilsem a köpek
(…)
Sana şetm eylemek olursa eger katle sebeb
Katl-i âm eyle hemân turma demâdem a köpek (Akkuş, 1998: 157-158)

Sihâm-ı Kazâ'daki hicivlerin büyük bölümü kişiseldir. Sosyal ve siyasi sorunlardan ancak yer yer bahsedilir. Fakat bunlarda da çoğu kez siyasi figürlerin kusurları söz konusudur. Nef'î'nin sosyal ve felsefî içerikli olarak düşünülebilecek bazı dizeleri şöyledir:

Bu ne gerdiş bu ne cünbiş bu ne devrân olsun
Böyle kalursa felek hâkile yeksân olsun
(…)
Âdil ü zâlimi bir görmek iken cürm-i azîm
Yek görür zâlimi ol bu nece izân olsun (Akkuş, 1998: 166)

Eser; doğrudan, sade ve rahat üslubuyla dikkati çekerken içerdiği argo ifadelerin sınırı yoktur. Metin Akkuş, *Sihâm-ı Kazâ* üzerine hazırladığı çalışmasında eserin nüktedan bir zihnin ürünü olduğunu fakat şiirlerdeki itham, hakaret ve sövme ile ilgili pek çok ifadenin, edebîliğe gölge düşürdüğünü söylemiştir. (Akkuş, 1998: 103) Ahlaki açıdan ele alındığında eserin edep ve edebîliğin sona erdiği sınırlarda yer aldığı söylenebilir. Kendisi de hiciv şiirleri yazan Namık Kemal (1840-1888), Recaîzâde Mahmut Ekrem'e (1847-1914) 1880'de gönderdiği bir mektubunda eserin *Nedîm Dîvânı*'ndan sonra Türkçedeki en güzel söylenmiş ve en farklı hayallerle örülmüş şiirlerden meydana geldiğini ifade eder. Fakat edib-i azam, *Sihâm-ı Kazâ*'yı ahlaki kaygılarla edebiyat sınırlarının dışında tutar: "*Şinâsî'nin 'haslet âmûz-ı edeb' kaidesi müsellem olunca, iştişhâd için edebiyat âlemine dâhil olamaz.*" (Yetiş, 1996: 393).

Nef'î, hicivleri ve keskin dili yüzünden önce İstanbul'dan uzaklaştırılarak Edirne'ye sürgün edilir. Ardından İstanbul'a dönse de tavırlarında bir değişiklik olmaz. Sonunda hicivleri nedeniyle boğularak denize atılır. Şair Vehbî, bu olay hakkındaki görüşlerini şu beyte toplamıştır: "*Gökten nazîre indi Sihâm-ı Kazâsına/ Nef'î diliyle uğradı Hakkın belâsına*" (Akkuş, 1998: 97).

Nef'î'nin katledildiği sırada padişah olan IV. Murat'ın Hafız Ahmet Paşa'ya cevaben gönderdiği gazel tarzındaki mektupta yer alan hiciv dizeleri de ilgi çekicidir. Hafız Paşa, Bağdat kuşatması sırasında destek asker talebinde bulunmak amacıyla hükümdara manzum

bir mektup göndermiş, IV. Murat da paşasına karşılık olarak benzer bir üslupla cevap vermiştir:

Düşmeni mat etmeğe ferzaneyim ben der idin,
Hasma karşu şimdi at oynatmağa yer yok mudur?

Gerçi laf urmakta yoktur sana hempâ bilürüz,
Lîk senden dâd alur bir dâd-küster yok mudur?

Mertlik dava edersin bu muhanneslik neden,
Havf edersin, bari yanında dilâver yok mudur? (Kurgan, 2008: 63)

17. yy.da Güftî'nin (ö. 1677) *Teşrîfâtü'ş-Şuarâ* adlı tezkiresiyse benzeri daha önce görülmemiş mizahi örnekler arasındadır. Eser, mizah sınırlarını aşan alay, hiciv ve çirkin isnatlar içerir. (Yılmaz, 2001: 71) Tezkirede hâkim olan bu duruma, Tahir Olgun *Manzum Bir Muhtıra* adlı eserinde şu dizelerle değinir:

Esere Teşrîfât adını vermiş
Hezl ile kelâmın tadını vermiş
Lâkin bazı yerde temkîni taşmış
Hezl şöyle dursun, hicvi de aşmış (akt. Yılmaz 2001: 70)

17. yy.da Nef'î'nin dışında Nev'îzade Atâyî (ö. 1636) ve Niksârîzade Mehmet (ö. 1616) hezliyatı olan şairler arasındadır. Küfrî-i Bahâî'nin (ö. 1630) de aynı tarzdaki *Ahkâm-ı Külliye*'si mevcuttur. Bu eser 16. yy. şairlerinden Lâmiî Çelebi'nin *Nefsü'l-Emrnâme*'sinin izinden gider. Yüzyılın sonunda ve 18. yy.ın başında yaşamış şairlerden olan Hevâyî (ö. 1715) ise ciddi eserleri komik duruma düşüren tehzil (parodi) türünde örnekler vermiştir. Nâbî'ye ait şu beyit şairin söz konusu tehzillerine bir örnektir:

Nâbî: *Gülistân-ı dehre geldük renk yok bû kalmamış*
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cu kalmamış

Hevâyî: *Edirne şehrine geldük hây yok hû kalmamış*
Gice çorbası çıkar bir bellü kapû kalmamış (Güven, 1997: 367)

Nâbî, bu saldırılara Hevâyî'yi 'd.bür'e benzeterek cevap vermiştir. (Nâbî Dîvânı/ Kıta'ât 37) Nâbî'nin hicivleri Hevâyî'ye verdiği cevaplarla sınırlı kalmamıştır. Şairin, Halep Mollası Abdülhalimzâde'yi eşeğe benzettiği bir hiciv kıtası mevcuttur:

Bu gûne dadı tuzu kalmadığı Şehbâ'nun
Emîn-i memlehanun bî-nemekligündendür
Bu güne bârı girân oldugı bu memleketun
Hımârzâde fakîrün eşekligündendür (Nâbî, 1997: 1144)

Bunların dışında şairin küfre kaçmadan çeşitli konularda iğneleyici, güldürücü, esprili kıtalar yazdığı görülmektedir. *Divan*'ında da ilginç örnekler bulunmaktadır. Örneğin Azliyye Kasidesi dönem insanlarının psikolojisine yönelik ironi ve hiciv içeren bir şiirdir. (Kortantamer, 2007: 38) Vasfi Mahir Kocatürk, Nâbî'nin gerçek şahsiyetinde hakîmâne bir eda ile birleşen sosyal tenkit ve hiciv temayülü olduğunu belirtmiştir. Kocatürk toplumsal meselelere değinme bakımından şairi, Ruhî ile akraba olarak göstermiştir. (Kocatürk, 1970: 463)

18. yy.da, 16. yy.ın zenginliği, ihtişamı, derinliği ve gücü yoktur. 17. yy.ın gülen eğlenen, birbiriyle dalaşıp küfürleşen, bir yandan da ince ve rafine bir tarzda mizah üreten dünyası seçkinler edebiyatının yazılı ürünlerinde birden daralmıştır. Buna karşılık daha halk tarzı, daha amiyane bir güldürü dünyasının ağır basmaya başladığı görülür. (Kortantamer, 2007: 41-42) Mektup yoluyla hiciv ve mizahın 18. yy.daki dikkate değer bir örneğini Ebûbekir Kânî verir. (ö. 1791) *Divan*'ı, münşeâtı, letâif mecmuası ve hezliyatı olan şairin şiir ve nesirlerinde şakacı ve alaycı bir üslup vardır. Bu açıdan bazı araştırmacılar onu Arap Ebû Nuvâs, İranlı Ubeyd-i Zâkânî ve İngiliz Byron'a benzetmektedirler. (Eliaçık, 1999: 550) Tunca Kortantamer, Nef'î'nin hiciv türünü zirveye taşıması gibi Kânî'nin de nükteli ve iğneli diliyle mizahi mektup türünün başarılı örneklerini verdiğini ifade eder. (Kortantamer, 2007: 42-43) Kânî'nin hiciv içeren mizahi mektuplarından bir tanesi Yeğen Mehmet Paşa hakkındadır. Zamanında yanında bulunduğu hamisi Yeğen Paşa'nın elde ettiği yeni mevkiyle beraber Kânî'ye akıl öğretmeye kalkması mektubun telif sebebidir. Kânî, Yeğen Paşa'ya şöyle seslenir: "*Hele mektubunun 'ne vakt aklın başına yâr ve kârın hemîşe temkin ü vekâr olursa' ibâresine şaşdım kaldım türküsünü çağırarak o kadar güldüm ki az kaldı kasıklarım çatlayacak ve belki zabt-ı idâre bile tâb-âver olmayarak bî-ihtiyâr çakşırım ıslanacak idi. A paşam, insan ibtidâ kendini bilmeli de sonra başkasına öğüd vermeli.*" (Eliaçık, 2001: 593). Bu mektubun yanında üzerinde durulması gereken ikinci bir örnek de Kânî'nin *Hirrenâme*'sidir. Hiciv edebiyatında pek çok hayvan gibi kedi de benzetmelerde kullanılmıştır. Bu mektup "Tekir binti Pamuk" (Pamuk kızı Tekir) imzasıyla sarayın kızlar ağasına sunulmak üzere, oldukça ciddi bir arznâme şeklinde kaleme alınmıştır. Klasik edebiyattaki özgün ironi örneklerinden biri olan mektupta şairin hamisinden af dilemek için kendini mi hicvettiği, yoksa içeriği bilenmeyen bir olayı alegori kalıbında mektup konusu mu yaptığı hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Mektup, haylaz bir dişi kedinin, efendisinden izinsiz hareket etmesini konu edinir. Bu kedi, "*name-i mav mav-ı tûfân-efzâyı meşk ve ta'lîm eylemek sevdâsına düşmüştür.*" (Eliaçık, 1999: 551). Kedicik flört etme isteğiyle çatıları

bacaları yıkmış, âleme rezil rüsva olmuştur. Af dilemek için arzuhâlinin üstüne *hubbü'l-hirreti mine'l-îmân*[5] yazarak efendisine mektubunu sunmuştur. Şairin divanında kişisel seviyeyi aşıp zamanı ve sosyal yapıyı hedef alan seviyeli hiciv örnekleri olduğu dikkati çeker:

Fark itmeyen insân ne dimek oldıgın eyvâh
Hayvân gelecekdür yine hayvân gidecekdür (*Kânî Divânı*, G. 58/3)

Gördün zamâne uymadı sen uy zamâneye
Aldan dürûga lâfa inan uy terâneye (*Kânî Divânı*, G. 170/1)

18. yy.ın hiciv ve mizah örnekleri arasında Osmanzâde Tâib'in (ö. 1723) *Hiciv ve Hezliyat*'ı, Sürûrî'nin (ö. 1812) *Hezliyat*'ı, Kâmî'nin hiciv şerhi *Şerh-i Hecviyyât-ı Mü'min Şâh*'ı da sayılmalıdır. Bu isimler arasında özellikle Sürûrî tarih düşürme ustası olarak ünlenmiştir. Fakat Sürûrî tarih düşürmeyi bir mizah malzemesi hâline getirmiş ve şiirlerinde nükte, alay ve hicve yer vermiştir. Şairin dizelerinde en fazla hedef aldığı kişi Sünbülzâde Vehbî (ö. 1809) olmuştur. (Kortantamer, 2007: 43) Devrin mizah ve hicvinde Osmanzâde Tâib, Nedim (ö. 1730), Haşmet (ö. 1768), Şeyh Galip (ö. 1799) ve Sünbülzâde Vehbî farklı bir yere sahiptir. (Kortantamer, 2007: 44) Osmanzâde Tâib hem kendi çağdaşlarına hem eski şairlere saldırmaktan geri kalmamıştır. Örneğin Nâbî'yi "*Eger resm itmek isterse musavver şekl-i kabûsı/ Gelüp görsün mukaddem hey'et-i Nâbî-i menhûsı*" (Güven, 1997: 372) beytiyle tasvir ederken Nedim başta olmak üzere diğer divan şairlerini de hiçbir sınır tanımadan hicvetmiştir. Ali Canip Yöntem (1887-1967), şairin pervasızlığına "*Dilinden kaleminden herkes bîzâr olmuştu. Ötekine berikine harfendazlık ediyor, çok ağır, hattâ müstehcen hicviyeler yazıyordu.*" (Sevgi-Özcan, 1996: 157) tespitiyle dikkat çeker.

Haşmet ise sahn müderrisliği görevlerinde bulunan saygın bir kişiyken hicivleri nedeniyle İstinye, Bursa, İzmir ve Rodos'a sürgün edilmiştir. Feridun Güven, Haşmet'in beş tane hiciv kasidesinin bulunabildiğini dile getirirken bunların kaba ifadeler ve küfürlerle dolu olduğunu tespit eder. (Güven, 1997: 375-380) Vasfi Mahir Kocatürk, Sünbülzâde'nin yetkin bir divan şairi olmasa bile özellikle kötü şairleri tehzil ettiği dizelerinde nazım kudreti gösterdiği fikrindedir. (Kocatürk, 1970: 549) Şairin 126 beyitlik "Sühan Kasidesi" diğer şairleri -bazılarının isimlerini de anarak- konu edinmesiyle dikkati çekmektedir. Bu kasidede şairin kendi çağdaşları hakkındaki eleştirileri şu beyitlerden takip edilebilir:

Ekseri haltı kelâmın hezeyan-ı mahmum
Acaba tuttu mu şâirleri humma-yı sühan
(…)
Daldılar bâb-ı kibara gazelim var diyerek

[5] Kedi sevgisi imandandır.

Oldu sâil kapısı dergeh-i vâlâ-yi sühan

Kim vefat etse kazup seng-i mezara tarih
Çönk ü tûmarın eder mahşer-i mevtâ-yi sühan (Kocatürk, 1970: 549)

Klasik edebiyatın son demlerini yaşadığı 19. yy.da Keçecizâde İzzet Molla, (1785-1829) hiciv ve mizah türlerinde dikkate değer dizelerin sahibidir. Ahmet Hamdi Tanpınar (1961-1962), şairin bu yönünü şu ifadelerle anlatır: "*İzzet Molla, yaşadığı devri dolduran insanlardandır. Mizah ve hicvi, zamanının hâdiselerini ve şahsiyetlerini bazan en umulmadık tarafından aydınlatır*" (Tanpınar, 2001: 90).

Şimdiye kadar üzerinde durulan tarihî seyir içindeki hiciv şiirlerinde -burada pek çok örneğe yer verilmese de- argo/küfür kullanımı yaygındır. Sosyal eleştiri içeren ve seviyeli örneklerinse hicviyye, hezliyyat vb. başlıklarla değerlendirilmediği görülmektedir. Örneğin günümüzde konu hakkındaki çalışmalarda değinilen örneklerden *Harnâme*, *Şikâyetnâme* ve Bağdatlı Rûhî'nin *Terkib-i Bent*'i hiciv, latife yahut hezliyyat mecmuaları içinde yer almamıştır. Bu tip mecmualardaki dizelerin çoğu, argonun hatta sövgünün sınırlarında dolaşmaktadır. Nef'î ve *Sihâm-ı Kazâ* dışındakilerse pek gün yüzüne çıkmamıştır.

Çoğu bir veya daha fazla yabancı dil bilen, belagat, şiir sanatı, mitoloji, tarih, din gibi konulara hâkim divan şairlerinin kültürel sermayeleri, içinde bulundukları toplumun çok üstündedir ve bugünden bakıldığında doğal olarak sövgüye varan ifade yollarına başvurmaları çelişkili bir durum gibi durmaktadır. Agâh Sırrı Levend, söz konusu çelişkiyi şu cümlelerle somutlaştırmıştır: "*Hepsi de din adamı kılığı taşıyan ve ağır başlı olması gereken bu sarıklı cübbeli, bıyıklı sakallı, evli barklı, çoğu yüksek aşamalara ulaşmış kişilerin, bugün bir tulumbacının bile çekinmeden söyleyemeyeceği bu 'müstehcen' sözleri, nasıl olup da kalemlerinin ucuna getirebildiklerine şaşmamak elde değildir.*" (Levend, 1984: 151). Levend, sövgünün sebeplerini açıklarken toplumdaki ilişkilere yönelmiştir. Ona göre kadınların okuma-yazma bilmemesi ve toplum hayatı gereği erkeklerin eğlencelerinde yalnız kalması, çekişmelerde kaba-saba ve argo ifadelere yer verilmesine neden olmuş, bu durum da bir görenek hâline gelmiştir. (Levend, 1984: 151)

Şair ve yazar Yücel Kayıran da bu konuyu aydınlatma çabasıyla düşüncelerini paylaşmıştır. Kayıran hicvin kültürel temelinde, uygarlaşmanın esas ögelerinden olan "utanma" ve "mahcubiyet duygusu"nun zayıflığı ve gelişmemişliğin yer aldığını ileri sürmüş, ayrıca klasik hicvin (küfre, hakarete dayalı) Cumhuriyet dönemi şiirinde çekingen ve ürkek hâle geldiğini söylemiştir. Onun açısından Cumhuriyet sonrasındaki içerik değişikliğinin

nedeni şiirin hicvedilen kişi karşısında ürkmesi değil; kişi hakları ve özel hayatın dokunulmazlığının modern devlet tarafından güvence altına alınmasıdır. (Kayıran, 2002: 54-55)

Her iki çıkarıma katılmak mümkünken hicvin argo, küfür ve hakaret içeren yapısını anlayabilmek için edebiyatın üretim biçimlerini göz önüne almak da gerekir. Divan şiirinin yazıldığı dönemde toplumun önemli bir kısmı tarafından takip edildiğini düşünmek gerçekçi olmaz. Teknoloji ve okur-yazarlık oranı buna elverişli değildir. Klasik edebiyat hamilik geleneğine dayalı ve "kapalı devre" bir yapıya sahiptir. Sınırlı bir sosyal tabakanın okuyup haberdar olabildiği şiir örneklerinin sosyal sorunlardan çok kişisel hizipler, sataşmalar çevresinde şekillenmesi doğaldır. Zira matbaanın bulunmadığı ve okur-yazarlığın düşük olduğu bir dönemde şiirde toplumu hedef almak için doğal bir sebep yoktur. Okur grubunun çok sınırlı olması süregelen ifade alışkanlığının altındaki temel sebepler arasındadır.

Bu görüşü destekler nitelikte Tanzimat sonrasındaki hiciv örneklerinde kişisel sorun ve konular devam ederken sosyal ve siyasi sorunların daha geniş yer bulmaya başladığı görülmektedir. Çünkü hiciv yazan şair, iletişim olanakları (gazete, dergi, basılı kitap) ve nispeten yüksek okur-yazarlık oranlarıyla artık kitleye sesini duyurabilmektedir.

4.2. Halk Şiirinde Hiciv Yahut Taşlama

Halk edebiyatında hiciv içeren şiirler yaygın olarak taşlama adı altında toplanmıştır. Pertev Naili Boratav, taşlamaların hiciv ve sosyal tenkit şiirleri (2000: 21) olduğunu ifade ederken Atilla Özkırımlı divan şiirindeki hiciv türünün halk edebiyatındaki taşlama ile karşılandığı fikrindedir. (1990: 1109) Hiciv ve mizahla yoğrulmuş bir halk edebiyatı türü olan taşlamaların, bireysel ve toplumsal olmak üzere iki farklı cephesi vardır. Bireysel taşlama şiirleri "kızgınlık, kırgınlık" gibi ferdî duygulardan beslenir ve şairin karakteri hakkında bilgi verir. Toplumsal taşlama şiirlerinde ise devrin hâkim değerlerine uymayan sahneler yerilir. (Kaya, 2007: 700)

Hiciv, alay ve ironi hem üslup hem içerik açısından yalnızca taşlamalarda değil halk edebiyatı içindeki pek çok örnekte mevcuttur. Hiciv ve mizah ögeleri taşıyan destanlar, bazı gerçek şahıslar veya toplum hakkındaki türküler, -bazı bölümleriyle- masallar, fıkralar ve halk tiyatrosu hiciv içeriğine sahip olabilecek diğer türlerdendir. Hicvin diğer türler içinde en geniş kullanımı, anonim halk edebiyatı örneklerinden fıkralarda görülür. Pertev Naili Boratav, fıkraların halk edebiyatındaki tenkit ve hiciv nitelikli ürünler içinde en önde geleni olduğunu ifade eder. Ona göre fıkralar adı belli veya adsız bir kahramanın şahsında ya da onun diliyle,

zaman, zamanın insanları ve olayları hakkındaki düşünüşü dile getirir. Fıkraların özünü hiciv ve mizahın oluşturması, anlatıldıkları meclislerin nitelikleriyle de kanıtlanmaktadır. Fıkralar kadınlardan ziyade erkek meclislerinde okunur. Çünkü sosyal eleştiri ve hiciv kadından çok erkek işi olarak görülmektedir. (Boratav, 1991: 292) Başta Nasreddin Hoca, İncili Çavuş ve Bektaşî fıkraları olmak üzere pek çok fıkrada bencil, hilekâr, rüşvetçi, hamiyetsiz, tamahkâr, kavgacı, zorba, geçimsiz, dedikoducu, hırsız, dolandırıcı, haddini bilmez, arsız âşık, gurur ve kibir sahibi tipler; tenkit, alay, istihza ve özellikle hiciv konusu olurlar. Fıkraların tezat bölümünde yer alan tartışma gülmenin yanında istihzanın, hicvin ve hikmetli bir sözün ortaya çıkmasını sağlar. Atasözlerinde de fert ve toplum hayatında görülen çeşitli eksik ve yanlışlıklar etkili bir biçimde hicvedilmiştir. (Albayrak, 1998: 452)

Tekke şiiri içinde mistik ve özel bir yere sahip şathiyeler de hicvin ve anlamsızlığın sınırlarında dolaşan örneklerdendir. Bazı sözlüklerde hezliyyat türü şiirler olarak tarif edilmektedirler. (Ş. Sami, 1307: 778) Şathiyeler her ne kadar alay ve ironiyle yüklü, anlamsız/saçma dizeler, tekerleme benzeri sözler olarak görülseler de taşıdıkları sembollerle ve yoğun ironiyle dikkat çekici ama yorumlanmaları bilgi ve tecrübe gerektiren şiirlerdir.

Halk edebiyatında hiciv örneklerinin 13. yy.dan itibaren tekkeler çevresinde başladığı söylenebilir. 13. yy.la ortaya çıkan tekke şiirindeki eleştirinin kaynağı dinseldir. Özellikle Batınî tekkelere bağlı âşıklar, eleştiri oklarını imparatorluğun en köklü kurumuna, Sünnî Müslümanlığın inanışlarına ve törelerine yöneltmişlerdir. (Başgöz, 1986: 183) Bu yüzyılda Yunus Emre'ye atfedilen bir örnekte din istismarı şöyle dile getirilmektedir:

Duruş[6]*, kazan, ye, yedir, bir gönül ele getir,*
Yüz Kâ'be'den yeğrektir bir gönül ziyareti.
Kerametim var deyen, halka salusluk[7] *satan,*
Nefsin Müslüman etsin var ise kerameti! (Gölpınarlı, 1971: 109)

Örnek dizelerde didaktik üslubun son iki dizede ironik söyleyişle beraber hicve dönüşmesi doğallıkla meydana çıkarken mesaj doğrudan verilmektedir. 13. yy.da devam eden karışıklık ve siyasi otoritenin henüz Anadolu'ya bile tam anlamıyla hâkim olamaması nedeniyle tekkeler sosyal yaşamda birtakım boşlukları doldurmuştur. Bunların içinde Sünnî geleneğe bağlılar bulunduğu gibi Alevî-Bektaşî inanç halkasına dahil olanların sayısı da azımsanmayacak ölçüdedir. Özellikle ikinci grupta yer alan tekkelere mensup ozanlar, Sünnî inanışa sahip yönetime karşı doğal bir muhalefet oluşturmaktadır.

[6] Düriş/Duruş: Çalışmak, gayret etmek.
[7] İkiyüzlü, riyakâr.

16. yy.da ortaya çıkan âşıklık geleneğiyle beraber din dışı konular üzerinde de durulmuştur. Taşlamaların yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde sık ele alınan konular sevgilinin vefasızlığı, rüşvet, adam kayırma, cahillik, yalancılık, kadılar, zalim memurlar, zenginler, softalar, hile yapan esnaf, devlet ricali hatta sadrazam olarak sayılabilir. Alevî şairlerse diğer halk şairlerinin işledikleri konuların yanında özellikle münkirleri, münafıkları, softaları ve ahlaki düşkünlükleri, hatta kendi zümrelerini bile hicvetmişlerdir. Bektaşî şairleri tarafından yazılan nefeslerde de zaman zaman hicivlere yer verilmiştir. (Albayrak, 1998: 452) 16. yy.ın önde gelen halk ozanlarından Pir Sultan Abdal'ın dönemin Sivas Valisi Hızır Paşa'ya hatta padişaha karşı tavrını dile getirdiği bir taşlama örneğinden alınan şu dörtlük halk şiirinde hicvin ne kadar cesur olabileceğini göstermektedir:

Hızır Paşa'nın zulümü var ise
Ne yapayım benim de âhım var
Senin tuğlu padişahın var ise
Benim arkam kal'em bir Allah'ım var (Çıblak, 2008: 72)

Bu örnekten hareket edilerek halk şiirindeki taşlama geleneğinde sosyal ve dinî (mezhep) sorunların bir bütün olarak da ele alındığı söylenebilir. Nitekim Pir Sultan Abdal, Anadolu'daki Alevî nüfusun İran Şahı'na bağlanması için çalıştığı gerekçesiyle Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından önce zindana atılmış, saraydan gelen emir sonucunda da idam edilmiştir. Yine aynı yüzyılda taşlamaların alışılmış konusu cehalet ve kendini bilmezlik, Âşık Kerem'in günümüze kadar ulaşmış "beğenmez" redifli taşlama örneğinde eleştirilmektedir:

Adamı hayvanı tanıyıp bilmez
Vakıtlar gelende abdestin almaz
Ezanlar okunur namazın kılmaz
Camilere gider minber beğenmez (Çıblak, 2008: 74)

17. yy.da Gevherî ve Karacaoğlan gibi isimler taşlama türünde eserler vermiştir. Bu dönemde Karacaoğlan'ın aşağıdaki taşlamasından dönemin sorunları hakkında bazı fikirler edinmek mümkündür:

Şimdiki beylerin sazı çalınmaz
Az rüşvet versen o da alınmaz
Boynumuza farzdır beş vakit namaz
Tanrı'nın namazı kılınmaz oldu (Çıblak, 2008: 77)

Âşık tarzındaki taşlama geleneğinde sosyal ve dinî konular kadar yer tutan diğer bir tema da sevgiliye sitem ve şikâyettir. Bu temayla ilgili olarak Gevherî'den şu dörtlük zikredebilebilir:

Gevherî der dostlar hayri ne çâre

Dilek ettim geçmez ol sitemkâre
Arzıhal ideyim hanî Settâr'e
Bir kanlı zâlimden şikâyetim var (Çıblak, 2008: 77)

18. yy.da âşık edebiyatında bir ilerleme görmek mümkünse de taşlama örnekleri bakımından bu dönemin pek verimli olmadığı söylenebilir. 19. yy.a gelindiğinde âşık şiirindeki ilerlemeyle paralel şekilde taşlamaların sayısında artış görülür. Türe bu dönemde rağbet edilmesinin nedenini, 19. yy.ın iç ve dış karışıklıklarla dolu, istikrarsız bir asır olmasında aramak gerekir. Örneğin Âşık Ruhsatî'nin (1835-1911) şu bilindik dizelerinde bir 19. yy. hâlinden şikâyet edilmektedir:

Adalet kalmadı hep zulüm doldu
Geçti şu baharın gülleri soldu
Dünyanın gidişi acayip oldu
Koyun belli değil kurt belli değil (Çıblak, 2008: 85)

Bu dönemin tanınmış âşıklarından Seyranî'nin yazdığı "beğenmez" redifli taşlama da 19. yy.ın bilindik örneklerindendir. Dizelerde ham sofu tipler yerilmektedir:

Ormanda büyüyen adam azgını
Çarşıda pazarda seyran beğenmez
Medrese kaçkını softa bozgunu
Selam vermek için insan beğenmez (Çıblak, 2008: 87)

Taşlama geleneğinin 20. yy.a gelindiğinde devam ettiği görülmektedir. Dönemin taşlamaları önceki çağlara göre popüler konulara cevap verir nitelikte olmakla beraber benzer içerik özellikleri gösterir.

Daha önce de ifade edildiği gibi hiciv, sadece taşlamalarda değil diğer halk edebiyatı türlerinde de mevcuttur. Örneğin gölge ve orta oyunu olmak üzere geleneksel halk tiyatrosundaki komedi örnekleri içinde, sonraki dönemleri de etkilemiş dolaylı bir toplumsal hiciv bulunur. Kendisini yönetici sınıftan biri olarak gösterebilmek için çapraşık ve anlaşılmaz bir dil kullanan Hacivat tipi, Tanzimat sonrasındaki yanlış Batılılaşmış Bihruz'un şahsında tekrarlanmıştır. (Mardin, 1991: 59) Benzer bir şekilde Ortaoyunundaki Pişekâr tipi aracılığıyla da aynı mesaj izleyicilere ulaştırılır. Ayrıca her iki türde de din adamlarının, devlet ileri gelenlerinin ve dönemin siyasi atmosferinin hicvedildiği görülür. (And, 1977: 342-350)

4.3. Tanzimat'tan Sonra Türk Edebiyatında Hiciv

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla resmen başlayan Batılılaşma çabaları siyasi yapıların, sosyal kurumların, değer yargılarının ve en nihayetinde yaşama biçimlerinin alt üst olduğu bir

kültürel ikilik ve zihniyet değiştirme evresini de beraberinde getirir. Kendinden önceki nizamı kabullenmeyerek kendi düzenini görmek isteyen bu "yeni dünya görüşü"nün (Fındıkoğlu, 1999: 621) etkisi, her alanda olduğu gibi edebiyatta da kendini göstermiştir. İlkin içerikteki farklılıklarda belirginleşen 'yeni' edebiyat anlayışının izdüşümleri hiciv ve mizahta da görülmüştür.

İçerikle ilgili en önemli değişim, hicivde sosyal ve siyasi sorunların daha fazla yer almaya başlamasıdır. Söyleyiş olarak argo sözcüklerin azaldığı bununla beraber mizahi ve ironik iletişim yollarına daha fazla başvurulduğu dikkati çeker. Hem içerik hem üsluptaki farklılık, Tanzimat'tan sonraki hiciv örneklerinin Batılı satir biçimlerine daha yakın olduğu çıkarımını yapmaya olanak sağlamaktadır.

İki taraflı (içerik-üslup) geniş değişim, "yeni dünya görüşü"nün beraberinde getirdikleriyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla konuyu biraz da toplum ve dönem açısından yorumlayıp değişen okur-yazar ilişkiyle beraber yeni edebî üretim şekillerini göz önüne almak gerekir. Tanzimat sonrası ve edebî türler ilgisini toplumsal perspektiften değerlendirirken Fransız akademisyen Pierre Macherey'nin şu cümlelerinden yola çıkılabilir: "*Kitap, mistik bir şekilde kendi okuyucusunu oluşturmaz; kitabın üretilmesini sağlayan koşullar iletişim şekline de karar vereceklerdir. Bu iki etkileşim karşılıklı ve eşzamanlıdır.*" (Macherey, 1978: 53). On dokuzuncu yüzyılın şair ve yazarları klasik edebiyat döneminden farklı olarak gerek İstanbul gerek -sınırlı da olsa- taşradaki okurlara seslerini duyurma olanağı bulmuşlardır. Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan ve sayıları artan alafranga kitapçılar ile onlarca kitap satış kataloğu taşraya da gönderilen ve abonelik kabul eden süreli yayınlar, -günümüze kıyasla çok sınırlı da olsa- bir okur grubunun oluştuğunu göstermektedir. Bu durum artık edebiyat adamının herhangi bir metin üretirken topluluğu, kamuyu hesaba katmasını gerektirmektedir. Çünkü Robert Escarpit'in ifade ettiği gibi yazmaya başlarken her yazar okuyucularını gözlerinin önünde canlandırır. Bir şeyin bir kimseye söylenebilmesi için önce, bir kimse için söylenmiş olması gerekir. (Escarpit, 1968: 112) Sanatçının çevresindeki birkaç dostuna ya da düşmanına seslendiğini bilmesiyle, İstanbul'daki ve belki de devletin farklı yerlerindeki okur-yazarlara seslendiğinin farkında olması, hem içeriği (sosyal ve siyasi sorunlar) hem söyleyişi (argo tabirler) değiştirecek temel unsurdur. Tanzimat'tan sonraki hiciv bu bakımdan da önceki dönemlerden ayrılır. Divan şairinin eserini yorumlayacağını düşündüğü potansiyel okuruyla Tanzimat yazarınınki arasında nitelik ve nicelik bakımından farklılık mevcuttur.

Tanzimat'tan sonra hicvin, kitap hacmindeki eserler dışında kendine geniş alan bulduğu iletişim şekli mizahi içerikli süreli yayınlardır. Bu açıdan Ermeni harfli mizah yayıncılığından sonra dikkate değer ilk hamle Teodor Kasap'ın (1835-1905) *Diyojen* (1870) ile başlayarak, *Çıngıraklı Tatar* (1873) ve *Hayal* (1873) ile devam eden mizah gazeteciliğidir. Bu üç gazetede -devam eden bir çizgi hâlinde- toplumdaki kültür krizi, yozlaşma, Batı'nın gelişmiş devletlerinin Osmanlı üzerindeki emperyalist emelleri, Batılı devletlerin yerli işbirlikçileri, belediyecilik sorunları ince bir mizahla eleştirilmiştir. (Apaydın, 2006: 328) Bu ilk adımların ardından mizah cephesinin *Latife* (1873), *Şafak* (1874), *Kahkaha* (1874), *Geveze* (1875), *Meddah* (1875) ve *Çaylak* (1876) gibi dergilerle dolduğu görülür. (Varlık, 1985: 1095) 1870-1878 arasındaki sekiz yıl boyunca devam edebilmiş mizah gazeteciliği kısa ömrüne rağmen günümüze ulaşan derin izler bırakmıştır.

Türdeki değişimler zaman içinde şekillenmiştir. Konuya edebî kişiler açısından yaklaşılırsa Şinasî'nin (1826-1871) divanındaki "hezliyyât ve hicviyyât" bölümündeki örneklerin söyleyiş açısından ve genellikle ferde yönelik olmalarıyla klasik şiir geleneğine yakın olduğu ifade edilebilir. Örneğin Şinasî, kendisini Meclis-i Maarif üyeliğinden azleden Âlî Paşa'dan (1815-1871) yakındığı kıtasında, kişisel açıdan dile getirdiği hicvini şu dizelerde toplar:

Elindeki kaleminden demem ki kan damlar
O bir nümâyiş içindir misâl-i seyf-i hatîb
Felek getirmedi âfâka senden önce beni
Ki subh-ı sâdık eder subh-ı kâzibi ta'kîb (Şinasî, 2005: 49)

Kelime dünyası ve imajlarıyla klasik şiir retoriğinden beslenen kıta, yalnızca ele aldığı kişinin mesleği açısından siyasi içeriğe sahiptir; ama siyasi figür de kişisel bir gerekçeyle yerilmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım, Nef'î'nin devlet adamlarını ele alan hicivlerine -şahsi içeriği bakımından- yakındır. Öte yandan Şinasî'nin hiciv şiirlerinde sosyal sorunlara dair tanıklıklar az çok yer almıştır. Mesela onun Yahudi mesleği olarak bilinen eskicilikten bahseden beyti, eleştirinin yanında bir zihniyet değişimini teklif edip kendisinin dine akılcı yaklaşım fikrini destekler: "*Efendi köhne Yahûdi aka'idin satma/ Nasıl bu tâze ma'ârifle 'Eskiler alayım'*" (Şinasî, 2005: 49).

Bu dönemde hicvin ve mizah ağırlıklı hırpalamanın başka bir örneği Ethem Pertev Paşa'nın (1824-1872) *Av'ava-nâme*'sidir. Bu eser 19. yy.ın sosyal içerikli ilk hicivlerindedir. *Av'ava-nâme*, Şinasî'nin İstanbul'da sayıları artan köpeklerin toplatılması hakkında *Tasvîr-i Efkâr*'da çıkan bir yazısına cevap olmak üzere kaleme alınmıştır. Metin en genelinde

köpekleri korumak amacıyla bir filozofla köpeği zarif esprilerle konuşturan bir diyalogdur. (Akyüz, 1995: 82) Dönemin sosyal bir sorununa değinen bu mizahi hiciv diyaloğu, sokak hayvanlarının modernleşme ve şehirleşme çabaları içerisinde yok olup olmayacağı sorununu tartışır. Ayrıca Şinasî'yi ve dönemin gazetelerini eleştirir. Üzerinde pek durulmayan bu itlaf hikâyesinin, modernleşme çabasındaki diğer ülkelerde de karşılaşılan bir sosyal sorun olması Batılılaşmanın Osmanlı toplum ve şehir hayatındaki etkilerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ethem Pertev Paşa'nın *Mecmua-i Fünûn*'daki diyaloğu Ebûbekir Kânî'nin sözü kedilere verdiği *Hirrenâme*'si akılda tutularak yorumlandığında mizah ve hicvin gazete sayesinde kişiselden sosyal plana uzanan seyrine dair bir fikir edinmek mümkündür:

> ***Hakîm-*** *Vah bîçare. Gel seni hâneme görütüp, hem yarana merhem ve hem de açlığına ilâç eyleyeyim.*
> ***Kıtmîr-*** *Afv afv, afv…*[8]
> ***Hakîm-*** *Ya bu isti'fâya sebeb ne olsun?*
> ***Kıtmîr-*** *İstima'a göre, bunca dühûr-ı â'sârdan beri bâb-ı hizmetlerinde mülâzım bulunduğumuz adamlar, gûyâ medeniyetçe terakkî ederek, badema hey'et-i ictimaiyye köşesinde bizim gibi sefele-i mahlukâta mahal kalmadığından bir 'karga büken'*[9] *ziyafeti ile cümlemizi diyâr-ı ademe def' ve iclâ etmek sadedinde bulunuyorlar imiş*
> ***Hakîm-*** *Bu eracîf makulesinden bir söz olmalıdır. Zira buna şîme-i insaniyyet kâil olmaz, sen müsterih ol.*
> ***Kıtmîr-*** *Hayır, hayır, eracîf değil. Bu keyfiyetin gazetelerde bile mebhuse't-ün-anha bir mesele olduğunu tahkik eyledim. Hattâ işbu ibtilâmın vuku'undan ben dâd-hâhâne feryad ederken mürur etmekte olan iki zat, be-cây-ı terahhum, yekdiğerine hitaben: 'Şu köpekler hakkında olan efkâr bir saat evvel suret bulsa da kulağımız rahat etse' diyerek geçtiklerinden bu tasavvur-ı gaddârânenin haylice tarafdârı olduğunu dahi anladım.*
> ***Hakîm-*** *Memleketimizde gazetelerin ef'âl ve efkârı üssü'l-harekât değildir. Onlar altı ay ileri ve altı ay geri söylerler. Sene başında yine eski mahallerindedirler.*" (Kaplan vd., 1974: 484-485)

Tanzimat sonrasındaki edebiyatın girişine yerleştirebilecek bu örneklerin ardından bugün bile bilinen dizelerin sahibi Namık Kemal'e bakılabilir. N. Kemal, bu türde Şinasî'ye kıyasla daha üretkendir. Mektuplarında açıkça sezilen mizahi üslubu ve mücadeleci karakteri beraber düşünüldüğünde hiciv için elverişli bir sanatçı mizacına sahip olduğu söylenebilir.

N. Kemal'in hicivleri ilgi görmüş ve sosyal etki yaratabilmiştir. Mithat Cemal Kuntay (1885-1956), bunların Namık Kemal isminin büyüklüğü sebebiyle dilden dile dolaştığını ileri süren şu tespitte bulunmuştur: "*Yazılan şey Kemal'in ise yazı kalemi, ve hattâ kurşun kalemi matbaa kadar kuvvetliydi. Hususiyle, hiciv ve tenkidin ağızdan ağıza yayılmasındaki kudret de, edebiyyat diktatörü Kemal'in ismiyle büsbütün çoğalıyordu.*" (Kuntay, 2009: 216). Namık

[8] Afv: Özrünü isteme, özür dileme. (metin içinde yansıma olarak köpek havlaması anlamında da kullanılmaktadır.)
[9] Karga büken: Hayvanları öldürmek için kullanılan zehirli bir bitki tohumu.

Kemal'in ağızdan ağza dolaşan hicivlerinin başında Mahmut Nedim Paşa'nın görevden alınmasıyla alay etmek için yazdığı müseddes biçimli "*Hirrenâme*"si gelir. Bu şiir ilkin *Diyojen* gazetesinin 128'inci sayısında başlık konmadan yalnızca şu takdimle yayımlanmıştır: "*Meraklı bir beyin sevgili pamuk kedisi bir cengde farelerin vücuduna açdığı yaralardan gözden nihan olması üzerine söylediği mersiye-i mütehassirânedir.*" (Diyojen, 1872: 2). *Hirrenâme* doğrudan söyleyişe, öfkeye ve ideallere dayalı bir hiciv örneği olmaktan çok alaya yaslanan bir yergidir. Metnin son bendinden alıntılanmış aşağıdaki dizelerde mizahi yönün ve onunla bağlantılı olarak ironinin ortaya çıkardığı gülme aracılığıyla Mahmut Nedim Paşa'nın azli anlatılmıştır:

Hep şaşıp kalmış iken bahtına âkrân etrâb
Âkıbet eyledi devran anı da mahv ü türâb
Kedimi gaflet ile fâre-i idbâr yedi
Buna yandı yüreğim âh kedi vâh kedi (İmzasız, 1288: 3)

Bu şiirin 128. sayıda yayımlanmasının ardından *Diyojen* gazetesindeki açıklamalar, ilanlar[10] ve şiirin müteakip bazı sayılarda yer alması, bir yandan Mithat Cemal Kuntay'ın tespitlerinde haklılık payı olabileceğini düşündürmekte öte yandan N. Kemal'in yazdığı hicivler aracılığıyla yeni ve eleştirel bir iletişim yolunu kullandığını göstermektedir.

Namık Kemal, nefretini kazanmış siyasi rakipleriyle uğraşmıştır. Örneğin siyasi bir rakip olarak gördüğü Âlî Paşa hakkında doğrudan ve sert ifadelerle hicivler yazmıştır. Bunların en bilinenlerinden biri "öküz teres" adıyla meşhur olmuş şu kıtadır:

Âlî bu devleti sana muhtaç gösterüp
İkbâl mesnedinde bekâdan ümidi kes
Bilmem nedir lüzumu vücûd-ı habîsinin
Dünyâyı boynuzun mu tutar hey öküz teres (Göçgün, 1999: 377)

N. Kemal'in Âlî Paşa hakkında kaleme aldığı diğer hicivler hakaret seviyesindedir. En büyük siyasi rakibinin vefatı için yazdığı tarih kıtasında bile hiç insaf göstermez. Bunlarda Âlî

[10] *Diyojen*'in 134. sayısında, bu hicviyenin pek rağbet gördüğünden bahsedilmiştir. Fakat gerek metnin mizahi içeriği ve mübalağalı söyleyişi gerek o dönemdeki düşük satış oranları beraber düşünüldüğünde, derginin etki alanının geniş olduğu intibası yaratılmak veya birileri sinirlendirilmek istenmiş de olabilir: "*Diyojen'in kedisi bitti ama ibtidaki basılan da bitti. Sonra ayrıca bastırılan dört bin beş yüz de bitti. Daha sonra istediler otuz üç numaralı nüshamıza koyduk ve iki bin beş yüz bastık o da bitti yine bastıracağız o da bitecek. Yine bastıracağız o da bitecek. Yine bastıracağız o da bitecek gibi görünüyor.*" (İmzasız, 1288a: 1). Aynı sayıda bu şiirle ilgili olarak mizahi üsluplu bir reklamın yer aldığı görülmektedir: "*Geçende bir zatın sevgili kedisine söylemiş olduğu mersiyeye bu defa yine bir zat tarafından yapılmış olan besteye tertip ve tanzim kılınan nota tab' ettirilerek beher nüshası yüz para fiyat ile idaremizde ve köprübaşı barakalarıyla Bahçekapısı'nda Tömbekici Hasan Ağa'nın dükkânında ve gazete müvezzileri yedinde satılmakta olduğunu ve meşk etmek murad eden zevâtın dahi meşk edecek zatı ve mahallini öğrenmek üzere idarehanemize mürâcat eylemesini ihtar ederiz.*" (İmzasız, 1288a: 4).

Paşa, her zaman yalnız değildir. Zaman zaman en büyük siyasi müttefiki Keçecizade Fuat Paşa da (1814-1868) hicivlere dahil olur:

Dûzaha gitmiş idi sûz-ı fuâdından Fuâd
Sadrı da sadr illeti mahv ü adîm etdi hele
Hâke defn etdiklerinde söyledim târihini
Yire geçdi sadr-ı Âlî vardı derk-i esfele[11] (Göçgün, 1999: 413)

N. Kemal'in bu tip hicivleri, en beğendiği şairlerden biri olan Nef'î'nin izinden giden örnekler arasındadır. Siyaset özellikle Şinasî ve Namık Kemal'in mısralarında şahsi haksızlık ve siyasi mücadelelerin yansıması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü gibi Âlî Paşa son derece kişisel ifadelerle hicvedilmiştir. Bu örneklerin yanında Namık Kemal'in sosyal konulu olarak değerlendirilebilecek meşhur "Ne Utanmaz Köpekleriz" redifli manzumesi hece vezni ve halk söyleyişiyle kaleme alınmış bir örnek olarak göze çarpmaktadır:

Edebsizlikde tekleriz
Kimi görsek etekleriz
Hakk'dan da yardım bekleriz
Ne utanmaz köpekleriz.[12] (Göçgün, 1999: 417)

Tüm bu örneklerden farklı olarak Namık Kemal'in *Tahrib-i Harabat*'ı da bir yanıyla onun edebiyat hakkındaki fikirlerini yansıtan bir eleştiriyken özellikle söyleyişi bakımından içerisinde mizaha ve hicve yaklaşan dizeler barındırmaktadır. Şu ana kadar söz edilen örnekler dışında Namık Kemal'in II. Abdülhamit (1842-1918), Ziya Paşa, Mustafa Fâzıl Paşa (1829-1875) ve Ali Suâvî (1839-1878) hakkında hicivlerinin bulunduğu görülmektedir.

Şüphesiz Tanzimat'ın ilk nesli içinde Ziya Paşa'nın hiciv edebiyatındaki yeri iki çağdaşından farklıdır. Ziya Paşa, başta *Zafernâme*'de olmak üzere mizaha ve hicve sık başvurmuştur. *Terkib-i Bent* de onun manzum eserleri içinde bu bakımdan öne çıkmış bir diğer örnektir. Mensur eserleri göz önüne alındığında *Zafernâme Şerhi*, *Rüyâ*, *Arz-ı Hâl* ve *Verâset-i Saltanat-ı Seniyye*'de hiciv motifleri bulunduğu ifade edilebilir. Bunların yanında *Hürriyet* gazetesinde çıkan yazılarının bir kısmında hiciv özelliklerine rastlanmaktadır. Kaya Bilgegil'in yayımladığı belgeler içinde yer alan birkaç mektupta da, özellikle Namık Kemal ve Mustafa Fâzıl Paşa'yı iğneleyen kısımlar mevcuttur. (Apaydın, 2001: 387) Ziya Paşa, diğer çağdaşlarının aksine, devrinin ve coğrafyasının sosyal ve siyasi sorunlarına da değinirken doğrudan bir söyleyiş yerine ironinin tüm araçlarından yararlanmıştır.

[11] Fuat kalp ağrısından cehenneme (Avrupa'ya) gitmişti; Sadrazamı da (Âlî Paşa) sonunda göğüs illeti mahvedip yok etti; Toprağa defnettiklerinde ben de tarihini söyledim: Sadrazam Ali yere geçti, cehennemin en alt katına (sefillerin en altına) gitti.
[12] Bu şiiri Deli Hikmet Bey'in yazdığı rivayeti mevcuttur. Ali Ekrem Bolayır ise şiirin babasına ait olduğunu söylemiştir. Bunlar için bkz.: (Göçgün, 1999: 418)

19. yy.a kadar ancak Batılı satirde sık rastlanabilen ironiyle yoğrulmuş bu hiciv dilinin yanında Ziya Paşa, Tanzimat'tan başlayan "medeniyet krizi"ni en anlaşılır biçimde şiirleştirmesiyle öne çıkmaktadır. *Terkib-i Bent*'in eleştirel yapısında krizin merkezindeki sorun dile getirilmiştir: Batı uygarlığının maddi ve manevi yanlarının birbirinden ayrılarak maddi kısmın alınması ve İslamiyet'in bu yönde bir ilerlemeye engel olmadığı. (Berkes, 2010: 374) Dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlarına çare olacağına inanılan ve pek çok metinde yer bulan bu reçete, günümüze kadar gelmiş şu dizeler aracılığıyla öğretilmeye çalışılır:

İslâm imiş Devlet'e pâ-bend-i terakkî
Evvel yoğidi işbu rivâyet yeni çıkdı

Milliyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı Freng'e teba'iyyet yeni çıkdı

Eyvâh bu bâzîçede bizler yine yandık
Zîrâ ki ziyân ortada bilmem ne kazandık (Göçgün, 2001: 165)

İçindeki sosyal eleştiri ve yergi dizelerine rağmen *Terkib-i Bent* bütünü açısından bir hicviye değildir. Şiirin büyük bir kısmında hikemî yargılar bulunmaktadır. Dönemin kriz hâlindeki sosyal ve siyasi hayatıyla ilgili hiciv dizeleri özellikle bazı bentlere dağıtılmış gibidir. Ahmet Hamdi Tanpınar eserin bu parçalı yapısına ve Ziya Paşa'nın tavrına dair şu tespiti yapar: "*Terkib-i Bent'in nizamsız dünyasında ne Âli Paşa'yı ne de öbürlerini bir lâhza gözden kaçırmaz. Bütün yollar nasıl Roma'ya çıkarsa, bütün kafiyeler de şairi onlara doğru götürür. Hiciv, teşhir, tehdit, her fırsatla kırbaç gibi şaklar. Onlar bittiği zaman sızlanma ve talihden şikâyet gelir.*" (Tanpınar, 2001: 324). *Terkib-i Bent*'in tamamı okunduğunda görülmektedir ki manzumedeki hiciv kısımları, eserin tamamındaki hikemî özün felsefi içerikli yönlendirici niteliğine bir zemin hazırlayarak içeriği tamamlamaktadır.

Terkib-i Bent'in ve diğer bazı eserlerinin yanında şüphesiz Ziya Paşa ve hiciv türü yan yana anıldığında akıllara ilk olarak *Zafernâme* gelir. Eser, farklı tarihlerde tamamlanmış üç bölümden oluşmuştur. Bunlar *Zafernâme* başlıklı kaside, aynı kasidenin tahmisi ve mensur şerh bölümüdür. Eser, düzenlenmesiyle de genelde kıta nazım biçimiyle kaleme alınan klasik ve doğrudan hiciv örneklerinden farklı bir yerde durur.[13] *Zafernâme*'de birbirini takip eden ve destekleyen üç parçanın katmanlı ilişkisi mevcuttur.

[13] *Zafernâme*'de divan nesrindeki şerh geleneği "parodi"yle tekrar yorumlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında dış yapısı bir ilk değildir. Metin-şerh ikilisiyle anılan başka tarih metinleri de mevcuttur. Bunlardan bazıları *Zafernâme*'yi de andırır. Örneğin 18. yy.da Masraf-zâde Şefik Muhammed tarafından kaleme alınmış *Şefîknâme* adlı mensur tarihte, 1703 yılında meydana gelen ve II. Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle sonuçlanan bir isyan

Metin, yalnızca içeriğiyle değil yayımlanmasıyla bile okur ve yazar arasındaki yeni bir iletişim şeklinin habercisi gibidir. Farklı zamanlarda kaleme alınan bu üç bölüm (kaside-tahmis-şerh) ilkin yasaklı *Hürriyet* gazetesine abone olan okurlara cüz cüz ulaştırılmıştır.

Eserin "yeni" tavrına farklı araştırmacılar değinmiştir. Mustafa Apaydın, Ziya Paşa'nın hiciv edebiyatındaki yeri hakkındaki incelemesinde yeniliğe dair şu çıkarımı yapmıştır: "*Zafernâme'yle birlikte, bütün gücünü dilin kullanımından alan, sürprize ve şaşırtmaya dayanan, realiteden kopuk hiciv anlayışı yerine, hedef şahsın hayatına, topluma ve zamana sıkı sıkıya bağlı, gücünü düşünceden alan bir hiciv anlayışına geçilmiştir.*" (Apaydın, 2001: 426). Tanpınar, metnin Batılı yönüne işaret etmiştir: "*Paşa, bu üçüzlü hicivde ne kadar zalim olursa olsun eski hicviyelerin müstehcen geleneğinden hemen hemen tamamıyla uzak kalmıştır.* (…) *Bu eseriyle ve öbür hicivleriyle garplı 'satyr'i edebiyatımıza getirmiştir.*" (Tanpınar, 2001: 327). Kenan Akyüz ise eseri, Batılıların 'satir' dedikleri dolaylı yani mizah yolu ile hiciv tarzının ilk örneği olarak göstermektedir. (Akyüz, 1995: 82). Orhan Okay da Batılılaşma dönemi Türk edebiyatının gelenekten ayrılan ilk hiciv türü örneğinin eserin şerh bölümü olduğunu ifade etmiştir. (Okay, 1998: 452)

Ziya Paşa eserinde anlatıcı olarak üç siyasi figür seçer. Bunlar: Bosnalı Fâzıl Paşa (kaside), Hayri Efendi (tahmis) ve Hüsnü Paşa'dır (şerh). Eserin asıl hedef aldığı kişi Âlî Paşa'dır. *Zafernâme*'nin ortaya çıkışı da, büyük ölçüde, Ziya Paşa'nın Âlî Paşa'ya beslediği kine bağlıdır. Eserde Âlî Paşa'yla birlikte hicvedilen bir başka kişi de Fuat Paşa'dır. (Apaydın, 2001: 423) Jön Türk hareketinden desteği çekerek İstanbul'a dönen Mustafa Fâzıl Paşa da hicvedilen şahıslar arasına sonradan katılmıştır.

İfade edildiği gibi eserin merkezindeki şahıs Âlî Paşa'yken ele alınan konu da paşanın bastırmaya çalıştığı ama pek başarılı bir politika izleyemediği Girit isyanıdır. Şu dizeler, Ziya Paşa'nın bu başarısızlığı ironiyle hicvetmesinin bir örneği olarak anılabilir: "*Kimseler olmadı bu feth-i mübîne mazhar,/ Ne Skender ne Hülâgû ne Sezar u Anibal*" (Ziya Paşa, t.y.: 25). *Zafernâme*'nin anlatıcıları siyasi simalar, zaman zaman yanlış yorumlamaları ve cahilce tespitleriyle ironik üslubun ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadırlar. Böylece ilkin kaside daha sonra tahmis daha sonra da şerh bölümleriyle ironik söyleyiş, anlaşılır kılınmış ve

---

olarak düşünülebilecek Edirne Vakası, konu edilmiştir. Eserde siyasi olayların niteliğinden korkan yazar, Edirne Vakası'na dair tüm olay ve kişileri üstü kapalı ifadelerle anlatmak zorunda kalmıştır. Kapalı anlatımı sebebiyle eser hakkında farklı şerhler kaleme alınmıştır. Muhammed El-Hâc Muslî eseri şerh etmiştir. (Koçoğlu, 2007: 554) Bu ilk şerhi, Tanzimat döneminde Mahmut Celâleddin Paşa'nın *Ravzat ül-Kâmilin* adlı *Şefiknâme* şerhi takip eder. Metindeki lugazlarla örülmüş, çift anlamlı söyleyişin edebiyat adamları tarafından da takdir edildiği görülür. Örneğin Namık Kemal, *Diyojen*, *Hayal* ve *Zafernâme*'den bahsettiği bir yazısında sözü edilen tarih metniyle ilgili şu tespiti yapar: "*Asrımıza gelinceye kadar Türkçe tevriye ve ihâm'ın en mükemmel nümûnesi Şefiknâme idi.*" (Yetiş, 1996: 243).

giderek genişleyen bir hiciv inşa edilmiştir. Örneğin Âlî Paşa'nın donanmayı yanlış yönetip isyancılara silah taşıyan Yunan ve İtalyan bandıralı iki gemiyi bir yıl boyunca durduramaması şu dizelerle ifade edilmiştir: "*Vermedi ablukada şân-ı donanmaya halel/ İngiliz Devletine olsa sezadır amiral*" (Ziya Paşa, t.y.: 26). Alıntılanan dizelerin nasıl şerh edildiğini gösteren şu parça ironiyi tamamlamakta ve dizelerde ele alınan konuyu açıklamaktadır:

> "*İmdi, ömrü boyunca Boğaziçi'nden başka deniz, kayıktan başka gemi görmemiş bir zat, yalnız kendisinin himmet ve dirayeti ile böyle bir Nusret-i celileye muvaffak olursa, İngiltere devletinin harp gemilerine amiral olmaya lâyık olmaz mı? Husûsa, İngiliz donanması âmirlerinin bahriye ilimlerinde her milletten ziyade maharetleri derkârdır. Şu kadar ki, onlar mekteplerde uzun müddet tahsil ile uğraşarak kırk elli senede amiral olabilir. Bizim velinimet ise anadan doğma istidat veyahut Rabb-i Bîendad'ın yardımıyla bu kemal mertebesine vâsıl olmuştur. Devlet-i Âliye'ye ne saadet…*" (Ziya Paşa, t.y.: 65).

II. Abdülhamit yönetimi öncesinde hicvin vazgeçilmez şahısları öncelikle Âlî Paşa ve ikinci olarak da Fuat Paşa'dır. Basın-yayın faaliyetlerinin bir kısmında söz sahibi olan ilk nesil edebiyatçıları, siyasi görüşleri ve çatışmaları sebebiyle bu konulara yönelmiş gibi durmaktadırlar. Özellikle Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Genç Osmanlılar hareketinin içindeki siyasi kimlikleri ve muhalif tutumları nedeniyle Âlî Paşa ile yaşadıkları çatışmalar ve iktidar mücadeleleri, Tanzimat sonrasındaki hiciv edebiyatının içeriğine yansımıştır.

Tanzimat sonrası edebiyatın ikinci nesli olarak kabul edilen şahısların hiciv türüne öncülleri kadar rağbet etmediği bilinmektedir. Bunun altındaki nedenlerden en önemlisi II. Abdülhamit yönetiminde, mizah gazetelerine izin verilmemesi ve edebî alana etki eden kuvvetli sansür kurumu gibi gözükmektedir. Aslında Cevdet Kudret'in de ironiyle ifade ettiği gibi sansür ve benzeri baskılar daha önceki dönemde başlamış; II. Abdülhamit o konuda epey zengin bir birikime mirasçı olmuştur. (Solok, 1977: 5) Örneğin V. Murat'ın kısa süreli idaresi sırasında hiciv ve mizahı yasaklayan resmî kararlara rastlanabilmektedir.[14] I. Meşrutiyet'in

[14] Genç Osmanlılar'ın siyasi desteğine sahip V. Murat'ın 93 günlük saltanatı, basın-yayın camiasının -siyasi kontrol açısından- 19. yy.daki rahat dönemlerinden biridir. V. Murat yönetimdeyken *Vakit* gazetesinin 4 Ağustos 1876 tarihli 292. Sayısında yayımlanmış bir resmî ilanda gazeteler ve şahıslar arasındaki tartışmalar çerçevesinde mizah gazetesi *Hayal*'e ihtarda bulunulduğu ve hiciv ve mizahın yasaklanmasına dair bir karar alındığı belirtilmektedir: "*Bir vakitten beri Hayal gazetesi, Basiret ve Vakit gazeteleri sahib-i imtiyazları aleyhinde birtakım makalât-ı tezyifiye derc etmesinden dolayı Basiret ve Vakit gazeteleri müdafaa etmekte olduğuna ve Hayal gazetesinin sahib-i imtiyazı idareye celb ile o misillü ağraz-ı şahsiye ve makalât-ı kabîha ve müstehcene ile tesvîd-i sahaif etmemesi bi'd-defaât tenbih ve ihtâr edilmiş ise de ısgâ etmeyerek mezkûr gazetelerin sahib-i imtiyazları aleyhinde muhill-i namus ve edeb makalât dercine devam ettiğine ve mezkûr gazeteler tarafından dahi bi'l-mukabele makalât-ı cevabiye-i tezyifiye yazıldığına ve bu hâlât-i bî-edebâneye sebeb müstakil Hayal gazetesi olduğuna ve vasıta-i intişar-ı edeb ü irfan olan evrak-ı havadisin böyle kanunen ve nizâmen memnû olan mezemmet-i eşhas ile iştigal etmeleri kat'en caiz olmadığına ve* ***hezliyat ile uğraşmaları dahi şu zamana göre münasib olmayacağına*** *mebni mezkûr Hayal gazetesi bi'l-külliye fesh ve ilga ve politikaya mahsus gazeteler ise sarf ü havadis neşrine münhasır olduğundan zeyd u amr'ı tezyif ile namus ve haysiyete dokunur şeyler derc ettikleri ve suret-i ifadelerinde zerre kadar ibhâmlı elfaz istimal eyledikleri halde derhal*

ilanından sonraysa Meclis-i Mebusan'daki Matbuat Nizamnamesi görüşmeleri sırasında (1877) mizah gazetelerinin olumsuz sosyal ve kişisel etkileri gerekçe gösterilerek kapatılmaları istenmiş, fakat yayın hayatlarının devamına karar verilmiştir. Buna rağmen II. Abdülhamit'in 1878'de Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle Meclis-i Mebusan'ı kapatmasıyla hiciv ve mizah yaklaşık otuz yıl sürecek bir suskunluğa bürünmüştür. (Kutay, 2013: 63-69)

Siyasi açıdan birtakım zorunluluklar sonucunda ortaya çıkmış sansür kurumunun edebiyata, hiciv türüne ve genel olarak kültür tarihimize büyük zararı olmuştur. Hem basılı eserler daha sıkı sansüre tabi tutulmuş hem de süreli yayınlar, ciddi bir kontrol altına alınmış hatta çoğu zaman kapatılmıştır. Tanzimat'la beraber temelleri atılmış mizah gazeteciliği de böylece sekiz yıllık (1870-1878) kısa yayın hayatının sonuna gelmiştir.

Türk şiirinde ve hiciv türünde sosyal sorunlar ve özellikle II. Abdülhamit yönetimi konu edilmiştir. Fakat bu örneklerin neredeyse tamamı ya ülke dışında çıkan dergiler ve kitaplar aracılığıyla ya da II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yayımlanmıştır. II. Abdülhamit'i hedef alan hiciv dizelerinin belli başlı konular çevresinde toplandığı görülür. Bu dönem hakkında şairlerin en yakındığı konulardan biri jurnalciliktir. Örneğin 16 yıl boyunca II. Abdülhamit'in mabeyn kâtipliğini yapmış olan Ali Ekrem Bolayır (1867-1937), 10 Eylül 1908'de "Kırmızı Fesler" adlı şiiri kaleme almış ve II. Abdülhamit yönetiminin hafiyelerini şu dizelerle hicvetmiştir:

Kırmızı fesler!
Nerde o bizim kırmızı fesler?
O kabarmış,
İfrit afacanlar? (Parlatır, 1987: 108)

Recaîzâde Mahmut Ekrem'in 60 bentlik uzun şiiri *Nefrîn* de İstibdat rejiminin aleyhindeki bilindik örneklerdendir. Söyleyişinde hiçbir mizahi ögenin bulunmadığı *Nefrîn* henüz adlandırılmasından başlayarak bir nefretin şiirleştirilmesi olarak kabul edilebilir. Manzumenin çoğunda tekrar eden "*Nefrîn bu hâle bâ'is olan bed-güherlere/ La'net, hezâr la'net o bî-dâd-gerlere!...*" beyti de şiirin genelindeki beddua ve laneti nakarat hâline getirmektedir. Bu şiirin bazı parçaları ilkin 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909 tarihli ve 14/36-15/37 sayılı *Musavver Muhit*'in II. Meşrutiyet özel sayısında Recaîzâde M. Ekrem'in "Ne Düşünüyor, Ne Hissediyordum" başlığıyla kaleme aldığı uzun bir yazısında çıkmıştır. İsmail Parlatır'ın ifade ettiğine göre şairin ölümünden sonra oğlu Ercüment Ekrem (1886-1956), bu uzun manzumeyi kendine göre düzenleyip küçük bir kitapçık olarak yayımlamıştır.

---

ilga edileceğini evrak-ı havadis sahib-i imtiyazlarına ihtar ve bundan böyle ***hezliyat ve mizaha dair varakpâre neşrine mesâg gösterilmeyeceği ilan olunur***." (İmzasız, 1876: 1).

(Parlatır, 1995: 150) Öfkenin hâkim olduğu şiir atmosferinde hafiyelere, jurnalcilere ve casuslara geniş yer ayrılır. Şair'in II. Abdülhamit yönetimi hakkındaki fikirleri şu dizelerde özetlenmiş gibidir:

Zulm ektiler güzel vatanın hâk-i pâkine,
Zulmet çökerttiler ufk-ı tâb-nâkine,
Kasdettiler harabına, hattâ helakine,
Zahm açtılar acıklı dil-i çâk-çâkine, (Recaîzâde M. Ekrem, 1997: 447)

İsmail Safa (1867-1901) da "Ey Halk Uyan" ve "Sultan Hamid"e gibi şiirlerinde siyasi konulara girerek II. Abdülhamit devrinin yanlışlıklarını benzer çerçevede eleştirmiştir. Şair-i Maderzat, Paris'te çıkan *Meşveret* gazetesinde yayımladığı "Ey Halk Uyan" manzumesinde devrin jurnal teşkilatını ve haksız ithamları şu beyitle okurlarına şikâyet etmiştir: "*Fazîlet, hüner akçe etmez bugün,/ Terakkî kim isterse câsûs olur.*" (İsmail Safa, 1955: 126). Ölümünden sonra yayımlanan hacimsiz eseri *İntak-ı Hakkın Tahmisi* ise Mahmut Celâlettin Paşa'nın (1853-1903) Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa (1832-1903) hakkında kaleme aldığı *İntak-ı Hakk* adlı hiciv manzumesinin 58 bentten oluşan tahmisidir. Alaattin Karaca, bu tahmiste Osmanlı donanmasındaki yolsuzlukların ortaya konarak Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın hicvedildiğini belirtmiştir. (Karaca, 1990: 43)

Şair Eşref (1847-1912) ise II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet döneminde hiciv türünü sırtlayan isim gibi durmaktadır. Eşref'in heccav karakteri ve cesur tespitleriyle beraber mizahi üslubu onu hiciv edebiyatının tamamı içinde özel bir yere yerleştirmiştir. Şairin kişilere yönelik hicivleri çoğunluğu oluşturmakla birlikte toplum ve devlet kurumlar hakkında yazdığı örnekler de vardır. 1904-1908 yılları arasında Mısır'da yayımlayabildiği *Deccal* serisi, *İstimdad*, *Şah ve Padişah*, *Hasbihal yahut Eşref ve Kemal* kitaplarında büyük ölçüde II. Abdülhamit başta olmak üzere devrin idarecileri hicvedilmiştir. (Çağın, 2007: 425) Bu hicivlerin en meşhurlarından bir tanesi şu örnektir:

Pâdişâhım bir dirahta döndü kim gûyâ vatan
Dâimâ bir baltadan bir şâhı hâlî kalmıyor

Gam değil ammâ bu mülkün böyle elden çıkması
Gitgide zulmetmeğe elde ahâlî kalmıyor (Huyugüzel-Çağın, 2006: 51)

Eşref, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra hicivlerine devam eder. Şair, bu dönemde şiirlerinde sert ve doğrudan bir üslup yerine mizaha dayalı bir anlatıma öncelik verir. Meşrutiyet'in ilanından sonra adına bir gazete çıkarılacak kadar tanınmış olan şair, yeni rejimi -bombalamasa bile- sarsmaya başlar; bu yüzden de dışlanır. (Kabacalı, 2004: 180) Şair, yeni

ve özgürlükçü olma iddiasındaki yönetimi, kendisinin en ağır ifadelerle hicvettiği eski istibdat rejimiyle karşılaştırırken vaatlerin gerçekleşmediğinden yakınır:

Biri gûyâ demirdendir, biri altından ma'mûl
Cevâbım şimdilik böyle, eğer lâzımsa ciddiyet
Biri boynumda hâlâ, sıkletinden bî-haber sanma
Ağır zencîr-i İstibdâd'dan zencîr-i hürriyet (Huyugüzel-Çağın, 2006: 356)

Şairin bu türdeki başarısında üslubunun da payı vardır. O, yeni bir içeriği klasik biçimlerle sunmuştur. Kendi devrinde Türkiye'de artık iyice benimsenmiş bulunan Batı edebiyatından gelme nazım biçimleriyle yazılmış bir tek şiiri yoktur. Dili, bütün Divan ve Tanzimat şairlerinde olduğu gibi, yabancı sözcük ve dil kurallarıyla yüklü olmakla birlikte, anlaşılmayacak kadar ağır değildir. Onun, halk ağzında yaşayan söyleyiş ve deyimlerden hoşlandığı, bunları bol bol kullandığı görülmektedir. (Solok, 1977a: 8-9)

Hiciv ve mizah, II. Meşrutiyet'ten sonra kendine bir süreliğine yeni ve serbest bir ortam bulur. Mizah üzerindeki sansürün kaldırılmasıyla pek çok dergi çıkar. Cemal Kutay, bu dönemde mizah dergilerinin durumunu ve basın-yayın dünyasındaki hareketliliği "*1908'in son üç ayı ile 1909'un ortasına kadar çıkan mizah mecmua ve gazetelerinin sadece adları bile sütunlar tutar!*" (Kutay, 2013: 132) sözüyle somutlaştırır. Dönemin mizah basınıyla ilgili yapılan çalışmalarda Meşrutiyet'in ilanından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen zamanda mizah ve eğlence içerikli doksandan fazla derginin piyasaya çıktığı belirtilmiştir. (Altın, 2014: 245) Meşrutiyet sonrasında eski yönetime karşı uzun bir süre dile getirilememiş tepkiler hicivlerde yer bulmuştur. II. Abdülhamit başta olmak üzere öne çıkan siyasetçiler ve çeşitli sosyal konular sayfaları doldurmuştur. Ayrıca Batılı devletlerle ilgili şikâyetler, yeni yönetimin sorunları, parti kavgaları ve şehirdeki sıkıntıların ele alındığı görülmektedir. Cumhuriyet sonrasında manzum hiciv yazmış bazı önemli şairler, Meşrutiyet dönemi mizah dergilerinde mesleklerine ilk adımlarını atmışlardır.

Eşref'te de görüldüğü gibi mısralarında II. Abdülhamit'i hedef almış bazı şairler, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da İttihat ve Terakki yönetimini hicvetmiştir. Devletin uğraşmak zorunda kaldığı yeni sorunlar, eskisinden daha iyiye gitmeyen sosyal ve siyasi tablo hicivlerde ele alınmıştır. Bu bakımdan Eşref'in tavrını ondan çok farklı bir üsluba ve sanat anlayışına sahip Tevfik Fikret'te (1867-1915) görmek mümkündür. "Hande-i Bum", "Bir Lahza-ı Taahhür" gibi manzumelerle II. Abdülhamit'e karşı muhalif tavrını ortaya koymuş Tevfik Fikret'in "Han-ı Yağma"sı Meşrutiyet dönemindeki İttihat ve Terakki aleyhinde yayımlanmış şiirlerin akla gelen ilk örneklerindendir. Fikret ustalıklı bedbin tablolarından

birine bu defa yeni rejimin figürlerini özel bir isim anmadan yerleştirir ve vadedilen özgürlüğün aslında yeni bir talan devri olduğunu ifade eder:

Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın giderayak!
Yarın, bakarsınız, söner bugün çıtırdayan ocak!
Bugün ki mideler kavî, bugün ki çorbalar sıcak,
Atıştırın, tıkıştırın kapış kapış, çanak çanak…
Yiyin efendiler, yiyin, bu hân-ı pür-nevâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin! (Tevfik Fikret, 2011: 37)

Fikret'in "Doksan Beşe Doğru"daki öfkesi de İttihat ve Terakki'nin vadettiği özgürlük ve adaletin gerçekleşmemesinden kaynaklanmaktadır. Şairin gerek bu şiirinde gerekse diğer eleştirel manzumelerinde mizahın hiç yeri olmadığı ifade edilmelidir. Bunun yerine onda umutsuzluk, kötümserlik ve nefretin birleşimini görmek mümkündür:

…..Yine çiğnendi yeminler;
Çiğnendi, yazık, milletin ümmîd-i bülendi.
Kânun diye, topraklara sürtüldü cebînler;
Kânun diye, kânun diye, kânun tepelendi…
Bîhûde figanlar yine, bîhude eninler! (Tevfik Fikret, 2011: 38)

Fikret, siyasi mısralarının yanında dönemin edebî simalarını da hicvetmiştir. Dekadanlık tartışması sırasında Edebiyat-ı Cedide sanatçılarını taklide dayalı, köksüz bir dil ve imaj dünyası kullandıkları gerekçesiyle eleştiren Ahmet Mithat'ı "cehalet simgesi" olarak gösterdiği "Timsal-i Cehalet" başlıklı manzumesinde "hâce-i evvel"i hicvederken mübalağalı fakat canlı tasvirleriyle kinini şiirleştirir:

Kükrer, bağırır; dağlara çarpar da sadâsı
Bî-fâide, eylerdi bütün kendine avdet;
Ablak yüzünün lihye-i câpûb-nümâsı
Enzâr-ı temâşâya verip sıklet ü vahşet (Tevfik Fikret, 2011: 220)

II. Meşrutiyet sonrasının karışık ortamında Mehmet Âkif Ersoy'un (1873-1936) ideallere dayalı ve net çizgilere sahip toplumsal eleştirileri dikkati çeker. Âkif, ironinin tüm olanaklarından yararlanarak dönemindeki en realist hiciv örneklerine imza atmıştır. Âkif, sosyal tabakalara ve sorunlara yönelir. "Onda hiciv, hiçbir zaman gaye değil, esas gayeye ulaşmayı kolaylaştıran bir söyleyiş tarzıdır. Onun için, hicviyelerinde şahıslardan çok, şahısların içine düştükleri durumları ve saplandıkları çıkmazları ele alır. Onların şahsiyetleri fazla önemli değildir. Şahsiyetlerinden çok, toplum içinde kötü örnek oldukları için hicvedilirler. Bunların yanında bütün olarak toplumu etkileyen ve hastalık durumuna gelen çöküntüler üzerinde durur. Kendi şahsıyla asla ilgili olmayan olaylar ve davranışlar üzerinde durması, sanatını bütün olarak toplumun hizmetine vermesinden ileri gelmektedir" (Hayber,

1983: 48). Âkif, sadece Meşrutiyet'ten sonraki havayı değil, hiciv yazan pek çok isim gibi, II. Abdülhamit yönetiminde gördüğü yanlışları da eleştirmiştir. Âkif'in "İstibdad" şiirinde II. Abdülhamit yönetimi *Nefrîn*'deki dizeleri andıran şu mısralarla hedef alınır:

Göklerde yüzerken bayraklarımız alçaklara indirdin;
Övünmeyi uman atalara karşı evladı mahcup ettin;
Ne yüce bir millettik; yazık ki sen geldin sefil ettin;
Geleceğe dair ümitlerimizi kırdın artık imkânsız ettin;
Rezil olduk… Sen ey kanlı kâbus, sen rezil ettin! (Ersoy, 2007: 171)

Âkif'in şiirinde hicvin, özellikle ironi ile karıştırılmış bir anlatışın ve kara mizahın yeri çok belirgindir. Gerçekçi hatta natüralist tutumu dikkati çeken şairin dizeleri Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle tam bir "sosyal satir"dir. (Kaplan, 2000: 175) Bu bağlamda onun dizelerinde halk, mahalle hayatı, sokaklar, evler, acımasız bir gülmeceyle hicvedilmiştir. Bunlar içinde tevekkülün yanlış yorumlanışına dair eleştirileri de önemlidir. Âkif'in hicivlerini İslami bir perspektiften yaptığı da hatırlanmalıdır:

Bırak çalışmayı, emr et oturduğun yerden,
Yorulma, öyle ya, Mevlâ ecîr-i hâsın iken!
Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini,
Birer birer oku tekmîl edince defterini;
Bütün o işleri Rabbim görür: Vazîfesidir...
Yükün hafifledi... Sen şimdi doğru kahveye gir!
Çoluk, çocuk sürünürmüş sonunda aç kalarak...
Hudâ vekîl-i umûrun değil mi? Keyfine bak!
Onun hazîne-i in'âmı kendi veznendir!
Havâle et ne kadar masrafın olursa... Verir! (Ersoy, 2007: 499)

Âkif'in hicvi ve ironiyi bu denli başarılı kullanmasını ilk planda, toplumun içinden toplumu anlatan ve Türk şiirinde önemli bir noktayı işaret eden gerçekçi tutumunun yanında Türkçe üzerindeki büyük hâkimiyetine, Türkçeyi kullanımına bağlamak yerinde olacaktır. (Coşkun, 2010: 227)

Edebiyat camiasının önde gelen isimlerinin yanında ikinci derece kişiler de hicivle ilgilenmişlerdir. Orhan Okay, Tanzimat sonrasında hicivle ilgilenen diğer bazı kimseleri Kanlıcalı Nihat Bey, Yusuf Kâmil Paşa, Musa Kâzım Paşa, Manastırlı Nailî, Kemalpaşazâde Sait Bey (1848-1921), Hersekli Arif Hikmet, Adanalı Hayret olarak sıralamıştır. (Okay, 1998: 453) Bunlar içinde özellikle Kemalpaşazâde Sait, süreli yayınlardaki polemikçi tavrıyla tanınmıştır. Hakkında pek çalışma yapılmamış nam-ı diğer "Lastik Sait" dönemin basın hayatında öne çıkmıştır. Ahmet Mithat, Abdülhak Hâmit Tarhan gibi şöhretlerle hem gazete yazıları hem hiciv şiirleri aracılığıyla tartışmalara giren Kemalpaşazâde Sait hakkında, İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın görüşleri şöyledir: "*Said Bey, bu milletin siyasiyatında*

değilse de edebiyatında, hayat-ı fikriyyesinde büyük bir mevki ihraz etmiş müstesna bir sima idi. Hasmını ilzamdan ziyade iğdab eylemekte yekta idi. Münakaşalarına ufak tefek, lâkin müessir hicviyeler karıştırırdı. Beliğ bir nasir değildi, lâkin hezl-gû bir şair idi. Ekseriya hicv ü tezyif ile hasmına galebe çalmak yolunu tutardı." (İnal, 2002: 2079). Onun, A. Mithat'la bir atışması mahkeme salonunda sonlanmış ve edebiyat kavgaları içinde baston vakası olarak anılır olmuştur. Tüm bu olaylar zincirini başlatan hiciv kıtasında, A. Mithat'ın ansiklopedist tavrı ve her işle uğraşması Sait Bey tarafından alayla yerilmektedir: "*Cânı isterse tercemanlık ider/ Öyle olmazsa bed-zebanlık ider/ Gâh yahşi, gehi yamanlık ider/ Meslek ü ıttırâdı hak getire*" (İnal, 2002: 2079).

Sait Bey, hicivlerinde Abdülhak Hâmit Tarhan'ı da hedef almıştır. Şair-i Azam, Avrupai jest, mimik ve tavırlarının yanı sıra giyim kuşamıyla dile dolanmıştır: "*Şapkasın açtım izinsiz kâhkülün koklatmadı/ Zâlim ibrâz-ı "rezon"*[15]*la resmî pardon istiyor*" (İnal, 2002: 2079). Ahmet Mithat Efendi, Kemalpaşazâde Sait'in hicivleri karşısında sonucu mahkemeye varacak sert bir reaksiyon gösterirken Abdülhak Hâmit, cevabını hiciv çerçevesinde şu beyitle verir: "*Mîr Saîd bahsde nâ-ehl imiş meğer/ İbn-i Kemâl sandık Ebûcehl imiş meğer*" (İnal, 2002: 2079).

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle (1918) İttihat ve Terakki siyaset sahnesinden çekilmiş ve mizah dergileri tekrar canlanmıştır. *Güleryüz, Karagöz, Aydede* gibi dergilerde Kurtuluş Savaşı ve İstanbul-Ankara Hükûmetleri arasındaki çatışmalara dair hicivler yayımlanmıştır. Hemen tamamı Cumhuriyet Dönemi'nde eserler verecek isimlerin de bu dönemde kalem oynattıkları görülmüştür.

[15] Rezon: Sebep.

II. BÖLÜM: MANZUM HİCİV YAZMIŞ ŞAHSİYETLER

1. Abdülbâki Fevzi Uluboy

Edebiyat dünyasına II. Meşrutiyet sonrasında adım atan Uluboy (1885-1954), Mütareke döneminin sonunda mizah dizeleri yayımlamıştır. Uluboy, diğer bazı mizah şairleri gibi, klasik şiirin sanatkârane söyleyişiyle güncel konu ve şahıslar hakkında yazmış, böylece klasik edebiyatın hiciv geleneğini haftalık mizah okuruna uygun biçimde hafifleterek sunmuştur. Şiirlerini de çoğu kez "Be-tarz-ı Kudemâ, Be-tarz-ı Kadîm, Üslûb-u Kudemâ" gibi alt başlıklarla yayımlamıştır.

Türkiye'deki kalemlerin hemen tamamı gibi tek mesleği edebiyat uğraşı olmamış, geçimi için Kabataş Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak çalışmıştır. Edebiyat dünyasında ilgilendiği alansa hiciv ve mizahtır. Şair, 1950'de yayımladığı dizelerde kişiliği ve edebî mesaisine dair düşüncelerini okurlarıyla paylaşır: "*Kassâm-ı ezel herkese bir meşgale vermiş/ Tehzîl-i havâdis de bizim kısmete düşmüş*" (Uluboy, 1950b: 1519). Şöhreti kendi kuşağının sınırlarını aşamamış sanatçılardan olmasına rağmen Cumhuriyet dönemi mizah edebiyatının kurucuları arasında sayılmalıdır. Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), *Akbaba* dergisinin yayımlanma hikâyesini paylaşırken Abdülbâki Fevzi'yi (1885-1954) de sayıları pek az olan çekirdek kadro arasında anmıştır. (Ortaç, 1966: 94-95)

Dizelerinde dengeli/itidalli'dir. Bu da süreli yayınlarda devamlı yazmanın doğal sonucudur. Bu dengeli dil sınırlarında sosyal ve siyasi yanlışlıkları işaret etmiştir. Ayrıca zaman zaman farklı şairlere ait şiirleri deforme ettiği pastiş ve parodiler yayımlamıştır. Uluboy'un şiirlerinde içerik bakımından hemen her şey bulunur. Çoğunu gazel formunda yazdığı manzumeleri klasik edebiyatın bilindik redifleriyle başlar, tebessüm içeren doğa tasvirleri ve hikemî sözlerin ardından hiciv bölümü gelir. Burada aşırıya kaçmadan güncel olaylar çevresinde dönemin tanınmış yazar ve sanatçılarına değinir. Son kısımda çoğu kez kendi "heccav"lığına, "hezl-gu" şahsiyetine dair bir fahriye beyti bulunur. Uluboy'un şiirlerinde klasik edebiyat geleneğini takip eden bu devamlılık neredeyse bir şablon hâlindedir.

Fevzi ve Râsıd mahlasını kullanan şairin hakkında yapılan bir çalışmada manzumelerini *Aydede, Akbaba, Zümrüd-i Anka, Musavver Erganun* ve *Papağan* gibi ünlü siyasi mizah dergilerinde ve gazetelerde yayımladığı belirtilmiştir. (Turan, 2011: 13) Söz konusu dergilerin dışında Abdülbâki Fevzi, 1947-1952 arasında çıkmış *Mizah* dergisinde de şiirlerini yayımlamıştır. Uluboy bu dergide önceleri Râsıd müstearını ardından ismini kullanmıştır.

İbnülemin onun tüm şiirlerinin ciddi ve mizahi örnekleriyle bir divan tutacağını ifade etmiştir. (İnal, 1999: 642) Şairin dergilerin sayfalarında kalmış mizahi manzumeleri bir divanın sayfalarını aşabilir.

2. Aziz Nesin

Cumhuriyet sonrasının mizah veriminde Aziz Nesin (1915-1995) ismi, nicelik ve nitelik bakımından yukarıdadır. Nesin 1945'te başladığı ve 50 yıl süren yazı serüveninde Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısını şekillendiren değişimlerin çoğuna tanık olmuş ve bunlara dair eleştirel tonu yüksek, sözünü sakınmayan metinler yazmıştır. *Akbaba* dergisinde beraber çalıştığı Yusuf Ziya'ya göre Aziz Nesin bazı edebî kişilikler gibi tanıklığını kolaylıkla metinleştirebilir: "*Nice güzel yazarlarımız, ince yazarlarımız var. Ama hepsi Aziz Nesin'den sonra.* (...) *Kalemi aldı mı, yazmayacağı yazamayacağı şey yoktur Aziz Nesin'in: Hikâye, roman, fıkra, taşlama, yerme, alay, kalay!*" (Ortaç, 1966: 255, 260). Nesin biraz da geçimini yazı uğraşından kazandığı için çok üretmiş, geriye geniş bir külliyat bırakmıştır.

Nesin'in dikkat çeken mizah faaliyetlerinden biri *Markopaşa*'dır. Sabahattin Ali (1907-1948) ve Rıfat Ilgaz'la (1911-1993) birlikte 25 Kasım 1946'da çıkarmaya başladığı *Markopaşa*, yayımlandığı dönemdeki diğer mizah dergilerinden farklı bir kulvarda yer almış, siyasi iktidarı eleştirmemenin karşılığında ulaşılabilecek konforu tercih etmemiştir. Dergi acımasız ve ironik bir hiciv çizgisiyle hemen her sayısında Tek Parti Dönemi'nin yanlışlarını ifşa etmiş ve bu sebeple sık sık kapatılmıştır. Levent Cantek'e göre öncelikle bir Aziz Nesin ürünü olan bu dergi, mizahın yalnızca bir eğlence aracı değil, hiciv ve iktidara karşı bir mücadele biçimi de olabileceğini göstermiştir. (Cantek, 2001: 185) Nesin'in buradaki ilk hicvi 25 Kasım 1946 tarihli ilk sayıda yayımladığı "Falih Rıfkı'ya Destan"dır. Derginin daha sonraki sayılarında da Tek Parti'yi ve dönemin siyasetçilerini hicveden Aziz Nesin dizeleri görülür. Nesin'in hicivleri, çoğunlukla hece vezni ve dörtlüklerle yazılmış, başarılı ve cesur örneklerdir. Halk edebiyatındaki taşlama geleneğinin bir devamı niteliğindeki bu örnekler, Namdar Rahmi Karatay'ın (1896-1953) halk edebiyatı geleneğinden beslenen dizeleriyle çok yakın bir söyleyişe sahiptir. Bununla beraber Nesin, kıta nazım biçimiyle ve gazel formunda hiciv manzumeleri de yazmıştır.

Aziz Nesin *Markopaşa*'daki taşlamalarını da içeren *Aziznâme*[16] adlı ilk manzum hiciv kitabını 1948 yılında yayımlar. Kitabın merkezindeki konu Tek Parti yönetimidir. Nesin, bu tarihten sonra başarılı mizah hikâyeleri yayımlarken başta *Akbaba* olmak üzere mizah

[16] Aziz Nesin, *Aziznâme*, Arkadaş Yayınevi, İstanbul 1948.

dergilerinde hiciv manzumeleri yazmaya devam eder. Bunları da *Aziznâme 2*[17] adıyla çıkardığı kitabında bir araya getirmiştir. İkinci kitaptaki başlıca hiciv konusu DP yönetimidir.

Aziz Nesin, manzum hicivlerini müstearlarla yayımlamıştır. *Markopaşa*'da çıkan dizelerinde çoğu kez imza kullanmazken *Akbaba* dergisindeki manzumelerinde Falan Filân müstearını sık kullanmıştır. Yazar, iki yüzden fazla takma ad kullandığını ve içlerinde kendisinin de unuttuklarının mevcut olduğunu ifade etmiştir. (Nesin, 1990a: 25)

Nesin, hikâyelerinin yanında hiciv dizeleri de yazmasının nedenini manzum söyleyişin daha etkili ve rafine oluşuna bağlar: "*Yergi koşuk olunca, sözcüklerden alabildiğine tutumluluk sağlamak gerekir; az sözcükle yapılan yergide (taşlama) alay çok yoğunlaştığından mermileşir ve hedefine büyük şiddetle çarpar. Bu nedenle ölçülü uyaklı (koşuk) taşlamaları yeğlerim. Çünkü uyak ve ölçü, taşlamanın bellekte daha kolay kalmasını sağlar; bu da hem etkiyi, hem yaygınlığı arttırır.*" (Nesin, 1990: 51). Nesin'in bu fikirlerini, kaleme aldığı taşlamalarında yansıttığını söylemek mümkündür.

Aziz Nesin'in -görülebildiği kadarıyla- *Akbaba* dergisindeki ilk hicvi Falan Filân müstearıyla yayımladığı "Geçti Ömrüm"dür. *Akbaba*'nın 15 Temmuz 1954 tarihli 122. sayısında çıkan manzumeden alıntılanan şu dizeler, yazarın hiciv ve mizah edebiyatı içindeki yerini de özetler gibidir: "*İktidarı hicvedincek, yüz çevirmiş partonum/ İlm-i irfanımla hem bî itibar oldum bugün./ Hep kapanmış kapılar ben söyledim gerçek diye,/ Eski şeş beş gelmez olmuş, dört cehar oldum bugün./ Bir güdük kurşun kalemdir eldeki sermayemiz,/ Savlet ettim Donkişotça zülfikar oldum bugün.*" (Falan Filan, 1954: 6).

3. Faruk Nafiz Çamlıbel

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde ismi memleket edebiyatı çevresinde anılmış Faruk Nafiz Çamlıbel, mizah ve hiciv içerikli manzumeler de yazmıştır. Şair bu yönüyle pek bilinmese de onun mizahi şiirlerinin adedi çağdaşları Orhan Seyfi (1890-1972) ve Yusuf Ziya'nınkilerden daha fazladır.[18] Hiciv ve mizah alanında kalem oynatan isimler gibi Çamlıbel de takma adlar kullanmıştır. Bunlar "Akıllı Ozan, Akılsız Ozan, Çamdeviren, Deli Ozan, Eski Ozan, İğne ile Kuyu Kazan, Kalender ve Yamak" olarak sayılabilir. Faruk Nafiz,

[17] Aziz Nesin, *Aziznâme 2*, Karikatür Yayınları, İstanbul [1960].
[18] Faruk Nafiz Çamlıbel üstüne Yüksek Lisans ve Doktora çalışması yapmış Halil Hadi Bulut, yazarın çeşitli dergilerde mizahi içerikli 800 kadar manzumesinin yayımlandığını belirlemiştir. Çamlıbel'in mizahi manzumelerinin listesi için bkz.: (Bulut, 1988: 81-98)

1938 yılına kadar yayımladığı hiciv ve mizah dizelerinin bir kısmını *Tatlı Sert*[19] adlı kitabında toplamıştır.

Bu kitapta bir araya gelmiş dizeler, hiciv açısından etki uyandırabilecek, mizah ve eleştiri birlikteliğiyle kaleme alınmış örnekler değildir. Kitapta yer alan manzumelerin önemli bir kısmında eleştirel ton neredeyse yokken şairin milletvekili olma isteğinin yansıtıldığı görülmektedir. Faruk Nafiz, Tek Parti döneminde rejime yakın durmaya çalışan diğer edebî kişilikler gibi makam taleplerinde bulunmuş ve "*Sanma saylavlığa candan âşıkım,/ Ben âşık değilim, buna lâyıkım.*" (Çamlıbel, 1938: 37) gibi dizelerle dilek ve isteklerini kamuoyuna duyurmuştur. Bu isteklerin dışında yer alan manzumelerdeyse dönemin matbuat, sanat, siyaset alanında tanınmış simalarını iğnelemiş ve İstanbul'un, özellikle Cihangir'in sorunlarına yer vermiştir. Fevziye Abdullah Tansel, bu kitap hakkındaki yazısında manzumeleri başarılı bulmadığını net sözcüklerle belirtme ihtiyacı hissetmiştir: "*Faruk Nafiz'in Tatlı Sert adlı kitabındaki şiirlerin ekserisi, mizah vadisinde muvaffak olunmuş parçalar sayılamaz.*" (Tansel, 1939: 96). Mizahla da ilgilenmiş araştırmacılardan Hilmi Yücebaş, Faruk Nafiz hakkındaki çalışmasında, *Tatlı Sert*'teki dizelerin çoğunun ele aldığı kişileri karakterize edemediğini söylemiştir. (Yücebaş, 1974: 140) Çamlıbel'in *Tatlı Sert* kitabının çıktığı 1938 yılından sonraki hiciv ve mizah manzumeleri ise süreli yayınlarda kalmıştır. Bunlar *Akbaba*, *Karikatür* ve *Mizah* gibi dönemin ana akım mizah dergilerinde çıkmıştır.

Şairin *Akbaba*'daki manzumelerinin önemli kısmı 1928'e kadarki Arap harfli sayılarda ve Kalender müstearıyla yayımlanmıştır. Bunlarda eğitimden, edebiyatçılara, sosyal sorunlardan siyasete kadar her konudan bahsedildiği görülmektedir. *Karikatür* dergisinde çıkan dizelerde (1936-1948) siyasi yönetimi hicvetmemiş, suya sabuna dokunmadan gündelik olaylara değinmiş ve yönetimden mizah diliyle istekte bulunmuştur. Zaman zaman bazı sosyal meselelere değindiğini söylemek mümkündür. Sosyal meseleler bakımından İstanbul'un imarı, ulaşım ve susuzluk gibi çeşitli sorunlara, İkinci Dünya Savaşı ve beraberinde getirdiklerine, geçim sıkıntısına ve karaborsa vurgunculuğuna yer vermiştir. Bunlarda bir eleştiri ve hicvin olduğu ifade edilebilir. Manzumelerinin bir kısmında ise güncel sanat, edebiyat ve gösteri dünyasındaki şahıs ve olayları hafifçe iğneleyerek anlattığı görülmektedir. Şairin şu beyti *Karikatür*'deki güncel sanat, kültür ve eğlence dünyasına dair mizahi

[19] Faruk Nafiz Çamlıbel, *Tatlı Sert*, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1938. Kitap henüz yayımlandığı günlerde şu yazıyla tanıtılmıştır: "*Güzide şairimizin mizah sahasında da muvaffakiyetinin delili olan ince ve zarif nüktelerle dolu bu şiirler zevkle okunmaya değer. Tâbi de bu şiir mecmuasının nefasetini temin için fedakârlıktan çekinmemiş olduğunu ilk bakıştan kendini gösteren basılışındaki zerafetten anlıyoruz.*" (İmzasız, 1938a: 8).

manzumelerin genel içeriğini özetler: "*Her hafta bir yığın söz buluyor Çamdeviren,/ Ne yapsın ki, bu onun başlıca iradıdır!*" (Çamdeviren, 1938b: 5). Bunlar mizahi bir edebiyat magazini niteliği taşımaktadır. Ayrıca Çamlıbel ada gezintilerinden, mevsimlerden, sevgililerden, kadınlardan bahseden ve nesnel şahıs ve olaya değinmeyen -mizahi üslubun sağladığı rahatlıkla yapılmış tasvirlerden oluşan- manzumeler yayımlamıştır. Şair hakkındaki monografik bir çalışmada onun mizahi dizeleri hakkında "*bu şiirler, ancak devri içerisinde değerlendirildiğinde bir mânâ ifade eder. Bugün için onların yaşama şansı yoktur. Faruk Nafiz'in çok kolay şiir söyleme kabiliyeti burada da kendisini gösterir.*" (Bulut, 1991: 55) saptaması yapılmıştır. Hiciv ve mizahın "güncel"e dair sorunlarla ilgilenen ve "haber değeri" taşıyan yönü yalnızca şairle ilgili değil genel ve gerekli bir durumdur. Bunun yanında Çamlıbel'in kolay şiir söylemesiyle ilgili çıkarım, aydınlatıcıdır.

1946 yılında Çamlıbel, DP'den İstanbul milletvekili seçilir. Bu yeni görevinin onun özellikle *Mizah* dergisinde yayımladığı dizelerine yansıdığını görmek mümkündür. Ramiz Gökçe'nin (1900-1952) çıkardığı *Mizah* dergisindeki şiirlerinin (1946-1952) içeriği *Karikatür*'den farklı olarak siyasidir. Bunlarda Tek Parti yönetiminin uygulamaları ve yöneticileri her açıdan hedef tahtasına konurken özellikle anti-demokratik bir devlet yönetiminin taşlandığı görülür. Bu bakımdan Çamlıbel'in hicvin yıkıcı ve eleştirel özüne en yakın dizelerinin *Mizah*'takiler olduğunu söylemek mümkündür.

4. Fazıl Ahmet Aykaç

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında mizah şairi olarak bilinmiş Fazıl Ahmet Aykaç, çağdaşları gibi edebiyat uğraşına Cumhuriyet öncesinde başlamıştır. Hiciv türündeki manzumelerini de içeren kitap bütünlüğündeki ilk çalışması 1911'de yayımladığı *Divançe-i Fazıl*'dır.[20] Şair bu ilk kitabında eski edebiyatın üslup özelliklerini kullanarak mizahi taklitler yapmıştır. Kitabın alt başlığı bu içeriği yansıtacak şekilde "Teşaür-i Nefîyane" olarak belirlenmiştir. Aykaç, önsözde, dizelerinin mizah diliyle kaleme alındığını okura tekrar hatırlatma gereği duymuştur: "*Ben bu yazılarla eski şairlerimizin tarz-ı tahayyül ve beyânından muktebes 'humoristique' bir eser yapmak istedim.* (…) *Kasidelerimi okumak lütuf ve tenezzülünde bulunanlar maksadımın münhasırân latifeden ibaret olduğuna hiç şüphe etmesinler*" (Aykaç, 1911: 1). Şair, nesirleriyle beraber mizahi manzumelerini içeren ikinci kitabı *Harman Sonu*'nu[21] 1919'da yayımlamıştır. 1928'deyse *Gelecek Asırlarda Tarih Dersi*[22]

[20] Fazıl Ahmet [Aykaç], *Divançe-i Fazıl fi Vasf-ı Efazıl*, Tanîn Matbaası, İstanbul 1329/1911.
[21] Fazıl Ahmet [Aykaç], *Harman Sonu*, Halk Kitaphanesi, İstanbul 1335/1919.
[22] Fazıl Ahmet [Aykaç], *Gelecek Asırlarda Tarih Dersi*, İstanbul 1928.

adlı broşür hacmindeki uzun manzumesi yayımlanır. Burada bir tarih öğretmeninin ağzından Mustafa Kemal Atatürk ve inkılâplar methedilmektedir. 1934'teyse *Fazıl Ahmet, Hitabeler, Şiirler, Hicivler vesaire…*[23] çıkar. Bu kitaptaki metinlerin büyük kısmı Aykaç'ın Cumhuriyet'ten önce süreli yayınlarda ve kitaplarda yer verdiği manzumelerden ibarettir. Kitabın kapağındaki açıklamada, yayımlandığı tarihteki öz Türkçecilik akımından etkilendiği anlaşılmaktadır: "*Biz eserin basımına başlayalı dokuz ay oluyor. Bu uza içinde dilimizin kuralları çok yeni, çok büyük ve verimli değişimler geçirdi. Ondan dolayı okurlarımıza armağan ettiğimiz şu bitik bir yandan birtakım eskiler göstermede*" (Aykaç, 1934). Şairin Cumhuriyet sonrasında kaleme aldığı manzumelerini yayımladığı kitabıysa ismini Tevfik Fikret'in "Sis" şiirinden alan *İkinci Sis*'tir.[24] Kitaptaki pek çok şiir 1940'tan sonra kaleme alınmıştır. Bu eserde klasik edebiyatın söyleyiş özelliklerini gösteren dizeler çoğunluktadır. Şair önsözünde bununla ilgili olarak şöyle der: "*Şu kitapta bugünün taze zevkine ikram edilebilecek hiçbir şey yok! Ne varsa düne, evvelki güne ve daha öteye ait.*" (Aykaç, 1952: 3). Fazıl Ahmet, manzumelerini pek çok dergi ve gazetede yayımlamıştır. Bunlardan öne çıkanların *Akbaba*, *Akşam*, *Aydede*, *Cumhuriyet*, *Son Telgraf*, *Tanîn*, *Ulus*, *Vakit*, *Yeni İstanbul*, *Zafer*, *Zümrüd-i Anka* olduğu görülmektedir.[25]

Fazıl Ahmet'in Cumhuriyet döneminde kaleme aldığı manzumelerin büyük bölümünde çevresindeki farklı sorunlardan şikâyet hâlindeki bir anlatıcının sesini duymak mümkündür. Bunlarda yalnızca hiciv değil karamsar bir ruh hâli ve şikâyet bulunur. Konuların önemli bir kısmının siyaset ve politikacılarla ilgili olduğu görülmektedir. Bunlardan sonra sosyal hayat ve yozlaşmanın konu edildiği söylenebilir. Siyasetin hicvin daimi temalarından biri olmasının yanında Fazıl Ahmet'in 1928'den 1950'ye kadar aralıksız milletvekilliği yaparak (Çoruk, 2008: 59) siyasetle haşır neşir olması bu konuya yönelmesinde etkili olmuştur.

5. Halil Nihat Boztepe

Halil Nihat Boztepe, (1884-1949) edebî hayatına II. Meşrutiyet öncesinde başlamış, kitap bütünlüğündeki ilk eserini 1921'de yayımlamıştır. Şairin manzum hicivlerini içeren ilk kitabı *Sihâm-ı İlhâm*'dır.[26] Boztepe 28 Teşrinisani 1337/1921'de yazdığı bir manzumede edebiyat sahnesine çıkış yaptığı eserine yoğun bir ilgi olduğunu biraz da reklam amacıyla dile getirmiştir: "*Satılıp bitti lehü'l-hamd Sihâm-ı İlhâm/ İki ay sonra da Ayine-i Devrân çıkıyor*" (Boztepe, 1924: 87). 18 Kanûnuevvel 1338/1922 tarihli *Akbaba*'da *Sihâm-ı İlhâm* hakkında

[23] Fazıl Ahmet [Aykaç], *Fazıl Ahmet Hitabeler, Şiirler, Hicivler ve saire…*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul 1934.
[24] Fazıl Ahmet Aykaç, *İkinci Sis Tehzil, Hiciv, vs.*, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul 1952.
[25] Şairin süreli yayınlarda çıkmış eserlerinin listesi için bkz.: (Çoruk, 2008)
[26] Halil Nihat [Boztepe], *Sihâm-ı İlhâm*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1921.

çıkmış bir reklamdaysa "*Bu kıymetli eserin mevcudu pek az kalmıştır.*" (İmzasız, 1338b: 3) şeklinde bir not düşüldüğü görülmektedir. Şairin manzumelerini topladığı ikinci kitabı *Ayine-i Devrân,*[27] kendisinin yukarıdaki dizede öngördüğü gibi iki ay değil iki yıl sonra okurla buluşur. Bu kitabın piyasaya çıktığı zamanlarda Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Akbaba*'daki bir manzumesinde eserden şöyle bahsedilir: "*O kadar mazhar-ı rağbet olagelmiş ki Nihad/ Kalmamış kimsede Ayine-i Devrân dediğin*" (Kalender, 1341i: 3). Bu dizeler de Boztepe'nin yukarıda alıntılanan kendi ifadeleri gibi övgü ve reklam amacıyla kaleme alınmıştır.

Ayine-i Devrân 213 sayfadan ibarettir. Eserde farklı biçim ve uzunlukta manzumeler bulunur. Bunlar içinde 237 beyitten oluşan "Kaside-i Vatan" bilhassa önemlidir. Feilâtün/feilâtün/feilâtün/feilün kalıbıyla yazılmış manzumede "Ankara Yarânı" olarak da bilinen siyasi otoriteye yakın isimler hicvedilmiştir. *Ayine-i Devrân*'ın ardından şairin hicivlerini içeren üçüncü eseri *Mâhitâb*[28] yayımlanmıştır. 70 sayfalık bu hacimsiz kitap pek rağbet görmez. Kitabın içindeki en dikkat çekici manzum metin 50 beyitten oluşan mefûlü/mefâîlü/mefâîlü/feûlün vezninde yazılmış "Maarif Kasidesi"dir. Manzumede Cumhuriyet'in ilanından sonra ortaya çıkan eğitim reformları yerilmiştir.

Şairin Latin harfli ilk mizah kitabı *Ağaç Kasidesi*[29] 1931'de tek forma olarak çıkar. Kitap dil ve kültür devrimi hakkındadır. İlk baskıda hiciv yoktur. 1947'de ise aynı isimle fakat 201 sayfalık hacimli bir ikinci baskı[30] yapılır. Burada Cumhuriyet sonrasındaki "kültür devrimi" tüm ayrıntılarıyla hicvedilmiştir. Faruk Nafiz Çamlıbel: "*Halil Nihat Boztepe 'Ağaç Kaside'sinde,/ Bir beyit yazmamış ki sayılmasın meselden.*" (DO, 1947ı: 293) dizeleriyle kitabın ikinci baskısını övmüştür.

Halil Nihat'ın kitaplarındaki dizelerin çoğu önce dergi ve gazetelerde çıkmıştır. Şair süreli yayınlarda Maytap, Karga ve Ali Nihat takma adlarını kullanmıştır. (Yıldırım, 2006: 107) Süreli yayınlardaki yazı hayatına *Trabzon Vilayet Gazetesi*'nde başlamış *Alemdar, Aydede, Diken, Hadisât, Peyâm-ı Sabah, Servet-i Fünûn, Şehbal, Vakit* gibi dergi ve gazetelerde telif ve tercüme çalışmaları yayımlanmıştır. Boztepe'nin yazı hayatında en geniş yer tutan dergiyse *Akbaba*'dır. 7 Kanûnuevvel 1338/1922 tarihli *Akbaba*'nın birinci sayısında ilk sayfadan "Memûrların Şarkısı" adlı manzumesini yayımlayan Boztepe'nin görülebildiği kadarıyla son manzumesi 13 Haziran 1936'da derginin 127'nci sayısında yayımlanan "Bade'l-Hac"'dır. Şair, bu tarihten vefatına kadar *Akbaba*'da nesir yazıları yayımlamaya

[27] Halil Nihat [Boztepe], *Ayine-i Devrân*, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1924.
[28] Halil Nihat [Boztepe], *Mahitab*, Yeni Matbaa, İstanbul 1925.
[29] Halil Nihat [Boztepe], *Ağaç Kasidesi*, Agâh-Sabri Kitaphanesi, İstanbul 1931.
[30] Halil Nihat [Boztepe], *Ağaç Kasidesi*, Arbas Matbaası, Ankara 1947.

devam etmiştir. Vefatının ardından Boztepe'nin bazı manzumelerinin zaman zaman *Akbaba* sayfalarında yer aldığı görülmektedir.

Halil Nihat'ın kitap bütünlüğündeki çalışmaları yaklaşık 25 yıllık bir zaman aralığında (1921-1947) yayımlanmıştır. Bu süreç, Cumhuriyet'in kuruluşunu ve Tek Parti Dönemi'ni kapsamaktadır. Hicvedeceği konuları doğal olarak Tek Parti Dönemi'ndeki inkılâplar ve toplumun geçirdiği hızlı değişimin yansımaları arasından seçmiştir. Hicivlerinde sadece olayları değil kendi devrinin matbuat ve siyaset dünyasından kişileri de konu edinmiştir. Klasik şiirin enstrümanlarından sık yararlanmış; eserlerinin önemli kısmını aruz ölçüsüyle ve klasik şiirin birim ve biçimleriyle nazmetmiştir.

6. Hüseyin Rifat Işıl

Hüseyin Rifat, (1878-1953) edebiyat ve matbuat dünyasına Meşrutiyet sonrasında İzmir'de adım atmış ve şahrin tanınmış edebî simalarından biri olmuştur. Eşref'in meclislerinde bulunup ondan etkilenmiştir. Asıl mesleği eczacılıktır. İzmir'de bu mesleği icra eden ilk Türk'tür. Şair, hicve meyilli ve yeteneklidir. Bunun yanında özellikle klasik Türk musikisine dönemin diğer edebiyatçıları gibi ilgi duyar. Bestelenmiş güfteleri vardır. Hayatı hakkında derinlemesine bilgi olmamasına rağmen bazı açıklamalarından ve şairin dizelerinden kendisinin rind meşrep bir şahsiyete sahip olduğu görülmektedir. Yazdığı hicivlerin sadece okura değil kendisine de zevk vermesini istemiştir. (Işıl, 1952: 2) Akşam eğlencelerinde ve meclislerde bulunmaktan hoşlanan şairin bununla bağlantılı ticari faaliyetleri olduğu da görülmektedir. H. Rifat, Üzüm Kızı adlı bir markayla rakı üretimi yapmıştır. Şair, şişelerin üzerine şu kıtasını bastırmıştır:

Bir görüşte nâmımı mîrim deme
Kim bu mahlûk-ı acaip âyâ neci?
Bulmayınca şairiyyetten gıda
Oldum işte ben de bir meyhaneci! (Işıl, 1939: 58)

Hayyam'ın ve Mevlana'nın rubailerini dilimize manzum şekilde çeviren ilk isimlerden biridir. Bu sıralanan özellikler şairin hiciv dizelerine yansımıştır. H. Rifat'ın hicivlerinde klasik edebiyatın söyleyiş özellikleri hâkimdir.

Yazı hayatına *Hizmet* gazetesinde çıkan bir mensur şiiriyle 1894'te başlamıştır. II. Meşrutiyet'te *İzmir* ve *Köylü* gazetelerinde siyasi yazıları çıkmıştır. Yine bu dönemde kendi çıkardığı *Kukuruk*, *Deccal*, *Dellâl*, *İlham* gibi gazete ve dergilerde, Mütareke döneminde *Zılâl*'de mizahi yazı ve şiirlerini yayımlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra daha çok İzmir'de bilinen *Kahkaha*, *Yeni İbiş*, *Fikirler* ve *Anadolu*'da makale ve mizahi yazılar

yayımlamış, İstanbul gazete ve dergilerinden *Servet-i Fünûn* (Uyanış), *Tan*, *Son Posta*, *Yeni Sabah* ve özellikle *Vakit*'te birçok yazısı çıkmıştır. (Huyugüzel, 2000: 244)

Cumhuriyet sonrasında *Kırık Kavaldan Sesler*[31] adlı lirik, sosyal ve felsefi konular çevresindeki telif ve çeviri şiirlerinden oluşan bir kitap yayımlamıştır. Hiciv şiirlerini *Dırıltılar Zırıltılar*[32] adlı kitabında toplamıştır. Türk mizahında kaleme aldığı hicivlerinin büyük çoğunluğu kıtadır. Bu bakımdan eski edebiyatın izinden gittiği görülmektedir. M. Behçet Yazar bu kitap bağlamında kesin bir karara varamadığını düşündüren şu tespiti yapmıştır: "*bu kıtalar, münferit düşünceli, fakat muztarip olan ve umumî fikirler haricinde orijinal taasvvurlarını belirtmeyen, bazan şüpheli ve müteredditgörünen, bir fırkaya mensup olmak istemeyen, kendini dahi ağır tekdir ve tevbihlerle hırpalayan* (…) *şahsiyetini acı şikâyetleri dairesinde hapseyliyen ekseriye bedbin bir hiciv şairinin türlü kızgınlıklarını belirtmekte*" (Yazar, 1941: 18).

Şiirlerinde Topuz, Mazlum, Zari, Deccal ve Eşref-i Sani müstearlarını kullanmıştır. (Yıldırım, 2006: 197) İbnülemin -iyimser bir tespitle- Eşref'in etkisinin hissedildiği H. Rifat'ın kıtalarının Eşref'in takdirine layık olacak derecede olduğunu ifade etmiştir. (İnal, 1932) H. Rifat'ın yaşadığı dönemde Eşref'in söyleyişini tekrar ettirme çabasında olduğu söylenebilirken, meşhur heccav derecesine yaklaşamadığı eklenmelidir.

7. İhsan Hamamoğlu (Hammamîzâde İhsan)

Cumhuriyet dönemi Türk mizah edebiyatı içinde ismine sık rastlanan isimlerden biri Hammamîzâde İhsan'dır. (1885-1948) Refi Cevad Ulunay, sohbet meclislerinde beraber bulunduğu Hammamîzâde'yi "*kibar, mütevazi, rind ve edebiyata hakkıyla vakıftı, hatta bu yoldaki vukufu Halil Nihad'dan da üstündü diyebilirim.*" (Ulunay, 1963: 3) cümleleriyle övmüştür. Mesleği edebiyat öğretmenliği olan Hammamîzâde, şaka, fıkra ve mizahi dizeleriyle tanınmış bir simadır. Fakat sosyal ya da kişisel seviyede eleştiri, alay ve hicve yöneldiğini söylemek mümkün değildir. Onu yakından tanıyan Münir Süleyman Çapanoğlu'nun tespitine göre Hammamîzâde kişiliğindeki hiciv tarafını pek ortaya çıkarmamıştır: "*İhsan'ın vâzıh ve berrak bir mizahçılık ve heccavlık tarafı da vardı. Fakat maalesef izahını bulamadı*" (Çapanoğlu, 2010: 155). Hiciv içeren dizelerinin sayısı pek azdır. Şahsiyetinde nefret, alay ve tenkide meyleden bir yön bulunmayan bu keskin zekâlı edebî sima, tam bir nüktedandır. Ali Nihat Tarlan, şairin hayat hikâyesine dayanarak nükte ve

[31] Hüseyin Rifat Topuz, *Kırık Kavaldan Sesler*, Sinan Basımevi, İstanbul 1935.
[32] Hüseyin Rifat [Işıl], *Dırıltılar-Zırıltılar*, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1939.

şakaya yönelmesini açıklar: "*Nükte için lâzım gelen hayat şartlarına sahipti. Yaşamak için ağır külfetler altına girmemişti. Karnından ziyade zevkini doyurmak için çalışırdı*" (Tarlan, 1949: III). Eleştirmekten ve öfkeden çok şakaya yönelen şairin en tanınmış çalışması manzum ve mensur parçalar içeren *Hamsiname*[33] adlı kitabıdır. Bu çalışmada mizahi manzumeler bulunmasının yanında hiciv mevcut değildir. Şair 1928 yılında Türk edebiyatının son divanlarından sayılabilecek *Divan-ı İhsan*'ı[34] yayımlamıştır. Klasik edebiyat dairesinde hazırlanmış bu kitapta mizahi manzumeler bulunmasının yanında hicve yaklaşan pek az dize vardır. Şairin ölümünün ardından, *Lâf Olsun Diye*[35] adlı bir kitap yayımlanmıştır. Burada Hamammîzâde İhsan'ın mizahi nesirleri ve fıkraları bir araya getirilmiştir.

Mizahi manzumelerde Hammamîzâde ismi sık geçer. Çoğu kez soyadındaki 'hamam' kelimesine çeşitli göndermeler yapılan şair, hemşehrisi ve dostu Halil Nihat'la beraber anılır. Bu manzumelerde şairin adı yalnızca tebessüm uyandıracak şekilde kullanılmıştır.

8. Melih Cevdet Anday

Garip hareketinin şairlerinden Melih Cevdet Anday, (1915-2002) Orhan Veli ve Oktay Rifat gibi dizelerinde ironi, alay ve mizaha yer vermiştir. 1946 yılında yayımlanan *Rahatı Kaçan Ağaç*'ta ironi yönü ağırlıklı şiirler mevcuttur. Şairin Garip hareketinin artık iyice toplumculuğa kaydığı son döneminde yayımladığı (Fedai, 2009: 1008) *Telgrafhane* (1952) kitabında Garip şiiri çizgisinde kalınarak ironi ve nükteye dayalı yergi devam ettirilmiş ve fakir insanın dertleri, dünyanın kötü gidişatı, resmî tarih ve sanat anlayışı hedef alınmıştır. "Lirism", "Medeniyet", "Ahlâk", "Tarih Okurken", "4×400 Engelli", "Hazineler İçindesin", "Apartıman", "Çare Yok", "Dursun Bebeğe Ninni" bu içerikteki şiirlerdir. Orhan Burian *Telgrafhane*'den bahisle Melih Cevdet'in iğneleyici buluşlarını güzel bir düzenle topladığını belirtip (Burian, 2004: 126) övgülerini sıralamıştır.

Doğan Hızlan, Melih Cevdet'i alay ve ironi açısından diğer iki şair dostundan üstün tutmuştur: "*Garip Üçlüsü'nün ortak özelliği olan ironi onda en başarılı uygulanımını bulmuştur.*" (Hızlan, 2008: 78). Şairin 1956'da yayımlanan *Yanyana* adlı kitabında bulunan "Nerden Çıktı", "Akıncı ruhlar yahut Çalışan Kazanır", "Hiroşima", "Köyde Başka" şiirleri de sosyal sorunlara değinen yergi örneklerindendir. Melih Cevdet şiiri, "toplumsal yergi" bakımından Orhan Veli ve Oktay Rifat'tan daha geniş bir söylem kapasitesine sahiptir.

[33] Hammamîzâde İhsan, *Hamsinâme*, Sebat Matbaası, İstanbul 1928.
[34] Hammamîzâde İhsan, *Divân-ı İhsân*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1928.
[35] Hammamîzâde İhsan, *Lâf Olsun Diye*, Ege Matbaası, İstanbul 1949.

9. Metin Eloğlu

Eleştirmenler tarafından Garip şiiri ve İkinci Yeni arasında bir geçiş noktası olarak gösterilen Metin Eloğlu (1927-1985), dizelerinde Garip şiirindekine benzer bir yaklaşımla ironi ve mizahla inşa edilmiş hicve yer vermiştir. Hakkındaki hemen tüm çalışmalarda şairin bu özelliği öne çıkarılmıştır. Asım Bezirci, Eloğlu şiirini şöyle yorumlamıştır: "*Karşılaştığı ayrılıkları, haksızlıkları, bozuklukları yansıtıyor. Bunu da, çokluk, bir hikâye örgüsü içinde, taşlayıcı bir tutumla ve eğlendirici bir anlatımla yapıyor. Bu yüzden, mizahla yergi şiirlerinde atbaşı gidiyor.*" (Bezirci, 1971: 11). Orhan Burian, Eloğlu'nun ilk kitabı *Düdüklü Tencere*'deki "Bit Yeniği" ve "Dayı Bey" gibi şiirleri örnek göstererek Metin Eloğlu şiirinde civaya benzeyen akıcı bir alay ile birlikte etkili ve kıvrak bir edanın mevcut olduğunu söylemiştir. (Burian, 2004: 126) Turgut Uyar (1927-1985), Eloğlu'nun kabalaşan hiciv geleneği içinde yeniden meydana çıkması gereken, doğal söyleyişe yaklaştığını tespit ederken (Uyar, 2009: 689) akademisyenler tarafından kaleme alınmış monografilerde şairin ironi yoluyla tarih, düzen ve topluma dolaylı biçimde eleştiriler getirdiği belirtilmiş (Yivli, 2011: 226) ve bozuk olan her türlü sosyal duruma ayna tutup bunları hicivle düzeltmek istediği işaret edilmiştir. (Fedai, 2011: 260)

Eloğlu'nun şiirinde alay ve ironi henüz kitap isimlerinden başlamaktadır. Bu çalışmanın kapsamındaki zaman aralığında yayımlanmış şiir kitapları şunlardır: *Düdüklü Tencere*, (1951) *Sultan Palamut*, (1957) *Odun*, (1959). Görüldüğü kadarıyla Eloğlu, çoğu kez sermaye sahiplerini, tüccarları, aydınları ve şairleri hedef almıştır. Toplumun bu ayrıcalıklı sınıflarına karşı ezilip haksızlığa uğramış kitlelerin duygularını tepkiyle dile getirmiştir. Gündelik dilden beslenen üslubu ilkin Garip şairlerini çağrıştırsa da külhâni tavrıyla ve argoya kısmen daha fazla yer vermesiyle bu şairlerden farklı bir tarafı olduğu söylenebilir.

10. Namdar Rahmi Karatay

Namdar Rahmi Karatay, Cumhuriyet sonrası mizah edebiyatının unutulmuş isimlerindendir. Orijinal bir kişilik olan Karatay, yalnızca bir mizah şairi değildir. Kendisi Latin harfli ilk Türkçe felsefe sözlüğünün yazarı ve bir felsefi doktrin olma çabasındaki Konya Enerjitizm Okulu'nun kurucusudur. Felsefe, kültür, edebiyat gibi alanlarda yayın yapan dergilerde yazı faaliyeti göstermiştir. Şair hakkındaki en kapsamlı ve güvenilir

inceleme Ali Birinci'nin kaleme aldığı iki makaleden ibarettir.[36] Bu makalelerdeki biyografik bilgilerin çoğu şairin *Geçti Bor'un Pazarı* kitabındaki önsözden alınmıştır.

Şairin hicve yönelmesinde yaşadığı bazı talihsizliklerin belirgin payı var gibi gözükmektedir. Bunlara kısaca değinmek yerinde olur. Aslen Konyalı olan Namdar Rahmi, 1925 yılında diğer gelecek vadeden gençlerle beraber Fransa'ya gönderilir. Çalışkan bir öğrenci olan Karatay, Sorbonne'daki üç yıllık eğitiminin ardından büyük hayallerle ülkeye döner ve öğretmenliğe başlar. Burada ilk talihsizliğini yaşar. İlk görev yeri Konya Erkek Lisesi'ndeyken bir dostunun çıkardığı *Balarısı* dergisine son anda bir yazı verir. Fakat dergi ahlaka mugayir olduğu gerekçesiyle toplatılır. Yazısı nedeniyle şair de derginin sahiplerinden zannedilerek arkadaşıyla beraber "silk-i celil-i maarif"ten tard ve ihraç edilir. Bu talihsizlik onun geleceğe dair tüm hayallerini alt üst eder. Çeşitli çabalar sonucunda Bursa Erkek Lisesi'nde felsefe öğretmeni olarak atanır. Talihi açılır gibi olur ve Ekim 1932'de toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı'na Samih Rifat'ın çağrısıyla katılıp burada bir konuşma yapar. Konuşmasıyla Atatürk'ün ilgisine mazhar olur. Hatta Mustafa Kemal kendisiyle görüşmek ister; fakat ufak bir gecikme sebebiyle bu buluşma gerçekleşmez. Bundan sonra kaderinin açılacağını düşünmesine rağmen talihsizlikler peşini bırakmaz. Atatürk'ün çevresindeki bürokratlar ve Karatay'ın arkadaş zannettiği şahıslar şairin kuyusunu kazıp gelecek kurultaylara katılmasını engellerler. Karatay bu meseleyi şöyle anlatmaktadır: "*fakat her ne hâl ise o kadar takdir, tebrik, heyecan orada kaldı; ertesi yılki kurultayda bir mücrim gibi takip edildim ve Kurultay'a alınmadım* (…) *benim o dost, kardeş, arkadaş diye candan bağlandığım kimseler yalancı, müfteri, riyakâr birer jurnalcı imişler*..." (Karatay, 1954: 13). Şair meslek hayatının sonundaysa İstanbul'da Türkçe öğretmenliği yapmış, fakat bozulan sağlığı ve art arda gelen inmeler nedeniyle bir süre sonra Millet Kütüphanesi'nde hafif bir görev almıştır. 1952'deyse emekli olmuş ve 1953'te 57 yaşındayken hayata gözlerini yummuştur.[37] (Karatay, 1954: 11-15)

Ali Birinci, yerinde bir tespitle hem *Balarısı* dergisi hem kurultay ve sonrasında yaşadıkları sebebiyle Namdar Rahmi'de karamsar bir ruh hâlinin ortaya çıktığını ve şairin çareyi mizahi hicivlerde bulduğunu ifade etmiştir. (Birinci, 2012: 32)

---

[36] Bunlar için bkz.: Ali Birinci, "Namdar Rahmi Karatay'ın Hikâyesi", *Türk Yurdu*, S. 300, Ağustos 2012, s. 30-35; Ali Birinci, "Namdar Rahmi Karatay'ın Hikâyesi", *Türk Yurdu*, S. 301, Eylül 2012, s. 40-46.

[37] 29 Nisan 1954 tarihli *Akbaba*'da Namdar Rahmi Karatay hakkında şu taziye mesajı yayımlanır: "*Akbaba'nın eski okurları Namdar Rahmi Karatay'ı tanır. Onun: Geçti Bor'un pazarı sür eşeği Niğde'ye! Nakaratlı manzumesi, bu sayfalarda çıktığı zaman dilden dile dolaşmış, hafızalara yerleşmişti. Aziz ve zarif dostumuz, hiciv sanatına yeni bir eda getiren yazılarını, zaman zaman Akbaba'ya vermiştir. Duygulu bir şair, mümtaz bir fikir adamı ve iyi bir hoca olan Namdar Rahmi'yi 1953 Ağustosunun 26'ncı günü henüz 57 yaşında iken kaybettik.*" (İmzasız, 1954: 12).

Namdar Rahmi'nin doğal bir söyleyişle kaleme aldığı manzumelerinin tanınması ve ilgi görmesi meşhur "Geçti Bor'un Pazarı" şiiriyle başlamıştır. Kendisi bu şiirin hikâyesini şu sözlerle anlatır: "*1933 baharında, Bursa'da birtakım arkadaşlarla bir sinema matinesine gitmiştik, karşıdan Emir Sultan'ın selvileri görünüyordu. Bilmem yıllarca süren hayal kırıklığının etkisiyle midir, aklıma bir beyit geldi:*

Selvi gibi ümitler döndü birer iğdeye
Geçti Bor'un pazarı, sür eşeği Niğde'ye

Dedim ve bunu sinemanın karanlığında sigara paketinin arkasında tamamladım. Ertesi gün bu mizahi manzume bir yıldırım hızıyla yayıldı; bir arkadaş bunu tape ettirerek Akbaba'ya göndermiş. Meğer milletin bir yarasına dokunmuşuz. Bu mizahi yazı az zamanda bütün Türkiye'ye yayıldı ve bana yeni bir stil verdi." (Karatay, 1954: 13). Şair manzumesinin hemen yayıldığından bahsetse de görüldüğü kadarıyla bu şiir ilk kez *Akbaba* dergisinin 8 Şubat 1934 tarihli 6. sayısında çıkmıştır. Karatay manzumesini Eşekarısı müstearıyla yayımlamıştır. Bu takma ad şüphesiz *Balarısı* dergisini akla getirmektedir. Bu tarihten sonra *Akbaba*'da Eşekarısı müstearıyla başka manzumeleri de yayımlanan Karatay hicivlerini 1952'de yayımladığı *Geçti Bor'un Pazarı*[38] adlı kitabında toplamıştır. Ali Birinci bu kitabın birinci baskısında şairin Cumhuriyet sonrasında kaleme aldığı yirmi yedi şiirin bulunduğunu ifade eder. (Birinci, 2012a: 41) Kitabın şairin ölümünden sonra yayımlanan genişletilmiş ikinci baskısındaysa[39] 29 manzume mevcuttur. Kitabın 2004 yılında üçüncü bir baskısı[40] yapılmıştır. İkinci baskıyla bunun arasında herhangi bir fark mevcut değildir.

Karatay'ın hicivlerinde süreklilik gösteren temalar kaderin cilveleri, elden kayıp giden hayat, yozlaşmış insanlar ve sosyal düzendir. O, şahıslara değil düzene ve zamana sitem eder. Bu sebeple hicivleri saldırganlıktan çok yanlışı işaret eden didaktik özellikler göstermektedir. Şiirlerindeki üslûp açısından ayırıcı bir özellik bentlerdeki sitem ve şikâyet kısımlarından sonra kavuştak yerine bir deyim ya da atasözü kullanılmasıdır. "Geçti Bor'un Pazarı" ifadesi, bu söyleyişin ilk örneğidir. Manzumenin yayımlanmasından sonra deyişleri kavuştak olarak kullanan benzerleri yayımlanmıştır. Bu söyleyiş özelliği Aziz Nesin'in siyasi taşlamalarında görülür. Nesin çıkardığı *Markopaşa* dergisinde ve *Azizname*'deki taşlamalarında Namdar Rahmi'nin dizelerinin siyasi içerikli benzerlerini yazmıştır.

[38] Namdar Rahmi Karatay, *Geçti Bor'un Pazarı*, Yenilik Matbaası, İstanbul 1952.
[39] Namdar Rahmi Karatay, *Geçti Bor'un Pazarı*, Yeni Matbaa, Ankara 1954.
[40] Namdar Rahmi Karatay, *Leyleğin Ömrü Geçti Bor'un Pazarı*, Yaba Yayınları, İstanbul 2004.

Karatay'ın hicivlerinde çoğu zaman bir ben/biz ve bunun karşında onlar bulunmaktadır. Bu siyasi anlamda bir sınıf çatışması anlamına gelmeyip kaderin cilvesine maruz kalmış ve kaybetmiş ferdin taşlamalarıdır.

11. Nâzım Hikmet Ran

Nâzım Hikmet (1901-1963) ismi, hiciv ve mizah türüyle birlikte anılmaz. Şiirlerinin tamamına bakıldığındaysa bir şiir kitabı oluşturacak kadar bu türden manzume yazdığı görülür. Vâlâ Nureddin (1901-1967), 1930'da *Varan 3* kitabı bağlamında *Resimli Ay*'da yayımladığı makalesinde dostunun hiciv türündeki yeteneğinden ve cesur tutumundan şu pasajla bahsetmektedir: "*Ey muasırlarım, size samimî olarak tavsiye ederim ki, naşirlerle münakaşaya girişiniz. Çünkü, nesrin hayatı ekseriya bir gazete ve mecmua sahifesinde ölüverecek kadar kısa oluyor… Fakat, şairlerle?.. Elhazer.. Bilhassa, Nâzım Hikmet gibi müthiş bir heccav ile!*" (akt. Sülker, 1968: 99) Ahmet Oktay da Nâzım'ın -gençliğinde kaleme aldığı örnekleri kastederek- hicivlerini bir tür öldürücü silâh gibi kullandığını ifade etmiştir. (Ahmet Oktay, 2002: 18) Nâzım Hikmet, sanat hayatının başlangıcında *Akbaba* ve *Ümid* dergilerinde okurda mizah duygusu daha doğrusu tebessüm uyandıracak bazı dizeler yayımlamıştır. "Lâdes", "Merak", "İnci", "Dağların Havası" bu soydan veya içlerinde böyle dizeler de barındıran manzumelerdir. 1929'da yayımlanan ilk şiir kitabı *835 Satır*'da daha önce süreli yayınlarda çıkmış hiciv dizelerine ilk kez yer verir. Bunlar sanat, oryantalizm, kişisel ve felsefi/ideolojik sorunlardan bahseden "Orkestra", "Piyer Loti", "Gövdemdeki Kurt" ve "Berkeley"dir. 1930'daki *Varan 3*'te edebiyat, Bâbıâli ve siyasete dair kaleme alınmış yergiler "Cevap", "Provokatör" ve "Ayağa Kalkın Efendiler" mevcuttur. 1931'de yayımlanan *Sesini Kaybeden Şehir*'de "Cevap No 2", "Cevap No 3/Bir Komik Âdem" manzumeleri bulunmaktadır. Bu dizelerde edebiyat ve matbuat camiasının önde gelen isimleri hicvedilmiştir. 1932'de yayımlanan *Gece Gelen Telgraf* kitabında Kadroculara ve şairin eski dostlarını hicveden "Cevap Numara Dört", "Hiciv Vadisinde Bir Tecrübei Kalemiye", "Sen" manzumeleri yer alır. Şair 1935'te çıkan *Portreler* kitabına Peyami Safa'yı ve basın-yayın dünyasını hicvettiği "Bir Provokatör Üstünde Hiciv Denemeleri" ve "Orhan Selim"i de alır. Ayrıca süreli yayınlarda ve diğer kitaplarında yayımlanmış olan "Cevap I", "Cevap II", "Cevap III" ve "Piyer Loti" bu kitapta tekrar görülür. Bunların dışında Nâzım Hikmet, "Destan", "Resmi Geçit", "Gerileyen Türkiye Yahut Adnan Menderes'e Öğütler", "Kore'de Ölen Bir Yedek Subayımızın Menderes'e Söyledikleri/Diyet", "Gazete Fotoğrafları Üstüne" adlı şiirlerindeyse DP ve basın-yayın dünyasına çatmıştır. Kuvâyi Milliye Destanı ve diğer uzun manzumelerinde de mizah ve hiciv içeren dizelere rastlamak mümkündür.

Nâzım'ın edebiyat ve basın-yayın dünyasına yönelik hicivlerinin bir bölümü, "Putları Yıkıyoruz!" hareketi sonrasında ortaya çıkan kalem kavgaları dahilinde yazılmıştır. Sosyal ve siyasi konulara dair kaleme aldıkları ise kendi ideolojisinin yansıdığı örneklerdir.

Nâzım Hikmet, Türk şiirindeki kendine has söyleyişini hiciv manzumelerinde devam ettirir. Onun hicivlerinde mizah dünyasında kalem oynatan diğer isimlerden farklı taraflar kendini hemen göstermektedir. Bunlarda mizah dergilerindekine benzer bir 'komik' unsuru yoktur. Bunun yerine öfke ve nefret duygusunun belirgin olduğu görülmektedir. Diğer bir farklılık ise Nâzım Hikmet'in yalnızca hicvetmekle kalmayıp yapılması gerekeni de göstermesi hatta bazen tehdit etmesidir. Bu açıdan onun hicvinde didaktik ve yönlendirici bir taraf bulunmaktadır. Şüphesiz, ideolojisini sanatın önünde tutan diğer edebî simalar için de söylenebileceği gibi Nâzım Hikmet değiştirmenin peşindedir. Türkan Yeşilyurt, Nâzım'ın hiciv şiirlerindeki yönlendirici tarafı materyalist bir dünya görüşünü merkeze alarak yorumlar: "*Nâzım Hikmet, diyalektik maddeci dünya görüşünü temel alan sanat ve yazın anlayışıyla kaleme aldığı yergi şiirlerinde insan bilincinin nesnel gerçekliği yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda yarattığını da ortaya koyar. Bu yüzden şairi dünyayı dönüştürebilir, etkin bir kişi olarak görür. Yalnız 'olan'ı değil; 'olması gereken'i de gösterir*" (Yeşilyurt, 2006: 63). Nâzım Hikmet, pek çok farklı konu ve kişiyi sert ifadelerle yermiştir. Bunun bir karşılığı olarak kendisine benzer söyleyiş ve sertlikte cevaplar verilmiştir.

12. Necip Fazıl Kısakürek

Necip Fazıl Kısakürek, Türk edebiyatında şiirlerinin yanında fikirleri ve davasıyla gündeme gelmiştir. Düşünce dünyasındaki değişimin ardından giderek toplumsal planda sesini duyurmak isteyen Necip Fazıl, sosyal ve siyasi konularda şiirler yazmış, eleştirilerini dile getirmekten çekinmemiştir.

Kısakürek'in kişiliği açısından hicve yatkın olduğu söylenebilir. İnceleme ve anıları okunduğunda çevresindekileri eleştiren, zor beğenen, kendine güveni tam, detaycı bir sanatçıyla karşılaşılır.

Şair, hicivlerinin çoğunu Ozan ve Ozanbaşı müstearıyla yazıp *Büyük Doğu* dergisinde yayımlamıştır. Kısakürek'in hicivleri büyük oranda 1960 sonrasında yayımlanmıştır. 60 öncesindekilere bakıldığında bunlarda ilkin Tek Parti yönetim anlayışının ve politikacılarının yerildiği görülmektedir. Şairin 1950 sonrasında DP yönetimiyle ilgili yanlışlıkları hicvetmekten çekinmediği de söylenebilir. İnsanların ihtiyaç ve sorunlarını yönetime duyuran bu dizelerin toplumda önemli bir karşılığı bulunduğu da ifade edilmiştir. (Sevgi, 2014: 518)

Şairin tüm konular hakkındaki hiciv şiirleri ölümünden 5 yıl sonra Ö*fke ve Hiciv*[41] adlı kitapta bir araya getirilmiştir. Bu kitap girişindeki açıklamaya göre satirik nitelikteli günlük şaka ve fantezilerle, nazım formu içinde anlık tespit ve öfkeleri noktalayan manzumelerinden ibarettir. (Kısakürek, 2008: 5)

13. Neyzen Tevfik Kolaylı

Neyzen Tevfik Kolaylı (1879-1953) Türk hiciv edebiyatında Nef'î ve Eşref gibi şöhreti edebiyat dışındaki çevrelere yayılmış, popüler isimlerdendir. Şüphesiz bunun altındaki önemli neden sadece edebî eser düzeyinde değil; yaşamıyla da keskin bir hicvi yansıtması ve toplum çapında kendisini hızlıca şöhrete ulaştıran musiki üstatlığıdır.

Neyzen Tevfik'in pek çok manzumesi dağınık hâlde kalmıştır. Kendisini şahsen tanımış gazeteci Yüksel Baştunç'un ifadesine göre onun düz duvarlara, kaldırım taşları üzerine, sigara paketlerine yazdığı yüzlerce mısraı silinip, kaybolup gitmiştir. (Baştunç, 2009: 37) Anlaşıldığı kadarıyla Kolaylı, eserlerini derleyip toparlayacak ve bunları yayınevleriyle görüşüp bastıracak mizaçta değildir. Şairin kendisi de kitap yayımlamaya sıcak bakmadığını dile getirmiştir: "*Bence şu muhakkak ki, herhangi bir yazıyı bitirinceye kadar, duyduğum cılız heyecanımın neşesini hisseder gibi olurum. Eserin bitmesiyle beraber o heyecan da uçar gider. Yani onlar bende yok veya yanmış sayılır. Israrsız tekrarına lüzum dahi görmem.*" (Kolaylı, 2009: xix). Kitap bütünlüğünde iki çalışması vardır. Bunlardan ilki *Hiç*[42] mütareke yıllarında (1919) İstanbul'da yayımlanmıştır. N. Tevfik, ilk kitabında kendi uçarı mizacından, sık kullandığı argo sözcüklerden ve heccav tavrından dolayı okurlarından anlayış bekler: "*Vâkıâ!... Bir, iki satırdan sonra -kızıp da atmamak şartıyla- hakkımda gâibâne bir fikir edinecekleri gibi beni de mesleğimde mazur göreceklerdir.*" (Kolaylı, 1919: 4). *Hiç*'in ardından bir iki kez kitap yayımlama girişiminde bulunmuş; fakat bu girişimler iki fasikülden ibaret kalmıştır. (Kolaylı, 2009: xvii) İkinci eseri *Azâb-ı Mukaddes*'i[43] ilkinden 30 yıl sonra 1949'da yayımlar. Bu kitabı *Vatan* gazetesi muhabirlerinden İhsan Ada yayına hazırlamıştır.

Neyzen Tevfik şiirinde argo kullanımı dikkat çeker. Refi Cevad 50 yıl boyunca dostluk yaptığı Neyzen'in hiciv dizelerini klasik edebiyattaki yoğun argolu kullanımlara benzetir: "*Neyzen'in hicivleri çok ağır ve müstehcendir. Bu itibarla onları hicivden ziyade (hezl) olarak kabul edebiliriz. Öyle hicivleri vardır ki insan okumaya bile cesaret edemez.*" (Ulunay, 1953: 2). Buna rağmen hiciv edebiyatında Neyzen Tevfik'in dokunulmazlığı vardır. O, kalender bir

[41] Necip Fazıl Kısakürek, *Öfke ve Hiciv*, Büyük Doğu Y., İstanbul 1988.
[42] Neyzen Tevfik, *Hiç -Neyzen'in Teranesi-*, Halk Kitaphânesi, İstanbul 1335/1919.
[43] Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, (haz.: İhsan Ada), Onan Yayınevi, İstanbul 1949.

sanatçıdır. Yazdıklarına ve hakkında yazılanlara bakıldığında Neyzen'in yalnız kendisine benzeyen ve anlaşılması zor bir dünyaya sahip olduğu görülür. Tabir-i caizse "hey heyli"dir. Şüphesiz çocukluğundan beri muzdarip olduğu sara hastalığı psikolojik hâlinin şekillenmesinde rol oynamıştır. O günleri meşhur "Tercüme-i Halim" manzumesindeki şu dizelerle anlatır:

Teheyyüc-i asabiyyet, tagayyür-i sıhhat-
Zuhûra geldi, bütün şiddetiyle üstünde,
Hücûm eder iki, üç defa hamle bir günde.
Bayılma, nevbet-i sara, tevehhümâta dalar
Tabîbler, hocalar, evliyâlar, ırvasalar.
Bu ızdıraba olan yoktu, çare-cûy-ı halâs (Kolaylı, 1919: 36)

Neyzen Tevfik, karışık psikolojisi, pejmürde görüntüsü, değişken ruh hâline rağmen düşünürler, edebî simalar ve siyasetçiler tarafından sevilmiş ve saygı da görmüştür. Mesela Fethi Gemuhluoğlu (1922-1977), *Dostluk Üzerine* adlı konuşmasında o tarihte hayata gözlerini yummuş Neyzen Tevfik'i tarikat ehli için kullanılan *kaddesallahu sırrahu* tabiriyle anar. (Gemuhluoğlu, 2013: 33) Neyzen Tevfik'in cenazesine de önemli şahsiyetler katılmıştır. Çevresine karşı net bir tavır sergileyen ve kesin çizgileri olan Mehmet Akif'in Neyzen'e gösterdiği hoşgörü de şaşırtıcıdır. Âkif "3.500'üncü tövbesini de bozan" Neyzen'i durduramayacağını anlayınca: "*Hadi evlâd, Dede Sultan ne içer, bir sor ki…/ Doldurun dervişe benden iki binlik, Yorgi!*" (Ersoy, 2007: 996) demeyi uygun görmektedir. Bu müsamaha Neyzen'in sufî kimliği ve kalender yapısından kaynaklanmaktadır. İşte tam bu nedenle onun argo da içeren hicivleri sert tepkilerle karşılanmamıştır.

N. Tevfik'in hicvindeki en önemli öge "karakteri" olmasına rağmen tanıştığı ve etkilendiği isimlerden ikisinin adını da hatırlamak gerekir. Bunlardan ilki İzmir'de tanıdığı Şair Eşref; ikincisiyse Mehmet Âkif Ersoy'dur. Birincisi divan şiirindeki hicvin son büyük temsilcisi, diğeriyse dizelerinde sosyal eleştiriye geniş yer veren ve davası olan bir şairdir. Neyzen'in hicvi bu iki üslubun gelgitli ve kalender bir kişiliğin süzgecinden geçmiş hâlidir.

14. Orhan Seyfi Orhon

Orhan Seyfi, çağdaşları Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya gibi bir taraftan memleket edebiyatına dahil edilen eserler vermiş bir yandan mizah yazarı kimliğini taşımıştır. Şair, mütareke günlerinin ardından mizah dünyasına adım atmış ve 1922'nin son günlerinde bacanağı Yusuf Ziya ile birlikte çıkarttıkları *Akbaba*'yla Cumhuriyet sonrasında mizah dünyasına yön veren isimlerden biri olmuştur. Onun mizah alanındaki yayın faaliyeti bu

dergiyle sınırlı kalmamış; kendisi, *Papağan* (1924), *Davul* (1927), *Yeni Kalem* (1927), *Karagöz* (1928) dergilerini çıkarmıştır.

Orhon, hiciv örneklerini içeren ilk kitabı *Fiskeler*'i[44] 1922'de yayımlamıştır. Kitapta 8 manzum hiciv yer almaktadır. Bu hicivlerde Rıza Tevfik (1869-1949), Ali Kemal (1869-1922), Refik Halit (1888-1965), Mihran Efendi, İzzet Melih (1887-1966), Falih Rıfkı (1894-1971), Ahmet Rasim (1864-1932), Yahya Kemal (1884-1958), Ahmet Hâşim (1884-1933) ve Yakup Kadri (1889-1974) gibi dönemin edebiyat ve matbuat camiasının önde gelen kişileriyle beraber muhalif siyasetçiler iğnelenmiştir.

Şairin yergilerini içeren ikinci kitabı *Hicivler*[45] 1951'de yayımlanır. Kitapta hemen tamamı İsmet İnönü (1884-1973) hakkında yazılmış 99 kıta ve 1950 seçimlerini anlatan 12 beyitlik mizahi bir manzume bulunur. Orhon'un bu kitabı yayımlamasının asıl nedeni siyasidir. 1946 seçimlerinde CHP'den Zonguldak milletvekili seçilen Orhan Seyfi, 1950 seçimlerinde meclise girememiş ve bunun ardından İsmet İnönü ve CHP'ye cephe almıştır. Bu tutum farklı simalar tarafından eleştirilmiştir. Kitap hakkında Orhan Seyfi ile aralarında geçmiş bir sohbeti okurlarına aktaran Mehmet Çınarlı (1925-1999) koyu bir CHP'li ve İnönü hayranı olarak tanıdığı Orhan Seyfi'nin hicivlerini milletvekilliğini kaybettikten sonra yazmasını doğru bulmazken (Çınarlı, 1979: 280-281) Vecdi Bürün, *Hafta* dergisinde yayımladığı yazısında kitabın İsmet Paşa'nın kişiliğine saldıran yönünü eleştirmekten kendini alamaz: "*Şairin, meçhulümüz olmayan saiklerle kaleme aldığı Hicivler, politik temayülü ne olursa olsun, hiciv edebiyatımızda şahıs ve ben zaviyesine en fazla yapışık, sosyal vasıftan en fazla uzak, his köpürüşlerini aşamamış bir nümune diye gösterilecektir.*" (Bürün, 1976: 69). *Hafta* dergisinde müstear isimle yayımlanan bir yazıdaysa Orhon daha ağır ifadelerle eleştirilirken kitabının kalıcı olamayacağından bahsedilir: "*Bilmem ki, Orhan Seyfi'nin düşmüş, zebunlaşmış bir iktidara yönelttiği ve adına hicviyeler dediği hecelerden haç tanesi nesillerin hafızalarında Eşref'in kıtaları ile yan yana kalabilecek!... Temenni edelim ki Eşref'in ruhu onun bu teşebbüsünden haberdar olmasın…*" (Bozan, 1976: 70). Refi Cevad Ulunay'ın da kitabı pek başarılı bulmadığı anlaşılmaktadır. Onun, *Hicivler* hakkındaki olumsuz düşünceleri şöyledir: "*Bu kıtalar şimdiye kadar söylenen sözlerin nazımla ifadesinden ibarettir. Fakat itiraf etmeli ki bunlarda ne Neyzen'in ne de Hüseyin Rifat'ın ürkütücü ve ısırıcı mânası vardır. Herkes şair olur ama Heccav olamaz.*" (Ulunay, 1976: 75). Orhon ise kitabında kimseden alacağı bir hıncın, şahsi bir garazın ve öfkenin olmadığını

[44] Fiske, *Fiskeler (Nazım ve Nesir)*, İkbal Kütüphanesi, İstanbul 1922.
[45] Orhan Seyf Orhon, *Hicivler,* Doğuş Matbaası, Ankara 1951.

aksine sadece gerçeklerin acı tarafının göze çarptığı fikrindedir. (Orhon, 1951: 3) Hatta şair edebî şahısların kitaba dair eleştirilerine karşı cevabını mizah diliyle de verir: "*Ey Fiske, Hicivler kitabından beridir ki/ Öğrendi hiciv tarzını devrin şuarası!*" (Fiske, 1952ı: 10). *Hicivler* kitabı 1960'ta da Orhan Seyfi'nin karşısına bir sorun olarak çıkarılmıştır. Şair, şahit olarak katıldığı Yassıada Mahkemeleri'nde 1950'de DP iktidarında örtülü ödenekten aldığı 1500 liranın bu kitapla ilgisi hakkında bazı sorularla muhatap olmak durumunda kalmıştır. (Altan, 1960: 3)

Siyaset hayatına CHP ile başlamış Orhon, 1950 sonrasında siyasi kariyerini DP saflarında devam ettirmiş ve 1965 yılındaki seçimlerde yine aynı çizgideki Adalet Partisi'nden milletvekili olabilmiştir.

Orhan Seyfi, ilk baskısı 1935 yılında ikinci baskısı da 1964'te yapılan *Kervan* adlı kitabında da mizahi şiirlerine bir bölüm ayırmıştır. Kitaptaki 14 mizahi içerikli şiirin hemen tamamı 70'li yaşlarından geçmişe ve hayata bakan karamsar bir şairin alay ve öğütlerinden ibarettir. İlk baskısını göremediğim bu kitaptaki mizahi manzumeler muhtemelen ikinci baskıda eklenmiştir. Manzumeler, 45 değil 70'li yaşlarında bir şairin kaleminden dökülmüş izlenimi vermektedir.

Orhon, dergilerdeki mizahi metinlerinde en fazla Fiske müstearını kullanmıştır. *Akbaba*'da çok çeşitli konulara değinen manzum hicivler yazmıştır. Haftanın güncel konularına, şahıslara ve olaylara takılmıştır. Şair, geniş bir kitleye, haftalık mizah dergisi okuyucularına hitap eden bu manzumelerde nadiren sert bir dil kullanmış, çoğunlukla gülmece içeren dizeler yazmıştır. Hakkındaki monografi çalışmasında Ali Donbay'ın, şairin mizahçılığı hakkındaki tespitleri şöyledir: "*Kendisine rahat bir hayat temin eden mizah, Orhan Seyfi için profesyonel bir uğraş olmaktan uzaktır. Daha çok umulan ile bulunanın zıtlığından, kadın-erkek ilişkilerinin gizeminden ve günlük olaylardan yararlanılarak bulunan mizahi unsur, bu tür yazılarında 'Fiske' imzasını kullanan Orhan Seyfi'nin daha ziyade çağrışımlara dayalı buluşlarının ürünüdür.*" (Donbay, 2009: 186). Bu yerinde tespitlerle beraber Orhon'un genelde mizahi nesirlerinde aşk öykülerine de yer verdiğini mizahi manzumelerindeyse hicvin tonu düşük olmak birlikte çoğu kez sosyal, siyasi meseleler ya da gerçek şahısları ele aldığını ifade etmek mümkündür. Şairin *Akbaba*'nın 1952'den sonra çıkan sayılarında "Takvimimden Yapraklar" üst başlığıyla yayımladığı kıtalarda da benzeri bir şekilde hafif tonlu bir hiciv mevcuttur.

15. Orhan Veli Kanık

Garip Hareketi'nin önde gelen şairi hiciv olarak değerlendirilebilecek şiirlerinde mizahi ve ironik bir şiir dilini tercih etmiştir. Mizahi söyleyiş Garip şiirindeki önemli bir üslup özelliğidir. Burada mizah sadece güldürmek amacıyla yapılmamakta ve hiciv gayesi taşımaktadır. Garip hakkındaki monografisinde Hakan Sazyek, bu durumu şöyle ifade eder: "*Garip şiirindeki mizah 'espri', sanılanın tersine, salt söyleyişten ibaret kalmaz; şiirin tematik alt yapısına, dolayısıyla derin anlamına dikkat etmeyi gerektiren bir mizahî yön taşır… Söz konusu mizah tarzının gülünçle ürkütücü ve korkunç ögeleri birlikte içeren yapısı, alayı, yergiyi ve düşündürmeyi de kapsar.*" (Sazyek, 2006: 294). Orhan Veli'de hiciv ve alayın iç içe olduğunu ifade eden Tanpınar'ın (2005: 119) fikirleriyle Sazyek'in tespitleri paralellik göstermektedir. Orhan Veli'nin şiirlerinin değişmez unsurlarından birinin ironi olduğunu ifade eden Bilge Ercilasun da şairin dünyayla, hayatla ve hatta kendisiyle alay ettiğini belirtmiştir. (Ercilasun 1994: 28)

Şairin, Ocak 1951'de *Bütün Şiirleri* ismiyle yayımlanan kitabında *Garip* (1945) kitabından önceki eserleri ve son şiirleri de yer alır. Bu ilk dönemin yergi nitelikli örnekleri "İş Olsun Diye", "Gangster", "Karanfil", "Tereyağı" ve "Rönesans"tır. 1945'te yayımlanan *Vazgeçemediğim*'de "Eskiler Alıyorum"; 1947'deki *Yenisi*'nde "Cımbızlı Şiir" ve "Zilli Şiir" benzer örneklerdir. 1949'da çıkan *Karşı*'da yer alan "Sizin İçin", "Karşı", "Bedava", "Vatan İçin", "Ahmet'ler", "Bozuk Düzen/Pireli Şiir" sosyal tarafı öne çıkan yergi örnekleriyken 1949-50 arasında kaleme alınan son şiirleri içinde de "Kuyruklu Şiir", "Cevap", "Delikli Şiir", "Gelirli Şiir", "Hardalname" ve "Festival" ironi ve mizah tarafı kuvvetli dizelerdir.

16. Oktay Rifat Horozcu

Diğer iki şair dostuna benzer şekilde şiirlerinde mizah ve ironiye yer veren Oktay Rifat Horozcu, sosyal tarafı belirgin, ezen-ezilen çatışmasını öne alan yergiler yazmıştır. Şairin tüm şiir varlığı içinde bu dizelerin sayısı fazla olmasa da mevcut örnekler nitelik açısından değerlidir.

1945'ten sonra çıkardığı kitaplarında ironi ve mizahtan ayrılmadan yazdığı yergi tonu belirgin şiirlere yer vermiştir. *Yaşayıp Ölmek Aşk ve Avarelik Üstüne*[46] *Şiirler*'de (1945) İkinci Dünya Savaşı hakkındaki "Polonyalı Çocuklar"; *Aşağı Yukarı*'da (1952) ezen-ezilen çatışmasını ve inancı konu alan "Farelerle İnsanlar", "Pandispanya Reklamı", "O Gün Bugün", "Yalancı Dolma", "Kervan", "Ramazan"; *Karga ile Tilki*'de (1954) toplumsal

[46] İlk baskıda *Yaşayıp Ölmek Aşk ve Avarelik Üzerine Şiirler* başlığıyla basılmıştır. (Özcan, 1999: 36)

sorunlar ve atom bombası için yazılmış "Mehmet Bey", "Tekerleme", "Hürriyet", "Ben Maksada Bakarım" şiirleri şairin öne çıkan hiciv örnekleridir.

17. Osman Cemal Kaygılı

Akbaba dergisinin kadrosunda yer almış Osman Cemal (1890-1945), edebiyat dünyasında hikâyeleri ile tanınsa da manzumeler de yazmıştır. Manzumelerinde Hemrâh, Anber ve Kanber müstearlarını sıkça kullanmıştır. Münir Süleyman Çapanoğlu, manzumeleri açısından yorumladığı Osman Cemal'i bir edebî karikatürist saymış ve onun manzumelerinde zaman zaman iğneleme ve yanlışları göze sokmayla beraber halkın mizahının bulunduğunu belirtmiştir. (Çapanoğlu, 1950: 33)

Osman Cemal'in manzumelerinde, Çapanoğlu'nun "halkın mizahı" tabiriyle belirttiği yön, şive taklitleridir. Gayrimüslim azınlıklar, Lazlar, Kürtler, Arnavutlar onun dizelerinde bir Karagöz oyunundakine benzer şekilde yerel konuşma özellikleriyle anılmıştır. Şair İstanbul folklorunu nükteleriyle yaşatırken klasik şiirin olanaklarından yararlanmıştır. İstanbul'un etnik, dinî ve sosyal sınıflarının davranış ve düşünce yapısını manzum formlarda ve alayla dile getirmiştir. Süreli yayınlarda yazmanın getirdiği bir anlayışla hiçbir zaman yıpratıcı ve saldırgan bir hicve yönelmemiş, hedef aldığı topluluk ve şahısla alay etmenin ötesine geçmemiştir.

Taklit ve folklor açısından özgün bir tarafı mevcuttur. Şair manzumelerini kitap hâline getirmemiştir.

18. Şemsi Belli

Edebiyat tarihinin az bilinen şairlerinden Şemsi Belli'nin (1925-1995) şiirlerinde mizah bir içerik özelliği olmayı aşıp genel bir iletişim şekli hâlindedir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Şemsi Belli'nin şiirini bu bağlamda şöyle yorumlamıştır: "*Tekniği, hiç akla gelmeyen, fakat en halkça olanı: Mizah, karikatür!... Şiir böyle söylenir mi? Söylenir. Çünkü şiir ülkesine varmak için yola çıkan bu şairin kullandığı uçak, otomobil, araba, taban… her ne olursa olsun, bizi hiç ilgilendirmez. Biz, şairin kutsal ülkeye, şiirin kâbesine varıp varmadığına bakarız.*" (Baltacıoğlu, 1962: 114).

Şiirlerinde Garip şiirine yaklaşma çabasıyla beraber halk edebiyatından beslenen bir taraf vardır. Mizah dizelerinde kadın, aşk ve cinsellikle ilgili gündelik sohbetler seviyesinde metinler üretmiştir. Şiir kitaplarının çoğunluğu bu soydan dizelerle doldurulmuş çokça popüler örneklerdir. Bu örneklerden farklı olarak Şemsi Belli'nin 27 Mayıs'tan sonra

yayımladığı *Boncuk Kutusu*[47] adlı taşlama kitabında Adnan Menderes (1899-1961) ve DP hakkında sert hicivler mevcuttur. Siyasi havaya uyarak yayımlandığı belli olan kitapta 40 manzume boyunca Menderes ve DP'li yöneticiler özel hayatları, vatan hainliği, baskı, zulüm vb. gerekçelerle yerilmişlerdir.

19. Ümit Yaşar Oğuzcan

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde hiçbir akım ve gruba dahil olmayan Ümit Yaşar (1926-1984), kendine has popüler söyleyişiyle kaleme aldığı pek çok dizenin yanında hiciv de yazmıştır. Bu çalışmadaki zaman aralığının son yılı 1960, Ümit Yaşar'ın ilerleyen yıllarda devam ettireceği hiciv ve mizah çizgisinin başlangıcıdır. Şair, yaklaşık beş yıl zarfında kaleme aldığı yergilerini 1960'ta yayımladığı *Akıllı Maymunlar*[48] adlı ilk hiciv kitabında toplamıştır. Oğuzcan'ın hem bu kitabında hem daha sonrakilerde yayımladığı hicivler, şairin ölümünden sonra iki cilt hâlinde bir araya getirilmiştir.[49] Şairin hiciv ve mizah türündeki çalışmaları sadece telifle sınırlı kalmaz. Oğuzcan, 1958 yılında "*şairlerin, şu her şeyiyile garip dünyayı nasıl inceden inceye alaya aldıklarını ortaya koyacak*" (Oğuzcan, 1958: arka kapak) bir çalışma olması için *Garip Şiirler Antolojisi*'ni[50] hazırlamış, daha sonra da Tarık Dursun K. (d. 1931) ile beraber *Şiirimizde Taşlama*[51] adlı bir antoloji yayımlamıştır.

Oğuzcan, *Akıllı Maymunlar* adlı ilk hiciv kitabını 27 Mayıs 1960 askerî darbesinden sonra yayımlamıştır. Şair kitabındaki hicivlerin çeşitli meclislerde söylenip ilgi çektiğini 28 Mayıs 1960'ta yazdığı şu sözleriyle ifade eder: "*Kitaptaki taşlama şiirleri 1955-60 yılları arasında yazılmış ve yıllarca elden ele, kulaktan kulağa dolaşmıştır. Aralarında yüzlerce defa okuduğum şiirler var. Hele son bir iki yıl içinde, bulunduğum her toplulukta bu şiirleri okumam ısrarla isteniyordu.*" (Oğuzcan, 1960: 5). Ümit Yaşar geniş ilgi gördüğünü iddia ettiği hicivlerini dönemin siyasi baskı ortamı sebebiyle dergilerde yayımlatamadığını ancak bir iki hicvinin süreli yayınlarda çıktığını söyler. Ona göre DP yönetiminin son dönemlerinde eleştiri ve alay içeren kitaplar yayımlamak bir hayli zordur: "*En küçük bir tenkidin copla susturulduğu devr-i sabıkta bir hiciv kitabı neşretmeyi göze almak elbette mümkün değildi.*" (Oğuzcan, 1960: 5). Bu ifadelerde haklılık payı olmakla beraber, şair 1984 yılından geriye bakarak kaleme aldığı bir yazısında hicivlerini geçmişte ve sonrasında daha özgür bir ortam

[47] Şemsi Belli, *Boncuk Kutusu*, Başşehir Y., Ankara 1960.
[48] Ümit Yaşar Oğuzcan, *Akıllı Maymunlar*, Ümit Y., Ankara 1960.
[49] Ümit Yaşar Oğuzcan, *Taşlamalar-Hicivler 1*, Everest Y., İstanbul 2008; Ümit Yaşar Oğuzcan, *Taşlamalar-Hicivler 2*, Everest Y., İstanbul 2008.
[50] Ümit Yaşar Oğuzcan, *Garip Şiirler Antolojisi*, Bilgi Kitabevi, Ankara 1958.
[51] Ümit Yaşar Oğuzcan-Tarık Dursun K., *Şiirimizde Taşlama*, Ümit Yaşar Y., İstanbul 1962.

içinde yayımlamış olduğunu söylemektedir: "*28 yıllık yergicilik yaşamımda ne polis ne de yargıç karşısına çıktım... Ve tüm yazdıklarımı günü gününe, sıcağı sıcağına yayımladım, çeşitli gazetelerde, dergilerde ve kitaplarımda.* (...) *Ben, hiciv şairi Ümit Yaşar, bugün yaşıyorsam, bu önsözü yazıyorsam, bu kitabı yayınlıyorsam, öldürülmemişsem, diyardan diyara sürülmemişsem, bu da, yaşadığım çağın onuru ve yıllardır hicvettiğim devlet adamlarının yüz akıdır*" (Oğuzcan, 2008: xxxii-xxxiii). *Akıllı Maymunlar*'daki şiirlerin çoğu ilk kez bu kitapta okurla buluşmuş, sadece son bölümdeki 15 manzume şairin daha önceki kitaplarından alınmıştır. Şairin *Akbaba* dergisinde 27 Mayıs darbesinden önce bir tane hicvi yayımlanmış (11 Şubat, S. 413), 27 Mayıs 1960 tarihinden sonraysa 11 adet (16 Haziran S. 431, 23 Haziran S. 432, 30 Haziran S. 433, 4 Ağustos S. 438) hiciv manzumesi yer almıştır. Bunların bir tanesi hariç tamamı *Akıllı Maymunlar* kitabında mevcuttur.

Akıllı Maymunlar kitabı, DP yönetiminin son beş yılındaki tanıklıklarla kaleme alınmıştır. Üç bölümden oluşan kitabın özellikle "Eski Zamanlar" adlı birinci bölümünde yer alan siyasi konulu 14 hiciv, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki rütbeler kullanılarak DP yöneticilerinin yerildiği örneklerdir. Şair hicvettiği yöneticilere, sadrazam, padişah, vezir, paşa gibi eski döneme ait sıfatlarla seslenmiştir. Kitabın "Yeni Zamanlar" ismindeki ikinci bölümünde 39 hiciv şiiri ve 10 kıta yer alır. Şiirlerde pahalılık, geçim derdi, özgürlük isteği, savaş karşıtlığı, ezilen vatandaş gibi sosyal konularla beraber insana dair felsefi ve mizahi tespitler mevcutken 10 adet kıtanın tamamı klasik söyleyişle kaleme alınmış siyasi dörtlüklerdir. Kitabın son bölümü "Sabırtaşı"nda şairin önceki kitaplarında çıkmış 15 şiiri bulunmaktadır. Bu dizeler sosyal konular ve ezen-ezilen ilişkisi hakkındadır.

Âbide Doğan, şair hakkındaki incelemesinde, Oğuzcan'ın tüm hiciv şiirleri hakkında "*yazdığı binlerce şiir arasında hiciv şiirleri azdır; fakat zaman zaman bu alandaki şiirleri daha çok ilgi çekmiş, daha çok üne kavuşmuştur.*" (Doğan, 2003: 81) tespitinde bulunur. Ümit Yaşar'ın hiciv çizgisi *Akıllı Maymunlar*'daki örnekler dahilinde yorumlandığında şairin vezin kullanmamakla birlikte kafiye örgüsünden vazgeçmediği görülür. Oğuzcan halk edebiyatından daha doğrusu halk söyleyişinden yararlanırken nadiren de olsa klasik edebiyattan dizeler devşirmiştir. Fakat onun hicvi Garip çizgisinin mizah anlayışına yakındır. Ümit Yaşar'ın insanlık durumlarına, hayata karşı mizahi ve biraz da umursamaz tutumu Garip şiirinin ardından ortaya çıkan ve Garipçiler dışında Metin Eloğlu'nun mizahi dizelerinde yansıması görülen bir genel ironik tavrın örnekleridir. Oğuzcan'ın hiciv türü ve kendisinin bu tür içindeki yeri hakkındaki düşüncesiyse şu şekildedir: "*Benim yergiciliğimin en önemli özelliği, körü körüne bir partiyi ya da bir ideolojiyi tutmayışım ve bu nedenle hiciv oklarımı*

özgürce atışımdır. (...) *Zor iştir şairlik, hele hiciv şairliği. Hatalı bir devlet adamını ya da ünlü ve güçlü bir politikacıyı en açık, en vurucu bir biçimde hicvedebilmek için şairliğin, hazırcevaplığın ve zekânın yanı sıra yürek ister her şeyden önce.*" (Oğuzcan, 2008: xxxii). Oğuzcan'ın hicvi hem popüler sözcük ve tabirlerle örülü hem kolayca anlaşılır hem de eleştirel ton sahibi olması bakımından zengin bir nitelik göstermektedir.

20. Yusuf Ziya Ortaç

Hece şiirinin temsilcilerinden Yusuf Ziya Ortaç edebî hayatının büyük bölümünü mizaha ayırmıştır. Şair hakkındaki çalışmasında Mehmet Önal zekâsını, hayallerini, mizahi yazılarını birikim kaynağı olarak kullanan Yusuf Ziya'nın bu nedenle şairlik mesleğinde ileri gidemediğini söylerken (Önal, 1986: 16) Selçuk Çıkla, Ortaç'ın mizaha yöneldikten sonra sanatında şiir ve nesir bakımından bir düşüş görüldüğünü ve sanat değeri olmayan şiirler yazdığını ifade edip (Çıkla, 2010: 211) Önal'la benzer bir tespit yapmıştır.

Şair, mizah dünyasına Cumhuriyet'ten önce *Diken* dergisi ile adım atmış, *Ayîne* ve *Aydede* ile tecrübe kazanmıştır. Cumhuriyet'ten sonraki hiciv ve mizah dâhilindeki kalem faaliyetlerinin büyük kısmını sahibi olduğu *Akbaba* dergisi çevresinde ortaya koymuştur. Yusuf Ziya edebiyatımızın bu en uzun soluklu mizah dergisini bacanağı Orhan Seyfi ile beraber çıkarmıştır. Zaman içinde Orhan Seyfi'nin dergiyle ilişkilerinde bazı kopmalar görülmüş Ortaç ise yazı işleri ve idare bakımından *Akbaba*'nın başında kalmaya devam etmiştir.

Ortaç, mizah türünde manzum ve mensur pek çok örnek vermiştir. Şair mizahi manzumelerinin büyük kısmını Çimdik, Y.Z.O, Âşık Ortaç ve Ortaç imzalarıyla yayımlamıştır. Bunların dışında İzci, Akbaba, Arif Ünlü, Sarı Çizmeli Mehmet Ağa, Yakuboğlu Işık müstearlarını kullandığı ifade edilmektedir. (Yıldırım, 2006: 328) Yusuf Ziya, Cumhuriyet öncesinde kaleme aldığı bazı mizahi dizelerini 1919'da *Şen Kitap*[52] ismindeki eserinde yayımlamıştır. Şairin manzum mizah örneklerini yayımladığı ikinci çalışması 1923'te çıkan *Nikahta Keramet*[53] adlı kitabıdır. Bu kitapta manzum piyesler, sahneler, manzum hikâyeler ve anekdotlar mevcuttur. Bunlar 1923'e kadar *Aydede* ve *Akbaba*'da yayımlanmış çoğu çapkınlığa ve kadın-erkek arasındaki ilişkilere ayrılmış, hafif konulu, günlük eğlencelerdir.

[52] Yusuf Ziya, *Şen Kitap*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1919.
[53] Yusuf Ziya, *Nikahta Keramet*, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1923.

Ortaç, bu iki kitap dışında kalan manzum hiciv ve mizah örneklerini bir araya getirmemiştir. Bu manzumelerin büyük kısmı *Akbaba* dergisinin sayfaları arasında kalmıştır. Şairin buradaki mizahi manzumelerinin bir kısmı aşk hikâyeleri, kadınlar, ada eğlenceleri ve mevsim tabloları hakkındadır. Bunlarda nükteler mevcut olmakla birlikte hiciv, alay ve eleştiri bulunmamaktadır. Çimdik müstearıyla yayımlanan bu manzumelerde Necdet Rüştü Efe'nin (1900-1969) uzun manzum hikâyeleriyle hemen hemen aynı üslup ve içerik mevcuttur. Bir kısım manzumelerinde ise basın-yayın camiası, edebiyat ve kültür dünyasından simalar konu edilmiştir. Bunlar, Faruk Nafiz'in ve Orhan Seyfi'nin benzeri manzumeleri gibi edebiyat magazini niteliğindedir. Adı geçen şahıslara dair hafif takılmalar söz konusudur.

Yusuf Ziya -hiciv ve mizahın doğasına aykırı olmakla beraber- tepki çekme olasılığı yüksek siyasi ve sosyal meselelere değinmemiş, *Akbaba*'sını tehlikeli rüzgârlardan uzak tutup yüksek tirajı koruma çabasında olmuştur. Çoğu zaman iktidardaki siyasi görüşle uyumdan doğan bir konfor içinde hicivlerini dile getirmiştir. Dergisi için siyasi partilerden maddi destek de alan Ortaç her daim ana akımın içinde bulunabilmiştir. Derginin kadrosundaki simalardan Semih Balcıoğlu'nun şu tespiti *Akbaba*'nın ve Yusuf Ziya'nın hicivlerindeki çizgiyi açıklar: "*Akbaba yumruk vurmak yerine pansuman yapmayı seçti. Sorulduğunda, Yusuf Ziya 'Siz bunları bilmezsiniz, neler yaparlar neler' derdi.*" (Balcıoğlu, 2001: 75). Yusuf Ziya, genelde görülen itidalli tavrıyla beraber hiciv, alay ve eleştiri içeren bazı manzumeler yayımlamıştır.

Tek Parti Dönemi'nde yayımladığı hiciv manzumelerinde sosyal meselelere, özellikle doğup büyüdüğü İstanbul'un çeşitli sorunlarına, İkinci Dünya Savaşı'na ve yeni edebî hareketlere değinmiştir. Daha detaylı olarak söylenecek olursa yaz aylarında şehirde yaşanan susuzluk, sinekler, salgın hastalıklar ve imar sorunları, İkinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı'nın ülkede yol açtığı karaborsa ve vurgunculuk ve yeni edebî hareketler bilhassa Garipçiler, Ortaç'ın 1945'e kadar hicivlerinde değindiği konulardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın son bulması ve ardından DP'nin kurulmasıyla Yusuf Ziya, bu yeni partiyi hedef alan hicivler yazar. Kendisi de 1946 seçimlerinde CHP Ordu milletvekili olarak meclise giren şairin bu tutumunun siyasi bir nedeni de olduğu görülmektedir. 1947 yılından itibaren *Akbaba*'nın kapanıp açıldığı, 1949'daysa üç yıllık bir sessizliğe büründüğü görülür. Bu aralıkta (1949-1952) Ortaç, CHP'den ikinci kez milletvekili seçilmiş; fakat 1951'de partisinden istifa edip bağımsız vekil olarak CHP çizgisinden biraz uzaklaşmıştır. 1952'de tekrar yayımlanan *Akbaba*'nın başyazısı da Yusuf Ziya'nın daha dengeli bir siyaset

güdeceğini göstermektedir: "*Biz D.P. ye vurdukça, millet bizi vurdu. 1949 baharında, canevinden yaralanan Akbaba, bir daha gözlerini yummuştu. Şimdi, aradan üç yıl geçtikten sonra Akbaba'yı tekrar çıkartıyoruz. Ama bu sefer, Hanya'yı, Konya'yı iyice anlamış olarak...*" (Akbaba, 1952: 3).

Bu dönemden sonra Yusuf Ziya'nın DP hakkındaki hicivlerinde dikkatli olduğu söylenebilir. 27 Mayıs'tan sonraysa siyasi dengelerin tekrar değişmesiyle beraber Yusuf Ziya, DP'ye dair şiddetli eleştiriler yazmış ve *Akbaba*'nın kapılarını bu sefer dönemin genç simalarına açmıştır.

21. Zahir Sıtkı Güvemli

Zahir Sıtkı Güvemli, Türk mizah dünyasında yaptığı karikatürlerle tanınmaktadır. Kent, sanat, edebiyat, kültür gibi konular ve bu alanlardaki bilindik kişiler hakkındaki portre karikatürleri şaşırtıcı derecede başarılı bulunmuştur. Yazar, edebiyat fakültesi mezunu olduğu için dönemin bilindik simalarının yanında bulunduğunu ve bu kimselerden bahsetmenin kendisi için cazip olduğunu söylemiştir. (Çeviker, 2002: 26) Güvemli, kendisinin ifade ettiği gibi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu olarak edebiyatın güncel tartışmalarının içinde yer almıştır. Fazla bir etki uyandırmasa da dönemin süreli yayınlarının sayfalarında çeşitli türlerde denemeleri olmuş, edebî inceleme ve antolojiler hazırlayıp farklı kurumlarda öğretmenlik yapmıştır.

Edebî yeteneğiyle öne çıkamamış Güvemli, daha rahat ve gündelik bir söylem kapasitesine sahip popüler mizah dünyasında kalem oynatmıştır. Orijinal karikatürleri dışında Görünmeyen Adam müstearıyla *Akbaba*'da yayımladığı mizahi röportaj ve makaleleriyle edebî toplantılar, güncel tartışmalar ve sanatçı simalara dair eleştirel fikirler sunmuştur. *Akbaba*'da çalıştığı dönemlerde başka imzalarla yayımlanan eserlere de katkısı olmuştur. Kendisinin aktardığına göre, Faruk Nafiz'in manzumeleri yetişmediği zamanlarda Yusuf Ziya, Zahir Güvemli'den yardım istemektedir: "*Benim öğleden sonra dersim olmadığı için odama kapanır Çamdeviren imzasıyla, öğünmek gibi olmasın ama, kimsenin, hatta Ziya Bey'in bile fark etmediği güzellikte bir mizahî şiir döktürürdüm. Yahut mizah tarafı galip olan bir hikâye yazardım.*" (Güvemli, 2002: 69).

Güvemli, manzum mizah örneklerinde çoğu kez Dehrî-i Zaman müstearını kullanmıştır. (Çapanoğlu, 1944: 6) *Akbaba* dergisi ve *Vakit* gazetesinde bu müstearla manzumeler yayımlamıştır. *Şaka* dergisindeki manzumeleriniyse Deli Derviş takma adıyla yayımlamıştır.

Güvemli'nin manzum metinlerinin önemli bir bölümü pastiş ve parodidir. Çoğunlukla meşhur şiirleri taklit etmiştir. Bunlarda hafif bir tonda ve günceli takip etmeye dikkat ederek alaylarını sıralarken klasik edebiyat söyleyişine başvurmuştur.

III. BÖLÜM: İÇERİK AÇISINDAN HİCİV

"Giriş"te ifade edildiği gibi "doğru"ya ulaşmanın yolu açık ve az olmasına rağmen "yanlış"a düşmenin pek çok biçimi vardır. Hatalı, gülünç ya da eksik bulunabilecek bir hayli kişi, düşünce ve kavram bulunur. Bununla beraber hiciv yazanlar, detaycı, hassas, alıngan ve abartıp çarpıtmaya yatkın bir tutumu benimser. Çünkü hiciv dizelerindeki asıl amaç bir düşüncenin, kuruluşun, genel politikanın ya da kişinin, toplum içindeki yerini tahrip etmek ya da bir yanlışlığa dikkat çekmektir. Doğal olarak hiciv edebiyatı içinde akla gelebilecek her konu ve aksaklık hakkında yazılmış bir dizeye rastlanabilir.

Hicvin konusu, çok geniş olmasına rağmen bunların çoğu zamana yenik düşer, bazılarıysa sonraki çağlarda okunup yankı bulur. Konuların geçiciliği ve kalıcılığı hakkında bir genelleme yapmak sakıncalı görünse de çoğu zaman kişisel hicivler unutulmakta; kavramlara, toplumsal sorunlara dair örnekler kalıcı olmaktadır. Fakat hicvi yazan ya da hedef alınmış kişi kendi kuşağını aşıp tarihteki yerini alırsa şahsi sorunlar bile sonraki neslin ilgisini çekip araştırma konusu hâline gelebilir.

Hiciv şiirlerinde değişmeyen belli başlı konular; siyaset, din, sosyal sorunlar, sanatçıların kendi aralarındaki atışmalar ve sanat dünyasının sorunları olarak sıralanabilir. Cumhuriyet dönemi manzum hiciv örneklerinde hemen hemen aynı konuların yoğunlukta olduğu görülmektedir.

1. SİYASET

Toplumsal ve bireysel hayatı şekillendiren siyaset, dönemler ve coğrafyadan bağımsız olarak hiciv ve mizahın öncelikli hedefidir. Zaman içinde hükümdarlar, padişahlar ve vezirler yerini cumhurbaşkanı, başbakan vb. siyasi figürlere bıraksa da yerilen konular değişmez. Her dönemde yöneticiler ve onların çeşitli özellikleri, siyasi davalar, siyasi partiler, kararlar ve yasalar hicvedilip alaya alınmıştır.

20. yüzyılın ilk çeyreği Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti için gerek siyasi gerek sosyal hayatın çetin geçtiği zamanların başında gelir. Ülke 15 yıl içerisinde Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet olmak üzere üç farklı rejimi deneyimlemiştir. Bu rejim değişikliklerinin fonunda Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yaşanır. Kolektif hafızanın muğlak, umutsuz ve yaralı olduğu bir dönemin sonunda Cumhuriyet ilan edilir. Cumhuriyet'in ilanından 1946'ya kadarki süre zarfında Tek Parti Dönemi yaşanır.

1946'dan sonra Demokrat Parti (DP) meclise girer ve çok partili siyasi hayat başlar. 1950 seçimleriyle beraber DP tek başına iktidar olur. DP iktidarı 1960'a kadar sürer. 27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonucunda iktidar değişir ve Millî Birlik Komitesi (MBK) adındaki askerî komisyon yönetime geçer.

Bu siyasi tablo içinde meydana çıkmış tüm detaylar hiciv dizelerine yansımıştır. Fakat hiciv gündemi biraz geriden takip etmiştir. Örneğin Tek Parti Dönemi'nde çok partili demokratik rejime yapılan müdahaleler sonunda, hiciv ve mizahta durgunluk görülmüştür. (Gür, 1984: 4733) DP'nin kurulmasının (1946) ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından CHP ve Tek Parti Yönetim anlayışına dair hicivler artmıştır. DP'li yöneticiler 27 Mayıs darbesinden sonra çok sert hicvedilmişlerdir.

Siyaset, hiciv yazmış kalemlerin içinde ve aşinası oldukları bir konudur. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından 1950'ye kadar geçen sürede, siyaset kurumu ve edebiyatçılar meslek açısından yakın ilişki içinde olmuştur. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında TBMM'de pek çok şair ve yazara rastlanır. İlk dönemlerde görev almış isimler arasında Fazıl Ahmet Aykaç ve Halil Nihat Boztepe mizah şairlerindendir. Daha sonraki dönemlerde görev almış Faruk Nafiz Çamlıbel, Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon gibi isimler de mizah edebiyatında şöhret kazanmış şairler arasındadır. Bu kişiler, tecrübe ve izlenimlerini -bazen gecikmeli de olsa- dizelerine taşımışlardır.

1.1. Siyaset Hayatının İncelikleri ve Genel Sorunları

Hiciv dizelerinde siyasi pratiklerin ve politik ilişkilerin çarpıklığından sıkça şikâyet edilmiştir. Örneğin siyaset hayatını 1931-1950 arasında CHP'de devam ettirmiş Fazıl Ahmet, politikanın ihtiraslı insanlara göre olduğunu dile getirir. Aykaç, orada güzellikleri takdir eden, olumlu/iyi değerler üretenlere pek rastlanmayacağını şu beyitle ifade eder: "*İhtirasın kümesinde her vakit çok kaz öter/ Politika bahçesinde zaten bülbül az öter!*" (Aykaç, 1952: 84). Aykaç, "Politika" adlı manzumesinde de, siyaseti bir piyese benzetir. Siyasetçilerin onur ve haysiyet gibi kavramların arkasına saklanarak maskeleyici ve aldatıcı tavırlar takınmasından yakınır:

Bazen maval okuyarak bazen dahi kırk ezan
Hep hamiyet sikkesini sürmede her kalpazan.
Politika oyununda gerçi bazen perdedir
Faziletin kendi fakat bilmiyorum nerdedir. (Aykaç, 1952: 38)

Siyaset dünyasının en yaygın iki fraksiyonu sağ ve sol olarak sayılabilir. Sağ-sol çatışması, Fransız İhtilali'nden itibaren dünyanın geneline yayılmış ve az çok her ülkede yankı bulmuştur. Fazıl Ahmet Aykaç'a göre Türkiye özelinde iki siyasi tarafın değerleri ve savundukları farklıdır: "*Ne tuhaf ki yurdumuza sağdan gelir solculuk!/ Her bahçeyi eşeliyor, politika çapası/ Safsatadan bir şişe var şamatadan tapası!*" (Aykaç, 1952: 48). Zaman zaman sol ve sağın pratikte yer değiştirebildiğini ifade eden şair, ciddiyet ve tutarlılıktan uzak bir siyaset hayatının tablosunu çizmiştir.

Şairlerin ikiyüzlü, riyakâr ve güvenilmez sıfatlarıyla niteledikleri siyasetin dili gündelik hayatınkinden farklıdır. Bu dilin yalan dolan ve riya ile inşa edildiğini belirten Aykaç, hürriyet, özgürlük, adalet gibi sık duyulan kelimelerin ters anlamıyla kullanılabileceğine dikkati çeker: "*Ne yazık ki politika her yalana torbadır;/ Hürriyetten dem uran da birçok defa zorbadır!*" (Aykaç, 1952: 58). Fazıl Ahmet, başka bir hicvinde benzer bir şekilde siyasi hafızaya göndermelerde bulunarak baskı kuracak olanların çoğu kez özgürlük söylemine başvuracağını söyler: "*Her kim derse oldum artık ben hürriyet lalası/ Anlarım ki çekecektir bir 'tahakküm' palası!*" (Aykaç, 1952: 83). Aykaç, mizahi dizelerini de içeren son kitabı *İkinci Sis*'e adını veren uzun manzumede Tevfik Fikret'in "Sis" şiirinin söyleyiş özellikleriyle ve aynı karamsarlıkla ülkedeki siyaset sahnesine değinir. Şair burada isim vermese de DP'yi kastederek Türkiye'deki muhalefet anlayışını yermektedir:

Şayet sezecek olsa küçük, en küçücük kâr
Hürriyeti imhaya koşan yapmacık ahrar!

Ey hakk u hakikat soyup etrafa salanlar
Bî âr u haya raksa çıkan kahbe yalanlar!

Feryada gelir dinlese kabrinde tutuklar
Rabbim, hele Rabbim, o nutuklar, o nutuklar

Bin türlü riya halka edildikçe ifade
"Millettedir ancak!" denilen kukla irade! (Aykaç, 1952: 9)

1946-60 arasında DP milletvekilliği yapmış Faruk Nafiz ise siyasi dili yererken meclisten örnekler vermiştir. Faruk Nafiz'e göre hakaret seviyesine varan, yaralayıcı bir iletişim şekli siyaset hayatına sonradan girmiş ve politika camiasını savaş alanına çevirmiştir. 1950 seçimlerinin hemen öncesinde yayımladığı manzumesinde bu durumu şöyle ifade eder:

Lâfı "Bayım!"la açıp "Ulan!" diye bitirmek
Siyâset âleminde bir nevi destân-ı harb!

Bu terimler gireli seçimler lügatine
Oldu toptan, tüfekten dehşetli lisân-ı harb! (DO, 1950: 1050)

Siyaset dünyası hakkındaki hiciv ve mizah örneklerinin bir bölümü seçimler hakkındadır. Tek Parti Dönemi'nde seçim hareketliliği parti bazında değil kişisel planda gerçekleşmiştir. Çünkü 1931 haricinde yapılan seçimlerin (1923, 1927, 1935, 1939, 1943) tümünde milletvekili olabilmek, Tek Parti tarafından listeye eklenme koşuluna bağlıdır. (Güvenir, 1982: 235) Bu sebeple şairler vekil olma isteklerini mizah diliyle ifade etmişlerdir. Hiciv içeriğine sahip olmayan bu tip mizahi dizelerde edebiyat, siyaset ve sanat dünyasından aday olmayı aklına koymuş isimler anılıp meclise girmek isteyen simaların artı ve eksilerinden bahsedilir. Örneğin 8 Şubat 1935 tarihinde yapılacak seçimler hakkında 31 Ocak 1935 tarihli *Akbaba*'da şöyle bir manzumeyle karşılaşmak son derece doğaldır:

Kurdum saylavlığı iyiden iyi,
Yükselmek istedim akran içinde.
Şubatta çıkacak güzel listeyi
Bekliyor gözlerim duman içinde (DO, 1935: 5)

DP'nin kurulmasıyla beraber (1946) çok partili seçimler yapılmaya başlanmıştır. Artık parti liderleri ve vekil olmak isteyenler halkı ikna etmek zorundadır. Bu durum iktidar ve muhalefet çatışmasını da beraberinde getirmektedir. İktidarla muhalefet arasında seviyeli bir iletişimin mümkün olmayacağını savunan Orhan Seyfi, CHP ve DP örneklerinden hareketle çok partili hayata geçiş sırasında yaşananları özetler:

Verir mi devleti insan, kolayca başkasına?
Bu aşkı tattı mı bir kerre, hepsi bir yanadır!
Muhalefetle sevişmekte iktidar ammâ,
İnanmayın, yine onlar gelinle kaynanadır! (Orhon, 1953d: 4)

Seçim zamanlarında parti başkanlarının halkı ikna etmek için meydanlarda söylem değiştirmeleri de hiciv dizelerine yansımıştır. 1950 seçimleri öncesinde, *Mizah* dergisinde Hamdullah Suphi'nin de kullanmış olduğu sivrisinek müstearıyla yayımlanan bir manzumede adayların amiyane tabirle "nabza göre şerbet vermesi" gerektiği dile getirilmiştir:

Esen havaya göre getirmelisin tekbir;
Tekbir getirmezsen eski putları devir.
Üst yanını bilirsin, seçilirsen hele bir!
Kavaktan ne farkın var? Haydi, göster boyunu!
Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu! (Sivrisinek, 1950: 1071)

Seçim zaferine ulaşabilmek amacıyla politikacıların zaman zaman vaatlerinde ileri gittikleri, hatta gerçekleştirilmesi neredeyse imkânsız sözler verdikleri görülmektedir. "Konya'ya Deniz Getirme" sözü, siyaset hayatında bu bağlamda kullanılan mizahi kalıplardandır. Yusuf Ziya Ortaç, 1954 seçimleri öncesinde çıkan dizelerinde adayları bu açıdan uyarır:

Girmez siyasete din ile iman,
Konya'da yapılmaz elbette liman
Nutuk çekiyorken dikkat et aman:
Palavra atmaktan kaçılmalıdır! (Çimdik, 1954: 7)

Siyasetçilerin seçim öncesi yurt içi gezilerine ağırlık vermeleri de mesleklerinin gereklerindendir. Politikacı seçmenle bütünleşmek için ziyaretlerini ve nutuklarını arttırmakla yükümlüdür. 1957 seçimleri öncesinde *Akbaba* dergisinde yayımlanan bir manzumede yurt içi gezilerinde sıkça boy gösteren bir siyasetçinin hâli 17. yy. tekke şairi Kul Nesimî'nin "kime ne?" ayaklı koşmasının pastişiyle alaya alınır:

Gah çıkarım yurt dışına,
Seyreylerim âlemi.
Gah inerim yurt içine,
Seyreder âlem beni.
Ah...seçmen seçmen..
Seyreder âlem beni

İktidara sordular kim,
Seçmen ile hoş musun.
Hoş olayım, olmayayım,
Seçmen benim kime ne.
Ah..seçmen seçmen...
Sen benimsin kime ne.
(Garip Seçmen, 1957: 13)

Önceki dönemde mecliste yer almasına rağmen son seçimlerde aday gösterilmeyen siyasetçilerin partilere karşı tutumunda hissedilir bir değişiklik yaşanmaktadır. Liste dışında kalan bu kişiler, parti yönetimini abartılı bir dille eleştirmeye başlamaktadır. Aziz Nesin, 1957 seçimleri öncesinde bu duruma düşen vekillere ironi diliyle yol gösteren bir hiciv manzumesi yazarak çıkar çatışması uğruna yapılan eleştirilerin siyasi tutarsızlık olduğunu belirtir:

Bu seçim listesinde vermezlerse sana pay,
Seni merkezden eğer göstermezlerse aday,
Bütün iç yüzlerini sen de birer birer say,
Dayanamadım dersin bu gidişe sayın bay...
İhtiyacın yok senin herhangi bahaneye,
Baktın zaman uymadı, sen uydur zamaneye! (Falan Filan, 1957a: 8)

Seçim sürecinde verdiği kararla siyaset dünyasını şekillendiren halk da ülke politikası üzerinde söz sahibidir. Bu sebeple seçimle ilgili olumsuzluklar alaya alınırken halka yüklenip onu bilinçsizlikle suçlayan dizeler yazılmıştır. 1952'de *Akbaba* dergisinde yayımlanan "Mavi

Boncuk" adlı bir manzumede halkın ağzından toplumun seçimlerde dikkatsiz ve tutarsız davranışlar göstermesi eleştirilir:

Bir aceb meşrebimiz var ki pederden miras
Acıyıp yoksula varlıklıyı itâm ederiz.

İsteriz kimseciğin gönlünü incitmemeyi
Hepsinin nermî-i asabına ikdam ederiz.

Ellerin derdine kurban edip âmâlimizi
Sormadan illet ü esbâbını âlâm ederiz.

Ellerin şevkını mâl eyleyerek kendimize
Bilmeden aslını bir neşeli hengâm ederiz. (Siyasî, 1952a: 3)

Politikacıların seçim sonrasında vaat ettiklerini yerine getirmemeleri ve seçildikleri bölgeyle ilgilenmemeleri sıkça karşılaşılan bir sonuçtur. Cengiz Alpay'ın *Kahkaha* dergisinde yayımlanan dizelerinde bu genel yanlışlık yerilmektedir:

Kazanmak istersen seçim zamanı,
Bir sürü palavra atarsın dostum.
Ondan sonra gelir geçim zamanı,
Paso! diye caka satarsın dostum. (Alpay, 1951b: 72)

Tüm bu siyasi davranış şekillerini, isimler ve partilerden bağımsız olarak hicveden şairler, meclise girebilmiş siyasetçilerin ve partilerin çalışma şekillerini alaya almaktan geri durmamışlardır.

1.2. Meclis ve Milletvekilleri

Ülkemizde milletvekilliği ve parlamento geleneği her ne kadar I. Meşrutiyet'le birlikte başlasa da bu meclisin ömrü kısa sürmüştür. 31 Mart 1877'de açılan ilk Meclis-i Mebusân 14 Şubat 1878 tarihinde 93 Harbi'nin getirdiği siyasi sorunlar nedeniyle kapatılmıştır. 1908'de yaşanan kansız darbe sonucunda II. Abdülhamit Meclis-i Mebusân'ın tekrar toplanması için gerekli mazbatanın hazırlanmasını emretmiş (Güneş, 1997: 238) ve 24 Temmuz'da da II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Meclis ise 17 Aralık 1908'de çalışmaya başlamıştır. Parlamento, Meclis-i Mebusân ve Meclis-i Ayan olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Osmanlı parlamenter sistemi 1920'ye kadar bu şeklini korumuştur. 1908'den 1920'ye kadar 4 genel seçim yapılmıştır. (Güneş, 1997: 671)

5 Nisan 1920'de Osmanlı Mebusân Meclis'i kapanmış, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (I. Meclis) kurulmuştur. Buraya hem önceki dönemin vekilleri hem 19 Mart 1920 tarihli beyanname sonucunda seçilmiş adaylar katılmıştır. Birinci Meclis, Kurtuluş Savaşı'nı yürütmüş, saltanatı kaldırmış, Cumhuriyet'i hazırlamış ve ilk anayasa sayılabilecek "Teşkilât-ı Esasîye"yi kabul etmiştir. (Alkan, 1999: 51) Cumhuriyet'in ilanından 1946'ya kadar başarısız ve suni denemeler dışında meclise tek parti (CHP) hâkim olmuştur. Bu dönemde milletvekili seçimlerinin serbest ve tam anlamıyla demokratik olduğunu kabul etmek mümkün değildir. (Güvenir, 1982: 229) CHP içinden çıkan vekillerin 1946'da kurduğu DP ile Türkiye gerçek anlamda çok partili siyasi hayata adım atmıştır.

14 Mayıs 1950 seçimleri demokratik bir ortam içinde ve hiçbir itiraza yer vermeyecek şekilde gerçekleşmiştir. TBMM'nin 9. dönemini oluşturan seçimler, politika tarihinde "Beyaz Devrim" adıyla bilinmiştir. 1950 sonrasında TBMM'nin 10. ve 11. dönemlerinde DP tek başına iktidardadır. DP yönetimi 27 Mayıs 1960'ta yapılan askerî darbe neticesinde son bulmuş ve bu tarihten 25 Ekim 1961'e kadar ülkeyi MBK yönetmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra yayımlanan hicivlerde meclislerin el verdiği ölçüde eleştirildiği görülmektedir. Bu meclislerden ilki Osmanlı Mebusân Meclisi'dir. Mebusân Meclisi, siyasi ve askerî karışıklığın hüküm sürdüğü Birinci Dünya Savaşı'nın başında ve devamı boyunca gösterdiği tutumla hicvedilmiştir. Neyzen Tevfik "Maşallah" adlı manzumesinin büyük bölümünde sorumsuz bir tutum sonucunda savaşa girme kararı alındığını ve baştaki hayallerle sondaki hakikatin uyuşmadığını alayla ortaya koymuştur. Neyzen, hicvinde ironi ve mübalağaya başvurarak, milletvekillerini hayalperestlikle suçlamıştır:

Yanacak İngiliz'in kuvvet-i bahr ü berri,
Sanacak Leh'le Fransız, bizi dehrin pederi,
Kanacak bir yalan atsak da eğer cinn ü peri.
Bu işe ilk şaşıran hasılı şeytan olacak! (Kolaylı, 2009: 17)

Manzumenin ilerleyen dizelerinde ironi devam ettirilerek savaşın sonunda büyük zafer kazanan (!) birliklerin tüm dünya üzerinde hâkimiyet kurduğu ama bu başarının bile yeterli gelmediği ifade edilir. Neyzen'e göre Mebusân Meclisi'nin önündeki yeni hedef, Kuzey ve Güney Kutbu arasında bağlantı sağlayacak bir geçit inşası olmalıdır. Bu hayalî proje için gerekecek dubalar yerine de milletvekillerinin boş kafaları kullanılacaktır:

Nâfia emredecek şimdi mühendis Agob'a,

Bir tünel açmak için şöyle Kutub'dan Kutub'a,
Köprü inşası için lazım olan hayli duba,
Vükelâ Meclisi'nin boş kafasından olacak! (Kolaylı, 2009: 18)

Neyzen Tevfik, "İkinci Arz-ı Hâl" adlı uzun manzumesinde yanlış ve gülünç bulduğu sosyal ve siyasi eksikleri tespit eder. Sıra son Osmanlı Mebusânı'na geldiğindeyse şikâyetini istikrarsızlık ve iktidarsızlık merkezinde toplar. Dizelerde bu kez ironi değil yakarış hâkimdir:

Âraz mı, Bâb-ı Âlî mi, sıfat mı yâ Rasûlallah?
Hükümet mi, esas-ı meskenet mi yâ Rasûlallah?
Belanın ismi yoksa ma'delet mi yâ Rasûlallah?
Devâir hep mezar-ı marifet mi yâ Rasûlallah?
Diyar-ı eşkıya mı, memleket mi yâ Rasûlallah? (Kolaylı, 2009: 20)

Cumhuriyet dönemi meclisleri hiciv oklarından uzak kalmamıştır. Halil Nihat Boztepe'nin 1923'te yayımladığı "Kaside-i Vatan" şiirinde Cumhuriyet sonrasındaki ilk mecliste yer alan vekillere dair mısralar vardır. O günlerdeki siyasal ortamı ele alan bu şiir, inkılap kadrolarını hicvedişiyle önemli bir boyuttadır. (Apaydın, 2001a: 34) Boztepe manzumesinde, mecliste vasıfsız siyasetçilerin bulunmasını, Ziya Paşa'nın dizesine telmihle eleştirir:

Her zaman nûr ile rencide olan göz bulunur
Galiba şimdi de eksik değil âmâ-yı vatan
Zümre-i ehl-i âmâ öyle uzaklarda değil
Belki bir kısmı da âzâ-yı Kurultay-ı vatan (Boztepe, 1924: 17)

Boztepe, TBMM'deki vekilleri ve Ankara yollarını aşındıran şahsiyetleri hicvetmesine rağmen kendisi de bu görevde bulunmuştur. Yusuf Ziya Ortaç'ın tanıklığına dayanarak ifade edilecek olursa Halil Nihat, dostu İbrahim Alâeddin (1888-1949) ile beraber başlarına birer melon şapka, arkalarına birer kuyruklu elbise giyip Ankara'nın yolunu tutmuştur. (Ortaç, 1963: 164) Şair, Tek Parti Dönemi'nde beş dönem vekillik yapmıştır. Onun meclis ve vekiller hakkındaki hicivleri de kendisinin mecliste olmadığı dönem hakkındadır.

Şair "Kaside-i Vatan"daki diğer mısralarda Kurtuluş Savaşı sırasında devre uyup pragmatik davranan aydın ve siyasetçileri hedef alır. Bu kimseleri vatansızlıkla suçlayan Boztepe, Millî Mücadele Dönemi'nde risk almaktan çekinen şahıslara mecliste yer verilmiş olmasından şikâyetçidir:

Ne mümeyyizleri gördük ki gidip Ankara'ya
Aldılar her biri bir mansıb u vâlâ-yı vatan
Bazılar tehlike vaktinde durup beklediler

Ettiler sonra şitab almak için pay-ı vatan
(…)
Sürüler geldi koşup Ankara'nın yaylasına
Barekâllah zihî vüsat-ı mera-yı vatan
Acaba Ankara'nın âb u havasında ne var
Ki vatansızlara ettirmede peydâ-yı vatan (Boztepe, 1924: 19-20)

Halil Nihat Boztepe, 2 Şubat 1340/1924'te yazdığı "İntibaât" adlı şiirinde, "Kaside-i Vatan"da yaptığı gibi meclisi hicveder. Şair bu sefer doğrudan hiciv yerine aşırı övgü aracılığıyla ortaya çıkan ironiye başvurur. Meclisin ekonomik sıkıntılarla ilgilenmediğini, nasılsa halkın karıncalar gibi çalışıp açığı kapatacağını ifade edip okuruna parlamenter sisteme geçmekle her şeyin çözüme kavuşmayacağını düşündürmek ister:

Ne ehemmiyeti var bütçe açık olsa dahi
Kapatır milletimiz say ederek mûr gibi

Yaşasın Türkiye'nin meclis-i mebûsânı
Sayesinde vatanın dört başı mamûr gibi (Boztepe, 1340: 2)

Boztepe, aynı manzumenin devamında siyasilerin meclisteki oylamalarda sergiledikleri tavırları hicveder. Tek Parti meclisinde milletvekillerinin kararlarında özgür olmadıklarını ve muhalif fikirlere saygı göstermediklerini belirtir:

Kimi müstenkif olur kimi olur nâ-mevcût
Zahiren hatır-ı âlîleri meksûr gibi

Gizliden gizliye muvâfıkları alkışlarlar
Her muhâlif görünür düşman-ı menfûr gibi (Boztepe, 1340: 2)

Vekillerin muhalefete tahammül edememesi ve hep aynı fikrin etrafından toplanmaları sonraki dönemlerde de hicvedilmiştir. DP'nin mecliste bulunduğu dört dönem boyunca İstanbul milletvekilliği yapmış Faruk Nafiz Çamlıbel, 1946 seçimleri sonrasındaki meclisi tasvir ederken, bir muhalif olarak ve karamsar bir tavırla CHP vekillerini iğnelemiştir:

Eller otomatikman kalkmalıdır havaya:
Lâkin bilinmemeli, niçin kıyam ediyor?

Farzdır alkışlanması bir tempodan hatibin:
Sormanın faydası yok, neyi meram ediyor?

Sorsan da anlasan da zahmetin beyhudedir:
Çünkü başka düşünüp başka kelam ediyor! (Çamdeviren, 1947c: 4)

Halil Nihat, 21 Şubat 1923'te "*açıkta kalan bir memûr lisanıyla*" kaleme aldığı manzumesinde meclise girme şartının iyi bir eğitim sonucunda ortaya çıkacak liyakatten değil; birtakım kişisel bağlantılar bulmaktan geçtiğini iddia ederek mevcut siyaset yapısının adaletli olmamasından yakınmıştır:

Aldanıp eylemişim boş yere tahsil-i ulûm
Meclis azâsına sorsan buna hiç yoktu lüzum
Âkıbet işte bugün oldu hakikat malûm?...
Ah vaktiyle niçin gitmemişim Ankara'ya (Boztepe, 1924: 75)

Boztepe, "Dünkü Âşinâlara" başlıklı manzumesinde şahsi ilişkilerle yönetime yaklaşmış isimleri -adlarını anmadan- hicveder. Dizelerde biz ve onlar ayırımı söz konusudur. Şiirin başlığından dolayı burada meclise girmeyi başarabilmiş edebî şahsiyetlerin kastedildiği düşünülebilir:

Hükûmet siz, mücâhit siz, vatanperver, muzaffer siz
Bugün sâhibkırân siz, hâl ve istikbâle rehber siz
Zalâm-ı cehle dalmış gâfiliz bizler, münevver siz
Siz ilhâm ettiniz, şiirim de naçiz armağan olsun! (Boztepe, 1925: 24)

Yukarıda da belirtildiği gibi Halil Nihat, Millî Mücadele'yi desteklemiş edebî şahsiyetlerden biri olmasına rağmen mecliste yer alamayışından rahatsızlık duymaktadır. Meclise girebilmiş isimlerin liyakate dikkat edilerek ve hakkaniyetle belirlenmediğini düşünmektedir. Aşağıdaki dizelerde Falih Rıfkı, Ruşen Eşref (1892-1959), Yakup Kadri ve Yahya Kemal üzerinden şikâyetini dillendirmektedir:

Eğer âkilsen ol bir bâba mensûb!
Olursun mutlaka mebus-ı mansûb!
Nedir Falih, nedir Rûşen'le Yakûb?
Unuttum sanmayın Yahya Kemal'i! (Boztepe, 1925: 4)

Faruk Nafiz Çamlıbel de Tek Parti Dönemi'nde mecliste yer almadığı için muzdarip olmuş ve siyasi hayatındaki bahtsızlığı mizah dizelerinde anlatmıştır. Bir manzumesinde edebiyat camiasındaki diğer arkadaşlarının vekil olmak için gösterdiği çabayı alaylı bir dille tasvir eder. Ercüment Ekrem Talu'nun parlamentoya girebilmek için eleştirel bir üslup takınmasını sarakaya alır: "*Saylavlık aşkıyla Ercüment Ekrem/ Ateşler püskürür misal-i kerem.*". Fazıl Ahmet ve Yahya Kemal'in CHP'nin güçlü figürlerinden Recep Peker'e (1889-1950) sempatik görünme çabalarıyla alay eder: "*Şirin görsün diye Bay Recep Peker/ Fazıl Ahmet Aykaç sürmeler çeker./ Yahya Kemal ise gün günden şeker,*" (Çamlıbel, 1938: 18).

Çamlıbel, meclis dışında kaldığı dönemde yazdığı diğer bir manzumede vekil olabilen arkadaşlarının tavır değişikliğine gitmelerinden yakınır. Şairin iğnelediği herkes siyaset sahnesinde boy göstermiş simalar arasındadır. Fazıl Ahmet hakkında: "*Geçende görmüştüm Fazıl Ahmedi/ Başını açıp da selâm vermedi*" diyen Han Duvarları şairi, devrin diğer isimlerini anmadan edemez: "*Falih başkalaştı, Yahya değişti.*". Çamlıbel, meşhur ressam İbrahim Çallı'yı da bu kişilerin arasında hatırlar: "*Sanırdım, ne olsa bir o değişmez,/ Çallı İbrahim de hattâ değişti.*". Bu dizelerden sonra Tek Parti yönetimiyle yakın ilişkili *Akbaba* dergisinin başındaki Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya'nın tavrını da iğneler:

Ey Ozan, derdine bir çare ara,
Ölsen de demezsin beyaza kara.
Vermezler yazına sonra beş para,
Nitekim Seyfiyle Ziya değişti!... (Çamlıbel, 1938: 14)

TBMM'nin özellikle ilk dönem vekillerinin içinde yönetim sorumluluğu taşımayan bazı asker kökenli şahıslar bulunmuş ve bu kişiler zaman zaman askerlikten kalma alışkanlıklarını parlamentoda devam ettirmişlerdir. Mebuslar tarafından, "İttihatçı" zihniyetin yansıması gibi görülen bu keyfî ve külhani tavırların bir sonucu olarak Ardahan vekili Halit Karsıalan (Halit Paşa), Ali Çetinkaya (Kel Ali) tarafından TBMM koridorlarında vurulmuştur. Ahmet Emin Yalman, anılarında o dönemde mecliste bir derebeylik havası estiğini ve basın camiasının bundan rahatsızlık duyduğunu dile getirmiştir. (Yalman, 1997a: 985) Vurulma olayı mizah basınına yansımıştır. Halil Nihat, "Silahşörlere İbretli Şarkı" manzumesinde, meclise silahlarıyla giren vekillere değinirken ironiye başvurur:

Belde lâzım bir revolver her vekil-i millete
Böyle layıktır ricâl-i devr-i cumhuriyete
Say ü ikdâm eyleyen ihyâ-yı din ü devlete
Şiire mevzû-ı ittihâz ettim efendim ben sizi (Boztepe, 1925: 44)

Fazıl Ahmet Aykaç vekillerin sorumsuz tavırlarını ve başıboş davranışlarını genel olarak eleştirdiği bir manzumesinde Ziya Paşa'ya telmihle meclisin durumunu betimler. Aykaç, şaşkınlık duygusundan yararlanarak parlamentonun düzensiz işleyişini okurlarına şikâyet eder:

Ziya Paşa diyor, viranedir pek çok taraf amma
Diyâr-ı küfrü gezdim, serteser keşâneler gördüm
Uzaktan şöyle bir an meclis-i âliye baktım da
Aman Pâşâ neler gördüm!!! Aman Pâşâ neler gördüm!!! (Aykaç, 1952: 30)

İki dönem milletvekilliği yapmış Yusuf Ziya Ortaç, henüz parlamentoya giremediği 1937'de *Akbaba*'da yayımladığı bir pastişte gerekli nitelikleri taşımadığı için milletvekili olamadığını ifade eder. Ortaç, kendinde olmayıp vekillerde mevcut olumsuz nitelikleri sayarak şahsına üstünlük atfedip meclisteki vekilleri eleştirir:

Mebuslar der ki bana:
Sen mebus olamazsın!
Sıfırsın bundan yana,
Sen mebus olamazsın!
Mebus ağır baş gerek,
Biraz çatık kaş gerek,
Mebusa savaş gerek,
Sen mebus olamazsın! (Çimdik, 1937: 3)

Meclise girebilmiş simaların tavırlarında görülen değişiklik, Namdar Rahmi Karatay'ın dizelerinde de taşlanmıştır. Kendisi devletin burslu olarak Fransa'ya gönderdiği parlak gençlerden birisidir. Ayrıca Dil Kurultayı'nda Atatürk'ün teveccühüne mazhar olmuştur. Ancak kısa sürede gözden düşerek unutulan Karatay, arkadaşlarının ikiyüzlü davranışlarla meclise girmesini taşlamasında şöyle anlatır:

Onlar bizden daha sağ, bizden daha soldular,
Anlamadık bir türlü ne ettiler, noldular,
Bizim gibi halk iken şimdi halkçı oldular,
Unuttular yollarda yaya gezip tozmayı,
Dam üstünde saksağan vur beline kazmayı. (Karatay, 1954: 47)

Meclis'in bürokratik yapısı ve milletvekillerinin kayıtsız tutumları şahıs planında ya da genel olarak hicvedilirken eleştiri oklarının daha çok siyasi partilerin üzerine yöneldiği görülmektedir. Bu açıdan partiler özelindeki hicivler önemlidir.

1.3. Tarihî Seyir İçinde Siyasi Partiler ve Kuruluşlar

Cumhuriyet'in ilanından 1960'a kadar geçen süre zarfında siyaset sahnesinde boy gösteren iki önemli parti CHP ve DP'dir. İki parti hakkında pek çok hiciv yazılmıştır. Tek Partili dönemi ve çok partili hayata geçişi temsil eden bu iki yapının yanında İttihat ve Terakki ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da zaman zaman mizah dizelerinde bir konu olarak işlenmiştir.

Siyasi partiler hakkındaki hicivler incelenirken kronoloji açısından İttihat ve Terakki'den başlamak doğru olacaktır. Çünkü Tarık Zafer Tunaya'nın ifade ettiği gibi II. Meşrutiyetle beraber başlayan devre Cumhuriyet'in kuruluşunu sağlayan bir siyaset laboratuvarıdır. (Tunaya, 2003: 121) Bu laboratuvarın ürünü Tek Parti Dönemi'nin kökleri de İttihat ve Terakki'ye uzanmaktadır.

1.3.1. İttihat ve Terakki Partisi

İttihat ve Terakki siyasi bir organizasyon olarak birbiriyle bağlı iki yapıdan oluşmaktadır. İlki İttihat ve Terakki Cemiyeti, diğeriyse İttihat ve Terakki Partisi'dir. Bunlardan birincisi yasal alanın dışına da çıkan bir örgütken diğeri cemiyetin siyaset planındaki resmî temsilcisi gibi çalışmıştır.

Cemiyet, ilk olarak "İttihad-ı Osmanî" adıyla İstanbul'da, Askerî Tıbbıye Mektebi'nde kurulmuş (21 Mayıs 1305/3 Haziran 1889) ve aynı yıl Paris'teki Jön Türkler'in lideri Ahmet Rıza Bey'le bağlantıya geçerek Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır. (Tunaya, 1988: 19) II. Meşrutiyet'in ilanından sonray siyasi yapı üzerinde etkisini giderek artırmış, 31 Mart Vakası'yla beraber de ülkedeki iktidarı tamamen ele geçirmiştir. Tunaya'nın ifade ettiğine göre bu dönemin siyasal hayatında İttihat ve Terakki büyük bir prestije sahiptir. Bu bağlamda İttihatçı olmak bir vatan borcu, karşı çıkmak bir ihanet olarak nitelendirilmiştir. Böylesi takdir ve popülerlik kazanan örgüt güçlenmiştir. V. Mehmet'in (Reşat), tahta geçirilmesiyle sadrazam ve bakanlar da İttihat ve Terakki'nin denetimine girmiş ve padişahlık siyasal güç olarak çok zayıflamıştır. Sonuçta hem meclis içinde hem de dışında faaliyet gösteren oluşumları kontrol eden İttihat ve Terakki, mutlak bir güç hâline gelmiş ve gerek padişahı gerekse parlamentoyu egemenliği altına almıştır. (Tunaya, 1988: 24-25) İttihat ve Terakki'nin en fazla eleştirilen tarafı yönetim gücünü eline aldığında ortaya koyduğu kanunsuz, takip edilemez ve otoriter uygulamaları olmuştur.

İttihat ve Terakki, mağlubiyetle sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı'nın ardından (1918), partiyi lağvedip Teceddüt Fırkası adıyla siyasete devam etmeye çabalamıştır. Ancak bu parti 5 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki'nin devamı olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. İttihat ve Terakki, kapandıktan sonra perde arkasından yönetimde söz sahibi olmaya çabalamıştır. Sina Akşin, 1918 sonrası süreç için partinin kapatılsa da bir zihniyet olarak devam ettiğini iddia eder. Akşin'e göre örgütün adı değiştiği ya da yerine geçen Teceddüt Fırkası kapatıldığı için İttihatçılık düşüncesi son bulmamıştır. Bu ülküleri benimsemiş olanlar, o program çerçevesinde davranmaya devam etmişlerdir. Sonuç olarak İttihat ve Terakki zaman içinde CHP'ye dönüşmüştür. Bu iki parti arasında yakın ideolojik, sosyolojik ilişkiler ve hatta kadro bağları mevcuttur. (Akşin, 2011: 470-471) Buna rağmen Millî Mücadele'nin ardından bazı siyasi ayrışmaların yaşandığı ifade edilebilir. 1923 sonrası Tek Parti yönetiminin kuruluşu sırasında İttihatçılarla araya mesafe konmuştur. İzmir Suikastı süreciyle de sonu idamlara varan hesaplaşmalar içine girilmiştir.

İttihat ve Terakki, Cumhuriyet sonrasında resmen etkin olmayıp hicvedilen yegâne siyasi partidir. Bunun sebebi de 1923 sonrasındaki siyasi çekişmeler ve partinin fikren yaşamasıdır. Zira II. Meşrutiyet sonrasının diğer önemli partisi Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 1923 sonrasında siyasi bir mevcudiyet taşımadığı için hicve konu olmamıştır. Hiciv dizelerinde İttihat ve Terakki, memleketi yıkmak, komitacılık, çetecilik gibi suçlamalara hedef olmuştur. İttihatçılar özellikle savaş yıllarındaki vurgunlar, suistimaller, zulümler ve keyfî yönetim sebebiyle suçlanmıştır.

İttihat ve Terakki hakkındaki hicivler Neyzen Tevfik'ten başlayarak inceleyenebilir. Neyzen, 1923 yılında yazdığı "Türk'e Birinci Öğüt" manzumesinde didaktik bir çabayla geçmişe ayna tutar ve halkın yakın geçmişi hatırlayarak acılarından bir ders çıkarmasını amaçlar. Şair, manzumesinde cemiyetin yönetimi elinde tuttuğu dönemin padişahına, rütbeli askerlere ve vezire çatar. Genel olarak İttihat ve Terakki yöneticilerini de kâfirlikle (mülhid) suçlar. Neyzen'e göre Cumhuriyet'e kavuşmuş halk 15 yıl (1908-1923) boyunca kimlerin elinden acı çektiğini artık öğrenmelidir:

Bir ceza çektin ki on beş yıl sebebden bî habîr,
Üç buçuk mülhid rezilin keyfine oldun esir,
Padişah alçak, kumandan fahişe hain vezir,
Sû-i idrakinle Azrail'i zannettin sefir,
Böyle girdin sureta ayine-i devrana Türk! (Kolaylı, 2009: 24)

İttihat ve Terakki'nin önde gelen paşaları da gerek şahsi olarak gerekse toplu biçimde hiciv konusu edilmiştir. Yine Neyzen Tevfik, 1921'de kaleme aldığı ve Cumhuriyet'ten sonra yayımlanan *Azâb-ı Mukaddes*'te bulunan "Havale" adlı manzumesinde İttihat ve Terakki'nin başındaki siyasi figürleri hedef almıştır. Neyzen, Mütareke Dönemi'nin şahıs ve meselelerini hicvettiği mısralarda ilkin Enver Paşa'yı (1881-1922) anar. Ardından Birinci Dünya Savaşı'nda adı yolsuzluklara karışan "Topal" lakaplı İsmail Hakkı Paşa'yı[54] dizelerine dâhil

[54] Birinci Dünya Savaşı'nda İttihat ve Terakki'nin ekonomik nüfuzu -özellikle İstanbul'da- iki kişi tarafından kullanılmıştır. Bunlardan ilki Kara Kemal ikincisiyse İsmail Hakkı Paşa'dır. Her iki şahsiyet de Levazım dairesinde görev yapmaktadır ve biri (Kara Kemal) gayr-i resmî ötekiyse (Topal İsmail Hakkı) resmî yollardan gıda maddesi, giyecek gibi ihtiyaç maddelerinin kontrolünü elinde bulundurmaktadır. Ahmet Emin Yalman, İsmail Hakkı Paşa ve Kara Kemal hakkındaki tanıklığını şöyle dile getirir: "Türkiye'nin harp zamanına mahsus iktisadi işlerinin idaresi iki başıbozuk ele düştü. Bunlardan birincisi, İstanbul'daki iktisadi teşkilatın gayr-i mes'ul diktatörü Kara Kemal, diğeri Askerî Levazım başkanı Topal İsmail Hakkı Paşa'dır. (…) Ordu levazım reisi topal ve kurnaz İsmail Hakkı Paşa, Enver Paşa'nın nüfuzuna dayanarak, başlıca rakip sıfatiyle Kara Kemal'in karşısında duruyordu. Aradaki nüfuz kavgasının sonu hiç gelmiyordu. Bazen bir taraf, bazen diğer taraf ağır basıyordu, fakat İsmail Hakkı Paşa'nın tuttuğu yol, kötülüklere karşı mücadele etmek, halkın hakkını korumak değildi. Onun da koruduğu adamlar, zengin olmalarına imkân verdiği kimseler vardı." (Yalman, 1997: 320-323). Topal İsmail Hakkı'nın idaresinde çekilen açlık ve yoksulluk, Cumhuriyet'ten sonra İttihatçılarla hesaplaşılırken de unutulmamıştır. 1929'da *Akbaba*'da yayımlanan imzasız bir mizahi yazıda Paşa ile kurmaca

eder. "Sakallı" lakaplı Bahriye Nazırı Cemal Paşa'yı (1872-1922) ve Edirneli olduğundan "Çeribaşı" olarak andığı Talat Paşa'yı (1874-1921) da unutmaz. Büyük bir kısmı İttihatçı olan Malta Sürgünleri de "tavşanlar" sıfatıyla nitelenip mağlup ve firari paşalarla beraber dizelere eklenir:

Enver'ini, Topal'ını, Şaşı'yı
Sakallı'yı bizim Çeribaşı'yı
Malta'daki tavşanlara aşıyı
Vurmak için doktora bıraktım. (Kolaylı, 2009: 8)

Osman Cemal, 7 Mayıs 1923'te yayımladığı manzumesinde eski İttihatçıların Cumhuriyet sonrasında siyaset sahnesinde boy gösterip çeşitli mevki ve konumlar elde etme çabasını iğnelerken bu zümrenin kendisini hâlâ ülkenin mutlak hâkimi olarak gördüğünü iddia eder. Şair, birinci çoğul şahıs ağzından kaleme aldığı manzumenin başına "İsmail Müştak (Mayokan) (1882-1938) tarafından *Akbaba* için yazıldı." İbaresini ekleyerek, ileride (11 Ağustos 1925) tutuklanıp İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanacak devlet adamı ve gazeteci İsmail Müştak'ı da hicveder:

İttihatçı beyleriz — *Mahsul veren topraklar*
Meydan bizim, şan bizim — *Maden çıkan ocaklar*
Pek antika şeyleriz — *Şenlik, alay, bayramlar*
Canan bizim, can bizim — *Nimet bizim, nân bizim*
Çiftlik, çubuk, bağ bizim — *Nerde olsa söyleriz*
Hamam bizim, han bizim — *Tanîn bizim, Tan bizim*
Başkasının hakkı yok — *Başkasının hakkı yok*
Kemik bizim, kan bizim — *Kemik bizim, kan bizim* (Anber, 1339: 2)

Halil Nihat Boztepe, 1923'te yazdığı "Kaside-i Vatan"da geçmişle hesaplaşmayı uygun görür. Hem eski meclisteki vekilleri hem de "Üç Paşalar"ı (Enver, Talat, Cemal) diline dolar. Boztepe, Talat ve Cemal Paşa'nın kötü bir niyet gütmeden, bilinçsizce ülkeye zarar vermiş olabileceklerini söyleyerek eleştirisinde biraz insaflı davranır. Şair, Enver Paşa'ya karşıysa acımasızdır. Onun bu vatan uğruna öldüğüne bile inanmaz:

Vükelâ nâmına bir kâfile-i bî-ser ü pâ
Bilerek bilmeyerek eyledi imhâ-yı vatan
Gerçi Talat'la Cemal eylediler terk-i hayat
Diyemem Enver'e hâlâ müteveffâ-i vatan (Boztepe, 1924: 17)

---

bir mülâkat yapılır ve ona insanlara savaş yıllarında yedirdiği topraklar sorulur. Paşa'nın cevabı şu şekildedir: "*Toprak değildi o mübarek ki! Biraz su ile ateşi görür görmez kurabiye kesilir, ağızda sakal oynatmadan dağılıverirdi... Allah her şeyin iyisini buraya nasip etmiş ama, haniya kadrimi bilen kim*" (İmzasız, 1929: 3).

Halil Nihat, "Vazife" adlı manzumesinde, İttihat ve Terakki'nin iktidarda olduğu dönemin memurlarının ticari faaliyetlerini hicveder. Mısralarında Birinci Dünya Savaşı sırasında taşıma sektöründe kullanımı zorunlu olan vagonlar[55] aracılığıyla haksız kazanç elde etmiş tüccarları ve memurları yerer. Şair, Ziya Gökalp'ın (1876-1924) "Gözlerimi kaparım/vazifemi yaparım" dizesiyle idealize ettiği sonsuz görev aşkı fikrini pastiş aracılığıyla toplumsal hicve dönüştürür. İdeallerin bürokrasi içinde geçirdiği değişimi ve meydana getirdiği olumsuz etkiyi memurların ağzından dile getirir. Böylece hem İttihat ve Terakki destekçisi Gökalp'ı hem partiyi hicveder:

Hikmetini sorar, ince elerim;
Vazîfemi böyle ifâ eylerim…
Pek de aza eylemem kanâat
Bir vagona beş bin kağıt dilerim!
Gözlerimi açarım,
Vazifemi yaparım! (Boztepe, 1924: 107)

Orhan Seyfi, 18 Kasım 1923'te *Akbaba*'da yayımlanan manzumesinde o günlerde Yunus Nadi'nin (1879-1945) İttihatçıların vatanseverliğinden bahseden yazılarını yerer. Yunus Nadi koyu bir İttihatçı olduğu için değil, Kurtuluş Savaşı'na verdiği destekle basın camiasında ve Ankara'da sağlam bir yer edinmiştir. Şairin, Yunus Nadi'nin fikirlerini çarpıtarak polemik yaratma çabasında olması kuvvetle muhtemeldir. "İttihatçı Ol" başlıklı manzumede koyu bir İttihatçı olan Hüseyin Cahit (1875-1957) ve İttihatçıların yemin törenlerindeki giyimleriyle keyfî uygulamalarından da bahsedilmiştir:

Dikip durma gözlerini Halk Fırkası'na,
Gel de bürün İttihadın al hırkasına,
Korkuyorsan Cahit Bey'in geç arkasına,
Yunus Nadi gibi koyu İttihatçı ol!

Fakir zengin ahâlinin malı senindir,
İstanbul'da konak senin, yalı senindir.
Hatta şimdi Ankara'nın balı senindir,
Yunus Nadi gibi koyu İttihatçı ol!

(Fiske, 1339a: 1)

İttihat ve Terakki, Türk milliyetçisi bir politika yürütmüştür. Bu politika ayrımcılık yaratabileceği gerekçesiyle zaman zaman eleştirilmiştir. Neyzen Tevfik, "Sözüm Ona Efendim Sensin" başlıklı manzumede ülkenin İttihat ve Terakki'nin Türkçü politikaları

[55] Vagon ticaretiyle zengin olan vurguncuların sosyal hayata ve halka verdikleri zarar, Birinci Dünya Savaşı sırasında sık eleştirilen konulardandır. Zafer Toprak, İttihat ve Terakki'nin ekonomi politikasını incelediği çalışmasında vurgunculuğun çalışma prensibini şöyle özetler: "*Savaş nedeniyle orduya gerekli olan dışındaki az sayıda vagon tüccara tahsis edilmiş, ancak ticaretle ilişkisi olmayan bazı kişiler kendilerine 'vagon vesikası' sağlayarak tatlı kazanç kapıları elde etmişlerdi. Nitekim bu tür imtiyazlı kişiler, ele geçirdikleri vagonları 2.000 ile 3.000 kira karşılığı malı çürümeye yüz tutmuş tüccara devrederek kısa sürede zengin olmuşlardı."* (Toprak, 1995: 157-158).

nedeniyle harap olup yıkıldığını ifade etmiştir. Şair, bozkurt sembolünü mizah malzemesi hâline getirip hicvine yerleştirmiştir:

Memleketi altüst edip yıktılar,
Bir takım pankuduz efendim sensin!
Taşındılar, kaşındılar on üç yıl
Başı kıçı, uyuz efendim sensin! (Kolaylı, 2009: 145)

İttihat ve Terakki, Balkan Savaşları sonrasında azınlıklara baskı yaptığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Neyzen Tevfik, "İstanbul" adlı manzumesinde gerek Müslüman gerek gayrimüslim azınlıkların özellikle Türkçü politikalar sebebiyle küstürüldüğünü ve böylece ortaya kaotik bir tablo çıktığını anlatmıştır. Dizelerde İttihat ve Terakki için "zümre-i fâsık" ve "kanlı cemiyet" tabirleri uygun görülmüştür:

Arab o "kavm-ı necib" oldu cümleden dilgîr,
Muhibb-i Âl-i Nebî'miş Acem görüldü hakir.

Yürüdü üstüne toplarla Kürd'ün, Arnavud'un,
Ne Rum, ne Ermeni kalmıştır olmadık dilhun.

Hülasa cümle anasır bozuldu ser-ta-pâ
Pişirdi Türk Ocağı'nda hamursuzu Musa.

Nifak u tefrika düştükçe beynine millet,
Girişti birbirine kalktı ortadan hürmet

Bu devletin ki cenaze namazına niyet,
Eden bu zümre-i fâsık bu kanlı Cemiyet, (Kolaylı, 2009: 55)

Şair Eşref'in yanında bir süre bulunmuş İzmirli heccav Hüseyin Rifat, hem İttihat ve Terakki'nin hem muhalif Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin sık sık başvurduğu özgürlük söyleminin bir yalandan ibaret olduğunu şu kıtasında dile getirir:

Vaad-i hürriyet eden her bir söze
Doğduğum günden beri pehpehdeyim;
Martavallardan usandım, dinlemem;
Midemi kim doldurursa lehdeyim! (Işıl, 1939: 22)

Yüzellilikler arasında yer alan Rıza Tevfik'in hem kendi geçmişiyle hem de yakın siyasi tarihle yüzleştiği bir manzumesindeyse İttihatçılık fikrine lanet okunur. "Abdülhamit'in Ruhaniyetinden İstimdad!"[56] adlı bu şiirde Rıza Tevfik, kendisinin de etkin rol oynadığı 31

[56] Abdullah Uçman, bu şiir hakkında yayımladığı bir açıklama yazısında, Rıza Tevfik'in oğlu Nazif Bölükbaşı ile yaptığı bir görüşmeyi aktarır. Buna göre Necip Fazıl Kısakürek, bu şiiri her nasılsa ele geçirmiş ve *Büyük*

Mart Vakası'nın günahını çıkarır gibidir. II. Abdülhamit'in ruhuna seslenen şair, elim bir hata yaptıklarını söylerken, 31 Mart'tan sonra yönetime gelen İttihatçıları ve kendisini suçlar. Cumhuriyet sonrasında sürgün hayatı yaşamakta olan Rıza Tevfik, bu hicvinde kendi talihsizliğinden ve unutulmasından dem vurup Atatürk'ü de eleştirir:

Padişah hem zâlim, hem deli dedik,
İhtilâle kıyam etmeli dedik,
Şeytan ne dediyse, biz belî dedik,
Çalıştık fitnenin intibahına!...

Divâne sen değil, meğer bizmişiz,
Bir çürük ipliğe hülya dizmişiz.
Sade deli değil, edepsizmişiz.
Tükürdük atalar kıblegâhına.

Sonra cinsi bozuk, ahlâkı fena!
Bir sürü türedi, girdi meydana,
Nerden çıktı bunca veled-i zina!
Yuf olsun ecdadın ham ervahına!
(…)
Bugün varsa yoksa Mustafa Kemâl
Şöhretine herkes fuzulî dellâl!
Âlem-i manâdan bak da ibret al,
Uğursuz tali'in şu gümrahına! (Bölükbaşı, 1991: 8)

Görüldüğü gibi İttihat ve Terakki, ülkeyi karışıklığa ve yıkıma götüren politikaları gerekçesiyle hicvedilmiştir. Partinin siyaset yapmadığı Cumhuriyet sonrasında bu hicivlerin yazılmasının sebebi, şairlerin gerek tarihi hatırlatma çabaları gerekse bazı İttihat ve Terakki mensupları ile hesaplaşma ve geçmişi ifşa etme çabasıdır.

1.3.2. Tek Partili Cumhuriyet: Cumhuriyet Halk Partisi ve Muhalifler

Halk Fırkası, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde ve I. TBMM'de müstakil bir grup olarak yer alan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kadrolarından ortaya çıkmıştır. Bu grubun dışında yer alan İkinci Grup'sa "Tek Adam" yönetimine ve Mustafa Kemal Atatürk'ün planladığı inkılaplara karşıdır. İkinci Grup, savaş sonrasında kurulacak ilk meclis (II. TBMM) için yapılacak seçimden önce Mustafa Kemal Atatürk'ün milletvekili seçilmesini engellemek için, "beş yıl süreyle belirli bir seçim bölgesinde oturmamış bir kişinin milletvekili seçilemeyeceği" şeklinde bir değişiklik önerisi sunmuştur. Buna karşı

Doğu'nun Mayıs 1947 tarihli 65. sayısında Rıza Tevfik'e bile haber vermeden yayımlamıştır. Uçman, bu şiir sebebiyle Necip Fazıl'ın eşiyle birlikte hapse atıldığını ve Kısakürek'in Türk Milleti'ne Hakaret'ten ilk defa mahkûmiyete uğradığını ifade eder. (Uçman, 1991: 2)

Atatürk, 6 Aralık 1922'de Halk Fırkası'nı kuracağını önceden açıklamıştır. (Koçak, 1989: 89) Lozan'daki barış görüşmelerinde Misak-ı Millî sınırları içindeki Musul'un geri alınamayacağının anlaşılması ve bu şartın muhalefet içindeki mecliste kabul edilmeyeceğinden duyulan endişe sebebiyle (Tunçay, 1981: 49) 1 Nisan 1923'te yeni bir meclis kurmak için seçim kararı alınmıştır. Seçime gidilirken Mustafa Kemal Atatürk, 9 Umde (İlke) bildirisini yayımlamıştır. (8 Nisan 1923) Burada ulusal egemenlik temelinde bir Halk Fırkası kurma yolunda hareket edeceğini, Meclis'te hâlen mevcut olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun (I. Grup) Halk Fırkası'na dönüşeceğini ifade etmiştir. 28 Haziran 1923'te yapılan ve İkinci Grup'un boykot ettiği seçimler sonucunda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu mecliste çoğunluğu elde etmiştir.

Seçimlerden sonra, 9 Ağustos 1923'te Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi bazı milletvekillerinin katılımı ile Halk Fırkası nizamnamesinin hazırlanmasına karar verilmiş ve 9 Eylül 1923'te nizamname kabul edilmiştir. Halk Fırkası'nın resmen faaliyete geçtiği tarih 11 Eylül 1923'tür. Buna göre Halk Fırkası genel başkanı Mustafa Kemal Atatürk olurken, fırkanın genel sekreterliğine Recep Peker, Meclis Grup Başkanlığı'na da Fethi Okyar (1880-1943) seçilmiştir. İsmet İnönü'nün ismi ilk nizamnamede yer almamıştır. İnönü, Cumhuriyet'in ilanından sonra Genel Başkan Vekilliği'ne ve Meclis Grup Başkanlığı'na getirilmiştir. (Koçak, 1989: 90-91) 29 Ekim 1923'te Halk Fırkası Meclis Grubu'nda sunulan önerinin kabulü üzerine Cumhuriyet ilan edilmiş ve Mustafa Kemal Atatürk ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk krizlerden biri halifelik kaldırılırken yaşanır. Bazı vekiller ve dönemin İstanbul Barosu Başkanı Lütfi Fikri Bey (1872-1934) halifeye destek verir. Ağa Han'ın halifeyi ve hilafeti destekleyen bir açık mektubu da önemli İstanbul gazetelerinde yayımlanır. Muhalif seslerin yükselmesi üzerine Kurtuluş Savaşı sırasında görev yapmış İstiklal Mahkemesi tekrar çalışmaya başlar. *Tanîn* başyazarı Hüseyin Cahit, *İkdam* sahibi Ahmet Cevdet ve *Tevhid-i Efkâr* sahibi Velid Ebüzziya (1884-1945), gazetelerinde halifelik taraftarı mektuplar yayımladıkları için İstiklal Mahkemesi'nde yargılanırlar. (Yalman, 1997a: 907) Yargılamalar sonunda gazeteciler beraat eder. Ahmet Emin Yalman, bu mahkemelerin hiçbir korku yaratmadığı gibi Ankara ile İstanbul arasındaki gerginliği yatıştırdığını ifade eder. (Yalman, 1997a: 913) Bu ilk yargılamalar sonucunda sert bir yaptırım uygulanmasa da hükûmetin muhalif seslere karşı göstereceği tepkinin ilk sinyalleri verilmiştir.

Hiciv dizelerinde ilk yargılamalarla ilgili ciddi bir kaygı yoktur. Örneğin Halil Nihat Boztepe, 4 Şubat 1924'te çevresine dair izlenimlerini aktardığı uzun manzumesinde Hüseyin Cahit'in hâkimlere karşı istediği gibi konuşmasına rağmen başına bir şey gelmediğini söyleyip İstiklal Mahkemesi'ni küçümsemiştir. Mahkemenin savcısı Hüseyin Vasıf Çınar'ın (1896-1935) kendisine dokunamayacağını yoksa heccav Eşref gibi eline kalemi alacağını ekleyen Boztepe'nin heyeti gönlünce ve şen bir söyleyişle iğnelediği görülmektedir:

Gelse İstanbul'a bin Mahkeme-i İstiklâl
Vızlamaktan geri durmam yine zenbûr[57]*gibi*

Dest-i kanun ile bak oldu mu Câhid berdâr
Gerçi hükkâma ene'l-hak dedi Mansûr gibi

Beni tevkîfe cesâret edemez Vâsıf Bey
Alırım deste kalem Eşref-i meşhûr gibi (Boztepe, 1340: 2)

3 Mart 1924 tarihinde hilafetin kaldırılmasına karar verilir. Aynı gece Abdülmecit Efendi (1868-1944) yurtdışına çıkarılır ve hükûmete bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı tek dinî otorite olma niteliğini kazanır. Seçim ve halifeliğin kaldırılması tartışmalarının ardından siyasi faaliyetine devam eden TBMM'nin ikinci döneminde zamanla yeni bir muhalefet doğar. İkinci bir parti kurulacağına dair söylentiler önceden mevcut olmakla beraber yeni meclisin ilk yılında muhalefet, parti içinde kalır ve ayrılığın tetiklenmesi biraz zaman alır. 20 Ekim 1924'teyse Muğla vekili Esat Efendi, İmar ve İskân Bakanı Refet Bey'e (Canıtez) mübadil ve muhacirlerin yerleştirilmesinde görülen beceriksizlik ve yolsuzlukları eleştiren bir soru önergesi verir. Bakan tarafından verilen cevap tatmin edici bulunmaz ve soru gensoruya çevrilir. Bu olay kopuşun başlangıcıdır. Aynı gün Kâzım Karabekir (1882-1948), on gün sonra da Ali Fuat Cebesoy (1882-1968) askerlikten istifa ederek meclise dönme kararı alırlar. 9 Kasım'daysa Rauf Orbay (1881-1964), Refet Bele (1881-1963), Adnan Adıvar (1881-1955), İsmail Canbulat (1880-1926) ve Feridun Fikri Bey (1892-1958) gibi isimlerin arasında olduğu on vekil Halk Fırkası'ndan istifa eder. Bir gün sonra Halk Fırkası, isminin başına "Cumhuriyet" sözünü ekleme kararı alır. 17 Kasım'daysa Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulur. (TCF) (Tunçay, 1981: 99-103) Böylece Kurtuluş Savaşı'na katılan ilk beş paşadan Mustafa Kemal Atatürk dışındaki dördü, muhalif bir çizgiye geçmiştir. İkinci Grup'un üzerinden fazla bir zaman geçmeden muhalif fikirlerin gelişeceği yeni bir siyasi oluşum daha belirmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonraki mizah edebiyatında Kurtuluş Savaşı'nda önemli

[57] Zenbur: Eşekarısı.

başarılar kazanmış paşaların eleştirilip iğnelenmesi de TCF'nin kuruluş süreciyle başlamıştır. Yusuf Ziya, yeni partinin kuruluşundan dört gün önce (13 Kasım 1924) yayımladığı "Cumhuriyet Fırkası'nın Şarkısı" adlı manzumesinde, partinin kurucularını iğneler. Hamidiye Kahramanı olarak bilinen denizci Rauf Orbay'ı siyasi havayı uygun görüp kurnazca çıkar sağlamakla, Kâzım Karabekir'i de muhalif çalışmalara yön vermekle itham eder. Manzumede yalnızca, siyasi fırsatçılık bakımından bir eleştiri ve muhalif grup hakkında örtük bir küçümsemenin mevcut olduğu söylenebilir:

Kasırganın sonunu görür görmez uzaktan
Rauf kaptan indirdi gemisini kızaktan!
Gözü yılmaz dalgadan, akıntıdan, tuzaktan,
Rauf kaptan indirdi gemisini kızaktan!

Ey dümensiz gezenler! Siz de buna kavuşun,
Dümeni elindedir Karabekir çavuşun.
Fırtınalar, boralar, kasırgalar! Savuşun:
Rauf kaptan indirdi gemisini kızaktan

(Çimdik, 1340a: 1)

TCF'ye karşı CHP ve hükûmet yanlıları tarafından yöneltilen eleştirilerin başında yeni partinin net ve farklı bir programa sahip olmayışı gelmektedir. 20 Kasım 1924 tarihli *Akbaba*'da Faruk Nafiz'in Kalender imzasıyla yayımladığı manzumede ancak "hükûmete muhaliflik" ortak payesinin TCF'deki toplanmayı açıklayabileceği ima edilir. Manzumedeki içerik çerçevesinde TCF, CHP ile aynılaştırılır ve partinin siyasi arenadaki "gereksiz"liği okura düşündürülür. Dizelerin ikinci kısmındaysa basının önemli kalemleri Hüseyin Cahit, Ahmet Cevdet, Ruşen Eşref, Yakup Kadri, Yunus Nadi ve Falih Rıfkı'nın mevkileri anılarak İstanbul ve Ankara basını arasındaki muhalif ve muvafık zıtlığı ortaya konur:

Azm ederken meclis-i âlî-i milletten yana
Şöyle tetkik et ki kimlermiş hükümetten yana

Farkı yok zannım Terakkiperverân'ın Halk'tan
Söylemezler başka şey fikr ü kanaatten yana

Sağda paşalar görürsün solda paşalar yine
Eymen ü eyser müsâvi şekl ü heybetten yana

Böyle birkaç fırka halk olmak değil bir fırkadan
Çıksa yüz bin fırka fark etmez hakikatten yana

Gerçi tedricen umumîleşti meyl-i itiraz
Gayr-i memnunlar bugün Adnan ü Refet'ten yana

Bir acep tılsım var üslûbunda güya Cahit'in
Celb-i efkâr eyliyor hep devr-i Talat'tan yana

Gerçi bir şeyler yazar âmâl-i fikr eylerse de

Fikrimiz yok sahib-i İkdam Cevdet'ten yana

Ruşen u Yakup u Nadi'nin büyüktür mevkiî
Lakin en mümtazı Falih'tir hamiyetten yana (Kalender, 1340a: 1)

Osman Cemal Kaygılı, 29 Ocak 1925'te *Akbaba*'da yayımladığı manzumesinde yeni partinin, tutarsız ve farklı söylem parçalarıyla eski bir siyaset güttüğünü anlatır. Bu ifadelerde, dönemin diğer gazetelerinde de dile getirildiği gibi TCF'nin İttihatçılarla irtibat içinde olduğu da düşündürülmek istenmiştir. Manzumede aynı zamanda Kâzım Karabekir'in çocuklar için kaleme aldığı didaktik opera eseri *Şarkılı İbret*'ten ve vekillerin dans etmesinden bahsedilerek Kâzım Karabekir ve diğer parti üyeleriyle de alay edilir ve TCF küçümsenir:

Sırtlarında yamalı bir siyaset hırkası,
Terakkiperverlerin açıldı bak fırkası,
Kurusıkıya kanma, çok sürmez kasırgası,
Terakkiperverlerin açıldı bak fırkası:
Pek fazla alkışlandı o gün "Şarkılı ibret"
Azalar tarafından oynandı bir operet,
Nice aylardan beri ettiler hayli gayret,
Terakkiperverlerin açıldı bak fırkası, (Kanber, 1341: 2)

Parti tüzüğüne bakıldığındaysa siyasal ve ekonomik anlamıyla TCF'nin liberal demokrasiyi savunduğu görülmektedir. Kurulduğu günlerde partinin, İttihat ve Terakki ile bağlantı kurup kurmayacağı da sorgulanmaya başlanmış,[58] Kara Kemal ve Cavit Bey'in önderliğinde toplanan İttihatçıların ne yapacağı merak konusu olmuştur. İttihatçıların, TCF ile aynı ilkeleri benimsemediklerini açıklamaları sonrasında bu tip haberler son bulmuştur. Basın açısından bakıldığında İstanbul'daki gazetelerin TCF'ye destek verdiği söylenebilir. Mustafa Kemal Atatürk ise bu yeni muhalefet partisine cephe almış ve parti programında önemli bir görüş bulunmadığına dair beyanat vermiştir.

[58] Mizah çerçevesinde İttihatçılar ve TCF ilişkisinin sorgulandığı metinlere bir örnek oluşturması bakımından 20 Kasım 1924 tarihli *Akbaba*'nın başyazısından bir pasaj okunabilir. Burada da Kâzım Karabekir'in *Şarkılı İbret* isimli operetine sık göndermelerle TCF eleştirilir: "*Halk Fırkası'nın açıkgözlerine ismini kaptırdıktan sonra adsız kalan yeni fırka, nihayet kendisine münâsip bir unvan bulmuş: Terakkiperver Cumhuriyet! Her ne kadar Meşrutiyet zülüflüsü Kara Kemal efendimize şirin görünüyorsa da, bu terakki kelimesi, başında ittihat olmasa bile, yine bana tuhaf bir ürperme veriyor. Terakkiperver Cumhuriyet!.. Kâzım Karabekir Paşa'nın riyâset edeceği bir fırkaya bu unvanı yakıştıramadım.* (...) *Bana kalırsa, bu fırkaya en münâsip isim "Şarklı Siyaset" yahut "İbret Fırkası"dır.* (...) *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası!... Bu, öyle bir isim ki her kelimesinin altında kirlenmiş birer çehre var. Terakki'sinin altından Canbulat Bey'in İttihatçı yüzü sırıtıyor, Perver'inin altından birkaç perverdenin hayali görünüyor, Cumhuriyet'inin altından Refet Paşa'nın şeytanî gözleri parıldıyor, Fırkası'nın altındansa Cavit Bey'in koca kafası, Cahit Bey'in tüysüz çehresi ve Kara Kemal Bey'in yağlı zülüfleri sarkıyor! Zavallı masum Ermenistan Fatih'i, sen, vatanın istikbalini, ispirtizma ile keşfe çalışırken korkarım ki, sansar gibi sinsi, tilki gibi dessâs eski zaman siyasetçileri, suretâ, senin Şarkılı İbret'inin güfte ve bestelerine ayak uydurarak yarınki oyunlarını hazırlayacaklar.*" (Akbaba, 1340b: 1).

Muhalefet partisinin kurulmasından üç gün sonra İsmet İnönü başbakanlıktan istifa etmiş ve yerine daha ılımlı Fethi Okyar getirilmiştir. Yeni kabine İsmet Paşa kabinesinden belirgin biçimde daha ılımlıdır ve muhtemelen yeni bir partinin çekiciliği karşısında CHP'nin daha fazla çözülmesini engellemek amacıyla kurulmuştur. 27 Kasım'da yapılan güven oylamasında TCF de Fethi Okyar Hükûmeti'ne destek vermiştir. Zaman içinde TCF'nin milletvekili sayısı 29'a çıkar. TCF, CHP tarafından eleştirilmesiyle beraber soldaki siyasi oluşumlarca da hoş görülmez. Örneğin TKP'nin bir yayınında "adı Terakkiperver gerçekte ise oportünist (ecnebi sermaye, kara kuvvet, tegallüp önünde serferü etmeye müsait) bir fırka" olarak tarif edilir. (Tunçay, 1981: 103-104) Türk solu tarafından yöneltilen eleştiriler çevresinde Nâzım Hikmet de 21 Ocak 1925'te *Orak Çekiç* gazetesinde yayımladığı manzumesinde, TCF mensuplarının ağzından partinin politikalarını hicveder. TCF, programıyla daha liberal bir ekonomi politikası önermektedir. Nâzım da -kendi ideolojisi doğrultusunda- yeni partiyi, boş sözler sarf etmekle ve bu sözlerin altında sermayeye ve güçlü olana yakın durarak işçi ve köylüyü sömürmekle itham etmektedir:

Bizim fırkaya derler
Cumhuriyetçi Terakkiperver
Hem fırkacıyız, hem berber
İşçiyi çiftçiyi tıraş ederiz
Perdah olmazlarsa telâş ederiz.

Yaldızlı bir kazık kakalım
İşçinin açlıktan kokan nefesine
Mavi boncuk takalım
Köylünün püskülsüz fesine
Fakat hürmetle riayetle bakalım
Ecnebi sermayesine

(Ran, 2012: 1985)

Bu siyasi hava devam ederken bugün Bingöl'e bağlı bir kaza olan Genç'de Şeyh Sait İsyanı (13 Şubat 1925) başlamıştır. Bunun üzerine 2 Mart 1925'te ılımlı Fethi Okyar Hükûmeti istifa etmiştir. Yeni kabineyi kuran İsmet İnönü, Fethi Bey'in daha hafif önlemleriyle yetinmeyerek 4 Mart'ta TBMM'den Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarttırmış ve iki tane İstiklal Mahkemesi kurdurmuştur. (Tunçay, 1981: 139) Kanuna göre hükûmet sadece idari bir kararla düzeni ve huzuru bozup gericiliği ve ayaklanmayı kışkırtan yayın ve kuruluşları yasaklayıp kapatabilmektedir. Ayaklanma bölgelerinde kurulan İstiklal Mahkemeleri ise meclis onayı olmadan idam kararı verme yetkisine sahiptir. Ayaklanma bölgesinin dışında kurulmuş olanların idam kararlarındaysa meclis onayı gerekmektedir.

Şeyh Sait İsyanı, Takrir-i Sükûn ve İstiklal Mahkemeleri hakkındaki mizahi dizelere bakıldığında bir iki farklı görüş dışında bunların siyasi idareye destek verdiği görülmektedir. Muhalif tutuma bir örnek olarak Halil Nihat'tan alıntı yapılabilir. Boztepe, Fethi Okyar Hükûmeti'nin istifasından bir gün önce yayımladığı "İsyan Münasebetiyle" adlı

manzumesinde, İsmet Paşa'nın üç gün sonra çıkartacağı Takrir-i Sükûn'a gerek olmadığını anlatır. Fethi Bey'in de savunduğu daha hafif önlemlerin uygulanmasını ister. İsyanın bastırılması için fazlasıyla asker gönderilmesine ihtiyaç duyulmayacağını dile getiren şair, isyancıları o bölgeden sürüp cezalandırmanın yeterli olacağını düşünmektedir:

Etmesin devlet tenezzül kuvvet istimâline
Yok benim fikrimce hâcet ordular irsâline:
Ehl-i isyanın yeter tenkîl ü istisâline:
Meclis-i millet hemen gelsin seferber hâline! (Boztepe, 1925: 45)

Takrir-i Sükûn'un ilanından bir gün sonra (5 Mart 1924) yayımlanan *Akbaba*'da Faruk Nafiz'in Kalender imzasıyla yayımlanan dizelerinde, olan bitenin tasviri yapılarak isyanın etnik ve irticacı bir tarafı olduğu vurgulanır. Dizelerdeki "dehşetli", "dinleyemem", "heyhat", "hafta-i vukuat", "millet" "yine kurtul"mak gibi ifadeler, 1924 Mart başında gergin bir bekleyişin hâkim olduğunu düşündürmektedir. Ilımlı Fethi Okyar Hükûmeti'ne karşı inancın da kaybedildiği ifade edilirken, daha sert bir kanatta yer alan İsmet İnönü desteklenmektedir:

Dehşetli çalınca saz-i kürdî
Ben dinleyemem hicaz-i kürdî
Girdikçe bu irtica Genc'e
Santur nedir nedir kemençe
Son hafta-i pür-şüûne heyhât
Dersem yeri hafta-i vukuât
Fethi-i zarif ü nükte-pîrâ
Maruz-ı hücum kaldı zira
İsyanlara olmadan medarı
Terk etti makam-ı iktidarı
Yol yoktu benim de irtikâma
İsmet Paşa çıktı ol makama
Anlat ki nedir senin meramın
Fethi Bey'e vardı ihtirâmın
İşlerde salâh olur mu dersin
Millet yine kurtulur mu dersin (Kalender, 1341a: 1)

Başlayan isyanla beraber Fethi Okyar Hükûmeti mizah basınının eleştirisinden uzak kalmamıştır. Ayaklanmanın başlamasından üç hafta sonra, 7 Mart'ta isyancılar Diyarbakır'ı kuşatmıştır. Bölgeye gönderilen askerlerse 15 Nisan'da Şeyh Sait ve ayaklanmanın başındaki kadroyu ele geçirmiştir. İsyanın tamamının bastırılabilmesi Mayıs sonunda mümkün olmuştur.

Ayaklanmanın ülkeye büyük maddi ve manevi zararları olmuştur. Bunlar içinde Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri gibi demokrasi dışı uygulamalar ülkedeki özgürlük

ortamını sekteye uğramıştır. Takrir-i Sükûn Kanunu ile hemen basın üzerinde denetim kurulmuştur. 6 Mart 1925'te ilk önce *Tevhid-i Efkâr*, *İstiklâl*, *Son Telgraf*, *Aydınlık*, *Orak Çekiç* ve *Sebilürreşat* kapatılmış, bir ay sonra da "Şeyh Sait İsyanı bahane edilerek, muhalefet susturulmak isteniyor" içerikli yazısı sebebiyle Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanîn* gazetesinin yayını durdurulmuştur. (Mazıcı, 1984: 153) Halifeliğin kaldırılması sırasında basın üzerinde oluşturulan kontrol bu defa daha sert bir tahakküme dönüşmüştür. Takrir-i Sükûn ve İstiklal Mahkemeleri mizah dergilerinde belirgin şekilde hicvedilmemiştir. Artık mizah basını, kendine hedef olarak yargılananları seçmiştir. Şüphesiz böyle bir durumun ortaya çıkma nedeni devrin bilindik mizah dergilerinin hükûmete yakın olması ve önemlisi muhalif içeriklere izin verilmemesidir. Bu şartlar altında hiciv ve mizah, uzun sayılacak bir süre yasal ve sosyal bakımdan belirlenmiş bir mecrada akmıştır. Örneğin Faruk Nafiz, demokratik olmayan bu kanunun ortaya çıkışını bir sebebe bağlayıp kapatılan gazetelerin itidalli davranmadığından söz açar. Bu dizelerde tarihî bakımdan haklılık payı olmakla beraber hedef yalnızca kanundan etkilenen gruptur:

Ettiğiçün mutedillik yollarından inhirâf
Sustu İstiklâl ü hem Tevhîd ü hem Son Telgraf
Pek mükemmel olduğun Cahid de eyler itiraf
Sevdiğim gördün mü Takrîr-i Sükûn Kanunu'nu (Kalender, 1341b: 1)

Halil Nihat Boztepe, 1925'te yayımladığı "Takrir-i Sükûn'dan Sonra" başlıklı manzumesinde 1923'te yaptığı gibi rahat bir mizahi söyleme başvuramaz. Kanundan sonra ortaya çıkan sessiz matbuat ortamında okurları talep etse de ilham gelmediğini ifade eder. *Tevhid-i Efkâr* gazetesi sahibi muhafazakâr kimlikli Velid Ebüzziya'yı da anan şair, son gelişmeler karşısında belirsiz bir dil kullanır. Dizelerinin sonundaysa bir Fuzulî mısrasına başvurarak "güvenebileceği bir yol gösterici"nin olmadığını nidâ ve kederle beraber söyler:

Halk-ı âlem yaz diyip arz-ı niyaz eyler bana
İstesem yazmak peri-i şiir naz eyler bana
Sahib-i Tevhîd teklif-i namaz eyler bana
"Ah bilmem neyleyim yok bir muvâfık reh-nümûn" (Boztepe, 1925: 47)

Şeyh Sait İsyanı'na bakan Şark İstiklal Mahkemesi 7 Haziran 1925'te bir ara kararla, ayaklanmayı dolaylı olarak kışkırttıkları iddiasına dayanarak bazı gazetecileri tutuklatır. İlk önce Eşref Edip (1882-1971), Velid Ebüzziya, Abdülkadir Kemalî Öğütçü (1889-1949), Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu (1900-1978), Sadri Ethem Ertem (1903-1943), İlhami Safa (1894-1954)

ve Gündüz Nadir tutuklanırken Ağustos ayının başlarında bunlara Ahmet Emin Yalman, Ahmet Şükrü Esmer, Suphi Nuri İleri ve İsmail Müştak Mayakon da katılır.

TCF'nin polis tarafından aranmasını gazetesinde "baskın" başlığıyla veren Hüseyin Cahit de yargılanır ve ömür boyu Çorum'da sürgüne mahkûm edilir. Bunlarla beraber *Resimli Hafta* dergisindeki haberinden dolayı Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890-1973) ve derginin sahibi ve mesul müdürü Zekeriya Sertel (1890-1980) üç yıl sürgüne mahkum edilir. (Tunçay, 1981: 143-146) Şeyh Sait İsyanı sonrasında kurulan İstiklal Mahkemeleri verdikleri pek çok idam kararıyla basına korku salar. Halil Nihat, Muallim Naci'nin (1850-1893) "Köylü Kızlarının Şarkısı" şiirinin üslubu ve dizelerini alıntıladığı manzumesinde, daha dün İstanbul'da yargılamalar yapmış (1923'teki halifelik tartışmasıyla ilgili yargılamalar) mahkemenin tekrar boy gösterdiğini söyleyerek İstanbul matbuatına baskı yapıldığını anlatır. Mahkemenin önemli simaları Kılıç Ali (1889-1971), Kel Ali (Ali Çetinkaya) (1878-1949) ve Necip Ali Bey'i (1892-1941) de "Aliler" olarak anan şair, bu isimlerin savaş döneminin alışkanlıklarına sahip keyfî uygulamalarının korku saçtığı fikrindedir:

Yine geldi Ankara'dan bugün!
Ne çabuk gelmiş? Buradaydı dün!
Aramam sebep, soramam niçin?
Beli mutlaka yatağanlıdır!

Yürüyorken andırıyor dağı!
Çözülür ya dizlerimin bağı!
Yine yıktı bak yana kalpağı
"O kadar da bakma ziyanlıdır!"

İşte attı el yine mahkeme;
Hele bir düşün, o ne mahkeme!
Bulunur mu üstüne mahkeme?
Alilerle heyeti şanlıdır! (Boztepe, 1925: 59)

12 Mart 1925 tarihli *Akbaba*'da, Faruk Nafiz'in yayımladığı bir manzumedeyse İstiklal Mahkemeleri'nin sonu belli olmayan yargılama süreçlerinin yarattığı korku ortaya konur. Hüseyin Cahit gibi polemikçi ve korkusuz bir gazeteciyi bile susturan mahkemelerin, hükûmeti acımasızca eleştiren Velid Ebüzziya üzerinde de aynı etkiyi yaptığı anlatılır. Yargılanmaya trenle gidenlerin hâlleriyle iktidarın sert ve acımasız ismi Kılıç Ali'nin adı yan yana anılırken yaşanmakta olan karışık günlerin doğurduğu çekince ifade edilir:

Lafz-i kanun ile olmaz diye takrir-i sükûn
Ettiler mahkeme tesisine gayret fi'l-hâl

Gitmek istersen eğer bedava Ankara'ya
Bademâ eyle mecânîn gibi îrâd-i makâl

Bindirirler seni bî-şüphe biletsiz trene
Kastedip halka verirsen heyecan farz-ı muhâl

Öyle bir mahkeme-i âliye-i millet kim
Eyliyor heybeti Cahid gibi tutîyi de lâl

Sade unvanı Kılınç adlı delirik billâh
Bizi iskâta yeter sahib-i Tevhîd misâl

Yetişir zabtedelim hatır averemizi
Gelemez bil ki sükût eyleyen insana zevâl (Kalender, 1341c: 1)

TCF'nin programında yer alan ve daha önce de tartışılan "efkâr ve itikât-ı diniyeye hürmetkâr olmak" prensibi, bütün karşı devrimcilere bir çağrı niteliği taşıdığı gerekçesiyle hükûmet yanlısı basının diline dolanmıştır. Bunun üzerine TCF sert tepkilerle karşılaşmıştır. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde dini siyasete alet ettikleri gerekçesiyle yargılanan Salih Baso (Üsküplü Salih Zeki) ve arkadaşları dolayısıyla 1925 Nisan ayında partinin şubelerinde arama yapılmasına karar verilir. (Tunçay, 1981: 146-147) Bu süreçte yaşananlar partinin Şeyh Sait İsyanı'nıyla bağlantılı olarak görülmesine sebebiyet vermiştir.

16 Nisan 1925'te TCF'nin şubeleri arandığında Faruk Nafiz, TCF üyeleri ağzından partinin hâlini tasvir eder. Kâzım Karabekir'in eserinin ismini almış "Şarkılı İbret'ten Bir Parça" adlı manzumede Kâzım Karabekir ve arkadaşlarının sözleri çalgı, musiki gibi kelimeler kullanılarak basitleştirilir. TCF'nin şubelerinin aranması meselesine değinilirken partinin İttihatçılarla bağ içinde olduğu iddia edilir:

İçtimâ etsek de sorsak anlasak biz üç kara[59]
Çalgımızdan musikîmizden ne ister Ankara
Darü'l-elhan'dan hemen bî-fark iken son manzara
Baskın etmişler bugün ters anlayıp keyfiyeti (Kalender, 1341d: 1)

TCF hakkındaki hicivlerde Kâzım Karabekir'in eserine veya şahsına çeşitli göndermeler yapılır. Karabekir, şahsi kimliğiyle de bir liderlik vasfı taşımakta ve bu sebeple zaman zaman eleştirilmektedir. İlerleyen yıllarda *Akbaba*'da yayımlanan bir manzumede Karabekir'in anılarında savaş zamanının tüm başarısını kendine mâl etmesi hicvedilir:

[59] Üç Kara (Kâzım Karabekir, Kara Vasıf, Kara Kemal). Bunlardan İzmir Suikastı ile bağlantısı olduğu düşünülen Kara Vasıf ve Kara Kemal idama mahkûm edilmiştir.

Dağlar, tepeler çıkıp da kat kat,
Şems-i zaferi men ettim ikat!

Her melhamede peri-i tâli,
Destimdeki seyfe oldu münkat!

Menden öte bir eser eser nist
Müncii vatan menem diğer nist! (Akbaba, 1933: 1)

3 Haziran 1925 tarihinde, TCF'nin tüm şube ve merkezleri kapatılmış, propagandacıları da İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak tutuklanmıştır. (Mazıcı, 1984: 155) CHP grubunun 1925 Cumhuriyet Bayramı arifesinde yaptığı bir toplantıdaysa İstiklal Mahkemesi'nce mahkûm edilenlerin affa uğratılmaması kararı alınmış (Tunçay, 1981: 148) ve böylece TCF üyeleri siyaset dışına itilmiştir.

Bu karışık siyasi havadan bir süre sonra da İzmir Suikastı davası görülmeye başlanmıştır. 14 Haziran 1926'da Mustafa Kemal Atatürk'e İzmir'de yapılacak bir suikast girişimi önceden haber alınarak engellenmiş ve bu olayla ilgisi olduğu düşünülen şahıslar İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Tüm TCF milletvekilleri hakkında tutuklama kararı verilen mahkemede 6 TCF milletvekili asılmıştır. Bu partide yer alan milletvekillerinin hiçbiri bir sonraki dönemde meclise girememiş, 13'ünün siyasal yaşamı kesin olarak sonlanmıştır.

İzmir Suikastı sonrasındaki yargılamaları eleştiren pek bir manzume yoktur. Kâzım Karabekir'in kaleminden daha sonra çıkmış bir manzum hikâyedeyse yargılamalara değinilmiştir. 2 Şubat 1950 tarihli *Millet* dergisinde yayımlanan dizelerde II. Abdülhamit ile hürriyet uğruna idam edilmiş Mithat Paşa (1822-1884) konuşturularak yargılamalar iğnelenmiştir. Asıl sebebi siyasi olan bu tip davaların II. Abdülhamit'ten miras kaldığını ifade eden Kâzım Karabekir, tutuklu pek çok kişi gibi olayla hiçbir ilgisinin bulunmadığını belirtmiştir:

Benim gibi birçok paşalar ve beyler,
Ki bu millete çok hizmet etmişler;
Hep aynı cürümden mevkuf imiş yanyana
Veya üstüste bulunan odalara...
Suikastla maznun imişiz birden
Fakat bilmiyorum kimdir ölen ve öldürülen (Yücebaş, 1976: 489-490)

Manzumede siyasi içerikli davalar sebebiyle ülkenin gelişme kaydedemediği anlatılırken bu tip uygulamaların suçlusu olarak II. Abdülhamit gösterilir. Şüphesiz buradaki

eleştiriler Tek Parti yönetimi hakkında olmasına rağmen isimleri açıkça söylememek amacıyla geçmişte, siyasi olarak hesaplaşılmış bir lidere (II. Abdülhamit) seslenilmiştir:

Ne meşrutiyette terakki ettik, ne de Cumhuriyette.
Hâlâ bu ifritten kalan ruh her yerde,
İnsan boğuyor. Sebep bu kanlı sultandır.
Cihan hür fikirle yürürken kan içen bu şeytandır. (Yücebaş, 1976: 491)

Uğur Mumcu (1942-1993) da İzmir Suikastı'nı tahlil ettiği çalışmasında Kâzım Karabekir tarafından yazılmış başka bir şiiri yayımlamıştır. "*Tam yüz kişiyle sarılmıştı evim/ Cürüm ne imiş henüz yoktu haberim*" dizeleriyle başlayan bu manzumede Kâzım Karabekir, hakkındaki ithamlara cevap vermiş ve mahkemenin siyasi olduğunu düşündürmek istemiştir:

Ben çok acı hakikatler attım ortaya
Mahkemeyi sarstım, fakat etraf kaya
Ölü her şey
Ve kımıldamıyor bir şey (Mumcu, 1993: 36)

İzmir Suikastı sonrasındaki davaların önemli bir kısmında eski İttihatçılarla hesaplaşılmış ve bu şahısların önde gelenleri asılmıştır. Bir kısmı ise sürgüne gönderilerek siyasi bakımdan devre dışı bırakılmıştır. TCF tecrübesi, Şeyh Sait İsyanı, İzmir Suikastı sonucunda ortaya çıkan İstiklal Mahkemeleri ve Takrir-i Sükûn Kanunu ile beraber tasfiye başlamış ve ülkede açık bir muhalefet kalmamıştır. Böylece "Tek Partili Cumhuriyet" kurulmuştur. (Koçak, 1989: 104)

Tek Parti yönetiminden bahsederken bir parantez açarak 12 Ağustos 1930'da ikinci muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın siyaset hayatına atıldığını da ifade etmek gerekir. Fakat bu oluşum gerçek anlamda bir muhalefet etme ihtiyacı sonucunda doğmamıştır. SCF muhalefet edeceği CHP liderleri tarafından kurdurulmuştur. Bu yönüyle danışıklı bir partidir. SCF'nin kurucuları TCF'nin aksine, Mustafa Kemal tarafından belirlenmiş ve onun güvenini kazanmış kimselerdir; ancak buna rağmen, kısa bir süre sonra Mustafa Kemal bu partiye karşı tavır alma gereği duymuş, bu da SCF'nin sonunun gelmesinde önemli rol oynamıştır. (Avşar, 1998: 12) Partinin kurucusu Fethi Okyar'dır. Şeyh Sait İsyanı sırasında eleştiri ve hicivlere maruz kalıp istifa eden Fethi Bey, SCF sebebiyle de hicve konu olmuştur. O dönemde CHP Elazığ milletvekili olarak mecliste bulunan Fazıl Ahmet Aykaç, partinin başkanı hakkında kaleme aldığı manzumesinde yeni muhalefet liderine tek partili düzende haddini bilerek davranması gerektiği konusunda uyarıda bulunmakta ve adeta TCF tecrübesini hatırlatmaktadır:

Birçok sözünün nısfı duman, nısfı kurumdur
Hem sonra o mirim ne çalımdır, ne kurumdur
Hırdavat ki idraki bu halkın bodurumudur
Gaflet yolu üstünde koşup durma çocukça
Zira uçurumdur sonu müthiş uçurumdur. (akt. Çoruk, 2008: 229)

Kısa sürede farklı grupların "muhalif olma" ortak payesiyle ilgi göstermeye başladıkları SCF, üç ay hayatta kalabilir ve 17 Kasım 1930'da kapatılır.

1930'dan sonra genel sekreter Recep Peker, CHP'yi örgütsel yönden ve doktrin bakımından güçlendirmeye çalışmıştır. Peker, partinin devlet örgütü ile hükûmet üzerinde denetim sağlayabilecek güçlü bir siyasal kuruluş oluşmasına çaba göstermiştir. Aynı zamanda, partinin ülkedeki tüm siyasal alana yayılmasını ve tam bir denetim sağlamasını istemiştir. Bu bağlamda çeşitli kuruluşlar parti çatısı altında toplanmıştır. Türk Ocakları kapatılmış ve parti ile bütünleştirilmiştir. Bu fikre karşı çıkan Hamdullah Suphi Tanrıöver, 25 Mayıs 1931'de Bükreş Orta Elçiliği'ne tayin edilmiştir. Türk Ocakları'nın yerine 1932 ile 1950 arasında 478 Halkevi açılmıştır. 9 Mayıs 1935'te düzenlenen kurultayda Recep Peker, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk parti devleti olduğunu açıklamıştır. 18 Haziran 1936'da Genel Başkan Vekili İsmet İnönü tarafından parti ile devletin birleştirildiği beyan edilmiştir. Buna göre, CHP Genel Sekreteri İçişleri Bakanı olarak görev yapacak ve illerde de valiler CHP İl Başkanı mevkisinde bulunacaklardır. (Koçak, 1989: 114-116)

Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de vefat etmesinden bir gün sonra İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilir. 26 Aralık 1938'de Mustafa Kemal Atatürk "Ebedî Şef", İsmet İnönü ise "Millî Şef" ilan edilir.

İnönü yönetiminde Kâzım Karabekir, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış bazı simalar CHP üyesi ve milletvekili olur. 26 Mart 1939'da yapılan seçimlerde Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde görev yapan bazı vekillerse meclis dışında kalır. 29 Mayıs 1939'da toplanan kongrede parti içi denetim sağlaması amacıyla bir Müstakil Grup kurulmuş ve kurultaydan bir ay sonra da valiler CHP il başkanlığı görevinden alınmışlardır. 22 Ekim 1939'da yapılan ara seçimlerle birlikte de Rauf Orbay tekrar meclise girmiştir. Böylece eski dönemde yargılanmış ve meclis dışında kalmış asker kökenli isimler meclise geri dönerken demokratikleşme adına adımlar atılmıştır. (Koçak, 1989: 124-125)

II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle Türkiye'de geniş kitlelerin yaşamını etkileyen ciddi ekonomik sorunlar yaşanmıştır. Bunun üzerine 1942'nin son günlerinde kabul edilen Varlık Vergisi ile savaş sırasında elde edilen servetlere devlet tarafından el konulması gündeme gelmiştir. Uygulamadaysa gayrimüslim vatandaşların vergi miktarı olağanüstü derecede yüksek tutulmuştur.

Mevcut sosyal ve ekonomik sorunlardan dolayı eleştiriler devam ederken 1943 sonrasında CHP ve hükûmete karşı "özgürlük", "demokrasi", "ırkçılık" "faşizm" kavramları üzerinden eleştiriler de yöneltilir. Dönemin *Tan* ve *Vatan* gibi gazetelerinde bu eleştiriler sıkça dile getirilir. 1944 Eylül'ündeyse "Irkçılık-Turancılık" davası görülür. Diğer yandan *Adımlar, Yurt ve Dünya, Yürüyüş, Barış Dünyası* dergileriyle *Tan* ve *Vatan* gazetesi de kapatılır. Böylece basındaki muhalefet büyük oranda bastırılır.

7 Ocak 1946'da kurulan DP'yle birlikte muhalefetin gelişeceği bir siyasi merkez kurulmuştur. Kısa süre sonra (21 Temmuz 1946) yapılan ve şaibeli olarak adlandırılan genel seçimlerde CHP iktidarını korumuşsa da muhalefet güçlenir ve CHP şiddetli eleştirilere maruz kalmaya başlar. Seçim sonrası kurulan Recep Peker Hükûmeti ile DP arasında sert tartışmalar yaşanır. İsmet İnönü de 12 Temmuz 1946'da bir beyanname yayımlayarak siyaset havasını yumuşatmayı hedefler. Bunun üzerine Recep Peker 9 Eylül 1947'de istifa eder. 10 Eylül'de Hasan Saka (1886-1960) Hükûmeti kurulur. Bu hükûmet 8 Haziran 1948'de istifa eder ve 9 Haziran'da II. Hasan Saka Hükûmeti kurulur. II. Hasan Saka Hükûmeti de ülkenin ve CHP'nin daha demokratik bir şekle girmesi için çalışır. 14 Ocak 1949'da II. Hasan Saka Hükûmeti'nin istifası üzerine Şemsettin Günaltay (1883-1961) yeni hükûmeti kurar. Bu dönemde iktidar-muhalefet ilişkilerinde yakınlaşma olur ve siyasal gerginlik azalır. Seçim yasasında gizli oy-açık sayım ve adlî denetim gibi değişimler yapılır. 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçim sonucunda Türkiye'de iktidar değişir. (Koçak, 1989: 153-154)

CHP ve Tek Parti rejimine dair hicivlerin tarih içindeki seyrine bakıldığında bunların önemli bir kısmının İkinci Dünya Savaşı sonunda başladığı görülmektedir. Bilhassa Mustafa Kemal Atatürk hayattayken CHP ve rejim hakkında az ve temkinli hicivler yazılmıştır. Şüphesiz 1938'e kadar muhalif kanadın yargılandığı ve sonu idama uzanabilecek çeşitli davalar şair ve yazarları korkutmuştur. Ayrıca edebiyatçıların çeşitli bürokratik ve siyasi görevler alarak Tek Parti rejiminin bir parçası olduğu da görülmektedir. Bu dönemde Halil Nihat'ın siyasi hiciv kabul edebilebilecek bir kasidesine (Kaside-i Vatan) ve benzer nitelik gösteren dizelerine rastlamak mümkündür. Süreli yayınlarda çıkan manzumelerdeyse sorunlar

sosyal boyutta yansıtılmış ve siyasi hicivlere pek yer verilmemiştir. Şahıslar bağlamındaysa ikinci derecede önemli yahut muhalif konuma düşmüş isimler hicvedilmiştir. Açıkçası, yönetimin hicve pek tahammülü olmadığını kanıtlayan örnekler mevcuttur.

Bu bağlamda yer alan "Memleketten Haber" başlıklı bir şiire bakılabilir. Sabahattin Ali bu manzumeyi yazdığı iddiasıyla mahkemeye sevk edilmiştir. Bazı kimselerin şahitliğine dayanılarak da yazar mahkûm olmuştur.[60] Dörtlüklerde Cumhuriyet'in kurucu simalarından ve Mustafa Kemal Atatürk'ten bahsedilmektedir:

Hey anavatandan ayrılmayanlar
Bulanık dereler durulmuş mudur?
Dinmiş mi olukla akan o kanlar?
Büyük hedeflere varılmış mıdır?

Asarlar mı hâlâ Hakka tapanı?
Mebus yaparlar mı her şaklabanı?
Köylünün elinde var mı sabanı?
Sıska öküzleri dirilmiş midir?
(…)
Cümlesi belî der enelhak dese
Hâlâ taparlar mı koca terese?
İsmet girmedi mi hâlâ kodese?
Kel Ali'nin boynu vurulmuş mudur? (Ali, 2004: 13)

CHP en çok ülke ve toplum üzerinde demokratik olmayan bir tahakküm kurduğu gerekçesiyle hicvedilmiştir. Nâzım Hikmet, 21 Ocak 1925'te yayımladığı "Destan" adlı manzumesinde hiciv şiirlerinde sık kullanılan dedim-dedi üslubuyla TCF ve CHP'yi seçmen

[60] Sabahattin Ali, bu hicvi bir dost meclisinde okuduğu iddia edilerek "*Reisicumhur hazretlerini gıyaben tahkir eylemekten*" (Ali, 2004: 17) suçlu bulunmuştur. Kendisi bu manzumeyi yazmadığını ifade etmesine rağmen, çevresindekilerin aleyhte şahitliğiyle hüküm giymiştir. Asım Bezirci de bu şiirin aslının Bektaşi hareketi ile ilgili olduğunu, bazı kısımlarının sonradan değiştirildiğini ve Almanya'da yazıldığını söylemiştir. İddiaya göreyse S. Ali, bu manzumeyi Konya'da bir sohbet sırasında okumuştur. Suçlu bulunan yazar, 26 Aralık 1932'den 29 Ekim 1933'e kadar hapis yatmıştır. Cezası affedilince memuriyete geri dönmeyi talep eden sanatçıdan fikirlerinin değiştiğini ispatlaması istenmiştir. (Bezirci, 1979: 27-32) Sanatçı af dilemek amacıyla *Varlık*'ta "Benim Aşkım" adlı şu methiyeyi yayımlamak durumunda kalmıştır:

Sensin, kalbim değildir, böyle göğsümde vuran,
Sensin "Ülkü" adıyla beynimde dimdik duran,
Sensin çeyrek asırlık günlerimi dolduran;
Seni çıkarsam, ömrüm başlamadan bitiyor.

Hem bunları ne çıkar anlatsam bir düziye?
Hisler kambur oluyor dökülünce yazıya
Kısacası: Gönlümü verdim Ulu Gazi'ye,
Göğsümde şimdi yalnız onun aşkı yatıyor. (Ali, 1934: 201)

karşısına geçirmiştir. Her iki partiyi de çekinmeden hicveden şair, CHP'nin halkı siyasetten uzak tutmaya çalışıp onu eşek yerine koyduğu fikrindedir:

Terakkiperver'lere kanmayın
Onlar dostunuzdur sanmayın
Parmağınızı siyasete banmayın
Palan olsa da sırtınıza sırma hırkamız
Samansız bırakmaz sizi Fırkamız. (Ran, 2012: 1985)

Meseleye ezilen halk sınıfları açısından yaklaşan Nâzım Hikmet bu hicvi CHP henüz kuvvetli bir parti-devlet oluşumu hâline gelmeden yazmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi CHP, hiciv ve mizahla ilgilenen diğer isimler tarafından İkinci Dünya Savaşı (1945) sonrasında bu tip eleştirilere maruz kalmıştır.

Şair ve yazarların CHP'yi hicvetmesinin altındaki nedenlerden biri parti-devlet anlayışı ve evrensel demokrasinin ihlal edildiğini düşünmeleridir. Örneğin Hüseyin Rifat, açık oy-gizli sayım sistemiyle gerçekleştirilmiş seçimlerin, demokratik olmadığı düşüncesindedir. Şair, hicvinde Atatürk'ün bir tartışmasında kullandığı ve ardından Recep Peker'in de zaman zaman tekrar ettiği "Biz bize benzeriz." sözüne atıfta bulunmuştur. Peker bu ifadeyi "*bizim inkılâbımız hiçbir bakımdan kopya değildir, orijinaldir.*" (Peker, 1984: 34) anlamında kullansa da, eleştiriler pratikteki uygulamalara odaklanmıştır. CHP'nin parti-devlet sürecindeki öne çıkan ideoloğu Peker, zaman zaman ülkede demokrasinin, kendine has şekillerde uygulanabileceğini ifade etmiştir. Tek Parti yönetiminde "Biz bize benzeriz." sözü ile vücut bulan anlayış hiciv şairleri tarafından eleştiriye katlanamayan ve evrensel hukuka uymak istemeyen bir yönetici portresini tasvir için kullanılmış gibidir:

İntihapta uyalım, uyalım Avrupa'ya
Seçelim doğru yolu kendimize;
"Benzeriz biz bize!" dersek halâ,
Benzemez kimse bu dünyada bize!.. (Işıl, 1946: 11)

CHP'yi 1946'dan sonra sık sık hicvetmiş isimlerden biri de Faruk Nafiz Çamlıbel'dir. Daha önce de belirtildiği gibi Çamlıbel, Tek Parti Dönemi'nde istemesine rağmen vekil olamamış, DP'nin mecliste bulunduğu dört dönemdeyse bu partinin İstanbul milletvekili olarak görev yapmıştır. "Biz bize benzeriz." fikrini Faruk Nafiz de alaya alır. Hüseyin Rifat'ın dizelerinde didaktik bir yön mevcutken Çamlıbel daha saldırgan bir tutumu benimser:

Hilkat garibeleri birbirine benzemez;
"Biz bize benziyoruz!" sözü bundan garazdır.
Biz cihâna benzemek zorundayız hülâsa,

Dalın değil, ağacın meyvesi bir kirazdır! (DO, 1947g: 17)

Çamlıbel, alıntılanan beyitlerdeyse CHP'nin 1946 seçimlerinden sonra meclisi paylaştığı DP'ye karşı "En iyisini biz biliriz." anlayışıyla siyaset alanı bırakmadığını ve CHP'nin demokrasiye alışamadığını mizahla ifade etmektedir:

Tek fırkalı hükûmet tarzı mı istiyorsun?
Bu tarzın âlâsını yoktan da var ederler!

Çok fırkalı idare usulünü dilersen
Hemen adımlarını ona ayar ederler!

Bir de hiç fırkasız idare şekli var ki
Emredersen onu da bir gün imar ederler!

Ancak, idare şekli her ne olursa olsun,
Her işte kendileri arz-ı didar ederler!
(...)
Tek fırkanın ricali çok fırka işinde de
Ehil olduklarını bize ihtar ederler! (Çamdeviren, 1947b: 4)

CHP'nin, Tek Parti Dönemi alışkanlıkları muhalefetle sağlıklı ilişkiler kurmasını, en azından başlangıçta, engellemiştir. DP'nin mecliste olduğu ilk zamanlarda, özellikle başbakan Recep Peker, sert bir üslupla DP'yi suçlamış hatta Adnan Menderes'e (1899-1961) "psikopat" ithamında bulunmuştur. Bu durum üzerine ufak çaplı siyasi krizler yaşanmıştır. Faruk Nafiz, başka bir hicvinde CHP'nin ağzından partiyi yererken sert tartışma ortamını, Tek Parti'nin yeni düzeni kaldıramamasına bağlamıştır. Çamlıbel, partinin hem imar politikasıyla alay etmek hem de siyasi otoritesini pekiştirme isteğini hicvetmek için heykellerden bahsetmiştir:

Hükmetmeye tek fırka zamanından alıştık,
Ferman yine bizlerde, fakat engelimiz var.
Asâbımız oynar yanılıp kim dokunursa,
İcra-yı hükûmet gibi bir bamtelimiz var.
Etrafına isterse demir daireler işler,
Bilcümle demokratlar için pergelimiz var.
Kim der ki güzel yurdu bugün etmedik imâr?
Her caddenin üstünde birer heykelimiz var.
(DO, 1946a: 303)

Necip Fazıl, Recep Peker yönetiminin bir gün son bulacağı ve tarih önünde hesap vermek zorunda kalacağı fikrindedir. 1947'de yayımladığı dizelerde, "*Tek taraflı ispatlarla geçtiyse de yirmi beş yıl,/ Bugünlerin arşınına, yarınların Halebi var.*" (Kısakürek, 2008: 7) diyen şair, Peker'in kurduğu CHP Hükûmeti'nin ileride demokratik normlara göre değerlendirilip sınıfta kalacağını söyler.

CHP'nin halka ve özellikle köylüye karşı tutumunda elitist bir yaklaşım içinde olduğu ileri sürülmüştür. CHP'nin halktan kopuk ve onu aşağı gören bir yaklaşım içinde olduğunu ifade eden Çamlıbel, bir manzumesinde "Köylü milletin efendisidir." sözünden hareketle ve bu sözü ironi aracılığıyla çarpıtarak mevcut bakış açısını belirginleştirir:

Halk diyor ki, beyine emrediyor uşağı;
Uşağın elinde efendinin kuşağı.
Halk Partisi diyor ki, kâhya besler bey, paşa;
Biz de senin keyfinin kâhyasıyız...bin yaşa! (DO, 1947b: 53)

Faruk Nafiz Çamlıbel, CHP'nin halkı hor gören tutumunu başka dizelerde de hicvetmiştir. Şairin bazı mizahi manzumelerinde kullandığı "*Hem fırkaya Halk ismini tevcih ediyorlar./ Hem halka diyorlar kara bir kitle-i vâhî*" (AO, 1948: 729) beyti de onun bu minvalde tekrarladığı fikirlerini özetlemektedir.

Necip Fazıl 1947'de yayımladığı bir hicvinde Anadolu tasvirine yer verir. Kısakürek, Çamlıbel'le benzer bir şekilde, Anadolu'nun fakirliğe, hastalığa terk edildiğine ve taşrada yaşayan vatandaşa hizmet götürülmediğine vurguyu ironi aracılığıyla yapar:

Ce. Ha. Pe'den öğrenelim muamele ne demektir?
Her bucakta baş baş insan alır satar celebi var.

Rakısiyle sıtmasiyle ne mesuttur, Anadolu!
Bir sabırlı yüreciği, bir de gamsız merkebi var. (Kısakürek, 2008: 7)

Necip Fazıl, "Senin" adlı manzumesinde de CHP'ye seslenir. Manzumede CHP'nin halka hizmet sunması gerekirken onun üzerinde tahakküm kurması hicvedilir. Suçlayıcı bir üslubun hâkim olduğu dizelerde, CHP'nin önemli bir dayanağı olan Atatürk İlkeleri'nin de halka karşı kullanıldığı iddia edilmektedir. Kısakürek, CHP'yi manevi açıdan zayıf olmakla itham ederken bu tutumun ahlaksızlığa sebebiyet verdiğini düşünmektedir:

Milletin başına vurdun tokmakla,
Binbir çorap ördün altı parmakla,
Tanrı sensin diye taşa tapmakla,
Karardı namusun, vicdanın senin!... (Kısakürek, 2008: 8)

Aziz Nesin CHP yönetiminde ülkede hiçbir ilerlemenin yaşanmadığını, insanların açlık içinde olduklarını ve yöneticilerin koltuklarını bırakmak istemediklerini bir pastişle anlatır:

Uyuz eşek anırdı, meşin kırbaç şakladı
Yirmi beş yıl araba yerinde durakladı.
Aç susuz insanlarla hep dikildi saraylar

Kırılmıyor bir türlü, koltukta paslı yaylar.

Nesin, manzumesinde çizdiği olumsuz tablonun ortaya çıkmasında yöneticileri sorumlu görürken halkın da yönetimin icraatlarını sorgulamayan zihniyetini eleştirir. Asıl şiirde olduğu gibi bu pastişte de yola çıkmış şair bir yolcunun han duvarına yazdığı fakirlikten bahseden dörtlüğü okur ve cevabını verir:

Sana kimler acısın, haline senin yazık,
Yetişmez mi bunca yıl yediğin bunca kazık?
Az değil senin gibi gidiveren tantuna
"Post verenler yabanın hayduduna kurduna."
"Ey garip çizgilerle dolu han duvarları!"
Daha çok güdecektir bir çoban davarları (Nesin, 1948: 26)

CHP, DP'nin meclise girmesinden sonra ortaya çıkan tartışmaların şiddetli olması bakımından da eleştirilere maruz kalmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün siyasi havayı yatıştırmak için 11 Temmuz 1947'de yayımladığı beyannamenin de istenen etkiyi uyandıramaması üzerine 9 Eylül 1947'de Recep Peker kabinesi, eleştirilere dayanamamış ve istifa etmiştir. Peker Hükûmeti'yle birlikte partinin yayın organı *Ulus* gazetesinin başyazarı Falih Rıfkı da görevinden ayrılmıştır. Aziz Nesin, bu değişikliğin vesayete pek etki etmeyeceğini düşünürken *Ulus*'a ve Falih Rıfkı'ya çatmaktan da geri durmamıştır:

On kuruşa sattılar şu zavallı "Ulus"u,
Başmuharrir kesildi en cıvığı sulusu,
Çalarlar sıkışınca yeni bir yem borusu;
Şimdi tavsiye oldu şu kırk yıllık iltimas
Ne değişti bilmem ki, eski hamam eski tas. (Nesin, 1948: 14)

Peker'in başbakanlıktan istifası DP tarafında bir zafer olarak görülür. Faruk Nafiz, CHP'yi ve Peker'i hicvettiği manzumesinde vesayetten söz açar ve kendi partisine de başarıdan pay biçer:

Daha dün dinlenirdi Başbakanın her sözü
Semâdan inmiş gibi, tövbeler olsun, âyet!

Bugün kalkmak üzeredir Halk Partisi'nden bile
Yirmi beş yıldan beri devam eden vesâyet.

Vesâyetin baskıdır bizde nâm-ı diğeri,
Demokrat Parti çözdü bu esrârı bidâyet. (DO, 1947ı: 113)

Faruk Nafiz, 10 Eylül 1947'de görevi devralan ve Recep Peker'den daha ılımlı bir başbakan olan Hasan Saka'ya seslendiği hicvi "Saka'name" de, ülkede muhalefete karşı baskı

olduğunu ifade eder. İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkede yaşanan açlığın da görmezden gelindiğini düşünen Çamlıbel, altı ilkenin bir silah olarak kullanılıp DP'ye baskı yapıldığından yakınmaktadır:

Ne demek, askı yok, baskı yok demek;
Çıplağa giyimli, açа tok demek;
Altı hançer midir, altı ok demek?...
Düşün ki, karşıda düşman değildir! (DO, 1947j: 233)

Necip Fazıl, "Neyleyim" manzumesinde hem yeni Başbakan Saka'ya hem de 17 Kasım 1947'de toplanan CHP kurultayına taş atar. Saka'nın ne kadar ılımlı bir siyaset gütse de hâlihazırdaki mali sorunlara bir çare bulamayacağını iddia eder. Başbakan'ın Trabzonlu olmasına gönderme yaparak "taka" sözcüğüyle yetersizliğin altını çizen Kısakürek, geçici çözümlerin ve kriz anlarında parti kurultayı toplanmanın da yarar sağlamayacağı görüşündedir:

Irmak kuru, çeşme kör, sakaları neyleyim?
Nuhun gemisi lâzım, takaları neyleyim?
Ya baş derdi konuşun, yahut hiç toplanmayın;
Kurultay kapısında tokaları neyleyim?
Bahsetme sayın bayım, beş yıllık pilânlardan,
İki ucu kavuşmaz yakaları neyleyim? (Kısakürek, 2008: 9)

Faruk Nafiz de Hasan Saka'nın aksaklıklarda suçu Recep Peker yönetimine atmasını doğru bulmaz. Devam eden hayat pahalılığının sorumlusu olarak Peker döneminde alınan 7 Eylül kararlarını gösteren Saka Hükûmeti'ne Çamlıbel cevaben artık Peker'in iktidarda olmadığını hatırlatır:

Sorarsan esbabını bu bitmeyen zamların,
Yedi Eylül kararı, nâm-ı diğer, Pekermiş!

Peker devrildi ammâ ayaktadır eseri;
Vay nârına yandığım! Ne yaman esermiş! (DO, 1948e: 789)

Mümtaz Faik Fenik'in (1905-1974) kullandığı Yedekçi müstearıyla *Kahkaha* dergisinde yayımlanan bir manzumede Hasan Saka'nın Trabzonlu olmasına gönderme yapılarak eleştiri kaldırmayan bir yapıda olduğu anlatılır:

Tirepizon uşşağı
Altın dolu kuşşağı
Hele bir tenkit eyle
Alıverir aşşağı... (Yedekçi, 1948: 40)

Hükûmetler değişse de uzun süren Tek Parti yönetiminde antidemokratik ve adaletsiz bir yönetim biçiminin var olduğunu düşünen Necip Fazıl, 1947'de yayımladığı manzumesinde güçlüyü koruyan ve güçsüzü ezen bu sistemin devlet geleneğine de zarar verdiğini ifade eder:

Kanlı bir sofraya geçtin oturdun,
Haksızı korudun, haklıyı vurdun,
Çınar ağacına yosun tutturdun
Dikenlerle dolu vatanın senin!... (Kısakürek, 2008: 8)

Siyasetçilerin yönetici zümrenin çıkarları doğrultusunda çalışan bir sistem kurduğunu iddia eden Aziz Nesin, Tek Parti yönetiminde bir yere gelebilmeyi hükûmet güdümünde olmaya ve rüşvete bağlayarak devlet içinde yozlaşma olduğunu dile getirir:

Dünyanın keyfini kimse süremez
Şu Halk Partisi'ne kul olmayınca
Ne yapsa rahatlık yüzü göremez
Makam otosuna yol olmayınca
Şahım ile etme yanılıp niza,
Başına gelir ha, düz yolda kaza
Rüşvetsiz atılmaz bir küçük imza
Hapı yuttun demek pul olmayınca
(Nesin, 1948: 42)

Faruk Nafiz de CHP'nin ılımlı bir politika yürütme çabasına rağmen bunda pek becerikli olmadığını düşünür. Tek Parti iktidarının çok partili sisteme geçince bocaladığını CHP'yle alay ederek okurlarına iletir. Çamlıbel, Pir Sultan Abdal'ın "demedim mi" redifli nefesinin pastişini yapar:

Demokrasi ateş gömlek
Giyemezsin demedim mi?
Giyince de çıkarayım
Diyemezsin demedim mi?
Varken sütlaç, muhallebi,
Ne koz kırarsın, çelebi?
Hürriyet demir leblebi,
Yiyemezsin demedim mi?
(DO, 1947d: 185)

Necip Fazıl, "Menderes" başlıklı manzumesinde DP iktidarından önceki siyasi dünyadan bahsederken tüm demokratik hakların askıya alındığını, sürgünler ve hapisler arasında ülkenin susturulduğunu söyler. Kısakürek, dizelerinde Mısır Firavunu İkinci Ramses'le CHP yönetimini karşılaştırıp mübalağaya başvurarak hicvini etkili hâle getirir:

Bizim, illet ve zillet;
Bizim, menfa ve mahbes.
Bu daimî bir kanun,
Halk Partisince muhdes.
Yapmadı böylesini,
Fir'avn İkinci Ramses.
Millet, dilsiz bir bülbül;
Vatan, sağır bir kafes;
(Kısakürek, 2008: 11)

Aziz Nesin, Tek Parti yönetiminin İttihat ve Terakki'nin keyfi idaresinden pek bir farkı olmadığını *Markopaşa*'da yayımladığı "Dediğin" adlı manzumesinde dile getirir. Nesin'in manzumesi, Muallim Naci'nin aynı redifli hicvinin pastişidir. Hicivde kullanılan "dediğin" redifi sadece Naci'nin şiirini taklit ederek mizah oluşturmak için değil, halkın zihnindeki CHP algısını da sorgulatmak amacıyla kullanılmıştır:

Senin ey millet-i merhume değişmiş lûgatin
Eyi teşhise çalış, kargadır önder dediğin

"İttihad"ında aşındırmış idin dâmenini
Ne atâ (!) etti, bilirsin sana "Enver" dediğin.

Aynı cinsten ve o maldan bu bakaya-yı züyûf
Bir çakıl parçasıdır sehv ile cevher dediğin.

Kokladım -misk diye- yıllarca o kokmuş eteği
Böyle murdar mı kokar hep, senin anber dediğin (Nesin, 1947a: 2)

DP ile CHP arasındaki muhalefet devam ederken, DP içinde bir bölünme olur. Çeşitli istifa ve ihraçlar yaşanır. Bu isimlerden bazıları 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi'ni (MP) kurarlar. Yeni partinin önde gelenleri Fevzi Çakmak (1876-1950), Osman Bölükbaşı (1913-2002), Enis Akaygen (1880-1956), Yusuf Hikmet Bayur (1891-1980), Kenan Öner, Osman Nuri Köni (1884-1953), Mustafa Kentli ve Sadık Aldoğan (1888-1965) olarak sayılabilir. (Koçak, 1989: 152) MP siyasi hayatı boyunca büyük bir başarı gösteremez. Yöneticileri Sadık Aldoğan, Kenan Öner ve Hikmet Bayur'dan mizah dergilerinin sütunlarında bahsedilir ve parti hakkında az olmakla birlikte eleştirel dizeler yazılır. MP'nin siyasetçileri hakkındaki dizelere örnek olarak Necdet Rüştü Efe'nin Kenan Öner ve Hikmet Bayur hakkındaki iğneleyici portrelerine göz atılabilir. Bu dizelerde iki siyasetçi de "dönek"likle suçlanır:

Hikmet Bayur	**Kenan Öner**
Sapmış yine -Allah bilir-	*İçti, henüz az doyduğu*
Çıkmaz yola Hikmet Bayur!...	*Bu şarabı Kenan Öner:*
Rakkas gibi gidip gelir	*Kötüledi baş koyduğu*
Sağa, sola Hikmet Bayur!...	*Bir mihrabı Kenan Öner!...*
	(…)
Belli olmaz ne dediği;	*Partisini şikâr etti,*
Bazı kötü, bazı iyi…	*Bilmem bunda ne kâr etti?...*
Yelteniyor her partiyi	*Böylelikle inkâr etti*
Kontrole Hikmet Bayur!...	*Son kitabı Kenan Öner!...* (Efe, 1948: 6)

Parti hakkında eleştirilere örnek olarak da Faruk Nafiz Çamlıbel'in bir manzumesi gösterilebilir. Burada da 1951 seçimleri öncesinde MP'nin siyasi çıkarlar uğruna ideal

duruşunu bozup oy avcılığına başlaması iğnelenmektedir. Çamlıbel'e göre bu siyaset tarzının adı "mavi boncuk politikası"dır:

Beyazıt meydanında dolaşırken lâiktir;
Câmiine girince hemen mevlid-hân olur.

Bir mayısta, bakarsın, sosyalisttir katıksız;
Ramazanın birinde hâfız-ı Kur'an olur.
(...)
Adına mâvi boncuk siyaseti diyorlar;
Bu siyaset, doğrusu, pehpehe şâyân olur.
(...)
İki burdan, bir ordan oy toplayıp Meclise
Üç dört milletvekili göndermesi şân olur!

Nasıl sığar kabına, Ey Ozan, bir parti ki
Başhatibi General Sadık Aldoğan olur?... (DO, 1950a: 1074)

DP, 17 Ekim 1948'de yapılacak milletvekili ara seçimlerine seçim güvenliği olmadığı gerekçesiyle katılmayacağını 9 Temmuz 1948'de açıklar. Benzer bir şekilde MP de seçime katılmama kararı alır. DP milletvekili Faruk Nafiz, 10 Eylül 1948'de yayımladığı manzumesinde Tek Parti'nin seçimleri hileli yürüttüğünü iddia eder. Bu tip bir hicvin yazılmasında şüphesiz 1946 seçimlerindeki bazı hukuksuz uygulamalar etkilidir. Çamlıbel, bir seçim gününü tasvir ettiği manzumesinde "*Bu sabah çıktım evden çekip Bismillâhımı,/ Koydum arka cebime kurşunsuz silâhımı.*" diyen bir görevlinin ağzından seçimin iç yüzünü tasvir eder:

Sandığa giden yollar öyle ıssız ki, şaştım,
Nüfus sayım günü mü, ya seçim sabahı mı?

Binde bir nisbetinde sandığa oy atanlar
Saatte bir ziyâret ediyor dergâhımı.
(...)
Sorsalar, sandık başı arı kovanı derim;
Demesem, şaka değil, keserler iflâhımı.

Binde bir iştiraki yüzde altmış yaparım;
Fazla değil, bu kadar severim ben şâhımı! (DO, 1948d: 741)

II. Hasan Saka Hükûmeti'nin 14 Ocak 1949'da istifa etmesinin ardından göreve gelen Şemsettin Günaltay yönetiminde eleştiriler sadece kısa bir süre için kesilebilir. Yeni başbakan Günaltay'ın uğraşmak zorunda olduğu siyasi ve sosyal meseleler vardır. Zira ülkede hâlen ciddi bir ekonomik hamle yapılamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında vaat edilen

Marshall Yardımı'ndan da ciddi bir şekilde yararlanmak mümkün olmamıştır. Bu zor tablo hicve mübalağayla beraber yansımıştır:

Hâlâ sürüyor tarlayı bir tahta sabanla
Mahkûm-ı kader bir yığın eshâb-ı kanâat
Tekrar ediyor bildiği evrâdı Günaltay
Bir başka duâ bekliye dursun bu cemâat
Miskal ile yardım geliyor müttefikinden
Zâhir edecekler bize cennette şefâat (AO, 1949b: 1227)

Faruk Nafiz, "Hicve Değmez" manzumesindeyse Şemsettin Günaltay'ın seleflerinden pek bir farkı olmadığını belirtir. Çamlıbel'e göre Tek Parti zihniyeti devam etmektedir. Şair bu duruma meşhur heccavlar Eşref ve Nef'î'nin dahi katlanamayacağını ifade eder:

Halef olmuşsa nedir farkı Günaltay Peker'e
Güm güm ötmüştü bu lehçeyle zamanında selef
İnkılâbın mütevellisi imiş Şemsüddin
Düşüyor zannederim sahib-i evkaafa esef

Hayretinden eli varmazdı eminim kaleme
Gelmiş olsaydı bugün âleme heccâv Eşref
Hangisinden acabâ başlayayım hicve diye
Edemez doğrusu Nef'î bile tayîn-i hedef (AO, 1950: 1482)

Orhan Seyfi Orhon, seçimlerden önce, başbakanken "İktidarın düğmesi elimdedir. Şöyle bir bastım mı işler düzelir." ifadesiyle çeşitli siyasi ve ekonomik sorunları ortadan kaldırabileceğini iddia eden Günaltay'ın, seçimlerden sonraki durumuyla alay eder:

"Bendedir, zira, diyordun iktidarın düğmesi,
Şöyle bir bastım mı..." Bastın, lâkin işler oldu ters!
Bir kıyamet koptu, gördük sonra hayretle ki;
Dört ayak sen yerdesin, sırtında Adnan Menderes! (Orhon, 1951: 67)

DP'nin tek başına iktidar olduğu 14 Mayıs 1950 tarihli genel seçimlerden sonra, CHP yönetimi hakkındaki eleştirilerin 1954 seçimleri öncesine kadar azalarak devam ettiği ve hiciv dizelerinde partiyle hesaplaşmaya girildiği görülür. Faruk Nafiz, 26 Mayıs 1950'de yayımladığı "Zulmetten Nûra" manzumesinde, halkın seçimle beraber tüm dertlerini dile getirdiğini düşünmektedir. Çamlıbel, gizli oy-açık tasnif sistemiyle yapılan ilk seçimlerin sonunda ortadan kalkan Tek Parti ve Millî Şefliğin geçmişteki acıların da kaynağı olduğu fikrindedir:

Açığa vurdu herkes gizli oylarla işte:
"Dertliyiz, içtimaî, idârî, iktisadî!"

Bağrı öyle yanık ki milletin, zannedersin,
Tepesinden tütüyor Fuzûlî-i Bağdâdî.

Tek parti, tek şef, tek el sistemidir cihanda
Gürültüsüz, kavgasız her ıztırâba bâdî (DO, 1950b: 1108)

1952'de *Akbaba*'da Siyasi imzasıyla yayımlanan manzumede de seçimlerde mağlup olmuş CHP'nin geçmişi ve Tek Parti Dönemi ele alınır. Yukarıda alıntılanan dizelerdeki gibi hesaplaşma içeriğine sahip bu manzumede DP'den önce, vatandaşların korkutuldukları ve siyasi otoriteye itaat etmeye zorlandıkları belirtilip Tek Parti yöneticilerinin kendilerini insanüstü varlıklar gibi gördükleri ve partinin halkı hor gören bir yapıda olduğu dile getirilir. Manzumede artık muhalefetteki Şemsettin Günaltay'dan ve Reşat Şemsettin Sirer'den (1903-1953) de tecrübesiz ve eyyamcı siyasetçiler olarak bahsedilir:

Ah o günler ki diğer-gûn idi dünyaya göre
Keyfimiz gökte değil yerdeki mevlâya göre

Herkes efkârını dikkatle ayar eylerdi
Karaoğlanda duran bir iki sehpaya göre

Biz geçip gitti o günler diye bayram ederiz
Aksidir hadise amma ki Günaltay'a göre

Ya Günaltay atılır sahneye yahud ki Sirer
Bir acele perde kurarlar bu temaşaya göre

Barekallah göbek adlarıdır Şemsüddin
Çömez uygun düşüyor doğrusu Mollaya göre (Siyasî, 1952c: 6)

1953 sonlarında uygulamaya konan bir yasayla CHP'nin "devlet partisi"yken bünyesine aktardığı birçok mal, mülk vb. kaynak hazineye devredilmiştir. (Tunçay, 1989: 172) Bu devir, Halkevleri'nin kapatılmasını da beraberinde getirmiş ve CHP'nin tepkisini çekmiştir. Orhan Seyfi Orhon söz konusu olaya dair yazdığı bir manzumede CHP'nin ihtişamlı kongrelerini anlatarak partililerin sızlanmalarını haksız bulur:

İşte, Halk Partisinin toplandı,
Gösteriş yapmak için kongrası!
Bu kadar masraf eden Halkçıların,
Kimse artık diyemez: Yok parası! (Orhon, 1954b: 13)

DP'nin iktidara geldiği 1950'den sonra CHP hakkındaki hicivlerin arkası yavaş yavaş kesilir. Zira CHP artık muhalefettedir ve tüm icraatların sorumluluğu DP'ye aittir.

1.3.2.1. Cumhuriyet'in Kuruluşu Sırasında Mizaha Yansımış Bazı Siyasi Olaylar

Çalkantılı bir sürecin sonunda kurulan Cumhuriyet'in henüz yerleşmekte olduğu dönemde ilgi çekici olaylar yaşanmış ve bunların bazıları mizah edebiyatına yansımıştır. Tek Parti Dönemi'nin başında yaşanan Lozan Barış Konferansı, Kozmidi Efendi'nin Listesi'yle Dokunulmazlık Kanunu ve Firari Azınlıklar Sorunu'na ayrı bir başlık ayrılması daha doğrudur. Çünkü bu olaylar bir kesit olarak ülkenin kuruluşuna, geçmişle hesaplaşma yöntemine ve meclis geleneğine dair fikir vermektedir.

1.3.2.1.1. Lozan Barış Konferansı

Tam adı "Yakın Doğu Sorunları Üzerine Lozan Konferansı" olan Lozan Barış Konferansı, 20 Kasım 1922'de, İsviçre'nin Lozan kentinde başlamış ancak 4 Şubat-22 Nisan arasında çeşitli ihtilaflar sebebiyle kesintiye uğramıştır. 24 Temmuz 1923'teyse imzalanan Barış Antlaşması'yla sona ermiştir. Konferansta Türkiye, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Müttefik Devletler (İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya) taraf olarak yer almıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği gözlemci sıfatıyla, Bulgaristan, Belçika ve Portekiz de kendilerini ilgilendiren konularda katılmıştır. Konferans, Türkiye açısından "Misak-ı Millî"nin gerçekleştirilmesi amacıyla, "Millî Mücadele"nin diplomasi alanında sürdürüldüğü bir organizasyondur. Müttefik devletler açısındansa Türkiye üzerindeki menfaatlerinin sağlanması için her türlü diplomasi yollarının denendiği uluslararası bir platform olarak kullanılmıştır. (Ökte, 2012: 171)

Konferanstan önce birtakım hazırlıklar yapılmıştır. TBMM, Dışişleri Bakanlığı'na İsmet İnönü'yü getirmiş ve iki farklı hükûmetin de Lozan'a davet edilmesi üzerine saltanat lağvedilip siyasi bir gücü kalmamış olan İstanbul Hükûmeti devre dışı bırakılmıştır. Konferansa katılan Türk heyetinin başında İsmet İnönü, Dr. Rıza Nur ve Hasan Saka bulunmaktadır. Lozan'da beş temel sorun tartışılmış ve biri (Musul) dışındakiler çözüme bağlanmıştır: Boğazların statüsü uluslararası denetime açılmış, Yunanistan Karaağaç'ı savaş tazminatı olarak Türkiye'ye bırakarak 1913 sınırını benimsemiş, Türkiye'nin kendi üzerine düşen borçları ödemesi koşuluyla Düyûn-u Umûmiye tasfiye edilmiş, kapitülasyonlar kaldırılmış; ancak Türkiye beş yıl boyunca ithalat gümrüklerini değiştirmemeyi taahhüt etmiştir. (Tunçay, 1989: 79-80) Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla Türkiye, uluslararası camiada siyasi bağımsızlığa kavuşmuştur.

Mizah dünyası, yaklaşık beş ay süren Lozan görüşmeleri sırasında siyasi açıdan Türk tarafının haklarını savunup yabancı heyetleri, özellikle İngiliz, Fransız ve Yunan heyet başkanlarını dikkatli ve seviyeli bir dil kullanarak iğnelemiştir. Bununla beraber görüşmelere dair pek çok magazin haberi, okurların meraklarını gidermek amacıyla yayımlanmıştır. Dedikodular, anekdotlar, fıkralar, Türk tarafının ve diğerlerinin komik vaziyetleri, heyet seçimiyle ilgili sorunlar, görüşmelerin askıya alınmasının yarattığı gülünç durumlar, mizah basınının aylarca sürecek asli konularıdır.

1922 yılının sonuna doğru dönemin yazar ve şairlerinin, konferansa katılacak heyette yer almayı içtenlikle istediği görülmektedir. Yeni kurulacak devletin temellerinin atıldığı bu anlaşmayı imzalayacak seçkin heyette yer almanın hem maddi hem de manevi katkıları olacağı da açıktır. Heyete basın ve edebiyat dünyasından Ruşen Eşref Ünaydın'la Yahya Kemal Beyatlı "basın danışmanı" sıfatıyla katılırlar. 25 Aralık 1922 tarihli *Akbaba*'da Faruk Nafiz, Beyatlı'ya imrendiğini okurlarına şu mısralarla anlatır: "*Ah kim ömrü kedûretle geçen sade benim/ Gözlerim kaldı Lozan Yolcusu Yahya'da benim*" (Çamlıbel, 1338: 2). Abdülbâki Fevzi Uluboy'un 8 Şubat 1923 tarihli *Zümrüd-i Anka*'da yayımlanan Ruşen Eşref hakkındaki dizelerinde heyete dâhil olmanın maddi kazançları olabileceği okurlara iletilir: "*Avdet edip Lozan'dan Ruşen dahi bu yerde/ Bir sahib-i akar ü irâd olur mu dersin*" (Uluboy, 1339b: 1). Halil Nihat Boztepe'yse Lozan heyetini isim vermeden genel olarak iğnelemeyi tercih eder. Şaire göre heyete beceriksiz ve acemi pek çok sima katılmıştır: "*Şunu bilsem ki ne iş görmeye gitmiş Lozan'a/ Katılıp heyete bir haylice çolpa-yı vatan"* (Boztepe, 1924: 30). Âzâları hicveden Boztepe'nin gönlünde Lozan heyetinde yer almak yatmaktadır. Bu isteğini ima eden şair aynı zamanda, heyete atanmanın yolunun siyasi otoriteye yakın durabilmekten geçtiğini ifade eder: "*Kim bilir belki murahhas da olurdum Lozan'a/ Ah vaktiyle niçin gitmemişim Ankara'ya?...*" (Boztepe, 1924: 75). Şairin, dizelerde Ankara şartını anması âzâ tercihinde liyakate bakılmadığına dair bir eleştiri olarak da düşünülmelidir.

Anlaşmada İngiliz heyetini Dışişleri Bakanı George Curzon (1859-1925) temsil etmektedir. Görüşmeler çetin geçmekte ve Curzon, Türk tarafıyla çoğu konuda anlaşma sağlayamamaktadır. Halil Nihat, 8 Ocak 1923'te yayımladığı manzumesinde İngiliz bakana seslenir. Şair başına ve sonuna "*Hazer kıl Türk'ün ahından ana teklif-i az eyle*" dizesini eklediği manzumesinde, İngiliz bakanın inatçı tavırlarını nüktelerle eleştirirken, Musul'un Misak-ı Millî içinde bulunduğunu ve ne pahasına olursa olsun kimseye verilemeyeceğini vurgular:

Ne söyler dinle bir kez baş murahhas Hazret-i İsmet
Hakikat lafzı gûş et kim demiş meşk-i mecaz eyle

Musul öz mülkümüzdür vermeziz ateşli laf etme
Yakar dünyayı petrol şulesinden ihtirâz eyle

Ne iştir rûz u şeb kalmak kilisâ-yı inat içre
Müselmân ol biraz camide gel meyl-i namaz eyle (Boztepe, 1339: 1)

Boztepe, aynı manzumeyi anlaşma imzalandıktan sonra çıkan *Ayine-i Devrân* kitabında bazı değişikliklerle de yayımlar. Burada İngiliz devlet adamına karşı biraz daha sert bir ton kullanır: "*Yeter artık girîbânından el çek Türk'ün ey zâlim/ Bütün dünyayı istersen sıkıştır sıkboğaz eyle*" (Boztepe, 1924: 62). Boztepe 15 Şubat 1923'te Lozan Barış görüşmelerine dair yayımladığı diğer bir manzumesindeyse görüşmelerde sorun çıkaran bir bayana, Fransız heyetinin ileri gelenlerinden Maurice Bompard'ın (1854-1935) eşi Madam Bompard'a[61] çatar. Bu bayanın hakkı olmayarak yaptığı küstahça açıklamalarına cevaben, ona Enderunlu Vasıf'tan iktibasla "*Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol*" (Boztepe, 1339a: 1) mısrasıyla seslenir. Fransız diplomatın eşinin Türk heyetini, drama yaratarak etkilemek istemesini hicveden şair aynı zamanda İsmet Paşa'nın ağır işitmesini de tevriye ögesi olarak kullanır:

Pek öyle binme küplere hiddetle şer madam
Top atsalar da çünkü işitmez benim paşam

Kırsan bırakmayıp Lozan'ın evlerinde cam
Göstermek istesen bize dehşetli dram (Boztepe, 1339a: 1)

Halil Nihat, 21 Şubat 1923'te yazdığı "Hep" manzumesindeyse 4 Şubat'ta barış görüşmelerinin tıkanmasından Fransız üyeyi sorumlu tutar: "*Etmişiz gafletle isnâd-ı kabahat Gürzon'a/İnikâd-ı sulha mani mösyö Bompar oldu hep*" (Boztepe, 1924: 101). Lozan'da tartışılmış konulardan biri de Yunanistan'ın Türkiye'ye savaş tazminatı ödemesidir. Osman Cemal Kaygılı'nın 8 Mayıs 1923'te yayımladığı "Son Ekselans" manzumesinde Yunanistan'ı Birinci Dünya Savaşı'na sokan ve Lozan'a ülkesini temsilen katılan Kirye Venizelos[62] (1864-

[61] Hicvine konu edindiği Madam Bompar hakkında Halil Nihat, şu bilgiyi veriyor: "*Madam Bompar, Lozan Konferansı'nda Fransız murahhası olan zevciyle Türk murahhaslarının uyuşmak istemediklerini ve zevcinin bir daha avdet etmemek üzere Lozan'ı terk edeceğini ve yerine bir asker gelerek Türkleri yola getireceğini hiddet ve infiâl ile söylemiş ve Lozan'ı yaygaraya vermişti.*" (Boztepe, 1924: 64) Görüşmelerin yapıldığı günlerde Türk basını üzerinde bir denetim bulunmaktadır. Fakat, Madam Bompar'ın açıklamaları basının sabrını taşırır: "*Lozan'da, Madam Bompar cenapları Türklere, pembe ve mücella tırnaklı yumuşak yumruklarını bilâ-perva sallayabildiği halde biz ona kalem sallayamadık!*" (Akbaba, 1339: 1).

[62] Elefthérios Kyriákou Venizélos, Yunanistan'ı Birinci Dünya Savaşı'na sokmuş, 1920 seçimlerinde kabine dışı bırakılmış ve ardından tekrar ülkesinde iktidarı ele geçirmiştir. Savaş sonrasındaysa Türkiye'yi ziyaret edip samimi ve sıcak ilişkiler geliştirmeye çabalamıştır. 1935'te düzenlediği bir askerî darbenin başarısız olması

1936) hicvedilir. Venizelos'un ağzından yazılan manzumede Yunan âzâ, İsmet Paşa'dan ağlamaklı bir ifadeyle özür dilemekte ve hiç parası kalmadığından dem vurmaktadır. Nitekim Yunanistan Türkiye'ye tazminat olarak para yerine Karaağaç'ı vermiştir. Manzumenin bir üslup özelliği de Osman Cemal'in en mahir olduğu İstanbul'daki azınlıkların Türkçe konuşma şekillerini taklittir:

Para.. para.. ama para yok kuzum!
Kaskariko degil vire, kokozum!...
Tazminatsız olmaz diye kas tefa
Yazdım ama, Atina'da nâ-kafa!...
(...)
Ama yoksa ne yapalım bu zaman,
Yama ufak bizim delik kozaman! (Hemrâh, 1339a: 2)

1.3.2.1.2. Kozmidi'nin Listesi ve Masuniyet-i Şahsiye Kanunu

Kozmidi Pandelaki Efendi *Sadâ-yı Millet* gazetesini çıkarmış ve aynı zamanda Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi'nde mebusluk yapmış Rum kökenli bir Osmanlı vatandaşıdır.[63] Kurtuluş Savaşı'nın ardından muhalif olduğu için ülkeden firar etmiş, 1923 yılının Mart ayı sonlarındaysa geride bıraktığı bazı belgeler bulunmuştur. Bunlar arasında Millî Mücadele karşıtı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla bağlantılı kişilerin isimlerini içeren bir liste mevcuttur. Söz konusu liste dönemin gazetelerinde şu başlıkla ilan edilir: "*Kozmidi'nin Mahûd Listesi, Kozmidi'ye nazaran Mutedil Hürriyet ve İtilâf Fırkası Azası Kimlerdir? Şimdilik 169 Kişilik Liste*" (İmzasız, 1339c: 3). Farklı meslek gruplarından 169 kişinin adının yer aldığı "Kozmidi'nin Listesi"nin yayımlanmasından bir gün sonra adları gazete sütunlarında çıkanlar tekzip yayımlamaya başlamıştır. Şüphesiz Cumhuriyet rejiminin kurucu kadrolarına ve bu düşünceye muhalif bir partiyle geçmişte maddi ve manevi çıkar ilişkisi kurmuş olmanın ifşa edilmesi o günlerde hoş karşılanacak bir durum değildir. Halil Nihat Boztepe'nin meseleyi özetleyen ve zor durumda kalanları hicveden "Kozmidi'nin Çuvalı" adlı manzumesinde, herkesin düştüğü durum alayla tasvir edilir:

Kömür Çuvalı değil ha! Bu başka türlü çuval!

üzerine Paris'e kaçmış, bir yıl sonra da burada vefat etmiştir. Faruk Nafiz Çamlıbel, 1935'te ülkesini terk etmesi sebebiyle Venizelos'u yıllar sonra tekrar mizah dizelerine dâhil etmiştir:
Korkudan pes dedi daha bir tosta,
Denize açılıp gitti lodosta:
Doğrusu, şu kirye Venizelosta
Yürek yufkaysa da taban yerinde… (D.O., 1935a: 11)

[63] Fazıl Ahmet Aykaç'ın 1910 Ocak ayında *Tanîn*'de iki parça hâlinde yayımladığı milletvekillerini ele alan uzun manzumesinde Kozmidi Pandelaki Efendi etrafında kavga eden milletvekili topluluğunun ortasında tasvir edilir: "*Kozmidi Efendi dahi bir an/ Tâ canı içinden etti efgan*" (Çoruk, 2008: 211).

Kımıldamaz yine yerden yapışsa bin hamal!
İçinde var dile gelmez cesim bir defter
O defterin de derûnunda var neler ve neler…
(…)
Ferîkler ve livâlar tabîb ve baytarlar
Seferber olmaya amâde bir alay asker!
Edîb ve şair ve âlim, muharrir ve tüccâr
Müdür ve âmir ve memur ve cahil ve bîkâr (Boztepe, 1924: 68)

Bu liste ülke sınırlarında yaşayan pek çok kişiye korku vermiş; fakat o günlerde hızlı bir şekilde kabul edilip uygulamaya konan Masûniyet-i Şahsiye (Kişi Dokunulmazlığı) Kanunu endişeleri gidermiştir. Kanunla şahsî özgürlük alanı genişletilmiş ve vatandaşların bir ithamla ya da isimlerinin bir yerlerde yazmasıyla gözaltına alınmaları engellenmiştir. Bu kanun geniş bir kesim tarafından olumlu karşılanırken eleştiri konusu da olmuştur. Osman Cemal Kaygılı, 2 Nisan 1923'te yayımladığı manzumesinde bir "külhanbeyi" ağzından, asıl suçluların bu hakkı suistimal edeceğini anlatır. Dizelerde kanunun kabul edilmesiyle mutlu olan külhanbeyi duygularını şöyle açıklar:

Hiç çekinmem bilmesem de adını
Çeviririm hoşlandığım kadını.
Yeni tattım hürriyetin tadını
Güler, oynar, çamurlarda yatarım!... (Kanber, 1339b: 1)

Masuniyet-i Şahsiye, yeni kurulan devletin farklı kesimlerine mensup ve özellikle Kozmidi'nin Listesi gibi yerlerde isimleri yayımlanan kişiler tarafından takdirle karşılanmıştır. Zira bu şahıslar, kanıtlanması zor ve töhmet altında bırakacak suçlamalar sebebiyle korkulu rüyalar görmekten kurtulmuşlardır.[64]

1.3.2.1.3. Firari Azınlıklar Sorunu ve Kılıç Ali-Celâl Nuri İleri Kavgası

Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan ve İçişleri Bakanı'nın istifasına da neden olan büyük çaptaki yolsuzluklardan biri Ermeni-Rum firarilerle ilgilidir. Buna göre 1924 başlarında eski Osmanlı yurttaşı azınlıklardan bazı kimseler, kamu görevlilerine para yedirerek Türkiye'ye dönmenin ve mallarını geri almanın yollarını bulmuşlardır. (Tunçay, 1981: 98) Yolsuzluğun üzeri o dönemde önde gelen siyasetçiler tarafından örtülmeye

[64] Masuniyet-i Şahsiye'nin olumlu etkileri 2 Nisan 1923 tarihli *Akbaba*'da şu sözlerle anlatılmaktadır: "*Kozmidi'nin çuvalıyla Mihran Efendi'nin torbası boşalırken İstanbul'da Masûniyet-i Şahsiye Kanunu'nun tatbikine başlanıyor. Yoksa her çuvaldan çıkanın kafese girmesi mümkündü.* (...) *Artık falan İttihâtçıyla yarım saat lafa daldınız veya filan İtilâfçının kutusundan enfiye aldınız diye kasavet çekmeyeceksiniz*" (Akbaba, 1339b: 1).

çalışıldıysa da sonunda bir tahkikât komisyonu kurulması mecburiyet hâlini almış ve olaylar büyümüştür.

Ahmet Emin Yalman anılarında bu olaya genişçe yer ayırır. Yalman'ın tanıklığına göre Mütareke yıllarında bazı Ermeni ve Rum zenginleri yabancı pasaportlarıyla yurt dışına çıkmış ve geride bıraktıkları her şey "metruk mal" sayılıp hükûmet tarafından bunlara el konulmuştur. Lozan görüşmelerinde konu gündeme geldiğinde Türk tarafı firar eden vatandaşların kendi istekleriyle milliyet değiştirdikleri için geri dönemeyeceklerini belirtmiş ve haklı bulunmuştur. 1924 yılı başlarındaysa Karnik Sebuhyan, Gümüşgerdanyan, Yenon Değirmenciyan gibi bazı zengin Ermeniler yurda dönmenin ve mallarını geri almanın yollarını bulmuşlardır. Kısa sürede böyle bir sonucun bazı nüfuzlu adamların araya girmesiyle elde edildiği ve bir rüşvet skandalı yaşandığı rivayeti yayılmıştır. (Yalman, 1997a: 932-933) Gazetelerde geniş yankı bulan bu durum mizahın gözünden kaçmamıştır. 21 Nisan 1924 tarihli *Akbaba*'da, Abdülbâki Fevzi, meseleyi bir manzumeyle anlatır. Şair kafiyesini Ermeni vatandaşların soyadlarında kullandığı ve oğul/-gil anlamındaki "-yan" ekinden kurmuş, böylece hem içerik hem de ritim yoluyla azınlık meselesini akla getirebilmiştir:

Ey kalem eyle ki temhide şitâp ilk önce
En mühim meseledir âmeden-i Ermeniyân

Soktu zengince firârîleri hep memlekete
Nice dolab-ı denâ'it çevirip mürtekibân

Açarak bâbını bir altın anahtarla hemen
İbtidâ dâhil-i şehr oldu Gümüşgerdânyân

Onu takip ederek geldi Sebuhyân, Seleyân
Narlıyân, Tahtaburunyân daha birçok kodaman

Feth edip keseyi -taklit ile cünbüşeyânı-
Girdi en sonra da İstanbul'a İstanbulyân

Yalnız Ermeniler sanma bugün avdet eden
Geldi Rumdan dahi rüşvet vererek hayli kesân (Uluboy, 1340f: 3)

Olayların basında yer alması ve tepkilerin artması üzerine İçişleri Bakanı Ferit Tek (1878-1971), 21 Mayıs 1924'te istifasını sunmuş ve yerine Recep Peker gelmiştir. Recep Peker, yolsuzluğun üzerine sonuna kadar gidilmesine destek olmuş, mizah basını da sorumluların bir an önce ilan edilmesi için baskı yapmıştır. Örneğin kararların altına kimin imza attığının hâlâ ortaya çıkmamış olmasını Halil Nihat şöyle anlatmıştır: "*Getiren gemiler*

imiş Ermeni zenginlerini/ Öyle bir sırr-ı hâfidir ki bilen bir Asvaz[65]" (Boztepe, 1925: 35). Faruk Nafiz ise 19 Şubat 1925'te yayımladığı bir manzumesinde aynı belirsizlikten yakınmıştır. Şair kendi beytini Senih Efendi'den (ö. 1900) alıntıladığı dizelerin altına eklemiştir:

"Ağardı rîş-i siyahım civân arar gezerim
Açıldı tan yeri ben şamdan arar gezerim"

Girince her köşeden Ermeni firariler
Zamanı geçti mi kimdir sokan arar gezerim (Kalender, 1341: 1)

Yolsuzluğun araştırılması için kurulan tahkikat komisyonunun çalışması sonucunda hazırlanan raporda önemli isimlerin adı mevcuttur. Raporlar basında yer alınca ismi buralarda geçen bazı şahsiyetler hukuksuz davranışlara başvurmuştur. Bunların en meşhuru, komisyon raporunda adı geçen Kılıç Ali'nin gazeteci ve milletvekili Celâl Nuri İleri'yi (1881-1938) darp etmesiyle son bulur.

Asıl ismi Süleyman Asaf Emrullah olan Kılıç Ali, demokratik davranış geleneklerinin dışına çıkan hâl ve hareketleriyle mizah dünyasına konu olmuştur. Halil Nihat Boztepe, 2 Şubat 1340/1924 tarihinde meclisten intibalarını aktarırken, Kılıç Ali'nin parlamenter sisteme uygun olmayan davranışlarını şöyle tasvir eder: "*Bir Ali var ki meram etse kılıçtan geçirir/ Dizip etrafa muhabirleri tabur gibi*" (Boztepe, 1340: 2). Boztepe, yurt dışı gezisine çıkmış Velid Ebüzziya'ya hitaben yazdığı manzumesinde de Kılıç Ali'den bahseder. Konu yine Kılıç Ali'nin başına buyruk davranışlarıdır: "*Ali var kılıç var karışmam keser!/ Başından acaip havalar eser!*" (Boztepe, 1925: 32). Abdülbâki Fevzi de Kılıç Ali'ye seslenerek çeşitli karanlık işlerinin bir gün ortaya çıkacağını ifade eder: "*Ey Kılıç Bey ne zaman, ah zaman muhtesibi/ Kırdığın kozları tadâd edecekir bilmem*" (Uluboy, 1340h: 3).

Bir kabadayı gibi tasvir edilen Kılıç Ali'nin gazeteci Celâl Nuri'yi darp etmesi basın özgürlüğüne karşı bir tutum olarak yorumlanmıştır. Örneğin Velid Ebüzziya'nın *Tevhid-i Efkâr'*ında "İki Mebus Arasında Müessef Bir Vakaa: Kılınç Ali-Celâl Nuri Bey'ler Hadisesi" başlığıyla yayımlanan haberde basının kendine has bir tartışma dili olduğu ve buna riayet edilmesi gerektiği söylenmiştir: "*Matbuât münâkaşaları kalem sahasından harice çıkmamak lazım gelir. Hürriyet-i matbuât bunu icap ettirir.*". Haberin devamında olayı özetleyen gazetenin ifadesine göreyse Kılıç Ali, Celâl Nuri'ye telefon açarak önce küfretmiş ardından

[65] Ermenice Allah (Boztepe, 1925: 35).

da Rize milletvekili Rauf Bey'le (Rauf Benli) birlikte, İleri matbaasına gelmiştir. O an içeride Celâl Nuri Bey, onun kardeşi Suphi Nuri İleri ve Dersim milletvekili Feridun Fikri Bey bulunmaktadır. Kılıç Ali, koltukta oturan Celâl Nuri'ye silahının kabzasıyla birkaç kez vurmuş, Feridun Fikri Bey ve Suphi Bey de araya girerek Celâl Bey'i yan odaya almışlardır. (İmzasız, 1340d: 1) Bu olaydan sonra, Kılıç Ali'nin basın özgürlüğünü hiçe sayan külhani tavırlarının alaya alınıp hicvedildiği görülür.[66] Özellikle Halil Nihat Boztepe'nin dizelerinde bu konu işlenmiştir:

Rûy-ı Celâl-zâre nigâh eyler ağlarım
Güyâ ki irtikâb-ı günâh eyler ağlarım!
Gâh eylemem esef bile gâh eyler ağlarım
Seyf-i Ali'yi yâd eder âh eyler ağlarım! (Boztepe, 1925: 21)

Boztepe, yaşananları özetlediği bir manzumesinde Kılıç Ali'ye "*Attın Celâl Nuri'ye hakkıyla bir dayak/ Bîçarenin başından akıp gitti kanları*" (Boztepe, 1925: 18) dedikten sonra olayın detaylarını da okurlarıyla paylaşır. Suphi Nuri İleri'nin de darp edildiğini ekleyen şairin en rahatsız olduğu şey, eski İttihatçılık alışkanlığı gibi duran ve şüphesiz sadece savaş zamanlarında kabul edilebilecek keyfî davranışlardır:

Mecrûh gönderildi o gün hastahaneye
Kanlarla doldu matbaanın nerdübanları
(…)
Birkaç tokat da mîr Rauf attı Subhi'ye
Söz birliğiyle hakladınız şaklabanları!

Sûzişli oldu pek o biraderlerin işi
Yılmak ne bilmeyen o kalem kahramanları

[66] 4 Ağustos 1924 tarihli *Zümrüd-i Anka*'nın ilk sayfasında "Masûniyet mi Sihirli Şerbet mi" başlıklı yazıda milletvekili dokunulmazlığına sahip Kılıç Ali Bey'e ironik bir dille hitap edilir: "*Siz kalpağı heybetli, cüzdanı bereketli ve eli şerbetli kişilerdensiniz; tuttuğunuz altın, vurduğunuz kuzgun olur. Kırdığınız ceviz kırktan efzûn olsa da sorgu, suâl için dünyada ihtimal yoktur. Belki ahirette de Münker, Nekir din-i melâikeye paso gösterip cennetlik gövdeyi menzil-i maksuda ulaştırır ve cennet kapısını otomobilinize açtırırsınız. Öyleyse haydi İleri'ye: "Böyle bir herze-gû Celâl olmaz;*
Başını kesmeyince lâl olmaz!
kasidesiyle yâ Ali! diyip kılıcınızı bir kere havale ettiniz mi akan sularla beraber karşınızda polisler dahi selam durur!" (Zümrüd-i Anka, 1340: 1). Dönemin mizah dergilerinde çıkan bazı yazılardaysa olaya farklı açılardan yaklaşılır. Örneğin 2 Ağustos 1924 tarihli *Akbaba* dergisinde bu konuya dair yayımlanan başyazıda keyfî davranışlar gösteren Kılıç Ali değil mağdur olan Celâl Nuri İleri suçlanır. Gerekçe olarak da geçmişte İttihatçı olan Celâl Nuri'nin yine bir İttihatçı olan Cemal Paşa ülkeyi terk edince yazdığı bir makalede fırıldaklık yaptığı iddia edilir. Yazıda fırıldak olarak adlandırılan Celâl Nuri İleri'nin başına gelenler aracılığıyla kazançlı çıktığı da ileri sürülerek mizah yoluyla Kılıç Ali'nin davranışı aklanmaya çalışılır: "*...Yakışıksız olan bir şey var, ki o da kılıcın bir fırıldağa inmesidir... Malum ya, fırıldaklara silah çekmek, Donkişot'un kârıdır!... Yalnız, on beş gün hastanede yatmak pahasına da olsa, bu işte Celâl Nuri Bey iki cihetten kâr etti: Evvelâ, bütün gazetelerde resimleri çıktı, tekrar tekrar isminden, cisminden bahsolundu. Sâniyen, son günlerde yalnız kıraathanelerde meccânen okunmaya başlayan İleri, aldı yürüdü...*" (Akbaba, 1340: 1).

Hakk-ı kelamı onlara kanun mudur veren
Söyletme söyleyenleri sustur yazanları

Destinde parlayan kılıcından çekinmeyip
Fâş ettiler cihana o râz-ı nihânları
(…)
Gördükçe bir muharrir o heybetli Türk'ü
Kaldırmasın da gayri ne yapsın tabanları

Yad eyledikçe namını hatırda canlanır
Mazîye şan veren derebeylik zamanları! (Boztepe, 1925: 20)

Osman Cemal Kaygılı ise 2 Ağustos 1924'te *Akbaba*'da yayımladığı manzumesinde, basındaki genel muhalif tavrın aksine bir tutum sergiler. Her iki tarafı da eleştiren Kaygılı, Kılıç Ali'nin davranışını yanlış bulurken; Celâl Nuri'yi de fırıldak olarak nitelendirir:

Ey Gazi-i Ayntab mebusu Kılınç,
Hiç Celâl Nuri'den alınır mı hınç?...
(...)
Silah çekilir mi bir fıraldağa?...
Doğrusu yaptığın ayıptır ağa!...
Yâ Ali!... Galiba kana acıktın!
Açıkça söyleyim, saklı diyemem,
Ben sana bu işte haklı diyemem!
Zira zorbalığı almıyor aklım,
Burası Ankara değil kalpaklım (Kanber, 1340b: 1)

1.3.3. Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve Demokrat Parti

Önceki bölümde bahsedildiği gibi Cumhuriyet'in ilanından sonra muhalif seslerin dile getirildiği çeşitli partiler kurulmuşsa da bunların ömürleri fazla olmamıştır. Tek Parti rejimi kısa süreli kesintilerin dışında politika sahnesinin yegâne oyuncusu olma niteliğini korumuştur. Türkiye'yi ekonomik açıdan sarsan İkinci Dünya Savaşı son bulduğundaysa (1945) faşist ülkeler ve tek adam yönetimleri mağlup olmuşlar; Amerika ve Britanya önderliğindeki Batılı devletler ile Sovyet Rusya galibiyetini ilan etmiştir. Kendi çıkarları gereği Batı bloğunda yer almayı seçen Türkiye'de demokrasiyi öne çıkartıcı birtakım siyasi kararlar alınmış, ülke içinde özgürlüklerin alanı genişletilmiş, basına önceki dönemlere göre geniş bir hareket alanı sağlanmış ve kapatılmış olan *Tasvir-i Efkâr*, *Tan* ve *Vatan* gibi önemli gazeteler tekrar yayın hayatına başlamıştır. Dış siyasette ise savaş sonrası kurulacak Birleşmiş Milletler anlaşmasına imza atılmıştır.

Bu toplu durum içinde Tek Parti yönetimi ve Millî Şef, kurulması muhtemel bir ikinci partiye soğuk bakmamıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, savaş sonrasında şartların daha demokratik bir siyasi sisteme olanak sağlayacağını vurgulamıştır. Hatta 1 Kasım 1945 tarihli meclis konuşmasında "Bizim tek eksiğimiz hükûmet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. (...) Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir." (Timur, 1991: 15-16) sözleriyle kurulacak bir muhalefet partisine açık desteğini belirtmiştir.

DP'nin kuruluşunu etkileyecek ilk belirgin vaka, 1945 Mayıs'ında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun özellikle topraklara devletçe el koyma hakkı veren 17. maddesine dair gerçekleşe tartışmalar sırasında yaşanır. Alınacak karar birçok toprak ağasını ürkütür ve bir "muhalefet korosu"nun doğmasına zemin hazırlar. Kanuna yönelik pek çok eleştiriden farklı biçimde dönemin genç siyasetçisi Adnan Menderes, Türk tarımının sorunlarını bilen bir büyük çiftçi olarak toprak reformuyla ilgili eleştirilerini "millî egemenlik", "Meclis'in üstünlüğü", "demokratik rejim" gibi ilkelerle birleştirir. (Timur, 1991: 12) Menderes eleştirisiyle ilgi çekse de kanun, itirazlara rağmen kabul edilir ve 11 Haziran 1945'te yürürlüğe girer.

Bu gelişmelerden sonra Celâl Bayar (1883-1986), Adnan Menderes, Fuat Köprülü (1890-1966) ve Refik Koraltan (1889-1974)'dan oluşan dört CHP vekili "Dörtlü Takrir" adlı önergelerini parti grubuna sunar. Bu önergede genel olarak ülkede ve partide siyasal liberalleşme talep edilmekte ve Türkiye'nin de dünyanın geri kalanı gibi demokratikleşme yolunda ilerlemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Önerge İsmet İnönü'nün isteğiyle reddedilir. Parti içi muhalefet, önergenin reddiyle susmaz. Menderes, Köprülü, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gibi isimler, *Tan* ve *Vatan* gazetelerinde özgürlük ve demokrasi taleplerini dile getirmeye başlar. Eleştirileri sebebiyle Menderes ve Köprülü 21 Eylül 1945'te CHP'den ihraç edilir. Yaşanan siyasi gelişmeler üzerine Celâl Bayar milletvekilliğinden istifa eder. Refik Koraltan da 27 Kasım'da partiden çıkarılır. (Koçak, 1989: 137-141)

CHP'den ayrılan bu dört vekil, 7 Ocak 1946 tarihinde DP'yi kurar. İlk Genel Başkan da Celâl Bayar olur. Parti programı iki ana görüş etrafında kaleme alınır. Partinin siyasal amacı ülkede demokrasinin geniş ve ileri ölçüde gerçekleşmesini sağlamak, ekonomik faaliyetlerde ise özel girişimi ve sermayeyi esas kabul etmektir. DP, laikliği dinsizlik biçiminde algılamadığını ve inanç hürriyetinin de diğer özgürlükler kadar önemli olduğunu savunur. Parti kurulduğu ilk zamanlar özellikle idari baskılardan şikâyetçidir. CHP ise muhalefet

karşısında bazı demokratik adımlar atmıştır. Bu çerçevede parti içinde "Değişmez Genel Başkan" ve "Millî Şef" sıfatları kaldırılmış, sendikaların kurulmasına müsaade edilmiş, Matbuat Kanunu'nun 50. Maddesi kaldırılarak gazete kapatmak zorlaştırılmıştır. Fakat muhalefetin talep ettiği serbest seçim ve gizli oy prensipleri kabul edilmemiştir. (Koçak, 1989: 142-143)

DP, 21 Temmuz 1946'da açık oy-gizli sayım yoluyla yapılan genel seçimlere katılarak mecliste 66 milletvekiliyle temsil edilir. Bundan sonra DP siyaset hayatında yükselişe geçer.

Mecliste, sert Recep Peker Hükûmeti'ne muhalefet efen DP'liler, İsmet İnönü'nün 12 Temmuz 1947'de yayımladığı beyanname nedeniyle CHP'nin eleştirilerinde geri adım atmasının ardından güç kazanırlar. Recep Peker'in istifa ederek yerine Hasan Saka ve Şemsettin Günaltay gibi daha ılımlı isimlerin kurduğu hükûmetlerin gelmesiyle ülkede nspeten daha demokratik bir hava esmeye başlar. Günaltay Hükûmeti'nin en önemli girişimi olarak sayılabilecek bir kararla 16 Şubat 1950'de seçim yasası değişir. Yeni yasanın kabulünden sonra 14 Mayıs günü yapılan genel seçim sonucunda Türkiye'de iktidar değişmiş olur. (Koçak, 1989: 153-154)

DP, ilk dört yıllık yönetiminde gerek siyasal gerekse ekonomik olarak iktidara geldiği liberal platformu korumuştur. Yasal çerçevedeki bazı anti-demokratik ögeleri ayıklamıştır. Batı ile sıcak ilişkiler kurmuş ve bunun sonucunda Türkiye NATO'ya üye olmuştur. (Tunçay, 1989: 178-180) Boş topraklar işletmeye açılarak tarım alanları genişletilmiş ve tarımda makineleşmeye gidilmiştir. Yollar, köprüler yapılmış köyler ekonomiye bağlanmıştır. İhraç sanayii, şeker, dokuma, çimento alanlarında dikkate değer hamleler yapılmış demir, bakır üretimleri de yükselmiştir. Sonuçta 1950-54 arasında millî gelir %38.9 gibi yüksek bir oranda artmıştır. Bununla birlikte DP memur sultasını kıran parti olarak bilinmiştir. Halk kendisini hor gören bir yönetim anlayışına, DP'nin aracılığıyla başkaldırmıştır. Yüzyılların getirdiği ibadet alışkanlıklarının suç olmaktan çıkması da halkı manen ferahlatmıştır. (Eroğul, 1990: 88-89) Tüm bu başarılı politika ve hizmetler sonucu parti oylarını 1954 seçimlerinde artırmıştır.

1954 seçimleri sonrasında kötüye giden ekonomik durumun da etkisiyle çeşitli demokrasi ihlallerinin yaşandığı bir dönem olmuştur. Karma listeyle seçime girme yasaklanmış ve Devlet Radyosu iktidarın kontrolüne alınmıştır. 1955'de gerginleşen Kıbrıs Sorunu nedeniyle 6-7 Eylül'de İstanbul'da kitlesel olaylar yaşanmıştır. Bunun sonucunda

sıkıyönetim kararı alınması ve İçişleri Bakanı'nın istifası gibi olaylar DP'nin iktidarını zedelemiştir. DP içindeki muhalifler de istifa ederek Hürriyet Partisi'ni kurmuşlardır. 1956 yılı boyunca da süren politik belirsizlik sonucu Eylül ayı başlarında erken seçim kararı alınmıştır. (İnan, 2007: 120) Bu dönem sonrasında gözlemlenen bir vaka da yazar, sanatçı, bürokrat ve aydın kesimin kendi sosyal durumları nedeniyle iktidarı eleştirmeye başlamasıdır. Cem Eroğul bu tutum hakkındaki bakış açısını şöyle aktarmaktadır: "*Bir general, bir profesör veya bir gazete yazarı, kasabadan yeni gelmiş bir türedi zenginden daha az saygı görmeyi kolaylıkla hazmedemiyordu. Bu psikolojik eziklik, bu zümrenin Demokratlara husumet beslemesinde ihmal edilemeyecek bir etmen oluşturmuştur.*" (Eroğul, 1990: 132).

27 Ekim 1957'de gerçekleştirilen seçimlerde DP üçüncü kez iktidar olmuştur. Öte yandan önceki dönemdeki olumsuzluklar nedeniyle partinin oyları yüzde ellinin altına düşmüş, CHP ise oylarını arttırmıştır. Seçimlerden sonra muhalefet cephesinden pek çok itiraz dile getirilmiştir. DP'nin siyasi konumunu yıpratacak bu itirazların ardından muhalefet sertleşmeye ve buna paralel olarak siyaset ortamı gerginleşmeye başlamıştır. Oylarının azalması DP'nin başından itibaren sarıldığı "millî irade" anlayışını da zaafa uğratmıştır. Seçim sonrasında siyasi baskıların yanında ekonomik sıkıntılar da devam etmiş ve Ağustos 1958'de devalüasyon yapılmıştır. (İnan, 2007: 120)

Gelişmeler karşısında hükûmet iktidarın sürekliliğini sağlamak için geniş bir toplumsal destek sağlayıp seçimler dışında da kitle hareketini sürekli kılmayı hedeflemiştir. Bu amaçla 12 Ekim 1958'de Vatan Cephesi kurulmuştur. (Yıldırmaz, 2008: 184-186) 1958 yılında daha önceden devam etmekte olan iktisadi zorlukların artması şikâyetlerin yoğunlaşmasına yol açmış bunun sonucu olarak da, genelde olduğu gibi siyasal rejim sertleşme temayülü göstermiştir. (Eroğul, 1990: 165) Olumsuz ekonomik tablonun yanında 1958 yılında ortaya çıkan Irak Devrimi de DP'yi kendisine karşı bir müdahale olabileceği doğrultusunda tedirgin etmiştir.

Nisan 1959'da İsmet İnönü'nün Ege illerini kapsayan bir propaganda gezisi düzenlemesi ve bu geziye Yunan General Trikupis'i esir aldığı Uşak'tan başlaması, DP'nin de kalesi olan bu şehirde tepkilere neden olur. İsmet İnönü "Uşak Olayı" olarak da bilinen saldırıda başına atılan bir taşla yaralanır. Bu gezi sonrası, 4 Mayıs tarihinde İstanbul'a dönen muhalefet lideri, Yeşilköy Havaalanı'ndan İstanbul'a girerken bir grup tarafından Topkapı'da durdurulur ve aracı taşlanır. 1960 başlarına gelindiğindeyse, İnönü, Kayseri'ye gitmek üzere

yola çıktığında bu defa treni durdurulur ve Ankara'ya geri dönmesi istenir. Muhalefet lideri bu isteği reddeder ve 3 saat bekletildikten sonra Kayseri'ye gitmesine izin verilir.

Bu tip olaylar, gergin siyasi havayı daha da ağırlaştırarak DP'yi zor duruma sokar. Darbe sonrasında yapılan mahkemelerde de hükûmetin önde gelenleri, muhalefet liderinin karşı karşıya kaldığı bu olaylar sebebiyle yargılanır. 1960 yılının artan siyasi tansiyon ortamında DP, muhalefeti askerî ayaklanma çıkarmakla suçlar ve bu konuyla ilgili olarak Meclis Tahkikat Komisyonu kurulmasını ister. 18 Nisan'da tamamı DP'li vekillerden oluşmuş ve olağanüstü haklara sahip bir komisyon kurulur. 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi'nde hükûmet karşıtı protestolar baş gösterir ve bir öğrenci hayatını kaybeder. Mayıs 1960'ta DP'nin kurduğu Tahkikat Komisyonu, ordu içindeki oluşumları incelemeye başlar. Bunun üzerine 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencileri hükûmet aleyhine sessiz yürüyüş yaparlar. 27 Mayıs 1960'taysa Adnan Menderes Kütahya'ya gitmek üzere yoldayken Kurmay Albay Alparslan Türkeş (1917-1997) Ankara Radyosu'ndan DP Hükûmeti'nin devrildiğini ilan eden bildiriyi okur. (İnan, 2007: 120-122)

Hükûmetin ileri gelenleri tutuklanıp Yassıada'ya götürülür. Yassıada'da kurulan mahkemeler, 14 Ekim 1960'tan 15 Eylül 1961'e kadar 11 ay sürer. Burada 228'i ölüm cezasıyla olmak üzere toplam 592 sanık yargılanır ve hükûmetin ileri gelenlerinin de içlerinde bulunduğu 15 kişinin idamına karar verilir. (Özdemir, 1989: 198-199) Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu (1910-1961), Maliye Bakanı Hasan Polatkan (1915-1961) hakkındaki idam kararları MBK tarafından onaylanır. Bayar'ın cezası yaşı gereği müebbet hapse çevrilirken Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın cezaları 16-17 Eylül 1961 tarihinde infaz edilir.

DP henüz resmî olarak kurulmadan mizahçıların yazı ve dizelerine konu edilmiştir.[67] İlk zamanlarda partiye dair eleştiriler dile getirilirken siyasi kadrosu hakkında pek de doğru olmayan tahminlerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin, 14 Haziran 1945'te Zahir Güvemli'nin yayımladığı bir manzumede yeni bir parti kurulmasını gazete yazılarıyla teşvik

[67] Yusuf Ziya, DP hakkındaki ilk mizahi yazılarından birini 7 Haziran 1945'te yayımlamış ve yeni kurulacak partinin ismini vermiştir. Halk Partili Ortaç, yazıda yeni partinin siyaset dünyasında olumlu bir açılım olabileceğini belirtirken CHP'ye yöneltilen "kendini halkın üzerinde görme" eleştirilerine de kızmıştır: "*İkinci parti kuruluyormuş, Demokrat Partisi! Tuhaf şey... Ya biz ne oluyoruz? Biz Halk Particiler, yirmi yıl içinde pek mi Aristokrat olduk?* (...) *Adı ne olursa olsun, iç politikanın bu yeni yavrusunu, son günlerde, Meclis kürsüsünde ve gazete sayfalarında görür gibi oluyoruz: Köy Enstitüleri'nde başka düşünüyor, Toprak Kanunu'nda başka düşünüyor! Yeni fırka, Halk Partisi içinde, ağızları ayrı, karınları ayrı ses çıkaran kimseleri, bir vantrlok tuhaflığından kurtaracaktır.*" (Ortaç, 1945: 3).

eden CHP'li Tevfik Rüştü Aras'ın (1883-1972) böyle bir girişim içinde olacağı ifade edilmiştir:

Duyulmadı nedense şu Toprak kanununda
Behçet Kemal Çağlar'ın köpürüp çağlaması!
Halk Partisi'nden başka parti lâzımmış bize,
Bay Aras'a mı kalmış bu işi sağlaması? (Dehrî-i Zaman, 1945e: 7)

Kuruluşundan sonra DP için kaleme alınmış hicivler, partiyi hedef alan siyasi eleştirilere paralel bir şekilde şiddetlenmiştir. Henüz kurulduğu ve muhalefette olduğu yıllarda partinin mizah edebiyatında sert tepkilerle karşılaştığı görülürken parti tek başına iktidar olduktan sonra eleştirilerin şiddeti artmaya başlamıştır. Parti hakkındaki hicivlerin asıl sertleştiği dönemse 27 Mayıs askerî darbesinin sonrasıdır. Bu dönemde gerek parti gerekse yöneticiler hakkında özel hayattan, siyasi kararlara kadar pek çok hiciv yazılmıştır.

DP, teşkilatlanmaya başladıktan sonra hicivler yayımlanır. 1946 seçimlerinde CHP Ordu milletvekilliği yapan Yusuf Ziya Ortaç, *Akbaba* dergisinde, "Demokrat Parti Marşı" isimli manzumesini yayımlar. Burada partinin varlığını her alanda sergilemek için istekli tavrı alaya alınır. Ortaç, uzun süre İş Bankası Genel Müdürlüğü yapmış Celâl Bayar'ın, DP'ye dâhil etmeye çalıştığı iki bankacı Yusuf Ziya Öniş (1892-1960) ve Muammer Eriş'i (1892-1973) dizelerinde anarak genel başkanın çabalarını gülünçleştirir. Ortaç Cumhuriyet'in ilanından sonra devlet eliyle kurulan işletmelerin isimlerini de bankacı adlarına kafiyeler. Böylece Bayar'ın siyasi ve ekonomik güç kazanma çabasında olduğu iddia edilir. Partinin diğer isimleriyse kendi kimliklerine uygun sıfatlarla tasvir olunur:

Bugün değilse yarın bizimdir: Öniş, Eriş!
Yerde, gökte, denizde ne varsa bizim her iş!
Yüniş, ipekiş, camiş, etiş, otiş, şekeriş!
Liderimiz Bayardır: Yurdun en demokratı,
Menderes Çiçeronu, Köprülüdür Sokratı! (Çimdik, 1946: 6)

Yusuf Ziya'nın DP'nin girişimlerine karşı mizahi yaklaşımını gösteren manzumesinden 2 hafta sonra 30 Nisan 1946 tarihli *Akbaba*'da "Demokrat Parti İlahisi" adlı bir pastiş yayımlanır. Burada Celâl Bayar'ın önderliğinde toplanan partililerin CHP'yi eleştirip demokrasiden dem vurmaları alaya alınır. Partinin önemli isimlerinden Refik Koraltan ve İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, imamesi Celâl Bayar olan bir tespihin taneleri olarak tasvir edilir:

Açar Bayar'ın gülleri: *Koraltan'ın dili kayar,*

Halk Partisi deyu deyu... *Kenan Öner madde sayar:*
Durmaz öter bülbülleri *Tesbihimin Celâl Bayar*
Demokrasi deyu deyu!.. *İmamesi deyu deyu!..*

(Demokrat Dede, 1946: 4)

DP, kısa sürede çeşitli kesimlerin umudunu bağladığı bir parti hâline gelir. Farklı ihtiyaç ve beklentilerdeki grupları birleştiren önemli ortak noktalar demokrasi ve hürriyettir. DP'liler tarafından bu iki sözcük tüm konuşmalarda ve iktidara yöneltilen eleştirilerde geçer. Yusuf Ziya, bir hicvinde DP'nin demokrasi ve hürriyetten bahsederken güttüğü asıl amacın "rant" olduğunu Celâl Bayar'ı kastederek anlatır:

Atılıp canla başla hürriyet savaşına:
Ziyafet sofrasının geçmeliyiz başına!
Beklemeye vakit yok: Bastık yetmiş yaşına!
Aman dikkat çocuklar: C.H.P. uyanmasın!
Ateş etrafı sardı: Çevir kazı yanmasın! (Çimdik, 1947a: 4)

Yusuf Ziya Ortaç, bir pastişindeyse muhalefet saflarındaki DP'lilerin demokrasi arayışlarını eleştirirken, partinin vekillerinden Ahmet Tahtakılıç'ı konu edinir. Tahtakılıç'ı Tevfik Fikret'in "Kılıç" manzumesindeki söyleyişle yeren Ortaç, vekilin özgürlük yanlısı açıklamalarından ötürü onu Celâl Bayar'ın elindeki bir demokrasi kılıcına benzetir. Alphonse Daudet'nin (1840-1897) *Taraskonlu Tartarin* romanındaki hayalperest Tartarin tipine de telmih yapılan dizelerde Ahmet Tahtakılıç, romantik ve hayalperest olmakla beraber etkisiz bir demokrasi meraklısı şeklinde tasvir edilir:

O zaman ey ebedî Tartaren-i Hürriyet, *Kesilir gayrı gönüllerdeki ümmid-i felâh*
O zaman dest-i demokrât-ı Celâli'de ayân *Sana baktıkça dolar gözlere bir kanlı eza,*
Olarak bizlere elbette verirsin hüsran; *Sana ey seyf-i muhalif, sana ey berk-i kaza,*
O zaman pür dehşet *Sana ey tahta silâh!*

(Çimdik, 1947b: 6)

Siyaset hayatındaki tecrübesinin önemli bir kısmını Tek Parti Dönemi'nde kazanmış isimlerden Fazıl Ahmet Aykaç da DP'yi ve partinin çevresindeki şahısları mizahi dizelerine konu edinmiştir. Aykaç, DP yönetiminin beraberinde yozlaşma getirdiği düşüncesindedir. "*Duymakta gönüller şunu nefretle ve yasla/ Dolmakta bu yurdun içi hep küfle ve pasla*" dizeleriyle yozlaşmış bir ülke tasvir eden Aykaç, aynı manzumeyi DP'nin ileri gelen ismi Fuat Köprülü ve CHP'li olup yeni partiyi destekleyen Tevfik Rüştü Aras'ın dansıyla tamamlar: "*Bundan daha parlak sanırım sahne görünmez,/ Dans etse Fuat Köprülü hep Doktor Aras'la!*" (Aykaç, 1952: 22). Aykaç, 1948'de yazdığı "İkinci Mektup" manzumesinde

DP'nin sözlerine inanılmaması gerektiğini ima eder ve riyadan söz açar: "*Kestiremem ne olacak işin şimden sonrası/ Her tarafa kurulmuştur bence (Riyâ!) sofrası!*" (Aykaç, 1952: 24).

Fazıl Ahmet, 1948'de *Aydede* dergisinde yayımladığı manzumesinde DP lideri Celâl Bayar'ın dertlere deva olamayacağını ifade etmek için ismini ilaç şirketi Bayer'le birlikte cinaslı olarak kullanır: "*Bu çarşıda her şey zaten, şimdi aynı ayarda/ Ne "Bayer"de ümidim var ne de sayın "Bayar"da!*" (Aykaç, 1948: 1). Aykaç "Demokrasimizin Al Bir Doğanı Hakkında" adlı manzumesinde de DP dönemindeki yozlaşmadan genel olarak bahsederken Fuat Köprülü ve Adnan Menderes gibi partinin ileri gelen iki ismiyle 8. Dönem DP milletvekili General Sadık Aldoğan'ı dizelerine dâhil eder. Aldoğan hakkında "*Görürüz hayli acaip paşalar gerçi, fakat/ Ne kadar yılda acep böylesi meydana gelir?*" der. Aykaç, DP'nin siyasi söylemlerini hedef alan dizelerle eleştirilerine devam eder ve en sonunda Menderes'i de sorgulayacağını söyler:

Onun elhanını duydukça gider sabr u karar
Onun ilhâmı ile Köprülü imâne gelir
(…)
Ne bu halkın tükenir duyduğu bin bir boş söz
Ne de hayfaki elem kıssası payana gelir

Ne zaman bilmiyorum Tanrı acır halimize
Ne zaman taliimiz rahmet-i rahmana gelir

Sorarım ben bu suali zürafa-yi dehre
Sıra artık bu sefer Hazret-i Adnan'a gelir (Aykaç, 1952: 25-27)

Aykaç, DP'nin mutlak zaferiyle sonuçlanmış 1950 seçimleriyle ilgili kaleme aldığı, Tevfik Fikret'in "Balıkçılar" manzumesinin pastişi şeklindeki dizelerde uyarılarını sıralar: "*Bugün geçim deniz gibi; kuru sözle dolmaz ha!/ Hele seçim kadın gibi; hiç inanmak olmaz ha!*" (Aykaç, 1952: 66). Şair başka bir manzumesindeyse Adnan Menderes'in çevresindekilerin söylemlerine bakarak havaya girmemesi gerektiğini, baki olanın sadece Allah olduğunu anlatır:

Çaldıkça yâran bin "ceres"
Taşmakta Adnan Menderes.
Ondan derim ben her nefes,
"Allah bes, baki heves!" (Aykaç, 1952: 46)

1954 seçimlerinden sonra da DP hakkında eleştiriler şiddetlenir. Özellikle artan fakirlik, yanlış siyasi tercihler, şahsi çıkarlar peşinde koşma ve popülist politikalar üretme gibi konularında hicivler yoğunlaşır. Örneğin ticari anlaşmalardan komisyon almakla suçlanan

Fatin Rüştü Zorlu, 6-7 Eylül Olayları'ndan sonra görevinden alınıp NATO temsilciliğine atanınca *Akbaba*'da şu hiciv yayımlanır:

Ne çıkar vekillik elden gittiyse,
Paris'te üç katlı şatom sağ olsun!
Döviz komisyonu işi bittiyse,
Uşağım, şoförüm, otom sağ olsun!
Kendimi bir lâhza hicrana salmam.
Yumruğum çenemde efkâra dalmam
Polatkan misali ben yaya kalmam
Yolum Fransa'dır: Nato'm sağ olsun!
(İmzasız, 1955: 3)

DP'nin popülist politikalarını eleştiren bir manzume de 26 Ocak 1956 tarihli *Akbaba*'da çıkmıştır. Dizelerde seçim zaferi uğruna çeşitli vaatlerde bulunan DP'li siyasetçiler yerilmektedir:

Her şey oyla oluyor, siz oy verin yeter ki,
En küçük köyü bile yaparız Dersaadet!

Köyleri il yaparak imar ettik vatanı,
Apartıman halinde yükseliyor cehalet!

Gagasını leyleğin kesip kuşa benzettik,
Aşık attık hoca ile göstererek rekabet! (İmzasız, 1956: 7)

Gerek CHP gerekse DP hakkında hicivler yazmış isimlerden biri olan Aziz Nesin, 1956'da yayımladığı manzumesinde DP'li milletvekillerinin 1950 öncesinde eleştirdikleri Tek Parti'den bir farkları kalmadığını dile getirir. Nesin'e göre DP'li yöneticiler iktidarın maddi olanaklarını sömürmektedir:

Eski şeflerle hesap keseli,
Demokrat oldum da doğrulttum beli.
Gurupta muhalif rüzgar eseli,
Kapımda bekleyen Kadillak nerde?
Kadillak markalı nazlı sevgilim,
Ah! Ey benim makam otomobilim!
Afvet eğer hata etmişse dilim,
Kapımda bekleyen Kadillak nerde? (Falan Filan, 1956: 10)

DP iktidarının ilk dört yılında iyiye giden ekonomik veriler zamanla olumsuz yönde seyretmeye başlar. Aziz Nesin, DP'nin ticaret ve ekonomi politikalarına değindiği manzumesinde ithalat ve ihracat dengesinin bozulmasını ve yanlış ekonomik hamleleri iğneler:

Uğraştık ticaretle, Eskimo'ya buz sattık,
İktisadı gör bizde, Bahr-ı Lût'a tuz sattık
Altınlar oldu bakır,

Dışarıdan buğday alıp, dışarıya muz sattık
Babamın adı Hıdır,
Elimden gelen budur!
Naylon sutyen getirttik, kalmadı elde döviz,
Öyle fındık kırdık ki, kalmadı fındık, ceviz,
Bütçe oldu tam takır,
Bu çürük koltuklarda neler çektik bilseniz,
Babamın adı Hıdır,
Elimden gelen budur! (Nesin, 1956: 7)

Yaşar Özen'in (d. 1930) 1959'da kaleme aldığı "Ellerim" adlı bir hicivdeyse, DP'ye oy vererek onu iktidara taşıyan bir seçmenin serzenişleri dile getirilir. Bu manzume DP milletvekili ve bakan Sıtkı Yırcalı'nın (1908-1988) aynı adlı şiiriyle[68] yakın zamanda yayımlanmıştır ve başında şu açıklama mevcuttur: "*Şair politikacımız Ellerim'de neler söylüyor, henüz bilmiyoruz. Ama biz bu şiirin isminden bile ilham alarak bir Ellerim yazdık. Kabul buyurması ricasıyla kendisine ithaf ediyoruz.*" (Özen, 1959: 9). Dizelerde ellerine seslenen bakanın asıl şiirde dile getirdiği ferdî ve felsefi serzeniş sıradan bir seçmenin hayıflanmasına çevrilir:

Ellerim!
Ellerim alkışladı seni meydan meydan.
Ellerim oturtturdu koltuğa,
Sana vererek oy.
Şimdi diyorum; oy anam oy.
Ellerim!
İhanet etti bana ellerim. (Özen, 1959: 9)

DP'nin üçüncü iktidar döneminde aldığı eleştirilerden bir tanesi de basına ve muhalefete karşı tahammülsüz davranmasıdır. Bu dönemde hükûmetin basınla arasındaki ilişkiler bozulmuş, meşhur yazarlar tutuklanmış ve çeşitli kapatma davaları açılmıştır. Siyasi ve sosyal havanın ağırlaştığı 1959 yılında partililerin böylesi tavırları da hicve yansımıştır:

Kimmiş İsmet İnönü? Muhalif parti nedir?
Basın dediğin neymiş? Başyazar nemenedir?
İktidar bir meşale, onlar bir pervanedir!
Yevmiye bol, maaş bol, tahsisat verir merkez.
At beylik, kilot beylik, gez babam gez, gez ha gez! (Uyuz Bendeniz, 1959: 7)

[68]Sıtkı Yırcalı'nın Yaşar Özen'e ilham veren "Ellerim" şiirinden bir parça şu şekildedir:
Ellerim gökyüzüne açık ellerim
Bir gümüş güneş dolu yarısı
Yarısı aklın beyaz karaltısı
Düşünceler umutlar kuşkular ve ötesi
Uçan bir ışık kanat gökmavisi...ve başım (Yırcalı, 1966: 41)

Nâzım Hikmet de 1959 yılında kaleme aldığı şiirinde, partinin kurucularından Refik Koraltan üzerinden DP'nin Amerikan yanlısı politikalarını hedef alır. Kendi ideolojisine uygun olarak Amerikan sermayesinin ülkelere verdiği zararı dile getiren Nâzım, yönetimleri sırasında Amerika'yla çok yakın ekonomik ve askerî ilişkiler içinde olmaya çabalayan DP yönetimini hicveder. DP hakkında iktidar-muhalefet bağlamında yazılan dizelerden farklı olarak burada İsmet Paşa'ya da çatılmaktadır:

Biliyoruz,
Tutmuş elinden Amerikan:
Yürü ya Refik kulum, demiş
Ve Refik Bey yürümüş, göbeği kendinden bir karış önde,
Diz kapaklarına kadar kana batarak,
Millî şerefimizin kemikleri üstünde.
Biliyoruz, biliyoruz,
Bu vatanın anasını ağlatan
Bir İsmet, bir Adnan, bir de Koraltan (Ran, 2012: 1706)

Muhalefetin DP ile hakaret seviyesinde tartışmalar içine girdiği ve siyasi tansiyonun son haddine vardığı 1960'da, DP'nin 10 yıl önce tek başına iktidar olduğu seçimlerdeki vaatlerinin hiciv dizelerinde tartışıldığı görülür. Bunlardan birinde, muhalefetteyken üzerinde çok fazla durulan özgürlük fikrinin geçirdiği evrimden söz açılır:

İnkâr edemez kimse ki hürriyetimiz var,
Millet bu sefer oldu muvaffak emelinde.
Herkes içecek bol bol o iksiri, ne mutlu!
Bardak duracaktır yalnız devlet elinde! (İmzasız, 1960a: 11)

Aziz Nesin, 27 Mayıs darbesinden yaklaşık iki ay önce *Akbaba*'da yayımladığı "Şaşkın Ördek" adlı manzumesinde 1950'den 60'a kadar geçen süre zarfında iktidarın sarf ettiği sözlerin icraata dökülemediğini iddia eder. Nesin'e göre ithalat ve döviz sarfiyatındaki yanlış siyaset sonucu ortaya çıkan ekonomik çöküş, hükûmetin inandırıcılığını da ortadan kaldırmıştır:

On yıldır nutuklarda hep kalkına kalkına,
Şapa oturmuşuz da hiç varmadık farkına.

İşler yürüyecekti peynir gemisi ile,
Ama o geminin de neler ettik çarkına!

Neşeden her yerine kına koyan koyana,
İthalâtta en başta ondan viskiyle kına!

Elbet ilerlemeyiz, kimse kulak asmıyor,

Salkımı yutanların verdikleri talkına! (Falan Filan, 1960: 7)

27 Mayıs'a yaklaşırken bir taraftan muhalefet çizgisi sertleşmiş diğer taraftan hükûmet muhalefeti susturucu ve baskıcı önlemler almıştır. 5 Mayıs saat 5'te (555K) Kızılay Meydanı'nda toplanan üniversite öğrencilerinin, Adnan Menderes'in güzergâhı üzerinde düzenledikleri protesto hükûmet aleyhindeki eylemlerden biridir. Cemal Süreya (1931-1990) Ağustos 1960'ta *Papirüs*'te, "555K" adıyla yayımladığı bir şiirinde toplumcu bir söyleyişle protestolardan bahsedip bunların bir sonuca ulaşacağını ifade etmiştir. 27 Mayıs bu bağlamda bir sonuç olarak düşünülebilir. DP yöneticileri hakkındaki bu satırlarda zulüm ve baskı vurgusu yapılmıştır:

Şimdi ay doğar bulutlar arasından
Kavat derebeyleri yüreksiz Bolu beyleri
Hırsızlar, yüzde oncular, kumar erleri
Cebren ve hile ile haklarımızı alan
Zulmu ve alçaklığı yöneten murdar üçgen (C. Süreya, 2007: 289)

1960'ta yayımlanan hiciv dizelerine göre DP'nin çiftçiyi, işçiyi ve çalışıp kalkınmayı öne çıkaran nutukları icraata dökülememiş; emek yoğun işlerde çalışan vatandaşın refah seviyesi artmamıştır:

Durma, çalış habire koş,
Cepler delik, eller bomboş,
Deme sakın have pek loş,
Karnın açsa getir geviş,
Kem gözlere kızgın bir şiş!...
Hoş karşıla her haberi,
Şeker diye ye biberi,
Biraz daha sık kemeri,
Çek tesbihi, ol bir derviş,
Kem gözlere kızgın bir şiş!... (Derviş Baba, 1960: 3)

Aziz Nesin, DP'nin 10 yıllık icraatına dair hiciv ve alaylarını dile getirmek için İkinci Yeni şairlerinin üslubunu ödünç alarak yayımladığı bir pastişte, partinin özgürlük ve demokrasi söylemini unuttuğunu belirtir. Nesin sadece görünürde bir kalkınma yaratma çabasıyla liman, baraj gibi kapsamlı inşaatlara kalkışılmasından yakınır:

Yeterdi olmaktan dokuz artı bir
İçin kalkınmalık
Balıklarının nutuklarıdır özgürlüğe susamış-
tık
Yeni ahıra istiyorduk martılarla
Seni yağarım

Seni yürürüm
Seni ölürüm
Denizlerde yüzen fillerinin nurlu
Bir liman bir liman iki liman
Bir baraj bir baraj iki baraj
Daha baraj, barajda barajın baraja barajla
Hopsa, hacı,
Elindeki dut ağacı,
Yeterdi olmaktan dokuz artı bir
Yaşa
Demokrasi pazarı Mahmutpaşa! (Falan Filan, 1960a: 4)

Nesin, DP'nin icraatlarını hicveden başka bir pastişinde de, Faruk Nafiz ve Behçet Kemal'in kaleme aldıkları 10. Yıl Marşı'nın üslubunu ödünç alır. Okurlarına manzumenin kendisine Faruk Nafiz ve Behçet Kemal tarafından verildiği nüktesini yapan Nesin, partinin meşhur ekonomi vaadi "her mahallede bir milyoner yaratacağız" sözüne tezat olarak artan dış borçları, İstanbul'un tarihî dokusuna zarar verilmesini, siyasi içerikli Vatan Cephesi'ni ve eğitim gibi farklı konuları hicveder:

Girdik açık gözlükle on yılda her salaşa,
On yılda on beş milyar borç yaptık uçan kuşa!

Ne gelişme yârabbi, partimiz on yaşında.
On yılda on milyoner her sokağın başında...

Devr-i sâbıkta eğer bir varsa biz yüz ettik,
İkinci Fatih olup İstanbul'u düz ettik!

Pek sayın nutukçular meydanlardan buyurdu:
Vatan Cepheleriyle doldurduk baba yurdu...

Dersanesiz, okulsuz, öğretmensiz kitleyiz,
Biz koltuğa alıştık, gitmeyiz de gitmeyiz!... (Falan Filan, 1960a: 4)

Siyaset dünyasında devam etmekte olan gerginlik, demokrasinin askıya alınmasıyla sonlanır. 27 Mayıs 1960'ta yapılan Cumhuriyet döneminin ilk askerî darbesiyle halkın seçtiği iktidar silahlı kuvvetler tarafından düşürülür ve hükûmete mensup politikacıların çoğu tutuklanır. Ordunun ülkede mutlak yönetimi ele aldığı bu dönemde DP hakkında mizah dünyasının dışından ve içinden pek çok kişi, dergilerde hicivler yayımlar. Bunların bazıları acımasız ve özel hayata dair konulara da değinen örneklerdir. Politik seyre dikkat edildiğinde böylesi hicivlerin doğal olduğu düşünülebilir; çünkü DP'nin darbeden önceki son dönemlerinde basının önemli bir kısmıyla ilişkileri bir hayli bozuktur. Bununla beraber tüm

özgürlüklerin geçici olarak kısıtlandığı askerî cunta yönetimindeki bir ülkede siyasi liderler yargılanırken bunların karşısında durmak çok zordur. Askerler hakkında hiciv yazabilmekse herhalde imkânsızdır.

Yargılanan vekiller genellikle "sabık", "düşük" ve "kuyruk" lakaplarıyla adlandırılırlar. Örneğin şu örnekte İngiltere'deki uçak kazasından kurtulduktan sonra, kendisine keramet atfedilen Adnan Menderes, "sabık" sıfatıyla değersizleştirilir:

Hani peygamberdin sen, uluydun, evliyaydın?
Tek mucize olarak, on yıl yerinde saydın.
Ne kerametin varmış, ne tek müridin kaldı,
Bay Sâbık. Üsküdar'da sabah oldu, günaydın! (Oğuz Can, 1960: 9)

Darbeden sonra DP sadece mizahçılar değil farklı kesimlerden sanatçı ve yazarlar tarafından da hicvedilir. Örneğin 1 Eylül 1960 tarihli *Akbaba*'nın sayfalarında dönemin tiyatro sanatçılarından İbrahim Delideniz imzalı bir manzumede DP'nin önde gelenleri acımasız ithamlarla yerilir. Manzumede Galip Hoca olarak bilinen Celâl Bayar, ticari anlaşmalardan komisyon aldığı gerekçesiyle "yüzde oncu" olarak adlandırılan Fatin Rüştü Zorlu, Refik Koraltan ve Emin Kalafat hicvedilir. Dizelerin genelindeki sert üslupta darbe ortamının yarattığı anti-demokratik hava hissedilmektedir:

Parti forsuyla olup her birimiz bir Karun,
Topladık hırs ile milyonları korsancasına!

Kopyalar kopyası Galip Hoca'mız dağlarda
Gezdi dürbünle ve kasketle kumandancasına!

Zorlu ustasıydı komisyonculuk ilminde Fatin,
Yüzde onlar takılırdı gelip kancasına!

O Koraltan ki, kor alttan kazığı, sonra fakat
Yedi bizzat... Uluyor şimdi kudurgancasına!

Hilkat ûcûbesi, şenpanze-i âlem Kalafat
Har vurup sürdü safa on sene harmancasına!

Çekeriz şimdi hoşor yosmaların hasretini,
Gece, gündüz yaşadık aşk ile üryancasına! (Delideniz, 1960: 4)

Mayıs 1960 sonrasındaki çoğu mizah dergisinde dönemi bir panorama biçiminde kişilerle olayları bağlayarak yeren ve yargılanmakta olan siyasetçileri değersizleştiren, öfke dolu hicivler görülür. Örnek gösterilebilecek "Sabıkların Savunması" adlı aşağıdaki

manzumede Menderes kelimesinin "indiras"tan (yozlaşma/bozulma) türediği belirtilir. Refik Koraltan'ın özel hayatı, İçişleri Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da unutulmaz. Bu şahısların yaşamlarının yolsuzluk ve skandallarla dolu olduğu söylenir. Hicivde DP yöneticilerinin kalın iplerle idam edilmesi de talep edilmekte ve bunun gerekçesi de Yenişehirli Avni Bey'den (1826-1884) alınan bir beyte dayandırılmaktadır:

Genç kadınlarla küçük kızlara açtık kucağı,
Babalık ettik ahaliye Koraltancasına!

Ömrümüz geçti bizim taat ü takvalarla,
Beş vakit... halvet ederdik de Müslümancasına!
(...)
İndiras mastarıdır belki bizim Menderes'in,
İndiras böyle olur doğrusu umrancasına!

Milletin malları taksim edilirken arada,
Zorlu hayvan alır elbet payı aslancasına!

İşte işte maliyyemizin Şah'ı... biraz çaldı, fakat
Bütün ahbaba da çaldırdı Polatkancasına!
(...)
Hariciyye bulamaz öyle Fatin bir bakanı,
Nato başkanlığı etmişti Taleyrancasına!
(...)
Çekilir mi ipe bizler gibi ipsiz alayı?
Mutlaka lazım ise...olmalı urgancasına!

İftira etmeyiniz...İşte hesap meydanda,
"Biz bu dünyada günah etmedik insancasına!" (Aker, 1960: 5)

Ümit Yaşar Oğuzcan da hicivlerini yayımlamaya 27 Mayıs askerî darbesiyle başlamıştır. Oğuzcan bunlardan birinde Yassıada Mahkemeleri'nde tanık olarak dinlenen bayanlara seslenmektedir. Dizelerde bu şahısların, rahat ve geniş şartlar uğruna kabul ettikleri hayatın suçunu siyasetçilere atmaları eleştirilerek ahlaksızlığın altı çizilir:

Eminim hiçbirinizin suçu yok,
Bütün suç o ihtiyar zamparalarda,
O azgın heriflerde:
Sizi horoz şekeriyle kandırdılar
Değil mi?
Vah vah!

Mahkemelere katılan kadınlarla alay edildikten sonra tüm bu yaşananların genel bir ahlak zaafiyeti ve yozlaşmışlığın sonucu olduğu iddia edilir:

Onun önünde secde et,
Onun karşısında eğil,
Biliyorsun:
İffetsiz olmak ayıp dünyada,
Yalan söylemek ayıp değil! (Oğuzcan, 1960d)

Ümit Yaşar'ın hicvine hedef olan konulardan biri de DP'nin kurduğu Vatan Cephesidir. Vatan Cephesi'ne üye olan kişilerin adları her gün radyodan ilan edilmektedir. Siyasi içerikli bu cepheye yöneltilen eleştirilerden biri halkı üye olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye bölmesi diğeriyse üye sayısının abartılarak DP'nin kendini güçlü gösterme çabasıdır. Oğuzcan, radyodan ilan edilen isimlerin abartıldığını kendisi de mübalağa kullanarak hicveder:

Şu radyo canımıza kaç senedir tâk eder
Dinlerken sabır taşıp kulak infilâk eder
Aziz vatan sathında bu ne biçim cephedir
Kediler telgraf çekip kuşlar iltihak eder. (Oğuzcan, 1960: 80)

Hikmet Koç da Vatan Cephesi'nin demokrasi dışı bir uygulama olduğu düşüncesindedir. Ona göre, isminden farklı olarak bu oluşum insanları ayrıştırmaya götürmektedir:

Demokrasi kahramanı bir tarafta
Garp cehpesi kumandanı karşı safta
Bir vatan cephesi kuruldu ki lafta
Bütün haklar, hürriyetler kaldı rafta
Demokrasi bir zincirli nizam oldu (Koç, 1961: 32)

Ümit Yaşar, bir hicvindeyse DP'nin vaatlerini ve sonuçta ortaya çıkan tabloyu bir araya getirerek partiyi yerer. Şaire göre demokrasi vaadiyle iktidara gelen DP, yönetimde olduğu müddetçe halkın ruh sağlığını bozmuş ve onu hayal kırıklığına uğratmıştır:

Kahve gibi, çay gibi inhisar oldu millet
Baştanbaşa hayal-i inkisar oldu millet
Demokrasi diyerek geldiniz iktidara
Sayenizde adem-i iktidar oldu millet. (Oğuzcan, 1960: 77)

Aziz Nesin de "Evdeki Bulgur" manzumesinde, 1950 seçimlerinde DP'ye oy verdiğini ama beklentilerinin karşılanmadığını söyler. Nesin de Ümit Yaşar gibi hayal kırıklığına uğradığını ifade ederken daha iyi bir ülke için çıkılan yolculuğun geriye daha olumsuz bir tablo bıraktığını söyleyerek DP'yi hicveder:

Bol bol bulacaktık aranan şeyi,

Ucuzlatacaktık elektriği,
Kaybettiniz neler, buldunuz neyi?
950'de oy veren elim!
Ne gaz var ne lamba, yoksunuz nurdan,
Dimyat'a pirince derken gidelim,
Olduk mu şimdi bak, evde bulgurdan! (Nesin, 1960: 75)

1.4. Hiciv Şiirlerinde Bazı Siyasetçiler

Savaşlar, ihtilaller, darbeler, yeni rejimler ve seçimler içinde geçen Türk siyasi tarihinde özellikle yönetici durumunda bulunanlar hicvin öncelik verdiği isimlerdir. Siyasi figürler temsil ettikleri düşünce ve rejimlerin sembolleri hâlindedir. Bu nedenle hiciv, sosyal ve siyasi konular kadar bunların temsilcilerine de yönelmiştir. İmparatorluğun yıkılmakta olduğu günlerden 1960'a kadar siyasetçiler bazı ortak noktalardan hicvedilmiştir. Bunlar keyfî ve otoriter bir yönetim, başarısız ekonomik politikalar ve vatana ihanet olarak belirginleşmektedir.

1.4.1. Adnan Menderes

Siyaset hayatına 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan SCF'de başlayan Adnan Menderes ilkin bu partinin Aydın örgütünü kurmuş ve İl Başkanı olmuştur. Partinin kendini kapatması üzerine siyasi faaliyetlerine CHP'de devam etmiştir. CHP Aydın İl Başkanlığı'nın ardından, TBMM'nin 4, 5, 6 ve 7. dönemlerinde CHP milletvekili; 8, 9, 10 ve 11. dönemlerdeyse DP milletvekilliği ve Başbakanlık görevlerinde bulunmuştur. 27 Mayıs 1960'ta askerî darbe sonucunda tutuklanmış ve Yassıada mahkemelerinde yargılanıp 17 Eylül 1961 tarihinde idam edilmiştir.

Adnan Menderes, Türk siyasi tarihinde serbest seçim sonrasında yönetime gelen ilk Başbakan'dır. Hakkında kaleme alınmış çeşitli çalışmalarda çevresini çabucak etkileyebilen, hatip, ideallerini gerçekleştirmek için çabalayan, heyecanlı bir insan olarak tasvir edilmiştir. Menderes, bu özellikleriyle halkın büyük sevgisini kazanmıştır. Zaman zaman heyecanlı kişiliği sebebiyle bazı tartışmalara da girmiştir. Yakınındaki isimlerden Samet Ağaoğlu, onun hakkında "*Menderes klasik anlamı ile bir idealistti. Kafasında hayal ettiği bir Türkiye vardı. Bu hayali gerçekleştirmek için çırpınıyordu. Hataları, günahları bu uğurda olmuştu.*" (Ağaoğlu, 2011: 21) çıkarımını yapmaktadır.

DP'ye muhalif bir çizgide bulunan Yakup Kadri Karaosmanoğlu da anılarında Menderes'in "iyi niyetli" ve "şövalye" ruhlu bir lider olduğunu belirtmektedir: "*Benim*

tanıdığım Adnan Menderes, romanesk denilecek kadar safdil, içli, heyecanlı bir insandı. Yanlış veya doğru, iyi veya kötü her ne yaptı ise hiçbir art düşünceye, hiçbir gizli maksada kapılmaksızın salt bu mizacının sevkiyle yapmıştır. Ama, şu da var ki, Adnan Menderes'e samimi olduğu kadar 'fevri' de denilebilirdi ve bu yüzden kendi kendisiyle daimi bir çelişme içinde bulunduğundan şüphe edilmezdi." (Karaosmanoğlu, 1984: 234). Şevket Süreyya Aydemir (1897-1976), bir siyaset adamı olarak Adnan Menderes'in farklılıklarından birini devlet ve bürokrasi kanalından gelmemiş olmasında bulur. Aydemir, eğer devlet kanalından gelmiş biri olsaydı Menderes'in daha az siyasi hata yapacağını belirtmektedir. Ama bu takdirde hem geniş halk kitleleri tarafından kabul edilip sevilmeyeceğini hem de risk almak anlamına gelen korkutucu ve büyük inşa projelerine girişemeyeceğini ekler. (Aydemir, 2000: 240)

Menderes hakkındaki yorum ve düşüncelerde çok çalışkan, saf/temiz, samimi ve heyecanlı olmakla beraber romantik ve fevrî kararlar alabilen bir lider portresi ortaya çıkmaktadır.

1946-60 aralığının ilk yıllarında Adnan Menderes muhalefet partisinin beğenilen bir hatibiyken hakkında sert dizeler yayımlanmaz. Başbakan olduktan sonraysa mizah dergilerinin sayfalarında iğneleyici karikatürler ve çeşitli yazılar çıkmasına rağmen manzumelerde Menderes'in üzerine pek gidilmemiştir. Bu tip mizahi parçalarda olayların güncel akışı içinde diğer simalarla beraber ismi geçer ya da Menderes'e dair hafif nükteler yer alır. Menderes'i ağır şekilde yeren dizeler 27 Mayıs'tan sonra yayımlanır. Darbenin ardından mizah dergilerinde DP yöneticileri değersizleştirilir ve Yassıada Mahkemeleri'yle beraber MBK övülür. Adnan Menderes'e dair mısralardaysa hiciv aracılığıyla ortaya konmuş "muhalefet" kadar "intikam" duygusu da hâkim gibidir.

Menderes'in şahsına dair yayımlanan ilk manzumelerin birinde Recep Peker'le Adnan Menderes arasında 16 Aralık 1946'da yaşanan bir tartışma ele alınmıştır. Başbakan Peker, Menderes'in bütçe hakkındaki eleştirilerine cevap verirken onu "mariz" ve "psikopat" olarak nitelemiş, bunun üzerine DP'li vekiller salonu terk etmiştir. 8 Ocak 1947'de o sıralar CHP'yi destekleyen *Akbaba*'da yayımlanan "Adnan Menderes'e Şarkı" adlı şiirde mizah, alışılmışın aksine gönül almak için kullanılmıştır. Dizelerde 12 Temmuz Beyannamesi'ni doğuran uzlaşmacı tutumun izleri mevcuttur ve Menderes'in tepkisi azaltılıp tansiyon düşürülmek istenmektedir:

"Yeniden eski muhabbetleri tecdîd edelim"
Gel benim Menderes'im Meclis'e bir îyd edelim,
Aradan gizli bürudetleri teb'îd edelim,
Gel benim Menderes'im Meclis'e bir îyd edelim!

Başbakan vade-i teşrifine ragıptır pek,
Câm-ı tenkidini nûş etmeye taliptir pek,
Tatlı sözler o şeker ağza münasiptir pek,
Gel benim Menderes'im Meclis'e bir îyd edelim!
(Ce-Ha-Pe'li, 1947: 5)

Nâzım Hikmet'in 1959'da kaleme aldığı bir hicivde ise Adnan Menderes yabancı sermayeyle ve Amerika ile olan yakın ticari ilişkileri nedeniyle yerilir. Şair, Marksist bir tutumla, Adnan Menderes'i ülkeyi satmakla itham eder. Batı bloğunda yer alma çabasını da "gayrimillî" ve "köleleştirici" bir eylem olarak niteleyip Başbakanı suçlar:

Bir adınız var, Adnan Bey, adımıza benzeyen.
Dilimiz kuruyor dilimizi konuştuğunuz için.
Bitten, açlıktan, sıtmadan betersiniz.
Yüz Türkiye olsa
elinizden de gelse
yüzünü de zincire vurur
yüz kere satarsınız.
Milletimin en talihsiz gecesi
ana rahmine düştüğünüz gecedir. (Ran, 2012: 1704)

27 Mayıs'tan sonra değişen siyasi ortamın getirisi dizeler sayfaları doldurmaya başlamıştır. Bu dönemde DP yöneticileri hakkında pek çok hiciv yayımlayan Ümit Yaşar Oğuzcan'ın "Kir" adlı manzumesinde temizlenmek için hamama giden bir sadrazamın hâli anlatılır. Dizelerde eski sıfatlar kullanılmasına rağmen kastedilen kişiler devrin yöneticileridir. Hicivde sadrazamın hamamda 12 tellak tarafından temizlenmesi bir masal havasıyla tasvir edilir:

Günlerden bir gün
Hamama gideceği tuttu
Sadrazam hazretlerinin
(…)
Memleketin en ünlü tellakları
Sardılar dört yanını
Kimi elini kaptı kimi bacağını
Bir keseleme, sürtme faslıdır başladı
Tamam on iki saat on iki ünlü tellak
İncitmeden kesellediler
Hazretin mübarek vücudunu

Şair, Başbakan yerine sadrazam tipine yer vererek hem hedefindeki siyasi figürü istediği şekilde hicvetmekte hem de dizelerini daha kalıcı hâle getirmektedir. Dizelerin

devamında tezat ve mübalağa sanatları kullanılarak Adnan Menderes'in siyaseten kirli bir yönetici olduğu iddia edilir:

Öylesine kir çıktı ki sormayın
Herbiri nah parmağım gibi
-Aman efendimiz, bu ne kiri
Demeğe kalmadı
Keselerin altında eriyip gitti
Koskaca Sadrazam
Bütün maiyet erkanı yerinden fırladı
-Nittünüz devletliyi
Dediler tellaklara
Tellaklar cevap verdi:
-Biz yıkadık, keseledik
-Devletlinin kirden ibaret olduğunu bilemedik (Oğuzcan, 1960b: 9)

Ümit Yaşar, askerî darbenin kaynağını halktan aldığı iddiasındadır. Bu bağlamda darbeye destek vermesine rağmen DP'nin tüm suçunun Menderes üzerinde toplanmasına da karşı çıkmıştır. Ona göre siyasi şartlar zor bir hâl aldıktan sonra iktidar lideri tüm suçların tek sorumlusu gibi gösterilmiştir:

Milletin elinde iki yedili
Sultanın elinde dört vale
Bir de papaz vardı
Millet rest çekince
Valeler kaçtı
Bir papaz kaldı ortada
Tek başına
Canbaz
Hilebaz
Madrabaz
Bir papaz! (Oğuzcan, 1960c: 3)

Adnan Menderes'in ülkeyi kendi malı gibi gördüğüne dair fikirler de manzumelerde dile getirilmiştir. Ümit Yaşar halkı köleleştirme, baskı ve zulüm gibi uygulamalara imza atıldığını iddia ettiği dizelerinde Menderes'i bir sülüğe benzetir:

Millet dediğin ne ola ki — *Büyük balık küçük balık*
Padişahım sen çok yaşa — *Kölelerin bölük bölük*
Bu vatan senin çiftliğin — *Bre zalim bre sülük*
Padişahım sen çok yaşa — *Padişahım sen çok yaşa.* (Oğuzcan, 1960: 24)

Oğuzcan, Adnan Menderes'i iktisadi sorunlar nedeniyle de hicvetmiştir. Şair, DP iktidarının son döneminde temel gıda ürünlerinin karaborsaya düşüp zamlanmasından

bahsettiği manzumesinde sıkça "kuyruk"[69] kelimesine başvurur. Bu kelime hem karaborsaya düşmüş ürünler için oluşan müşteri kuyrukları hem de siyasi bir yakıştırma olarak kullanılmıştır:

Bir yanda saadet kuyruğu
Bir yanda hürriyet kuyruğu
Yağ kuyruğu
Peynir kuyruğu
Et kuyruğu
Kopsun efendim kopsun
Ya Adnan'ın kuyruğu
Ya dananın kuyruğu. (Oğuzcan, 1960: 48)

Osmanlı Devleti yöneticileri üzerinden devrin eleştirildiği bir başka manzumesindeyse Adnan Menderes'i temsil eden sadrazam, fikir üretemeyen ve liyakatsiz bir siyasetçi olarak alaya alınır. Bu fikrin mizahi hâle gelmesi için "beyin" ve "kulak" organlarının yerleri değiştirilir:

Sadrazam Hazretlerinin sol kulağı kaşınır
Kaşınır babam kaşınır
Sadrazam dediğim bir ulu kişi
Oturmuş da memleketi düşünür.
Kaşınmak kulağın ödevi
Düşünmek sadrazamın
Gelgelelim bizde
Sadrazam kaşınır
Kulak düşünür. (Oğuzcan, 1960: 14)

27 Mayıs sonrasındaki siyasi ve sosyal havaya uyarak edebiyat ortamında geri planda kalmış şairlerin ve amatörlerin DP hakkında yergi dizeleri ve hiciv kitapları yayımladığı görülmektedir. Bu dizelerde Adnan Menderes adı sıkça geçmektedir. Dönemin şairlerinden Şemsi Belli'nin *Boncuk Kutusu* adlı hiciv kitabından alıntılanan şu dizelerde başarısız siyasi yönetimle beraber "özel hayat" ve "iç çamaşır"lar da olumsuz birer gösterge olarak ortaya konmaktadır:

Koskoca memleketi allak bullak ettiniz.
Bir iki süper deyyus, birkaç siyasî teres.
Naylon kombinezonlar çıkmış yatak odanda,
Başvekil mi, kadın mı, tüccar mıydın Menderes? (Belli, 1960: 13)

[69] 27 Mayıs sonrasında "Kuyruk" deyimi, DP yanlılarını eleştirirken yaygın biçimde kullanılmıştır. Örneğin MBK Başkanı Cemal Gürsel, DP'yi hortlatmak isteyenlerin "basit kuyruklar" olduğunu ifade etmiştir. (Aslandaş-Bıçakçı, 1995: 84)

Menderes'in özel hayatı sadece hakkında yazılanlarda değil Yassıada Mahkemeleri'nde de "itibarsızlaştırma" amacıyla ele alınmıştır. Şemsi Belli, başka bir taşlamasında Adnan Menderes'e yöneltilen demokrasiden uzaklaşma eleştirisini, özel hayata dair durumlarla birlikte anlatır:

Demokrasi ile girdin gerdeğe
Ağır bastı
Alçaldıkça alçaldın.
Niyetin kürtajdı ama, ne yazık
"Hürriyet"e gebe kaldın. (Belli, 1960: 24)

CHP'ye yakın isimlerden Yusuf Ziya Âdemhan da DP yönetimi boyunca *Karagöz* gazetesinde taşlamalar yayımlamıştır. Âdemhan'ın taşlamalarının birinde Adnan Menderes "içki" ve "kadın" gibi olumsuz simgelerle değersizleştirilir:

Bir elde tesbih bir elde viskisi,
Tek gayesi kadın ile içkisi…
Beynelmilel sahtekârdır düzenbaz,
Cani ruhlu bu başbakan eskisi!... (Âdemhan, 1960: 9)

Yusuf Kenan Ekşioğlu, *Akbaba*'da çıkan manzumesinde Menderes'in kibirli olduğunu iddia ederek 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi'nde çıkan öğrenci olaylarından söz açar. Başbakan zaman zaman kendini beğenmiş bir tavır içinde olduğu gerekçesiyle başka yerlerde de eleştirilmiştir. Dönem karikatürlerinde görülen sivri ve uzun burunlu Menderes çizimleri de bu bağlamda yapılmış tasvirlerdir. Dizelerde Menderes'in akılsız/dengesiz olduğu ileri sürülür:

Kibir Kaf dağını aştı, *Gençliğe attın kurşunu,*
İşin, dikine traştı, *Hapse tıktın bunu, şunu,*
Çarşaf ayağa dolaştı, *Uçurdun akıl kuşunu,*
Bre Menderes, Menderes! *Bre Menderes, Menderes!* (Ekşioğlu, 1960: 7)

Hikmet Koç'un 1961'de çıkan *Sanıklar Getirildiler* adlı kitabında DP yöneticileri ve Adnan Menderes'e dair sert hicivler yayımlamıştır. Bu kitaptan alıntılanan şu örnekte Menderes; örtülü ödenek, özel hayatı ve iktidarı boyunca otoriter bir yönetici olduğu gerekçesiyle hicvedilmiştir:

Astı kesti, yağdı esti tam on sene
Usandıktı bu uyuzun cakasından
Ödenekten viski içti yıllar yılı
Helva karsa yeri şimdi ka…sından (Koç, 1961: 13)

1.4.2. Besim Atalay

Besim Atalay (1882-1965), Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde medrese eğitimi görmüş; ayrıca İstanbul'un ileri gelen hocalarından dinî eğitim ve icazet almıştır. Sonrasında Darülmuallimin'e girerek kariyerine eğitim alanında devam etmiştir. Çeşitli okullarda öğretmenlik yapan Atalay, millî eğitimde önemli görevlerde bulunmuştur. 1932'de Atatürk'ün önderliği ile Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan Birinci Türk Dil Kurultayı'na katılmış, Türk Dil Kurumu'na üye seçilmiş ve 1951'e kadar 19 yıl boyunca bu görevi devam ettirmiştir. Bir yandan dilin özleşmesi için çalışmış, öte yandan Türk dilinin eski eserlerini incelemiştir. Türk Dili hakkındaki pek çok incelemesinin yanında *Divanü Lûgat-it-Türk* üzerine de çalışmış ve TDK tarafından bu çalışma 5 cilt olarak yayımlanmıştır. (Dilaçar, 1965: 209-210) Atalay dilde sadeleşmeye destek verirken Türkçe ibadeti de savunan isimler arasında yer almıştır. Yazarın dinî konulara dair kaleme aldığı *Tanrı Kitabından Namaz Türeleri* ve *Türk Dili ile İbadet* adlı kitaplarının yanında *Tanrı Kitabı Kur'an* başlıklı bir Kur'an meali de bulunmaktadır.

1920'de I. TBMM'ye girerek başladığı siyasi kariyerine 1946'ya kadar kesintisiz yedi dönem mecliste yer alarak devam etmiştir. 26 yıllık siyaset hayatında Kütahya ve Aksaray vekilliği yapmıştır. Siyasi ve toplumsal sorunlara kendince çözüm önerileri sunmaktan geri durmamıştır.

Mizah edebiyatında Atalay'ın iki nedenle hicvedildiği görülür. Bunlardan biri, siyasetçinin İstanbul hakkındaki olumsuz fikirleridir. Atalay, şehri üretici değil tüketici olarak değerlendirmiş ve İstanbul'a soğuk bakan bir yaklaşım içinde olmuştur. İstanbul'da çalışan memurların rahat yaşantılarını ve tahsisat alarak Anadolu'ya yaptıkları gezileri de eleştirmiştir. (Sarısaman, 1994: 229) Atalay'ın bu tutumu kendisine has bir fikir değildir. Cumhuriyet'in ilanından sonra "başkent" Ankara, bir muhalefet merkezi konumundaki eski "payitaht" İstanbul'a karşı tepkilidir. Örneğin Atatürk 1919'dan 1 Temmuz 1927'ye kadar İstanbul'u ziyaret etmemiştir. Besim Atalay'ın sözleri, bu genel siyasetin bir yansımasıdır. İstanbul'da bulunan mizah camiası da Atalay'ın fikirlerine kendine has söyleyişiyle cevap vermiştir.[70] Mesela Halil Nihat, "Kaside-i Vatan" şiirinde "*Etmiş İstanbul'u itham Besim Bey*

[70] Besim Atalay'ın İstanbul hakkındaki eleştirilerine özellikle *Akbaba* dergisi tarafından cevaplar verilmiştir. Bu konuya dair bir iki yazı, örnek olarak verilebilir. 1 Mart 1923 tarihli *Akbaba*'da, yakın geçmişlerinde işgal, fakirlik, hastalık ve isyanlar görmüş İstanbulluların hâli tasvir edildikten sonra Atalay'a karşılık verilir: "*İstanbul'da hayat; şöhret-i destan olmuş bir fettanın aguşunda yaşamaya benziyor. O kadar tehlikeli. Izdırap ile dolu ömrünüzü herkes uzun bir lezzet zanneder. Beyhude yere kıskanılırsınız.* (...) *Birkaç hafta evvel Besim*

Atalay/ Ne bozuk kafiyedir bak şu Atalay-ı vatan" (Boztepe, 1924: 18) beytiyle Atalay'ın İstanbul karşıtlığının yersiz olduğunu söylemiştir. Halil Nihat, *Ağaç Kasidesi*'nde Türk Dil Kurumu ve dil çalışmaları bağlamında da Atalay'ı hicvetmiştir.

Abdülbâki Fevzi "*Gelmiş İstanbul'a duydum ol Atalay Bey, yine/ Galiba maksadı binmektir safa dolabına*" (Uluboy, 1339p: 1) diyerek Besim Atalay'ın eleştirse de İstanbul'dan vazgeçemediğini ifade eder. Uluboy, 5 Kasım 1923'te yayımladığı manzumesindeyse İstanbul'daki memurları rahat yaşam koşulları sebebiyle eleştiren Besim Atalay'ı tekrar hicveder. Şair Atalay'ın İstanbul hakkındaki ithamlarını divan şiirinin eğlence dünyasına dair kelimelerle betimler. Atalay'ın resmî temasları için İstanbul'a gelmesini anlatırken kilolu vücudunu davula benzeterek vekilin hem rahat bir yaşam sürdüğünü hem de sözlerinin yalnızca boş seslerden ibaret olduğunu söyler. Uluboy, manzumesinde vekilin İstanbul'dakilerin hayat tarzına karışmaya da hakkı olmadığını ifade etmektedir:

Duymasın Atalay Bey'im ama şu şehr-i bî-misal
Ayş u işret bağıdır, zevk-i safa tarlasıdır.

Her ne dem ben görmüş olsam bir davul zanneylerim
Aksaray mebusunun işkembe-i kübrasıdır

Mey içer, her şûha meyl eyler demekteymiş râkib
Sanki kâfirzâde kâfir keyfimin kahyâsıdır (Uluboy, 1339o: 1)

Besim Atalay'ın hicvedildiği bir diğer konu da dil ve edebiyat konusundaki tavrıdır. Eski Türk edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla tanınan Haydar Ali Diriöz, "Besim Atalay Diyor ki" başlıklı manzumesinde Atalay'ın eğitim, dil ve edebiyat hakkındaki tutumunun geçmişi reddetmekten ibaret olduğunu anlatır. Diriöz, onun kafiyesiz ve vezinsiz şiiri üstün tutmasını da ironi yoluyla hicveder ve bu tarz şiirin edebiyatın dağınık saçlarına bir tarak olduğunu ifade eder:

Mekteplerden ne zaman çıkmalı mazi?
Bar bar bağırır bir sürü ihvana deriz biz!

Atalay Bey'in kurusıkısını da, geçen gün bombardıman için neferlerine kumanda veren deli İspanyol çavuşunun macerasını da, herkes tebessümle karşıladı. Tuhaf ki son günlerde İstanbul'a hep aklından zoru olanlar musallat oluyor!...". 10 Mart 1923 tarihli *Akbaba*'daysa Besim Atalay'ın İstanbul'da çalışıp yaşayan memurların rahat hayat şartlarını eleştirmesi alaya alınıp asıl Ankara'dakilerin her imkândan yararlandığı ifade edilir. Röportaj formundaki bu hiciv yazısında Atalay konuşturulmaktadır: "*Besim Atalay Bey gülerek: -Canım, dedi, nedir o heyecanınız?... Ben o sözleri Anadolu'ya gelesiniz diye söyledim. Bak, ben Anadolu'da zengin oldum, ticaretle uğraşıyorum. Siz de gelseniz fena mı edersiniz?*" (İmzasız, 1339: 2).

Maziden eser kalmamalı şâb-ı vatanda,
Git köhne maarif, yürü İran'e deriz biz!

Mazi getiriptir bize her seng-i kazayı,
Bu vakayi talib-i irfane deriz biz!

Ol kim ki yazar kafiyesiz, vezni yok eşar.
Zülf-i edebe şiiri anın şâne deriz biz! (Diriöz, 1941: 8)

1.4.3. Celâl Bayar

Celâl Bayar, siyaset hayatına Cumhuriyet öncesinde İttihat ve Terakki ile başlamış, Cumhuriyet sonrasında da uzun süre politikanın içinde olmuştur. 1923'te İzmir'den milletvekili seçilmiş, Türkiye İş Bankası'nı kurmakla görevlendirildiğinden vekillikten ayrılarak 1932'ye kadar bankanın genel müdürlüğünü yapmıştır. 1932'de iktisat vekilliğine (ekonomi bakanı) getirilmiş ve başbakan olarak atandığı 1937'ye kadar bu görevinde kalmıştır. 25 Ocak 1939'da başbakanlıktan istifa etmiş ve 2. Dünya Savaşı süresinde sıradan bir CHP milletvekili olarak mecliste bulunmuştur. 7 Haziran 1945'te diğer üç arkadaşıyla (Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü) beraber Dörtlü Takrir'e imza atmış ve bir süre sonra hem CHP'den hem de milletvekilliğinden istifa etmiştir. Devamında arkadaşlarıyla beraber DP'yi kurmuş ve partinin genel başkanı olmuştur. 1950 genel seçimlerinde DP çoğunluğu kazanınca Bayar, 22 Mayıs 1950'de Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı seçilmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesine kadar görevinde kalmış, sonrasında tutuklanıp Yassıada'ya gönderilmiştir. Burada hakkında idam hükmü verilmesine rağmen yaşı nedeniyle cezası müebbet hapse çevrilmiştir. 1964'e kadar Kayseri cezaevinde kalan Bayar, sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakılmıştır. (Dursun, 1992: 217)

Celâl Bayar'ın, mizah dünyasında uzun süre Adnan Menderes kadar hedef alınmadığını söylemek mümkündür. Bunun altındaki temel neden Bayar'ın cumhurbaşkanı olarak Menderes'e oranla gündelik siyasi kavgaların içine daha az karışmasıdır. Bununla beraber, 27 Mayıs sonrasında o da Menderes ve diğer DP'li siyasetçiler gibi çoğu kez özel hayatına dair ithamlarla anılıp değersizleştirilmiştir. Ayrıca Bayar'ın cumhurbaşkanlığı süresinde zimmetine para geçirdiği, otoriter bir yönetim sergilediği de iddia edilmiştir. 27 Mayıs öncesinde Bayar hakkında yazılmış bazı dizeler DP başlığı altında incelendiğinden darbenin sonrasındaki genel bakışı yansıtan bir iki örneğe burada bakılabilir.

Aziz Nesin, ilkin 1954'te *Akbaba* dergisinde kimi kastettiğini belirtmeden yayımladığı 1960'daysa *Aziziname 2*'de bir açıklamayla beraber yer verdiği manzumesinde Celâl Bayar'a özel hayatı açısından yaklaşır ve onun yaşına uygun olmayan ahlaksız davranışlarda bulunduğunu iddia eder:

Anlamaz, ömrü kıştır,
Çukurunu kazmıştır.
Kader böyle yazmıştır,
Duraktaki taşına:
Yetmişinde azmıştır,
Bahar vurmuş başına ! (Nesin, 1960: 11)

Şemsi Belli, 27 Mayıs'tan sonra yayımladığı *Boncuk Kutusu* adlı hiciv kitabında DP'li diğer siyasetçiler gibi Bayar'ı da çok sert sözlerle hedef almıştır. Belli, Bayar'ın "DP" inisyalli meşhur bastonu ve siyasi nutuklarıyla alay ettikten sonra hapisteki cumhurbaşkanının özel hayatından bahsedip onu itibarsızlaştırır:

Ne oldu kürsüler, o sahte sözler? *Yeşilköy'le Yassıada arası.*
Markalı bastonun elini özler. *Çabuk bitmiş Polatkan'ın parası.*
O güzel endamlı kıvrak dansözler *Issız gecelerin kart zamparası!*
Bellerden dökülen tüller nerede? *Kızların giydiği şallar nerede?*

(Belli, 1960: 21)

27 Mayıs sonrasında *Akbaba*'da müstear isimle çıkan manzumeden alıntılanmış şu dörtlükte de Bayar hem vatan haini olarak gösterilmekte hem de özel hayatı açısından suçlanmaktadır:

Çankaya'da âlem kurup yatardı,
Bir köşeye birkaç milyon atardı,
Biraz daha dursa yurd'u satardı,
Celâli'ler başı Bayar nicoldu? (Seyfilmülük, 1960: 9)

1.4.4. Damat Ferit Paşa

Damat Ferit Paşa (1853-1923), Osmanlı İmparatorluğu'nun varlık mücadelesi içinde bulunduğu 1919-1920 yıllarında beş kez sadrazamlığa getirilmiştir. İtilaf devletlerince hazırlanan, Anadolu'nun işgal plânının önemli bir bölümünü oluşturan İzmir'in işgali sırasında Sadrazamlık yapmaktadır. İşgalden sonra istifa etmişse de, hükûmeti kurma görevi 19 Mayıs 1919'da tekrar ona verilmiştir. Anadolu'da başlayan Müdafaa-i Hukuk hareketine, Mustafa Kemal ve arkadaşlarına karşı muhalif bir tavır takınmıştır. Ankara-İstanbul haberleşmesinin kesilmesine yol açmış ve bu davranışından dolayı tekrar görevden alınmıştır.

İngiliz yanlısı politikası sebebiyle 5 Nisan 1920'de tekrar Sadrazamlık görevine gelmiştir. Görevinin başında kaldığı 17 Ekim 1920'ye kadar, Anadolu'daki hareketi engellemek için sürekli çaba göstermiştir. (Güneş, 1998: 708)

Damat Ferit, Millî Mücadeleye karşı yürütülen muhalefetin başındaki adam olarak görülmüş ve hiciv örneklerinde de bu özelliğiyle yer almıştır. Ali Şükrü Çoruk, *Mizah Penceresinden Millî Mücadele* adlı çalışmasında Damat Ferit'in basına uygulanan sansür sebebiyle görevinden uzaklaştırıldıktan sonra sık sık eleştiriye uğradığını ifade etmiştir. (Çoruk, 2008: 136) Bu bağlamda bir iki örneğe bakılabilir. Dönemin Millî Mücadele taraftarı gazetelerinden *Karagöz*'de, Damat Ferit İstanbul'u terk etmeden hemen önce "Baltalimanlı Kaçarken" başlıklı şu hiciv kıtası yayımlanmıştır:

Yârânını bıraktı gitti buradan,
Nazar geldi muhakkak o simsiyah dideye!
Telgrafla diyecek yârânına oradan,
Geçti Bolu pazarı sür eşeği Niğde'ye! (İmzasız, 1338: 2; Çoruk, 2008: 140)

Neyzen Tevfik de Damat Ferit'i hicvedenlerden biridir. "Çok Şükür" adlı manzumesinde, Sevr Antlaşması'nı imzalayan heyetin başında Sadrazam olarak bulunan Damat Ferit'i "imzacılar başı" diye adlandırıp onu Hz. Osman'ın yardımcısı Mervan'a[71] benzetmiştir. Bu teşbihin sebebiyse Mervan'ın Hz. Osman'ın imzasını taklit edip aldığı yıkıcı kararlardır:

İspermeçet-zade, Kirpi, Pehlivan
Yanaşması, o bayraklı Kahraman
Sadrazamlar içinde en düztaban
İmzacılar başı Mervan'ın mı var? (Kolaylı, 2009: 5)

Dizelerdeki İspermeçetzâde[72] sıfatıyla dönemin Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, Kirpi tabiriyle Millî Mücadele sürecinde muhalif görüşler dile getiren Refik Halit, Pehlivan[73] ifadesiyle de *Alemdar* gazetesinden Ahmet Kadri Bey kastedilmiştir.

[71] Ebu Abdilmelik Mervân b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Ümevî (623/24-685), Hz. Osman'ın amcası Hakem b. Ebü'l-Âs b. Ümeyye'nin oğludur. Babası Hakem, Hz. Peygamber tarafından lanet edilerek Taif'e sürülmüştür. Hz. Ebû Bekir ve Ömer, Hakem ve ailesinin Medine'ye dönmek için yaptığı müracaatları kabul etmemişlerdir. Hz. Osman halife olunca ailenin Medine'ye dönmesini sağlamış ve kendilerine ihsanlarda bulunmuştur. Bu sırada Mervan da devlet kâtipliği gibi önemli bir göreve getirilmiştir. Kaynaklarda, halifenin bilgisi dışında onun ağzından eski Mısır valisine yazdığı söylenen mektup dolayısıyla vuku bulan üzücü olayların baş sorumlusu olarak gösterilmiştir. (Aycan, 2013: 226)

[72] İspermeçet, balinalardan ve özellikle ispermeçet (kaşalot) balinasının başından çıkarılan, mum yapımı ve kozmetik sanayisinde kullanılan beyaz bir madde. (TDK, 2005: 985) Argoda ispermeçet-zade tabiri yerine eş anlamlısı kaşalot-zade ifadesi daha sık kullanılır. "Kaşalotzade; doğuştan salak, soydan aptal, bön oğlu bön"

1.4.5. İsmet İnönü

İsmet İnönü bir Osmanlı asker ve bürokratı kimliğiyle başladığı kariyerini, Millî Mücadele Dönemi'nde önemli görevleri üstlenen bir asker ve devlet adamı olarak sürdürmüştür. Ateşkes ve barış görüşmeleri sırasında bu vasıfları arasına diplomatlık da eklenmiştir. Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923'ten 1950'ye kadarki sürede gerek devlet kademelerinde gerekse Tek Parti yönetimi içinde kısa süreli bazı ara dönemler dışında ya başbakan ya cumhurbaşkanı ve aynı zamanda ya CHP Genel Başkan Vekili ya da CHP Genel Başkanı'dır. İnönü, Cumhuriyet'in ilanından kısa süre sonra Başbakan olmuş ve bu görevi aralıksız 14 yıl sürdürmüştür. Bu sırada CHP Genel Başkan Vekilliği'ni de üstlenmiş ve hem parti hem devlet üzerinde büyük bir otorite kurmuştur. CHP Genel Başkan Vekili sıfatıyla Atatürk'ten sonra en etkin rolü oynayan ikinci liderdir. Bu nedenle Atatürk için "Tek Adam" nitelendirilmesinde bulunulurken, İnönü için "İkinci Adam" belirlemesi yapılmıştır. 14 yıllık görevi ve CHP Genel Başkan Vekilliği'nin kendisine verdiği otorite sayesinde Atatürk'ün ölümünden sonra "Millî Şef" unvanını alıp Cumhurbaşkanı ve CHP'nin Değişmez Genel Başkanı seçilmiştir. Bu dönemde ilk iş olarak muhalif ve potensiyel muhaliflerle barışma politikasını uygulamaya sokmuştur. Atatürk'ün çevresinden uzaklaşmış olan önemli liderlerin yeniden CHP'ye katılmalarını ve milletvekili seçilmelerini sağlamıştır. (Demirel, 2009: 124-130)

Atatürk sonrasında İsmet İnönü'nün Millî Şef olmasıyla tek adamlık ve Değişmez Genel Başkanlık kurumu muhafaza edilmiştir. Böyle bir siyasi kararın alınmasında iç politikada bir iktidar ve otorite boşluğu yaratmama kaygısıyla beraber o zamanlarda adeta moda olan prestijleri hayli yüksek, başarılı tek partili şef sistemlerinin (Almanya'da Hitler/Führer, İtalya'da Mussolini/Duçe ve İspanya'da Franco/Caudillo) etkisi mevcuttur. (Koçak, 2009: 135)

---

anlamındadır. (Aktunç, 1998: 167) Mumcu, mumcuzâde, ispermeçetzâde Ali Kemal'den bahsederken sık sık kullanılan sıfatlardandır. Babası Çankırılı Ahmet Ağa'nın İstanbul'da Mumcular kâhyası olmasından dolayı Ali Kemal hakkında bu tabir kullanılmıştır. Ali Kemal hem kilolu vücudundan hem de babasının mesleğinden hareketle balinayla irtibatlandırılmıştır. (Çoruk, 2008: 144)

[73] Hicviyedeki bir dipnotta Pehlivan sıfatıyla Yakup Kadri'nin kastedildiği ifade edilmektedir. Yakup Kadri adı buraya sehven yazılmış olmalıdır. Zira Yakup Kadri Millî Mücadeleye muhalif bir isim değildir. Pehlivan tabiriyle dönemin muhalif gazetesi *Alemdar*'ın yazarı Pehlivan Kadri lakaplı Ahmet Kadri Bey kastedilmiş olmalıdır. Mütareke döneminin tüm mizah dergileri ve siyasi anılarında Pehlivan sıfatı Ahmet Kadri Bey için kullanılır. *Alemdar* gazetesi ve Pehlivan Kadri ile ilgili bkz.: Muhittin Birgen, "Pehlivan Kadri Kimdi?", *İttihat ve Terakki'de On Sene (İttihat ve Terakki Neydi?)*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 517; Mustafa Apaydın, *Türk Mizahında Bir Dönüm Noktası Aydede*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007; Alper Ersaydı, *Türklüğün Anadolu'dan Tasfiyesi Alemdar Gazetesine Göre Mütareke Döneminde İttihatçılık*, AKY Yayınları, Uşak, 2011.

İnönü, çok partili sisteme geçilmesiyle beraber muhalefete düşse de gerek seçkinler gerekse halk arasında bu kimliği pek öne çıkmamıştır. Yandaşlarına göreyse o bir siyaset adamı değil, devleti kurtaran ve kuran iki liderden biri, adeta partiler üstü bir devlet adamıdır. İnönü çok partili sisteme geçildikten sonra bile, fiili olarak bir siyaset adamından çok, bir devlet adamı olarak nitelenebilir. Hangi kimliği (asker, diplomat, devlet adamı, siyasetçi) ön plana çıkarsa çıksın "temkinli davranmak ilkesi" her zaman İnönü'nün kişiliğine damgasına vurmuştur. Bazı yorumlara göre Millî Mücadele'ye geç destek vermesi, Atatürk sonrasında muhalefetle barışması, İkinci Dünya Savaşı'ndaki denge politikası bu özelliğiyle ilintilidir. 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin ardından yapılan seçimlerde partisi yeterli oyu almamış olsa da İnönü, Başbakan olup tekrar sivil yönetime geçilmesini sağlamıştır. 1961-65 arasında çeşitli koalisyonlarda Başbakanlık yapmıştır. 12 Mart 1971'deki askerî müdahaleye açıktan tavır alan Ecevit'le arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır. 8 Mayıs 1972'de CHP Genel Başkanlığı'ndan, 4 Kasım 1972'de CHP üyeliğinden ve 14 Kasım 1972'de milletvekilliğinden istifa etmiş, 25 Aralık 1973'te vefat etmiştir. (Demirel, 2009: 130-133)

1950'ye kadar CHP hakkındaki hicivlerde İsmet İnönü açık şekilde eleştirilmemiştir. Zira İsmet Paşa 1938-50 arasında Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunmakta ve gündelik siyasetin yıpratıcı havasını daha az teneffüs etmektedir. Haftalık, aylık siyasi açıklama ve tartışmalarda başbakanlık görevinde bulunan Recep Peker, Hasan Saka ve Şemsettin Günaltay gibi isimler öne çıkmaktadır ve doğal olarak hiciv okları bu şahıslara yönelmektedir.

İnönü muhalefete düştüğü 1950 sonrasında yerilmiştir. Bunun öncesinde Neyzen Tevfik'in İnönü hakkındaki bir dizesinde "*Atatürk, İnönü'nün ruhuna munzam oldu./ Yed-i İsmet'te kılıç, kahir-i âzam oldu.*" (Kolaylı, 2009: 251) diyerek Tek Parti yönetiminde yaşanan ve sonu şiddetle biten toplumsal olayları andığını görülür. Burada İnönü yönetime geldikten sonra gözden düşen Kılıç Ali de tevriye yoluyla hatırlanmaktadır.

İsmet Paşa hakkındaki hicivlerin önemli bir kısmı Orhan Seyfi Orhon tarafından kaleme alınmıştır. Siyasi kariyerine CHP saflarında başlayan Orhon daha sonra DP tarafına geçmiştir. Orhan Seyfi'nin hemen tamamı İsmet Paşa'yı yeren *Hicivler* (1951) kitabındaki kıtalar 1950 seçimlerinin rüzgârıyla yazılmış gibidir. Şair bu kitap dışında da DP iktidarında tekrar yayımlanmaya başlayan ve yönetime yakın durmaya çalışan *Akbaba*'da İsmet İnönü aleyhinde manzumeler yayımlamıştır.

Orhon'un hicivlerinde İsmet İnönü farklı yönleriyle ele alınmış; fakat genellikle Paşa'nın Tek Parti Dönemi'ndeki siyasi itibarının artık mevcut olmadığı üzerinde durulmuştur. İsmet İnönü seçimlerden sonra sadece Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılmamış, aynı zamanda onun "Millî Şef"liği de sona ermiştir. Orhon bu durumu hicve şöyle yansıtır:

Bir duman oldu, Parti savruldu,
Ne tavan kaldı, bak, ne dam kaldı!
Koca bir Şef denen heyulâdan
Bir küçük ihtiyar adam kaldı! (Orhon, 1951: 31)

Orhon, *Akbaba*'da yayımladığı bir manzumesindeyse İsmet Paşa'yla alay eder. CHP'nin muhalefete geçmesinden sonra partinin genel sekreterlik görevine gelen Kasım Gülek üzerinden İsmet Paşa'ya yüklenir. İnönü'nün Menderes'e karşı kin güttüğünü ifade eden Orhon, 1950 seçimlerinden sonra partinin ayakta kalamadığını da ekler:

Ne istediyse Paşam nail oldu cümlesine,
İçinde Menderes'in intikamı kalmıştır!

Kasım Gülek sana farz oldu, sünnet ol tekrar,
Birinci eksik edilmiş, tamamı kalmıştır!

Yıkıldı gitti, ilâhi, şu parti, hatırda,
Mayıs seçimlerinin izdihamı kalmıştır. (Fiske, 1952b: 11)

18 Nisan 1952 tarihli *Mizah* dergisinde Siyasî imzasıyla yayımlanan bir manzumede de geçmişe dönük bir hesaplaşma içine girilir ve İsmet İnönü yönetiminde halkın üzerinde bir baskı olduğu dile getirilir. Bununla birlikte Tek Parti yönetiminin tüm başbakanlarının keyfî kararlar aldığı söylenirken inkılapların tutarsızlığı yerilir. Tek Parti düzenindeki bazı güvenlik ve haber alma uygulamalarıysa II. Abdülhamit'in meşhur hafiye teşkilatına[74] benzetilir:

Tek şefin emrine tek parti de tek millet de
Baş eğip bel bükerek on sene suspus oldu

Eli altında Günaltay eli üstünde Saka
Şân ü şöhrette tamam şem'a-i fânûs oldu

[74] II. Abdülhamit döneminden beri eleştirilen devlet hafiyeliği ve fişleme uygulamaları zaman zaman mizahın konusu olmuştur. 1947'de Ali Fuat Cebesoy'un devlet hafiyeliğini meclise şikâyet etmesi üzerine 16 Ekim 1947 tarihli *Markopaşa*'da, "Peker Hayat Sigortası" başlıklı bir yazı çıkar ve bu tür uygulamalara sıkça başvuran Peker, ironi yoluyla hicvedilir: "*Her mebusun arkasına sivil polis koyup devlet kasasından, hayat sigortası yaptı yaranamadı. Evlerini bekletti, yaranamadı. Be adamlar söyleyin bir başbakan daha ne yapsın*" (İmzasız, 1947a: 2).

Gece seyrettiği rüyâları kanun bilerek
Gündüzün millete arz etmesi kâbûs oldu
(...)
Çok değil yaptığı dil yaptığı kanûna göre
Güzelin ismi "keleş", akl ü zekâ "ûs" oldu

İnkılâb oldu fakat devr-i Hâmidîye şebîh
Arkadaş arkadaşın ardına câsûs oldu (Siyasî, 1952: 3)

1950 seçimleri sonrasında CHP yerini DP'ye bırakırken İnönü, Cumhurbaşkanlığı makamını Celâl Bayar'a devreder. Orhan Seyfi, Tek Parti Dönemi'nde yıllarca seçilmeden yöneticilik yapan İsmet Paşa'yı bir manzumesinde sultan olarak niteler. Dizelerde bir taraftan liderliğe alışmış İnönü'nün yönetilen konumuna düşmesi anlatılırken öte yandan İsmet Paşa'nın geçmiş parlak günlere duyduğu özlem ironik bir dille iğnelenir. Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Samet Ağaoğlu ve Falih Rıfkı Atay gibi o yılların önemli siyasetçileri de anılır:

Çekilmez mevkiiden böyle dört yıl bekletir miydi:
Şu Adnan Menderes bir parça nazik ya kibar olsa!

İlâhî, Fevzi Lûtfi'nin sürünsün burnu yerlerde;
Samet yansın yakılsın, kârı daim ah ü zar olsa!

Demokratlıkta eşsiz kal, rakibin olmasın asla;
Demokratlar, demokratlıktan ürküp tarumar olsa!

Yazık, geçmekte günler mâlihülyalarla Sultânım:
Sen olsan, bir de Falih, bir de tekrar iktidar olsa! (Fiske, 1952: 10)

Orhan Seyfi'ye göre İsmet Paşa'nın iktidardan düşüşüyle beraber elindeki geniş imkânlar daralmıştır. Orhon, Tek Parti Dönemi'nde adeta bir sultan gibi ülkeyi yönettiğine inandığı İnönü'ye seslenir. Basında onu savunan "kalemşör"lerin de artık bir fayda sağlamayacağını mısralarında dile getirir:

Gökten ateşler yağıp yansın Demokrat harmanı,
Mutlaka bir Cahid-i ateşzeban lazım sana!

Nükte bulsun, fıkra yazsın, durmadan hicveylesin,
Falih-âsâ bir edib-i nüktedan lazım sana!
(...)
Bunca yıl emrinde tutmuştun cihanın mülkünü,
Çok mu Karun olduğun, mülk-i cihan lazım sana!

Yapmak istersen eğer şanınla uygun bir gezi

Hem tren yok, hem de yat, taht-ı revan lazım sana! (Fiske, 1952f: 11)

Orhan Seyfi, İsmet İnönü'nün DP karşısında aldığı siyasi yenilgiye rağmen partiyi genç bir kadroya bırakmak istemediğinden bahseder. Orhon'a göre İnönü kendisinde Tek Parti Dönemi'nden kalma bir yönetim hakkı görmektedir ve bu görüşü CHP'ye zarar vermektedir:

Milleti koşturdun kendi izinden,
Sarpa gitme, yürü yolun düzünden.
Yıkılacak parti senin yüzünden,
Başkası da, bırak, bir iş başarsın!

Bunca yıl hizmetin, hizmetse yeter,
Himmetin sahiden himmetse yeter,
İsteğin devletse, nimetse yeter,
Yine hâlâ bu sevdayla yaşarsın!

(Fiske, 1952: 4)

Politika dünyasında genellikle "gençlerin önünü açmak lazım" sözü dile getirilse de yaşlı politikacılar uygulamada bunun tersi bir yaklaşım göstermektedirler. İsmet İnönü de uzun yıllar parti içindeki koltuğunu bırakmamıştır. 1909'da Hareket Ordusu'nda yer aldığı göz önüne alınırsa 65 yıla yakın bir zaman İsmet Paşa siyasetle ilgilenmiştir. Orhan Seyfi Orhan da mısralarında İnönü'nün koltuk sevdasını hicvederken onun bu tutkusunu "hırs-ı pirî" ile açıklar:

İhtiyarlar sarılır hırs ile mevkilerine
Âkibet azledilir, tard edilir zilletle!
Vah Paşam, yaşlanarak sen de mi, mâlûl oldun,
Hırs-ı pirî denilen çaresi yok illete! (Orhon, 1951: 53)

İnönü karşıtı tavrını başka dizelerde de sürdüren şair, Paşa'nın CHP'de gösterdiği kötü yönetimi eleştirmek için eğer rakibi DP'yi yıkmak isterse o partinin başına geçmesinin yeterli olacağını söyler:

Halkçılar, liderliğinden el'aman çekmektedir;
Merhamet kıl, ey Paşam, vazgeç de tek, düşmanlık et!
İstiyorsan tâ esasından yıkılsın iktidar;
Geç Demokrat Parti'ye, bir parçacık Başkanlık et (Orhon, 1951: 11)

1950 seçimlerinde aldığı yenilgi sonrasında siyaseti bırakmak yerine 54 seçimlerine hazırlanan İnönü, bu tavrıyla da hicvedilmiştir. Şair İsmet İnönü'nün hem siyaseten hem de bedenen yaşlandığını belirterek bu gidişle Paşa'nın değil parti, kendi bedeni üzerinde dahi etkisi kalmayacağını iddia eder:

Geçecek dört sene tekrar, yeniden bir seçime
Gireceksin, yaşın artık aşacak yetmişini...
Ey Paşam, Partiyi geç, insan o yaştan sonra
Tutamaz, fazla sıkıştırdı mı, hatta çişini! (Orhan, 1951: 34)

Orhan Seyfi'nin İsmet Paşa'yı hicvetmek için ortaya attığı bir diğer iddia da onun halk içinde Atatürk kadar rağbet görmediği hatta kimsenin İnönü'yü sevmediğidir. Şaire göre halkın sevgisini kazanan bir yönetici istediği şekilde davranabilir. İsmet Paşa ise bunu başaramamış ve kendisini zorla ülkenin mutlak hâkimi bir "tek adam" figürü olarak halka dayatmıştır:

Milletin sevgisi sendeyse, ne yapsan korkma;
Atatürk ol da otur tâ-be-sabah iç, iç, iç!
Sen de farkındasın elbette, Paşam, zorla değil;
Seni hiç sevmedi millet, ama hiç, hiç, hiç, hiç! (Orhon, 1951: 38)

İsmet İnönü, Atatürk'ten sonra pek çok kamu binasına ve paralara kendi resmini ekletip büst ve heykellerini yaptırmıştır. Orhan Seyfi, bu davranışı Millî Şef'i hicvetmek için kullanır. Şair İnönü'nün uygulamalarının siyasi tarihin getirdiği bir haklılık sonucu ortaya çıkmadığını yalnızca seçmen üzerinde tek adam imajını kuvvetlendirmek amacı taşıdığını ifade eder:

Kondu resmin paradan, puldan, okuldan tut da;
Mutlaka memleketin her basılan dergisine!
Çıkarılmışsa yerinden biri artık, çok mu?
Memleket döndü, Paşam, çünkü resim sergisine! (Orhon, 1951: 62)

İsmet İnönü yönetiminde gerçek anlamda özgürlüğün mevcut olmadığını iddia eden Orhan Seyfi, mısralarında tek adamlığın demokrasi dışı niteliğine dikkat çeker. Dizelerde halk bir koyun yöneticiler ise onun çobanı olarak tasvir edilir:

Ne fikir var, ne tefekkür, ne de hürriyet var;
Sen çobansın, sürünüz biz de senin, Yurt da ağıl...
Rejimin işte budur, böyle devam etmiştir;
Hey Paşam, lafla kolay: On iki yıl, on iki yıl! (Orhon, 1951: 43)

Şüphesiz İsmet Paşa'nın yönetimde olduğu dönemlerde parti içinde kendisine bağlılık üst seviyededir. Orhan Seyfi gazetelerde İsmet Paşa'nın elini öpen milletvekili resimlerinin çıkmasını doğru bulmaz. Bu durumu partide biat kültürünün yerleşmiş olmasına bağlayarak İnönü'nün özgür siyasete aykırı davranışlarını yerer:

Geçti tarihe resimlerle silinmez artık;
Üzülürsün sanırım şimdi, biraz sen de düşün:
İki büklüm eğilip secde ederlercesine,
Ey Paşam, neydi o mebuslara el öptürüşün! (Orhon, 1951: 46)

1952'de *Akbaba*'da yayımlanan dizelerdeyse, muhalefete düştükten sonra ülke turlarına çıkan İnönü'nün artık siyasi anlamda ölü olduğu vurgulanır. Manzumede, artık kimsenin İnönü'nün siyasi nutuklarını dinlemediği ifade edilirken İsmet Paşa'nın yönetici olarak başarısızlığının altı çizilir:

Dolaşıp gezse de mevtâ sayılır hurde ricâl
Çünkü tarih ona artık kapamış yaprağını

O da şâyan görünür hürmete rahmetli gibi
Hoş görür merhamet erbâbı onun laklağını

Nitekim devlete düşkün mütekaid şefimiz
Çıktı seyrana çekip altı okun bayrağını

Ez kaza, zelzele, seylabe, zuhûr etmezse
Kuruyor geçtiği yerlerde siyaset ağını

Ne balık var düşecek oltaya lâkin ne alık
Halkımız çoktan aşıp gitti o gaflet çağını (Siyasî, 1952b: 9)

Özetle söylenirse birkaç örnek dışında İsmet Paşa'nın şahsı hakkında en fazla manzum hiciv yazan şair Orhan Seyfi'dir. Bunda şairin iktidardaki DP'ye ve Adnan Menderes'e yakınlaşma çabası önemli bir etkendir.

1.4.6. Kasım Gülek

Kasım Gülek, siyaset hayatına Tek Parti Dönemi'nde girmiştir. 1947-49 arasında Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı yapmıştır. CHP'nin ilk kez muhalefete düştüğü 1950'den 1959'a kadar partinin Genel Sekreteri olmuştur. Bu dönemde sıkça geziler düzenlemiş ve CHP'yi devlet partisi hüviyetinden kurtarmaya çalışmıştır. Halka yaklaşma çabaları içindeki Gülek, "Çarıklı Politikacı" olarak da tanınmıştır.

Gülek mizah basınında muhalefet partisinin genel sekreteri olarak ele alınmıştır. 1923-1960 arasında CHP Genel Sekreteri olduğu için mizah basınında bu görevi öne çıkarılır. Kasım Gülek'in soyadı tevriyeli olarak ya da kafiye amacıyla kullanılmıştır. 1954 seçimleri sonrasında yayımlanan bir manzumede DP'nin oylarını arttırması ve CHP'nin meclisteki sandalyelerinin bir kısmını kaybetmesi üzerine Gülek hiciv yoluyla eleştirilir. Zira Genel Sekreter seçim öncesi propaganda yarışında 1954 seçimlerinden galip çıkacaklarını iddia etmiştir. Bunun gerçekleşmemesi üzerine 27 Mayıs 1954 tarihli *Akbaba* dergisinde yayımlanan bir pastişte Gülek'le alay edilir:

Kasım, gül açan da gel,
Seçimi kazan da gel,
Eğerlim kazanmazsan
Kapıp da kaçan da gel!
Ah Gülek, vah Gülek,
Sen söyle ki biz gülek!...
Kaşların çatık Kasım,
Dudu dil yatık Kasım,
Nutkun neden tutuldu?
Sana ne yaptık Kasım?
Ah Gülek, vah Gülek,
Sen söyle ki biz gülek!... (İmzasız, 1954a: 7)

Kasım Gülek'in CHP Genel Sekreterlik görevi 1959'da son bulur. İsmet İnönü ve partinin bazı simalarıyla arası bir süredir açık olan Gülek, 9 yıl boyunca devam ettirdiği görevinden ayrılır. Bu bağlamda *Akbaba*'da yayımlanan bir manzumede CHP'nin parti içi ilişkileri tasvir edilir:

Eken biçer, süren eker,
Sıra ile, teker teker.
Günaltayım tesbih çeker:

Dolsun diye artık çile,
Kasım Gülek, güle güle!...
Hızlı konuş, iyi duyur,
Emir senin Şefim, buyur!
Koltuğunda paşam uyur:
Her bişeyi bile bile,
Kasım Gülek, güle güle!... (Politikacı, 1959: 7)

1.4.7. Lütfi Fikri Bey

İsmi şu anda pek bilinmese de Lütfi Fikri Bey,[75] son dönem Osmanlı ve Cumhuriyet devri siyasal hayatının renkli ve ilginç kişilerinden biridir. Paris'te hukuk eğitimi görüp İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olur; böylece siyasi hayatı başlar. II. Meşrutiyet'in ilanıyla Osmanlı Mebûsan Meclisi'nde Dersim Mebusu olur.

Lütfi Fikri Bey'in bütün ömrü muhalefet ve siyasi mücadele ile geçmiştir. Hiçbir şeyden çekinmeyen bir şahsiyettedir. Herkesin susmayı tercih ettiği ortamlarda ateşli nutuklar verecek kadar medeni cesaret ve siyasi sorumluk sahibidir. (Pekselek, 1973: 2) Meclis

[75] Lütfi Fikri Bey'in siyasi macerası hakkında şu iki kaynağa bakılabilir: Tarık Zafer Tunaya, "Muhalefet Tarihinin Heyecanlı Siması: Lütfi Fikri Bey", *İnsan Derisiyle Kaplı Anayasa*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979, s. 183-190.; Murat Kurt, *Lütfi Fikri Bey'in Siyasi Mücadelesi Yahut Tek Başına Muhalefet*, Şehir Yayınları, İstanbul, 2009.

kürsüsünde konuşma gücü, birbiri ardından kapanan gazetelerdeki eleştirileri, iğneli üslubu ve derin hukuk bilgisiyle heyecanlı bir muhalefet lideridir. (Tunaya, 1979: 183) Lütfi Fikri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ardından muhalif Hürriyet ve İtilaf Fırkası içinde yer alır. Mütareke döneminde de muhalefet saflarındaki yerini korur. Cumhuriyet sonrasındaysa Hilafeti destekler ve 10 Kasım 1923'te *Tanîn* gazetesinde halifeye destek veren bir mektup yayımlar.

1920-25 arasında İstanbul Barosu Başkanlığı görevini yürütür ve TCF'de siyaset hayatına devam eder. İki kez İstiklal Mahkemesi'nde vatana ihanet suçundan yargılanır. 1925 yılında Ankara İstiklal Mahkemesi'ndeki ikinci yargılanması beraatla sonuçlanınca[76] siyaset hayatından çekilir.

Lütfî Fikri Bey, mizah edebiyatında siyasi fikirleri, muhalifliği ve müzmin bekârlığı ile anılmıştır. Örneğin Neyzen Tevfik, bu siyaset adamının muhalif tavrında samimi olmadığını şu dizelerinde dile getirir:

Lütfi Fikri Beyefendi aklınca
Sözde boş torba ile at tutacak.
Bu tavassut babası uçmak için,
Zokayı kendi eliyle yutacak. (Kolaylı, 2009: 182)

Halil Nihat Boztepe, 2 Şubat 1340/1924'te yazdığı manzumesinde, Lütfi Fikri'nin mahkûmiyetlerinden ve medeni hâlinden bahseder: "*Mahbesten hele bir kere çıkıp kurtulsun/ Lütfi Fikri Bey'e bir kız buluruz hûr gibi*" (Boztepe, 1924: 51). Abdülbâki Fevzi de Lütfi Fikri'nin hapisten çıkışını haber verdiği mizah dizelerinde "*Bırakmazlar kadınlar Lütfi Fikrî Bey dahi şimdi/ Halâs olmak diler ama o kırk yıllık vebâlinden*" (Uluboy, 1340: 1) beytiyle L. Fikri'nin bekârlığını diline dolar. Uluboy, 27 Şubat 1340/1924'te *Akbaba*'daki pastişinde hapisten çıkan vekile Nedim'in şarkısından aldığı dizelerle takılır:

Dizilmiş işte, saf saf reh-güzârın üzere bak kızlar
O, dil çalmakta pek mahir olan şöhretli hırsızlar
Edip ümid-i vuslat hepsi ağlar, ah eder, sızlar
Meserret vaktidir gel, oyna, dans et, gül, açıl, şad ol (Uluboy, 1340c: 1)

Faruk Nafiz de 20 Ağustos 1341/1925'teki *Akbaba*'da yayımladığı manzumesinde L. Fikri'nin hilafetin kaldırılmasına karşı çıkışını hatırlatır ve ona tavsiyede bulunarak takılır:

[76] Beraat kararı dönemin *Akbaba*'sında hayretle karşılanır: "*Mübarek sakalınız bir defa daha kurtuldu! Öyle sanıyorum ki, hakkınızdaki bu beraat kararı, benim kadar zât-ı âlinizi de şaşırtmıştır*" (Akbaba, 1341: 1).

"*Saltanat lağv oldu ey üstâd-ı hakanî mizaç/ Şöyle bir duhter bulup eylersen akd-i izdivaç*" (Kalender, 1341e: 1).

1.4.8. (Mehmet) Cavit Bey

İttihatçıların ileri gelenlerinden Selanik doğumlu Mehmet Cavit Bey (1875-1926) Osmanlı Devleti'nin son dönem maliye politikalarını şekillendirmiştir. Siyasi kariyerine Jöntürk hareketine katılarak başlar. Burada perde arkasındaki önemli isimlerden biri olur. II. Meşrutiyet sonrasında milletvekilliği ve bakanlık görevlerinde bulunur. Bilgisi ve yeteneğiyle İttihatçılar için vazgeçilmez bir devlet adamı hâline gelir. Birinci Dünya Savaşı'na girilmesine karşı çıktığı için bakanlıktan istifa eden Cavit Bey, savaşın kaybedilmesi kesinleşince Maliye Bakanlığı'na getirilir. Savaş sonrasında İttihatçıların diğer önde gelenleri gibi yargılanır ve tehlikeyi görünce ülkeyi terk eder. Gittiği ülkelerde Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması için çaba gösterir ve Lozan görüşmelerinde bir müddet danışmanlık dahi yapar. Daha sonra yurda dönen Cavit Bey, Mustafa Kemal Atatürk'e karşı düzenlenmek istenen suikast teşebbüsünde ismi geçtiği için İstiklal Mahkemesi'nde yargılanır ve suçlu bulunup idam edilir. (Eroğlu, 2006: 368-370) Cavit Bey, İttihat ve Terakki'nin diğer ileri gelen ismi Hüseyin Cahit Yalçın'ın yakın dostudur. İdamından sonra yetim kalan Oğlu Şiar'ı, Hüseyin Cahit büyütmüş ve ona kendi soyadını vermiştir.

Cavit Bey, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mizah dünyasında, Millî Mücadele yıllarının halkı kırıp geçiren zor zamanlarında rahat bir hayat sürdüğü iddiasıyla hicvedilir. Örneğin Halil Nihat Boztepe, "Tarih" adlı manzumesinde Cavit Bey'e yüklenirken onun Millî Mücadele sırasında yurt dışında bulunup Düyun-ı Umumiye'den aldığı maaşı diline dolar. Dizelerde Cavit Bey'in yakın arkadaşı Hüseyin Cahit de anılır:

Gezdiğin yerlerde sen sürdün safa
Biz vatan derdiyle yandık rûz u şeb
(…)
Ayda üç bin derler ama fazladır
İşte arşın burada ordaysa Halep

Tâ ebed olsun bu îrâd-ı azîm
Cahit ve Cavit'e hakk-ı mükteseb (Boztepe, 1924: 76-77)

Hüseyin Cahit Yalçın, o günlere dair anılarında Düyun-ı Umumiye Meclisi'nde delegelik görevinin Cavit Bey'e verildiğini kaydederken kendisinin de Cavit Bey'den ayda beş yüz lira yardım aldığını ifade etmiştir. (Yalçın, 1976: 269)

Herkesin maddi imkânsızlık içinde olduğu bir dönemde Cavit Bey'in rahat yaşam koşullarına dair bir eleştiriye Abdülbâki Fevzi'nin dizelerinde rastlanır. Şair, 4 Haziran 1923 tarihli *Zümrüd-i Anka*'da yayımladığı manzumesinde "*Hâmid aç iken her ay alır bin lira Câvid/ Elmasa bakan yok, hacerin kıymeti vardır*" (Uluboy, 1339i: 2) diyerek Cavit Bey'in maaşını diline dolamıştır.[77]

1.4.9. Nihat Erim

Aslen bir hukukçu ve akademisyen olan Nihat Erim, siyaset hayatına 1943 ara seçimlerinde Kocaeli milletvekili seçilerek başlamıştır. 1946'da tekrar aynı şehirden vekil seçilmiş ve meclisteki yerini 1950'ye kadar korumuştur. Bu dönemde CHP'nin içindeki ılımlı kanatta yer almış ve 35'ler isimli hareketin önderliğini yapmıştır. 1948'de II. Hasan Saka Hükûmeti'nde Bayındırlık Bakanı, ardından gelen Şemsettin Günaltay Hükûmeti'nde Başbakan Yardımcısı olmuştur. CHP'nin muhalefette kaldığı 1956-60 arasında Adnan Menderes'in isteğiyle Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın hazırlanmasında etkin rol oynamıştır. 12 Mart 1971 askerî muhtırasından sonra partisiz Başbakan olarak hükûmeti kurmuştur. Bu hükûmetin istifası üzerine 7 Aralık 1971'de yeni bir hükûmet kurmuş ve bu da 22 Mayıs 1972'ye kadar iş başında kalmıştır. Erim, 14 Ekim 1977'ye kadar Cumhuriyet Senatosu Üyeliği görevini sürdürmüş, bu tarihten sonra parlamentodan ayrılmıştır. (Unat, 2008: 27-30)

Nihat Erim, siyasi ve akademik faaliyetlerinin yanında *Ulus, Yeni Ulus* ve *Halkçı* gibi CHP'nin siyasi görüşlerini dile getiren gazetelerde yazmıştır. Onun siyasi demeç ve ifadeleri arasında "*hürriyet ilâhının üzerine şal örtmek*" söylemi rakipleri tarafından sıkça eleştirilmiştir. Erim, muhalefetin boykot ettiği sorunlu yerel seçimlerden sonra *Ulus*'ta yayımladığı "Demokrasi Gaye midir, Vasıta mı?" başlıklı yazısında "*Sosyal bünyede derin rahatsızlıklar müşahede edildiğinde bunu gidermenin yolu, bir müddet için 'hürriyet ilâhının üzerine bir şal örtmek' ve yukarıdan aşağı bir otorite tesis eylemektir…*" (Ahmad-Ahmad, 1976: 21) ifadesini kullanmıştır. Bu sebeple siyaset dünyasında Şalcı Erim, Şalcı Nihat gibi sıfatlarla anılmıştır.[78]

---

[77] Abdülbâki Fevzi'nin aynı şiiri *Akbaba* dergisinin 14 Temmuz 1927 tarihli 479. sayısında da yayımlanmıştır. Ancak Uluboy, 1926'da idam edilen Cavit Bey'in ismi geçen bu beyte ikinci baskıda yer vermemiştir.

[78] *Mizah* dergisinin 20 Temmuz 1951 tarihli sayısında yayımlanan mizahi biyografisinde Nihat Erim'in söz konusu siyasi demecinin mizah basını tarafından nasıl kullanıldığı görülmektedir: "*Erim, Nihat (Şalcı Profesör): Gayet istidatlı bir gençtir. Elinden tutan büyükler sayesinde devlet kuşu başına kondu ve Devlet Bakanlığı'na kadar yükseldi.* (...) *Fakat kendisi el altından şal ticareti yapıyordu. Basın hürriyetinin üzerine örttüğü kıymetli*

Nihat Erim, mizah basınında demokrasiye bakış açısıyla ve pek çok meslektaşı gibi siyaset hırsı nedeniyle yer almıştır. Hiciv dizelerinde çoğu kez çıkarcı ve demokrasi inancından uzak bir siyasetçi kimliğiyle tasvir edilmiştir. Erim henüz Tek Parti Dönemi'nde vekillik ve *Ulus* gazetesi yazarlığı yaparken Aziz Nesin, *Markopaşa*'da yayımladığı bir manzumesinde, onun Tek Parti yönetimi içindeki durumunu yermiştir. "Kıymetli hürriyet şalcılarımızdan profesör Nihat Erim 'Markopaşa' için aşağıdaki koşmayı kaleme almıştır." notuyla çıkan hiciv dörtlüklerinde Erim, demokrasiye inanmaması, ödenekle yurt dışı gezisine çıkması, yüksek maddi kazancı ve *Ulus* gazetesindeki yazı faaliyetiyle hicvedilmiştir:

Biz hanla, hamamla ve peştemalla
Hamdolsun, cihanda şalla meşhuruz.
Berr-i hümayunda ayak izimiz
Bahr-i siyasette şalla meşhuruz.
Hem diyar-ı küfre hicretimiz var.
Hem halk partisinde servetimiz var,
Hem açık alınla şöhretimiz var,
Ulusta çıkan mavalla meşhuruz, (Nesin, 1947: 2)

Orhan Seyfi de Nihat Erim'i en sık hicveden isimler arasındadır. Niteliksiz bir yazar olarak gördüğü Erim'in CHP eksenli gazetelerde çıkan yazılarını değersiz bulduğunu şöyle ifade eder:

O ne serlevha koyuşlar?.. O ne imzalar atış?
Ey Nihat, sen de muharrir misin artık?.. Ne kurum!
Her ne yazsan okumam zahmet edip... Sade sana
Kızarım, sabredemem, bazen içimden okurum! (Orhon, 1951: 20)

Orhan Seyfi başka bir hiciv kıtasında Erim'in Başbakanlık arzusu üzerinden hareket eder. Şair, 1949'da kurulan Şemsettin Günaltay Hükûmeti'nde Başbakan Yardımcısı olan Erim'in bir sonraki dönemde Başbakan olmayı düşündüğünü; fakat 1950 seçimleri sonrasında bu fikrini ertelediğini hiciv diliyle okurlarına anlatır. Erim'i değersizleştirmek için onun böylesi imkânsız bir isteğe kendi iradesiyle değil çevresinin teşvikiyle kapıldığını söyleyen Orhon, kıtanın sonunda meşhur bir şarkının nakaratından alıntı yaparak ifadesini tamamlar:

Başbakan olmak ümidin, belki Cumhurbaşkanı;
Yok, demem asla, kapıldın ey Nihat, evhame sen!
Çünkü çığrından çıkartan önce bizlerdik seni;
"Yoksa nerden dûş olurdun bu hayal-i hama sen!" (Orhon 1951: 2)

şal üzerine şalcılığı aleniyete döktü. Bunun üzerine Ulus hariç, bütün matbuat Nihat Erim'in aleyhine döndü. Zaten genç ve tecrübesiz olduğu için ancak Hüseyin Cahit gibi, Şemsettin Hoca Günaltay gibi hâmilerinin kanadı altında kendini koruyabiliyordu." (İmzasız, 1951: 1816).

Orhan Seyfi bir pastişinde Nihat Erim'i İsmet Paşa'dan çeşitli isteklerde bulunur vaziyette tasvir eder. Mısralarda Erim'in demokratik değerlere önem vermediği ve tek amacının siyaset sahnesinde yer edinmek olduğu vurgulanır:

Anlıyorum yeni yeni,
Bana seni gerek seni!
Başbakan yap bir gün beni!
Bana seni gerek seni!
İster olsun demokrasi,
İster olsun otokrasi,
Hatta ister teokrasi!
Bana seni gerek, seni! (Fiske, 1952h: 5)

Kapatılan *Ulus* gazetesinin yerine maddi yükünü de üstlenip *Yeni Ulus*'u çıkartan Nihat Erim, bu sırada Orhan Seyfi'nin hiciv oklarından kurtulamaz. "Yeni Ulus Sahibine" başlıklı kıtasında Orhon, Erim'i ağır sözlerle itibarsızlaştırır:

Bir elde kitap, kalem bir elde,
Herkesçe tanınmış iktidarın!
Lâkin, okuyup da yazmasan hiç,
Billâhi çok artar itibarın! (Orhon, 1954: 3)

Aziz Nesin, dedim-dedi biçiminde kaleme aldığı hicvinde, o dönemde parlamento dışında kalmış Erim'i hedef alır. Erim'in "şal örtme" fikrinin sıkça vurgulandığı manzumede halkı koyun olarak görme, iktidar hırsı, tutarsız demeçler ve demokrasiyi sadece bir araç olarak gören çarpık bir zihniyet hicvedilmektedir:

Hürriyet şalını sırtına almış
Evvelce koyduğum yerlerde kalmış,
Elinde kalemi, uykuya dalmış,
Dedim ver yazayım, dedi ki yok yok...

Dedim parti nedir? Dedi, malımdır.
Sordum hürriyeti, dedi, şalımdır.
Ya istikbâl nasıl? Dedi, falımdır.
Dedim falıma bak, dedi ki, yok yok...

Bunlar dedikodu, dedi, huyumdur.
Seni dinleyenler? Dedi, koyundur.
Demokrasi nedir? Dedi, oyundur.
Dedim oynayalım, dedi ki, yok yok.. (Falan Filan, 1954b: 15)

1.4.10. Mehmet Fuat Köprülü

Bilim ve siyaset alanında Türkiye'nin yetiştirdiği önemli simalardan biri olan Mehmet Fuat Köprülü, eğitimine Mercan İdadisi'nde başlayıp sonra Mekteb-i Hukuk'a kayıt olur. Bir süre sonra bu okuldan ayrılır. Farsça ve Arapça bilgisinin yanında Fransızcasını ilerletir.

Babasının kütüphanesindeki edebî ve tarihî eserlerden faydalanarak bu konularda derinleşir. II. Meşrutiyet'le beraber siyasi ve kültürel faaliyetler içinde yer alır. Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocağı'na katılır. Dönemin ünlü süreli yayınlarında şiirleri, sosyolojik ve edebî yazıları, eleştirileri çıkar. Meşrutiyet sonrasında Fransızca tercümeler de yapar. 1910-13 arasında Mercan, Kabataş, Galatasaray ve İstanbul gibi önemli liselerde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği görevinde bulunur. 1913'te ünlü *Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl* makalesini yayımlar. 1913 sonlarında da Darülfünun Türk Edebiyatı Tarihi Müderrisliğine getirilir. 1923'te Edebiyat Fakültesi dekanlığına atanır. 1924'teyse Millî Eğitim Müsteşarı olur. 1933'teki "Üniversite Reformu" kapsamında Ord. Prof. Unvanı alır. 1935'teki ara seçimlerde Kars'tan milletvekili seçilir. 1941'de üniversitedeki görevini bırakarak siyasi kariyerine odaklanır. 1945'te üç arkadaşıyla beraber Dörtlü Takrir'e imza atar. 1946 seçimlerinde İstanbul'dan milletvekili olur. 1950 seçimlerinde DP'nin iktidara gelmesi üzerine Dışişleri Bakanı yapılır. 1956 yılı başlarına kadar, ufak bir ara dışında bu görevde kalır. 1957'de partisinden istifa ederek siyasetten çekilir. 1959 yazına kadar ABD'de çeşitli konferanslar verir. 27 Mayıs sonrasında 4 ay Yassıada'da tutuklu kalır. Tahliyesinin ardından kitaplarının yeni baskılarıyla uğraşır. 28 Haziran 1966'da vefat eder. (Köprülü, 1987: 1-9)

Fuat Köprülü mizah dünyasında akademik kimliği ve siyasetçi yönüyle ele alınmıştır. Onun kariyerinde yükselmesi ve politik kararları zaman zaman hicvedilmiştir. Örneğin Halil Nihat bir beytinde Köprülü'nün Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin önde gelen yöneticileri tarafından takdir edilip yükseltilmesini diline dolamıştır. Önce Edebiyat Fakültesi'nde dekan, ardından Millî Eğitim Müsteşarı olan Köprülü tevriyelerle anılmıştır: "*Köprü inşâ eyleyip Dârülfünûn'dan merkeze/ Geçti üstünden Fuât'ın müsteşâr endişesi*" (Boztepe, 1925: 14). Şair, dönemin Millî Eğitim Bakanı Hüseyin Vasıf Çınar'a seslendiği "Maarif Kasidesi"nde de Köprülü'nün gözünün siyasette olduğunu ve müsteşarlık görevini sürekli aksattığını dile getirir:

Emniyet edip işleri terk etme Fuad'a
Bir iş çıkarır başına Şeytan-ı maarif

Merkezde bir ay kalmadı desem yalan olmaz
Eyler mi tahammül buna cüzdan-ı maarif (Boztepe, 1925: 11)

Görüldüğü kadarıyla Köprülü'nün siyasi hayatındaki en parlak dönem, DP'nin kuruluşundan 1957'ye kadar geçen süredir. Henüz DP'nin kurulmak üzere olduğu sıralarda

Zahir Güvemli, *Akbaba*'da "Fuat Köprülü'nün Divan Edebiyatı Antolojisinden" alt başlığıyla bir pastiş yayımlar. Güvemli, DP'nin kuruluş sürecinde Köprülü'nün hayal gördüğünü ima ederken onun çıkarları uğruna soyadını taşıdığı ceddi gibi siyaset meydanına girdiğini söyler. Üniversitedeki görevinden ayrılmasının ardından CHP'den de çıkarılan Köprülü'nün son hâli dizelere göre pek iç açıcı değildir:

Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir?
Men kim, Adnan Menderes kim, gördüğüm rüya nedir?

Sözlerin gelmez diyor imlâya Bay Nâfî Atuf,
Yirmi beş yıldır esasen bilmedim imlâ nedir?

Sell-i seyf ettim, atıldım ben gaza meydanına,
Anlayanlar anlar artık maksad-ı kavga nedir!

Ordinaryüstüm velâkin ordinerlikmiş kader,
Şimdi tattık partiden biz tard-istifa nedir? (Dehrî-i Zaman, 1945h: 4)

DP'nin tek başına iktidar olduğu 1950'de Köprülü de Dışişleri Bakanı olur. Aktif bir görüntü sergiler. Sık sık yurt dışı seyahatlerine katılır. NATO'ya, Balkan ve Bağdat Paktı'na girilmesinde rolü büyüktür. Orhan Seyfi'nin "*Âşık mısın, ey Köprülü, sık sık bu sefer ne?/ Bir lâhza karar et, bu seyahat sana mahsus!*" (Fiske, 1952g: 3) gibi nükteli dizelerinde adı geçer. Onun Dışişlerinde bulunduğu sırada ilgilendiği en önemli sorun Kore Savaşı ve NATO üyeliği olmuştur. Köprülü'nün yönetimi sırasında Kore'ye Türk askeri gönderilmiş ve bunun karşılığında da Türkiye, NATO üyeliğine kabul edilmiştir. 28 Temmuz 1950 tarihli *Mizah* dergisinde çıkan bir pastişte bu süreç konu edilmiş ve Köprülü'nün Amerika'nın asker talepleri karşısındaki durumu şöyle anlatılmıştır:

Altın gibi bir nehr akıyordu
Ruhumla o ruhun arasından,
Bahsetti uzaktan bana Marşal
Sulhun bu onulmaz yarasından.

Vurdukça bu harbin ona aksi
Kaçtım o bakıştan, o satıştan!
Baktım ona sessizce uzaktan;
Hayretle deyip: Harbe kitaksi!

(İmzasız, 1950a: 1217)

DP içinde önemli roller üstlenmesine rağmen 1955 sonrasında parti içinde Köprülü'den şikâyetler artmaya başlar. Zira Köprülü hükûmet icraatlarını her fırsatta eleştirdiğinden Başbakan ve çevresi kendisine karşı daha hırçın davranır. DP'nin kurucuları arasındaki bu rahatsızlığın açık bir işareti olarak 1950 yılından beri yürüttüğü Dışişleri Bakanlığı görevinden alınır, ardından sırasıyla Devlet Bakanlığı'na, Başbakan Yardımcılığı'na ve sonra tekrar Dışişleri Bakanlığı'na getirilir. (Asılsoy, 2008: 93) Köprülü görevine iade edildiği

günlerde *Akbaba*'da yayımlanan bir kıtada ilim adamı ve siyasetçi kimliğiyle anılıp hem uyarılır hem de tebrik edilir:

İktidar âlemi bir tatlı büyü,
Kaybeden andırıyor bir ölüyü!
Cedd-i âlâsı da tebrik eyler
Sâhib-i seyf ü kalem Köprülü'yü! (Akbaba, 1955: 1)

Fuat Köprülü'nün partinin ileri gelenleriyle arasındaki anlaşmazlıklar ilerleyen tarihlerde devam eder. 7 Eylül 1957'de partide gördüğü yozlaşma üzerine "Demokrasiye inananların işbirliği yapması vatan borcudur." diyerek DP'den istifa eder. Basına "Eski hüviyetini tamamıyla değiştirmiş olan bugünkü DP zihniyetiyle uyuşmak benim için imkânsız olduğu cihetle DP'den istifa ediyorum" şeklinde bir beyanat verir. (Uzman, 2013: 191) Köprülü, bu tarihten sonra partiye muhalif bir tavır takınır. 27 Mayıs askerî darbesinin ardından 6-7 Eylül olayları nedeniyle yargılanır. Aziz Nesin, DP'nin ileri gelenlerini hicvettiği manzumelerinin birinde Köprülü'nün ağzından DP'nin kuruluş sürecindeki rolünü ve ayrılma sırasındaki hâlini uzun bir manzumeyle tasvir etmiştir:

Gılmanda, huride kalmamış vefa,
İlminse bulmuştum çoktan dibini.
Arkadaşlarla hep patlattık kafa,
Bulalım diyerek bir sebebini:
Acaba hikmeti nedir varlığın?
Yok mu bir ilacı ihtiyarlığın?

Ya memleket?
Demokrasi diye düştük telâşa.
Biz dört arkadaştık verip başbaşa,
Nurlansın istikbal, parlasın âtî
Diyerek kurmuştuk biz de bir parti.
Şusu idim, busu idim...
Ah, ben o partinin kurucusu idim!
İçimde ansızın bir öfke duydum,
Bilmem nasıl oldu, şeytana uydum!
Düştük, aramızda bir ihtilafa,
Ah kafa, nah kafa, nah bu kafa!...
Nasıl oldu bilmem kandım cafcafa.
Kulak asmamalı öyle her lafa.
Cafcafa
Baktım ki savunan bizi kalmamış,
Bir savunan var: Peyami Safa!...
Dayanamadım, ettim istifa!... (Falan Filan, 1960a: 4)

1.4.11. Recep Peker

Tek Parti Dönemi'nin ileri gelen devlet adamlarından biridir. Millî Mücadele'ye katılmış paşaların Mustafa Kemal Atatürk'le düştükleri muhalefetin etkisiyle kariyerinde yükselmiştir. İnkılâpları sonuna kadar destekleyerek bunların yerleştirilmesinde önemli roller oynamış; ancak 1936'da çıktığı Almanya ve İtalya gezilerinde incelediği faşist devlet sistemi modelini savunduğu için Atatürk tarafından 1936'da CHP Genel Sekreterlik görevinden alınmıştır. 1946 seçimlerinden sonra çok partili meclisin ilk başbakanı olmuştur. Sadece DP değil CHP içindeki ılımlı 35'ler grubu ve İnönü ile zaman zaman ters düşmüştür. 12 Temmuz Beyannamesi'yle beraber CHP'nin dahi kendisine desteği kesilmiş (Gül, 1998: 99-102) ve 9 Eylül 1947'de istifa etmiştir. Bundan sonra ciddi bir siyasi hamlesi olmamış ve 1 Nisan 1950'de hayata gözlerine yummuştur.

Peker, her daim Tek Parti yönetimini savunan, faşizme bile ılımlı yaklaşan bir devlet adamıdır. Bu yüzden özellikle DP ile sert tartışmalar yaşamıştır. Onun genel siyasi davranışları, 1923'ten beri süregelen bir yönetim biçiminin belli başlı özelliklerini devam ettirme amacı da taşımaktadır. Mizah dünyasına Başbakan olduğu Ağustos 1946'dan sonra sıkça konu olmuştur. Aynı dönemde CHP de eskiye nazaran mizah basınında daha fazla yerilmiştir. Zira bu dönemde Tek Parti Dönemi'nden farklı olarak basında muhalif seslerin tonu artmıştır.

Peker hakkındaki hicivler, Necip Fazıl'dan başlayarak ele alınabilir. Şair, "Yeni Recep Şarkısı" isimli hicvinde Peker'in devletçi bir zihniyetle davrandığını belirtir. Kısakürek'e göre Peker tüm toplumsal grupları düşman olarak görmektedir: "*Ne liberal, ne komünist, ne Müslüman, hepsine zıd;/ Zahir onun, her mezhebin dışında bir mezhebi var.*" (Kısakürek, 2008: 6). Peker, DP'nin kuruluş yıllarında Tek Parti rejimini, bazen halka rağmen, sert biçimde savunmuştur. Kısakürek, bir hicvinde halka karşı devleti koruma çabasında bir Başbakan portresini okurlarıyla paylaşır. Şairin dizelerinde meclisten güvenoyu isteyen Peker Hükûmeti'nin "buyurgan" tavrı tezat olarak yansıtılır:

Geç yiğidim, sana güvenoyu vermek kimin haddi?
Asıl senden bu milletin bir itimad talebi var.

Yüzün asık diye çatma şu zavallı İstanbul'a!
Ne söylesin, söyleyemez, bir kupkuru edebi var. (Kısakürek, 2008: 7)

Kısakürek, burada Ankara yönetiminin İstanbul basınına karşı muhalif tavrını da hicvine eklemiştir.

Aziz Nesin'in de Kısakürek'in dizeleriyle benzer nitelikli mısraları bulunmaktadır. Nesin bir hicvinde "yöneten ve yönetilen" ilişkisinden hareket ederek CHP'nin millete hizmet etmek yerine onu hizmetkâr hâline getirmek istediğini iddia etmiştir. Yazar, Peker'in CHP ilkelerine bile aykırı davranışlar içinde olduğunu dile getirip zor ve olumsuz şartları Başbakan'ın eksiklerine bağlamıştır:

Partinin altı oku saplandı ciğerine
Siz efendi olunuz şu köylünün yerine,
Kargalar kılavuzdur, bakılmaz, değerine,
"Kırıldı Receb'imin ok ile yayı" denir,
"Köprü geçene kadar ayıya dayı" denir... (Nesin, 1948: 18)

Recep Peker demokrasi dışındaki uygulamalarıyla beraber 7 Eylül 1946 ekonomik tedbirleri sebebiyle de sert şekilde hicvedilmiştir. "7 Eylül Kararları" olarak da bilinen 1946 Eylül'ünde gerçekleştirilen bu para operasyonu, Cumhuriyet ekonomisinin ilk devalüasyonudur. (Tuna, 2007: 87) Güdümlü ekonomiden liberal ekonomiye geçişte önemli bir adım olan 7 Eylül Kararları, Türk lirasının dolar bazında değerini düşürürken ithalatı serbest bırakmış; fakat sonucunda ithal mallar pahalılaşırken ihraç mallarının değeri düşmüştür. Dolayısıyla zenginler daha da zenginleşmiş, fakirler ise daha da fakirleşmiştir. (Gül, 1998: 67) İkinci Dünya Savaşı boyunca fakirlik, kara borsa ve vurgunculuk en sık hicvedilen konularken savaş sonrasında alınan bu kararlar hükûmete ve Recep Peker'e yöneltilen eleştirilerin ortak başlığı hâline gelmiştir. Necip Fazıl, bu kararların ülke ekonomisine zararı olduğunu ve gereksiz ithal malların ülkeye girdiğini iddia etmiştir: "*7 Eylül kararları bize bir yurt getirdi ki,/ Gümrüğünde yarar mal yok, denizinde şilebi var.*" (Kısakürek, 2008: 7).

CHP'ye muhalif isimlerden Faruk Nafiz Çamlıbel de İkinci Dünya Savaşı'nın başından beri devam eden pahalılık ve zam sürecinin 7 Eylül'le beraber azalacağı yerde arttığından yakınmaktadır:

Yedi yıldır gözlerim hayli yılmıştı zamdan,
Yedi Eylül kararı beni kurtardı gamdan!
(...)
Vakıa orta yerde ucuzluktan eser yok;
Yedinci perdesini alkışladık dramdan. (DO, 1947a: 41)

7 Eylül kararları, mizahın daha çok nesir türündeki örnekleri ve mizahi tiplemeleriyle tanınan Ercüment Ekrem tarafından da eleştirilmiştir. Talu, "7 Eylül Kervanı" adlı manzumesinde Peker'i, ekonomik kararlar sebebiyle şöyle uyarmaktadır:

Demokratlar aç kalsın, diye verdinse karar
Arada biz de varız, senin Halkçılar da var
Bozulmadan sabırda, akıldaki son ayar,
Öyle bir karar ver ki bulunmasın menendi
Bu kervan böyle gitmez Mori Recep Efendi. (ETA, 1947b: 35)[79]

Faruk Nafiz, 7 Eylül'ün yıldönümünde yayımladığı manzumesinde liberal ekonomiye geçiş kararından sonraki uygulamaları iç açıcı bulmaz ve halkın refah seviyesinin artmadığını iddia eder. 7 Eylül'ü Kerbela Vakası'na benzeten şair mübalağa yoluyla kötü ekonomik gidişe dikkat çeker:

Bugün yıl dönümü 7 Eylül'ün,
Düşünse gerektir pîri, civanı;
Cihanda misli yok bu tahammülün;
Boşuna döğmüşüz bir yıl havanı.

Bugün bir tutuyor, usta acemi,
7 Eylül ile 10 muharremi;
Birinde susuzluk yakar âlemi,
Birinde kavurur kıtlık ihvanı.

(DO, 1947h: 101)

Faruk Nafiz 7 Eylül devalüasyonu sebebiyle başta Recep Peker'i suçlamasına rağmen dönemin Ticaret Bakanı Atıf İnan'ın (1895-1970) bu kararı destekleyip uygulamasını da hicve değer görmüştür. Çamlıbel'e göre İnan, Peker kadar suçludur: "*Yedi eylül ile şöhret bularak Âtıf İnan/ Bulunurmuş dedirir halka Peker'den beteri*" (DO, 1948a: 561).

Hüseyin Rifat da ekonomik açıdan zor bir dönemi haber veren kararların genel anlamda bir müjde gibi sunulduğunu söyleyerek 7 Eylül kararlarını hicvetmiştir:

Ömrümüz geçti kavallarla mavallarla dayı;
Bize sattırmasalar sırttaki köhne abayı;
Yedi eylül yerine koymasalar başka ayı;
Yetti, arttı yeni uydurma masal dinleyemem! (Işıl, 1948: 70)

Markopaşa dergisinde Recep Peker'i zaman zaman iğnelemiş Aziz Nesin, 7 Eylül'le beraber halkın üzerine giyecek elbise dahi bulamadığını ileri sürüp hiciv amacıyla en azından iç çamaşırı ihtiyacının karşılanmasını talep eder:

Yedi Eylül denilen mülkteki sultan ya Recep
Yetiş imdadıma kalmadı fintan ya Recep.
Bize verdikçe nutuk, biz de sıkdık uçkuru

[79] Mizah dergisinde ETA inisyalleriyle yayımlanmış bu şiir, Abdullah Çağlayan'ın 1950'de yayımladığı *Devran* kitabında da yer almaktadır. Bkz.: (Çağlayan, 1950: 29)

Kopuyor gayri inan, vallahi kaytan ya Recep.
Anadan doğma Yedi Eylül'e çevirdin bizi
Ne donum var, ne tumanım, yolla fistan ya Recep. (Nesin 1948: 28)

Aziz Nesin, Recep Peker'le Marko Paşa'yı karşı karşıya geçirdiği bir hicvinde Peker'in sözlerini Marko Paşa'ya tamamlatır. Mısralarda Marko Paşa, Peker'in kararındaki yanlışlıkları ortaya çıkarırken halkın arasına girip sokaktaki hâli görmek gerektiğini iddia eder. Temel ihtiyaçların ulaşılmaz olduğu bir dönemde ithalat mallarına gerek olmadığını fes ve püskül kelimeleriyle somutlaştıran Nesin, 7 Eylül'le beraber hayat pahalılaşırken rakı fiyatlarının düşürülmesini de tepkiyi azaltmak uğruna halkın sağlığıyla oynama şeklinde değerlendirir:

Peker: 7 Eylül, 7 Eylül, 7 Eylül dediler!...
Paşa: Fesimiz yok başımızda bu ne püskül dediler,
Peker: Peki amma bu şikâyaaat, bu tazallüm ne için?
Paşa: Aksaray tarafına bir eyle tenezzül! dediler.
Peker: Tartarak inceden ince ne kararlar verdik!
Paşa: Bu ne kantar, bu ne mantar, bu ne baskül dediler.
Peker: Rakılar millete vermez mi sanırsın neşe?
Paşa: Yeşilay da, Kızılay da işe müşkül dediler. (Nesin, 1948: 27)

1.4.12. Tevfik Rüştü Aras

İlk beş dönem boyunca TBMM'de milletvekili ve 1925-1939 yılları arasında Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Tevfik Rüştü, Atatürk'ün ölümüne kadar dışişlerinde dengeli bir politika sürdürmüş, Atatürk'ün ölümünün ardından, 1939'da Londra Büyükelçisi olarak atanmıştır. Aras, DP'nin kuruluş sürecini olumlu karşılamış az sayıdaki CHP'liden biridir.

Tevfik Rüştü mizah edebiyatına fazla konu olmamıştır. Onun ismi aynı dönemde CHP'de siyaset yapmış olan Fazıl Ahmet Aykaç'ın bazı dizelerinde geçer. Fazıl Ahmet Aykaç, "Gene Öbür Dünyadan" adlı bir manzumesinde, politika dünyasındaki vaziyeti bir pazara benzetirken ifadesini tamamlamak için Tevfik Rüştü'nün ismini anar: "*Siyasette her mahalle oldu şimdi Arasta/ Şaşar buna belki bir gün Tevfik Rüştü Aras ta*" (Aykaç, 1952: 63). Aykaç, 1938'de yayımladığı başka bir manzumesindeyse "*Bizim Tevfikimiz tutmuş hemen isbat-ı rüşt etmiş/ Bütün yaran eğer dans etse lâyıktır mesarından!*" (Aykaç, 1952: 77) beytiyle Aras'ın ismini tevriyeli olarak kullanır.

1.5. İkinci Dünya Savaşı

Dünya tarihinin gördüğü bu en büyük savaşın baş aktörleri Almanya, İtalya ve Japonya (Mihver Devletler) ile ABD, Britanya, Fransa ve Sovyetler Birliği'dir (Müttefik Devletler). Savaş, 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlamıştır. 1939'dan 1941'e kadar Mihver Devletler Avrupa'da ve Kuzey Afrika'da hızlı bir şekilde ilerleyip 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırmıştır. Aynı yılın sonunda Japonya da ABD'nin Pearl Harbor limanını bombalamıştır. Bunun üzerine ABD savaşa dahil olmuştur. Kısa süre sonra dengeler değişmiş ve Sovyetler Birliği'ndeki Alman ilerleyişi durdurulmuş, Kuzey Afrika'daki Mihver varlığı ve Japonya'nın Pasifik'teki kontrolü zayıflatılmıştır. 1943-45 arasında Mihver Devletler, giderek geri çekilmiş ve savaşın sonlarında Almanya ve İtalya'nın toprakları müttefikler tarafından işgal edilmiştir. 7 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim belgesini imzalamasıyla savaş Avrupa'da son bulmuştur. 15 Ağustos 1945'teyse Japonya teslim olmayı kabul etmiş ve böylece savaş nihai olarak bitmiştir.

Türkiye bu savaşa girmemiş ve dengeli bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Bâbıâli'nin bir kısmında Mihver Devletler'i diğer bir bölümündeyse Müttefik Devletler'i destekleyen haberler yapılmıştır. Hükûmetinse Müttefiklere yakın durmakla beraber genelde tarafsızlığa önem verdiği dikkati çeker. Yönetim, 1942 yılı sonuna kadar basın mensuplarının Türk dış politikasının aleyhine olacak veya ülkeyi Almanya karşısında zor duruma sokacak tartışmalara girişmesine izin vermemiştir. Böyle bir polemik yaşandığında da hükûmetin basın organı durumundaki *Ulus* başyazarı Falih Rıfkı Atay devreye girerek önce bu gazetecileri uyarmış, uyarıyı dinlemeyen basın mensuplarının gazeteleri ise kapatılmıştır. (Kılıç, 2010: 290) Denebilir ki bu dönemde her yazının sınırı bellidir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın siyasetine yakın duran Nadir Nadi'nin İngilizleri destekleyen Hüseyin Cahit Yalçın ile yaşadığı kalem kavgası sonucunda *Cumhuriyet* gazetesi üç ay kadar kapatılmıştır. Bununla beraber bir yandan Almanlar, bir yandan Müttefikler Türk basınını etkilemeye çalışmıştır. İlk olarak Fransızlar 1939'da savunma hatlarının kuvvetini göstermek için başyazarların katıldığı bir gezi tertiplemiştir. Temmuz 1942'de bu defa Almanlar cepheleri hakkında bilgi vermek için bir seyahat düzenlemiştir. Daha sonra da İngiliz ve Amerikalılar, benzer gezi ve toplantılar tertip etmiştir. Bütün bu geziler hükûmetin onayı ile gerçekleşmiştir. (Topuz, 1973: 164) Bu bağlamda savaş hakkında kaleme alınan güncel yazılarda siyasi anlamda kontrol ve güdümün mevcut olduğu söylenebilir.

Mizah edebiyatında İkinci Dünya Savaşı hakkında bir hayli manzume yazılmıştır. Bunların çoğu Mihver Devletler'in mağlubiyeti kesinleşinceye kadar tarafları iğnelemekten çok savaşın gelişmeleri hakkında haber verir niteliktedir. Zira yanı başında sürmekte olan büyük çatışmanın ülkede gergin bir sosyal hava yarattığı söylenebilir. Savaş hakkında yayımlanmış, hicvi öne çıkaran mizahi manzumelerde ise Müttefikler'in değil Mihver Devletler'in yerildiği görülmektedir. Bu tutumun altında hükûmetin de Müttefikler'e daha yakın durma çabasının etkisi muhakkak bulunmaktadır.

Aslında Avrupa'da büyük çaplı bir çatışmanın çıkacağına dair söylentilerden söz açan manzum örnekler önceleri yayımlanmıştır. Savaştan 5 yıl önce, 6 Eylül 1934 tarihli *Akbaba*'da çıkan bir manzumede Avrupa siyasetinin geleceğinden duyulan endişe dile getirilir. Dizelerin başında tehlikeli gelişmeler karşısında tepkisiz kalan bir Milletler Cemiyeti betimlenir. Devamındaysa Avusturya'da Mussolini (1883-1945) güdümündeki otoriter yönetici Engelbert Dollfuss'un (1892-1934) suikaste kurban gittiği, Hitler'in komşularıyla ilişkilerinin iyice bozulduğu, İtalya'nın ise sömürge peşinde koşmaya başladığı anlatılır. Dizelere göre bu gelişmeler, anlayanlar için yaklaşmakta olan savaşın habercisidir.

Yazın İstanbul benzer "Akvam Cemiyeti"ne:
Herkes öğle vaktinde, uyku kestirir biraz!...
Keşke her gün uyusa yeryüzünde insanlar,
Çünkü: son zamanlarda herkes oldu yaramaz!...
İşte: Bir ihtilâlle, Avusturya karıştı
"Dolfus"u yere serdi hiç ummadık bir haylaz!...
Şimdi bütün Avrupa gizli silâhlanıyor,
"Sulh yapalım!..." diyerek, sonra ediyor niyaz!...
"Hitler" uyuşamıyor asla komşularıyla,
Yahu!... Biz de şaşırdık: Bu ne gurur, bu ne naz!...
"Müstemleke isterim, nüfusum çok!..." diyerek,
"Musolini" arıyor tüyü yolunacak kaz!...
Bakın Avusturyayı himayeye kalkıştı,
İyilikten çıkmasın korkarım yine maraz!...
Bu, kendi kuvvetini cihana göstermektedir,
Diyor ki: Anlayana sivrisinek gelir saz!... (Diplomat, 1934: 6)

İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda haftanın güncel siyasi, kültürel ve sosyal olaylarını takip eden mizah dergilerinin hepsinde konular savaşla ilgilidir. Manzumelerde çatışmaların yarattığı karamsar hâl, fert ve toplum planında dile getirilmektedir. Örneğin, Fazıl Ahmet Aykaç, 1940'ta yazdığı "İçim diyor ki" adlı manzumesinde savaşın hiçbir kazananı olmadığını söyleyip Batı medeniyetinin çöktüğünü belirtir. Savaş şartları Aykaç'ı

hem hiciv yazmaktan hem de dünyanın iyi bir yer olabileceğine dair hayaller kurmaktan men etmiştir:

Her gün yıkılan isli beşer yurdunun artık
Tütmekte cinayet çatısından, bacasından!

Hep aynı adem sayhası gelmekte cihânın
Câni Romasından ve çökük Kartacasından!
(…)
Lâkin ne çıkar sanki hicivden ve savaştan
Mâdemki bugün, dün ve yarın aynı kumaştan? (Aykaç, 1952: 28-29)

Fazıl Ahmet'in çizdiği karamsar tabloya benzer bir şekilde Faruk Nafiz de savaşı Avrupa'da insanlığın çöküşüyle bağdaştırır. Mısralarda faşist ülkelerin ortaya çıkışında Avrupa'nın hastalıklı millet ve devlet fikirleri olduğu iddia edilir. Çamlıbel, Türkiye'yi karanlık tasvirin dışında tutar ve yürütülen örtük propaganda faaliyetlerini (Beşinci Kol) anarak ülkenin hiçbir tarafın yanında savaşa dahil olmayacağını belirtir:

Değişmiş insanlığın yeryüzünde mânası,
İnsan eti insana bugün lâtilokumdur

İnsanlığın hakkını kuvvetin zinciriyle,
Bağlamak isteyenler akamete mahkûmdur.

Çürük bir düşünceden sağlam ülkü yetişmez,
Hasta ağaç yaratan hastalıklı tohumdur!
(...)
Çamdeviren, dördüncü, beşinci kol ne demek?
Sen altıncı kola bak: O benim tunç kolumdur! (Çamdeviren, 1940: 6)

Faruk Nafiz, İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan Nazi Almanya'sının yayılmacı politikasını avını ele geçirmeye çabalayan bir ahtapotun kollarına benzetir. Çamlıbel, Naziler tarafından kısa sürede işgal edilmiş Avrupalı devletleri ahtapotun kolları arasında bir bir sayarken Türkiye'nin savaş baltaları hazır şekilde beklediğini ifade ederek okurların moralini yüksek tutmaya çalışır:

Avrupa ortasında bir ahtapot belirdi:
Bir kolu Fransa'da, biri Lehistan'dadır:

Bir koluyla belinden yakalamış Norveç'i,
Ötekinde kıvranan Belçika, Hollandadır;

Bir kolu Romanya'ya uzanmış ahtapotun,
Birinde Danimarka feryad ü figandadır;

Bir kolunda kısılmış, kalmış Çekoslavakya,
Bir kolu da galiba dostu İtalya'dadır!...
(...)
Niçin telâş edelim uzanmasın diye ki,
Baltamız elimizde, gücümüz meydandadır! (Çamdeviren, 1941: 11)

Oktay Rifat, ilk kez 1939'da "Yaramaz Çocuklar" olarak (Sazyek, 2006: 295) sonrasında "Polonyalı Çocuklar" ismiyle yayımladığı şiirinde Almanya'nın Polonya'yı işgali sırasında yaşanan zulmü, başarılı bir ironiyle ve şiirinin son kısmındaki tecahül-i arifle tasvir etmiştir:

Yaramazlık eden çocukları
Kömürlüğe kapatırlar
Hırsızlara verirler
Tavana asarlar bacağından
Peki ama hepsi de mi yaramaz
Polonyalı çocukların (Horozcu, 2010: 41)

Çamlıbel, bir pastişinde savaş sürecindeki Avrupa'yı anlatır. Şair, Ziya Paşa'nın Avrupa ve İslam dünyası hakkındaki görüşlerinin savaşla birlikte tersine döndüğünden bahseder. Dizelerde savaş teknolojisinin neden olduğu can ve mal kayıplarıyla harabeye dönmüş bir muhitte evlerini kaybetmiş insanlar tasvir edilir:

Diyar-ı küfrü gezdim, külbeler, viraneler gördüm,
Dolaştım mülk-i İslâm'ı bütün kâşaneler gördüm!
(...)
Yıkıp bin belde-i ma'muru tayyareyle, bombayla,
Zafer aşkıyla kendinden geçen divaneler gördüm.

Feda-yı can ederken bir zamanlar nuru gördükçe
Semadan şimdi ateş yağdıran pervaneler gördüm.

Benî-Adem misal-i köstebektir toprak altında,
Yerin sathında ancak meyveler, kestaneler gördüm. (Çamdeviren, 1941b: 7)

Savaş sırasında çeşitli sebeplerle ülkelerini terk etmek durumunda kalan bazı kimselerin Türkiye'ye sığındığı görülmektedir. Bunlardan biri de Arnavutluk'un işgali üzerine Türkiye'ye gelen Kral Ahmet Zogu'dur. (1895-1961) Daha önce Galatasaray Lisesi'nde eğitim görmüş Zogu, değerli eşyaları, maiyeti ve yüklü miktarda parasıyla beraber İstanbul'a gelir. Bunun üzerine Yusuf Ziya, Zogu'nun ülkesini terk etmesini bir pastişle hicveder. Dizelerde ülkesini İtalya'ya karşı hiçbir mukavemet göstermeden bırakıp giden kralın, yanına tüm zenginliğini de alıp tatile çıkar gibi İstanbul'a gelişi işlenmektedir:

Mest-i nâzım kim kaçırdı Debre'den yaya seni,
Kim getirdi ansızın İstanbul'a aya seni?
Emrine tahsis kılmış Bay Metaksas bir katar,
Eylemiş takip işittim on vagon eşya seni!
Arnavutluk böyle bir endişe-i hicret ile
Kırk bin İsterlinle etmiş çok şükür ihya seni!
(...)
Park otelden, nuş edip bir viski, bak enginlere!
Neşelendirsin, avutsun mavi bir rüya seni! (Y.Z.O, 1939: 6)

Orhan Seyfi, Almanların savaşın başlamasından yaklaşık bir yıl sonra pek çok önemli ülkeyi işgal edebilmesini buraların korkaklığına bağlar ve işgal edilen ülkelerle alay eder. Buna rağmen Orhon, Hitler (Führer) ordularının bu amansız ilerleyişinin kısa süreceğini ve savaşın tam tersi bir seyir göstermeye başlayacağı iddiasındadır:

Birdenbire rüyasına girmiş Führer
Teslim-i silâh etti hemen Belçika şâhi

Paris gibi bir dilber-i tannazı edip terk
Harb eylemeden kaçtı frengin de sipâhi

Bir gün bitecektir bu tahakküm bu tecavüz
Zirâ ki devam eyleyemez nâmütenâhi

Bir gün doğacak mihr-i zafer başka ufuktan
Bir gün gülecek İngiliz'in baht-ı siyâhi (Fiske, 1940: 8)

Yusuf Ziya, 15 Mayıs 1941'de yayımladığı manzumesinde Amerika'nın hâlâ cepheye inmemiş olmasını doğru bulmaz ve Müttefikler'in sabrı kalmadığını anlatır. Dizelerin devamında savaşa dair detaylar sunan şair, Mihver Devletler'i de eleştirir:

Amerika yardımı ha geldi, ha gelecek,
Çörçili bilmem amma, bende tahammül taştı!

Geldi Habeşistan'da Faşizm'in sırtı yere.
O kapkara çizmenin bastığı tahta yaştı!
(...)
Ne tehlikeli şeymiş meğer şu harp yangını,
Dünyanın bir ucundan bir ucuna bulaştı! (Çimdik, 1941: 8)

Balkan devletlerinde savaşla ilgili yaşanan gelişmeler Türkiye'yi yakından ilgilendirmekte, hatta tedirgin etmektedir. Bulgaristan'ın Alman işgali altındaki durumunu tasvir eden Zahir Güvemli, savaşın diğer ülkelere yıkım getiren şartlarının yanında karaborsacılığa yönelmiş tüccarın da vatandaşa zarar verdiğini söylemektedir:

Kandır Tuna'dan şimdi akan, buz gibi kandır.
Bulgaryanın, Allah biliyor, hali dumandır.
Âlem kana batmışsa ne var? Biz dahi battık:
Bak tüccara, ağzındaki lâf sade ziyandır! (Dehrî-i Zaman, 1944: 5)

Çeşitli gelişmelerin sonunda, Türk siyaset ve mizah dünyasındaki kalemlerin çoğunun temennisi gerçekleşir ve Almanlar geri çekilmeye başlar. 12 Ekim 1944 tarihli *Akbaba*'da Zahir Güvemli, savaşı kaybetmesine kesin gözüyle bakılan Almanlar'ın çekildiği günlerdeki manzarayı anlatır:

Fin uyur mest olarak nutku Romanya söyler
Bulgaristan Nazi sevdâsını hâlâ söyler

Hitlerin dut yiyerek sustuğu demler Çörçil
Zaferin namını tebcile müheyya söyler

O mukaddes günü dört gözle umarken dünya
Anlaşılmaz ne der, ammâ ki Japonya söyler (Dehrî-i Zaman, 1944b: 6)

Zahir Güvemli, savaşın resmen son bulmasından 3 gün sonra 10 Mayıs 1945'te yayımladığı bir hicvinde sözü Hitler'in sağ kolu Heinrich Himmler'e (1900-1945) verir ve 6 yıl boyunca dünyaya kan kusturan Nazilerin hâlini hicveder:

Yutmak diledik âlemi; heyhâât, yutulduk;
Beş cephede binlerle ve binlerle tutulduk...
Rüya ve hakikatta ne umduk ve ne bulduk:
Hitler'di tutan fasl-ı ferahnâk ile düm-tek...
Yükselmede Almanya'dan âvâz-ı dahîlek! (Dehrî-i Zaman, 1945c: 4)

1.5.1. Adolf Hitler ve Almanya

12 yıl boyunca iktidarda bulunmuş Alman diktatör, siyaset hayatına 1919'da Alman İşçi Partisi'nde başlamıştır. 1920'de partinin ismi Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ne çevrilmiştir ve 1921'de Hitler parti başkanı olmuştur. 1933'te iktidara gelmiş ve bu tarihten sonra Almanya Şansölyesi unvanını almıştır. Hitler, devrin bazı tek adam yöneticilerine benzer şekilde Führer (lider) sıfatını kullanmış ve 1939'te İkinci Dünya Savaşı'nı başlatmıştır. Almanların diğer ırklardan üstünlüğüne olan inancı ve Yahudilere karşı nefretiyle (Anti-Semitizm) tanınmış bir liderdir. Savaşın ortaya çıkmasında ve büyük bir katliamın yaşanmasındaki baş sorumlu olarak gösterilmiştir. Tarihte benzer ve "acımasız" kabul edilebilecek yönetimler bulunmakla beraber nesnel veriler göz önüne alındığında hiçbirinin Hitler'inki kadar kan dökülmesine neden olmadığı görülmektedir. Alman liderin "çıkar" ve

"zafer"in değil akıldışı kabul edilebilecek bir "tutku"nun peşinden gittiği ifade edilmiştir. Bu tek adam yönetiminin zihniyeti de bir dönem tüm ulusa sahip olmuştur. Savaşın sonundaki bilançoya bakıldığında, kamplarda ölenler de eklenirse, tek bir adamın iradesiyle 20 milyon insanın can verdiği söylenebilir. (David, 1991: 117-120)

Mizah edebiyatında Hitler savaşın ilk yıllarında daha az sonlarındaysa sıkça hicvedilir. Aktarıldığı gibi bunun temel nedeni Türkiye'deki resmî politikanın müttefiklere yakın durmakla beraber tarafsızlık olmasıdır. Henüz kuvvetli olduğu dönemde yayılmacı politika güden Hitler'in Hüseyin Cahit Yalçın gibi polemikçi ve İngilizleri destekleyen bir iki kalem dışında temkinli eleştirilerle karşılandığı görülmektedir. Örneğin savaşın başlarında Yusuf Ziya, mevcut tabloyu yorumlarken Hitler'i hicvetmeden genel seyri anlatmayı tercih eder. Ortaç, 11 Mayıs 1939'da *Akbaba*'daki dizelerde Führer'le diyaloğunu okurlarına aktarır ve savaşın temel sebebini Avrupa'daki zayıflığa bağlar:

Rüyama girdi dün gece Hitler cenapları,
İçtik kadeh tokuşturarak Ren şarapları,
Ben sormadan sualimi, aldım cevapları,
Halloldu bir dakikada dünya hesapları!
Führer!... Nedir bu sendeki kudret dedim, dedi:
Dünyanın aczi şevket ü şanım dürür benim! (Ortaç, 1939: 10)

24 Şubat 1941'de savaş henüz Hitler'in lehine ilerlerken Fazıl Ahmet Aykaç da *Cumhuriyet*'te Alman lider hakkında bir manzume yayımlar. Şair, radyo başında Hitler'in nutkunu dinlediği kısa süre zarfındaki hislerini hicve döker. Radyo, savaş boyunca bütün tarafların propagandalarını geniş kitlelere duyurmak için kullandıkları yegâne araçtır. Aykaç, Tevfik Fikret'in söyleyişini ustalıkla taklit ederek Hitler'in sert üslubunu Fikret'in İstibdat'a lanet okuduğu kelimelerle yerer:

Aksetti uzaktan bir uğultu:
Azgın, şımarık, sanki kudurmuş gibi bir ses
Bir radyo içinden uluyordu…
Ürpermede sayhanla yerin üstü ve altı
Bildim seni azgın ve şeâmetli çağıltı! (Aykaç, 1952: 71)

Şairler savaşın seyri Almanya aleyhine dönünce Hitler hakkındaki alay ve hicivlerini rahatça paylaşmaktan çekinmemişlerdir. Faruk Nafiz, 30 Kasım 1944'te *Karikatür* dergisinde yayımladığı dizelerde Hitler'i "Führer"likten başçavuşluk derecesine indirir. Çamlıbel, bu savaşın ortaya çıkmasında Hitler'e güvenen Almanya'nın da hatalı davrandığı fikrindedir:

Führer, altı yıl önce, bu harbi ilân etti,

Bu ferman altı yılda dünyayı harman etti!
(...)
Cihana generaller ihraç eden memleket,
Kendine başçavuşu tutup kumandan etti! (Çamdeviren, 1944: 6)

Neyzen Tevfik, Führer hakkında 1945'te kaleme aldığı kıtasında Hitler'e yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan suikasttan[80] bahseder. Alman lideri kısa sürede sönen uğursuz bir yıldıza ve kuduz bir köpeğe benzetip sonun yakın olduğunu söyler:

Bay Hitler'e yaralandı dediler.
Menhus yıldız çabuk doğar dulunur;
Sen köpeğe kuduz de de geçiver,
Nasıl olsa bir öldüren bulunur. (Kolaylı, 2009: 185)

Zahir Güvemli, savaşın sonlarına doğru 28 Eylül 1944'te *Akbaba*'da yayımladığı "Heil Hitler!" başlıklı manzumesinde, Alman halkının ağzından Hitler'i hicveder. Beklenti ile gerçekler arasındaki zıtlığın anlatıldığı dizelerde, Hitler hayallerinin peşinden koşan bir Donkişot'a benzetilir:

Saldın bizi bir hâle ki hâlâ yanarız bak,
Kastında muvaffak oluşun bizce muhakkak.
"Kıl kaldı, cihangir olayım bari!" diyordun;
Bak, Donkişod'un yerde gülünç gölgesi oldun!
Sarmış yine etrafını Göbelsle, Göringler,
Lâvlar kanayan yangını birlikte körükler!
Bin gizli silah ağzı ölüm saçtığı halde
Her bir silahın çıktı haçı zir-i bagalde!
Gökten yağan âteş bütün Almanya'yı yıktı,
Himmler o yaman insan avından bile bıktı! (Dehrî-i Zaman, 1944a: 9)

Orhan Veli de diğer Garip şairleri gibi İkinci Dünya Savaşı'na dizelerinde yer vermiştir. Bir çocuğun dilinden Hitler'e seslendiği "Tereyağı" şiirinde "masum"luk ve savaşın "açgözlü" tarafını yan yana getiren şair, ortaya çıkan zıtlık aracılığıyla Alman liderin doymak bilmeyen tavrını alaya almıştır: "*Hitler amca!/ Bir gün de bize buyur/. Kâkülünle bıyıklarını/ Anneme göstereyim./ Karşılık olarak ben de sana/ Mutfaktaki dolaptan aşırıp/ Tereyağı veririm,/ Askerlerine yedirirsin.*" (Kanık, 1973: 90).

[80] 20 Temmuz 1944'te Albay Claus Graf Schenk von Stauffenberg (1907-1944) Hitler'e karşı bir bombalı suikast girişiminde bulunmuştur. Suikastla Alman genelkurmay karargâhındaki subaylar "Walküre" planını yürürlüğe koymayı düşünmüşlerdir. Bu plan çerçevesinde askerî kilit noktaları tutularak tüm önemli parti, Gestapo ve SS yöneticileri tutuklanacak ve ordunun başına Emekli General Beck getirilecektir. Ancak suikast planlandığı gibi gerçekleşmemiş ve Hitler hafif yaralanarak kurtulmuştur. (Kılıç, 2010: 197)

1.5.2. Benitto Mussolini ve İtalya

Benitto Mussolini siyaset hayatına 1919'da İtalyan Savaş Birliği'ni (Fasci Italiani di Combattimento) kurarak başlamıştır. 1921'de bu oluşumun yerini Ulusal Faşist Parti almıştır. İtalyan lider, örgütlenip güçlenen bu parti çevresinde kendine bağlı "kara gömlekliler" adlı yarı askerî faşist örgütü de arkasına alarak 1922'de Napoli'den Roma'ya yürümüş ve sonucunda başbakan yapılmıştır. Bu tarihten 1943'e kadar görevinde kalmıştır. Mussolini, diğer bazı tek adam yönetimlerinde de görüldüğü gibi Duce (Önder/Lider) lakabını kullanmış ve Roma İmparatorluğu'nun eski şaşalı günlerini geri getirme ülküsüne sahip olmuştur. Bu doğrultuda o dönem Afrika'daki birkaç bağımsız ülkeden biri olan Etiyopya'yı (Habeşistan) 1935'te işgal etmiştir. Etiyopya'nın işgali, İkinci Dünya Savaşı öncesinde gerginliği yükselten başlıca olaylar arasında kabul edilmiştir. Daha sonra ülkesini Almanya ve Japonya'nın yanında İkinci Dünya Savaşı'na sokmuştur. Yetersiz altyapısı nedeniyle İtalya bu savaşta hep zayıf taraf olarak kalmış ve ciddi bir varlık gösteremeyerek onarılması zor kayıplar vermiştir. 1943'te Müttefiklerin İtalya'yı işgali üzerine görevinden alınıp tutuklanmıştır. Almanların yardımıyla firar eden Duce, kuzeyde İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Nazilerin güdümünde hareket eden bu devlet 1945'e kadar Müttefiklere karşı mücadele etmiş ve sonunda yıkılmıştır. Savaşın sonunda kaçmak üzereyken partizanlar tarafından yakalanıp idam edilmiştir.

Mussoli'nin kurduğu Faşizm'in İtalya'ya güç ve büyüklük kazandırması beklenirken bu sistem, ulusu tarihinin en büyük felaketine sürüklemiştir. Mussoli'nin 20 yıllık despot yönetimi sonucunda resmî rakamlara göre İtalya'da 444.523 kişi ölmüştür. Sanayi üretimi 1938'in dörtte biri, tarım üretimiyse 1938'in yarısı seviyesine gerilemiştir. Ülkenin dış ticareti yok olmuş, altın rezervleri tükenmiş, enflasyon ve işsizlikse bu süreçte hep artmıştır. (Guichonnet, 1998: 111)

Mussolini mizah edebiyatında sadece İkinci Dünya Savaşı bağlamında değil, daha öncesinde İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi sebebiyle de hicvedilmiştir. Nâzım Hikmet'in *Taranta-Babu'ya Mektuplar*'ında Faşizm, Duçe ve İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ele alınmıştır. Mektuplar biçiminde yazılmış manzum hikâyede bir Habeşli ülkesinin Mussoli'nin birlikleri tarafından işgali öncesinde karısı Taranta-Babu'ya İtalya'daki havayı anlatmaktadır. Dizelerde Faşizm ve Mussolini paradoks ve ironi yardımıyla yerilmiştir:

İtalya'nın
Nakışlarda güneşler oynaşan ipekli şalları,

Pompei yollarında kara katırlarının nalları,
Boyalı kutusunda Verdi'nin yüreği atan
laternası
ve âlâ düdük makarnası
kadar
faşizmi de meşhuuurdur
Taranta-Babu.
İtalya'da faşizm
Emilialı büyük toprak kontlarının asalarından
Ve Romalı bankerlerin demir kasalarından
geçip
İL DUÇE'nin dazlak kafasında dank demiş
bir nuuurdur
Taranta-Babu… (Ran, 2012: 447)

Hakkındaki dizelerde beceriksiz, girdiği işleri elini yüzüne bulaştıran bir lider olarak tasvir edilirken önderliğindeki İtalya'nın başarısız askerî hamleleri de hicve konu olmuştur. Örneğin 28 Ekim 1940 sabahı İtalya önceden vermiş olduğu bir ültimatomun reddedildiği gerekçesiyle Yunanistan'a savaş açmış; fakat burayı ele geçiremeden çekilmek zorunda kalmıştır. (Üçok, 1978: 276) Mussolini'nin birlikleri işgal etmek için saldırdığı ülkeden geri çekilirken Neyzen mağlubiyet karşısında şu kıtayı yayımlar:

İşte kanbur feleğin emriyle
Mihver'in çarkını kırdı devran.
Duçe'dir Akdeniz'in yüz karası,
Topyekün ağzına s…ı Yunan (Kolaylı, 2009: 183)

İtalyan lideri küçümseyen bir şiiri de Nihal Atsız (1905-1975) kaleme almıştır. İtalya'nın Arnavutluk'u işgali edip Balkanlar'da ilerlemeye başlaması üzerine Atsız, hem Türkiye'yi metheder hem de İtalyan liderin hayallerini ve gerçekteki gücünü sorgulamasını ister:

Ey Benito Musolini! Ey gayet yüce,
İtalyanlar başvekili muhterem Duçe!
İşittim ki yelkenleri edip de fora
Gelecekmiş orduların yeşil Bosfora.
(...)
Ülkü denen nazlı gelin erde şan ister!
Büyük devlet kurmak için büyük kan ister
Damarında var mı senin öyle bol kanın?
Türkün kanı bir eşidir lâvlı volkanın!
Tarihteki eski Roma hoş bir hayaldir,
Kurulacak yeni Roma boş bir hayaldir, (Atsız, 2012: 27-28)

Yusuf Ziya Ortaç, 5 Ağustos 1943'te yayımladığı pastişinde Mussolini'yi kendi ağzından hicveder. Burada 24 Temmuz'da görevinden uzaklaştırılıp tutuklanmış olan Mussolini başına gelenleri anlatmaktadır. İtalyan lider, 10 Temmuz'da Sicilya'dan başlanarak ülkesinin işgal edilmesi üzerine Müttefikler'in başındaki Winston Churchill'e (1874-1965) imrenen ve pişmanlık duyan bir yönetici olarak tasvir edilmiştir:

Eyvâh, ne yer, ne yâr kaldı, *Kimdir bu gelen bizim denizden?*
Ben gittim, o ihtiyâr kaldı! *Ürperdi içim o kanlı izden!*
Üç yılda delindi çizmem eyvâh, *Sorsam, yüreğim tahammül etmez,*
Çörçil yine bahtiyâr kaldı! *Bir isteği var mı bendenizden?* (Çimdik, 1943e: 4)

Yusuf Ziya Ortaç, *Akbaba*'nın bir hafta sonraki sayısında da artık görevinde bulunmayan İtalyan lider hakkındaki hicivlerine devam eder. Mussolini bu defa Yunus Emre dizelerinin pastişiyle hicvedilirken yetersizliğini kendi ağzından ifade eder:

Kâh ağlarım seller gibi, *Ben Duçe-i biçareyim,*
Kâh gülerim yeller gibi, *Bir müflis-i âvareyim*
Kâh anamı beller gibi: *Baştan ayağa yâreyim:*
Gel gör beni harp neyledi! *Gel gör beni harp neyledi!* (Çimdik, 1943f: 5)

İtalya, Mussolini'nin önderliğinde İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Habeşistan'ı işgal etmiş ve burada kendini savunma imkânı bulunmayan Habeşlilere karşı çok kolay bir zafer kazanmıştır. Yusuf Ziya, geçmiş defterleri açarak Habeş Kralı'nın ağzından Duçe'yi hicveder. Afrika'dan çekilmek zorunda kalmış hatta ülkesi işgale uğramış İtalyan lider, Köroğlu'nun üslubuyla yerilir:

Bütün *Afrika'yı kaptırdı ele,* *Esirler alındı, saf saf dizildi,*
Elbet şimşir tarak yakışmaz kele, *Alınlara kara yazı yazıldı,*
Mars oldu: tek pula atarak gele! *Uçak icat oldu, mertlik bozuldu,*
Top tüfek müzede paslanmalıdır! *Korkudan çakşırlar ıslanmalıdır!*
(Çimdik, 1943h: 5)

İkinci Dünya Savaşı'nın seyri hakkında her hafta bir destan yayımlayan *Amcabey* dergisinde, İtalya'nın silah bırakmasına kadar geçen süre, mizahi bir dille anlatılır ve Duçe'yi başa getiren İtalya eleştirilir. Dizelerde Mussolini'nin ülkeyi yok olmaya götüren politikaları, faşist yönetimin silahlı örgütü Kara Gömlekliler, gereksiz Habeşistan seferi ve Yunanistan cephesindeki yenilgi anlatılır:

Ta kim Duçe'yi kendine şah etti İtalya
Bir kâse-i fağfur gibi ah etti İtalya!.

Her gün kara gömleklilerin arttı nüfuzu,

İkbalini en sonra siyah etti İtalya!.

Çöllerde Habeş fethine azmetti, bu yüzden,
Evladını milyonla tebah etti İtalya!...

Balkan'da Yunan'dan yedi bir hayli zaparta
Korkuyla hemen ricat-i râh etti İtalya!...
(...)
Tarihi sekiz eylüle rastlar sene kırk üç,
Teslim olarak terk-i silâh etti İtalya!... (Sağdıç, 1943a: 2)

Mussolini görevden el çektirilip tutuklanmışsa da 12 Eylül 1943'te Almanlar tarafından yapılan bir hava operasyonuyla kaçırılmıştır. *Akbaba*'nın 15 Haziran 1944 tarihli sayısındaki bir pastişte İtalyan lider kendi hâlini Abdülhak Hâmit'in Dalavaciro karakterinin sözcükleriyle anlatır. Duçe, Müttefikler'in liderlerine seslenip artık onu yakalayamayacaklarını ve kendisinin Roma'da kalabalıklara seslendiği balkonuna tekrar çıkacağını iddia eder:

Öyle bir kahpe cesaretle atıldım ki yola, *Gece, rüyada sönen bahtıma fallar açarım,*
Karşıma çıksa eğer tank ile torpil, dönmem! *Paraşütler atılır üstüme, dağdan kaçarım,*
Ne yanardağ, ne bomba, ne mızrak ne kılıç, *Çıkarım balkona: Dünyalara dehşet saçarım,*
Gelseler el ele Ruzvelt ile Çörçil dönmem! *Gelseler el ele Ruzvelt ile Çörçil dönmem!*
(İmzasız, 1944: 8)

1 Ocak 1944'te *Amcabey*'de çıkan bir manzumedeyse İtalya'nın Mussolini önderliği sonucunda içine düştüğü durum tasvir edilir. İtalyan lider, Roma İmparatorluğu'nu diriltmeyi amaçlamış; fakat ülkesini harabeye çevirmiştir. Manzumede o günlerde İtalyanların kendi ülke sınırlarında bulunan Vatikan'a sığınma çabaları da anlatılmaktadır:

Kalk Sezar mezarından, gör makarnacıları,
Geçilmiyor ateşten, külden Roma civarı;
Arpa ektin gerçi sen, fakat yetişti darı,
Bin Papa ağartamaz, alnının karasını!.. (İmzasız, 1944a: 2)

1.5.3. Winston Churchill

Siyaset hayatına 20. yüzyılın başlarında adım atan Winston Churchill, şöhretini İkinci Dünya Savaşı boyunca Britanya başbakanı olarak yaptığı görev sırada kazanmıştır. Savaş boyunca Müttefiklerle yakın siyasi ilişkilerini koruma çabasında olan Türk basınında Churchill hakkında olumsuz eleştiriler yer almamıştır. Pek çok siyasetçinin isminin geçtiği bazı hiciv dizelerinde Churchill ismini görmek mümkündür ama bunlarda o, yerilen değil övülen kişiler arasındadır. Churchill'e İkinci Dünya Savaşı sırasındaki genel bakışı gösteren

bir kıtada Yusuf Ziya Ortaç, Ahmet Hâşim'in sözcüklerini ödünç alarak İngiliz bakanın savaş karşısındaki denge politikasını eleştirir:

Çörçil'in harbidir bu, harbe bakın!
Bunu mümkün müdür hiç anlamamak?
Yarı yoldan ziyade sulha yakın
Yarı yoldan ziyade harbe uzak! (Çimdik, 1944: 8)

1.5.4. Atom Bombası

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda keşfedilmiş atom bombası, ilk kez ABD tarafından Japonya'ya karşı kullanılmıştır. ABD, Japonya'ya biri 6 Ağustos 1945'te Hiroşima şehrine, diğeriyse 9 Ağustos 1945'te Nagazaki şehrine olmak üzere iki defa atom bombası atmıştır. Bu bombalamalar askerî tarihteki yegâne atom saldırılarıdır. Şüphesiz kendinden önceki alışılmış (konvansiyonel) silahlardan farklı olarak atom bombası büyük çaplı yıkım amacına yöneliktir. ABD de bu amaç doğrultusunda Japonya'ya karşı yeni silahını kullanırken daha geniş bir coğrafi alana zarar verme çabası içine girerek detaylı planlar hazırlamış ve bunda da başarılı olmuştur.

Atom bombası hiciv ve mizah şiirlerinde dünyanın geri kalanında olduğu gibi şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bombanın kullanıldığı günlerde *Akbaba*'da yayımlanan bir manzumede bu kuvvetli silahın caydırıcı etkisinden güncel siyasi çatışma ortamı içerisinde bahsedilir:

Atom ki şöhreti etrafa durmadan yayılır,
Duyunca ismini emperyalist olan bayılır!

Düşerse bir yere, yüzlerce mil civarında
Ölüm birerle değil hep biner biner sayılır.
(...)
Ne Rusya Ardahan ister, ne Bulgaristan harb,
Tasavvurat-ı siyasiyeden hemen cayılır!

Denilse şimdi "Atom sırrı bizdedir, sakının!"
Muhalefet planından vızır vızır kayılır.

Atom! Atom! Seni bir lâhzacık geçirse ele
Basında Ahmet Emin diktatör, kral sayılır! (Dehrî-i Zaman, 1945i: 8)

Orhan Veli de atom bombasını görmezden gelmemiştir. İronik söyleyişle kaleme aldığı "Cımbızlı Şiir"inde, bu yeni icadın toplu ölümlerle dünyayı derinden sarsmış olmasına rağmen gündelik ve kişisel kaygılarının sınırlarını aşan sorunlara ilgi göstermeyen insanların

huzurlu hayatlarına devam etmesinden yakınmıştır: "*Ne atom bombası,/ Ne Londra Konferansı/ Bir elinde cımbız,/ Bir elinde ayna;/ Umurunda mı dünya!*" (Kanık, 1973: 176). Oktay Rifat, "Ben Maksada Bakarım" şiirinde hemen tüm savaşlarda saldıran tarafların kendi konumlarını savunmak amacıyla dillendirdiği "nihai barış amacıyla savaşıyoruz." söylemini alaya almıştır. Atom bombası çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yöneticilere seslenen şair, ironi diliyle söylediklerinin tersini kastederek "amacın yöntemi meşru kılamayacağı" gerçeğini vurgulamıştır: "*Mademki maksat barış/ Yurtta barış/ Cihanda barış/ Salla gitsin atom bombasını/ Mister Fışfış/ İnsan dediğin nedir/ Abur cubur/ Olsa da olur/ Olmasa da olur/ Maksat barış*" (Horozcu, 2010: 174).

Ümit Yaşar Oğuzcan, atom hakkında kaleme aldığı manzumelerinde, son teknoloji ürünü olan bombanın medeniyeti ileri çağlara taşımak yerine yeni bir insanlık suçu ve utanç vesilesi olmaktan öteye gidemediğini savunur: "*İnsanlığın üç devri:/ Taş devri/ Tunç devri/ Utanç devri.*" (Oğuzcan, 1960: 53). Yıkıcı tarafına rağmen atom bombası, dönemindeki son teknolojinin ürünüdür. Oğuzcan, başka dizelerinde bu yenilikçi buluşun "gelişim"in değil insanlığın "sağduyu"dan uzaklaşmasının göstergesi olabileceğini dile getirir: "*Atomların başı boş/ Deli fişek, derbeder/ Atomdan medet umma/ Atomda akıl ne gezer.*" (Oğuzcan, 1960: 54).

1.5.5. Savaş Sonrası: Rusya ve Amerika Arasında Türkiye

Almanya'nın teslim olmasıyla beraber, Sovyet Rusya ve Batılı devletler arasında gerek Avrupa'nın siyasi geleceğine gerekse dünyanın yeni düzenine dair büyük fikir ayrılıkları ortaya çıkar. Savaş sonrası siyaset sistemine dair tartışmalar ve barışın şekli hakkında düzenlenen konferanslarda bu fikir ayrılıkları belirginleşir. Avrupa'yı işgalden kurtarmış iki güç olan ABD ve Sovyet Rusya'nın Soğuk Savaşı da 1945 yılında ortaya çıkar. Soğuk Savaş'ın başlangıcında Türkiye'yi etkileyen önemli olay Sovyet Hükûmeti ile yaşanan siyasi krizdir. Buna göre 19 Mart 1945 günü SSCB, Türkiye ile arasındaki saldırmazlık anlaşmasını feshetmek istediğini bildirmiştir. Sovyetler'in talepleri ise sınırlarda kendi lehlerinde değişiklik, Boğazların ortak savunulması için kendilerine deniz ve kara üsleri verilmesi, Montrö Sözleşmesi'nde bazı değişiklikler yapılması için Türkiye ve Sovyetlerin mutabakata varmasıdır. (Çelik, 1969: 121-122) Türkiye tarafından kabul edilmeyen bu ağır talepler sebebiyle ülke içinde Sovyetlere karşı büyük bir tepki doğmuştur. 4 Aralık 1945'te sol eğilimli *Tan* gazetesine ait matbaanın yağmalanmasıyla sonuçlanan olayların başlangıcında bu siyasi krizin etkisi mevcuttur. Türkiye artan Sovyet baskısına karşı Batı tarafında yer

almaya çalışmış, özellikle ABD'nin desteğini aramıştır. Bu doğrultuda II. Dünya Savaşı'nın meşhur gemisi Missouri Zırhlısı 5 Nisan 1946'da Türk diplomat Münir Ertegün'ün (1883-1944) cenazesini İstanbul'a getirmiştir. Böylece Sovyetlere gözdağı verilmiştir. Amerikan Filoları bu ziyaretten sonra da zaman zaman ülkemize gelmiştir.

Batı bloğunun SSCB'yle muhalefeti sonucunda ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'ye çeşitli yardım planlarını kapsayan Truman Doktrini işletilmeye başlanmıştır. Buna göre Türkiye tarafından güvenlik kuvvetlerinin takviyesi ve ekonomik istikrarın sağlanması için ABD'den resmen yardım istenmiş ve 22 Mayıs 1947'de Birleşik Devletler Kongresi, başkana her iki devletin egemenlik ve bağımsızlığına uygun şartlar dairesinde Türkiye'ye yardımda bulunma yetkisini vermiştir. 12 Temmuz 1947'deyse Ankara'da yardım antlaşması imzalanmıştır. (Çelik, 1969: 131-132)

Mizah basınının çoğunluğu savaş sonrasında SSCB karşıtı bir yayın politikası yürütüp resmî görüşü desteklemiştir. Bu bağlamda Sovyetler karikatürlerde ayıya benzetilmiş, komünizm yılan simgesiyle somutlaştırılmış öte yandan Batı politikaları ve özellikle ABD'den gelen yardımlar övülmüştür. Manzumelere bakıldığında da bu yaklaşıma benzer bir tutum görülmektedir. Faruk Nafiz 27 Haziran 1947'de yayımladığı manzumesinde, konferansların ardından paylaşılamayan dünyanın hâlini tasvir ederken ABD'nin yeni "süper güç" olacağını iddia eder. Yıkılmış faşist devletler yerine kurulmaya çabalanan demokrasilere değinerek hem DP'nin kuruluşunu hem de Türkiye'nin Batı bloğunda yer alma çabasını anlatır:

Mânend-i mezad arttırıp eksilmeye döndü
Dünya evi bir hayli bezirgân arasında.
Bir Londra, bir Moskova sahip çıkar amma
Nevyork alacak bâ tapu ihvân arasında
Azmetti cihan halkı demokratlığa doğru,
Düştük yola bizler de bu kervan arasında; (DO, 1947f: 301)

Missouri Zırhlısı'nın ziyaretinden yaklaşık bir yıl sonra İstanbul'u bir Amerikan donanması daha ziyaret eder. ABD'li amiralleri kabul etmek üzere de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ankara'dan İstanbul'a gelir. (Ahmad-Ahmad, 1976: 32) Bu aşırı misafirperverlik karşısında Aziz Nesin *Markopaşa*'da bir pastiş yayımlar. Dizelerin üzerine düşülen notta "Güfte: Ahmet Emin Yalman", "Beste: Hüseyin Cahit Yalçın" denmekte böylece Amerikan ve İngiliz yanlısı bu iki yazar da hicvedilmektedir. Nesin, filo ziyaretine maddi yardım uğruna fazlaca değer veren yönetimin tutumunu yerer:

Gemilerde talim var
Amerikan yarim var
O da gitti sefere
Ne talihsiz halim var.

Geldin gittin öpmedin,
O sözünü tutmadın
Yüreğim kan ağlıyor
Dolarcığı vermedin.

Gemi gelir yanaşır
İçi dolu çamaşır
Ankara'nın esnafı
Dolar diye ağlaşır.

(Nesin, 1947b: 1)

Faruk Nafiz Çamlıbel ise Truman Doktrini sonucunda Yunanistan ve Türkiye'ye verilecek yardım hakkında kaleme aldığı manzumesinde millî sermayenin belediye tarafından boşa harcanmasına değinir. Yardım parasını har vurup harman savurmanın tehlikesini ve bir an önce Rusya'ya karşı kuvvetli bir ordunun hazırlanması gerektiğini anlatır:

Yüz milyon düşüyor bizim vatana,
Üç misli, komşumuz Yunanistan'a;
Böyle küreklerle altın tartana
Destanlar yazmalı destan üstüne.

Yüz milyon girince bizim kasaya
Harcarız deyip de düşme tasaya;
Bardağı, çanağı dizip masaya,
Sanma, yan geliriz divan üstüne.

Sanma ki, milyonlar geçince ele
Kısa bir zamanda veririz yele;
Toplayıp bir hayli memur, amele
Merdiven kurarız meydan üstüne.

Sanma, yüz milyonu bir yerde görüp,
Gömeriz toprağa, taşa götürüp;
Sergi binasını kuşa döndürüp
Tiyatro yaparız plan üstüne.

Kim demiş, sığınıp hemen Allah'a.
Göksuda kurarız bir yeşil saha?
Ortada ihtiyaç varken silâha
Anfi mi kurulur bostan üstüne?
(...)
Ey Ozan, milletin verdiği şeyle
İstediğin kadar sefahat eyle;
Ve lâkin dostlardan gelen akçeyle
Ordular hazırla düşman üstüne.

(DO, 1947e: 265)

Faruk Nafiz, Amerikan yardımı sonrasında kaleme aldığı bir manzumesinde İkinci Dünya Savaşı sonunda SSCB güdümüne giren Balkan ülkelerinin davranışlarının tutarsız olduğunu iddia eder. Çamlıbel, o günlerde Rabia Hatun[81] imzasıyla yayımlanan şiirlerin kime ait olduğunun bilinmemesi gibi Yugoslavya'nın da politika sahnesindeki hamisini açıklamasını ister. Şair SSCB'yi de Avrupa ve Asya'nın yarısına sarılmış bir ayıya benzeterek tüm Balkanların oyuncak hâline geldiğini söyler:

Hâli Yugoslavya'nın tırmalıyor zihnimi,
Şüpheli mâhiyeti Râbia Hâtun gibi.

Avrupa'nın Asya'nın nısfını tutmuş ayı,
Oynatıyor şimdi de Balkan'ı maymun gibi. (AO, 1948a: 789)

Abdülbâki Fevzi Uluboy da *Mizah* dergisinde yayımladığı uzun gazellerinin birinde Sovyet yanlısı bir tutumun en sert şekilde (ölüm) cezalandırılması gerektiğini savunur:

[81] İsmail Hâmi Dânişmend, Rabia Hatun müstearlı şiirleriye edebiyat camiasını bir süre kandırmıştır.

Elkıssa, mülk-i millete ızrar edenlere
Her an lisan-ı unf ile düşnâma bakmalı

Eylerse kim Kızıllara yardakçılık, onu
Derhâl adem diyârına izâma bakmalı (Râsıt, 1949a: 1113)

2. SOSYAL KONULAR

Hiciv şiirlerinde 1923-60 arasında sosyal konular sık ele alınmıştır. Mizah şairleri çevrelerinde bizzat yaşadıkları veya görüp duyduğu yanlışlıkları, çarpıklıkları dizelerine taşımıştır. Süreli yayınlarda sosyal yanlışlıkları hicveden manzumeler daha çok haftalık veya aylık güncel sorunları işaret etmiştir. Kitap bütünlüğünde basılan hiciv ve mizah şiirlerindeyse genel geçer sorunlar yer almaktadır.

Sosyal konuların şiirlerde genişçe yer almasının altındaki sebeplerden biri Tek Parti Dönemi'nde iktidar aleyhine siyasi hiciv üretemeyen mizah basınının yüzünü daha rahat eleştirebileceği sorunlara çevirmesidir. Bunlar içinde özellikle hayat pahalılığı, fakirlik, karaborsa ve İstanbul'un imar ve kent sorunları şiirlerde sıkça yerilmiştir.

Sıralanan sorunları siyasetten bütünüyle ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Şairlerin politik hiciv yazmadıkları zamanlar şehirdeki sorunlar ve fakirlik gibi siyaset üstü konuları gündeme taşımaları dolaylı yoldan siyaset erkini hedef almak anlamına gelmektedir.

2.1. Geçim Derdi, Fakirlik ve Pahalılık

Fakirlik ve hayat pahalılığı bir tarafıyla sosyal diğer tarafıyla siyasi etkileri olan bir ekonomik sorundur. 1923'ten 1960'a kadar Türkiye'de alım gücünün bir hayli düşük olduğunu görmek mümkündür. Sanayileşememiş Türkiye, bir yandan ekonomik ilerleme göstermeye çalışırken bir yandan çeşitli krizlerle uğraşmak zorunda kalmıştır.

Alım gücünün geneli itibarıyla zayıf olmasının yanında özellikle üç dönemde fakirliğin öne çıktığı söylenebilir. Bunlardan birincisi Kurtuluş Savaşı ertesinde yaşanan savaş sonrası yoksulluğudur. Fakirlik hakkında diğer büyük şikâyet, İkinci Dünya Savaşı süresinde yaşanmıştır. Bu dönemde karaborsa ve vurgunculuk, halkın esnafa karşı nefret duymasına neden olmuştur. Fakirliğe dair şikâyetlerin arttığı bir başka dönem de DP iktidarının son yıllarıdır.

Örneklere kronolojik olarak bakıldığında ilkin Kurtuluş Savaşı sonrasındaki hâle dair hicivlerle karşılaşılır. Halil Nihat Boztepe, Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf ettiği "Kaside-i

Vatan"da savaş sonrasını tasvir ederken fakirlikten daha fazlasını, sefilliği anlatmıştır. Harap olmuş şehirler, aç kalmış hatta aç ölmüş kitleler şairin dizelerinde yer almıştır:

Yılda bir kere gelir mâh-ı Muharrem'de yine
Pişmez hanede bir türlü âşurâ-yı vatan

Aç susuz terk-i hayat eyledi halkın nısfı
Memleket oldu bugün belde-i mevta-yı vatan

Belki her hatvede tabuta tesâdüf edilir
Oldu her seng-i vatan seng-i musalla-yı vatan (Boztepe, 1924: 21)

Boztepe, farklı manzumelerinde fakirliğin nedenini savaş sonrasındaki zamanında alınamayan ve bir hayli düşük maaşlara bağlamıştır. Şairin bu tip dizelerde kendi maaşı için endişe ettiği de söylenebilir. 21 Şubat 1923'te yazdığı "Hep"te tüm memurlar ve kendi adına şöyle şikâyet etmiştir: "*Fakre düştüm mülk ü samanım yanıp nar oldu hep/ Çıkmayan aylıklarım mahsûb-ı icâr oldu hep*"[82] (Boztepe, 1924: 101). Şair dönemin Maliye Bakanı Mustafa Abdülhâlik Renda'ya (1881-1957) ithaf ettiği bir manzumesinde 1924 bütçe görüşmeleri sonrasında ortaya çıkan yeni kesintilere değinir. Bu dizeler o günlerde memurların rahatsızlıklarını ortaya koymakla beraber yukarıda belirtildiği gibi Boztepe'nin kişisel dileklerini de yansıtmaktadır:

Bütçe kanûnuyla tahvil eyledim maliyeye
Hep zarardır gördüğüm yok bende kâr endişesi

İndi nısfından da az miktara aylık nagehân
Adamın olmaz mı birden târmâr endişesi (Boztepe, 1925: 14)

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki zor ekonomik koşulların etkisi devam ederken İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yeni bir buhran hissedilmeye başlanır. Türkiye'nin tarafsız bir politikayla dışında kaldığı savaşın ülkeye en ağır yükü yokluk ve pahalılık olmuştur. Millî Şef İsmet İnönü'ye atfedilen "Sizi ekmeksiz bıraktım ama babasız bırakmadım." sözü ülkenin savaş yıllarındaki durumunu özetler niteliktedir.

Bu dönemin hicivlerinde çarşı, market, pazar, karaborsa ve vurguncular nefretle anılmıştır. Bazı dizelerde mizah içeren bir üslup bulunurken bazılarında kin ve tehdit hâkimdir. Dönemin tanıklığını mizah edebiyatına taşıyan isimlerden Faruk Nafiz, 1942'de

[82] "*Bu beytin meâli memûrînin tercüme-i hâlidir.*" (Boztepe, 1924: 101).

yayımladığı manzumesinde İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle ortaya çıkan karaborsa düzeninden şöyle yakınmıştır:

Gazeteler yazıyor: "Ahalinin gönlü dinç,
Urfa yağı üç yüze, yetmişe indi pirinç."
Ahali de diyor ki: "İyilik isterseler
Bu fiyatla satanın adresini verseler!" (Çamdeviren, 1942b: 6)

Çamlıbel'in eleştirdiği düzen, hükûmetin fiyatları kontrol altında tutmaya çalışmasını engellemek için piyasaya daha az mal sürmekle kurulmaktadır. Böylelikle fiyatlar belirlenmiş sınırların dışına çıkıp yükselirken yokluk her geçen gün artmaktadır. Faruk Nafiz, ticaret erbabının bu zor zamanları fırsata çevirmesine karşı tepkilidir. Şaire göre apaçık bir vicdansızlık olan böylesi davranışları devamlı sergileyen gayrimüslim tüccarların arasına artık Müslümanlar da katılmıştır:

Esnafta harpten beri insaf, izan kalmamış,
Harp yüzünden cihanda demek insan kalmamış!

Kimi gider maddeten, kimi manen sırrolur,
Onda can kalmamışsa bunda vicdan kalmamış!

Katılmış İslâm'ı da gavur, çıfıt içine,
Vurguncular bir olmuş, ehl-i iman kalmamış! (Çamdeviren, 1942c: 6)

Vurguncu ve karaborsacı esnafa karşı şiir aracılığıyla ortaya konan eleştiriler çoğu kez dengeli bir tonda yürütülmesine rağmen kinin ve tehdidin net biçimde hissedildiği dizelere de rastlamak mümkündür.[83] Yaşananlar karşısında öfkesini gizlemeyen Faruk Nafiz, okurlarına şöyle seslenmektedir:

Muhtekirler içinden kura çekip birinin
Kanını akıtmalı hıncın sıcaklığıyla.
Halkı kazıklayanlar kazığa vurulmalı,

[83] Savaş boyunca karaborsa vurgun düzenine karşı şiddetli bir toplumsal infial uyanmış gibidir. Vurgunculuk hakkında kaleme alınmış sert üsluplu köşe yazıları gazete sütunlarından hiç eksik olmaz. Dönemin mizahi ve diğer süreli yayınlarında çıkan böyle yazılar, bir taraftan durumu tasvir ederken bir yandan da kamuoyunu bu doğrultuda destekleyerek vurgunculuğa gözdağı vermektedir. Mevcut ruh hâline bir örnek olarak Orhan Seyfi'nin 24 Eylül 1942 tarihli fıkrasından bir pasaja bakılabilir: "*Kelle İstiyorum! Ben ki tavuk kesilirken bakamam; karıncaları, sinekleri öldüremem, kelle istiyorum. Yumruklarım sıkılmış, dişlerim kısılmış, At meydanında kazan kaldıran yeniçeriden daha hiddetli bir sesle kelle istiyorum, vurguncunun kellesini! Onun mülevves kafasının bir çürük kavun gibi önümde yuvarlandığını görsem ferahlayacağım. Onun, iğrenç vücudunun boş bir çuval gibi karşımda süründüğünü görsem rahatlayacağım.*(…) *İktisat prensipleri bana vız gelir! İster misiniz: gizli mahzenlerin aralıklarından pirinç kazevileri, şeker sandıkları, un çuvalları, yağ tenekeleri sürüyle meydana çıksın? İster misiniz: Apartıman balkonlarından top top elbiselik kumaşlar, ipekliler, yünlüler, pamuklular sarksın?*(…) *Öyleyse siz de benimle beraber olun! Gelin, yakalanıp cezasını çekecek vurguncunun arkasından eski devirlerde olduğu gibi gulbank çekelim: Vur vuranın, kır kıranın, destursuz bağa girenin,*…" (Orhon, 1942: 3).

Batıranlar batmalı suya çanaklığıyla! (Çamdeviren, 1942d: 6)

Yusuf Ziya Ortaç, dönemin pek çok yazarı gibi savaş sırasındaki vurgunculuğa dair eleştirilerde bulunmuştur. Ortaç, vurgunculuğun biçimlerini okuruna anlatırken manzumesinin sonunda nefretini açığa vurmadan edemez. Şair, dönemin Başbakanı Şükrü Saracoğlu'ndan (1886-1953) vurgunculuğu durdurması için sert önlemlere başvurmasını talep etmektedir:

Dün bostandan bir hıyar aldım iki çeyreğe,
Eskiden de fiyatı bu kadardı muzun!

Ne ararsan esnafta vardır: İnsaftan başka,
Toprakları bir bin veriyor yurdumuzun!

Oynatıyor fiyatı kendince kukla gibi,
İpler henüz elinde bir iki uğursuzun!

Vur yumruğu beynine ey İzmir'in zeybeği,
Burnu yere sürtmeli o vurguncu domuzun! (Çimdik, 1942b: 5)

Yusuf Ziya konuyla ilgili başka bir manzumesinde daha itidalli bir üslup kullanmıştır. Şair, eskiden pek beğenilmeyen tavuğun fiyatının bile fırladığını ve vatandaşın ezildiğini aktarırken öte tarafta vurguncunun diktiği apartmanlara işaret etmiştir. Adaletsizliğin nedenini de zamanında alınmayan önlemlere bağlamıştır:

Servet dönüyor kağıtla zarda,
Şahlandı uyuz tavuk pazarda!
İnsafımız artık ihtizarda,
Her pençeye can şikârı geçti!...

Vurguncunun âbidâtı işte:
Kat kat göğe doğru yükselişte!
Mani oluruz öbür gelişte!
Atı alan Üsküdarı geçti!... (Ortaç, 1942: 4)

1940'lı yıllarda halkın karaborsa düzeniyle karşılaştığı yerlerin başında bakkallar gelmektedir. Türkiye'de sabit fiyatlı market sistemi, ilk kez DP döneminde Migros'la başlamıştır. Uzun bir süre gündelik temel gıda ihtiyacı sadece bakkal, manav ve pazardan karşılanmıştır. Buralardaki fiyatlandırma ise çoğu kez "insaf"a dayalı olarak şekillenmektedir. Yusuf Ziya, savaş yıllarında bakkalların fırsatçılık yapıp vatandaşı dolandırma biçimlerini ironiyle tasvir etmiştir:

Günde ancak yüzde beş zammeder fiyatlara,
Birdenbire yükselmez dükkânındaki her mal!

Bugün zeytin doksana, yarın doksan dokuzdur
Minnetle, muhabbetle bakarım afal afal!

Çıraklar tembihlidir: İnsafsızca hile yok,
Haddin varsa kiloda yüz gramdan fazla çal!

Yalnız 3'ler 8'e benzer hesaplarında,
Kesene güvenirsen korkma, veresiye al! (Çimdik, 1943ı: 4)

Akbaba'da yayımlanan bir mizahi tahmiste de Ziya Paşa'nın meşhur beytinin üzeri ironik dizelerle doldurulur. Ters öğüt söyleyişiyle vurgunculara seslenilen dizelerde aslında karaborsacıların savaş sırasındaki durumları betimlenmektedir:

Vur milleti yavrum, kesesinden, kasasından,
Vur, ölse de baştan başa dünya tasasından,
At kahkahalar, her gece işret masasından,
"İç bâde, güzel sev, var ise akl ü şuurun!"
"Dünya var imiş, yâ ki yok olmuş ne umûrun?." (Tırpan, 1942: 4)

Fakirlik toplumun büyük kesiminde ağır bir şekilde hissedilirken geniş olanaklara sahip küçük bir azınlık da mevcuttur. Aka Gündüz (1886-1958), zorlu savaş yılları sırasında Ankara'da rahat bir yaşam süren tüccarlardan söz açar. Yazar, bu şahısların ortak sıfatının dış görünüşlerinden dolayı "fil" olduğu fikrindedir. Halk geçim sıkıntısı içindeyken bu "kalantor" azınlık günlerini refah içinde geçirmektedir:

Ha desen kaldıramaz güçlüce yüz çift ırgat!
Ne cihan harbi, ne darlık olamaz fillere ket,
Gövdesinden taşıyor baksana binbir bereket!
Kan gidermiş koca dünya neme lâzım bize ne!
Yaşamak zevki için konmalı istif düzene!
Otobüsler alamaz, işte bu paytonla gezer,
Ezkaza düşse kayıp gövdesi asfaltı ezer! (Serkenkebin, 1942: 4)

Çoğu manzumesinde meşhur dizelerin pastişleriyle hiciv ve alaylarını aktaran Zahir Güvemli, fakirlik ve yokluk hakkında da benzer örnekler yazmıştır. 1944 kışında kömür sıkıntısı had safhada hissedilirken dağıtımın kesilmesi üzerine Güvemli, Şevki Bey'in "*Kış geldi, firak açmadadır sineme yâre,/ Vuslat yine mi kaldı, kömür, başka bahâre...*" nakaratının üzerine bir tahmis yazar ve kömür bulamayan memurun hâlini tasvir eder:

Dünyada benim yanmadığım sâniye yoktur,
Memur kişiyim öksürüğüm haylıca çoktur.
Uğrunda yanıp sönmediğim sevgili koktur:
Kış geldi, firak açmadadır sineme yâre,
Vuslat yine mi kaldı, kömür, başka bahâre... (Dehrî-i Zaman, 1944c: 5)

Pastişlerinde Fuzûlî'nin beyitlerini de kullanan Güvemli, bir örnekte vurguncuların zor zamanlarda çok kazanmaktan içine düştükleri zafer sarhoşluğunu tasvir etmiştir. Vurguncunun ağzından yazılmış manzumede haksız kazancın karaborsacı esnaf tarafından ne kadar normal görülebildiği okurla paylaşılmıştır:

Öyle sermestim ki idrâk etmezem dünya nedir
Ben kimim, vurgun vuran kimdir, dönen kavga nedir

Varsa aklın git dilen yâhut ticaret yap biraz,
Yoksa insan gayretinden fışkıran mânâ nedir

Yüzde bin beş yüz kazanmak en basit iştir bana
Servet-i esnâfa nisbet bir küçük derya nedir? (Dehrî-i Zaman, 1944d: 4)

Güvemli, "İstanbul'u Fetheden Yeniçeri'ye Gazel" şiirinin pastişi şeklindeki dizelerinde çeşitli oyunlarla veresiye defterinde tahrifat yapan bakkalları suçlamıştır. Dizelerde bakkallar meşhur hırsız Arsen Lüpen'e bağlı bir şebeke üyesi gibi yemin etmektedir:

Vur! Çifte defterindeki tedbîr aşkına!
Arsen Lüpen denen o yaman pîr aşkına!...
Vur! Servetin çabuk büyür, arttır fiyatları:
Buzhaneler misâfiri peynîr aşkına!... (Dehrî-i Zaman, 1945: 6)

Yazar, Türk şiirinin diğer büyük şairlerinin dizelerini kullanarak da hicivlerini yazmıştır. Karaborsa ticaretin hemen bütün halk sınıflarını etkileyen yönünü resmetmek için Tevfik Fikret'in "Sis" şiirinden daha uygun dizeler bulamaz:

Sarmış yine âfâkını şehrin kara borsa
Hemşeri kan ağlar kara düşman gülüyorsa...
Tazyikinin altında ezilmiş gibi dünya
Rahat ve ucuzluk ne zamandır rüya
Lâkin bize lâyık bu derin sütre-i zalim
Lâyık bize... Ey sahn-ı zulüm; sahn-ı mezalim! (Dehrî-i Zaman, 1945f: 5)

Mizah dünyasında daha az tanınmış isimler de savaş sırasındaki fakirliğe karşı sessiz kalmamışlardır. Dündar Akünal, 1941'de yayımladığı manzumesinde savaş sırasındaki zor zamanda halka öğüt vererek yokluğu tasvir eder: "*Madem ki bir elbise 'bir aylık'la musâvi/ Giy! Sen onu bir defa evir, sonra çevir de!*" (Akünal, 1941: 9). Sadun Galip Savcı da (1898-1967) hayat pahalılığından şikâyet etmiş isimlerdendir. *Mizah* dergisinde yayımladığı bir manzumesinde enflasyonun sürekli yükseldiğini ve alışveriş yapmanın zorlaştığını ifade etmiştir: "*Geçim derdi fena büktü belimi;/ Fırlamakta neye atsam elimi;/ Takke düştü,*

açıkladı kelimi" (Savcı, 1946: 311). Sadun Galip Savcı'nın 1943'te *Amcabey*'de yayımladığı bir taşlamasındaysa eski günlerdeki rahatlığın geçip gitmesinden şikâyet edilmektedir:

Bir zamanlar beğenmezdik şayağı, *Pahalılık bizi etti mankafa,*
İpek gömlek görünürdü bayağı; *Ulu Tanrım insaf versin esnafa.*
Eski pabuç vurur şimdi ayağı *İnanma her işittiğin boş lafa:*
Sırtımızda eski kostüm çul olur! *Şansımızdan floş çıksa ful olur!*

(Körkadı, 1943: 1)

Faruk Nafiz Çamlıbel, vurgun düzeninin gündelik hayat içindeki etkilerine değindiği dizelerinde insanların eşyalarını sattığını ve temel tüketim maddelerine dahi ulaşmanın mümkün olmadığını belirtir. Şaire göre vurgun düzeni dolaylı olarak insan hayatına kastetmiştir:

İhtikâr cümlemize eşyayı omuzlattı,
Şekerleri şap etti, tatlıları tuzlattı...
Kendine bol keseden bir armağan vermeli;
Hayatı pahalatıp ölümü ucuzlattı! (Çamdeviren, 1945a: 6)

Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi halkı sömürerek yokluğu ve pahalılığı ortaya çıkaran vurguncular, ticaret dışındaki yaşamlarıyla da ahlaksız bir tablo içinde anlatılmışlardır. Faruk Nafiz, herkesin bir şeyler kaybettiği, muhitlerin fakirlikten kırıldığı bir sosyal çerçevede fazlasıyla zenginleşmiş tüccarı, sefahat dünyasında tasvir etmiştir:

Ne galibe yaradı ne de mağlûba bu harp,
Ve illâ, vurguncularla güzel metreslerine!
Derebeyi kesilir vurguncular çarşıda,
Ne vursalar verirler sokak düşeslerine! (Çamdeviren, 1945b: 6)

1945'te savaş son bulur; fakat ülke için zor ekonomik şartlar bir süre daha devam eder. Çare bulunamayan geçim derdi ve savaş sırasında büyük kitleleri pençesine almış fakirlik, Tek Parti yönetiminin en fazla yıpratıldığı taraf olur. Geniş kitleler tarafından gündelik hayatın her yönünde hissedilen iktisadi sıkıntılar DP'nin halk tarafından kolayca benimsenmesini sağlayacaktır. Mizah dizelerinde savaşın son bulmasına rağmen fakirliğin sürmesi okurlara şöyle anlatılır:

Kolları sıvayınca Ticaret Vekâleti,
Çok şükür sona erdi yağsızlık sefaleti.

Günde on beş gram yağ nemize yetmez bizim?
Elverir ki bulalım bir damlalık aleti!

Yağ derdi kolaylıkla halledilince böyle

Elbet hakikat olur kumaşın hayaleti.

Birer incir yaprağı kadar tevzi olunup
Önlenir çırılçıplak dolaşmak sakaleti! (Çamdeviren, 1945d: 6)

Savaş sonrasında CHP milletvekili olarak mecliste yer almış Fazıl Ahmet Aykaç, 1947'de yazdığı dizelerde fakirliğin ortadan kaldırılmasını halkın yegâne beklentisi olarak gördüğünü belirtmiştir. Şaire göre anayasa, hukuk ve savaş gibi kavramlarla ilgili sorunlar insanların hayatlarıyla doğrudan bağlantılı gözükmediği için vatandaşı çok da ilgilendirmez:

Geçim derdi kâinatın bugün temel tasası
Budur işin "İç tüzüğü", budur "Anayasası"!
Tekmil masal geveliyor devrin beyi, paşası
Saç mangalın altın olmaz küreği ve maşası! (Aykaç, 1952: 64)

Hüseyin Rifat, *Aydede*'de yayımladığı "Parrrrra" adlı hicvinde, paraya seslenerek sosyal ve iktisadi eleştirilerini ortaya koyar. Heccav şair, kişiler arasındaki ilişki biçimlerinde paranın belirleyici öge olduğunu ifade ederken insanların şahsiyetlerindeki boşlukları para yardımıyla kapatmalarını hicveder:

Geh güzel, gâh fena, gâhi de müebbed görünür; *Hele mümkün mü senin lutfünü sebt ü tâyin?*
Parası olmayan adam bana mülhit görünür; *O senin mevkiini bir şey eder mi temin?*
Varsa beş, on kuruşu ferd-i muvahhit görünür; *Nice nâehli vücudunla edersin tezyin:*
"Ben de zatın gibi her renkte nümâyan olurum" *"Saysam evsafını ben şair-i devran olurum!"*
(Işıl, 1948a: 5)

1950 sonrasında DP yönetime geçip daha liberal bir ekonomik sistemi oturtmaya çalışmıştır. DP iktidarının özellikle ilk döneminde (1950-54) hızlı bir ekonomik büyüme yaşanmış, çiftçiler ve küçük üreticiler zenginleşmiştir. Gerek şehirlerde gerekse taşrada refah seviyesi artarken doğal bir sonuç olarak yeni zenginler türemeye başlamıştır. Bu büyüme sonraki beş altı yıllık iktidar dönemindeyse giderek azalmıştır. Siyasi gerginlik artarken ekonomik dar boğazın etkileri kendini hissettirir. 1950-60 arasında geçim sıkıntısı, gelir adaletsizliği, sebze-meyve ve temel gıda ürünlerinin fiyatlarının her geçen gün artması, enflasyon, ahlaksız tüccarlar gibi genel konular hicvedilmiştir. Savaş döneminde sık eleştirilen vurguncu bakkal tipine benzer genel bir tüccar, esnaf tipi 1950 sonrasında da tepki çekmeye devam etmiştir. 1951'de *Kahkaha* dergisinde çıkan bir manzumede bu olumsuz esnaf tipine uygun görülen sıfatlar "dolandırıcı", "ikiyüzlü" ve "soyguncu"dur:

Soyarak halkı ticaret adı altında bütün
Kuruvermiş, kara günlerde köpek saltanatı
Öyle sultan ki yüzünden akıyor safi riya,

Şuna bak sahte senet haline girmiş suratı. (Hayalî, 1951: 24)

Metin Eloğlu, taşra insanının zor hâlini betimlediği şiirinde, kasabaya resim çektirmeye gitmiş köylülerin hikâyesini okurlarıyla paylaşır. Fakirliğin çeşitli hâllerinden muzdarip köylüleri anlatmakla yetinmeyen şair, bu tablonun karşısına resmî söylem tarafından çizilmiş "mutlu köylü" portresini koyar:

Nutuklarda kitaplarda öyle dedik,
Biraz efendi gibi durun;
Kurağı, sıtmayı, hasta öküzü
Bir an için unutun;
Karnınız tokmuş, sırtınız pekmiş gibi,
Şöyle güler yüzle bir resminizi çekelim;
Torunlarınıza yadigâr kalsın.
Gülün yahu,
Adamı sinirlendirmeyin!

Kusura kalma resimci bey,
Gülmesini bilmiyoruz ki… (Eloğlu, 2005: 56)

Orhan Seyfi Orhon, 1950 sonrasında yayımladığı manzumesinde kiraların her geçen gün artması karşısında sistemin zengini koruduğunu ve fakiri ezdiğini dile getirir: "*Fukara inliyor kiralarda.../ Fukara inliyorsa kim dinler?/ Artırın, artırın kiraları da/ Rahat etsin zavallı zenginler!...*" (Orhon, 1953: 3). 1954'de *Akbaba*'da çıkan dörtlüklerdeyse DP iktidarını eleştirmek için soyguncu esnaf tipine benzer bir "işadamı" modeli anlatılır. Dönemin zenginlik simgesi Kadillak otomobil ve şişman tüccar tipinin karşısına zayıf ve fakir halk konulmuştur. Böylelikle sermaye sahiplerine daha geniş olanaklar sağlanırken alım gücü düşük vatandaşın durumunun önemsenmediği ifade edilmiştir:

Duramazken biz ayakta, *Saygı sevgi göbekliye,*
Karaborsa Kadillakta. *Sıska, cılız ne bekliye?*
Merhamet et a sultanım, *Göz üstünde kaş var desek,*
Halimize biraz bak da. *Ayırırsın emekliye.* (O Şair, 1954: 5)

Aziz Nesin, DP dönemindeki pahalılığı hicvettiği taşlamasında, fakir bir âşık olarak sevgilisine pazar alışverişinin kurallarını öğretmeyi denemiştir. İroni ve mübalağayı başarıyla bir araya getirmiş mizahçı, alışveriş kurallarını tarif ederken olumsuz ekonomik şartlardan yakınmıştır:

İşte nazik hıyar, çürük domates!... *Pazar dediğin yer müze gibidir.*
El sürme sevgilim, sonra yanarsın. *Ağır adımlarla etmeli tavaf...*
İtiraz istemez, pazarlığı kes, *Fiyatlar hep fırlar, füze gibidir,*

Pazarlık ettikçe daha kanarsın! *Her şey satılır da, satılmaz insaf.*
(Falan Filan, 1954f: 12)

Aziz Nesin, Necip Fazıl'ın "Sayıklama" şiirinin pastişi olan dizelerinde de fakirlikten ve gelir dağılımındaki adaletsizlikten bahsetmiştir. Nesin, başkan Fahrettin Kerim Gökay'ın şehirdeki pahalılık hakkındaki açıklamalarının da sorunu geçiştirmekten öteye geçemediğinden yakınmıştır:

Kurufasulye yiyip şükret karnın doyunca *Bilmem ki bu gidişle ne olacak halimiz?*
Onu da zor bulursun, çalış ömrün boyunca, *Bereket uyutuyor nutuk çekip Valimiz,*
Harıl harıl... *Mırıl mırıl...*
Harıl harıl... *Mırıl mırıl...*
(Falan Filan, 1955: 10)

Akbaba'da 14 Temmuz 1955'te yayımlanan "Düdüğü Çalanlar" adlı taşlamada da esnaf hedef tahtasına konmuştur. Fiyatların beklentinin üzerinde artmasının kıyamet alameti olarak gösterildiği dizelerde küçük esnaf da "hödük" olarak nitelenmiştir:

Bu ne halttır esnafın son günlerde yediği?
Maaş kapatmaz oldu bütçedeki gediği...
Bu olmalı dedemin "âhir zaman" dediği:
Üç yüze kurtlu kiraz, yüze çakal eriği...
Bakkal, kasap, sebzeci, manav çaldı düdüğü;
Ters giydirdi külahı bize elin hödüğü! (Atkestanesi, 1955: 9)

Fiyat artışlarına dair bir diğer hicivde, sosyal hafızaya gönderme yapılarak toplumun kazık yemeye eskiden beri alışık olduğu söylenip eleştiri genellenir. Dizelerin devamında okur hedef alınarak her türlü ekonomik yükün en alttaki vatandaşa fatura edildiği ama halkın da sessiz kalarak bu duruma sebebiyet verdiği ifade edilmiştir:

Kazığa dayanmak ananemizdir,
Sormayız kazık bizim nemizdir?
Kazık, öz babamız, öz annemizdir!
Görünür kazıklar her işimizden,
"Bu da geçer yahu!..." diyişimizden! (Bir Ozan, 1955: 5)

Yukarıda alıntılanmış ve halkı sorumlu tutan dizelerin bir benzeri de 1957'de yine *Akbaba*'da çıkmıştır. Burada da halkın sürekli ekonomik yükü sırtlamak zorunda kalmasına rağmen durumu kabullenmesi eleştirilir:

Var mı bu âlemde kazık yemeyen?
Yiyip de: "Yarabbi Şükür" demeyen?
Vasfını hikâye edelim bir bir,
Yurdumuzda bol bol kazık yetişir!

İnce, uzun, kısa, kalın kazık var,
Dikenli, budaklı, yalın kazık var! (Çivrilli, 1957: 7)

2.2. İstanbul'un Sorunları

Cumhuriyet'in "başkent"i Ankara olsa da eski "payitaht" İstanbul, kültür hayatının daha yoğun ve çeşitli yaşandığı bir merkez konumunda bulunmuştur. Mizah sanatçılarının hemen tamamı da parlamento ve resmî görevlendirmeleri dışındaki yaşamlarını İstanbul'da geçirmişlerdir. Bu sebeple 1923-60 arasında "şehir sorunları" denince kastedilen yer çoğu kez İstanbul olmaktadır.

Türk şiirinde hoş vasıfları uzun uzun anlatılmış İstanbul, hicivlerde farklı bir yüzüyle okurların karşısına çıkmıştır. Madalyonun karanlık tarafında zor yaşam şartları, altyapı eksikliği, plansız yapılaşma, susuzluk, sinekler ve yangın gibi çeşitli sorunlar bulunur. Kentin 1923 sonrasındaki sorunlarına dair örneklere değinmeden önce İstanbul'un Cumhuriyet'e yorgun girdiğini söylemek gerekir.

İki imparatorluğa başkentlik yapmış şehir, Birinci Dünya Savaşı sonrasında eski ihtişamından uzaklaşmış ve İngiliz işgali altında zor günler geçirmiştir. Yaşanmakta olan açlık ve sefaletten etkilenmemiş küçük bir azınlık ve İşgal kuvvetlerine mensup askerler dışındaki halk için şartlar son derece güçtür. Bu tablo edebî türlerde bazı nüanslar ve farklı odak noktalarıyla beraber benzer içeriklerle ele alınır: Sefalet ve yaşam mücadelesi betimlenirken savaş zengini, rahat, umarsız tipler metinlerde toplu bir nefretin hedefi olarak belirginleştirilir. Bu içeriğe örnek gösterilebilecek yergilerden Neyzen Tevfik'in "İstanbul" başlıklı şiirinde sosyal çöküş, kaos ve zor şartlar anlatılırken tüm bunların ortasında rahat hayatlarına devam eden bir zümre hicvedilir:

Bahar-ı şehvete serv-i revan olan şıklar,
Hele bıyıklı sakallı şu kahpe kancıklar…

Resim, şiir, edebiyat, musikiyle spor,
Tiyatro, kotra, lisan, her şeyi bilir unutur.

Ocak'lıdır, asabidir, uçar gibi görünür.
Bizans'ta sanki kanatlı karıncalar sürünür.

Vatan giderse ne varmış, yeter ona futbol,
Geçindirir beyi elbette şanlı İstanbul. (Kolaylı, 2009: 50)

Nâzım Hikmet'in "Kuvâyi Milliye"sinin "İkinci Bab"ında savaşın her hâli sıralanırken dönemin İstanbul'u tasvir edilir. Nâzım'ın dizelerinde İstanbullular, bu zor zamanlarında dile gelip içinde bulundukları şartları anlatmaya başlar: "*Biz ki İstanbul şehriyiz,/ Seferberliği görmüşüz:/ Kafkas, Galiçya, Çanakkale, Filistin,/ vagon ticareti, tifüs ve İspanyol nezlesi/ bir de İttihatçılar,/ bir de uzun konçlu Alman çizmesi/ 914'ten 18'e kadar/ yedi bitirdi bizi.*" (Ran, 2012: 545). Halkın betimlediği realist çizgilerle örülmüş toplumsal fotoğrafta bir yanda acı, yokluk, savaş kol gezerken öte yanda sefahat hayatı tüm hızıyla sürmekte, İstanbul'un lüks eğlence mekânlarında şeker karaborsacıları, vagon tüccarları, vurguncular dönemin şöhretli kadınlarından Madam Kordi Miloviç'le[84] günlerini gün etmektedir: "*Mücevher gibi uzak ve erişilmezdi şeker/ erimiş altın pahasında gazyağı/ ve namuslu, çalışkan, fakir İstanbullular/ sidiklerini yaktılar 5 numara lâmbalarında./ Yedikleri mısır koçanıydı ve arpa/ ve süpürge tohumu/ ve çöp gibi kaldı çocukların boynu./ Ve lâkin Tarabya'da, Pötişan'da ve Ada'da Kulüp'te/ Aktı Ren şarapları su gibi/ ve şekerin sahibi/ Kapladı Miloviç'in yorganına 1000 liralıkları./ Miloviç de beyaz at gibi bir karı.*" (Ran, 2012: 545). Nihal Atsız, savaş yılları hakkında 1926'da yazdığı dizelerinde bir gazinin ağzından işgal İstanbul'unda gününü gün etmiş düşük bir kadına lanetler okur. Nâzım'ın dizelerinde olduğu gibi burada da ağır yükü çeken halkın tecrübe ettiği yoklukla sefahat dünyasının zıtlığı vurgulanmakta ve dindirilemeyen öfkenin etkileri hissettirilmektedir: "*Sen açılmış bir bahardın, biz kara kıştık;/ Bizden üstün ordularla böyle çarpıştık...* (...) *Anam, babam, karım, kızım eziliyorken/ Dağlar kadar yük altında... Gel, cevap ver, sen/ Bana anlat, anlat bana siz ne yaptınız?/ Köpek gibi oynaştınız, fuhşa taptınız!/ Anavatan boğulurken kıpkızıl kanda/ Yalnız gönül verdiniz siz zevke, cazbanda.../ Ey allıklı ve düzgünlü yosma bil şunu;/ Bütün millet öğrenmiştir senin fuhşunu./ Omuzunda neden seni fuzûlî çeksin?/ Kinimizin şiddetiyle gebereceksin!...*" (Atsız, 2012: 15-17). Mütareke İstanbul'unda yaşananlar, kin ve nefret dozu yüksek tepkilerle karşılansa da bir süre sonra bunlar unutulur ve Cumhuriyet'in ilanından sonra şehrin farklı sorunlarını ele alan dizeler yazılır. Toplumsal planda böyle nefretten beslenen bir hiciv

[84] Madam Kordi Miloviç, 1920'li yıllarda İstanbul'a gelerek meşhur olmuş Viyanalı bir opera yıldızıdır. Bu isim hatırlarda devlet büyükleri, bürokratlar ve harp zengini Türklerle beraber anılmıştır. Sabiha Sertel, mütareke günlerini tasvir ettiği bir pasajda Miloviç'ten şöyle bahsetmiştir: "*Bir yanda çullara sarılmış, çıplak ayaklı çocuklar sırıtıyor. Öte yanda vagon ticaretiyle milyonlar vuran topal İsmail Hakkı Paşa'lar, bulgur palaslar kuran harp zenginleri, Viyana'lı artist Miloviç'in sigarasını banknotlarla yakıyorlar.*" (Sertel, 1978: 10-11). Haldun Taner de geçmişe dair tanıklığını anlatırken Miloviç'e değinmeden edememiştir: "*Cumhuriyet'e giden köşebaşında büyük bir konak vardı. O büyük konakta, devrin meşhur kimsesi Serhat Bey otururdu. Zeytinyağı kralı. Miloviç adında bir operet artisti gelmişti Türkiye'ye. Orada kendisine banknottan döşek yaptırdı. Çardaş Fürstin'in ilk operetlerinin melodilerini Madam Miloviç'ten dinlemiştik. Daha sonra Celal Sahir Bey ve Cemal Sahir Bey geldi, operetlerini kurdular. O zamandan beri bizim hovardalarda, Avrupa'dan gelenlere büyük ihsanlar yapmak modaydı. Banknottan yatak, sigarasını banknotla yakmak gibi.*" (Taner, 1984: 11).

söylemi ancak İkinci Dünya Savaşı sırasındaki vurgunculuk hakkındaki dizelerde bir daha görülecektir.

İşgalin son bulmasıyla beraber sorunlar bitmez; zira İstanbul İngiliz süngüsünden kurtulsa da uzun vadeli ve çözümü kolay olmayacak altyapı, ulaşım, sağlık, çarpık yapılaşma gibi problemlerle boğuşmak durumundadır. Bu tip sorunlar hiciv şiirlerinde dile getirilirken genellikle dönemin yöneticileri de baş sorumlu olarak gösterilir. Belediye başkanlığı ve valilik 1956'ya kadar aynı makamda toplandığı için eleştiri ve hicivler çoğu kez tek bir kişiye dair olur. 1956'ya kadarki metinlerde şehremini, vali, belediye başkanı sıfatları beraber kullanılmaktadır.

1923-1960 arasında görev yapmış simalar arasında ilk başkan Emin Erkul (1881-1964), Lütfi Kırdar ve Fahrettin Kerim Gökay (1900-1987) en fazla hicvedilmiş yöneticilerdir. Halil Nihat Boztepe "Haberdâr Olan Var mı?" başlıklı manzumesinde Cumhuriyet sonrasında göreve gelen Doktor Emin Erkul'un kararlarıyla şehrin silüetine ve imarına zarar verdiğini şu beyitle ifade eder: "*Şehremininden de kurtulsak der İstanbullular/ Etmeden mamûre-i dünyayı virân bî-haber*" (Boztepe, 1925: 37). Halil Nihat, Emin Erkul'un yanlış imar politikalarıyla şehre zarar verdiği düşüncesindedir. Bununla beraber şaire göre başkan muhalif seslerden de rahatsızdır. Boztepe bir diğer manzumesinde mübalağa sanatını kullanarak Erkul'un *Tanîn*'i kapatabilmek için dinden imandan bile vazgeçecek kadar Hüseyin Cahit'ten rahatsız olduğunu, minyon tipli Ahmet Emin'i bir lokmada yiyebileceğini ve Belediye Meclisi'nde görevli muhalif avukat Ziya Molla'dan[85] nefret ettiğini anlatır. Bununla birlikte Erkul, görevden alınırsa şehirde bir bayram havası da yaşanacaktır:

Şu İstanbul'da var bir şehremîni
Ki îmândan çıkarmış mümîni!
Cihânın görmemiştir Hind ü Çîn'i!
Değiştirmek diler ruy-i zemini!
Elinden gelse susturmak Tanîn'i,
Eminim ben, verir imânı, dini!
Edip bir lokma yer Ahmet Emin'i!
Ziya Molla'ya çoktur gayz ü kini…

[85] I. Meşrutiyet döneminde Lazistan milletvekilliği yapmış avukat Ziya Molla (Kantoğlu) (ö. 1937), halkın oyuyla seçilen Cemiyet-i Umumiye-i Belediye üyesidir. Dönem içinde Şehremini Emin Erkul'la tartışmaları zaman zaman gazetelere yansımıştır. Osman Cemal tarafından hakkında yazılmış mizahi bir dizede eski milletvekili şu ifadelerle tanıtılmaktadır:
Severim Şehremini Emin Bey'le şakayı,
Emanet salonunda fiyakayı, cakayı,
Ben avukatım ama, kullanırım takayı,
Aslım Trabzonludur, halis Laz oğlu Laz'ım! (Kanber, 1340e: 1)

Emanetten çekilmez var yemini!
Onun bir ıyde benzer infisâli! (Boztepe, 1925: 5)

Emin Erkul'un görevinde yüzyıl kalacakmış gibi çalıştığını söylediği bir konuşmasının ardından *Akbaba*'da çıkan dizelerde Halil Nihat'ın temennilerine benzer istekler yer alır. Burada da abartılı bir dille halkın yaşam şartlarını geri götürdüğü gerekçesiyle başkandan duyulan şikâyet vurgulanır:

Ahali hasret kalır bir parça olsun ete,
Döner kadınla erkek her biri iskelete,
Öbür dünyaya başlar sürülerle hicrete,
Mevkiinde yüz sene durursa şehremini! (Devekuşu, 1341: 3)

Lütfi Kırdar da İstanbul'un sık eleştirilmiş yöneticilerinin başında gelmektedir. Çünkü Kırdar hem şehrin en uzun süre görev yapmış vali ve belediye başkanıdır hem de İstanbul'un imar planında önemli değişikliklere gitmiştir. Kırdar 1938 sonlarından 1949 sonlarına kadar görevinin başında kalmıştır. Bu tarihler arasında Müslüman bir cemaatin seküler ve ulusal bir topluma dönüşmesinde etken olan yabancı uzmanlardan biri (Akpınar, 2010: 107) olarak görülen Fransız mimar Henri Proust'un (1874-1959) çizdiği "İstanbul'un Nazım Planı" uygulanmış, şehirde büyük yıkımlar sonucunda meydanlar açılmıştır. Kökten yıkım hareketlerini de kapsayan bu planın uygulanması ve sonucunda ortaya çıkan tablo şairler tarafından da yerilmiştir. İstanbul hakkında bir hayli mizahi dize yazmış Faruk Nafiz, şehirdeki yıkım-yapım faaliyetlerinin eksikleri gideremediğini ve meydanların özellikle kışın içler acısı hâlde bulunduğunu iddia ederek yanlış inşaat politikasını hicvetmiştir. Şaire göre yağmur ve kar sırasında meydanlarda su birikmekte, kar temizlenmemekte ve ulaşım aksamaktadır. Bu konu hakkındaki sorulara cevap veren Lütfi Kırdar'ın sözlerinin çarpıtılarak ironi için kullanıldığı dizelerde ancak şehrin üzerine kar örtüsü serildiğinde Paris'le arasında bir benzerlik kurulabileceği söylenip Fransız mimarın planı yerilmiştir:

Dillere destan oldu on yıllık imarımız,
Daha on yıl beklesin yarimiz, ağyarımız.

İki meydan açıldı şehirde, bârekâllah,
Boşa çıkmaz sayılmaz on yıl intizarımız.

Daha on yıl geçerse elbet birer tarafta
Yeniden iki meydan görecek enzarımız

Bu meydanlar göl olur zorlu yağmur yağınca,
İki katlı demektir bu cihetten kârımız.

Fakat karda, tipide hepsi neuzübillah,
Gencimiz geçse bile batar ihtiyarımız.

Düşünürdüm, bu belde hangi diyara benzer?
Biri anlattı, neye benziyor diyarımız:

"Böyle kar yağmıştı da günlerce kalkmamıştı,
Pariste gördüm!" dedi muhterem Kırdarımız.

Demek ki, kar yağınca Paris'e benziyormuş,
Eminönü, Kadıköy, Fatih, Üsküdarımız! (Çamdeviren, 1942: 6)

Faruk Nafiz, belediyenin kış aylarındaki önlem faaliyetlerinin yeterli olmadığını başka dizelerde de anlatmıştır. Mizahi tecahül-i ariflerle yazılmış şu beyitler, kış aylarındaki yetersiz icraatları işaret etmektedir:

Belediye görünmez sisli puslu havada,
Zannım bu ki nezleden kaçmayı meram eder,
(...)
Halk, ayağı kayınca, kapaklanır caddeye:
Belediye sanır ki arz-ı ihtiram eder! (DO, 1947: 17)

Çeşitli pastiş örnekleriyle de İstanbul'un sorunları mizah edebiyatına yansımıştır. Faruk Nafiz, Nedim'in söyleyişini kullanarak Lütfi Kırdar'ın şehircilik anlayışını hicvetmiştir. Şaire göre Kırdar'ın bayındırlıktan anladığı mevcut olanı yıkıp yeşil alan ve merdiven inşa etmekten ibarettir:

Bir belde ki her semti birer cây-ı safâdır
Her caddesi akşamlara meydân-ı gazâdır

Bir kısmı yeşil sâha ki üstünde gezenler
Her lâhza yeşillenmeye hâzır zürefâdır

Bir kısmı da mermer basamaktır ki çıkarken
Dizlerde sinirler kasılır lerze-nümâdır

Bir kerre çıkan bir daha çıkmazsa şaşılmaz
Tekrar inerek çıkması takdire sezâdır (AO, 1949: 1127)

Bu alıntıya çok benzer bir diğer örnekte bu sefer Zahir Sıtkı Güvemli, Nedim'in dizelerine başvurarak Lütfi Kırdar'ın dur durak bilmeyen yıkım faaliyetlerini hicvetmiştir:

İstanbul'un evsâfını mümkün mü ki tasvir?
Maksûd hemen Lûfti-i Kırdar'a senâdır!

Bir lûtf-i Hudâdır bize şehrin üzerinde,
Örnek denecek vâli-i ferhunde-likadır!

"Kün" emrini yık anlayarak kırdı geçirdi,
Meydanları, bulvarları pür-zevk-ü safâdır! (Dehrî-i Zaman, 1945d: 7)

Faruk Nafiz, İstanbul'un 30'lu yıllarda artık yaşanacak bir yer hüviyetinden uzaklaştığını iddia eder. Şairin derdi ardı arkası gelmeyen inşaatlardır. Dizelerde apartman dikmek için mezarlık yıkılmasına bile müsaade edilmesine rağmen kaldırımların hiç genişletilmemesi hicvedilmiştir. Çamlıbel, kimsenin hoşnut olmadığı köhne ahşap evlerle çevrili daracık yollu sokak ve mahallelerin bu defa beton şeklinde ama yine daracık sokaklarla karşına çıkması sonucunda şaşırdığını okurlarıyla şöyle paylaşmıştır:

En doğrusu haneden dışarı çıkmamaktır,
Kurtulsun istiyorsan canın, malın zarardan.

Rahat yok ölse bile İstanbul'da adama,
Her gün bir apartıman çıkıyor bir mezardan!

Eski sokaklarımız sanki bir tahta perde,
Yeni caddelerin de farkı yok taş duvardan.

Gizli yerde buluşmak nene lâzım, baksana,
Göğüs göğse geçiyor kadın erkek civardan! (Çamlıbel, 1938: 78)

Lütfi Kırdar, İstanbul'u güzelleştirip, sağlıklı bir trafik akışı sağlamak için yıkımlarla bulvar ve meydanlar açmış; ama çarpık kentleşmenin önüne geçememiştir. Gelişmekte olan şehrin daracık, düzensiz ve parke taşlı yolları seyahate pek uygun değildir. Bir taraftan böyle bir eksiklik mevcutken öte yandan hemen bütün müteahhitler, talep gören ve yüksek rant getirili semtlere apartman kondurma yarışına girmiştir:

Gönlüme dokunuyor, hoş gör ey Lûtfî Kırdar:
Arnavut kaldırımlı İstanbul manzarası!

Kurdu apartımanı Harbiye'de, Maçka'da,
Kimin varsa birkaç yüz Zincirli makarası! (Safayhi, 1941: 8)

Rantın yüksek olduğu semtlerde apartman dairelerinin artmasıyla belirginleşen betonlaşmanın yanında İstanbul bir süre sonra gecekondularla da tanışmıştır. İlerleyen yıllarda daha büyük sıkıntıları doğuracak gecekonduların sayısı 50'li yılların başından itibaren artmaya başlamıştır. Zahir Güvemli, 12 Ağustos 1949 tarihli *Mizah* dergisinde şehirdeki bu yeni yapı şekli karşısında şairlerin şaşırdıklarını ifade edip pastişlerle gecekondu sorununa

dair iğnelemelerini dile getirmiştir: Nedim nazenin söyleyişiyle, Lütfi Kırdar'a gecekonduların yıkılmasını, kalmak isteyenlerinse çadırda yaşamasını teklif etmiş: "*Ayağın sakınarak basma, aman Kırdarım/ Yıkılan ev, kurulan hayme-i rindan olsun*", Namık Kemal ise ateşli üslubuyla her ne pahasına olursa olsun Kırdar'ın kazmasını kullanmasını istemiştir: "*Külüng-i cangüdâzı yıldırım yağdırsa Kırdar'ın/ Müreccahtir yine 'leyliyye' pehnâ-yı vilayetten*", Tevfik Fikret, gecekondular karşısında nefretini kusmuş: "*Ey mezbeleler, merzekalar, yaşlar, apaşlar.../ Kaatil kamalar, bodrumu kan yüklü salaşlar...*" Ahmet Hâşim, gecekondulara bakarak durağan, kokuşmuş bir tablo görmüştür: "*Yüzen çamurların üstünde şimdi ördekler/ Uçan buhârı teaffünle bîheves, bitâb*" (Güvemli, 1949: 1215).

Faruk Nafiz, Lütfi Kırdar'ı imar dışındaki sorunlar sebebiyle de eleştirir. Şaire göre başkan, halkın zor yaşam koşullarına karşı kayıtsızdır ve İstanbul'da hayat pahalılığı kol gezerken hiçbir müdahalede bulunmaz. Çamlıbel, İstanbul Kasidesi'nin söyleyişiyle başkanı hicvederken onu vatandaştan kopuk, gerçeklerden uzak, rahata alışmış, nazik bir yönetici olarak niteler:

Vâlî-i Stambûl ki evsâf-ı güzini
İhvâna bugün parmak ısırtırsa revâdır.

Basmaz yere toz toprağı incitmemek üzre
Gerdûneden inmez ki onun keyfi kekâdır.

Verdikçe ziyâfet gece gündüz Belediyye,
Zanneyler o dünyâda geçim bâdihavadır.

Bir kerre yayan geçtiği yoktur ki pazardan,
Görsün gözü eşyâ ve gıdâ halka belâdır. (AO, 1949a: 1139)

Abdülbâki Fevzi de Lütfi Kırdar'ın halkın sorunlarıyla yeterince ilgilenmediğinden yakınan isimler arasındadır. Uluboy'a göre sokak çocukları sefil ve aç hayatlarını sürdürürken şehir giderek yaşanmaz bir yer hâline gelmekte ve Kırdar bu duruma müdahale etmemektedir:

Binlerce kimsesiz çocuk açtır, şu beldede
Hâlâ uyur mu vâli-yi vâlâ dedikleri

Dönmüş serâser işte bugün bir elemgehe
Bir kerre bak şu belde-i rânâ dedikleri (Râsıt, 1947b: 223)

Faruk Nafiz, Lütfi Kırdar'ın "fildişi kule"de yaşadığı için gündelik hayata dair problemleri anlayamadığına inanmaktadır. Şair, başkanın orta direk İstanbullar gibi yaşamaya

çabalarsa birçok sıkıntının farkına varacağını iddia eder. Tabii ki bunun olacağına inancı yoktur:

Bir gün belediyede bir başka hâl olursa,
-bilirim olmaz: fakat farz-ı muhâl, olursa!-

Görünürden ziyade görünmeyen işlere
Lütfen emek vermesi bir ihtimâl olursa:

Bir aralık Şişli'den, Beyoğlu'dan kurtulup
Topkapı'ya, Eyüp'e doğru meyyâl olursa;

Ziyafetler çekecek yerde birçok zevâta
Fakîrin ekmeğine biraz yağ, bal olursa;

Resmî otomobilden taksiye rağbet kılıp
Soförle pazarlıkta ceng ü cidâl olursa; (DO, 1948: 393)

Lütfi Kırdar'ın ardından başkanlık makamına gelen Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay da selefi gibi uzun süre bu görevde kalmıştır. Gökay, Kırdar'dan farklı olarak halkın içinde olmaya çalışmış, elitist bir yaklaşımdan kaçınmıştır. Örneğin futbol maçlarına gitmiş "Ya ya ya şa şa şa Minik Vali çok yaşa" gibi tezahüratlarla anılmıştır.

Gökay'ın çeşitli icraatları hicvedilirken zaman zaman kısa boylu olmasına göndermeler de yapılmış, Küçük Vali ya da Mini Vali gibi sıfatlarla anılmıştır. Psikiyatrist olan başkan, yönetimi boyunca içkiye karşı amansızca savaşmış ve tüketimi azaltmak için resmî ve kişisel girişimlerde bulunmuştur. Bu sebeple başkanlığında valinin kısa boyu ve tıknaz vücudunu andıran küçük rakı şişeleri "Fahrettin Kerim" adıyla anılmıştır. (Aslandaş-Bıçakçı, 1995: 144) Gökay hakkında kaleme aldığı bir kıtasında Hüseyin Rifat Işıl, başkanın içkiyle savaşını hicveder. Işıl, daha önceleri kendine ait bir rakı markasına da sahip olduğundan Gökay'la arasındaki muhalefet son derece doğal görünmektedir. Heccav şair, içki yasağının akıl sağlığı üzerinde kötü bir etki yaratacağı iddiasındadır:

Hocalık yaptığı yıllarda, hakikat, Gök-ay,
Haylice zor deliyi etti tedavi, tanırım... (!)
Çok sürerse eğer İstanbul'a valiliği de
Neredeyse şu fakir halkı delirtir sanırım![86] (Işıl, 1950: 1203)

24 Haziran 1954'te *Akbaba*'da yayımlanan dizelerde Fahrettin Kerim, İstanbul'un çözüm bulunamayan altyapı ve çöp sorunu sebebiyle iğnelenir. Çamurun, çöpün kapattığı

[86] Gökay'ın bu kıtayı okuyup verdiği cevap şöyledir: "-Hüseyin Rifat yanılmış; maalesef herkesi tamamen tedavi edemediğimi bu kıtasıyla isbat ediyor!" (İmzasız, 1950: 1203).

yollarda yürüyebilmek için Musa'nın asası ya da İsa gibi göğe yükselmek gerektiği söylenerek komik ögenin ortaya konduğu manzumede Gökay'dan başarısız yönetimi için hesap vermesi de istenir:

Tozundan, çamurundan, çektiğimiz tasadan
Boğulmadan kurtulsak bu çöplükten, arsadan
İsteyip âsasını ya Hazret-i Musa'dan
Yahut çıksak göklere ibret alıp İsa'dan
Ya deveyi gütmeli, ya buradan gitmeli
Söyle Vali paşamız, söyle ne halt etmeli? (Bizim Köylü, 1954: 6)

Aziz Nesin, 1956'da yayımladığı manzumesinde İstanbul'da hayat pahalılığının üst seviyeye çıktığını ve artık halkın tahammül sınırının zorlandığını ifade eder. Nesin, başkandan bir cevap beklerken, Gökay'ı halk arasında da sık kullanılan tekerlemeyle iğneler:

Kaldık bir kemik, deri... *Uyuz kediye döndü,*
Sıka sıka kemeri, *En atik, cevvalimiz.*
Sıkmaktan bir gün çatlar, *Mini mini valimiz,*
İnsanın nâzik yeri. *Ne olacak halimiz?* (Nesin, 1960: 66)

Fahrettin Kerim Gökay'ın bir icraatı da şehrin farklı semtlerindeki fiyatları eşitleyip pahalılıkla mücadele edebilmek için İsviçreli perakende satış şirketi Migros ile anlaşmasıdır. 1954 yılında belediye hizmeti olarak Migros kamyonları şehri gezmeye başlamıştır. Bu kamyonlar İstanbulluların ilk kez etiket, raf ömrü ve hijyenik ambalaj kavramlarıyla tanışmasını da sağlamıştır. (Migros, 2014) Her yeni uygulamanın olduğu gibi Migros'un da henüz çözüme kavuşmamış sorunları vardır. Bunları işaret etmek de hiciv dizelerinin görevidir. Aziz Nesin, Migros hakkındaki uzun şiirinde, sistemin eksiklerini dile getirir. Ona göre Migros'a verilen imtiyazlar yerli bakkal ve esnafa tanınmamakta buna rağmen Migros imtiyazlarını suistimal edip kusurlu mal satmaktadır. Bu Avrupalı şirketin ülkemize gelince, bizlere benzemeye başlaması Nesin açısından ilgi çekici bir durumdur:

Bizde en düzenli iş söyleyin Migros mudur?
İsviçre'de de böyle bu işler hep fos mudur?

İmtiyaz verilmezken Ali ile Veli'ye,
Onun adı Yasef mi, Artin mi, Boğos mudur?

Elde kalmış malları bize zorla satıyor,
Anlaşılmaz salça mı, yoksa su mu, sos mudur?

Çay diye sattıkları bir zaman halis tozdu,
Şimdi o da kayboldu, duman mıdır, toz mudur? (Nesin, 1960: 63)

Şehrin hicvedilen diğer önemli bir altyapı sorunu yaz aylarında ortaya çıkan susuzluktur. Sıcaklar halkı bezdirirken zaman zaman yangınlara sebebiyet vermektedir. Halil Nihat'ın "*Ey Güneş sen de biraz Kutb-ı Şimalî'yi ısıt/ Yaktın İstanbul'u baştan başa manend-i Hicaz*" (Boztepe, 1925: 34) dizelerinde böylesi bir vaziyetten şikâyet edilmektedir. Cumhuriyet döneminde susuzluk hakkındaki en bilindik mizahi şiirlerden biri Orhan Seyfi'nin *Su Kasidesi*'dir. Bu manzume Fuzûlî'nin aynı adlı meşhur kasidesinin pastişidir. Sıcak geçen 1939 yazının 24 Ağustos'unda Orhan Seyfi, *Akbaba*'ya o hafta başyazı yazmak yerine ilk sayfadan susuzluk derdini dizelere taşımayı uygun görür. Su verilemeyen semtlerden bahseden şair, aslında hiçbir şeyi de açıkça hicvetmez, susuzluğun şehir üzerindeki etkisinden bir kesit sunarken dönemin belediye başkanı Lütfi Kırdar'ı es geçer:

Saçma ey Terkos gölünden tozlanan yollara su
Kim bu denlü tozlanan yollara kılmaz çâre sû

Âb-ı lûtfun çeşme-i vaslında ancak katredir
Çıkmıyor bir türlü zîrâ istenen mikdâra su
(…)
Tamtakır bak cümle sarnıçlar, susuz kalmış Ada
Vermemek caiz midir hiç böyle bir gülzâra su

Kıldı İsâ akıbet âb-ı hayat-ı lütfunu
Etse lâyıktır teşekkür Lütf-i Kırdar'a su (Orhon, 1939b: 3)

Neyzen Tevfik ise Orhan Seyfi kadar insaflı değildir. 1945'te yazdığı bir kıtasında İstanbul Belediyesi'nin ve valinin icraatlarının yetersizliğini vurgulamak ister. Şair, bu amaçla gulüv derecesinde bir mübalağaya başvurup ihtiyaç duyulacak suyun kaynağını işaret eder:

Sıkboğaz etti yine halkı susuzluk derdi,
Biliriz yaz ayının şehri bunaltan huyunu.
Boğar İstanbul'u toplarsa eğer Vali'miz,
Belediye kapısında dökülen yüzsuyunu! (Kolaylı, 2009: 185)

Susuzluğa dair kaleme alınan diğer bir pastiş de 21 Kasım 1946 tarihli *Karikatür* dergisinde yayımlanan "Terkosçular"dır. Tevfik Fikret'in "Balıkçılar" şiirinde yoksul bir ailenin geçim uğruna peşinden koşmak zorunda kaldığı "balık" ve "deniz" bu dizelerde "su" hâline getirilmiştir. Karikatürize edilmiş ailenin durumuyla da eleştiri okları sürekli kesilen sulara çevrilmiştir:

-Bugün de su yok yine evlâtlarım, diyordu peder
Bugün su yok yine; lâkin yarın, ümit ederim
Bu semte fazlaca Terkos gelir... Ne çare, kader!

-Hayır, sular ne kadar ince aksa ben bulurum,
Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
Zavallıcık, yine kaç gündür kir içinde...
-Olur;
(…)
-Yarın da kapları gün doğmadan hazırlarsın;
Sakın yedek biraz ip, sargı almadan gitme...
Kapınca çeşmeyi, hiç bakma, şırlasın varsın;
Akar, oluk gibidir, şırlıyor mu, kaydetme,
İlişme musluğa, yalnız tetik bulun, zira
Sular kadın gibidir, hiç inanmak olmaz ha… (K. Tuğcu, 1946: 6)

İstanbul'un su kesintileri kadar yangınları da meşhurdur. Şehirde özellikle ahşap yapıların çoğunlukta olduğu dönemlerde yangınlar süratle yayılmaktadır. Yangınlar sonucunda da semtlerin tüm çehresi değişirken gündelik hayat felce uğramaktadır. Bu çalışmanın ele aldığı dönemden daha önce, 1918'de, Fazıl Ahmet Aykaç, yangınlar hakkında "*Rahat ü âsâyişin artık hayâli kalmadı/ Yandı İstanbul bütün Fâtih, Cibâli kalmadı*" (Aykaç, 1934: 122) demektedir. Yangınlar, Cumhuriyet'in ilanına yaklaşan yıllarda da sonrasında da engellenemez. İstanbul İtfaiyesi'nin kayıtlarına göre 1921-1923 arasında şehrin Fatih, Üsküdar, Beşiktaş, Yenikapı gibi semtlerinde 800'den fazla bina yanmıştır. (İstanbul Yangınları, 2014) Halil Nihat, Ankara'daki siyasetçilere hitaben yazdığı "Kaside-i Vatan"da İstanbul'un geçirdiği pek çok yangın sebebiyle düştüğü zor durumu "artık yanacak bir yer kalmadı" ifadesiyle anlatabilmiştir:

O kadar yandı ki yer kalmadı artık yanacak
Bozulup kaldı sokaklarda tulumba-yı vatan

Kimse İstanbul ahâlisini mesul edemez
Onu rencide eder böyle bir imâ-yi vatan (Boztepe, 1924: 21)

Sinekler, salgın hastalıklar ve toplanmayan çöpler de İstanbul sakinlerinin boğuşmak zorunda kaldığı sorunlar arasındadır. Sinekler özellikle yazın çöplüklerden yayılmaktadır. Bilhassa 1936 yazında Mecidiyeköy'deki çöplükten şehre yayılan karasinekler, süreli yayınlarda eleştirilerin konular arasındadır. Görüldüğü kadarıyla sineklerin matbuat camiasının yaşadığı Şişli ve civarındaki yerleşim bölgelerini etkilemeleri, basın-yayın camiasının tepkisini daha çabuk çekmiştir. Dönemin başkanı Muhittin Üstündağ (1884-1953) ise soruna bir çare bulamamıştır. Yusuf Ziya sineklere dair beytinde başkanı ve belediyeyi "*Neredeyse oyacak gözlerini sinekler,/ Belediye, gafletin yastığında pinekler!*" (Çimdik, 1936b: 4) dizeleriyle iğneler. Yusuf Ziya Ortaç, bu sorun karşısında sınıfta kaldığını

düşündüğü başkanı ironi ile hicvederken, sineklerin istilasını da gerçek bir savaş tablosu şeklinde verip okurlarını güldürmeyi uygun görür:

Diyorlar: İstanbul'u sarmış sinek ordusu,
Ablukanın sonunu bekliyorum merakla!

Sinek de bizim gibi elbet Allah'ın kulu,
Muhittin Üstündağ'a çatıyoruz ne hakla!
(...)
Sinek çoksa ne çıkar?... Bürünüp cibinliğe
Koltukta gelin gibi dolaşalım duvakla! (Çimdik, 1936c: 4)

Sinek problemi sonraki yıllarda da bitmez. Lütfi Kırdar'ın başkanlığındaki İstanbul'u 1945 yazında da sinekler basar. Bu defa Zahir Sıtkı Güvemli, şehrin semalarındaki sinekleri bir sis tablosuna benzetir ve sorunu Tevfik Fikret'in "Sis"ini sineklere uyarladığı pastişiyle hicveder:

Sarmış yine etrafını hep canlı bulutlar;
Hiç durmayarak, kaynaşarak, git gide artar!
Lâkin sana lâyık, bu vızıltıyla siyahlık,
Ey kaatil-i sıhhat, bu sinekler sana lâyık!
Ey sıska atın, kart eşeğin mehdi, mezârı;
Şehrin ezelî mezbaha-i mezbele-dârı!
Ey köhne kasap, ey koca vurguncu ve tücccar!
Ey halka kıvırcık diye merkep satan ayyar!
Yüzlerce sinek dalgalanır dükkân içinde…
Yoktur sana eş Hint'te, ve hatta ne de Çinde… (Dehrî-i Zaman, 1945b: 9)

Yaz aylarıyla beraber sadece sinek sayısında değil salgın hastalıklarda da bir artış yaşanır. Şehirde en sık görülen hastalıklardan biri tifodur. Yusuf Ziya Ortaç, İstanbul'un tifo sorununu çözemeyen görevlilerin gerçeği görmezden gelme çabalarını iğneler. Şair, sorunlara çare bulmak yerine onları hasıraltı etmeye çabalayan zihniyete çatar:

Yaz gelir, tifo çıkar... Tutulur birkaç kişi,
Bay sağlık direktörü tekzibe koşar işi!
Korku içinde titrer şehirde erkek, dişi,
Bay sağlık direktörü tekzibe koşar işi!
Gittikçe salgın büyür, tutulur çoluk çocuk!
İstanbul'un işleri, daima: çabuk çabuk! (Çimdik, 1936d: 4)

Sineklerin ve salgın hastalıkların en önemli nedeni toplanmayan çöplerdir. Şehir nüfusunun artmasıyla beraber yeni semtler ortaya çıkmış ve atık sorunu tehlikeli bir hâle gelmiştir. Toplanmayan çöpler, yaşam alanlarını tehdit ederken çöpçüler görevlerini yerine getirmemektedir. Aziz Nesin, Fahrettin Kerim Gökay'ın başkanlığı sırasında, çöpçülerin

görevlerini aksatmasını taşlamasına konu edinir. Uzun süredir sokağa uğramayan çöpçüye methiyeler düzülen taşlamada "aşığa yüz vermeyen nazlı sevgili" motifinden yola çıkılarak nazlı belediye görevlileri hicvedilmiştir:

Benim çöpçüm kamyonludur, atlıdır,
Uğrar elbet bir gün hakikatlıdır,
Kabadır dilleri ah ne tatlıdır,
Bizim sokağa da çöpçü gelsene!...

Fedadır yoluna baş ile canım,
Gittikçe artıyor bak heyecanım,
Affet kusurumu benim sultanım,
Bizim sokağa da çöpçü gelsene!

(Falan Filan, 1954: 4)

İstanbul'un sinek, hastalık ve çöple bağlantılı diğer bir sorunu bit ve piredir. Salgın arttığında toplu ulaşım araçları boşaltılmakta ya da vatandaşa bit bulaştırabileceğine inanılan yolcular toplu ulaşım araçlarından uzak tutulmaktadır. Böyle dönemlerde şehirdeki hamamlar da ücretsiz hizmet verebilmektedir. Yusuf Ziya belediyeyi eleştirmeyip sadece durumu ortaya koymakla yetindiği dizelerinde dönemin gençlerine (bobstiller), Hammamîzâde İhsan'a ve titizliğiyle bilinen İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'a da takılmadan geçmemiştir:

Tramvaylar boşaldı, düştük yollara yayan,
Taşa, toprağa karşı dayan pabucum, dayan!
Ya eli ensesinde, ya göğsünde herkesin,
Bak, ne tatlı, ne güzel kaşınıyor şu bayan!

Yolcuları gözlüyor polis Köprübaşında,
Bilhassa bobstiller çevrilmek telaşında!
İnanmazsan git de sor bay Hamamizadeye:
Üstat İbnü'l-Emin'i görmüş göbek taşında

(Çimdik, 1943d: 6)

Faruk Nafiz Çamlıbel, genel sorunların yanında İstanbul'un semtlerine dair de mizahi dizeler yazmıştır. Çoğu zaman Cihangir ve çevresine dair sorunları dizelerine taşır. Şehrin yeni semtlerle hızlı bir şekilde büyümesini doğru bulmayan şair, genişleme çabasının eski semtlerin bütçesinde kesintiye yol açtığı fikrindedir: "*İstanbul'un bu hale gelmesinin sebebi,/ Şehrin hududu geniş, bütçenin dar olması,*". Ona göre bu yetersiz bütçe yüzünden şehrin en merkezindeki yerleşim yerlerinin yolları dahi yapılamayacaktır: "*Bu gidişle beklenir Taksim'in, Şişli'nin de,/ Yolsuzlukta Cihangir semti kadar olması!*" (Çamlıbel, 1938: 46). Çamlıbel Cihangir'in her daim çamurlu yolları karşısında ironiye başvurup okurlarına insanın yaradılış hikâyesini hatırlatır: "*Âdemoğlu çamurdan yaratılmış, fena mı,/ Cihangir semtinin de çamurdan var olması?*" (Çamlıbel, 1938: 38). Şair başka bir dizesinde de düzensiz kaldırımlar ve çukurlar içindeki Cihangir sokaklarının hâlini mübalağa sanatına başvurarak hicveder: "*Kazasız geçtim diye Cihangir'den bir gece,/ Ertesi gün dağıttım fukaraya kefaret.*" (Çamlıbel, 1938: 77). Mecidiyeköy'deki çöplük nedeniyle Şişli civarını basan sinekler de şairin dizelerinde semt çerçevesinde yerini almıştır: "*Sineklerle örtülü gördü Şişli semtini,/ Kayboldu Aksaray da tozla duman içinde!*" (Çamlıbel, 1938: 51). Hüseyin Rifat da şehrin

büyümesiyle beraber yozlaştığından yakınmaktadır. Şaire göre artık Beyoğlu civarı değil tüm şehir ahlak dışı eğlencenin merkezi olarak gösterilebilir:

İftira lâyık değil Beyoğlu'na;
Kalmadı hiçbir tarafta fikr-i âr;
Öyle bir hâl aldı İstanbul bugün,
Doğru yolda Evliyâ baştan çıkar! (Işıl, 1939: 50)

Yusuf Ziya, İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin açıkça hissedildiği İstanbul'u gezerken şehrin alamet-i farikası olmuş dertlerini tek tek sıralar. Ortaç, ironiye başvurarak karşısına çıkan sorunların iyi (!) yanlarını okurlarıyla paylaşır:

İstanbul günden güne Avrupalılaşıyor:
Sokaklarda sürüyle dolaşıyor köpekler!

Kavuştuk yazdan beri musiki hayatına:
Her gece, konser verir bize sivrisinekler!

Caddeler kavun karpuz kabuğuyla döşeli,
Asfaltın iki yanı yeşillikler, çiçekler!
(...)
Bineriz boğuşarak tramvaya, tünele,
Müsavidir çok şükür kadınlarla erkekler! (Çimdik, 1942c: 4)

1947'de *Mizah* dergisinde yayımlanan bir pastişte şehrin genel manzarası aksettirilir. "*Bu şehr-i Stanbul ki gayya-yı bahadır/ Her tacire on bin fıkara ferdi fedadır*" dizeleriyle başlayan kasidede imar sorunu, susuzluk ve fakirlik hicvedilmektedir:

Hep halkı fakirdir, çoğu aç, belki de mâzûl
Baştan başa gamdide ve maruz-u belâdır

Binlerce nüfus ev bulamazken bu şehirde
İmâr diye tahrip ediliş sade hatâdır

Yaz geldi, sular tıslamaya başladı evde
Halkın yeni bir derdi de sima-yi sakadır

Eylül Yedide tekme yedik biz, diye en son
Arz etmede maksat Peker'i medh ü senâdır. (Cenger, 1947: 278)

Behçet Kemal Çağlar, yöneticiler de değişse bir devir kapanıp diğeri de açılsa İstanbul için baki kalanın "rant" olacağı düşüncesindedir. Çağlar'a göre iktidar sahiplerinin çeşitli yöntemleri vardır; fakat son tahlilde yönetenler, sermaye sahipleri, farklı sınıf ve gruptan maddi çıkar peşindeki kişiler şehirden kendilerine bir rant çıkarmak peşindedir:

Neleri gördü bu şehir, neleri;
Dâhisi, kurnazı, divanesi!
Hepsi de kendi aklının bir tanesi!
Kimi bahçe nanesi yedi, kimi yaban nanesi!
Bir tak kurmalı bu şehrin ortasına
Ve yazmalı üstüne:
Börekçi Hasan ustanın imalâthanesi! (Çağlar, 1960: 5)

2.3. Eğitim Camiası

Eğitim, hemen her dönem Türkiye'nin birinci önceliği olarak görülmüştür. 19. yy.dan başlayarak geri kalmışlığa bir çare olarak Batılı eğitim kurumları açılmış ve çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet sonrasında devrimler bağlamında da kökten değişimler yaşanmıştır. 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm okullar Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve medreseler kaldırılıp eğitim sistemi laik ve karma bir yapıya kavuşturulmuştur. Yeni açılan karma okullardaysa özellikle tarih ve dil konularında millî bir amaç doğrultusunda eğitim verilmeye başlanmıştır. (Akyüz, 2012: 327)

Eğitime dair hicivlere bakıldığında bunlarda eski sistemin köhne yapısı, devrim sürecinde ortaya konan değişimler, Tevhid-i Tedrisat, Millî Eğitim Bakanları, yüksek mevkideki görevliler ve üniversitelerin iğnelendiği görülmektedir.

Neyzen Tevfik, 1923'te kaleme aldığı "Üçüncü Arz-ı Hâl" şiirinde eski devrin tüm eksiklerini ortaya dökerken eğitime de değinir. Şair, Cumhuriyet öncesindeki eğitimin öğrencileri geliştireceği yerde onların yeteneklerini körelttiğini savunur: "*Maarif şirketi olmuştur istidad için maktel,/ Taşır omzunda millet leşle dolmuş bir ağır mahmel,/ Bakar maziye, hâle iğrenir ümmid-i müstakbel,*" **(**Kolaylı, 2009: 33). Neyzen 1944'te Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde yatarken yazdığı "Hakikat-Vehim" manzumesinde eğitim sisteminin yetersizliğini ilginç bir sebebe bağlamıştır. Burada tasavvufî bir yaklaşımla gerçekleşen tüm devrimlere rağmen pek bir ilerlemenin görülmediği söylenip dünyevî bilginin sınırlılığı vurgulanmıştır: "*Cehalet çalkalanır hâlâ bütün kürsi-i tedriste,/ İlim bir noktadır varsa şu evrak-ı havadiste/ Guyûbun sırrını kilk-i ezel derc-i kitab etmez.*" (Kolaylı, 2009: 119).

Cumhuriyet sonrasında gerçekleştirilen eğitim reformlarını en yıkıcı şekilde hicveden isimlerin başında Halil Nihat Boztepe gelmektedir. Boztepe hacimli manzumesi *Ağaç Kasidesi*'nde diğer devrimleri hicvederken eğitim alanındaki kökten değişimlerin toplumu ve öğrencileri yozlaştıran temel sebep olduğunu ironiyle ifade etmiştir. Şair bunun dışındaki

farklı hicivlerinde de Tevhid-i Tedrisat sonrasında gerçekleştirilen devrimleri eleştirmiştir. Boztepe, "Kaside-i Vatan" manzumesinde henüz medreseler kaldırılmadan mecliste devam eden eğitim konulu tartışmalara değinir ve eski eğitim kurumlarında sürdürülmekte olan müfredata karşı çıkıp buraları çağa uygun görmeyen zihniyetin akıl dışı olduğunu dile getirir:

Okuyup yazma ne lâzım dedi mecliste biri
İşitip ben de dedim vay vatan vay vatan

Mektep ve medreseden geldi zarar millete ha
Duymak istersen eğer al sana zırva-yı vatan (Boztepe, 1924: 18)

Eğitim-öğretim faaliyetlerini hicveden "maârif" redifli kasideler de yazılmıştır. Bunlardan biri kendisi de Kabataş Lisesi edebiyat öğretmenlerinden olan Abdülbâki Fevzi Uluboy'a aittir. 12 Temmuz 1923'te *Zümrüd-i Anka*'da çıkan kasidede Uluboy, eğitim reformu öncesindeki durumu tasvir etmiştir. Bu sırada henüz eski kurumlar kaldırılmamış ve eğitim kurumları tek çatı altında toplanmamıştır. Heccav şair, mesleki tecrübeyle, olayların içinden konuşurken sıkıntıları somutlaştırma amacıyla ölümle ilgili sözcüklere başvurmuştur:

Bir canlı adam görmenin imkânı yok anda
Tâ-key bu ecel-hanede davâ-yı maarif

Pür samt ü sükûn zerrece his yok, hareket yok
Bî hadd ü hesab ortada mevta-yı maarif (Uluboy, 1339k: 2)

Hiciv yoluyla "eğitim sistemi ölmüştür" diyen Uluboy, uzun süreli kısmi reformları hiçbir yarar sağlamadıkları gerekçesiyle eleştirmiştir. Eğitimin bir bütün şeklinde çöktüğüne işaret eden şair, birtakım aksaklıkları düzeltmek için ortaya konan şahsi çabaların çürük sistem tarafından engellendiğini ileri sürmüştür. Bozuk düzen, işini yapma çabasındaki hünerli eğitimcileri de yozlaştırmaktadır:

Kesmekte bugün ah tamamıyla kökünden
Serv-i hüner-i dânişi balta-yı maarif

Kaç kere tutup çarşıya, pazara götürdüm
Bir tek metelik etmedi kâlâ-yı maarif

Eylersen eğer azm ile iman ile hizmet
Her lahza iner ensene muşta-yı maarif (Uluboy, 1339k: 2)

Uluboy, eksikleri göstermenin yanında cesur önerilerde de bulunmuştur. Şair, sıkıntılara kısmi çözümler üretmekle eğitim sisteminde hiçbir gelişme yaşanmaması üzerine, kökten bir değişimle bütün düzenin baştan aşağı yenilenmesini teklif etmiştir:

Bir bomba atıp etmediler hâk ile yeksân
Hala duruyor "türbe"-i mülgâ-yı maarif

Pek çok senelerden beri bekler dururuz hep
Bir kere sada vermedi zurna-yı maarif (Uluboy, 1339k: 2)

Şair, kasidesinin sonlarına doğru benzer nitelikteki hicivlerde yapıldığı gibi eğitim işinin yanlış kimselere emanet edildiğini iddia eder ve mevcut yöneticilerin liyakatsizliğinden dem vurur. Ona göre iş hiçbir zaman ehline verilmediği için eğitim politikalarına hammadde teşkil edebilecek bir felsefe üretilememiştir. Bu nedenle eğitim işlerinin sorunsuz devam etmesini beklemek de akılcı bir yaklaşım olmayacaktır:

Kaçmaz mı bugün neşesi artık ukalânın
Düşmüş cühelâ destine mînâ-yı maarif

Bilmem bu ne iştir ki ilâhi yine hâlâ
Mecnunlara yar olmada leyla-yı maârif
(...)
Bir katre derûnunda bugün yağdan eser yok
Başlar mı ziyâ neşrine lamba-yı maârif

Bir kere düşün kim ceryansız, vatmansız
Seyr û sefer eyler mi tramvay-ı maârif (Uluboy, 1339k: 2)

Halil Nihat Boztepe de eğitim hakkındaki fikirlerini içeren 50 beyitlik bir "Maârif Kasidesi" yazmıştır. Boztepe'nin kasidesinde eski düzen değil onun yerine uygulanmaya başlanan yeni eğitim sistemi ironi ile hicvedilmektedir. Henüz ilk beyitte dönemin bakanı Hüseyin Vasıf Çınar'ın başarısız bir yönetici olduğu ironi dolu övgü aracılığıyla dile getirilir: "*Ey şanlı celâdetli kumandan-ı maarif/ Zâtın gibi er görmedi meydân-ı maarif*" (Boztepe, 1925: 7). Halil Nihat, ilerleyen dizelerde ironik methiyelerle Çınar'ı yermeye devam eder: "*Vassâf gerek vasfına Vasıf Beyefendi/ Fahrü'l-vükelâ mefhar-ı merdân-ı maarif*" (Boztepe, 1925: 11). Boztepe'nin bakana hiciv oklarını göndermesinin temel nedeni, Tevhid-i Tedrisat'ın Hüseyin Vasıf Çınar tarafından yürürlüğe konmasıdır. Şairin dizelerinde kanunla beraber ortaya çıkan değişimler alaya alınıp kötülenerek bir bir sıralanır:

Tevhîd edilip cümle mekâtible medâris
Unvanına söylendi debistan-ı maarif

Mekteblere asrî yeni bir nam verildi
Bir anda sudûr eyledi ferman-ı maarif

Birlikte okur dersini mektepte kız erkek

Razı olurum olmağa derban-ı maarif (Boztepe, 1925: 8)

Şair, ders programlarını da diline dolamış ve yeni müfredattaki beden eğitimi dersini gereksiz bulmuştur. Türkiye'nin Lui Pastör (1822-1895) gibi bilim adamlarına ihtiyacı olduğunu belirtip beden eğitimine önem verilen yeni programla ancak boksör yetiştirilebileceğinden şu beyitlerle yakınmıştır:

Isporsuz olan mektebe mektep denilir mi?
Lâzım bize "Dempsey"[87] gibi şübbân-ı maarif.

"Karpantiye"[88] tercih olunur "Pastör"e hatta
İster bunu derk etmeye izân-ı maarif (Boztepe, 1925: 8)

Hüseyin Vasıf Çınar zamanında başvurulan bir uygulama da yabancı eğitim uzmanlarına eğitim sistemi hakkında raporlar hazırlatmaktır. Amerikalı eğitimci John Dewey (1859-1952) bu amaç doğrultusunda ülkeye gelmiş meşhur isimlerden biridir. Boztepe hicvinde Batılı uzmanların yardımıyla sistem inşa etmeye çalışan yönetime çatar. Bu çabaların yüzeysel kaldığı fikrindeki şair, en sonunda işleyişin gelip milliyetçilik temelinde bir eğitim anlayışına dayanacağını iddia eder:

Beyhude denizler aşarak "Con Devi" gelmiş
Bir ay bile olmaz sana mihman-ı maarif

Yetmez mi müşavir sana Gökalp Ziya Bey
Ayine-i endişesi turan-ı maarif (Boztepe, 1925: 10)

Öğretmenlik de yapmış şairlerden Faruk Nafiz, Halil Nihat'ın bu manzumesine bir nazire yazmıştır. Çamlıbel, 8 Ekim 1925'te, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bakanlığı sırasında yayımladığı kasidesinde Boztepe'den farklı olarak yönetimi ve bakanı övmüştür. Şair klasik edebiyattaki kasidelerde olduğu gibi sadece kendi şahsına ihsan dilemiş ve ders saatlerinden şöyle yakınmıştır:

Bir gün okuyan cetvel-i saat-i dürûsu
Anlar ki nedir bendeki şekva-yı maârif

Ya Rab çekilir derd mi her hafta otuz ders
Lütfet de bilinsin bu muamma-yı maârif (Kalender, 1341h: 1)

[87] Jack Dempsey, 1919-1926 arasında dünya ağır sıklet boks şampiyonluğunu elinde bulundurmuş Amerikalı boksör.
[88] Georges Carpentier, 1920-22 arasında dünya hafif sıklet boks şampiyonluğunu elinde bulundurmuş Fransız boksör.

Neyzen Tevfik bir kıtasında üniversitelerdeki din eğitimini hicveder. Böyle bir uygulamanın laik eğitim sistemine aykırı olduğunu savunan şair, laiklik ve resmi din eğitiminin akıllarda bir paradoks yarattığını ve böylesi bir ikilikle ilerlemenin mümkün olamayacağını ileri sürer:

Başımızda laik Cumhuriyet,
Ortada kürsi-i İlahiyat!
Felce uğrar içinde ezdadın
Akl u hikmet, teceddüdâd-ı hayat! (Kolaylı, 2009: 87)

Fazıl Ahmet Aykaç, *Aydede* dergisinde yayımladığı bir hicvinde üniversitelere değinerek buralarda çalışan akademisyenlerin durumundan bahseder. Yükseköğrenim kurumlarında çalışmanın ve yükselip çeşitli unvanlar kazanmanın bilimsel yeterlilik değil kişisel ilişkiler gerektirdiğini iddia eder:

Baştan başa riya sardı seferi ve hazarı
"Karaborsa" halindedir birçok ilim pazarı!

Hep blöftür "kareleri", "floşları" ve "kent"i
Gördük hayli "Dekan"ı biz, bildik nice "Doçent"i (Aykaç, 1948a: 1)

Cumhuriyet sonrasındaki Millî Eğitim Bakanları içinde en uzun süre görev yapmış isim, İsmet İnönü yönetiminin değişmez bakanı Hasan Âli Yücel'dir. (1897-1961) Yücel, hem görev süresi boyunca hem sonrasında çeşitli tartışmalar içine girmiştir. Bunlar zaman zaman mahkemeye de yansımıştır. Necip Fazıl Kısakürek, ironik bir tavırla Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemdeki okul düzenini Fransa'nın eğlence hayatındaki meşhur Foliberjer (Folies Bergère) kulübüne benzetmiştir: "*Maarifin nesi eksik, Hasan Ali Yücel'e sor:/ Foliberjer revüsünden daha baskın mektebi var.*" (Kısakürek, 2008: 7). Öğretmen yazarlardan Zahir Güvemli, Yücel'in bakanlığı sırasında öğretmenlere her gün tıraş olmayı zorunlu kılmasını özgürlüklerin engellenmesi olarak görür ve bu hâli çocukların sünnetine benzetir. Güvemli, Nedim'in tıraşla ilgili dizelerini de kullanarak durumu okurlarına aktarır:

Bay öğretmen! Yanar hâlâ yüzün nûr-ı tarâvetle,
Tıraş oldun efendim, afiyetler, izz ü devletle!...
Ve bâ-ferman-ı Âli, sünnetin icra edilmiş, kim,
Tıraş oldun efendim, afiyetler, izz ü devletle!... (Dehrî-i Zaman, 1945a: 6)

Hasan Âli Yücel'in görevinden istifasının ardından kamuoyunu işgal eden bir olay da 1947'de başlayan Öner-Yücel davası olmuştur. 1944 Irkçılık-Turancılık davasının siyasi bir rövanşı niteliğinde olan bu davanın öncesinde CHP, DP listesinden seçilmiş bağımsız

milletvekili Fevzi Çakmak'ın komünist hareketlere yardım ettiğini ileri sürmüştür. DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner de bu iddiaya cevaben asıl komünizm destekçisinin Hasan Âli Yücel olduğunu iddia etmiştir. İddiaya göre Yücel, Millî Eğitim Bakanlığı döneminde, komünistleri ve komünist faaliyetleri koruyup kollamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında olumsuz SSCB-Türkiye ilişkileriyle de paralel olarak komünizme karşı siyasi ve sosyal bir tepki mevcuttur. Denebilir ki "komünist"lik tehlikeli ve istenmeyen bir yafta olarak görülmektedir. Hasan Âli Yücel de Öner'in iddialarını bu bağlamda bir hakaret olarak kabul etmiş ve hem Kenan Öner hem de iddiaların yayımlandığı *Yeni Sabah* gazetesi aleyhine dava açmıştır. (Koçak, 1997: 269) Yücel, davacı konumunda olmasına rağmen zaman içinde "komünist" yaftasının karalayıcı etkisi sebebiyle sanık koltuğundaymış gibi suçlanmaya başlanmıştır. Kenan Öner ise beraat etmiştir. Dava mizah basınında yer almıştır. Faruk Nafiz, "Solcu Olan Kim?" manzumesinde, sürecin başlangıcındaki kalem kavgalarını kısa ve öz biçimde aktarmıştır:

Fevzi Çakmak: *Bir zaman, kırsın diye solcuların zarını,*
Eğitim Bakanı'nın çekmiştim nazarını.

Hasan Âli Yücel: *Mareşaldan sorayım: Kimdi o günkü bakan,*
Solculara kapıyı yarı açık bırakan?

Kenan Öner: *Bir zamanlar Türkçülere dünyayı dar edensin!*
Sorma, sayın Yücelim, o Bakan belki sensin; (DO, 1947c: 89)

Mizah dergisinin 23 Ocak 1948 tarihli 81. sayısında yayımlanan "Geçid Resmi" isimli manzumede de Yücel, Millî Eğitim'in başında olduğu sırada sol faaliyetlere yakın durduğu gerekçesiyle hicvedilmiştir. Hasan Âli Yücel'in ağzından yönetimi boyunca komünizm taraftarlığı yapmış bir bakan portresi çizilmiştir:

Devrimciyiz devirdik mescidle ayazmayı
Bu halka unutturduk okumayı yazmayı
Kızıl ilâhilerle bildik ara bozmayı
İndir "umanizma"yı kaldır "umanizma"yı
Dam üstünde saksağan vur beline kazmayı! (Kocayörük, 1948: 345)

Hasan Âli Yücel, 1947'de yayımladığı *Dâvam* kitabında, "komünist"lik iddialarına cevap verip yargılanma sürecini anlatmıştır. Bunun yanında 1960'da yayımladığı *Dinle Benden* adlı şiir kitabında da 1947'de yaşananları kendi açısından manzum olarak açıklayıp karşı tarafın eleştirilerine cevap vermiştir. Yücel, davanın yaşandığı günlerdeki ortamı şöyle anlatmıştır:

Hangi sözün sonuna "ist" gelmişse o, bendim;
Tanıyamaz olmuştum artık kendimi kendim.

Madem sonunda "ist" var, nasıl komünist olmam?
Yüzde yüzdü bir yandan bunlarca faşist olmam?!..

Bu şaşkınlar gözünde olmuştum ben sosyalist:
Hem komünist, hem faşist, hem anti-nasyonalist!..

Komanisma mı, elbet aslı komunismadır;
Kâfiyesi düzgün mü, alt ucu uydurmadır.

"Halk ne bilir bunları, söyle, tutar!" dediler;
"Bilmeyenler bunları kolay yutar!" dediler.

Türkiye'de benmişim komünizmin bânisi,
Biraz daha hafifi: Komünistler hâmisi!..

Biri çıktı dedi ki: Ben buna inanmışım,
Allah'ın birliğine iman gibi kanmışım.

Bu söz yargıç önünde söylendi çekinmeden;
Allah'ın huzurunda şimdi neyler söyleyen?

Lafta kalmadı bunlar, geçti hepsi yazıya;
Kötü ruhlar şahlandı gemi aldı azıya.

Kimmiş bu denilmedi; Hak'tan çekinilmedi;
Millet hizmeti bile bir an düşünülmedi.

(Yücel, 1960: 43-45)

2.4. Ezen-Ezilen ve Güçlü-Zayıf Çatışması

Zengin ve fakir arasındaki ayrım hakkında yayımlanmış hicivlere benzer şekilde birtakım haklara sahip ayrıcalıklı vatandaşlar ile imkânlardan yoksun halk kesimlerini karşılaştıran hiciv dizeleri de mevcuttur. Bu örneklerde fakirlik konusuna benzer bir içerik bulunmasına rağmen maddi kazançtan daha geniş bir ayrıcalık alanı eleştirilmektedir. Böyle örneklerin geçim derdiyle ilgili manzumelerden önemli bir farkı da bunlarda çoğunlukla ideolojik bir yaklaşımın bulunmasıdır. Örneğin Aziz Nesin, alıntılanan şu dizelerinde Tek Parti Dönemi'nde belli bir grubun imkânlardan yararlandığını geri kalanlarınsa ellerine bir şey geçmediğini ifade etmiştir:

Yok mu millet malından azıcık pay bize de?
Adımız hiç görülmez pasaportta, vizede
Biz de gezmek isteriz Kahire'de, Cizre'de
İsterlerse gideriz hatta Portekiz'e de
Bizim yerimiz sade Sivas, Erzurum, Van mı?
Sizinki tatlı can da bizimki patlıcan mı? (Nesin, 1948: 10)

Nesin diğer bir manzumesinde Tek Parti yönetiminin köylüye değer vermeyen ve onu fakir bırakarak sömüren bir zihniyette olduğunu iddia etmiştir. Hicivde köylü olumsuz bir tablo içinde tasvir edilmiştir. Bununla beraber köylü hakkında sözde kalan övgüler de dizelere eklenerek siyasi vaatlerin ve gerçeğin zıtlığı vurgulanmıştır:

Ayakları ve elleri sert nasıl,
Yattığı yer ot yastıkla bir hasır,
Kazandığı devletine münhasır,
Milletimin efendisi işte bu.

Kerpiç duvar, tavanı yok bir çatı,
Hayvanların hairidir alt katı,
Yeryüzünde yoktur onun rahatı
Milletimin efendisi işte bu.

(Nesin, 1948: 13)

Millî birlik ve beraberlik söylemlerinin sadece gerektiği zamanlarda dile getirilmesini yeren Aziz Nesin, siyasetçilerin ve yönetenlerin nutuklarını da hicveder. Milletin hizmetçileri olduklarını iddia eden siyasetçilerin toplumsal planda hiçbir zaman sorumluluk almamaları ve her yükün ezilen halkın sırtına binmesi dizelerde ortaya konan diğer bir rahatsızlıktır:

Sıkışınca bu baylar bizler yıldızız, ayız
Alışveriş devrinde ya mujik, ya paryayız
Onlar otolu uşak, bizler de yaya bayız.
Alavere dalavere, nöbet Kürt Mehmet'tedir
Destiyi dolduran da, destiyi kıran da bir. (Nesin, 1948: 25)

Yönetici çevre ve yönetilen halk arasındaki adaletsizlik Ümit Yaşar tarafından ezen-ezilen içerikli hicivlerle sıkça eleştirilmiştir. Onun böyle dizelerindeki somut hedefi, DP yönetimidir. Şair 11 Şubat 1960 tarihli *Akbaba*'da çıkan bir manzumesinde rakamlara başvurur ve yasadışı yollarla daha yüksek kazanç elde etmek dururken dürüstlüğün kârlı olmadığını söyler:

Milyonlar hanesinde: İstifçiler, vurguncular...
Yüzbinler hanesinde: Sahtekârlar, yalancılar...
Onbinler hanesinde: Yağcılar, sabuncular...
Binler hanesinde: Hancılar, hamamcılar...
Yüzler hanesinde: Semerciler, yalancılar...
Onlar hanesinde: Köylümüz, efendimiz...
Birler hanesinde: Biz, biz, biz!... (Oğuzcan, 1960a: 7)

Şair, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yayımladığı *Akıllı Maymunlar*'ında da aynı konuyu işlemiştir. Buradaki taşlamalarda isim belirtilmese de kastedilen kişiler darbe sonrası yargılanmakta olan DP'li yöneticilerdir. Dizelerde çoğu kez halkı zulüm ve baskıyla kontrolü altında tutmaya çabalayan yönetici tipleri canlandırılmış ve bu kişilere geniş kitlenin ağzından cevaplar verilmiştir. Bunlardan birinde şair, geniş halk kitlelerinin karşısına siyasetçi bir azınlığı koyup yöneten ve yönetilen ayrımını şöyle belirginleştirir: "*Küçük başlar bir milyon/ Büyük başlar sekiz on/ Küçük başlar yastıkta/ Büyük başlar koltukta.*" (Oğuzcan, 1960: 55).

Ümit Yaşar Oğuzcan, 27 Mayıs sonrası yayımladığı kitabında yer alan diğer bir hicvinde bir iki siyasetçi tarafından yönlendirilen ve kimlikleri belli olmayan milyonların bir araya geldiğinde etkili bir güç olacağını ileri sürerek yönetici azınlığı itibarsızlaştırır:

30.000.000 bir çift göz olsa
Sana baksa

Gülersin.

30.000.000 bir çift el olsa
Seni alkışlasa
Sevinirsin.
30.000.000 bir çift ayak olsa
Vursa kıçına tekmeyi
Neylersin? (Oğuzcan, 1960: 74)

Şair, baskı kullanarak halkı ezen yöneticilere karşı kaleme aldığı meydan okuyan bir hicvinde de bugün yaşananların yarın bir tepki biçiminde geri geleceğini tehditkâr bir üslupla ifade eder:

Ulan siz yaşamaktan ne anlarsınız
İnsanlıktan, aşktan ne anlarsınız.
Tecrübe kobayları kadar
Akıl yok sizde
Bir asarım keserim tutturmuşsunuz
Ulan biz kasaplık hayvan mıyız
Ulan biz tahtakurusu muyuz
Beni öldürseniz
Çocuğum yarın çişini edecek mezartaşınıza
Ve kendi torunlarınız lânetleyecek sizi
Karartmayın dünyamızı yeter artık
Çekin çekin ufkumuzdan pis ellerinizi.
(Oğuzcan, 1960: 79)

"Biz Siz Onlar" başlıklı hicvinde Oğuzcan ezilen halkı fakir, sosyal imkânlardan mahrum ve muhtaç bir şekilde tasvir etmiştir. Şair bu olumsuzluğun tam karşısına da yöneten ya da yönetim gücünün imkânlarından faydalanan azınlığı yerleştirerek sık sık tekrar ettiği içeriğin bir örneğini daha vermiştir:

Bizim başımız kel
Bizim gözümüz kör
Bizim burnumuz sümüklü
Bizim torpilimiz yok
Bizim derdimiz var türlü türlü
Sizin saçlarınız vıcık vıcık briyantin
Sizin gözünüzde altın çerçeveli gözlük
Sizin elleriniz hünerli
Arkanızda dağ gibi dayınız
Altınızda Cadillac, sekiz silindirli
(Oğuzcan, 1960: 95)

Orhan Veli de ezen-ezilen zıtlığını mizah ve ironiyle işlemiştir. Onun meşhur "Vatan İçin"deki eleştirisi şöyledir: "*Neler yapmadık şu vatan için!/Kimimiz öldük;/ Kimimiz nutuk söyledik.*" (Kanık, 1973: 214). Şair, "Kuyruklu Şiir"inde ben ve sen ayrımını tek bir siyasi partiyi çağrıştıracak ayrıntılarla vermez. Konunun siyasi parti sınırından daha geniş bir perspektiften yorumlandığı şiirde gündelik hayat kesiti içinde zengin hemcinsine seslenen bir sokak kedisi üzerinden ideolojik anlamda örtük bir ezen-ezilen ayrımı yapılmaktadır:

Uyuşamayız, yollarımız ayrı;
Sen ciğercinin kedisi, ben sokak kedisi;
Senin yiyeceğin kalaylı kapta;
Benimki aslan ağzında;

Sen aşk rüyası görürsün, ben kemik

Ama seninki de kolay değil, kardeşim;
Kolay değil hani,
Böyle kuyruk sallamak tanrının günü. (Kanık, 1973: 222)

Kanık'ın yukarıdaki şiirin devamı ya da şerhi biçiminde okunabilecek dizelerindeyse ciğercinin kedisi ilk şiirde konuşan sokak kedisine cevap verir. Burada sermaye sahibi/tuzu kuru kesimin açlıktan bahseden herkesi komünist yaftasıyla damgaladığı ifade edilmiştir. Dizelerde tüm suçlarda "sol"un günah keçisi ilan edilmesi de yerilmiştir:

Açlıktan bahsediyorsun;
Demek ki sen komünistsin.
Demek bütün binaları yakan sensin.
İstanbul'dakileri sen,
Ankara'dakileri sen…

Sen ne domuzsun, sen! (Kanık, 1973: 222)

Oktay Rifat, benzer bir konuyu işlediği "Hürriyet" şiirinde özgürlük kavramının toplumdaki tüm sınıflar için geçerli olmadığını savunur. Kediler yerine zıt tipler rolünde "Şehirli Ali Bey" ve "Köylü Kara Memiş"in yer aldığı dizelerde, sosyal hakların yönetici sınıfın kontrolünde olduğu iddia edilmiştir. Bununla beraber özgürlük talep eden grupların ezen/güçlü sınıf tarafından baskı altına alındığı vurgulanmıştır: "*Hadi ordan/ Hain-i vatan/ Sümüklü cenabet/ Hürriyet var bu memlekette hürriyet/* (…)*/ Bak Ali Beye/ Girer dilediği berbere/ Bir güzel tıraş olur/ Kimin karışmak haddine/ Hür çünkü herifçioğlu/ Hür oğlu hür/ Gelgelelim bizim Kara Memiş'in/ Hiç açma Kara Memiş'ten/ O köftehor da hür/ Hür işte baksana/ Bitleriyle hür/ sıtmasıyla hür/ Koştu muydu körpe gelini sabana/ Çatlak toprağın üstünde hür/ Hür mavi göğün altında*" (Horozcu, 2010: 166-167). Şair "Kervan" şiirinde de ezen-ezilen ayrımını bir köylünün ağzından dile getirir. İnsanların eşit olmasına rağmen hâkim sınıfın kendini her durumda haklı çıkarabileceğinin iddia edildiği dizelerde Anadolu, insanıyla beraber bir fakirlik tablosu içinde betimlenmiştir: "*Hepimizin ağzımız burnumuz var/ Hepimizin aklı/ Apaçık ortada işte/ O haksız bu haklı/ Biz yaya kalmışız bu kervanda/ Beyler paşalar atlı/ Dökülmüşüz yollara çoluk çocuk/ Kimisi kel kimisi bitli/ Bu toprak eski toprak dost toprak/ Tarlalar bereketli/ Bıngıl bıngıl çayırlarda kuzular/ Danalar etli/ Bize gelince işler çapan hemşerim/ İncirim yenmiyor sütlü/ Taş gibi mübarek kara somun/ Kirazlar kurtlu*" (Horozcu, 2010: 113). Oktay Rifat, "Pandispanya Reklamı"nda toplumun imkânlarından yararlanıp ezen/güçlü tarafa geçmeyi pasta benzetmesiyle somutlaştırmıştır:

"*Bir yiyen bu pandispanyadan/ Ruhçu olur/ Sanatçı olur/ Zehir misali/ Acı olur/ Hacı olur/ Hacivat olur/ Adam olur adam*" (Horozcu, 2010: 110).

Melih Cevdet, ezen-ezilen çatışmasına Garip şiirinde görülen anlatım araçlarıyla değinmiştir. Şair böyle dizelerinde çoğunlukla ironik bir dille hâkim sınıfın ağzından ezilenlere seslenir. Örneğin "Akıncı Ruhlar yahut Çalışan Kazanır" şiirinde kapitalizmin bilindik mesajlarından birini alaya alan Anday, "Çalışan herkes zengin olabilir." fikrinin saçmalığını okuruna sezdirmek ister. Satmak zorunda olduğu şişeler kırılmış bir gazoz satıcısı ile Amerikalı zengin Rockefeller'ın (1839-1937) yan yana geldiği dizelerde halkın kandırılma biçimleri ironiyle eleştirilmiştir: "*Metin ol oğlum gazozcu/ Dökülen gazoz/ Kırılan gazoz şişesi olsun/ Zararın hadi bilemedin/ Üç buçuk lirayı bulsun/ Bir hafta dişini sıkar/ Daha çok çalışırsın/ Yeter ki akıncı ruhun bozulmasın/ Girişim gücün azalmasın/ Rokfeller de böyle zengin oldu/ Çalışan kazanır oğlum gazozcu!*" (Anday, 1979: 261). Anday, "Hazineler İçindesin" şiirinde Mehmet isimli bir maden işçisine ironi diliyle seslenir. Zor şartlarda yeraltında çalışan madencilerin emeklerinin yerin üstündeki hâkim sınıf tarafından gasp edildiği fikrindeki şair, düşüncesini son dizelerde belirginleştirir: "*Mehmet/ Hazineler içindesin/ Bu toprağın altında ne var ne yok/ Kömür bakır altın demir/ Hepsi senin, hepsi senindir/ Çıkar çıkarabildiğin kadar/ Ne çıkarırsan/ Hepsi benimdir.*" (Anday, 1979: 314). Melih Cevdet, hâkim sınıfın sömürdüğü kitleye karşı beslediği hisleri tasvir ettiği "Medeniyet" şiirinde, zenginlere karşı nefret uyandıracak bir içeriğe yer vermiştir: "*Şu haline bak da utan/ Ne okuma bilirsin ne sayı/ Ne üstünde var ne başında/ Ne midende ne kursağında/ Bari gel de görgünü arttır/ Medeniyet öğren ayı/ Yemek masası nedir, peçete nedir,/ Çatal bıçak nedir gör!/ Giymek şart değil ya/ Ayakkabı gör, gömlek gör*" (Anday, 1979: 306).

Cumhuriyet sonrasında ezen-ezilen çatışmasını ironi ve mizah kullanarak hicveden isimlerden biri Metin Eloğlu'dur. Sermaye sahiplerini ve Türk burjuvazisini nefretle iğnelemiş Eloğlu, "Zurnanın Zırt Dediği Yer" isimli şiirinde bir "tatlı hayat" tablosu çizer. Şiirin ilk kısmında ironik bir sevecenlikle açgözlü burjuvalara mutlu hayat için gereken formülü veren Eloğlu, ikinci kısımda fakir halkın yaşantısını bir karşıtlık ögesi olarak kullanmıştır:

Bu dünya Sultan Süleyman'a kalmamış;
Ama size kalacak
Olur a, sultan Süleyman bilmemiş işini;
Ama siz bileceksiniz.

Şimdi de bir oda düşünün bakalım;
Halı, kilim hakgetire,
Ekmeğin, katığın lafı hiç edilmesin,
Otu ocağı bir kalem geçin;

Şöyle sizinle beraber üç beş kişi;
Öte yanı kördöğüşü.
Bir gün yaşamışsınız, ömrünüze bereket;
Akşam olmuş kendiliğinden;
Bir konağınız var dayalı döşeli;
Kapıda arabanız, oda oda mutluluğunuz;
Kadehte kuşsütü var, tabakta minaregölgesi…
Biraz da aşk masalı ekleyin bu düzene;
Eklediniz mi?
Oh, yaşamak ne güzel şeymiş be!
Güzeldir tabii…

Beş kişi uzanmış bir sedire,
Basıyorlar küfürü;
Kime?
Ne bileyim, ben kime…
Bu oda niçin mi yoksul?
O beş kişi yoksul da onun için.
Bu bayların, bayanların derdi ne mi?
Ne olacak: Memleketin dedi.
Peki ama, çaresi yok mu bu işin
Ha şöyle,
Düşünmeye alışın.

(Eloğlu, 2005: 61-62)

Eloğlu, "Hanımefendi" şiirinde, zengin bir kadına seslenmeye çabalayan fakir ve çaresiz bir koca aracılığıyla ezen-ezilen zıtlığından bahseder. Sistemin ve zenginlerin ezdiği fakir kocanın nefreti, ironi dilinin başarılı bir kullanımıyla ortaya konmuştur: "*Çekinmeyip de size içimi göstersem/ İçimde kin yok vallahi/ Mevsim demokrasi saat sekiz suları/ Hanımefendi karnım aç/ Size söylüyorum hanımefendi/ İçimde kin yok dedim duymadınız mı/ Ununuzu eledik eleğinizi astık duvara/ Tuzunuz kurudu mu hanımefendi/ Karım geçen perşembe öldü sağır mısınız/ Neden olacak veremden tabii/ Bakın gıcır gıcır bir gece saksıda zülbaharlar/ Birazdan ayışığı da çıkacak/ Ayışığı/ Eşşoğlueşek*" (Eloğlu, 2005: 95). Eloğlu, "Toprak"ta ise fakir halka öğütler vermiştir. Türkiye'deki hâkim sınıflara mensup kişilerle karşı karşıya gelindiğinde yapılması gerekenleri sıralayarak ezen-ezilen çatışmasına değinmiştir. Kin dolu şiirde, maddi güçlerini her şeyi elde etmek için kullanabilecek ahlaki açıdan çürümüş zenginlerin odunla dövülmesi bile teklif edilir: "*Belki Ada'daki köşkü üstüne yapacak/ Karısını kızanını peşkeş çekecek belki/ Ayaklarına kapanacak şöylelemesine/ Benim bildiğimse rüşvet teklif eder/ Şölenler adar rakılı makılı/ Kanma sakın/ Ense köküne vur bir odun/ Yüzükoyun kapaklansın deyyus/ İnsanını hor gördüğü/ Somununu haraca kestiği/ Bağımsızlığına diş bilediği/ Şu toprağı öpsün*" (Eloğlu, 2005: 86).

2.5. Bürokrasi ve Yozlaşma: Rüşvet, Dalkavukluk, Adam Kayırma

Türkçede ve pek çok dilde 'bürokrasi' sözcüğü iki anlama sahiptir. Bunlardan birincisi "*belli bir kademelenme (hiyerarşi) ile dizilmiş görevliler, memurlar;*" ikinci anlamı ise "*bir işin karmaşık bir şekilde, vakit ve emek israfına yol açarak yürütülmesi, kırtasiyecilik*" (Doğan, 2008: 234) demektir. Türk siyasi ve sosyal hayatının bürokrasi ile tanıştığı on dokuzuncu yüzyılda, Şemsettin Sami, kavramı "*aklâm-ı memûrîn ve rüesâsının hüküm ve nüfûzu*" (Ş. Sami, 1299: 255) olarak tarif etmiştir.

Şemsettin Sami'nin açıklamasında sözcüğün anlamının devletteki işleyişten çok memurlar, yönetici sınıf ve güç ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı dikkati çekmektedir.

Max Weber (1864-1920), modern örgütlü davranışın odak noktası olarak gördüğü dairelerin ve bürokrasinin yazılı belgeler ve memurların sürekli olarak yaptıkları işlemlerin bileşiminden (Weber, 2006: 44) meydana geldiğini ifade etmiştir. Pek çok düşünür ve akademisyenin bürokrasi hakkındaki saptamalarında bürokratik oluşumların adaletsiz, mantıksız, ağır, hantal ve işlevsiz olduğu vurgulanmıştır. Bürokratik yapılar kendine has güce, karaktere ve iç işleyişe sahiptir. Bu özerklik ve sistemdeki güç ilişkileri, devlet teşkilatında çoğu zaman usulsüzlüklerin ve yozlaşmanın doğmasına neden olmuştur. Sistem içindeki bazı kişiler, yükselme ve refaha erme amacıyla özellikle üstleriyle kişisel ilişkilerini güçlendirip "sosyal sermaye" sahibi olmaya çabalamışlardır. Bu tutum, hukuk ve adalet yerine kişisel bağlantılara dayalı çarpık bir ilişkiyi ve beraberinde "dalkavukluk", "adam kayırma" ve "rüşvet"i doğurmaktadır.

Sıralanan olumsuz hâller Cumhuriyet'in ilanından sonra ortadan kalkmamış ve hiciv şiirlerine yansımıştır. Bürokrasiye dair yergilerde siyasetçilerden çok bir zihniyet ve memur sınıfı hedef alınmaktadır. Çünkü siyasetçiler belli bir dönem için yönetime gelirken bürokratlar uzun süre görev yapmakta ve devlet mekanizmasının işleyişi memurlar tarafından yürütülmektedir.

Halil Nihat Boztepe, Ankara'dan maddi-manevi kazanç elde etmiş şahısları da hicvettiği "Cumhuriyetnâme" adlı şiirinde yeni rejimin görünürde devlete bağlı ve çalışkan bürokratlarının aslında birer "dalkavuk" olduğunu söyler: "*Başlayıp alkışa şakşakçı fırıldakçıbaşı/ Görünür âleme gayretver-i cumhuriyet*" (Boztepe, 1924: 44). Şair, hemen aynı kelimelerle yazdığı bir diğer beyitte kendisinin bu düzene uymadığını anlatarak Ankara çevrelerini tekrar iğneler. Bu beyitleri yazan şair de 1927 seçimleriyle beraber Meclis'e girmiştir: "*Devre uysam olurum devlete şakşakçıbaşı/ Sade şakşakçı değil hem de fırıldakçıbaşı"* (Boztepe, 1924: 53).

Faruk Nafiz de devlet işleyişindeki yozlaşmayı iğnelemiştir. Oğluna ilerideki hayatında yararlı olacak bilgiler verdiği "Baba Öğüdü" adlı manzumesinde sistemi hicvetmiştir. Ters öğüt içerikli dizelerde düzenin adamı olmak gerektiği şöyle söylenmiştir: "*Çeneni yorma boş lâkırdılarla,/ Başkası ne derse onu tekrarla!*" (Çamlıbel, 1938: 9). Şair, başarılı olmak için

çalışmak yerine kişisel ilişkiler geliştirmenin gerekli olduğunu vurgulayarak bürokrasinin liyakat yerine şahsi ilişkiler üzerine kurulu yapısını eleştirmiştir:

Zaferin sırrını gel de benden kap,
Dediğim şeyleri yazmaz bir kitap:
Ya birkaç saylavla arkadaşlık yap,
Veya bir bakanla birader ol sen! (Çamlıbel, 1938: 10)

Şair "Dolayı" isimli manzumesinde de devlet düzeninde liyakatin hiçbir zaman geçerli olmadığını ve yükselmelerin her daim "adam kayırma" usulüne göre yürütüldüğünü iddia etmiştir: "*Yüzde kaç âkili gördün bu garip âlemde/ İyi bir mevkiye geçmiş hünerinden dolayı?/ Böyle dehşetle bakıp titreme istikbale,/ Sen de bir tahta geçersin pederinden dolayı.*" (Çamdeviren, 1941c: 6). Şair devlet dairelerinde sadece yükselmenin değil, vatandaş olarak herhangi bir iş yaptırmanın ve bir işe başvurabilmenin de şahsi ilişkilere bağlı olduğu fikrindedir:

İşiniz bitmiyorsa vardır elbet sebebi;
Bakanla aranızda acep sihriyet mi yok?
Ya tavsiyen eksiktir, veya hısım, akraban;
Kara hulyâya dalma: Bende ehliyet mi yok? (DO, 1948b: 585)

Bürokrasi düzenindeki alt üst ilişkisini "*Etekler bûs eylemekten serâpâ salyalanmıştır,/ Temiz bir tane dâmen bulmanın imkânı yok şimdi*" (Râsıt, 1948b: 791) dizeleriyle tasvir eden Abdülbâki Fevzi Uluboy, "Bir Dalkavuğun İtirafları" adlı manzumesinde Cumhuriyet döneminde çeşitli şahsi ilişkilerle refaha eren ikiyüzlü insanların genel davranışını anlatmıştır. Bu dalkavuk tipi, kendi hakkında "*Akıyor kîseme mademki papel âb gibi/ Dönerim ben dahi bostandaki dûlab gibi*" demektedir. Manzumenin devamında farklı özelliklerini anlatan dalkavuk aracılığıyla yozlaşmadan sorumlu tiplerin genel özellikleri yerilmiştir:

Saçlarım her ne kadar şimdi benim ak ise de
Yüreğim kapkara, sırtımdaki esvâb gibi

Çok mudur herkesi iğfâle çalışsam her gün
Çünkü oldum nice şeytan ile ahbâb gibi

Hile îmali için her gece ta fecre kadar
Uyanık durmadayım encüm-i bî-hâb gibi

Nerde bir kaz bulacak olsam işim yolmak olur
Sokarım burnumu her pisliğe mürgab gibi (Râsıt, 1948: 598)

Faruk Nafiz de bir manzumesinde devletin işleyişini, görevlilerin ağzından anlatarak iğneler. Müfettişlerin işin aslı yerine önemsiz ayrıntılara odaklanmaları, gereksiz harcırahlar, tembel ve görevinde başarısız memurlar yerine icraat yapmaya çabalayanların cezalandırılması, şairin rahatsız olduğu olumsuz bürokratik alışkanlıklardır:

Her zaman olmayacak işleri tedkik ederiz
Olacak işleri bir çengele talik ederiz

İbret alsın diyerek meskenet erbabı bütün
Çalışıp uğraşan insanları tensik ederiz

Yollarız önce müfettişleri tahkikata
Yol bulup sonra müfettişleri tahkik ederiz

Yollasak bir yere üç beş mütehassıs mutlak
Sekiz on meşgalesiz yolcu da terfik ederiz (DO, 1948c: 705)

Hammamîzâde İhsan da, dalkavuk memurları yermiştir. Şaire göre bu olumsuz tiplerin özelliği yönetime kim gelirse gelsin çıkarlarını ve kazançlarını korumakta yetenekli olmalarıdır. Şair bu hâli okurun zihninde belirginleştirmek için hancı ve yolcu benzetmelerine başvurmuştur:

Yedin artıkları, meclisteki âzaya hemen
Salladın hayli kavuk, bezmin olup dalkavuğu
Seni rânâ biliriz ötme, horozlanma bize
Hancının yolcu yüzünden geçinir her tavuğu (Hamamoğlu, 1948: 8)

Değişen yönetimlere uyum gösterebilmeye dayalı dalkavukluk alışkanlığını hicveden Hammamîzâde, başka bir sorunu da tembellikte görmüştür. Bizde orijinal düşünce üretilmediğini iddia eden şair, bunun yerine hep eleştiri ve konuşmaktan ibaret bir davranış şeklinin yaygınlığından yakınmıştır:

Hani meydanda eser, lâfla değirmen mi döner
Dereden kurbağalar ses çıkarır vakvak ile
Bizde yok fikr-i âlâ, lâf atarız subh ü mesâ
Leyleğin bâdihava ömrü geçer lâklâk ile (Hamamoğlu, 1948: 8)

Bozuk devlet düzeni hakkındaki yergiler yönetimler değişmesine rağmen devam etmiştir. Bu bağlamda 1950 sonrasında da önceki döneme dair yazılmış içeriklerin tekrar ettiği görülmektedir. *Mizah* dergisinde 1950 seçimlerinden kısa süre sonra yayımlanan bir pastişte, Ziya Paşa'nın söyleyişiyle bir yandan vurgunculuk öte yandan emek yerine unvanlara dikkat etme hastalığı ironi kullanılarak şöyle hicvedilmiştir:

Âyinesi lâftır kişinin fi'le bakılmaz
Şahsın görünür rütbesi unvân üzerinde

İnsanlara vurgun yakışır verse de rüşvet
Yardımcısıdır muhtekirin çünkü ticaret (İmzasız, 1950b: 1261)

Dizelerinde devlet mekanizmasını sıkça eleştiren bir isim de Namdar Rahmi Karatay'dır. Şair, oğluna verdiği öğütlerde susmak ve düzene uymak gerektiğini belirtmiştir. Taşın altına elini sokup yanlışları göstermeyi tehlikeli bulan Karatay, bu tip davranışların beklenmedik bir anda kişinin kariyerine zarar verebileceğini iddia etmiştir:

Ne tilkiye eğri bak, ne de kurtlarla yarış,
Ne etlisinden bahset, ne sütlüsüne karış!
Ağzını açık korlar sonra senin bir karış!
Nene gerek elin üç keçisi, beş koyunu,
Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu! (Eşekarısı, 1940: 5)

Şair, bir başka taşlamasında insanın sadece çıkarı olabilecek kişilerle ilişki kurması gerektiğini vurgulayarak ast üst ilişkisinin çarpık bir nitelik gösterdiğini işaret eder. Karatay'a göre Cumhuriyet'le beraber yeni bir devlet kurulup inkılaplar gerçekleştirilmiş olsa da değişim yalnızca görünüştedir:

Kendinden küçüklere sakın gösterme meyil,
Baş sallamayı öğren, büyük önünde eğil,
Sallanır şapkayla da, baş hep kavukla değil,
Eski kavuklar şapka, firaklar eski aba,
Perşembedir Perşembe, Çarşambadır Çarşamba (Karatay, 1954: 28)

Bürokrasi içindeki çarpık düzen ve ilişkilerin kısa vadede göze görünür etkileri mevcuttur. Böyle davranışların uzun süreli etkisiyse düşüncenin kısıtlanması ve fikir üretme yerine biat kültürünün yerleşmesidir. Namdar Rahmi bu sorun hakkındaki bir taşlamasında üstleri tarafından beğenilmek isteyen birinin "köle" gibi davranmak zorunda olduğunu iddia etmiştir:

Bir kapıya kul olurken benliği silmek gerek,
Efendinin dileğini lep demeden bilmek gerek,
Her nimeti, her hikmeti sözünde bulmak gerek,
Canla başla kul olursan efendin hayran olur,
İki gönül bir olunca, samanlık seyran olur. (Karatay, 1954: 56)

Amatör şairlerden Abdullah Çağlayan'ın hakkında soruşturma açılmasına neden olmuş "Salla Başını Al Maaşını" adlı manzumesinde de ters öğüt aracılığıyla memurların bürokrasi içindeki davranış şekilleri eleştirilmiştir:

Bir kalantor görünce yerlere kadar eğil
El pençe divana dur, bu şerefsizlik değil
Uşaklığı meziyet, riyayı fazilet bil;
Ne derlerse huuu… diye salla hemen başını
Gerdan kır, belini bük al gitsin başını. (Çağlayan, 1950: 10)

Siyasetçileri sık sık hicveden Aziz Nesin, belli bir kişiye odaklanmadan bürokrasi düzenindeki işleyişin kusurlarını da hedef almıştır. Şu dizelerde yöneticilerin çevresindeki yardımcıların "şakşakçı" olduğunu söyleyen yazar bu hâlin sistemin bir gereği olduğunu da belirtmiştir:

Başka hiçbir çare yoktur, kurtuluş hay hay demek,
Rahat etmek istiyorsan var mıdır şak şak gibi.

Her ne emreylerse, ses yok, çıt çıkarmam dinlerin.
Radyomuzda söylenen akşam sabah vak vak gibi.

İstiyorsan kadrin artsın, hem de görmek itibar,
Muteber meslek mi vardır dalkavuk olmak gibi? (Falan Filan, 1954a: 6)

Aziz Nesin, *Akbaba*'daki bir taşlamasında DP'nin yönetime gelmesinin ardından hiçbir şeyin değişmediğini iddia ederek ironi diliyle düzelmeyen alışkanlıkları hicvetmiştir. Dizelerde, "Demokrasi" sözünün sık sık telaffuz edildiği yeni iktidar döneminde düzenin hâlen el etek öpme alışkanlığı üzerine kurulu olması eleştirilmektedir:

Dil aşınmaz, el etek öp, az eğil,
Eski devir geçti artık, laf değil
Maksadımız külah kapmak, iyi bil:
Demokrasi, memokrasi demekten
Neler geldi, neler geçti felekten!... (Falan Filan, 1954c: 11)

Aziz Nesin, "her devrin adamı" ağzıyla kaleme aldığı dörtlüklerdeyse çıkarcı tiplerin davranışını ironik diliyle yerer. Değişen zaman ve şartlara rağmen gemisini yürütmeyi başaran bu tip, zihniyetini ve çalışma şeklini okurlarla şöyle paylaşmaktadır:

Nedir bilmem helâl, haram... Ben bu huyu bırakamam: İktidarda kim olursa.
Olsun yeter cepte para. Giden ağam, gelen paşam!... Huzurunda iki katım.
O gün başta her kim varsa, Demokratla demokratım. İster olgun, isterse ham,
Onunladır benim aram. Muhalifle bir kıratım. Giden ağam, gelen paşam!...
(Falan Filan, 1957b: 8)

27 Mayıs darbesinden sonra yayımlanan bazı hicivlerde bir yandan DP yöneticileri diğer yandan da bu dönemde görev yapmış bürokratlar önceki zamanlara göre hakaret

seviyesindeki kelimelerle hicvedilmiştir. *Akbaba*'da yayımlanan şu mizah şiirinde çoğu örnekte dile getirilen fikirlerin bu defa sert bir tonla tekrar edildiği görülmektedir:

Gelen ağasıdır,
Giden paşası!
Her iktidarın
Şa, şa, şası!
Zilli maşası!...
O, her devletlinin
Her yağlının, her etlinin
Sırtındaki bittir!
O ne utanmaz,
O ne arlanmaz,
O ne maskara,
O ne on parmağı kara,
O!..
O ne kuyruklu yalan,
O ne kuyruksuz ittir!
(Portreci, 1960: 8)

Ümit Yaşar Oğuzcan, 27 Mayıs sonrasında yayımladığı hicvinde her döneme ve duruma göre dönüşebilen bürokrat tipinin devrana uyabilmek için yapabileceklerinin sınırı olmadığını iddia etmiştir. Şaire göre yetenekli bir dalkavuk, karşısına çıkan tüm engelleri aşabilir. Oğuzcan, bu fikrini mübalağaya başvurarak şöyle savunur:

Sen ne yaman adamsın Mustafendi
Her taşın altından kalkarsın
Her işin üstesinden gelirsin
Azrail gelse canını almağa
El öpersin
Etek öpersin
Rüşvet verirsin
Sonra bir torpil patlatır
Cennet-i âlâya girersin. (Oğuzcan, 1960: 44)

2.6. Eskiye Özlem ve Yozlaşmadan Şikâyet

Toplum içindeki insan, kendi kimliğinin şekillendiğine inandığı zaman dilimine başka bir deyişle kuşağa aşinadır. Ama sosyal hayat içinde farklı kuşaklara mensup bu insanlar beraber yaşamaya mecburdur. Kuşakların kendi zihnindeki çerçeveler dahilinde yaşamaya yatkın olması sonucunda da anlaşmazlık ve çatışma ortaya çıkmaktadır. Kuşak çatışmalarında yeni neslin başlattığı ve parçası olduğu değişim eskiler tarafından yozlaşma/dejenerasyon terimleriyle adlandırılabilmektedir.

Yozlaşmadan bahsedilen hicivlerde sevilen, makbul bir "dün" ve nefret edilen "bugün" zıtlığı nettir. Örneğin Abdülbâki Fevzi 1923'te yayımladığı "İsterler" redifli hicviyesinde "niteliksiz"leşmeden bahsetmiştir. Şair, tüm kötü huy ve nitelikleri beraber andığı dizelerinde insanın ahlaki tarafına ilgi gösterilmediğinden yakınıp ikiyüzlülüğün alıp yürüdüğünü ifade ederek "bugün"ü değersizleştirmiştir:

Yazık yazık ne meziyet, ne sanat isterler
Hemîşe her işe ehl-i cehalet isterler

O, sây ü gayreti terk et ki yok talebkârı
Bu kârgâhta ancak atalet isterler

Temâyülâtı zamanın riyaya, sümayadır
Ne istikamet ararlar, ne iffet isterler

Hamâkat, acz ü terâhi medâr-ı rifat olur
Ne fenne râgıb olan var, ne hikmet isterler (Uluboy, 1339e: 4)

Modern zamanların toplum yapısında ortaya çıkardığı önemli değişimlerden biri de ferdiyet bilincinin artması ve buna bağlı olarak bencilliğin, "kendi gemisini yürütme"nin değere binmesi hatta bir zorunluluk hâline gelmesidir. Halil Nihat Boztepe, "İfade-i Hâl" adlı manzumesinde bu değişim sonucunda doğmuş yeni davranış şeklini hicveder. Ters öğüt üslubuyla yazılmış dizelerden alıntılanan şu parçada şair, çağdaş (!) insanın çevresini yozlaştıran davranış biçimini kendi bakış açısından tasvir etme çabasındadır:

Hicâb ü ârı terk et olma mahcub!.
Olur mahcûb olanlar çünkü mağlûb…
Değil ârif olan irfâna meclûb!
Açıkgöz ol ki derler sonra meczûb!
Kalırsın köşe-i nisyânda menkûb! (Boztepe, 1925: 4)

Pek çok dizesinde manevi ve sosyal hayata sert eleştiriler yöneltip geleneği sık hicveden isimlerden Neyzen Tevfik'in 1948'de yazdığı bir kıtasında geçmişi bugüne yeğleyen bir şair ile karşılaşılır:

Çürüdü memleketin iç yüzü çöktükçe temel,
Şimdilik harice karşı yerimiz olsa dahi,
Yüzümüz yok bakacak kabrin ecdadımızın
Tükürür zannederim çehremize tarihi. (Kolaylı, 2009: 88)

Fazıl Ahmet Aykaç da yozlaşma ve kuşak çatışmasını dizelerine taşıyıp mizah yoluyla başarılı bir eleştirel söylem üretebilmiş isimlerdendir. Şair modern zamanlarda rastladığı insan tipinin davranışlarını çok tutarsız bulmakla beraber yeni kuşakla beraber düşünce dünyasındaki niteliksizliğin iyiden iyiye etrafı sarmasından yakınmaktadır:

Madem zekâ tarlasına üşmüş birçok çekirge
Tanrım bizi bin âfetten yine sen tut, esirge!
Niceler var şu zamanın kalburunda eleme
Yaptıkları nedir ancak? Şamatayla meleme! (Aykaç, 1952: 34)

Modern insan güçlü ve muktedir olmak için her daim toplum içindeki çatışmanın "kazanan"ı olmak zorundayken bu sözde başarı hikâyesinde, doğa üzerinde kurulmuş hâkimiyet de önemli yer tutmaktadır. Fazıl Ahmet, dizelerinde insanın düştüğü hali, doğanın asıl parçası toprağın ağzından tasvir eder:

İnsanoğlu, sen ancak utanmaz bir sefilsin!
Evet busun âlemde, başka bir şey değilsin!
Kısacası bir köpeksin, hem de uyuz bir köpek
Bütün işin havlamak, sonra yatıp sürünmek! (Aykaç, 1952: 136)

Hep daha fazlasını istemek, modern insanın bir diğer özelliğidir. Fazıl Ahmet'in "Konser", adlı manzumesinde "daha çok" için mücadele etmekten zevk duyan insan tipi hicvedilir ve açgözlülüğün ortaya çıkardığı ahlaksızlığın olumsuz etkileri eleştirilir:

Hırsın eli altında zekâ sanki topaçtır
Vicdanımızın tarlası güya ki kıraçtır.
Torbayla hakaret gene her ağza tıkaçtır
Bin türlü yalan şimdi kaçık başlara taçtır. (Aykaç, 1952: 51)

Fazıl Ahmet Aykaç, Tevfik Fikret'i andığı bir şiirindeyse yozlaşmanın ve nesil farklılığının yaşlılar üzerindeki yabancılaştırıcı etkisinden bahsetmiştir. Şairin kendini bir parçası olarak görmek şöyle dursun iğrenerek baktığı yeni zamanlar ona göre soylu ve ahlaklı davranışların uğramadığı bir yerdir:

Neler gördük, neler gördük de yüz bin kere tiksindik
A üstadım bu devranın keriminden, hasisinden!

Nasıl girsin nezahet her yanından pas tutan devre
Nasıl çıksın necabet kanserin tab-ı hasisinden (Aykaç, 1952: 82)

Taşlama dizelerinin büyük kısmını yaşadığı talihsizliklerden beslenerek kaleme almış isimlerden Namdar Rahmi Karatay, yozlaşmaya değinirken vadedilen ve gerçekleşen arasındaki farktan söz açar. Şairin burada ele aldığı sorun, yeni düzenin görünüşte farklı ama düşüncede eskiyle aynı nitelikte olmasıdır:

Yeni güneşler doğdu, yeni mâbet yapıldı,
Eski putlar yıkıldı, yenilere tapıldı,
Herkes geceler gündüz oldu diye kapıldı,
Sanmayın gönüllerden eteği çekti elem,
Devran yine o devran, âlem yine o âlem (Karatay, 1954: 32)

Namdar Rahmi'ye göre yeni zamanlarda insanlar "akçe"yi her şeyin üzerinde tutmaktadır. Şair bu fikrini belirginleştirebilmek için para uğruna kutsal değerlere ihanet edip köleleşebilecek insanların hâllerini somutlaştırır:

Hep paradır her tarafta taptığımız hak diye,
Bu kuvvetle gösterirler karayı da ak diye,
Emretsinler yıkacağız Beytullah'ı yak diye,
Uzatırız boynumuzu, kelepçeyi tak diye,
Hakkı dahi vuracağız, yeter densin, vurulsun,
Al kaşağı, gir ahıra, yarası olan kocunsun (Karatay, 1954: 52)

Yeni zamanlarda devlet memurlarının sergilediği davranışlar da Namdar Rahmi'nin ele aldığı konular arasındadır. Karatay, Cumhuriyet sonrasında devletten geçinen ve haksız kazanç sağlayan memurların topluma ait kaynakları kurutup halkın sırtına bindiklerini iddia eder. Şair bu durumu çok normal kabul ederek yozlaşmış sistemin zimmete para geçirme gibi bir suçu bile normal kabul edebileceğini belirtir:

Filân yüz, elli, bin almış,
Öteki üç yüz bin çalmış,
Hazine tam takır kalmış,
Devlet yeni salgın salmış,
Elbet vermektir gereği,
Yağma Hasan'ın böreği. (Karatay, 1954: 63)

Hüseyin Rifat bu konu hakkındaki hicivlerinin birinde ikiyüzlü davranışların insan karakterini eriten bir niteliğe sahip olduğunu iddia eder. Şaire göre modern dünyanın zafer basamaklarını tırmanmak uğruna karakter hastalıklarına tutulmaktansa köpek gibi havlamak daha iyidir:

Çıktım insanlıktan etmem lâf ben,
Gelmiyor zirâ elimden tavlamak;
Hep riyâkarla görüşmekten ise
Bence evlâdır köpekçe havlamak! (Işıl, 1939: 1)

Yusuf Ziya 1958'de *Akbaba*'da yayımladığı manzumesinde Ruhsatî'nin sözcüklerini kullanarak DP iktidarında ortaya çıkmış yeni zenginleri hicveder. Şaire göre niteliksiz kişiler hak etmedikleri yerlere gelmiştir. Bu gösteriş meraklısı türedi zenginler karmaşık bir sosyal tablonun parçalarıdır:

Kürklü palto giymiş dünkü ipsizler
Kalaydan parlıyor nice dipsizler
Tutmuş piyasayı hem edepsizler
Kuzu belli değil, kurt belli değil! (Çimdik, 1958: 4)

Akbaba'da çıkan ironik bir manzumedeyse çıkar peşindeki tiplerin duaları okurlarla paylaşılmıştır. Daha çoğunun peşindeki bu tatminsiz insanların tek geçer akçesi maddi kazançtır. Dizelerin kavuştak kısmında kullanılan atasözü aracılığıyla da bu açgözlü kişilerin kural, yasa ve günah tanımaz karakterleri yerilmektedir:

İzhar eyle kudretini,
Fehmedelim hikmetini,
Çeşit, çeşit nimetini,
Önümüze ser Allahım.
Haram, helâl ver Allahım.
Kulun durmaz yer Allahım!... (Nuri Baba, 1959: 5)

2.7. Gayrimüslimler

19. yy.la beraber kuvvetlenmeye başlayan milliyetçilik rüzgârları Osmanlı İmparatorluğu'nu da derinden etkilemiştir. Bünyesinde farklı etnik ve dinî kimlikleri barındıran devlet, bu yüzyılı isyanlar, savaşlar, toprak kayıpları içinde yaşadığı çeşitli siyasi ve askerî krizlerle geçirmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı boyunca yaşanan çeşitli gelişmelerse dinî azınlıklara özellikle Ermeni ve Rum vatandaşlara karşı bir tepki doğmasına neden olmuştur. Bu tepkinin Cumhuriyet sonrasında da devam ettiği görülmektedir.

Mizah edebiyatında gayrimüslimlere dair pek çok karikatür, fıkra ve hikâye kaleme alınmıştır. Yazı ve karikatür kadar sık olmasa da bu konuya dair mizah dizelerine rastlanmaktadır. Folklorik tipler olarak Yahudilerin hep paragöz, cimri ve ticaret erbabı şeklinde tasvir edildiği, Ermeni ve Rumların da içki ve eğlenceyle beraber anıldığı görülmektedir. Dizelerin bir kısmındaysa azınlık vatandaşları şive taklitleri aracılığıyla mizaha konu olmuşlardır. Özellikle Osman Cemal Kaygılı'nın bu tip dizeleri vardır. Sosyal sorunlar açısından, Lozan görüşmeleri, ülke dışına çıkan ve kaçak olarak geri dönen gayrimüslimler, Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül Olayları'nın 1923-1960 arasında öne çıktığı söylenebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanan dizelerde Ermeni ve Rumlara karşı savaşın yarattığı gergin havayla bağlantılı bir tepki mevcuttur. Örneğin 21 Mayıs 1923'te *Akbaba*'da yayımlanan bir manzumede çetin tartışmalar sonucunda tekrar başlamış Lozan Barış Konferansı bağlamında Ermeniler hicve konu olur. Konferans'ta zaman zaman Türk heyetinden Ermeniler lehine çeşitli haklar talep edilmiş ve gerek ilk görüşmelerde gerekse

ikincisinde Türk heyeti bunları hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini ifade etmiştir. Mizah basını da bu bağlamda İsmet Paşa'ya baskı yapılmasına sert cevap vermiştir: "*İsmet Paşa'nın kaşı:/ Yüz bin Ermeni başı/ Sonra şunu bilin ki/ Para etmez gözyaşı…*" (Gaga, 1339: 2). Halil Nihat da "Kaside-i Vatan" manzumesinde gayrimüslimlere değinmiştir. Boztepe, Kurtuluş Savaşı'na destek vermiş I. Papa Eftim'in (1884-1968) (Pavlos Karahisarithis/Zeki Erenerol) ibadethane isteğine karşı çıkmış ve resmî görüşe de uygun olarak Rumlar için bir ibadethane açılmasını kabul etmeyip Musevi azınlık için ibadethaneler açılabileceğini belirmiştir:

Papa Eftim ne kadar vecd ile nutuk etse dahi
Olamaz Ankara şehrinde kilisa-yi vatan

Türk'ü incitmedi evlâd-ı benî İsrâil
Nice yaptırmalıdır onlara havra-yı vatan (Boztepe, 1924: 27)

Boztepe'nin dizelerinde I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı boyunca yaşananlara bir tepkinin mevcut olduğu görülmektedir. İsmet İnönü de Lozan'da azınlık meselesine değinirken Rum ve Ermenilerin yaşadıklarının kendi tutumlarının bir sonucu olduğunu ifade etmiş ve Musevilerin devletle hiçbir sorunları olmadığını aktarmıştır.

Azınlıklar hakkındaki tepkiler zaman zaman şiddeti değişmekle beraber devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyasal alanda Musevilere daha az tepki gösterilmesine rağmen mizah dünyasında folklorik bir öge olarak Yahudi tipi yer almıştır. Böyle dizelerde sert bir ton bulunmaz; çoklukla gölge oyunu ve geleneksel edebî türlerden bilindik Yahudi tipi tekrar edilir. Osman Cemal, Yahudi bir satıcının müşterisini ikna etme çabasını manzum olarak şöyle anlatmıştır: "*Sizin ramazansa bezin hamursuz,/ Alacaksan al be, haydi… uğursuz!/ Evet biliyorum, suratı nursuz,/ Ama ucuz satar bezin Topsakal!*" (Kanber, 1340: 4). Osman Cemal mübalağalı bir manzumesinde de Yahudi tipinin zenginlik hikâyesini anlatırken Musevilerin cimriliğini belirgin hâle getirmiştir: "*Milyoner oldu David,/ Satarak çakmak, kibrit,/ Yice yündüz tıkınır:/ Sade suya bol tirit!*" (Kanber, 1340c: 3). Hammamîzâde İhsan, 1928'de kaleme aldığı "Diyerek" isimli manzumesinde Şinasî'nin dizelerinden iktibasla Yahudilere de değinir. Şair, eskicilik mesleğiyle tanınmış Yahudilerin inkılaplar sonrasındaki toplumsal değişme içindeki yerlerini sorgular: "*Yeter 'bu tâze maârifle eskiler almak'/ Mişon mişon diyerek ya Kohen Kohen diyerek*" (İsen-Canım, 1989: 307). Abdülbâki Fevzi Uluboy *Akbaba*'da yayımladığı uzun bir manzumesinde azınlıkların durumundan söz açmıştır. Şair yeni kurulan devlette zor şartların sadece Türkler için geçerli olduğunu; azınlıklarınsa savaş sonrasında eskiden olduğu gibi ticaretin imkânlarını kullanmaya devam ettiklerini ifade

etmiştir. Kendisi de içki deposu işleten Uluboy, alkol satan azınlıkları fikirlerine örnek olarak göstermiştir. Dizelerde karşılaştırma da yapılarak imkânsızlıklar içindeki Mehmetçik ve rahat şartlar altında yaşayan gayrimüslim tüccarlar arasındaki fark ortaya konmuştur:

Türk iken, Türk'ü alıp yanına ikdâr etmez
Kollanır Ermeni Rum ehl-i ticâret elân

Satarak üç yüze âdi rakının okkasını
Küpü doldurdu tamamen Salamon, Yorgi, Vâhân

Yine onlar kurulup faytona seyrân ediyor
Yine onlar yiyor et, baklava, helva, rafadan

Nazar et hâline Mehmetciğin, ekl eylediği
Kuru ekmekle beraber ya sarımsak ya soğan (Uluboy, 1340d: 2)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında hem siyasi basında hem hiciv ve mizah alanında üzerinde durulmuş başka bir konu da yurt dışına firar ettikten sonra ülkeye dönmeye çabalayan azınlıklar ve bunların rüşvet verdikleri Türk yöneticilerdir. (bkz.: Firari Azınlıklar Meselesi ve Kılıç Ali-Celâl Nuri İleri Kavgası)

Tek Parti Dönemi'nde gayrimüslim vatandaşların etkilendiği resmî bir uygulama da Başbakan Şükrü Saracoğlu yönetiminde konmuş Varlık Vergisi'dir. Devlet gelirlerini arttırma amacıyla ağırlığı azınlıklara yüklenecek bir servet vergisi olarak kararlaştırılan Varlık Vergisi, dönemin basın dünyasında takdir edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yokluk içinde istifçiler, vurguncular şiddetle ve nefretle eleştirilirken Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Cahit Yalçın, Yunus Nadi, Ethem İzzet Benice, Zekeriya Sertel gibi farklı siyasi düşüncelerdeki yazarların vergi kararını desteklediği görülmektedir. Vergi, 11 Aralık 1942'de mecliste kabul edilmiş ve 1943 Eylül'üne kadar toplanıp sonra kaldırılmıştır. Ödenmemiş borçlar da 1944'te silinmiştir. (Kafaoğlu, 2005: 57-62) Bu vergi Türkleri de kapsamasına rağmen uygulamada maddi yük gayrimüslim azınlığın sırtına yüklenmiştir. Kendilerine çıkartılan vergiyi ödemeyi reddeden vatandaşlar Erzurum'un Aşkale ilçesine zorunlu askerlik göreviyle yollanmış ve burada çeşitli işlerde çalıştırılmışlardır.

Verginin siyasi gazetelerde olduğu gibi mizah basınında da olumlu karşılanıp desteklendiği görülmektedir. Örneğin Faruk Nafiz, 3 Aralık 1942 tarihli *Karikatür*'deki manzumesinde gelişmeleri sevinçle karşılayıp sorunu azınlıklar değil fakir halk bağlamında yorumlamıştır. Şaire göre İkinci Dünya Savaşı'ndaki zor günlerde mutlu bir hayat süren vurguncuların artık bedel ödemeleri gerekmektedir:

Resmî lisanda ismi onun varlıktır amma
Hususî lehçemizde bahtiyarlık vergisi!

Ne mağrur vurguncular göreceğiz yakında
Servetinin var diye bir milyarlık vergisi!

Keşke benim de olsa hanlarım, dükkânlarım,
Razıyım olsa hatta bin tomarlık vergisi! (Çamdeviren, 1942e: 6)

Aka Gündüz de Varlık Vergisi hakkında hicivler yazmıştır. Yazar, 31 Aralık 1942'de *Akbaba* sayfalarında çıkan manzumesinde dönemin diğer isimleri gibi karara olumlu yaklaşır. Ona göre Varlık Vergisi, azınlıkların elindeki sermayenin Türkleştirilmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda gayrimüslimlerin karşısına yerli ve karşıt bir figür olarak Vehbi Koç'u çıkartır:

Neme lazım Karabetlerle Vitoller Yaniler
Çok değil bir kere dünya bana meydan olsa
Yaşasın Vehbi Koç'um şanlı yiğit Ankaralım
Az mıdır rehber-i yardımcısı yezdan olsa (Serkenkebin, 1942a: 4)

Aka Gündüz 11 Şubat 1943'te *Akbaba*'da çıkan manzumesindeyse vergi borcu sebebiyle Aşkale'ye gönderilenleri hicveder. Yazar, ironiye başvurarak zorunlu askerlik kapsamında kış şartlarında çalıştırılanların vaziyetten memnun olduğunu ileri sürer. Böylece borcunu ödemeyen azınlıkların cezalarını çekeceği düşündürülmektedir. Aka Gündüz ayrıca geride kalanlara da tehditkâr bir üslupla seslenerek onları da benzer bir sonun beklediğini söyler:

Gecikenler üzülmesin, çok yer hazır bekliyor,
Havalar da kar üstüne durmadan kar ekliyor…
Şeref olsun diye -dostlar buralara göçeli-
Çakallar bir bando kurmuş, kurtlar iki keçeli!
Kim demiş ki arabayla toprak çekmek bir yükmüş,
Yarmalarda taş kırmanın fazileti büyükmüş!
İnanmayın derlerse ki Mişon dondu sıcaktan,
Alimallah sayın ayaz daha keskin bıçaktan!
(…)
Durumundan herkes memnun, hepsi olmuş hamarat,
Tâ…uzakta sırıtıyor gibi durur Ararat!
Beyoğlu'ya çok çok selâm ediyorlar yürekten,
Yeni haber soruyorlar hamursuzdan, çörekten! (Serkenkebin, 1943: 6-7)

Aka Gündüz, yukarıda alıntılanan dizelerden bir hafta sonra yayımladığı manzumesinde de Aşkale'den bahsetmiştir. Burada hemen hemen aynı söylem mevcuttur. Zorunlu askerlik

hizmeti yapanların hiçbir zaman geri dönemeyecekleri ve hâllerinden duydukları memnuniyet (!) ironi kullanılarak tasvir edilmiştir:

Hepsi memnun yurt uğrunda alınan bu tedbirden,
Çalışırken şu türküyü söylüyorlar hep birden:
Curcuna makamından:
Al küreği, vur kazmayı, at kumu, çek yuvağı,
Yazık olsun eğer dümdüz edemezsek bu dağı!
Ana vatan bucakları sittin sene bizimdir,
Silindiri biz çekeriz, istemez iş ortağı! (Serkenkebin, 1943a: 6)

Varlık Vergisi'yle beraber azınlıkların maruz kaldığı bir diğer olay da DP iktidarında gerçekleşmiş 6-7 Eylül Olayları'dır. Türkiye-Yunanistan gerginliğinin yükseldiği bir döneme denk gelen 6 Eylül 1955'te İstanbul ve İzmir'de yaşayan gayrimüslimlerin mülklerine topluca saldırılmış ve yağma, tecavüz, yaralama, cinayet gibi suçlar işlenmiştir. Bu olaylardan sonra da Rumlar giderek artan sayıda Yunanistan, Avustralya ve Kanada'ya göç etmişlerdir. (Güven, 2005: 3-4) Bu olayın altında farklı sebepler yatmaktadır. Saldırıların görünürdeki tetikleyicisiyse Kıbrıs'taki Türklerle Rumlar arasında artan gerginlik ve Selanik'te Atatürk'ün evine bomba konulması olarak bilinmektedir.

Olaylardan yaklaşık 15 gün önce Yusuf Ziya'nın *Akbaba* sayfalarında yayımladığı dizelerden o günlerde basının gergin bir hava içinde olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü kadarıyla Ortaç, Yunanistan'ı ve Rumları ağır ifadelerle yerip Türkiye'nin dostluk için attığı adımları -karşı taraf anlamadığı için- gereksiz kabul etmektedir:

Cümle âlem bize dost olsa, şu Yunan olamaz!
Ne kadar sırmaya sarsak eşek insan olamaz!
Öyle bir kahbede elbette ki vicdan olamaz!...
"Kişi noksanını bilmek gibi irfan olamaz!" (Çimdik, 1955: 4)

6-7 Eylül'ün ardından çeşitli istifalar ve görevden almalar yaşanmıştır. Bununla beraber içerisinde komünistlerin de olduğu pek çok kişi tutuklanmış; fakat bunlar bir süre sonra serbest bırakılmıştır. Yassıada yargılamalarındaysa Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve dönemin İzmir Valisi Kemal Hadımlı, yaşananlardan dolayı suçlu bulunmuşlardır.

2.8. Sosyal ve Siyasi Hayat İçinde Kadın

20. yy.ın başından itibaren Batılı yaşam şartlarının aile hayatı ve kadınlar üzerindeki etkileri belirginleşmeye başlar. Değişimlerin yasal zeminde gerçekleşip toplum içinde kabul görmesiyse Cumhuriyet sonrasına denk gelir. Şüphesiz toplum, değişimleri yasalar kadar hızlı

ve net biçimlerde benimsememiş ve kadın hakları, kadınların yeri gibi konularda çoğunluğu erkekler tarafından yürütülen tartışmalar uzun süre devam etmiştir.

Cumhuriyet sonrasındaki hiciv ve mizah edebiyatında ama özellikle süreli yayınlarda kadınlar merkezde yer almaktadır. Fakat açıkça görülmektedir ki kadınların ele alınma biçimleri erkek çoğunluklu bir okur grubunun göz zevkine ve hayal dünyasına hitap etme amacına dayalıdır. Açık saçık giyinmiş, mini etekli, iç çamaşırlı, jartiyerli genç kız karikatürlerinin altındaki manzumelerde güzel kızların vasıfları, ada eğlenceleri, mevsimler ve güzellik, yaşlı eşlerini aldatan güvenilmez kadınlar vb. konularda manzumeler her haftanın değişmez içeriği gibidir. Özellikle Yusuf Ziya ve Necdet Rüştü Efe'nin böyle çokça manzumesi vardır.

Erkek egemen okur kitlesine sunulan bu kültürel "malzeme"nin dışında, sosyal hayattaki kadının hicve yansıma biçimlerine göre tablo biraz farklıdır. Sosyal hayat içinde kadınlara ve kadınların sorunlarına dair kaleme alınmış hicivlerin sayısı diğer tip örneklere nazaran azdır. Bunlarda kadınlar; erkekler tarafından toplumsal ilişkilerinde ezilmeleri, yeni kurulan devletteki konumları, sosyal ve gündelik hayattaki yerleri bakımından ele alınmışlardır. Kadınların Cumhuriyet öncesindeki vaziyeti için erkekleri ve toplumu suçlayan Neyzen Tevfik, "Ferdâ-yı Vahdet" şiirinde Hz. Meryem'den başlayarak kadınların toplum içinde hakarete uğrayıp aşağılanmasına ve dinin tüm bu ezilmeye alet edilmesine değinir. Kadınların şiddet görmesi, bir meta olarak alınıp satılmaları, namus kavramı, evlilik çeşitleri, hülle gibi kadın ve aile yaşamına dair ayrıntılar dizelerde hicvedilmiş başlıca toplumsal sorunlardır. Neyzen'in şiirindeki şu dizeler hem erkeklerin kadınlara reva gördüğü muameleyi özetlemekte hem de kadınlarda zaman içinde kaçınılmaz olarak doğacak nefreti düşündürmektedir:

Bir izdivac-ı musannayla def'-i şehvet için,
Şu zen muhayyer alınmış senin elinde geçin.

Hakaret et, boşa, döv, söv, elindedir dizgin,
Bu kısrağın damarında fakat siyah bir kin,

Gezer, durur, uyumaz ha, bütün gece dolaşır,
Bu intikamı kadınlık damarlarında taşır. (Kolaylı, 2009: 64)

Neyzen Tevfik, "Hoca" başlıklı manzumesinde zihninde kurguladığı bir yobaz tipini ağır sözlerle ve nefretle hicvederken bu tipin evliliğe bakışını da anlatır. Kızların

kendilerinden yaşça bir hayli büyük erkeklerle evlendirilmesini cinsel dürtülerini tatmine bağlayan şair, dinin buna alet edildiği fikrindedir:

Kadınlığın, o zavallı olan samiminde,
Yatar, fakat ne yapar ki girîve-i dinde.

On üç yaşında olan bir kızı nikâh ederek
Alır ve kendisi altmış yaşındadır, bu eşek.

İmam değil mi ya? Bunlar şeriat icabı
Mahallede ileri kim geğirse ahbabı.

Düğün, filan gibi şeyler o anda tayyolunur,
Mesâfirin kapısında zebaniler bulunur. (Kolaylı, 2009: 159)

Abdülbâki Fevzi de toplumda erkeğin kadını bir meta olarak görüp aşağıladığı fikrindedir. Heccav şair namussuz, tutarsız ve ahlaksız olarak gördüğü erkeklerin bu bakımdan hep kadından sorumluluk beklemesini doğru bulmaz. Uluboy, eleştirilerini Enderunlu Vasıf'ın dizelerinden de yararlanarak dile getirir:

Teneffür eyleyerek hep kadın, kadıncıktan
Sokak süpürgesi olmuş bir avrat isterler

O zevcler ki hıyânet edip dururlarken
Ne yüzle zevcelerinden sadakat isterler (Uluboy, 1339e: 4)

Cumhuriyet'in ilanıyla beraber, kadınların toplum hayatına karışıp karışmamaları durumu tartışılmış ve bu konuda bazı değişikliklere gidilmiştir. Buna göre kadınların ister lokanta, ister farklı tipteki içkili eğlence mekânlarında rahatça bulunmalarının önü açılmıştır. Türk ve Müslüman kadınların, Cumhuriyet sonrasında sosyal eğlence hayatının bir parçası hâlindeki gece kulüplerine ve içkili eğlence mekânlarına gidip buralarda içki, dans ve şans oyunlarıyla ilgilenmeleri erkek egemen toplum tarafından çekinceyle karşılanmıştır. Cumhuriyet'in ilanına az kala *Vakit* gazetesinde bu konuyla ilgili bir anket bile yayımlanmıştır.[89] "Kadınlarımızın Barlara Gitmeleri ve Sahneye Çıkmaları Doğru mudur,

[89] 16 Ekim 1923 tarihli *Vakit*'te, kadınların durumlarıyla ilgili 5 soruluk bir anket yayımlanır ve okurlarından fikirlerini mektupla iletmeleri istenir. Sonraki sayılarda da bu konuyla ilgili düşünceler gazetenin sayfalarında yer alır: "*Son günlerde Türk kadınlarının barlara girip girmemesi, tiyatro sahnesinde rol alıp alamaması ciddi bir mesele şeklini aldı. Bunların lehine ve aleyhine fikirler var... Bu fikirleri tanzîm ederek halkın ekseriyetle ne düşündüğünü tayin edebilmek için bugün bir anket açıyoruz: 1. Ale'l-umum Türk kadınları alelalde dans öğrenmek için açılmış olan mekteplere devam etmeli midir? Etmemeli midir? 2. Kibar ecnebi ailelerinin devam edebildiği barlara Türk kadınlarının da girip oturması doğru mudur? Değil midir? 3. Ellerine vesika verilmiş kadınların umumi eğlence yerlerine devam etmelerine zabıta mümânaat etmeli midir? Etmemeli midir? 4. Türk kadınının tiyatro sahnesinde rol alarak oyun oynamasına müsade edilmeli midir? Edilmemeli midir? 5.*

Değil midir?" başlıklı bu anket mizah dizelerinde de cevap bulmuştur. Abdülbâki Fevzi: "*Kadın erkek beraber dans ederler şimdi bir yerde/ Utanmak kalmamış, yüzler misal-ı sahtiyân olmuş*" (Uluboy, 1340b: 3) derken köseleye dönmüş yüzlerden bahsederek bu tablonun ahlaksızlık olacağını söyler. 1 Kasım 1923 tarihli *Akbaba*'da anket çevresinde oluşmuş tartışmaya cevap niteliğinde çıkan bir manzumede çağdaş (!) hayatın kadınları yozlaştıran niteliği ironi yoluyla yerilir:

Nice asrî hanımlar,
Kırk yaşlarına kadar
Mutlak gitmeli bara!
Dansa çalışmalıdır,
Hatta alışmalıdır
Salonlarda kumara!
Ne ziyanı var canım,
Keyfi için bir hanım
Sarf edemez mi para?
Böylesinin kocası,
Olmaz cami hocası,
Varır elbet kibara!

(Devekuşu, 1339: 3)

1934'e kadar seçme ve seçilme hakları olmamasına rağmen kadınlar, Cumhuriyet sonrasında hem siyasi hem sosyal tartışmalara katılmışlardır. 1923 seçimleri öncesinde 3 Nisan 1923'te yapılan bir toplantıda Tunalı Hilmi Bey (1871-1928) kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasından söz açmış; fakat bu konu mecliste tartışılıp reddedilmiştir. *Vakit* gazetesinin söz konusu olaya dair de bir anket yayımladığı görülmektedir.[90] Bu tarihten kısa süre sonra, Henüz Halk Fırkası'nın mevcut olmadığı Haziran 1923'te, Kadınlar Halk Fırkası adında bir siyasi örgüt de kurulmuştur. Bu fırka, haziran ortasında Darülfünun'da toplanan "Kadınlar Şûrası"nda şekillenmiştir. Başkanı Nezihe Muhittin (1898-1958), ikinci başkan ise Nimet Remide'dir. Örgüt her ne kadar "fırka" adını taşıyorsa da ana hedefi siyasi nitelikte değildir. Onlara göre kadınlar açısından siyasal haklar er geç kazanılacaktır; ancak toplumsallaşma ve eğitim öncelikli olarak önem arz etmektedir. (Toprak, 1994: 6-7)

Bu gelişmeler yaşanırken kadınların seçme-seçilme hakkı konusunda mizah dergilerinde bazı hicivlerin çıktığı görülmektedir.[91] Bunlarda kadınların siyaset sahnesinde

---

Memnûiyyet hâlinde zabıta memurları kadınlara karşı men vazifesini ne suretle ifa etmelidir. Men muamelesi Masuniyet-i Şahsiye Kanunu'na muhalif midir?" (İmzasız, 1339d: 1).

[90] Gazetenin 17 Nisan 1923 tarihli sayısında "Vakit'in Yeni Anketi: Kadınları İntihâb" başlığıyla yayımlanan anket şöyledir: "*Kadınlar mebus intihâb edemiyorlar? Fakat erkekler kadınları mebus intihâb edemez mi?, Vakit bu hususta yeni bir anket hazırlamıştır.* (…) *Sualimiz şudur 1. Kanunumuz buna müsaittir; fakat telekkiyâtımız müsait midir? 2. Kadınlardan mebuz namzeti kim olabilir?*" (İmzasız, 1339f: 1).

[91] Bu konuyla ilgili düzyazılar da yayımlanmıştır. Kadınların milletvekili olması tartışmalarının yaşandığı sırada *Akbaba*'da çıkmış bir yazıda kadınlara çizilmiş sınırlar görülmektedir. Kadınlar tarafından dergiye gönderildiği kurgusuyla yayımlanan bu mektup biçimli mizah yazısında vekillik tartışmasının ortaya çıkmasının suçu Celâl Sâhir ve İzzet Melih gibi ismi aşk ve kadınlarla sık anılan edebiyatçılara atılarak mesele mizah düzlemine çekilir. Satırlarda kadınların yerinin ve ihtiyaçlarının farklı olduğu kadınların ağzından vurgulanarak böyle tartışmalara bir son verilmesi istenir: "*Ne o, kadınların mebûs olması yine mi ortaya çıktı? Rica ederiz muharrir bey, bu lakırdıyı ikide bir tazeleyerek bizimle alay edenler kimlerdir, Allah aşkınıza bize bildiriniz,* (…) *Bu mutlak o Celâl Sâhir olacak nanemollanın başının altından çıkmıştır. Alimallah, Celâl Sâhir değil, isterse İzzet Melih olsun, kimse bu dedikoduyu ortaya çıkaran takunya ile kafasını yaracağız. Erkekler bilmiş olsunlar ki biz*

"ev hanımı" davranışlarını devam ettirecekleri, meclisi eğlence yerine çevirecekleri ya da çok konuşup dedikodu yapacakları vurgulanarak mizah diliyle ince bir alay dile getirilmektedir. Denebilir ki bu dizelerin çoğunda kadınlar "çocuk" gibi görülmektedir. Örneğin Yusuf Ziya, 12 Nisan 1923'te konu hakkında bir manzume yayımlar ve ilk dizelerinde Tunalı Hilmi'ye şöyle seslenir: "*Tunalı!... Tarihe geçerdi adın,/ Millet Meclisi'ne girseydi kadın,*" (Ortaç, 1339c: 1). Şairin dizelerinde kadınlar Meclis'e dahil olsaydı ortaya çıkabilecek manzara tasvir edilir ve Meclis'in ciddiyetine uymayacak davranışların yaşanmaya başlanacağı komik ayrıntılarla belirtilir:

Güzeller isterdi her hafta avans,
Hacılar, hocalar öğrenirdi dans,
Havadis yayardı binlerce ajans,
Ne kadar yazık ki bizde yokmuş şans,

Ah eğer hanımlar mebus olaydı
İşleri yoluna koymak kolaydı!... (Ortaç, 1339c: 1).

27 Ağustos 1923 tarihli *Akbaba*'da çıkan bir manzume, kadın ve siyaset ilişkisinin o günlerde erkek zihnindeki karşılığı hakkında ipucu vermektedir. Dizelerde kadınların siyasetle uğraşmak yerine evlerinde oturmaları gerektiği anlatılırken henüz basit siyasi terimleri dahi bilmeyen bir ev hanımı tasvir edilir:

İşittim ki süt halam — *Demiş: Hiç uğramıyor,*
Bir süslü hırka yapmış! — *Geçende gittim biraz.*
Meğer yanlışmış balam — *Turp, kabak doğramıyor*
Siyasi Fırka yapmış!... — *Artık ev işi pek az!* (Taşkın, 1339: 2)

1923'ten sonra da kadınların meclise girdiklerinde kendilerine atfedilen olumsuz özelliklerle davranıp ciddiyete zarar vereceklerine dair mizahi dizeler yazılmıştır. Ali Hadi Okan, kadınların seçme ve seçilme hakkı kazandığı 1934'te kaleme aldığı bir kıtasında bundan sonra meclisin yapısının bozulacağını iddia eder:

Bayanlar ün aldı geçti bayı da
Uydurdu kendine Güneş Ay'ı da
Dur hele bir kerre Saylav olsunlar
Kılıbık yaparlar Kamutay'ı da (Okan, 1937: 61)

---

kendilerinden mebûsluk değil, başka şeyler istiyoruz. Haziran geldi, hiçbirimizin arkasında yazlık entari yok, hep kıştan kalma pâzen entariyle geziyoruz. Daha bir defa olsun Kağıthane'ye bile gidemedik, Kağıthane'den geçtik mahalledeki çayırlığa oturup da bir kağıt helvası bile yiyemedik. Bizi mebûs yapmaya kalkacaklarına akşamüstü evlerine gelirken mendiller, sepetler dolu gelsinler, daha iyi. Her işimiz bitti de bir mebûsluğumuz eksik kalmıştı." (İmzasız, 1339g: 1).

Kadın haklarına dair başka bir sosyal tartışma da 1924'te Hukuk Fakültesi'ni bitiren kızlar hakkında yaşanmıştır. Fakülteden mezun olmuş kadınların hâkimlik mesleğini icra edip edemeyecekleri kamuoyunda tartışmalara neden olmuştur. Yusuf Ziya, bu bağlamda kadınların hâkimliğine destek veren dizeler yazmıştır. Ortaç kadınların hakkı olanı alması gerektiğini, o yıl mezun olacak öğrencilerin ağzından ifade eder:

Fazla şiddetli olmaz cezası kadınların?
Mahkûmu memnun eder ezası kadınların,
Boşta gezmek değildir sezası kadınların.
Böyle hanımlar varken, söyleyiniz kim olsun?...
Hukuk mezunları mutlaka hâkim olsun!... (Çimdik, 1340: 3)

Faruk Nafiz Çamlıbel "Kadın Kısmı" adlı manzumesinde ezilmiş ya da hakkını alamamış kadınlardan değil tam tersi bir durumdan bahseder. Şair erkeklere verdiği öğütlerde kadınların şımarık taraflarına değinip her daim onların gönlünün nasıl hoş tutulacağını aktarır. Sıraladığı olumsuz nitelikler aracılığıyla da kadınları iğneler: "*Her sözünde cehalet tütse de tütsü gibi/ Ona hasretmelisin bütün münevverliği./ Hulâsa, bulmalısın keskin ferasetinle/ Onun her yanılışında doğruya benzerliği.*" (Çamdeviren, 1940a: 6).

2.9. Ulaşım Sorunları

Cumhuriyet dönemi hiciv şiirlerinde bir sosyal sorun olarak ele alınan ulaşım sorunlarının neredeyse tamamı İstanbul şehriyle ilgilidir. Gerek İstanbul'un basın yayın dünyasının kalbi olması gerek şehrin geniş ve çeşitli sorunlar çıkarmaya gebe ulaşım hattı bunun altında yatan sebeptir. Ulaşım hakkındaki hicivlerde trafikteki genel altyapı eksikliği, otobüs, vapur, tramvay ile alakalı sorunlar, yeterli yolcu kapasitesinin bulunmaması ve bilet fiyatları hicvedilen konuların başında gelmektedir.

Ulaşım sorunlarını mizah dünyasına taşıdığı dizelerinde Faruk Nafiz, İstanbul'un trafik derdinin çözülemeyeceğini ifade ederken suçu belediye ve ulaşım araçlarına atmaz. Şaire göre ulaşımda sıkıntılar çıkmasında asıl sorumlu gerek yaya gerekse şoför veya vatman olarak trafikte bulunan insanlarımızdır:

Ben de bilmem ne yapsın vesait-i nakliye?
Sağı, solu bilmeyen cümle yayan bizdedir!

İnsanların üstünden sıçrayan şoför, bizde,
Tünel gibi toprağa dalan vatman bizdedir!

Gezer çarksız gemiler limansız denizlerde,

Deniz altüst olsa da usta kaptan bizdedir! (Çamlıbel, 1938: 72-73)

Aziz Nesin'in 1954'te *Akbaba*'da yayımladığı bir hicivde Taksim'den Beyazıt'a gidecek bir yolcunun, ailesine yazdığı manzum veda mektubuna yer verilmiştir. Mektupta toplu ulaşım araçlarındaki sıkışıklık ve şoförlerin yayalara karşı saygısız tavırları vurgulanıp trafiğe çıkmanın bir yaya için savaşa gitmekten farksız olduğu düşündürülür:

Babacığım benim, ağla ardımdan,
Dolmuş yolcusuyum, hakkın helâl et
Ümidim yoktur hiç sıhhî yardımdan,
Eğilir kalırsam, sorgu sual et!...
Yola çıkıyorum böylece bilin,
Çocuklar hepiniz hakka emanet!
Kalırsam altında otomobilin,
Şehittir babanız, değil cinayet.
(İstanbul Şairi, 1954: 6)

Bir yarımada konumunda olan İstanbul'da deniz ulaşımı her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Şehirde modern anlamdaki ilk toplu taşıma hamlesi de deniz hatlarında gerçekleşmiştir. Şehrin sularında, bugünkü anlamda ilk yolcu vapuru 1837'de çalışmaya başlamıştır. (Tutel, 1994: 142) Kurumsal anlamda deniz taşımacılığıysa 1839'da Tersane-i Amire'ye bağlı olarak hizmete veren Vapurculuk Nezareti ile hayata geçer. Aynı yıl kuruluşun ismi Şirket-i Osmaniye olarak değiştirilir. 1840'ta Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi, 1842'de Abdülmecit (1823-1861) yönetiminde Şirket-i Mecidiye, 1843'te de Fevaid-i Osmaniye adları hep aynı kuruluşun farklı adları olarak gözükür. 1851'deyse diğer bir deniz taşımacılığı müessesesi Şirket-i Hayriyye kurulur. 1871'de Sultan Aziz döneminde Fevaid-i Osmaniye adı İdare-i Aziziye şekline gelir. 1878 yılındaysa İdare-i Mahsusa adı tercih edilir. 1910 yılında Osmanlı Seyr-i Sefâin İdaresi kurulur. Bu kuruluş Cumhuriyet'in ilanından 1933'e kadar Türkiye Seyr-i Sefâin İdaresi adıyla hizmete devam etmiştir. 1945 yılında ise Şirket-i Hayriyye kapatılarak Devlet Deniz Yolları ve Limanları Genel Müdürlüğü'ne bağlanır. (Murat; Şahin, 2010: 96-97)

Deniz hatları işletmesi, hicivlerde yavaş, eski vapurlar, ilgisiz görevliler ve yetersiz altyapı sebebiyle ele alınmıştır. Şehir hatları vapurlarıyla ilgili ilk hicivlerden birine Neyzen Tevfik'te rastlanır. Şair "Seyr-i Sefâin" adlı manzumesinde şehir hatları tesislerinin eski, pis ve kullanışsız olduğunu ifade edip görevlilerin ilgisiz davranışlarından yakınır:

Zâhirinden kapı, girsek içine in gibidir,
Levhasında yazılan Seyr-i Sefâin gibidir.
Ruh-ı Nuh anlayamaz daire mi, naire mi?
Bir dolaptır akıl ermez çeviren cin gibidir.
(…)
Gişede beş kaladan sonra sakın görme hesap,

İsteyenler paranın üstünü hain gibidir.
Serti ters anlamayın, halkı eğer terslerse
Adeta müşterisi vadeli dâyin gibidir. (Kolaylı, 2009: 19)

Faruk Nafiz de şehir hatlarında çalışan vapurların yavaşlığından şikâyet etmiştir. Şair eleştirilerini bir "aşık atışması" mizanseniyle metinleştirmiştir. Atışmanın tarafları da dönemin ikiz vapurları Tırhan ve Kadeş'tir. Manzumede yavaş yolculuk önce mübalağalı bir şekilde Nuh'un gemisiyle kıyaslanmış, bunun ardından daha gerçekçi bir karşılaştırmayla hantal ve yavaş transatlantik Gülcemal'in bile bu küçük vapurlardan hızlı olduğu belirtilmiştir:

Aldı Tırhan Vapuru
Kimisi tavla oynar, bezik oynar kimisi;
Daha süratli miydi bizden Nuh'un gemisi?
Aldı Kadeş Vapuru
Yoktur onun bizleri geçmesine ihtimal;
Fakat bizden çevikti dört direkli Gülcemal!
Aldı Tırhan Vapuru
Üç saatlik bir yola varsak ne var üç günde?
İkisinin farkı ne bir insanın ömründe?...
Aldı Kadeş Vapuru
Onu sen kamarasız kalan yolculara sor:
Koca salon, sabahçı kahvesine benziyor!
Aldı Tırhan Vapuru
Fena mı? Salonlarda olur herkes arkadaş;
Güvertede yolcular, fıçılar sarmaşdolaş!
Aldı Kadeş Vapuru
Buluyor demokrasi demek bu yolda kuvvet;
O halde bin yaşasın müsavatla uhuvvet! (DO, 1946: 217)

Mizah edebiyatı içinde zaman zaman vapurların bilet fiyatları da hicvedilmiştir. Aziz Nesin, bu bilet fiyatlarını hedef aldığı dizelerini yeni evli bir adamın karısına yazdığı mektubun üslubuyla kaleme almıştır. Ada'da yaşayan adam, bilet fiyatlarına yapılan iki kat zamdan sonra artık vapura binecek para bulamadığından karısına veda mektubu yazmak zorunda kalmıştır:

Karıcığım kaç gündür gelemedim Ada'ya
Seni emanet ettim, iki gözüm Hüda'ya
Ayrılık mukaddermiş, sevmeden doya doya
Biletler pahalıdır, gözümden yaşlar çağlar,
Ağlarsa anam ağlar, gayrısı yalan ağlar.
Sen orda ben de burda, aramız derya deniz,
Ayrılık cana değdi, ne bet kaldı, ne beniz,
İskele babasında mukîm oldum bendeniz
Yüzde yüz zam olunca biletlere ne denir?
Kasap yağ derdindedir, keçi can derdindedir.
(Falan Filan, 1954d: 4)

Deniz hatları ilk toplu ulaşım hamlesi olmasına rağmen şehir içinde kullanılan tramvaylar, gerek karikatürlere gerekse hicve sık konu olmuşlardır. 1871 yılında İstanbul'da ilk atlı tramvaylar seferlere başlamıştır. 1913'ten sonraysa elektrikli tramvaylar hayatımıza girmiştir. Tramvay idareleri Osmanlı'da ve Cumhuriyet'in 16 yılı boyunca özel şirketlere aittir. 1936 yılında tramvaylar devletleştirilmiştir. 1960 darbesinden sonraysa İstanbul'dan tramvaylar kaldırılmış, 30 yıllık bir aradan sonra 1990'da Taksim-Tünel hattının açılmasıyla tekrar toplu ulaşımın bir parçası hâline gelmiştir. (Yarış, 2010: 19-22)

Tramvayların sık eleştirilen yönü sınırlı kapasiteleri sebebiyle sıkışık ve rahatsız bir yolculuk imkânı verebilmeleridir. Faruk Nafiz Çamlıbel'in "*Köprüde sağlam binen Şişli'de alil iner,/ Tramvayla gitmeye insan mecbur olmaya!*" (Çamdeviren, 1938a: 7) dizelerinde ifade ettiği rahatsızlık şehirdeki nüfusa yeter oranda tramvayın mevcut olmamasından kaynaklanmaktadır. 12 Şubat 1944'de *Amcabey*'de yayımlanan bir pastişteyse Faruk Nafiz'in "Kıskanç" şiirindeki söyleyiş kullanılarak dönemin vali ve belediye başkanı Lütfi Kırdar'a şikâyetler iletilir. Burada da tramvaydaki kalabalığın en önemli sebebi sık durak aralıkları nedeniyle seferlerin çok yavaş bir şekilde yürütülmesidir:

Dilerim Kırdar'dan ki sıra sıra duraklar,
Bir daha görünmeden, caddelerden sırrolsun!
Kan tükürsün trama davet eden dudaklar,
Sana yolcu gözüyle bakan vatman kör olsun!.. (İmzasız, 1944b: 10)

Abdülbâki Fevzi Uluboy da 31 Ekim 1947'de *Mizah* dergisinde yayımladığı manzumesinde Lütfi Kırdar'a raylı sistemin sıkıntılarını duyurmak niyetiyle seslenir: "*Ey vâli-yi âli! Sabah, akşam bu ahali/ Bir bak neye dönmekte tıramvayda, tirende*" (Râsıt, 1947a: 199). Burada da eleştirilen husus tramvaydaki sıkışıklıktır.

Faruk Nafiz, 21 Ekim 1947'de Cumhuriyet 25. yıla yaklaşırken *Mizah* dergisinde yayımladığı manzumesinde Tek Parti yönetimini hicvederken ulaşıma ve tramvaylara değinir. Yavaş seferleri hicvetmek için kervan benzetmesini uygun gören şair, tramvayların bunun dışında da birçok sorunu olduğunu vurgular:

Tireni, vapuru koyup bir yana,
Tramvay bahsini atsam meydana,
Lâkırdı uzayıp döner yılana...
Zorlu bir katarla kervan bekleriz. (DO, 1947i: 197)

H. Cengiz Alpay'ın 1951'de yayımladığı manzumesinde tramvayların yavaş seyri ve tıklım tıkışık vaziyet anlatılmıştır. Tramvayı kağnıya teşbih eden Alpay, yolcuların inip binmesinin bile çok güç olmasından şikâyet etmektedir:

Bazı kağnı gibi bazı da tren,
Bir hayli inemez içine giren.
Bay vatman yapınca aniden fren,
Bacaklar anlaştı, kollar anlaştı. (Alpay, 1951: 60)

H. Cengiz Alpay, *Kahkaha* dergisinde yayımladığı "Tramvaylar" isimli manzumesinde de aynı konuları dile getirmiştir. Tramvaya binmek ve inmek imkânsız gibidir. Şair bu zor durumu belirginleştirmek için toplu ulaşım kullanmak isteyen kişide "pehlivanlık" yeteneği bulunmasının şart olduğunu ileri sürmüştür:

Hasbihal edelim tramvaylardan
Pehlivan olsan da giremezsin ki.
Hemen bekle alâkalı baylardan,
Müsbet bir netice göremezsin ki.

Kıymetli zamanlar oluyor heder,
Yaya yürüyünce olmuyor keder,
Boş olur asılma depoya gider,
Dolu olur zaten binemezsin ki.

(Alpay, 1951a: 7)

Orhan Seyfi Orhon da "İstanbul'da!" adlı kıtasında tramvayları ele almıştır. Şaire göre tramvayların yavaşlığının ve konforsuz bir ulaşım sağlamalarının temel nedeni altyapı eksikliği ve rayların yetersizliğidir:

Yolların zevkini en fazla bozan,
Şu çukur, köhne, çürük raylardır!
Raylar üstünde gider: Tın, tın, tın!...
En gülünç şey de: Tramvaylardır! (Orhon, 1954a: 3)

2.10. İçki ve Yasaklar Hakkında

Cumhuriyet Dönemi'nde içki yasaklarının başlangıcı Men-i Müskirat Kanunu ile olmuştur. Birinci Meclis'in kurulmasından beş gün sonra 28 Nisan 1920 tarihinde Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in verdiği teklifle tartışılmaya başlanan ve beş ay içinde kabul edilen içki yasağı, 22 Mart 1926 tarihine kadar devam etmiştir. 6 yıl boyunca sürse de değişik faktörler sebebiyle bu kanun hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanamamıştır. (Karahanoğulları, 2008: 15) Uygulamayı engelleyen nedenlerden başlıcaları kanunun 1920'de çıkmış olmasına rağmen aralarında İstanbul'un da bulunduğu bazı yerlerin 1923'e kadar düşman askerlerinden arındırılmamış olması ve bu kararın birinci meclisteki muhalefet tarafından teklif edilip uygulamaya konmasıdır.

Mizah edebiyatında içki yasaklarına karşı sert bir karşılığın verilmediği söylenebilir. Bu konu hakkında yayımlanan dizelerde daha çok genel kamuoyu oluşturma ya da var olana destek verme amacı güden itidalli bir dil hâkimdir. 1923 yılı içinde çıkan bazı dizelerde içki yasakları konusunda bir endişe yer alır. Şehrin işgal kuvvetlerinden temizlenmesinin ardından kanunun yürürlüğe konmasından çekinen şair ve yazarlar rahatsızlıklarını anlatmaya başlamışlardır. Örneğin Üsküdarlı Talat'ın (1858-1926) 18 Ocak 1923'te yayımlanan dizelerinde, hiciv yerine hüzünlü bir endişenin hâkim olduğu görülmektedir. Zira mart ayında Türk askeri şehre girdiğinde kanun yürürlüğe konulacaktır. Bu sebeple şair, dizelerinde herkese hâlâ imkân varken içmeyi teklif eder:

Yirmi bin meyhaneden baksan bugün bir bâb yok
Nûş-ı sahbâ eyleyen yârân yok, ahbab yok
Gayrı bundan böyle İstanbul'da ab u tab yok
Var iken fırsat bugün durma beş on tek fazla at (Üsküdarlı Talat, 1339: 3)

Yusuf Ziya Ortaç da kanuna karşı durmaz ve kararları eleştirmez. Şair bununla beraber alkol yasaklarının tüketimi engellemeyeceğini bunun yerine içkiyi insanların evlerine sokarak daha tehlikeli bir sosyal tablo doğuracağını düşünmektedir. Fikirlerini alkolik birinin ağzından şöyle ifade eder:

Kâfirin katresi can katar cana,
Kahve gibi içsek koyup fincana!
Çok şükür doldurdum üç damacana!
Akşamdan akşama evde atarım,
Yorganı başıma çekip yatarım!... (Çimdik, 1339a: 3)

Rakı imalathanesi sahibi, heccav şair Hüseyin Rifat da meyhanelerin ve diğer içkili mekânların kapatılmasının sadece yüzeysel bir etki yaratabileceğini ifade eder. Bu konuda Yusuf Ziya'yla aynı fikri paylaşan Işıl'a göre yasaklarla beraber alkol tüketimi azalmayacak sadece evlerin içine kayacaktır:

Hayli demdir içki içmek men edildi vakıâ
Dest-i millet sanmayın kaldı cüda peymâneye;
Sed edildi göz göre yüzlerce meyhane kazan;
Demkeşânın evleri döndü birer meyhaneye! (Işıl, 1939: 89)

Osman Cemal Kaygılı, 4 Haziran 1923'te yayımladığı dizelerinde İstanbul'a Türk askerinin girmiş olmasına rağmen yasağın uygulanmaması gerektiğini savunmuştur. Kaygılı, şehirdeki sosyal hayatın hemen her noktasında Rakı'nın olduğu ve bunun hesaba katılması gerektiği fikrindedir:

Düşün babam, düşün, çıkar yol değil,
İstanbul burası, Anadolu değil,
Burada süt, yoğurt, ayran bol değil;
Rakı da kalkarsa vay halimize,
Rakıdır can veren cemalimize! (Kaygılı, 1339: 2)

10 Ocak 1924 tarihli *Akbaba*'daki bir manzumede resmen yürürlüğe girmiş içki yasaklarına karşı çıkılır. Dizelerde kanuna rağmen gününü gün eden biri dün geceki içki meclisini anlatır ve Yeşil Ay Cemiyeti'ni de "yuh olsun!" diyerek eleştirir. Böylece uygulamanın sosyal hayat içinde kabul görmediği izlenimi uyandırılmıştır:

Dün gece, öyle bir çakıştırdım ki
Müskirat Kanunu fitile döndü!
Öyle bir keskin yuf! Yapıştırdım ki
Hilâl-i Âhzar'ın kandili söndü! (Karga, 1340: 4)

Hüseyin Rifat Işıl, Yeşilay Cemiyeti'ni hedef aldığı kıtasında, içki yasakları ve cemiyet kurma gibi uygulamaların kamuoyuna çeşitli mesajlar vermek amacıyla üretilmiş ikiyüzlü politikalar olduğunu ifade eder. Işıl'a göre cemiyet mensupları dahi gözden ırak içki âlemleri düzenlemektedir:

Kurulmuş içkiyi kaldırmak üzre bir de cemiyyet;
Cihanda servet erbâbı fakîre dâne vermezler;
İçerler hepsi de senden ziyâde söyle ey Rifat:
Hafîdir meclis-i işretleri meydâne vermezler! (Işıl, 1939: 41)

İçki meselesi 1926'dan sonra da zaman zaman gündeme gelmiştir. Örneğin 1939 yılında mecliste içki düzenlemeleriyle ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar, Orhan Seyfi'nin de mizahi dizelerine yansımıştır. Şair, Nef'î'nin söyleyişiyle bir sâkiname yazmış ve içki mamullerinden alınacak vergilerin ve çeşitli düzenlemelerin yeniden düzenlenmesini eleştirmiştir. Sâkiname, dönemin Gümrük ve İnhisarlar Vekili (Gümrük ve Tekel Bakanı) Ali Rana Tarhan'ın (1883-1956) ismi anılarak başlar, itirazlar sıralandıktan sonra da içkinin Falih Rıfkı Atay'ın yaratıcılığı üzerinde olumlu etki yaptığından söz açılarak nükteyle tamamlanır:

Esti nesim-i nev-bahar/ Açıldı Meclis subhdem
Toplan âza-yı kiram/ Rana medet sun cam-ı Cem
(...)
Mey âkılı irşad eder,/ Âşıkları dilşad eder
Falih neler icad eder/ Düşmez elinden hiç kalem (Orhon, 1939a: 10)

İçki sadece yasaklar bağlamında ele alınmamıştır. 7 Eylül 1947 devalüasyonu sonrasında toplumsal tepkiyi azaltmak için içki fiyatlarının düşürülmesi de hicivlere konu

olmuştur. Bununla beraber, içki düşmanlığıyla tanınan Fahrettin Kerim Gökay'a bu açıdan saldıran manzumeler de mevcuttur.

2.11. Doktorlar ve Sağlık Sistemi

Doktorluk, insan sağlığı ve hayatıyla doğrudan ilgili olduğu için sadece bir meslek değil aynı zamanda saygın ve kutsal bir görev olarak da görülmüştür. Doktorların mizah edebiyatı içinde hedef alındıkları örneklerdeyse ideal kimlikleriyle uyuşmayan davranışlar ortaya konup eleştirilmiştir. Neyzen Tevfik, 1933'te kaleme aldığı "Hekimlere Naz" adlı manzumesinde sağlık sistemini hicvetmiş ve modern tıbbın insanı iyileştirmek şöyle dursun canından bezdirdiğini iddia etmiştir. Yaşamı boyunca birçok kez alkol bağımlılığı ve çeşitli ruh hastalıklarıyla ilgili tedavi görmüş şairin hastane ve doktorları hicvetmesi de doğaldır:

Bir hazakat-zedeyim midemi tıp tepti benim,
Kırk katır tepse yıkılmazdı şu aciz bedenim.
Kapladı her yanımı sancı, elem, ağrı, bere,
Bir mezar oldu cihan, sanki etıbba haşere!
Hastahane sanarak çok yere girdim çıktım,
İbret aldım oralardan ve canımdan bıktım. (Kolaylı, 2009: 198)

Yusuf Ziya Ortaç, 19 Mart 1937'de *Akbaba*'da yayımladığı bir manzumesinde Tıbbıye'nin açılışının 110. yılı için yapılan kutlamaları anlatır. Mizahi bir dille sağlık çalışanlarının görevlerini ve uygulamaları gereken doğru tedavileri sıralayan şair manzumesinin sonundaysa doktorları apartman için dua ettirerek yüksek tarifeleri ve bu mesleğe mensup olanların daha fazla kazanma isteğini eleştirir:

Tanrım koru şu doktorlar kulunu,
Hiç şaşırtma sen onlara yolunu…
-Âmin!
Dileyeni şair, ressam, edib et,
Bize birer apartıman nasib et…
-Âmin! (Çimdik, 1937a: 4)

Kendisi de tıp eğitimi almış Faruk Nafiz, mizahi şiirlerinde doktorlardan bahsetmiştir. Şair de Yusuf Ziya Ortaç gibi doktorların gözünü para hırsı bürümesinden yakınmaktadır: "*Geçende biri bana meşhur doktorum dedi,/ Dedim: Göster, yaptığın apartıman nerede?...*" (Çamlıbel, 1938: 71). Faruk Nafiz, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, fakirlik kol gezerken, yayımladığı bir manzumesinde de doktorluk mesleğinin ideal değerler doğrultusunda icra edilmesinin bir yükümlülük olduğunu belirtmiştir. Çamlıbel'e göre hastaları tanıdık

doktorlara yönlendirmek, bazı uygulamalar sonucunda komisyon almak meslekte ortaya çıkmış sorunlar arasındadır:

Bir sû-i tefehhüm var etibbâ arasında,
Fâş ettiler esrarı bu dava arasında:

Bir hidmet-i fahriye iken fenn-i tababet
Varmış bu işin tâciri âzâ arasında…

Zemmeylediler menfaat erbabını birden,
Hasbî çalışanlar dolu, zira, arasında!

Tellâl ile, simsar ile iş görmek olur mu?
Bir şaibedir bunlar ehibbâ arasında.

Lâkin, kazanan varmış o erbab-ı hücumun
Bir günde beşer yüz lira, hatta, arasında (Çamdeviren, 1945c: 8)

3. EDEBİYAT ve BASIN CAMİASI

Türkiye'de özellikle 1950'li yıllara kadar edebiyat ve basın dünyası farklı yönleriyle hiciv ve mizah malzemesi olmuştur. Bu durumun ilk sebebi Tek Parti Dönemi'nde siyasete ve siyasetçilere dair içerik üretemeyen mizah basınının yakın çevresine ve kendi içine yönelmesidir.

Tamamı Bâbıâli Caddesi'nin erbaplarından olan şair ve yazarlar, İstanbul'daki belli kültür çevrelerinde vakit geçirmektedirler ve şüphesiz burada yaşananlar, nükteler, atışmalar genel olarak basın ve edebiyat camiasının "magazin tarafı" mizah dergilerinin sayfalarından ülkenin geri kalanına yayılır. 1950'lere kadar mizah basınının sayfalarında gazete, gazeteci, şair ve yazarların topluca ele alındığı manzumelere rastlanır. Böylesi dizelerde şahıslar bağlamında sert bir hicvin olmadığı görülmektedir. Çoğu kez mizah dilinin rahatlığıyla yazar, şair ve sanatçılar yobaz, titiz, kadın düşkünü, kıskanç, zengin, fakir, cahil, yeteneksiz, asabi, uzun boylu, kısa boylu, şişman, sıska vb. sıfatlarla anılır. Böylece okurlara meşhur simaların gündelik hayatlarına ve şahsiyetlerine dair dedikodular uçurulur. Bu tip manzumeler, aynı zamanda edebiyatın üzerinde pek durulmamış ve bugün süreli yayınlarda görülmeyen magazin tarafını göstermesi bakımından ilginç örneklerdir. Tek bir kişi veya şair grupları için yazılan hicivlerdeyse net ve keskin üsluplar mevcuttur. Öte yandan aynı camiaya mensup olmayan ve aralarında kuşak ya da düşünce farklılıkları bulunan kalemler, hedef aldıkları isimler hakkında daha insafsız dizeler yazmışlardır.

Şahıs planında kaleme alınan örneklerin yanında basın, edebiyat ve sanat dünyasının geneli hakkında yazılmış hicivlerde de isim verilmeden sanat anlayışları, kültür dünyasının ve yazarlık mesleğinin sorunları üzerinde durulmuştur.

3.1. Edebiyat, Şiir ve Şairlerle İlgili Genel Tepkiler

Edebiyat dünyasıyla ilgili hicivlerde belli isim ve toplu hareketleri hedef almak sık tercih edilen bir yöntemdir. Zira şahıslara yönelmek hedefi belirgin hâle getirmektedir. Bunun yanında sayısı daha az olmakla beraber edebiyat dünyasının ve edebiyat sanatının sorunlarına dair dizeler de yazılmıştır. Bunlarda çoğu kez isim vermeden şair ve yazarların çekişmeleri, alışılmış sanat ve şiir anlayışının eksik tarafları, edebiyatçıların hak ettikleri yerde bulunmamaları, geçim derdi, edebî eserlere değer verilmemesi ve edebiyat eğitimindeki sorunlar yer almıştır.

Yazar ve şairlerin kendi aralarındaki tartışmalar, sanatçıların birbirlerini takdir etmeyişi ve eskilerin yenilere değer vermeyişinden kaynaklanmaktadır. Fazıl Ahmet, camianın bu tarafını anlattığı bir beytinde "edebiyat" kelimesinin anlamını meslektaşlarına hatırlatmaktadır: "*Dâim söğüşür ehl-i kalem bizde, ne dersin?/ Sernâme-i ünvânımız ammâ üdebadır*" (Aykaç, 1934: 191). Halil Nihat Boztepe, Mehmet Âkif Ersoy'un *Asım*'ı hakkında kaleme aldığı bir tanıtıcı manzumede Akif'le devrin genç şairlerini karşılaştırarak yenilere hiç değer vermez: "*Ölüdür şimdiki şairlerimiz… yok dirisi;/ Âkif'in kestiği tırnak bile olamaz birisi!*" (Boztepe, 1925: 27). Edebiyat dünyasının genel sorunları hakkında en fazla manzume yazanlardan birisi Faruk Nafiz olduğundan bu konuya dair genel düşünceler şairin dizelerinden takip edilebilir. Çamlıbel, oğluna gelecek için öğütler verirken şairliğin rağbet görmediğinden bahsedip siyaset dünyasına yönelmesi gerektiğini tembihler:

Bir zaman baştayken şairin yeri,
Kalmadı dünyada şiirin değeri.
Dön sanat yolundan gerisin geri,
Siyaset eline seferber ol sen. (Çamlıbel, 1938: 10)

Bilindiği gibi şair yukarıdaki öğüdüne uyarak 1946'dan 1960'a kadar 14 yıl boyunca milletvekilliği yapmıştır. Faruk Nafiz, edebiyat dünyasına bir hayli genç şairin girme çabasından da rahatsızlık duymaktadır. Şöhret kazanmış ve kendince bir yer bulabilmiş kalemlerin genç edebiyatçılara çoğu zaman bu tip eleştiriler yöneltmesi alışılmış bir tutumdur. Böylesi eleştirilerde farklı niyetler bulunmakla beraber, çoğunun altında yatan neden edebî

alanda yeniyi temsil edecek kalemlerin zamanla güçlenip yeni alanlar kazanmasının eskilerde belli bir rahatsızlık doğurmasıdır. Çamlıbel, yenileri şöyle tasvir etmektedir:

Gördü her gün on edip çıktığını gözlerim.
Hepsi kendi ismine diyor ki: "Şaheserim!"
Bir şair sağnağına gözüm değince, derim,
Bahçesiz, bahçıvansız yetişen mantar mıdır? (Çamlıbel, 1938: 43)

Mizah dizelerinde geçim sıkıntısı çektiğinden zaman zaman yakınan Faruk Nafiz, Türkiye'de şairlerin edebiyat sanatıyla uğraşmaktan pişman olduklarını düşünmektedir: "*Bana bir şair olsun gösteriniz, elverir,/ Cihane geldiğine bugün pişman değildir?*" (Çamlıbel, 1938: 101). Çamlıbel, başka bir mizahi dizesinde toplumun sanatçıya değer vermediğini belirtmek için Türkiye ve Fransa arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Türk edebiyatındaki bazı büyük şairlerinin mezar taşları bile olmamasının yanında Paris'te büyük şair ve aydınların anıt mezarı meşhur Panteon'u gösterir: "*Bulmaz Nedim'le Nabî Karacaahmet'te taşı,/ Emsali yan gelirken sırayla Panteon'da*" (Çamdeviren, 1941a: 9). Faruk Nafiz, kültürel değerlere karşı vefasız olunmasından yakınırken Cumhuriyet sonrasındaki şiirin beslendiği kaynaklardan "sürrealizm"in de saçmalık olduğunu ileri sürer. Klasik edebiyatın şair imajını eleştirmekle beraber sürrealist şairlerin yanında eskileri ehven görmektedir:

Gerçi Divan edebiyatı denen köhne zemin
Postu meyhaneye sermiş babacanlarla dolu;

Bir de gör sürrealizm adlı canım taze muhit
Sade bir zilleri eksik toramanlarla dolu! (Çamdeviren, 1942a: 6)

Başka bir manzumesinde edebiyata kıymet vermeyen bir neslin yetişmesinden yakınan ve bu açıdan eğitim sistemine sorumluluk yükleyen Faruk Nafiz, edebiyatın değersiz görülmesinin asıl sebebini daha kolay tüketilen popüler kültür ögelerinin artmasında bulur. Şaire göre polisiye romanlar ve futbol gibi emeksiz tüketilip mutluluk veren kültür malzemesinin varlığı edebiyat sanatını gereksiz kılmaktadır:

Kim edebî esere yan gözle bakar bugün
Dururken romanların kat kat cinâileri?
Şimdi "Mai ve Siyah" yerine stadyumda
Formalardan okuruz "Siyah" ve "Mai" leri!
Kitapta ders olarak okutmak da hünerdir
Abdülhak Hâmidleri, Ekrem Recâileri (DO, 1951a: 254)

Selahattin Aldemir, 1947'de kaleme aldığı "Edebiyat Tarihi" adlı manzumesinde edebiyat eğitimine değinir. Garip Şiiri'ne yaklaşan bir söyleyişle alışıldık edebiyat eğitiminin ruhsuz ve tek düze olduğunu vurgulamak için Mustafa Nihat Özön'ün (1896-1980) derslerinde yaşadığı bir anıyı dile getirir:

Bu kadar ciddi konuşma benimle
Tutamıyorum gülüyorum
Hatırlıyorum elimde mi
O kapı dışarı edilmelerimi
Hep tutamayıp gülmek yüzünden
Bay Mustafa Nihat'ın derslerinden (S. Aldanır, 1953: 26)

Faruk Nafiz, "Tâbi-Muharrir" ismindeki şikâyetnâmesinde yayıncı ve yazarlar arasındaki münasebete değinir. Anılarda sıkça rastlanan bir durumu betimleyen şair, kitapçıların kontrol ettiği pazarda edebiyatın bir meta hâline gelmesinden yakınmaktadır. Tecrübelerinden beslenerek, tüccar zihniyetli yayıncıların yazarları sömürerek daha fazla zenginleşmeye çalıştıklarını iddia eder:

Bir esere gitse de altı aylık emeği,
Zor çıkar muharririn bir haftalık yemeği!

Hakkını almak için uğrar da kitapçıya
Aldığını bırakır karşıki kebapçıya!

İki yaprak basanlar Ankara caddesinde
Servetçe, azametçe Karunlar raddesinde!
(...)
Matbaaya, kâğıda tomarla para verir;
Muharrire bir onluk uzatırken ürperir!

Dehâsını sızdırıp gürül gürül adamlar,
Dâhilerin cebine nazla, niyazla damlar! (Çamdeviren, 1945: 6)

Selahattin Aldemir de "Naşir-i Efkâr" adlı şiirinde bir dergi sahibi olarak Yaşar Nabi Nayır'ı (1908-1981) hedef almıştır. "Orhan Veli'nin Kemiklerine" ithafıyla yayımlanan dizelerde Orhan Veli'nin ölümünün ardından Yaşar Nabi'nin ticari kaygıyla Kanık'ın şiirlerini yayımlamasından bahsedilmiştir. Aldemir, şairlerin zor şartlar altında yaşamalarına rağmen dergi sahiplerinin şairin ölümünden bile kazanç elde etmesinden yakınmaktadır:

Aklıma gelmiyor mu ikide bir
Kurdun çakalın itin köpeğin
Tanrının elinde yaşayıp ölmesi
Şairlerinse

Kimsenin kimsenin elinde değil de
Dergici Bay Yaşarların elinde (S. Aldanır, 1953: 34)

Şairanelik ve dizeci anlayış da Garipçiler ve onların takipçileri tarafından alaya alınmıştır. Orhan Veli "Sabaha Kadar"da alışılmış şiir anlayışını savunan sanatçıları şöyle tasvir eder: "*Şu şairler sevgililerden beter/ Nedir bu adamlardan çektiğim?*" (Kanık, 1973: 126). Aynı şiirin devamında biçime önem veren anlayışla dalga geçilir: "*Beklesem olmaz mı güneşin doğmasını/ Kullanılmış kafiyeleri yollamak için,/ Kapıma gelecek çöpçülerle,/ Deniz kenarına?*" (Kanık, 1973: 127).

Melih Cevdet, Paul Verlaine'nin (1844-1896) "Şiir Sanatı" adlı şiirine cevap olarak yazdığı "Lirism"de şaireneliği hedef alır. Garip hareketinin mevcut şiire karşı geliştirdiği tepkinin örneklerinden biri olarak yorumlanabilecek dizelerde manzum yerginin yoğunlaşmış anlam kapasitesini kullanan şair, hayatı, toplumu ve sıradan insanı yok sayan sanatla ironi dilini kullanarak hesaplaşmıştır: "*Lirism her şeyden önce lirism/ Maddeden tarihten İsa'dan önce/ Soldan önce, sağdan önce/ Aç karnına bolca lirism/ Lirism kaş göz/ Lirism sağduyu/ Kimi yerde istakoz/ Kimi yerde fasulyenin suyu/ Ne ilâhî şeydir o lirism/ Kimine cepken cepken cepken/ Kimine kimine kimine yelek/ Ah ben lirismi pek severim*" (Anday, 1979: 287-288).

Metin Eloğlu, tarih ve siyasetle hesaplaştığı "Bit Yeniği" şiirinde Türk edebiyatının toplumdan uzak bir şekilde ilerlemesini eleştirmiştir. Yahya Kemal'in ismi anılarak şaireneliğe saldırılan dizelerde, ülkede pek çok sıkıntı yaşanırken şiirin tek meselesinin dar kalıplar arasında sıkışmış tartışmalar olması ironik bir üslupla tebrik edilmiştir:

Hele bir Yahya Kemal yetişti ki
Yahya Kemal derim sana!
Tanzimat, Servetifünun, Fecriâti…
O dehşetli yazarlar bir olup
Bunca gerçeği tefe koydular.
Bülbülle mehtabın hakkını,
Heceyle aruzun şerefini korudular.
Bu memleket başka türlü nasıl kalkınsın?
Yaşasın,
Vallah billah yaşasın! (Eloğlu, 2005: 29)

Metin Eloğlu "Aç Karnına Sakız" şiirindeyse şairanelik peşindeki edebiyatçıların samimiyetsizliğini hicvetmiştir. Eloğlu, ekmek parası uğruna sanatlı sözleri ardı ardına sıralayan bir şairin zihninden geçenleri ve kağıda döktüğü dizeleri okurlarıyla paylaşarak şiir

sanatının "mutfak"ından da bir kesit sunar. Mizah ve ironinin başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilebilecek dizelerde gerçek hayatla salt şairane sözlere dayalı edebiyatın zıtlığı vurgulanmıştır: "*Şair Şükrü Bey şiir yazıyor…/ Şiirin ismi ne, tahmin edin bakalım?/ 'İnce ruhumun esrârengîz nâlesi…'* (…) *Kalemi tükürükleyip saldırıyor kâğıda:/ 'İlâhî duygularla süslü ilhâm perisi;/ Gelsin şiir dehâmın gelsin öteberisi…'* (…) *İçinde cinas olsun, teşbih, istiare olsun,/ Yürekler acısı bir şiiriyet;/ Barışla ne işim var, neme lazım hürriyet…/ Veremle, intiharla bitsin sonu;/ Ucunda on papel var, boru mu bu!* (…) *Hadi bu harika şiir bitti diyelim,/ İzzet Bey sözünde durur muydu ki?/ Yani on lirayı verip, bu şiiri alır mıydı?/ Birden ateş gibi bir beyit geldi aklına :/ Gözlerinin yeşili sanki denizin dibi/ O bembeyaz kolların sırçadan saray gibi…*" (Eloğlu, 2005: 31-33).

3.2. Bâbıâli ve Basın Hakkındaki Genel Fikirler

19. yy.da Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezine Bâbıâli denmektir. Zaman içinde bu bölgede toplanmış gazete, yayınevi ve kitapçılar da aynı isimle bilinmişlerdir. Cumhuriyet sonrasında hükûmet merkezi değiştiği için Bâbıâli kelimesi siyasi anlamını tarih çalışmalarına terk etmiş ve sadece basın-yayın dünyasını adlandırmıştır. Pek çok yazarın Bâbıâli'nin bir kültür ortamı olarak değerine dair görüşleri mevcuttur. Bunlarda çetrefil, ikiyüzlü, zor bir dünyanın tasviri dikkati çeker. Nâzım'ın "*parça parça insan kafası satılan,/ kaldırımlarında aç yatılan/ bir cadde*" (Ran, 2012: 410) dizeleriyle betimlediği caddenin Necip Fazıl'daki yansıması "*doktoru, güllâbicisi, ilâcı olmayan bir tımarhane*" (Kısakürek, 1994: 15) şeklindedir. Bâbıâli ve basın hayatına dair mizahın yazdıkları da bu alıntılardaki ifadelere içerik olarak benzemektedir. Cemal Nadir'in *Amcabey* dergisinde yayımlanmış bir mizahi şiirde Bâbıâli Caddesi II. Dünya Savaşı yıllarındaki tüm sakinleriyle anlatılmıştır. Yeni şiirin peşinden koşan "bobstil" şairler kötülenirken sık sık kullanılan "üstat" sıfatının kofluğundan, eserlerin değersizliğinden ve konu bulabilmek için çırpınan kalemlerin acınacak hâllerinden bahsedilir:

Biz, bir cadde biliriz, üstatlar güzergâhı,
Bobstiller tanınır şakşaklı nalçasından!

Yeni derler, acemi şair müsveddesine
Eser diye bahsolur, en son palavrasından!

İlham avına çıkan kafatası içinde,
Beynini bile görmez aklının sarasından!..

Öyle destan şairi görmüşüzdür ki orda biz,
Boya akar kan diye, kanayan yarasından!..

Bir cadde ki karnaval geçitlerine benzer,
Üstat diye bahsolur, hatta maskarasından! (Sarıçizmeli, 1943: 2)

Tahir Nadi de basın dünyasını tasvir ettiği dizelerinde Bâbıâli'deki polemikçi üsluptan yakınmıştır. Şüphesiz gazete sahipleri ve yazarların genel yaklaşımlarıyla ilgili kalem kavgaları tirajı arttırırken maddi bir getiri sağlamaktadır:

Her biri yekdiğerine etmekte bî-perva hücum,
Sahn-ı matbuat şimdi macera sahasıdır.
Hatt-ı butlana sezadır eldeki ruznameler,
Her muharrir ihtirasın hâmi-i yektasıdır. (Ozanözgü, 1946: 11)

Aziz Nesin, "İtiraf" başlıklı şiirinde mensubu olduğu basın camiasındaki gazete haberlerini masaya yatırmıştır. Gazetelerin gerçek ve acı haberlerden bahsetmeyerek her daim dedikodudan ve magazinden dem vurduklarını söyleyen Nesin, sebebi okur sayısını arttırma çabasına bağlamıştır:

Sorsalar bana, derim: ya insan ol ya çakal,
Dördüncü kuvvet denen basına bak, ibret al,
Doldurur sayfaları sosyeteden kıyl ü kaal,
Doğru söz acı olur, tatlı gelir martaval,
Yukarı tükür bıyık, aşağı tükür sakal. (Nesin, 1960: 47)

Aziz Nesin, eleştiri oklarını kendi meslektaşlarına batırdığı "Makasa Medhiye" başlıklı hicvinde, basın dünyasındaki hazırcılık ve intihal alışkanlığını detaylarıyla anlatır. Yabancı ajanslarda gördükleri resimleri ve haberleri telif hakkı kavramını dikkate almadan kullanan gazeteciler hiciv dizelerinde makasa teşekkürlerini sunarlar:

Senin iyiliğini ne radar, atom yaptı,
Sen olmasaydın eğer, durumumuz haraptı.
Dur, yeni posta gelmiş, yazar makası kaptı...
Gazetecilik bizde nevi şahsına hastır,
Düşünen, yazan, çizen, hep makastır, makastır. (Falan Filan, 1955a: 9)

Basın dünyası şüphesiz sosyal hayat ve siyasetle yakından ilgilidir. Bu nedenle basın her daim çeşitli kanun ve uygulamalar aracılığıyla kontrol altında tutulmak istenmiştir.

3.3. Sansür ve Basın Üzerindeki Kontroller

Gazeteleri ve gazetecileri ilgilendiren matbuat kanunlarındaki değişiklikler, sansür ve basın davaları Cumhuriyet'in henüz başından itibaren ardı arkası kesilmeden devam etmiştir. 1923 sonrasında dönemlere göre şiddeti artıp azalan kontrol, sansür ve davaların gerek Tek Parti yönetiminde gerekse DP iktidarında mevcut olduğu görülmektedir. İktidarlar değişse de siyasi görüş ve stratejiler doğrultusunda halkın fikirlerine nüfuz edebilmek için basın yönlendirilmiş ve zaman zaman engellenmiştir. Hiciv şiirlerinde davalar ve gazete kapatmalar çoğu kez şahıs ve gazete isimleri özelinde dile getirilmektedir. Bununla beraber, sayıları daha az olmakla beraber, sadece sansür ve basın kanunlarıyla ilgili hicivler de yazılmıştır.

Cumhuriyet döneminde devletin basın üzerindeki belirgin ilk kontrolü Takrir-i Sükûn Kanunu'nun uygulanması ile başlamıştır. Buna göre 6 Mart 1925 tarihinde İstanbul'da çıkmakta olan *Tevhid-i Efkâr, İstiklâl, Son Telgraf, Aydınlık, Orak Çekiç* ve *Sebilürreşat* adlı gazete ve dergiler kapatılmıştır. Bu kararın bir gün sonrasında da olağanüstü koşullar sebebiyle tüm yürütme organının tek yöneticisi konumundaki Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet'e karşı yapılan yayınların şiddetle kovuşturulup önleneceğini duyurmuştur. Duyurudan bir ay sonra Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanîn*'i kapanmıştır. 11 Ağustos 1925'te de Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan* gazetesi kapatılmıştır. Bu kapatmalar bazı yerel gazeteleri de kapsamış ve bu süreçte bazı gazeteciler tutuklanıp İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmışlardır. (Tunçay, 1981: 142-143) Takrir-i Sükûn'un uygulanmasından kısa süre önce siyasi ve sosyal duruma dair kaleme aldığı bir manzumesinde Halil Nihat Boztepe, keyfi uygulamalara değinmiş ve sıra sansüre gelince yöneticilerin kendilerinde basına istedikleri gibi davranma hakkını görmesinden yakınmıştır:

İşe gelmezse eğer men ederiz her yazıyı
Bu da bir kaide-i diğer-i cumhûr gibi

Sansür icat ederiz keyfimiz isterse eğer
Kurulup koltuğa şehbender-i mesfûr gibi (Boztepe, 1340: 2)

Dizelerdeki "şehbender-i mesfûr" tabiriyle şair kimi kastettiğini açıklamamıştır. Tespit edemediğim bir görevli olabilir. Bunun yanında konsolos (şehbender) olarak da görev almış Ahmet Ferit Tek, (1878-1971) bu hiciv yazıldığı tarihte İçişleri Bakanı olarak kendi yetkisiyle Refik Halit Karay'ın anılarının *Akşam* gazetesinde yayımlanmasını da yasaklamıştır. Bu nedenle kastedilen kişi olabilir.

Tek Parti Dönemi'nde mizah ve hiciv dizelerine yansıyan bir olay da 50. madde tartışmalarıdır. 25 Temmuz 1931 tarihli basın kanununun en sık eleştirilen tarafı olan 50. madde, mahkeme emri gerekmeden bir gazete ve derginin kapatılmasını mümkün kılmaktadır. Çok partili hayatın başladığı 1945/46 yıllarında bu madde kaldırılmıştır. 50. maddenin basın özgürlüğü önünde bir engel teşkil ettiği açık olmakla beraber kanun hakkındaki eleştirilerin en çok *Tan* gazetesi sahibi Zekeriya ve Sabiha Sertel tarafından dile getirilmesi basında bir tepki de yaratmıştır. Bunun altındaki neden de Sertellerin sol görüşlü olması ve bu madde kalkarsa ülkede komünizm propagandasının artacağı yönündeki endişedir. Sertellerin demokrasi söylemleri, kendilerine muhalif olan yazarlar tarafından samimi bulunmamıştır. 1945'te kurban bayramı hakkındaki bir mizahi manzumede Sabiha Sertel'in hicvedildiği bir beyit bu itimatsızlığın örneğidir: "*Şimdilik kurbânınız amma, henüz kurmam hayal,/ Kan götürsün arzı, çalsın bando Enternasyonal!*" (Dehrî-i Zaman, 1945ı: 8). 30 Ağustos 1945 tarihli *Akbaba*'daysa kanunda değişiklik talepleri özgürlük ihtiyacına değil propaganda amacına bağlanarak Serteller eleştirilmiştir:

Meğer ellinci madde işe çekiyormuş set!
Meğer basında yokmuş Allah için hürriyet

Yaygaraya bakınca anlıyoruz maksadı:
Vatan tan-tuna gitsin, bu hürriyete diyet!

Milliyeti koydular rafa, Tan çıkardılar,
Nerde Sertel'in Tan'ı nerde bizim Milliyet!

Ellinci madde varken hali budur basının,
Maazalla olmasa nerde kalır emniyet?

Zekeriya, Peyami, Sadak, Yalçın ve Yalman
Birbirini yiyorlar, işte bu son vaziyet! (Dehrî-i Zaman, 1945g: 6)

Selahattin Aldemir'in 1949'da yazdığı şiirdeyse sansür uygulaması, sosyal değil; teorik bir zeminde ve taşıdığı anlam açısından eleştirilmiştir. Şair, daha çok argo sözlerin makaslanmasını kastederek, sansürün özgürlük ve samimiyeti örtüp üslubu sıkıcı ve çaresiz kıldığını işaret etmiştir:

İşte bu kadar olur çaresizlik
Gökyüzü bu kadar sıkıcı olur
Pencereyse bu derece suratsız
Mecbursun işte
Hep kibar sözlere
Hep şu……lar için üstelik
Kim çıkarmış öyleyse kim
Böyle hiç söylenmeyecekse
Taa burama kadar geldiği halde
Bu konuşulmayacak kadar yasak
Ağza alınmayacak kadar ağır sözleri
(S. Aldanır, 1953: 55)

Tek Parti Dönemi'nde sık sık gazete kapatmaları, hapis cezaları ve basın üzerinde çeşitli baskılar yaşanmışken DP'nin iktidara gelmesiyle bu tabloda kısa süreli bir iyileşme olur. Zira basın DP'nin iktidara gelme sürecinde partiye destek olmuştur. DP iktidarının ilerleyen yıllarındaysa basın üzerindeki kontrol kuvvetlenmiştir. 1954 yılında matbuat kanunundaki bazı değişikliklerle denetim artarken gazeteciler hakkında davalar açılmaya başlanmıştır. Basınla ilgili düzenlemelerin gazeteciler için yarattığı sonuç *Akbaba*'da çıkan bir pastişle hicvedilmiştir. Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Kıskanç" şiirinin söyleyişiyle yazılmış dizelerde gerçek anlamda bir basın özgürlüğü olmadığı iddia edilirken süreli yayınların susturulması iğnelenir:

Sakın bir söz söyleme... Ağzını açma sakın,
Yerin kulağı vardır, belki bir duyan olur.
Sen bilmeden içinde savurduğun laklakın,
Basın kanundaki maddeye uyan olur.

Dilerim Tanrı'dan ki, alınıp veresiye,
Millete vâdedilen hürriyete kanarsın.
Güvenip benim gibi, sen de demokrasiye,
Eteklerin tutuşur, benim gibi yanarsın!

(Ergülen, 1955: 8)

1957 seçimlerinde geçmiş başarısını yakalayamayan ve oy kaybeden DP, artan ekonomik problemlerle birlikte basına yönelik baskısını arttırmıştır. 1960'lara gelindiğindeyse tekzipler, yasaklar ve sansürler dönemi başlamıştır. (Kaya, 2010: 105-106) Siyasetin basın üzerindeki tazyikini anlatmak üzere *Akbaba*'da yayımlanmış iki kıtada iktidarın tutumu hicvedilmiştir. Buna göre siyasi yönetim ülkede gerici hareketlere müsamaha göstermekte ve basını makas (sansür) yardımıyla kontrol etmektedir. Haberleri istediği gibi veremeyen gazetelerse çareyi magazine yönelmekte bulmuşlardır. İktidar tarafından dile getirilen basın özgürlüğüyse yalnızca siyasilerin kontrolünde bulunduğundan gerçek anlamıyla bir hürriyetten söz edilemez:

Atacakken makas demokratlar,
Kara çarşafların şu potlarına.
İşte döndürdüler bütün basını,
Brigitte Bardot'un kilotlarına!

İnkâr edemez kimse ki hürriyetimiz var,
Millet bu sefer oldu muvaffak emelinde.
Herkes içecek bol bol o iksiri, ne mutlu!
Bardak duracaktır yalnız devlet elinde!

(İmzasız, 1960: 10-11)

Basın üzerinde tatbik edilmeye çalışılan tüm kontrol mekanizmaları, zaman zaman etkili olurken geneli itibarıyla matbuat dünyası dördüncü bir güç olarak varlığını sürdürmüştür.

3.4. Şairler, Yazarlar ve Gazetecilere Yönelik Hicivler

Edebiyat ve basın dünyasının önde gelen kalemlerine yönelik hicivlerin yanında bu bölümün girişinde belirtildiği gibi yazar ve şairlere genel olarak değinen magazin nitelikli

manzumelerin sayısı da bir hayli fazladır. Bu dizeleri örneklemesi bakımından Yusuf Ziya'nın bir manzumesine göz atılabilir. Ortaç aşağıdaki dizelerde çevresindeki edebiyatçı dostlarından bazılarına değinmiştir. Burada herkesin bilindik şahsiyet özellikleri anılmış, meşhur simalar "sakin", "sinirli", "çapkın" ve "kendini beğenmiş" oldukları gerekçesiyle alaya alınmışlardır:

"Bizim Vâ-Nû'yu gören, ilk önce velî sanır,
Nizameddin Nazif'i hele zır deli sanır!

İzzet Melih aylardır tatlı uykuya hasret:
Rüyasına girecek Hazret-i Ali sanır!

Dergâh'ın eski şeyhi hâlâ mürid arıyor:
Yahya Kemal her zaman öpülür eli sanır!

İbnülemin kararıp kuruyor günden güne,
Gören: Üstadı vurmuş çölde sam yeli sanır! (Çimdik, 1937c: 12)

Benzeri bir tutum gazeteler ve gazeteciler için de geçerlidir. Bunlar hakkındaki mizahi üslup da nadiren sertleşir. Genelde gazete isimleri başyazarları ve sahipleriyle beraber kafiye ögesi olması veya magazin malzemesi teşkil etmesi için kullanılmaktadır. Abdülbâki Fevzi'nin bu tip pek çok manzumesinden birine bakılabilir. Aşağıdaki örnekte Ercüment Ekrem karga müstearıyla, Abdülbâki Fevzi'yle davalık Ali Emîrî cehaleti ve çıkardığı dergiyle, Halil Nihat hiciv oklarıyla, Yahya Kemal takdir beklemesiyle, Yunus Nadi alkole düşkünlüğüyle, Ahmet Emin zamanında Amerikan mandasını savunmasıyla okurlara hatırlatılmıştır:

"Ercümend"im ne yaman yazmadadır şimdi bakın
"Karga" zanneylediğim bülbül-i gûya çıkıyor

Bak "Emîrî" bile gittikçe temâyüz ediyor
Kara cahil sayılan bu ali sinâ çıkıyor

Ya ne dersin o aleyhimdeki mecmuasına
Eskisinden daha âlâ, daha garrâ çıkıyor

Çıkamaz gayrı cidal etmeye sandımdı "Nihat"
Ne cesaret, ne şecâat buna hâlâ çıkıyor

Saymış olsam ne zaman ben şuarâ-yı asrı
Hatırımdan niye bilmem o "Yahya" çıkıyor

İsterim "Yunus Nadi"yle mey içmek ama
Neyleyim pişgeh-ı rahıma derya çıkıyor

Çatma gel kimseye ey "Ahmet Emin" tut sözümü
Çünkü çattıkça hemen ortaya "manda" çıkıyor (Uluboy, 1339d: 3)

1923-60 arasında gazetecilerin toplu şekilde ele alındığı mizah dizelerinde ismi en fazla geçen simalar Ahmet Emin Yalman, Asım ve Hakkı Tarık Us, Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Velid Ebüzziya ve Nadi ailesi olarak gözükmektedir. Bu isimlerin sahibi ya da başyazarı olduğu gazetelerden *Vatan, Vakit, Ulus, Akşam, Tanîn, Tasvir-i Efkâr* ve *Cumhuriyet* de çoğu kez yazarlarıyla beraber anılmışlardır. Bu öne çıkan simaların beraberinde dönemlere göre farklı isimler de mizah dizelerine konuk olmuşlardır.

Abdülbâki Fevzi Uluboy, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki basın dünyasının şöhretlerini hicvettiği "Meşâ'ire-i Muharririn" adlı dizelerinde dönemin meşhur yazarlarını kendi meşreplerince konuşturur. Sözü önce Hüseyin Cahit alır. Hicvedildiği nokta polemikçi ve saldırgan tarafıdır: "*Donkişot-vâri cidâl etmede emsâlim yok/ Her sıkıştıkça sıvışmakta da yektâ gibiyim*". Ardından, *Tasvir-i Efkâr* sahibi muhafazakâr simalardan Velid Ebüzziya'ya manzumedeki ifadeyle *Hafız Velid*'e söz verilir. Ebüzziya kendisinin de saldırgan bir tutum içinde olabileceğini "*Fahre haml etmeyiniz, 'arz-ı şecâatte bugün/ Ben dahi az değilim Câhid'e hemtâ gibiyim*" sözleriyle belirtir. Ahmet Emin Yalman'ın hicivlerde değinilen kısa boyu alay konusu olur: "*Bir karıştır bacağım, hameme bindim mi fakat/ Her gören hayret eder ar'ar-ı bâlâ gibiyim*". *Vakit* gazetesi sahibi ve milletvekili Mehmet Asım Us ise Ahmet Emin Yalman'la devam eden ortaklığının 1923'te bitmesi nedeniyle anılır: "*Karakaşlım beni çoktan beri terk eyledi âh/ Şimdi hicriyle onun sapsarı mumîya gibiyim*". Milletvekili Celâl Nuri İleri, ortaya attığı haber dosyalarının zaman zaman tutarsız olduğu gerekçesiyle hicvedilir: "*Yazdığım şeylere derlerse muamma yaraşır/ Ne ipim var, ne sapım, muvahhid-i zırvâ gibiyim*". İkdamcı Ahmet Cevdet Oran, gazeteciliğinin yanında entelektüel kimliği sebebiyle alaya konu olur: "*Dâima ben de yumurtlar dururum cevherler/ 'Akl ü hikmette Felâtun ile hempâ gibiyim*". *Akşam* gazetesi sahibi Necmettin Sadak (1890-1953) da dizelerde yerini alır: "*Öyle bir necm-i sagîrim ki vatan ufkunda/ Gâh pinhan gibiyim, gâh hüveydâ gibiyim*" (Uluboy, 1339h: 3). Cumhuriyet henüz kurulduğu günlerde basın dünyasında etkili olan bu isimler hakkında toplu hicivlerin yazılmasının yanında yazarların sahibi olduğu yayın organları da manzumelerde toplu şekilde anılmıştır. Abdülbâki Fevzi, bir manzumesinde biraz da kafiye düzmek amacıyla dönemin gazete ve yazarlarından tevriyeli dizelerle bahsetmektedir: "*Tercümân-ı ye's-i halk olmaktadır Akşam Sabah/ Vakt ü İkdâm ü Vatan, Tevhid-i Efkâr ü Tanîn/ Ağlıyor her an Nazif ü Rasim ü Yahya Kemal/ İnliyor her dem Velid ü*

Cahid ü Ahmet Emin" (Uluboy, 1339g: 2). Yusuf Ziya Ortaç'ın 1946'da yayımladığı manzumesine göre 1923'te adları anılan sima ve gazeteler, 40'ların ortasında bile basın-yayın dünyasında etkindir. Yusuf Ziya da Uluboy gibi her yazar ve gazetenin sloganını kullanarak basın dünyasını iğnelemektedir. Dizelerde Yahudi kökenli olduğu iddia edilen Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan* gazetesi: "*Din, iman, mezhep… Her şey feda olsun Vatan'a,/ Ben gibi "Vatan"sever olmayanlar utana!*". Muhafazakâr ve sözünü sakınmayan kalemlerden Velid Ebüzziya'nın *Tasvir*'i: "*Bazan habbeyi kubbe, kubbeyi habbe yapar,/ Bazan cübbeyi frak, frağı cübbe yapar!*". En başından beri Ankara yönetimine yakın durmuş Nadi ailesine ait *Cumhuriyet*: "*İki Nadir Doğan'a miras kaldım babadan,/ Cumhuriyet aşkıyla yaşıyorlar cabadan!*". Kavgacı Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanîn*'i: "*Kim demiş yaşı yetmiş, kim demiş işi bitmiş?/ Şu Yalçın -Vallah billâh- Cahit'ten de yiğitmiş!*" Us kardeşlerin *Vakit*'i: "*Bir elimden Asım Us, bir elimden Tarık Us/ Öyle bir tuttular ki, halimi hiç sorma… Sus!*" (Âşık Ortaç, 1946: 7) beyitleriyle anılır. Aziz Nesin de *Markopaşa*'da yayımladığı bir taşlamasında basın dünyasındaki hükûmete yakın isimler Hüseyin Cahit, Falih Rıfkı ve *Son Telgraf* sahibi Ethem İzzet Benice'yi hicveder. Hüseyin Cahit resmî ödeneklerden yararlanması, Falih Rıfkı devletin görüşlerini basın aracılığıyla halka dikte eden tutumu, Ethem İzzet'se bazı manzumelerde olduğu gibi büyük burnu nedeniyle hicvedilir:

Radyomuz her gece ezber okuyorken Ulus'u
Bu fasıl curcunada fasl-ı nihavent gibidir.

Papa Cahit ödeneksiz adım atmaz sokağa,
Atay'ın her sözü mahzâ ki fetânet gibidir.

Etem İzzet basının bağrına bağdaş kurarak,
Burnunun gölgesi altında hayalet gibidir. (Nesin, 1948: 33)

Orhan Seyfi, Falih Rıfkı Atay ve Hüseyin Cahit Yalçın'ı beraber andığı bir kıtasında basının iki duayenini, DP iktidarının ilk döneminde yaşanmış kısa süreli bir barış havasının ortasında tasvir eder. Orhon her iki gazetecinin de kendi karakterlerine aykırı tavırlar içinde olmasını dünyada zaman zaman trajikomik durumların yaşanabileceğine örnek olarak gösterir:

Etrafına dikkatlice bir bak, göreceksin,
Farksız şu cihânın trajik hâli komikten:
Falih, hikemiyat ile, ahlâk ile meşgul;
Cahit, yeni bir Gandi, çekilmiş polemikten! (Orhon, 1953c: 7)

Yusuf Ziya, Şeyhülislam Yahya Efendi'nin (1552-1644) beytine yazdığı mizahi tahmisteyse gazete isimlerini tevriyeli olarak kullanır. *Cumhuriyet*'le beraber İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan *Hürriyet* (1948) ve *Milliyet*'i de (1950) anar. Manzumede DP'nin zaferiyle sonuçlanan 1957 seçimlerindeki usulsüzlükler hicvedilmektedir:

Sûzinak olmaktadır her faslı Cumhuriyet'in,
Tizden çıkmaktadır bazen sesi Hürriyet'in,
Sanmayın pesten gider ahengi hep Milliyet'in,
Birbirine girdiler dolablarla âblar,
Âblar galip gelince döndüler dolablar! (Çimdik, 1957: 3)

Şahıslar ve gazeteler bağlamında basın dünyasının fotoğrafını ortaya koyan bu mizah dizelerinin dışında dönemin önde gelen şairleri ve yazarları hakkında yazılan mısralardaysa hiciv ve alayın oranı daha fazladır.

3.4.1. Abdullah Cevdet

Abdullah Cevdet (1869-1932) 19. yy.da çeşitli alanlarda kendini yetiştirebilmiş, kişilerden biridir. Materyalist bir dünya görüşünü savunan ve asıl mesleği doktorluk olan yazarın, tıptan felsefeye, dinden sosyolojiye, şiirden siyasete, basından çeviri çalışmalarına kadar geniş bir ilgi alanı olduğu görülmektedir. Bu açıdan hezârfen Tanzimat aydınlarına benzeyen A. Cevdet, sadece geniş bir ilgi alanıyla uğraşmamış aynı zamanda ele aldığı bazı sorunlar hakkında infial uyandırabilecek,[92] cesur düşünceler üretmiştir. Kendisini şahsen tanıyan isimlerden Yusuf Ziya Ortaç, ortaya attığı tartışmalı meseleleri kastederek A. Cevdet'in çalışarak, yoktan var ederek kendine düşman hazırladığını belirtir. Ortaç'a göre Abdullah Cevdet, "bir başka adam"dır: Doktor, şair ve bilgin. Ne Türkçü ne İslamcı, sadece insancı. (Ortaç, 1963: 78) A. Cevdet, siyasete ilgi duymuş, İttihat ve Terakki'nin kurucu

[92] Yazarın belki de en fazla tartışma yaratmış fikri, savaş sonrasında Türkiye'ye Avrupa'dan göçmen getirme teklifi olmuştur. A. Cevdet'in sözleri "damızlık erkek" getirme isteği gibi yorumlanmıştır. Bu fikir hakkındaki bir mizah yazısında, damızlıkları seçecek heyetin başındaki Abdullah Cevdet'in bu işi nasıl yapacağı sorulmaktadır: "*İstanbul'a şimdi başka bir dert, tuhaf bir hastalık ârız olmuş. Hiç şakası yok, yapıştı mı, alıp götürüyormuş. Ortaköy'de bir aileyi üç gün içinde der top etmiş, tıkmış mezara.* (…) *Zaten ihtiyar dişi gibi günden güne seyrekleşen İstanbul'un nüfusu az zaman içerisinde maâzallah tükenir. Tıpkı şehreminimiz gibi güzide bir tabip olan Abdullah Cevdet Bey, bu hastalığın mâhiyetini galiba evvelden keşfetmiş ki, tedbir olmak üzere Avrupa'dan bizler için aygır celbini tavsiye ediyor. Halka hergele demenin bu kadar nazikâne tarzı olmaz. Aferin Abdullah Cevdet Bey'e!* (…) *İyi ama, bu aygırı kim ve nasıl intihâb edecek? Gerçi bu mesele birden bire çok basit görünür ise de hayli ehemmiyeti haizdir. Bi'l-farz onu seçip getirmeye gidecek heyetin başında bizzat Cevdet Bey bulunsa da, avdette: -Bu gelen zatın vazifeye elverişli olduğunu nasıl anladınız? diye bir soran olsa, doktor ne cevap verecek? Bence bu fikir doğru değildir. Neslin ıslahı matlûb ise, ziraatte de olduğu gibi tohumu değil, tarlayı değiştirmek lazımdır. Üst üste ekilen arazinin mahsulü daima zayıf, bereketsiz olur. Bize de şimdi lazım olan henüz zinde, kuvve-i inbâtiyyesi tam ve mükemmel bâkir tarlalardır. Abdullah Cevdet Bey bu ciheti düşünse daha iyi olmaz mı?*" (Leylek, 1341: 2).

üyeleri arasında yer almıştır; fakat aktif siyasetten çok çıkardığı *İctihad* dergisinde fikir planında bir mücadele içinde olmuştur. Bu dergi Cumhuriyet'in ilanından önce benzer fikirleri savunmakla beraber 1922'den itibaren bütün devrim hareketlerine katılmış, yeni dönemi kendi fikirleri için hazır bir zemin olarak görmüştür. Yazar da "Feylesofun Köşesi" başlığı altında kaleme aldığı seride, toplumun gelişmesi karşısında dinin engel olduğunu daha açık biçimde söylemeye başlamıştır. (Polat, 2000: 447)

Tepki çekmiş, çeşitli tartışmalara girmiş, materyalist görüşlü bir yazar mizah edebiyatının dikkatinden kaçmamıştır. Abdullah Cevdet ona dair örneklerde cimriliğiyle beraber dinî ve etnik kimliği sebebiyle hicvedilmiştir. Şair Eşref'in cimriliği hakkında "*Bir sinek konsa kazara ….kuna şekve-künân/ 'Hakkımı ekl ediyor' der de koşar mahkemeye*" (Huyugüzel-Çağın, 2006: 122) beytini söylediği Abdullah Cevdet'e dair anı ve yazılarda eli sıkı[93] bir tip tasvir edilmektedir. Yazarın inanç dünyası ve etnik kimliği hakkında manzumeler de mevcuttur. Örneğin *Akbaba*'da yazarların lakaplarının anıldığı bir metinde A. Cevdet "*Arapgirli beynamaz*" (İmzasız, 1339h: 2) yakıştırmasıyla alaya alınır. Yazar Arapkirli'dir ve bazı yazılarında "Bir Kürd" mahlasını kullanmıştır. Osman Cemal'in kaleme aldığı bir pastişte onun bu özelliğine değinilmiştir. Sevdiği kıza ulaşmak için arkadaşlarıyla dağa çıkmış bir eşkıya olarak tasvir edilen A. Cevdet'le şive taklidi aracılığıyla alay edilmiştir:

> *"Hostabeli" sağda kaldı, biz solda,*
> *Ebdest alıp namaz gıldıh bir yolda,*
> *Mevlüt ilen Bekir Çavuş sağ golda,*
> (…)
> *Acep noldu benim şirin Hanifem,*
> *Zehir oldu Ramazanım, erifem!* (Hemrâh, 1339: 2)

Halil Nihat, *Ayine-i Devrân* adlı şiir kitabının başındaki "Nat-ı Şerîf"te dertlerinin derecesini abartmak için Abdullah Cevdet'in inançsızlığını bir karşılaştırma ögesi olarak kullanmıştır: "*Görüp yâr-ı cefakârın elinden çektiğim derdi/ Gelir imâna Abdullah Cevdet yâ Resûlallah*" (Boztepe, 1924: 5). *İctihad*'de şiirlerini yayımlamış isimler arasında yer alan Yusuf Ziya tanıdığı meşhurları alaya aldığı dörtlüklerin birinde Abdullah Cevdet'i diline

[93] *Akbaba*'da çıkan bir anekdotta Abdullah Cevdet, malı canın önünde tutan bir tip olarak alaya alınmıştır: "*A. C. Bey -Bizim oğlanı denizde kurtaran siz miydiniz?/ Memur -Evet efendim…/ A. C. Bey -Niçin fesini çıkarmadınız?*" (İmzasız, 1339i: 2). Bir diğer metindeyse Abdullah Cevdet'in bir dava sonucunda ödemekle yükümlü olduğu tazminattan bahsedilir. Burada da dikkat çekilen nokta yazarın cimriliği sebebiyle boğazından kesmeye başlamasıdır: "*Fezâhat-ı lisaniye cürmünden dolayı üç yüz lira ceza-yı nakdîye mahkûm edilen hakîm ve hekim Abdullah Cevdet Bey, hükmün tebliğinin ertesi sabahından itibaren üç yüz gün müddetle sabah kahvaltılarını hazf, akşam yemeklerini yarıya tenzil etmek suretiyle tedâbîr-i iktisadiyeye tevessül eylemiştir.*" (İmzasız, 1341a: 3).

dolamıştır. Dizelerde gayrimüslim azınlık için kullanılan "çorbacı" sıfatıyla anılan yazarın semavi dinlerin hiçbiriyle ilgisi olmadığı belirtilmiştir:

Hele bizim "İctihad"cı
Abdullah Cevdet çorbacı
Ne hocadır ne de hacı
Ne softadır, ne papazdır! (Ortaç, 1339b: 2)

Abdullah Cevdet hakkında mizah edebiyatına yansıyan diğer bir konu Süleyman Nazif'in (1870-1927) yazarla arasının açık olmasıdır. Yazarın dinî konulardaki fikirleri sebebiyle tartışmalara girdiği Süleyman Nazif'in duygularını Halil Nihat bir beytinde şöyle tasvir etmektedir: "*Sığmıyor kalb-i pelengânene gayz ü kinin/ Hûn-ı Cevdet'le de mümkün olamaz teskinin*" (Boztepe, 1921: 70). Abdülbâki Fevzi bir beyinde "*Celîs olsun Nâzif-i rinde Abdullah Cevdet Bey/ Nihâd-ı asra lakin hem-kadeh Mithat Cemal olsun*" (Uluboy, 1926a: 2-3) diyerek arası açık iki yazarın barışmalarını temenni etmiştir.

3.4.2. Abdülhak Hâmit Tarhan

Abdülhak Hâmit Tarhan, Cumhuriyet sonrasında mizah edebiyatında genel bir hürmet duygusuyla anılmıştır. İsminin geçtiği dizelerde ilerlemiş yaşına rağmen kadınlara düşkün ve onlar tarafından beğenilen bir şair olarak gösterilmiştir.[94] Mizahçılar, ilgi alanları gereği şairin özel hayatına yönelip eğlence ve kadına düşkün bir Abdülhak Hâmit portresi çizmişlerdir. Abdülbâki Fevzi Uluboy, bir gazelinde şairin adını şöyle geçirmeyi uygun görmüştür: "*Hâmid gibi cananı alıp karşına her gün,/ Yan gel, leb-i deryada ne derlerse desinler*" (Uluboy, 1339t: 1). Faruk Nafiz ise Hâmit'i ince sıfatlarla övdüğü bir manzumesinde ilerlemiş yaşına rağmen kadınların hâlen şaire âşık olduklarından söz açmıştır: "*Dahi-i yektâ ki hâlâ hem*

[94] Orhan Seyfi Orhon, Abdülhak Hâmit'in vefatından kısa süre sonra yayımladığı mizah yazısında, Süleyman Nazif'in ağzından şair-i âzâmın Cennet'teki hâlini tasvir etmiştir. Şairin bazı alışkanlıklardan hâlâ kurtulamadığı görülmektedir: "*Dâhi-i azimüşşan Abdülhak Hâmid'in cennet-i âlâyı teşrifleri siz dünyevileri ne kadar dilhûn ettiyse, biz uhrevileri de o kadar memnun etti.* (…) *Bütün cennet yollarına hur ve gılman iki sıralı dizildiler ve Dede Hazretleri'nin suret-i mahsusada bestelediği kudumiyeyi bir ağızdan teganniye başladılar. Neşidehanların önünde Davud peygamber ağır aksak, fıstıkî makamdan usul tutuyordu. Kapının iki yanında Fatma Hanım'la Bayan Nelli ellerinde birer buket bekliyorlar, ara sıra yekdiğerine yan gözle bakıyorlardı.* (…) *Kulağıma eğilerek: -Dünyadan haber alabildin mi? Cenaze alayım nasıl olmuş? Kalabalık var mıydı? Diye sordu./ -Fevkalâde parlak olmuş… Sizi el üstünde taşımışlar! Dedim. Hayret etti.* (…) *-Burada lisan meselesi ne halde! Diye sordu./ Tabiî lisan-ı resmî Arapça. Fakat sizin dilinizden de anlayanlar çok!/ -Öztürkçe cereyanı yok mu?/ -Hayır, hamdolsun, yok, vâkıa Necip Asım bir şeyler yapmaya yelteniyor amma, kimse iltifat etmiyor, malûm ya, burası muhazakârlarla dolu.* (…) *Bu aralık Saffeti Ziya koşa koşa yanımıza geldi. Telaş ve heyecanla: -Aman üstadımız, buraya teşrifiniz pek mühim bir teşrifat meselesini ortaya çıkardı. Zatıâliniz (dahi-i azimüşşan) sıfatı hoş görülmüyor. Hatta şimdiye kadar bunu kullanmanız iğbirar-ı semavîyi mucip olmuş. Saffet-i Ziya'yı kolundan çektim. -Gel, bu işi aramızda halledelim. Üstadı rahatsız etmeyelim, ben zemin ve zamana uygun bir sıfat daha bulurum! dedim. Biz giderken o arkamızdan hiddetli bir sesle söyleniyordu: Bir gün beni bir edib-i ayyaş/ Benzetti de Rabb-i Zülcelâl'e./ Allah ile soktu bin cidale!...*" (Orhon, 1937: 5-6).

civandır hem zarif/ Oldu aşık bağteten gördükte canan Hamid'i" (Kalender, 1339: 1). *Akbaba*'da çıkan bir manzumede şairin Süleyman Nazif, Cenap Şehabettin (1870-1934), Falih Rıfkı ve Yakup Kadri arasındaki "hıyanet-i vataniye" tartışmalarında arabuluculuk etmesi konu edilmiştir. Tarhan'ın ağzından yazılmış manzumede Süleyman Nazif'e ve Yakup Kadri'ye sakin olmaları tavsiye edilirken şairin eğlenceye düşkün karakteri yansıtılmıştır:

Azâde kalın şu boş seferden
Bir kâm alalım gidip pokerden
Yakup o tarafta, sen bu yanda
Bir şey içeriz Tokatlıyan'da (İmzasız, 1339j: 3)

Faruk Nafiz, kendine göre edebiyatçıların kişisel özelliklerini sıraladığı bir mizah manzumesinde Abdülhak Hâmit'e çapkınlığı uygun görmüştür. Çamlıbel, Hâmit'i bu konuda geniş bir şöhret sahibi İzzet Melih Devrim'den bile ileride tutmuştur:

Büyük Hâmit sevimli, kibar bir ihtiyardır,
İlk görüşte elini öper, baban sanırsın.

Yalnız zaman geçince bıyık büker, göz süzer,
Onu İzzet Melih'ten daha civan sanırsın. (Çamlıbel, 1936: 7b)

3.4.3. Ahmet Hamdi Tanpınar

Edebiyat camiasının kendisine karşı "sükût suikastı" (Tanpınar, 2007: 326) yürüttüğü fikrindeki Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 1923-1960 arasında mizah dünyasında ismi pek geçmemiştir. Şüphesiz bir yazar için mizah dünyasının alay ve hicivlerine konu olmamak edebî eleştiri tarafından görmezden gelinmekle bir tutulmaz, hatta ne pahasına olursa olsun bilinmek isteyen sanatçılar hariç tutulursa olumlu karşılanır. Hakkındaki az sayıdaki manzum örnekte yazar yeteneksiz, sıradan bir kişilik ve üretken olmayan bir kalem olarak yerilmiştir.

Yazar 1938 yılı sonlarında mizah dergilerinde bir konu olarak yer almıştır. Bunun sebebi kendisinin 6 Kasım 1938'de Beyoğlu'ndaki Abdullah Efendi Lokantası'nda İsmail Habip Sevük'le (1892-1954) kavga etmesidir. İsmail Habip'in hazırladığı *Edebî Yeniliğimiz* kitabında yer almayan Tanpınar'la Sevük arasında ufak bir nükteyle başlayan diyalog sertleşmiş ve tartışma bir hafta kadar gazetelerin ve mizahın konusu olmuştur.[95] Faruk Nafiz

[95] Tarafların kavganın ortaya çıkışına dair farklı görüşleri vardır. 8 Kasım 1938 tarihli *Akşam*'da yayımlanmış bir haber metninde iki yazarın da kendini haklı gördüğü anlaşılmaktadır: "*Edip B. İsmail Habip Sevük ile Güzel Sanatlar Akademisi estetik profesörü B. Ahmet Hamdi Tanpınar arasında edebî bir münakaşa yüzünden Beyoğlu lokantalarından birinde şiddetli bir kavga çıkmış olduğunu dün yazmıştık. Bu kavganın dedikoduları, edebî mahâfilde devam etmektedir. Vakanın kahramanları, mesuliyeti yekdiğerine atfediyorlar. B. Ahmet Hamdi*

Çamlıbel *Karikatür* dergisindeki manzumesinde pehlivan lakaplı İsmail Habip'le Tanpınar'ın kavgasına değinmiştir. Şair bu kavgayı edebiyatçılara yakıştıramamıştır. İsmail Habip, maço tavırlar göstermekle suçlanırken Tanpınar'a daha sert bir tutumla "Tarzan" yakıştırması yapılmıştır:

Ediplerde eskiden bir âşık hali vardı,
Onların hepsi şimdi bir pehlivan kesildi:

İşte karşı karşıya gelince bir sofrada,
Münekkit Masist oldu, şair Tarzan kesildi. (Çamdeviren, 1938c: 10)

Yusuf Ziya Ortaç'ın Fazıl Ahmet Aykaç hakkında yazdığı bir manzumede de Tanpınar'dan söz edilmektedir. Dizelerde Aykaç'ın mecliste yapacağı icraatlar övülürken Tanpınar ismi sıradanlığı temsil eden zıt bir karşılaştırma unsuru olarak kullanılır

Kürsünün sen bülbülü yektâsı ol her celsede,
Bazı sağdan, bazı soldan handeler yükselse de!
Tanpınar emsali yüz binlerce saylav gelse de (Y.Z.O, 1943: 7)

Faruk Nafiz, tanıdığı edebî simalar hakkında yazdığı mizah kıtalarının birini Ahmet Hamdi Tanpınar'a ayırmıştır. Çamlıbel, Tanpınar'ın ilham fikrine karşı çıktığını ama bir iş disiplini gerektirecek üretkenliğin de yazarda görülmediğini iddia etmiştir:

İlhâma inanmaz Hamdi Tanpınar,
Bu yüzden on yılda bir eser sunar;
Nedim'e, Nefi'ye âh edip yanar

Tanpınar bu kavganın sebepleri hakkında diyor ki: -Ben İsmail Habib'e, kitabına ismimi yazmadığı için kızgın değilim. Çünkü benim için edebiyat tarihine girmek en son düşünülecek bir meseledir. Beni tanıyanlar bilirler ki ismimden bahsedilmesinden pek hoşlanmam. İsmail Habib'e beni niçin kitabına almadığını söylemedim. Bu cins şöhretin meraklısı değilim. İsmail Habib'in yapmakta olduğu edebiyat benim hoşuma giden bir edebiyat değildir. Bunu gizlemedim. Müessif hadiseye İsmail Habib'in Doktor Rusçuklu Hakkı'ya yaptığı bir lâtife sebep olmuştur. Ben sebebiyet verdiğim bu lâtifeyi tamir için onu başka bir lâtife ile İsmail Habib'in aleyhine çevirdim. O bu lâtifeyi ciddiye alarak bana ağır sözler söyledi, geri almasını istedim, daha ağır sözler sarf etti, mukabele ettim. Ben pehlivan değilim. Bu cins adale kuvvetlerini daima küçük bulurum. Fakat şahsıma tevcih edildiği zaman elimden geldiği kadar müdafaa ederim. B. İsmail Habib de hadise hakkında diyor ki: -Lokanta gecesi Edebî Yeniliğimiz'e girmediğinden laf açmıştı. Tabii lâtife ediyordu. Ben de 'kitap sahibi ol koyayım' diyordum. Masadan masaya konuşulduğu için sözlerin hepsi iyi anlaşılamıyordu. Arada hiçbir münasebet yok iken bilmem kimin benden yüksek olduğunu söyledi. Ben de 'O benden yüksek ise, senden nedir anla artık' mukabelesinde bulundum. Ahmet Hamdi uzun müddet sanatoryumda kalan bir hastadır. İşte o hastalığın verdiği sinir zaafı olacak ki, birden bire beni tahkir edecek bir şeyler söyledi. Ben de 'eğer beni tahkir ediyorsan….' diye şarta muallâk bir söz söyledim. Bu söz üzerine tarziye vermeli imişim yoksa gelip beni tokatlarmış, dedi. Ben de: -Gel bakayım, dedim. Yerinden kalktı, masamıza yaklaştı. Ben yerimden bile kıpırdamadım, yani gözlerimi gözlerine diktim. Bir iki saniye durduktan sonra yerine döndü. Yemeğimizi yedik, masamızdan kalktık. Paltomu giyerken masalarına yaklaşarak sözümün şarta bağlı olduğunu söyleyerek işi düzeltmek istiyordum. Fakat kendisine fiilen mukabele edeceğimi zanneden Ahmet Hamdi beni göğsümden itti. Yere düşmüş bir domates parçasına veya bir üzüm tanesine basan ayağım kaydı. Eğer ayağım sürçmeseydi ben de Allah esirgesin elimi kaldırayım… Kendisiyle kavga çıkarmak için, pehlivan olmaya lüzum yok. Onun ne olduğunu bilen bir kimse dünyanın en kuvvetli adamı olsa bile ona el kaldırmaz ki…" (İmzasız, 1938b: 2).

Dinlerse okurken Nihad Tarlan'ı. (DO, 1951: 1549)

Orhan Veli, Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman"ında geçen "*Ovanın yeşili göğün mavisi/ Ve mimarîlerin en ilâhisi*" dizelerini metinlerarası bir öge olarak "Denizi Özliyenler İçin" şiirinde "*Suların yeşili, göklerin mavisi,/ Lâpinaların en harelisi…*" (Kanık, 1973: 180) şeklinde kullanmıştır. İkinci dize düşünüldüğünde bir gülünçleştirme söz konusu olmakla beraber Orhan Veli'nin şiirinde Tanpınar'a ve şaireneliğe doğrudan bir saldırı bulunmamaktadır.

3.4.4. Ahmet Hâşim

Türk şiirinin köşe taşlarından biri olan Ahmet Hâşim hakkındaki araştırmalarda sembolizm, kızıl, akşam, göl, öte duygusu, serbest müstezat gibi anahtar kelimelere sıkça başvurulur. Mizahi örneklerde ise karikatürize edilmiş ve yalnızca zaafları belirginleştirilmiş bir Ahmet Hâşim portresi mevcuttur. Şairin alay konusu hâline getirilen özellikleri "kadınlarla ilişkileri", "Arap" kökenli olması, "şiirde anlamdan çok ahenge önem vermesi", "göllerde bu dem bir kamış olsam" dizesi ve mısralarında bolca kullandığı "göl, leylek, kuş, saz", vb. sözcüklerdir.

Söz konusu yakıştırmaların şairin yaşamında yansımaları olduğu ve sadece mizah eserlerinde değil edebiyat tartışmalarında da bunlardan bahsedildiği söylenebilir. Anılarda şairin kadınlarla ilişkilerinin çirkinlik saplantısı ve aşağılık duygusu yüzünden hep problemli olduğu ifade edilirken Hâşim'in gençlik ve olgunluk yıllarında, gördüğü her kadına âşık olmasına rağmen onlardan hep kaçtığı belirtilmiştir. (Ayvazoğlu, 2009: 232) Özellikle sanatını hicveden manzumelerde Hâşim için "kurbağa şairi" sıfatının kullanıldığı görülmektedir. Bu yakıştırmanın sebebini şairin gölden, geceden, kuşlardan, mehtaptan bahsetmesine bağlayan Abdülhak Şinasi Hisar'ın tanıklığına göre Hâşim, *Göl Saatleri* çıktığında takdir edilmek yerine "kurbağa şairi" sıfatıyla alaya alınmış ve kendisi hakkındaki tariz ve hicivler yüzünden sinirleri alt üst olmuştur. (Hisar, 2006: 95) Bu yakıştırmanın bir sebebi de şairin Kurbağalıdere'de oturmasıdır. Yakup Kadri anılarında dostunun Kadıköy'deki Kurbağalıdere'den akseden kurbağa sesleriyle hayallere daldığını söylemiştir. (Karaosmanoğlu, 2009: 101) Şairin Arap kökenli olması da kalem kavgalarına konu olmuştur. Örneğin Peyami Safa, Ahmet Hâşim'in kendisi hakkındaki sert ve kişisel eleştirilerine cevaben şunları söylemiştir: "*Hiçbirimiz Arap değiliz ya Seydî! Sizse Yahya Kemal'in tabiri ile 'Arap Hâşim' diye marufsunuz ve arkadaşlarınız sizden 'Hınzır fellah' diye bahsettikleri*

gibi, nüktedan bir meslektaşımız da size Edebiyatın Basurcu Âgâh Paşa'sı adını takmıştır." (akt. Ayvazoğlu, 2009: 224).

1923 sonrasında şairi hicveden ilk manzume Yusuf Ziya Ortaç'ın bir parodisidir. Ahmet Hâşim'in "Yarı Yol" adlı şiirini alaya alan bu mısralardaki eleştiri noktası "anlamsızlık"tır. İronik bir üslupla kaleme alınmış satırlarda *Akbaba* sahibi, Hâşim'in kapalı anlam ve musikiye dair fikirlerini komik hâle getirip alaya alırken kurbağalara başvurmaktan çekinmez:

Hâşim'in şiiridir bu, şiire bakın!
Bunu mümkün müdür hiç anlamak
Yarı yoldan ziyade nazma yakın,
Yarı yoldan ziyade nesre uzak!
Sanat ufkunda nameler bırakan
Sanki kurbağaların boğuk sesidir;
Hâşim Ahmet Bey'in mırıltısıdır
Bulunur belki gâh gâh çakan!

(Çimdik, 1339: 3)

Osman Cemal, şairi alaya alan dizeler yayımlamıştır. Bunlardan birinde Ahmet Hâşim'i konuşturan yazar, şairin "göl" ve "leylek" imajlarını karikatürize eder. Dizelerde, şairin başarısız gönül maceraları hatırlatılıp kadınların peşinden koşan ve kafası karışık bir tip tasvir edilir:

Kurbağa öttü derelerde "vak" diye,
Karga gelip dala kondu "gak" diye,
Hiç şüphesiz bunlar bana bir ihtar:
"Nazlı yârin nerelerde bak!" diye (Hemrâh, 1339b: 3)

Şairin 1924'te gerçekleştirdiği Fransa seyahatinin mizah dergilerinde yer aldığı görülmektedir. Osman Cemal, 4 Eylül 1924 tarihli *Akbaba*'da Paris'ten henüz dönmüş Ahmet Hâşim'i konuşturup şairin bilindik özelliklerini sarakaya alır. Bu tip örneklerin bazılarında görüldüğü üzere manzumesinin başına kısa bir çerçeve hikâye ekleyen yazar, şiirin Hâşim'den kendilerine geldiğini söyler: "*Hâşim Bey yeni kaleme aldığı yarı Türkçe, yarı Fransızca, unvan-ı kadîmeyle 'mülemma' tabir olunan bir şiirini gazetemize hediye etmişlerdir. Sembolizm, Kübizm, Empresyonizm, Dadaizm'in imtizacıyla husûle gelen işbu nadide şiiri kârilerimize aynen takdim ediyoruz*" (Kanber, 1340d: 3). Dizelerde şairin "göl" ve "akşam" imajları alaya alınır. Hâşim, Terkos Gölü'ne akşam vakti seyahate çıkarken kurbağalarına hem Türkçe hem Fransızca seslenmektedir:

Kurbağalar dansa çıkın bu akşam akın, akın;
Terkos'a gidiyorum, peşimden kandil yakın!
Jö vö vivran set sezon[96]*, neftî güllere yakın*

[96] Je veux vivraient cette saison: Bu mevsim yaşamalarını istiyorum. (?)

Terkos'a gidiyorum, peşimden kandil yakın (Kanber, 1340d: 3)

Şairin dahil olduğu kalem kavgalarından biri de "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasıdır. Hâşim, bu çerçevede ortaya çıkan tartışmalarda Nâzım Hikmet'in fikirlerine cevap vermiştir. Nâzım Hikmet de diğer bazı polemiklerinde yaptığı gibi şairi hicveden bir şiir yayımlamıştır.

Biraz geçmişe bakıldığında Hâşim'in Nâzım Hikmet'i takdir eden yazıları olduğu görülmektedir. Bunlardan birinde, eski nesil edebiyatçıların Nâzım'ı anlamadığını şöyle ifade etmiştir: "*Harabelere tünemiş baykuşlar, fırtınalar semalarından gelen bu şahinin vahşi ıslıklarını anlamazsa bunda şaşacak ne var?*" (Ahmet Haşim, 2004: 253). Fakat "Putları Yıkıyoruz!" çevresindeki polemik furyasına yakın dostu Yakup Kadri gibi Hâşim de katılmış ve bu tartışmalar dahilinde Nâzım'ı hedef alan yazılar yayımlamıştır. Bir yazısında Abdülhak Hâmit'e çatan genç şaire şunları söylemiştir: "*Mutavassıt zekâ, anlayamadığı işlerin düşmanıdır. Onun için ekser dâhiler birer deli, birer şarlatan, birer mücrim sıfatıyla orta zekânın husumetine kurban gittiler.*" (Ahmet Haşim, 2004: 262). Nâzım Hikmet, *Resimli Ay*'ın Eylül 1930 tarihli sayısında yayımladığı "Cevap No: 2" adlı hicivle Hâşim'e cevap vermiştir. Şair, burada dostu Yakup Kadri'den sonraki "ikinci serseri" olarak anılmış ve daha çok etnik kökeni nedeniyle hicvedilmiştir. Yabancı sermayeli bir şirkette görev alması da eleştirilmiştir. Dizelerde Hâşim için "Bağdatlı dilencinin sazı", "Bağdadî şaklaban" ve "Arabistan fıstığı satıcısı" gibi sıfatlar kullanılmıştır. Hiciv, Ahmet Hâşim'in kökeni ve mesleğine saldıran dizelerle başlamaktadır:

İkinci serseri
atlas yakalı sarhoş sofralarında
Bağdatlı bir dilencinin çaldığı sazdır.
Fransız emperyalizminin
İdare meclisinde ayvazdır… (Ran, 2012: 225)

Ahmet Hâşim, 1928'de Anadolu Şimendiferleri'nde idare meclisi üyesi olmuştur. Mısralarda bu görev hatırlatılarak şair, Fransızların yardakçısı ve işçileri ezen bir figür olarak gösterilmiştir:

ve soruyor
bana:
"PROLETER
dediğimin
ne biçim kuş
olduğunu"
Anlaşılan
Bağdadî şaklaban

Unutmuş,
Mösyö bilmem kimle beraber
Adana-Mersin hattında o kuşu yolduğunu… (Ran, 2012: 226)

Nâzım, hicvinin sonunda Ahmet Hâşim'in ırkı ve işinin yanında sanat anlayışını hedef almıştır. Şairin toplum sorunlarını görmezden geldiğini ve sermaye sahiplerine uşak olmaktan öteye gitmediğini iddia eden Nâzım, bir eğlence meclisi tasviri yaparak kendisi ile rakibi arasında zıtlık inşa etmiştir:

İkinci serseri
halkın alınterinden altın yapanlara
kendi kafatasında hurma rakısı sunar.
(…)
Atlas yakalı sarhoş sofralarının sazı,
Fransız sermayesinin hacı ayvazı,
bu yazdığım yazı
örse balyoz salanların şimşekli yumruğudur
katmerli kat kat yağlı ensende… (Ran, 2012: 226-227)

Nâzım'la arasındaki tartışmanın Hâşim'i yıprattığı söylenebilir. Yakup Kadri'nin söylediğine göre Nâzım Hikmet'in "gördüğüm yerde onu döveceğim" dediğini işiten Ahmet Hâşim, bir süre cebinde tabanca taşımıştır. (Karaosmanoğlu, 2009: 109)

Orhan Veli, Garip hareketi çerçevesinde alışılmış edebiyat anlayışını ve şaireneliği yıkma amacıyla Ahmet Hâşim'in dizelerini metinler arası bir öge olarak kullanmıştır. Orhan Veli bu örneklerde merhametsiz bir hiciv şairi hâline dönüşüp Haşim'i ve temsil ettiği "şaireneliği" hedef almıştır. (Okay, 2005: 83) Hâşim'in ölümünden sonra kaleme alınmış dizelerde kişiliğe dönük bir içerik yoktur. Kanık, 1939'da yayımladığı "Karanfil"de, Ahmet Hâşim'in aynı adlı şiirinin ilk dizesini kullanıp halkın sorunlarına karşı umarsız ve "içe bükülmüş" bir sanat anlayışını eleştirmiştir. Dizelerde Eylül 1939'da Nazilerin Varşova'yı işgal etmesi üzerine yaşanan ölüm ve çatışmaların dehşet verici etkisine dikkat çekilmektedir:

Hakkınız var, güzel değildir ihtimal,
Mübalâğa sanatı kadar,
Varşova'da ölmesi on bin kişinin,
Ve benzememesi
Bir motörlü kıtanın karanfile,
"Yârin dudağından getirilmiş." (Kanık, 1973: 93)

Orhan Veli, "Eskiler Alıyorum" adlı şiirinde Ahmet Hâşim'in poetik kabullerindeki değerleri alaya alır. Kanık'ın "eskici bir şair"in anlatımıyla yazdığı dizelerde süslü sözcük ve hayaller kullanıp bilindik imajları tekrarlayan anlayış eleştirilirken "musiki" kelimesinin sık

tekrarıyla şiirde ahengi öne çıkaran zihniyet de gülünçleştirilmiştir. Şiirin sonunda Hâşim'in "göllerde kamış olma" imajı "rakı şişesinde balık olma"ya çevrilip şaşırtıcı bir son ve geleneğin eleştirisi sağlanmıştır:

Eskiler alıyorum *Şiir yazıyorum*
Alıp yıldız yapıyorum *Şiir yazıp eskiler alıyorum*
Musikî ruhun gıdasıdır *Eskiler verip Musikîler alıyorum*
Musikîye bayılıyorum

Bir de rakı şişesinde balık olsam

(Kanık, 1973: 157)

Hâşim'in "Göllerde bu dem bir kamış olsam!" dizesi yayımlandığı 1921'de "garip" karşılanıp anlaşılmamış ve şairin mizah dünyasında "kurbağa"larla beraber anılmasındaki etkenlerden biri olmuştur. Edebiyat ve mizah dergilerinde bazı açılardan benzer eleştirilere maruz kalan Orhan Veli'nin geleneğe karşı çıkışında aynı dizeyi deforme etmesi, tarihin edebiyat eleştirisinde de tekerrür ettiğini hatırlatmaktadır.

Orhan Veli'nin ölümünden sonra yayımlanan "*Canan ki degüstasyona gelmez/ Balık pazarına hiç gelmez*" (akt. Okay, 2005: 83) dizelerinde Hâşim'in "*Cânân ki gündüzleri gelmez/ Akşam görünür havz üzerinde,*" dizelerindeki şairane öz iğnelenmiştir. Sözü edilen Degüstasyon adlı restoranda Ahmet Hâşim'in zaman zaman vakit geçirdiği düşünülebilir. Zira Nâzım Hikmet, bir hicvinde "*Ahmet Haşim'in Degüstasyon'daki iskemlesi*"nden (Ran, 2012: 404) bahsetmektedir.

3.4.5. Ahmet İhsan Tokgöz

Ahmet İhsan ismi *Servet-i Fünûn* dergisi ile özdeşleşmiştir. Tokgöz, 52 yıl boyunca derginin başyazılarını yazmış, ciddî bir gazeteciliğin ve matbaacılığın ülkemizde yerleşmesini sağlayıp dikkatini her konuya, her meseleye çevirebilmiştir. (Ercilasun, 1996: 30-31)

Ahmet İhsan Tokgöz'ün varlıklı bir hayat sürmesine rağmen tutumlu olması çeşitli anılarda kaydedilmiş bir özelliğidir. Yazarın ismi geçen bazı mizah beyitlerinde de onun bu tarafından bahsedilmiştir. Yahya Kemal'in mizah dergilerinde yer almış bir beytinde Ahmet İhsan, hâli vakti yerinde diğer bir gazeteci Ahmet Cevdet Oran'la beraber anılır: "*Gördüm iki bahtiyar insan/ Ahmet Cevdet'le Ahmet İhsan*" (Beyatlı, 1339: 4). Faruk Nafiz'in de Ahmet İhsan hakkında beyitleri vardır. Çamlıbel, yazarın cimriliğini abartarak alaya alır: "*İktisadî program elbet muvaffak olur,/ Sinekten yağ çıkaran Ahmet İhsan bizdedir!*" (Çamlıbel, 1938: 73). Şair diğer bir örnekte de Tokgöz'ün zenginliğini belirginleştirmek için onun

atasözlerindeki mevcut kurallara istisna oluşturacağını iddia eder: "*Belli olmaz, kimdedir para, iman diyorlar,/ Şazdır bu kaideden Ahmet İhsan, diyorlar.*" (Çamlıbel, 1938: 108).

3.4.6. Ahmet Emin Yalman

Cumhuriyet dönemi basın hayatının önde gelen simalarından Ahmet Emin Yalman, çok yönlü bir kişidir. Amerika'da doktora eğitimini tamamladıktan sonra 1914'te yurda dönmüş, önce *Tanîn* ve *Sabah*'ta çalışmış 1917'deyse Mehmet Asım Us'la beraber *Vakit* gazetesini çıkarmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan mandasını savunmuş ve bu sebeple ömrü boyunca eleştirilmiştir. Mütareke döneminde diğer İttihatçılarla beraber Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. O sürgündeyken gazetesi *Vakit*, Ankara'yı desteklemiş, kendisi de sürgünden dönünce Ankara'daki hükûmete destek vermiştir. Ancak Halk Fırkası'nın kurulmasıyla beraber yönetime cephe almıştır. 1923'te Mehmet Asım Us'la ortaklığına son verip *Vatan* gazetesini kurmuştur. İstanbul'daki muhalif basınla beraber yeni kurulmuş TCF'yi desteklemiştir. Şeyh Sait İsyanı sonrasında diğer muhalif gazetecilerle beraber Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak sürgüne gönderilmiş ve gazetesi *Vatan* kapatılarak kendisi de mesleğinden uzaklaştırılmıştır. 1936 yılında Atatürk'ün affetmesiyle beraber tekrar gazeteciliğe dönmesine müsaade edilmiştir. Kısa süreli başarısız denemelerden sonra Sertellerle beraber *Tan* gazetesini çıkarmıştır. (Tezcan, 2007: 5-6) 1938 yılında *Tan*'dan ayrılmış ve 1940'ta gazetesi *Vatan*'ı tekrar çıkarmıştır. DP'nin kuruluşuna destek verip Adnan Menderes'le Fuat Köprülü'nün yazılarını gazetesinde yayımlamıştır. 22 Kasım 1952 tarihinde Adnan Menderes'le birlikte gittiği Malatya'da suikaste uğramıştır. 1954'e kadar DP'nin yanında olmuş, 1950'lerin ikinci yarısından sonraysa muhalif bir çizgide yer almıştır. (Gök, 2003: 81) Muhalefeti sırasında yayımladığı bir makaleyle ilgili olarak gazetesi kapatılmış ve 1960'ta hapse girmişse de sağlık sorunları sebebiyle kısa sürede tahliye edilmiştir.

Ahmet Emin Yalman için sert hicivler yazılmıştır. Bunlarda vatan hainliğiyle suçlanmış, mühtedi olduğu iddiası dile getirilmiş ve kısa boyu ile alay edilmiştir. "Dönme", "dönek" vb. sıfatlarla sık sık anılan Yalman, "vatan*"* kelimesinin tevriyeli kullanımlarıyla da "vatanı satan" bir gazeteci gibi tasvir edilmiştir. Hakkındaki mizah dizelerinin nedeni, Yalman'ın basın hayatı boyunca farklı yaklaşımları desteklemesi gibi görünmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonunda mandayı savunmuş, Cumhuriyet kurulurken CHP'ye karşı çıkıp TCF'yi desteklemiş, *Tan* gazetesinde Sertellerle beraber çalışmış, Tek Parti rejimine karşı DP'li muhalif isimlere gazetesinde yer vermiş; DP iktidarının son dönemindeyse CHP'nin

yanında durmuştur. Tüm bu esnek siyasi davranış, tutarsızlık yerine liberal görüşlü bir politik tercihe kim yaklaşırsa onunla doğal bir yakınlık içine girmek olarak da yorumlanabilir. Bununla beraber Yalman hiciv dizelerinde çoğu kez döneklikle yaftalanmıştır.

Fiziksel özellikleri hakkındaki hicivlere bir iki örnek verilebilir. Halil Nihat Boztepe, Ahmet Emin'in zekâsını övdüğü beytinde yazarın boyunu gülmece unsuru yapmıştır: "*Aklı on beş metredir Ahmed Emin'in lâcerem/ Kadd ü kâmet gerçi ancak bir buçuk endâzedir*" (Boztepe, 1924: 102). Yalman kısa boyu sebebiyle Abdülbâki Fevzi'nin ironi dolu dizelerinde de hicvedilmiştir: "*Ne zaman o Ahmet Emin Bey'im gelecek olursa bizim köye/ Bakıyor da kadd-ı bülendine diyorum ki serv-i çemân gelir*" (Uluboy, 1339j: 2). Fazıl Ahmet Aykaç, ülkedeki yozlaşmayı somutlaştırmak için Ahmet Emin'in maneviyata yönelmesini örnek olarak kullanmıştır. Yalman'ın bile İslam'ı kabul etmesi mizah şairi için yeterince hayret vericidir:

İçler ezik, dışlar melül
İşler yamandır ya resul!
Ahmet Emin Yalman dahi
Hak dinini eyler kabul! (Aykaç, 1952: 45)

Neyzen Tevfik'in yazdığı iddia edilen bir kıtadaysa Ahmet Emin Yalman, sergilediği siyasi değişimler ve ailesinin dinî geçmişi sebebiyle yerilmiştir. Gazetesinin ismi tevriyeli olarak kullanılarak da ülke menfaatlerini düşünmediği iddia edilmiştir:

Şu bizim dönmedolap Ahmed Emin
Din ü imânımıza çatmadadır.
Başımız ağrımaz etsek de yemin:
Vatan'ı on kuruşa satmadadır! (Kolaylı, 1945: 6)[97]

Mizah dergisinde 13 Şubat 1948 tarihinde çıkan bir hiciv manzumesinde de Yalman, kısa boyu ve tutarsızlığı sebebiyle birinci tekil şahıs anlatımıyla hicvedilmiştir. Yalman'ın Batı dünyasıyla arasındaki sıcak ilişkiler, esnek bir tutuma bağlanırken yazarın gerek CHP'ye gerekse DP'ye yakın durabilmesi herkese mavi boncuk dağıtma tavrı olarak gösterilmiştir. Ahmet Emin bu iğnelemelerin sonucunda Musahipzâde Celâl'in (1868-1959) meşhur oyunu *Aynaroz Kadısı*'ndaki görünüşte Müslüman olup içki meclislerinde Rum kadınlarıyla vakit geçiren kadı figürü Yakup'a benzetilmiştir:

[97] Ahmet Emin Yalman, bu şiiri Neyzen'in yazmadığını DP kurulurken verdiği destek nedeniyle o dönemde Tek Parti tarafındaki *Akbaba* sahiplerinin kendisine komplo kurduğunu belirtmiştir. Neyzen Tevfik de *Vatan* gazetesinde yayımladığı bir tekziple bu kıtanın kendisine ait olmadığını ifade etmiştir. Ahmet Emin Yalman, hakkındaki hiciv sebebiyle yıllarca Yusuf Ziya Ortaç'la konuşmamıştır. (Yalman, 1997a: 1326)

Biraz bastı bacağım biraz badi badiyim,
Demokratlara ebe Halkçılara dadıyım
Londra'da liberal İstanbul'da cadıyım
Parti kazan ben kepçe sanki kara kediyim
Her şey kitaba uyar Aynaroz'da kadıyım (Kocayörük, 1948a: 378)

Faruk Nafiz Çamlıbel, DP'nin 1950'deki seçim zaferinden bahsederken eski yönetimin tüm eksiklerini evvel redifli hicviyle tasvir etmiştir. Dizelerde Yalman için "*Topaç, atlıkarınca, dönmedolap, değirmen,/ Keşfedilmişti elbet Emin Yalman'dan evvel.*" (DO, 1950c: 1143) beytini kullanan şair, bir taraftan Ahmet Emin'i eleştirenlere cevap verirken öte yandan fikir değiştirmeyle ilgili olumsuz sıfatların yazara mal edildiğini de kabul etmiştir.

Ahmet Emin Yalman hakkında yazılmış en ağır hiciv Nâzım Hikmet'e aittir. Yalman, hapse atılmasına az bir süre kala yayımlanan dizelerde hem özel hayatı hem siyasi yaşamıyla ele alınmıştır. Nâzım Hikmet, hicvinin başında Ahmet Emin Yalman'ın doğumu ve kısa boyuyla dalga geçer: "*boyu da bir karış kaldıysa da,/ öyle haltlar yedi, öyle işler karıştırdı ki/ sövdüler kabrinde bile babası Osman Efendiye*". Yazarın fiziksel özellikleri ve ailesine dair hakaretlerle başlayan hicvin devamında Nâzım, Yalman'ı diğer örneklerde olduğu gibi döneklikle suçlar:

Önce Alaman oldu sonra Amerikan.
Ona göre her devirde, her zaman
Satılacak bir gazeteydi "Vatan"
Ve hazret sattı vatanı.

Nâzım, Amerikan siyasetine her daim yakın durmuş Ahmet Emin'i büyük hırsız olarak gösterip kısa süre sonra hapishaneye girecek yazarın oradaki küçük hırsızların ahlakını bozacağını iddia etmiştir:

Hapse atacaklarmış Ahmet Emin Yalman'ı
Amerikana yaranmaktaki rekabet yüzünden.
Hapisteki hırsızlara acıyorum ben,
Ahlâkları bozulacak
Emin Beyle aynı damda yaşayarak…(Ran, 2012: 1705)

Bu hicvin yazılmasının altındaki neden Ahmet Emin Yalman tarafından açıkça dile getirilmese de yazar anılarında 1949'da Bursa Cezaevi'nde Nâzım'la yaptığı bir röportaja dair detaylardan bahsetmiştir. Yalman'ın iddiasına göre samimi bir hava içinde gerçekleştirilmiş röportajda Nâzım Hikmet, üzerindeki komünist yaftasına isyan etmiş ve kendisinin eşitlik üzerine kurulu, planlı ve sosyal düzene sahip bir toplum hayatı istediğini dile getirip evrensel

değerlere bağlı olduğunu söylemiştir. Bu röportajın *Vatan* gazetesinde yayımlanması üzerine Nâzım, kendisinin söylemediği şeylerin gazeteye yansıdığını iddia edip öfke duymuştur. (Yalman, 1997a: 1490-1496) Nâzım'ın söz konusu röportaj sonrasında duyduğu kin sebebiyle bu hicvi kaleme aldığı düşünülebilir.

3.4.7. *Akbaba*, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi

Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'un çıkardığı *Akbaba*, Cumhuriyet sonrasında şekillenen Türk mizahının en bilindik ve uzun soluklu dergisidir. Dergi, 7 Aralık 1922'den 28 Aralık 1977'ye kadarki 55 yıllık süre zarfında zaman zaman ara vermesine rağmen yayımlanmıştır. Bu başarının sebeplerinden biri, iyi bir işadamı olan Yusuf Ziya'nın hedef okur grubu ve iktidarla arasındaki ilişkileri doğru ölçüp tartmasıdır. Ortaç'ın dengeyi sağlayamadığı dönemlerde derginin tirajı azalmış hatta kapısına kilit vurulmuştur. Bir çalışanı olarak Semih Balcıoğlu'nun derginin okur grupları hakkındaki tespiti de "orta yolcu" ve "popüler" bir çizgiyi işaret etmektedir: "*En önemli müşterisi doktor muayenehaneleri ve bilhassa berberlerdi. Akbaba mecmuasının bulunmadığı bir berber hatırlamıyorum.*" (Balcıoğlu, 2001: 75). *Akbaba* siyaset rüzgârı içinde duracağı yeri dikkatli belirlemiştir. Tek Parti Dönemi'nde iktidarın yanında olmuş ve DP'nin kurulduğu ilk yıllarda partiye karşı cephe almıştır. DP iktidarındaysa maddi imkânsızlık sebebiyle bir süre kapalı kaldıktan sonra yeniden çıktığı 20 Mart 1952 tarihli sayısında kamuoyu ve siyasi otoriteden özür dilemekten çekinmemiştir: "*Fizikte bir kaide vardır: 'Her tesir aksi tesire' müsavidir. Biz DP'ye vurdukça, millet bizi vurdu. 1949 baharında, can evinden yaralanan Akbaba, bir daha gözlerini yummuştu. Şimdi, aradan üç yıl geçtikten sonra Akbaba'yı tekrar çıkartıyoruz. Ama bu sefer, Hanya'yı Konya'yı iyice anlamış olarak…*" (Akbaba, 1952: 3). İtidalli politikalarının bir sonucu olarak Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi gerek Tek Parti Dönemi'nde gerekse DP yönetiminde dergileri ve kendileri için devletten yardım alabilmiştir.

Akbaba Tek Parti Dönemi'nde, DP iktidarında ve 27 Mayıs sürecinde tartışmalara taraf ve konu olmuş, Yusuf Ziya çeşitli kalem kavgalarına girişmiştir. Fakat hiciv ve mizah dizelerinde dergi sert olmayan bir üslup, selamlama ve magazin içerikli ifadelerle anılmıştır. Dergi hakkındaki ilk mizah dizesi Halil Nihat Boztepe'ye aittir. Şair, *Akbaba*'nın kuruluşu sırasında kaleme aldığı tarih kıtasında Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'yi *Aydede*'nin zorunlu olarak kapanmasından yararlanmakla suçlamıştır:

Ah edip derd-i maişetle Ziya ve Seyfi

Koşuyorlardı bu kış günleri kısmet peşine
Geldi bir karga şu tarih ile gak gak diyerek
Dediler Aydede'nin Akbaba konmuş leşine! (Boztepe, 1924: 113)

Gerçekten de *Akbaba* ile *Aydede* arasında derginin yayımlandığı günler, içerik, mizanpaj, dergi ismi, yazar kadrosu gibi önemli benzerlikler mevcuttur. *Akbaba* hakkındaki bu eleştiriler başka mecralarda da dile getirilmiştir. Örneğin o günlerde Necmettin Sadak'la beraber *Akşam*'ı çıkaran Falih Rıfkı, *Akbaba*'yı *Aydede*'nin mirasına konmakla ve ülkeyi terk eden Refik Halit'e ait matbaa klişelerini kullanmakla suçlamıştır.[98] Bunun üzerine *Akşam* gazetesi ve *Akbaba* dergisi arasında bir tartışma başlamıştır.[99] Henüz kurulurken *Akbaba*'nın yazar kadrosunda yer almış Abdülbâki Fevzi, bu olay nedeniyle Falih Rıfkı Atay'ı hedef aldığı manzumesinde usta yazarın Cumhuriyet öncesindeki günlerine değinmiştir. Uluboy, Atay'ın İttihatçılarla olan samimi ilişkilerinden, Enver Paşa'ya övgülerinden, Cemal Paşa ile beraber çıktığı Şam yolculuğundan bahsederek yazarın gücün nimetlerinden nemalandığını; fakat *Akbaba*'nın zor şartlar altında yayın hayatına başladığını iddia etmiştir:

Ne çatıp durmadasın, yan gelip Akşam Palas'a
Şöyle ya böyle imiş Akbaba zira diyerek

---

[98] Tartışma o yıllarda Yüzellilik olarak yurtdışında bulunan Refik Halit'in *Minelbab İlelmihrab* adlı hatıratının *Akşam* gazetesinde tefrika edileceğinin duyurulmasıyla başlamıştır. Bu tefrikanın yayımlanması o dönem bir sorun hâlini almış, *Minelbab İlelmihrab* çevresinde siyasi ve edebî tartışmalar yaşanmıştır. Bunların içeriği ve hatıratın yayımlanma hikâyesinde dair *Aydede*'nin şu sayılarına bakılabilir: 8 Mayıs 1948, S. 91-1, s. 3; 12 Mayıs 1948, S. 91-2, s. 3; 15 Mayıs 1948, S. 91-3, s. 3; 19 Mayıs 1948, S. 91-4, s. 3; 22 Mayıs 1948, S. 91-5, s. 3; 26 Mayıs 1948, S. 91-6, s. 3; 29 Mayıs 1948, S. 91-7, s. 3; Bu sayılardaki yazılar bazı değişiklik, ekleme ve çıkarmalarla hatıratın kitap olarak basılmış hâlinde de mevcuttur. Bunun için bkz.: Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 7-46.

[99] İlk önce *Akbaba* dergisinde bir Yüzelliliğin ülkede yayın yapmasına itiraz edilmiştir. Falih Rıfkı buna cevap olarak *Akbaba*'nın sahiplerini Refik Halit'in sürgün edilmesinden yararlanmakla suçlamıştır. 19 Ocak 1924'te Falih Rıfkı'ya hitaben yayımlanan bir cevap yazısındaysa *Akbaba* hakkındaki iddialara şöyle cevap verilmiştir: "*Refik Halit Bey'in son eserinin neşrine ait bir tenkidimize gücenen Akşam gazetesi bizden Aydede'nin hesabını soruyor. Biz, Akşamcıları sadece Refik Halit Bey'in sıkı fıkı dostu sanıyorduk, vekil-i umûru olduklarını bilmiyorduk. Fakat mademki hesap soruluyor; verelim, alacakları çıkarsa gelip tahsil etsinler! Akşam gazetesi Aydede'nin klişelerini yağma ettiğimizi söylüyor: Akbaba'yı neşre başladığımız zaman Sabah Matbaası'nda Aydede'den kalmış beş altı başlık vardı. Refik Halit Bey'in borcuna mukabil matbaaya kalmış olan bu başlıkları idare müdürü gazetemizin ilk ücret-i tabiyesi meyanına dâhil etti.* (…) *Akşam gazetesi bize şimdiye kadar dünyanın hiçbir tarafında işitilmemiş acayip bir cürüm daha isnat ediyor: "Akbaba, Aydede'nin karilerini miras yemiş!... Acaba bir gazetenin karileri tavuk, ördek, hindi makulesi şeyler midir ki diğer bir gazete tarafından ekl olunuyorlar? Bu ne tuhaf şeydir?...* (…) *Akbaba, Aydede'ye benziyormuş! Gazetelerin şekil, hacim itibarıyla birbirine benzemesi cürüm müdür? Aydede, daha evvel çıkan 'Ayine'ye, 'Zümrüd-i Anka', 'Akbaba'ya 'Vatan' 'Vakit'e 'Akşam' 'İkdam'a 'Tevhid-i Efkâr' 'Hâkimiyet-i Milliye'ye 'Yeni Gün' 'Tevhid-i Efkâr'a benzemiyor mu?* (…) *Muharrir ve ressamlarımızı Aydede'den almışız! Sanki bu zatlar Refik Halit Bey'in azat edilmemiş köleleri, cariyeleri imişler, biz gasp etmiş, kendi esaretimize almışız!* (…) *Mizah istidatlarımız Aydede'de inkişaf etmişmiş!... Akşamcılar galiba: 'Elde istidât olunca kâr kendin gösterir!' " Mısra-ı meşhûrunu bilmiyorlar! İstidât olmazsa bir şey olmaz. Mesela Falih Rıfkı Bey Harb-ı Umûmî'de Cemal Paşa ile Şam'a gitti de kumandan mı oldu; olamadıysa kabahat Şam'da mıdır? Yahut Bolu'ya gitti de mi mebûs oldu? Fazilet Bolu'da mıdır?*" (Akbaba, 1340: 1).

Kimsenin minnet edip banmadık ekmek tuzuna
Nice zehr-âbeler içtikse de çorba diyerek

Basal-ı telh idi ekl ettiğimiz subh u mesâ
Gitmedik Şam'a kadar baklava, helva diyerek
(...)
Şimdi sen söyle beyim, kimdi o vaktiyle yanıp
Tutuşan "nerde acep sefere-i yağma" diyerek

Kimdi alkışlayan Enver denilen bî-magzı
Veremez böyle Napolyon da kumanda diyerek

Kim kavuk salladı her lahza Cemal Paşa'ya
Yaşa, binler yaşa ey rüstem-i yekta diyerek (Uluboy, 1340a: 1)

Bu tartışma dışında *Akbaba* ismi, basın dünyasına adım atan mizah dergilerinin reklamını yapan manzumelerde yer almıştır. Halil Nihat, 18 Ocak 1923'te kaleme aldığı bir kıtada *Akbaba*'nın benzeri olarak piyasaya çıkmış mizah dergisi *Zümrüd-i Anka*'ya bir tarih düşürmüştür. Burada, *Akbaba*'nın rakibine dikkatle yaklaşacağı, kuş isimleriyle yapılan tenasüp aracılığıyla ifade edilir:

Kaf dağından geliyor Zümrüd-i Anka diyerek
Akbaba seyr ü temaşasına çıktı acele
Saksağanlar dedi tarih gelip bir araya
Kuşa benzer mi bakın Zümrüd-i Anka'ya hele! (Boztepe, 1924: 113)

4 Ekim 1940 yılında mizah dünyasına katılan *Şaka* dergisinde çıkan dörtlüklerde de yukarıdaki tarih dizelerine benzer şekilde dönemin gazeteleri ve mizah dergileri anılmış ve *Akbaba*'ya yer verilmiştir:

Daha Nelerimiz var: "Karikatür", "Akbaba"
"Küllük"te "Hamle" edip gençler satıyor caka
"7 Gün"de bir kere "Yeni Mecmua"yı al,
Gülüp eğlenmek için en güzel şeydir "ŞAKA"! (Şakacı, 1940: 7)

Yusuf Ziya, dergisiyle haklı olarak övünmüş ve onun reklamını yapmıştır. Gazeteleri birer beyitle özetlediği bir manzumesinde *Akbaba*'nın matbuat âlemindeki başarısını şöyle parlatmıştır: "*Şükür, hiçbir kavgada tüyüm yolunmuş değil,/ Akbaba kuştur ama, eti yenen kuş değil!*" (Âşık Ortaç, 1946: 7). 1958 sonunda yayımladığı dörtlüklerdeyse DP'nin basın üzerinde artan baskısından ve bir parti kurultayında gazetecilere "hamam oğlanı" denmesinden bahsetmiştir. Şair bu tutumu yerdiği dizelerinde basın camiası ve kendisi

hakkındaki hakarete cevaplar vermiştir. Son dörtlükte sözü *Akbaba*'sına getirerek bu baskıya bir son verilmesini istemiştir:

Ne dışım yepyeni, ne içim yama
Her türlü hevese demişim dama!
Adım Akbaba'dır, bir kuşum ama,
Kolay yolunacak ince tüyüm yok!. (Çimdik, 1958a: 5)

Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi hakkında da manzum mizah örnekleri yayımlanmıştır. Mizah camiasının güçlü simaları olan bu iki bacanağın fazla yıpratılmadığı söylenebilir. Kendileri her alandan farklı kişileri iğnelemiş olmalarına rağmen onlara dair manzum örnekler azdır. Bunların bir kısmında iki bacanağın adları basın ve edebiyatın diğer isimlerinin yanında nüktelerle geçmiştir. Abdülbâki Fevzi Uluboy'un "*Bir çimdik attım 'Yusuf Ziya'ya/ Bir fiske vurdum 'Seyfi-i lâl'a*" (Uluboy, 1339v: 4) beyti bu türden dizeleri örneklemektedir. Uluboy bir diğer manzumesinde detay vermeden Orhan Seyfi'yi başkasının aklına uymakla ve tecrübesizlikle niteleyip şairi toy bir genç yerine koyar: "*Dün işittim ki şaşırmış yolu Orhan Seyfi!/ Bulsun Allah'tan o toy genci edenler iğfal!*" (Râsıt, 1947d: 257). Fazıl Ahmet Aykaç "Kalender Bir Şaire" manzumesinde, Faruk Nafiz Çamlıbel'i methederken Yusuf Ziya'ya takılmadan geçmez ve mizah üstadı Ortaç'ın Çamlıbel'e kıyasla soluksuz kaldığını ifade eder: "*Üstâd-ı mizah olan Ziyâ'yı/ Dembeste-i insicâm edersin*" (Aykaç, 1934: 155). Orhan Seyfi hakkındaki sert kıtalardan biri Necdet Atılgan'a aittir. Orhan Seyfi'nin İsmet İnönü'yü ve CHP'yi yerdiği kitabı *Hicivler*'e cevap olarak yazılmış dizelerde Orhon'un önceki dönemde Tek Parti'nin yanında durduğu okurlara hatırlatılır:

Paşaya, partisine o kadar dil uzatma,
İki gözden olursun ey Orhan Seyfi Orhon!
Tazyik neticesinde yırtılmamış olsaydı,
Halk partisi malıydı hâlâ kıçındaki don! (Atılgan, 1976: 523)

Ercüment H. Alacakaptan'ın (1923-2001) *Amcabey*'de yayımladığı bir parodide Orhan Seyfi kendisinin "Dua" manzumesindeki üslupla alaya alınmıştır. Manzumenin sonundaki şu dörtlükte şairin *Çocuk Adam* kitabının başarısızlığından bahsedilmektedir:

Şükür artık bitiverdi devamı;
"Bir şaheser devrin Çocuk Adam'ı"
Duyduklarım yoksa aksi seda mı?
İçtiğimiz ağuları ballar et. (Tınmaz, 1944: 10)

3.4.8. Ali Ekrem Bolayır

Hakkındaki kaynakların birindeki isabetli tespitle söylenecek olursa Ali Ekrem Bolayır (1867-1937), kültür tarihimizde "Namık Kemal Bey-zâde", "Katib-i Hazret-i Şehriyârî" ve "A. Nadir" olarak sıralanabilecek üç unvanla tanınmıştır. Bununla beraber Türk edebî ve siyasi hayatı, saray bürokrasisi ve eğitim dünyası içinde de yetmiş yıl geçirmiştir. (Özgül, 1991: V) Görüldüğü kadarıyla Bolayır, ününü kendi eser ve eylemleri kadar "Namık Kemal'in oğlu" olmasıyla kazanmıştır. Aldığı çeşitli görevlerde bu akrabalığın etkisi olmuştur. Bürokrasi kademelerindeki çeşitli görevlerinin ardından 1913'te başlayıp 1933'e kadar Darülfünun'da hocalık yapmıştır. Buradaki son görevi şerh-i mütûn (metinler şerhi) hocalığıdır. Darülfünun'un üniversiteye çevrilmesi üzerine görevinden ayrılmıştır. (Parlatır, 1987: 8)

Bolayır, edebiyatın farklı türlerinde kalem oynatmasının yanında şairliğini ön planda tutmuştur. Şiir hayatının başlangıcında Servet-i Fünûn estetiğini benimsemiştir. Servet-i Fünûncular içerisinde sosyal konulara en fazla yönelenlerden biri olmuş, II. Meşrutiyet'e kadar daha çok ferdî, 1908'den itibaren genellikle millî, içtimai, vatani, ahlâki ve dinî muhtevalı eserler ortaya koymuştur. (Gür, 2004: 358-359) Cumhuriyet sonrasında hece ve aruzla şiirler yayımlamıştır. Bolayır'ın Cumhuriyet döneminde çıkmış şiir kitapları 1924'teki *Şiir Demeti* ve 1925'te yayımladığı *Vicdan Alevleri*'dir. Daha sonra yazdığı şiirlerin bir kısmını dergilerde yayımlamışsa da bunlar kitap hâline gelmemiştir. (Enginün, 1986: 109)

Ali Ekrem Bolayır, Cumhuriyet dönemi manzum mizahında kendisinde büyük şairlik yeteneği olduğu vehmine kapılmış bir manzumeci, her daim gençleri eleştiren bir eski zaman şairi ve pek çok şiir yazıp bunları okumaktan büyük zevk duyan bir tip şeklinde tasvir edilmiştir.[100] Ayrıca devre uyarak millî konulara ve hece veznine bir ara meyletmesi de

[100] Orhan Seyfi Orhon'un Fiske müstearıyla kaleme aldığı röportaj biçimindeki mizahi yazılarının birindeki Ali Ekrem Bolayır tasviri, şairin mizah dünyasındaki karikatürize edilmiş hâlini ortaya koymaktadır. Bolayır'ın üniversiteden ayrıldığı 1933'te yayımlanmış yazıda şair "vakti geçmiş" ve kendi kendine "üstatlık payesi" atfeden bir edebî kişilik olarak betimlenmiştir: "*Üstadın kiminle konuştuğunu anlamak için biraz kulak kabarttım. Ali Ekrem Bey'in sesi: 'Her sözümde var benim bin bir nikât/ Failâtün, failâtün, failât'. Bir dakika sükût. Gene aynı ses: 'Çeşme-i tab'ındadır ab-ı hayat/ Failâtün, failâtün, failât.' Anladım ki üstat kendi kendine şiir yazıyor. Yanında 'Peri-i ilham'dan başka kimse yok. Kapıyı aralarken 'gırrç!' etti. -Kimdir oradaki?/ -Benim efendim!/ -Sen kimsin?/ -Perestişkârlarınızdan Fiske!/ -Ne yapıyorsun orada bakayım?/ -Şiirlerinizi dinliyorum./ -Hımmm… Gel öyle ise buraya, burada dinle!* (…) *-Gelsinler de o düdüklerim böyle bir matla söylesinler bakayım! Bunlar lisan-ı üstattan çıkar, böyle şiirler lisan-ı osmanî ile yazılır. Vezn-i millî-i aruz ile! Çağatayca mağatayca, parmak marmak hesabıyla değil, hımmm!/ -Evet efendim./ -Cahiller bir de iktidarımı inkâra kalktılar. Beni Darülfünun'dan çıkarırlar amma… (başını işaret etti) Fünun-ı edebiye buradan çıkarılamaz. Hımmm nasıl nükte? Herifler beni kızdırmasınlar. Alimallah her birinin her kelimesinde bir hatasını meydana çıkarıveririm, sonra karışmam ha!... Güya, artık benim şiirlerimin modası geçmişmiş de*

iğnelenmiştir. Şair kimi zaman şairlik yeteneği bakımından Florinalı Nâzım'la beraber ve ona benzer şekilde tasvir edilmiştir. Bu genellemenin dışında edebiyat camiasını magazin seviyesinde yansıtan haftalık manzumelerde de adı geçmektedir. Mesela Abdülbâki Fevzi bir gazelinde "*Elân bu mahlûk-ı kalem erbâbı içinde/ Yok kimse oburlukta 'Ali Ekrem'e benzer*" (Uluboy, 1340e: 1) gibi önemsiz bir beyitle şairin yemek yeme alışkanlığına değinmiştir.

Halil Nihat Boztepe, Ali Ekrem Bolayır'ın *Şiir Demeti* adlı çocuk kitabı hakkında uzun bir manzume yayımlamıştır. Boztepe dizelerde Ali Ekrem'in kitabını kendisine vermesinden, şairle arasındaki konuşmadan ve kitaba dair değerlendirmelerinden bahseder. Burada Bolayır'a karşı bir saygı ve sevgi mevcut olmakla beraber, gerçekçi olmayan, mübalağalı övgüler aracılığıyla ironik bir hicve başvurulmuştur. Şiirin ilk dörtlüğünde Boztepe, Ali Ekrem'in sevmeği tipler hakkında sık kullandığı "düdük" sözcüğüyle üstadım dediği şairi sarakaya almaya başlar:

Türk'ün en büyük şairi
Kemalzâde Ekrem Bey'dir.
Düdük değil elindeki,
Yanık yanık öten neydir! (Boztepe, 1925: 49)

İlerleyen dizelerde ironinin dozu arttırılarak hiciv belirginleştirilir ve *Şiir Demeti* kitabı Âkif'in *Asım*'ından üstte tutulur. Bu gülünç karşılaştırmayla yetinmeyen Boztepe, Ali Ekrem'i İstanbul'un büyük şairi (!) Florinalı Nâzım'dan evlâ ilan eder:

"Demet" varken şiir demem
Akif'in de "Asım"ına!
Şair demem İstanbul'un
Florinalı Nâzım'ına! (Boztepe, 1925: 53)

Halil Nihat, manzumesinin devamında Bolayır'ın millî konulara yönelip hece şiirini kullanmasını alaya alır. Şüphesiz *Şiir Demeti* bir çocuk kitabıdır ve benzeri bazı örneklerdeki gibi hece ölçüsüyle yazılması doğaldır. Buna rağmen Boztepe, hece veznini değerli bulmaz ve tekrar ironiye başvurup dostu Süleyman Nazif'e Ali Ekrem'i örnek almasını tavsiye eder.

---

dinleyen kalmamışmış… Gelsinler de kapı aralıklarından şiirlerimi dinleyenleri görsünler!.. (…) *Şu takvimi gördün mü? On seneden beri sabahleyin kalkınca onun arkasına bir kıtacık yazıyorum. 365'ten on senede ne eder, hesap et bakayım?/ -3650./ -İşte hakikî şair böyle olur, o düdüklerim gelsinler de bunlardan beş tanesini yazsınlar!* (…) *Hizmetçi içeri girdi./ -Beyefendi Filorinalı Nazım Bey maaşınızı almış getirdi, bir de şu resmin üstüne 'Zeyl-i dahi-i âzam' olduğuna dair bir satır yazmanızı rica ediyor./ -Allahallah, bu resmi nereden bulmuş!/ Bir müddet tavana bakıp düşündükten sonra kalemi eline aldı ve deminki gibi kendi kendine söylenmeye başladı: 'Zeyl-i dahi dense lâyıktır bugün/ Failatün, failatün, failün!...' Üstadın ilhamını bozmamak için açık kapıdan sıvıştım.*" (Fiske, 1933a: 2).

Kâzım Karabekir'in *Şarkılı İbret* kitabını okurlarına hatırlatan Boztepe, ikisi de hece vezni kullandıkları için Ali Ekrem'i Kâzım Karabekir'le bir tutar:

Ekrem gibi nota öğren!
Artık yeter zilli maşa!
Nota ile şair oldu
Kazım Karabekir Paşa! (Boztepe, 1925: 55)

Boztepe, dizelerinin sonundaysa Ali Ekrem'i edebiyat cumhuriyetinin başkanlık makamına oturtmuştur. Buradaki abartılı övgüler aracılığıyla Florinalı Nâzım'ın aldığı eleştirilere benzer "donkişotvari" davranışlar sergileyen ve kendi hâlinin farkında olmayan bir şair tasvir edilmektedir:

Ali Ekrem Türkiye'nin
Şerefidir, gururudur!
Edebiyat âleminin
O, reis-i cumhurudur. (Boztepe, 1925: 56)

Halil Nihat, üstadım dediği Ali Ekrem'e başka dizelerde de takılmıştır. Örneğin Bolayır'ın "Feyezân-i Mânâ" adlı şiirini alaya alan Boztepe, şairin şiirde anlamın yok sayılmasına karşı çıkan dizelerine bir nazire yazmıştır. Önce Bolayır'ın şiirine bakılabilir. Burada şair için anlamın önemi kendi şairliği çevresinde vurgulanır: "*Tabımdaki incizab-ı mânâ/ Eyler beni dil-harab-ı mânâ/ Alem kara bir kitab-ı mânâ/ Ruhumda yanar serab-ı mânâ*" (Bolayır, 1934: 9). Boztepe, "mânâ" redifiyle tamamlanan şiire yazdığı nazirede şairin kendi şiirinde anlamın yerini vurgulamasını karikatürize ederek her tarafın "mânâ"ya bulandığını söyler:

Sundun bana bir şarab-ı mânâ,
Ettin beni mest nagihanî!
Manayı kaşık kaşık atarken
Üstüm başım oldu hep maâni! (Boztepe, 1934: 9)

Fazıl Ahmet Aykaç, *Akbaba* dergisinde Ali Ekrem'i hicveden bir parodi yayımlamıştır. Ali Ekrem'in sanata bakışını ve söyleyişini alaya alan dizelerde, Bolayır, vezin ve ses ahengine önem vermesi ve kendini büyük bir şair kabul ettiği gerekçesiyle yerilip gülünçleştirilmiştir:

Ceb-i nazmımda durur defter-i imlâ imlâ
Şeb-i veznimde yanar şemâ-i şemâ şemâ!
Kırıtıp boynunu karşımda peri-i ilham
Bakıyor ruy-ı hayalâtıma şehlâ şehlâ!
Vâkıf-ı sanat olan bir nice erbab-ı kalem

Kapışır maide-i şiirimi helvâ helvâ!
Bulabilsem ne olur mülhime-i ruhumu ben
Okurum defter-i eşarımı tenhâ tenhâ! (Aykaç, 1939: 11)

3.4.9. Ali Emîrî Efendi

Ali Emîrî Efendi, (1857-1924) Türk ilim, kitap ve kütüphane tarihine yaptığı katkılarıyla bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde 30 yıl süren memuriyet hayatının ardından İstanbul'a gelip ömrünün geri kalanını Fatih'te, bağışladığı kitaplarıyla Feyzullah Efendi Medresesi'nde kurulan Millet Kütüphanesi'nde geçirmiştir. (Birinci, 2001: 278) İstanbul'daki yaşamı boyunca sahafların vazgeçilmez müşterisi, etrafındaki sohbet halkası giderek genişleyen bir "Şark" âlimi ve muhalifleri tarafından sürekli hicvedilen çizgi dışı bir kimlik olarak görülmüştür. (Işın, 2010: 28) Hakkında yazılanlarda Ali Emîrî'nin tartışmaya meyilli ve şahsıyla gururlanmayı seven bir karakteri olduğu ifade edilmiştir. Mithat Cemal'e göre bilindik Ali Emîrî Portresi hırslı bir kitap toplayıcısı, sivri dilli bir taşralı ya da huysuz bir geçmiş zaman enkazı olarak çizilmektedir. (akt. Işın, 2010: 28) İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*'nde yer verdiği "insafsız" ve "karalayıcı" portredeyse Ali Emîrî, çevresindekilere sataşmaktan hiçbir vakit geri durmayan, ilginç ve biraz da dengesiz bir tip şeklinde tasvir edilmiştir. İnal, Ali Emîrî'nin dergilerdeki bazı yazılarını değerlendirirken itibarsızlaştırıcı yorumlar yapmaktan geri durmamıştır: "*Daima eğlence aramakla meşgul olanları güldürür, taarruz ettiği erbab-ı ilim ve edebi ve onların muhiblerini müteessir ederdi. En edibâne ve nazikâne hitabı 'eşek, köpek, alçak, çirk-âb' gibi kelimelerden ibaret olan bir âdemle mübahese ve münazaraya girişmek bittabi kâbil olamazdı.*" (İnal, 1999: 460).

Ali Emîrî, Cumhuriyet öncesinde *Aydede*'de 1923 sonrasındaysa *Akbaba* ve *Zümrüd-i Anka*'da sıkça alay konusu yapılmıştır. Buralarda kendinden bahsetmeyi seven, başarılarını abartılarla anlatan, ukala, cahil, polemikçi bir tip olarak gösterilmiştir. Söz konusu yayınlarda onu en sık hırpalayan isim Abdülbâki Fevzi Uluboy olmuştur. Bu iki şahsiyet arasındaki ilişkinin zaman zaman gerginleştiği hatta birbirileri aleyhine hakaret davası açtıkları görülmektedir.[101] Mahkemenin devam ettiği günlerde Abdülbâki Fevzi'nin Ali Emîrî'yi sert

[101] Görüldüğü kadarıyla ilkin Abdülbâki Fevzi, Ali Emîrî'ye "hakaret" davası açmıştır. Ali Emîrî, bu dava hakkında kendine ait *Tarih ve Edebiyat* dergisinde tafsilat verirken mahkemenin sebebini, işlerine engel olmasını ve süreç hakkındaki şahsi yorumunu okurlarıyla paylaşmıştır. Yazarın şikâyetlerinden bir kısmı şu şekildedir: "*Maârif Nezâret-i Celîlesi'yle Meclis-i Tetkîkât-ı Şer'iyye ve Müddeî-i Umûmîlik cânib-i vâlâlarının, ahlâkımızın sükûtunun esbâbı ve bunun meni hakkında lazım gelen muameleyi ifâ etmek üzere nazar-ı dikkatlerini celb etmiş idim. Bu hakikate Davutpaşa Mektebi mubassırı Abdülbâki Fevzi Efendi kendisini "kadh ü zemm" manaı*

ifadelerle nitelendirdiği daha sonraları ise "iğneleme" kabul edebilebilecek hafif sözlerle ondan bahsettiği hatta zaman zaman övdüğü bile söylenebilir. Uluboy'un şiddetli hicivlerinden birinde şu dizeler yer almaktadır:

Ne kadar saçmalamış olsa Emîrî bunağı
Öyle bir çaylağı vurmak bana düşvâr değil

O hödük anlayamaz fark-ı mizah ü ciddi
Şakadır maksadımız kimseyi azar değil (Uluboy, 1338a: 2)

Uluboy, farklı dizelerinde Ali Emîrî'yi kendini bilmeyen, ukala, cahil, insanlara sataşan bir tip şeklinde tasvir ederek toplumca maruf üst kimliğiyle tezat teşkil eden biri olduğunu düşündürmeyi amaçlamıştır. Ali Emîrî'nin ağzından kaleme aldığı bir parodide, bu âlim hakkında şu nitelemeleri yapmıştır:

Ahlâfıma devreyleyecek bir hünerim yok
Âlemde benim pul kadar olsun değerim yok

Sanmaktaydım kendimi bir nüsha-i kübra
İşkembe-i kübraymışım hiç haberim yok

Didem meğer aludeymiş hırs u tamahla
İkbal ü saadette sanırdım nazarım yok (Uluboy, 1338: 4)

İfade edildiği gibi Uluboy, Ali Emîrî Efendi'ye dair hafif nükteler de yazmıştır. Örneğin aralarındaki çeşitli tartışmaların ardından Ali Emîrî'nin yanına gidip gitmeme konusundaki kararsızlığını okurlarıyla paylaşmıştır: "*Gitsem tutup elinden öpsem acep Emîrî/ Affeyleyip benimle bir laf eder mi dersin*" (Uluboy, 1339ö: 1). Rakibinin hicvedilmeye bile değmeyeceğini de ifade etmiştir: "*Ey kalem, dengin değil, vazgeç Emîrî'den bugün/ Hicv ü*

---

vererek hakkımda vâkî olan müracaatı üzerine Birinci Mahkeme-i Ceza'dan 30 Teşrinisâni Perşembe günü mahkemeye gelmekliğim için davetname vürûd etmesi üzerine anın müdafaa tederrükâtında bulunmaya mecbur olduğumdan hiçbir şeye bakamadım. Yevm-i mahkeme ile mecmuamın yevm-i neşri olan ay gayesi bir güne tesadüf ettiğinden mecmuamı da yevm-i muayyeninde neşre muvafık olamadım yevm-i mezkurede mahkemeye gitmiş isem de Abdülbâki Fevzi Efendi gelmemiş olduğundan yevm-i mahkeme bu Perşembe gününe talîk olundu. Bir seneden beridir mülgâ "Peyâm-ı Sabah" ve "Aydede" gazeteleriyle gerek hakkımda ve gerek birçok kıymetli muallimîn-i muhtereme haklarında yazmadığı bî-edibâne sözler ve neşr-i ilan eylemediği hakaret-âmiz ve istihfâf-engîz tabirler kalmadığı halde ve bu hâl meydanda iken terakkî-i millet ve vatana çalışmakla mübâhî yetmiş yaşında bir pîr-i fâni bulunmuş ve şimdiye kadar ceza mahkemelerinin kapısını bile görmemiş iken bu sırada böyle bir hâle uğramaklığım…" (Ali Emîrî, 1338: 80). Bu konuyla ilgili olarak Abdülbâki Fevzi'nin yazar kadrosunda yer aldığı *Akbaba*'da yayımlanan bir mizah yazısındaysa mahkeme huzurunda meramını anlatan bir Ali Emîrî parodisi yer almıştır. Burada Ali Emîrî Efendi geçmişiyle övünmeye bayılan ve kendine keramet atfeden bir tip olarak gülünçleştirilmiştir: "*Efendim ben bu adamı tanımam, bu benden ne istiyor? Bana cahil demiş, yazdıkları yâveden ibarettir demiş… Halbuki benim yel değirmenine dair Diyarbakır'da yazdığım seksen bin beyitlik bir gazelin bir kelimesini yazabilirse aşk olsun! Ben Diyarbakır'da çocukken bir cebime fındık, diğer cebime üzüm kordum, yoldan gelen geçen cebimden birer fındık üzüm alıp berekettir diye evlerine götürürler, yedi kat muşambaya sarıp yıllarca saklarlardı.*" (İmzasız, 1338a: 3).

istihzâya lâyık başka insan yok mudur?" (Uluboy, 1339l: 2). Çevresindekilerin yozlaşmasından şikâyet ettiği bir mizahi gazelinde Ali Emîrî'nin bile cehaletten kurtulmaya başlaması ve çıkardığı *Tarih ve Edebiyat* dergisinin daha başarılı bir hâle gelmesinin kendinde şaşkınlık uyandırdığını ifade etmiştir:

Bak Emîrî bile gittikçe temâyüz ediyor
Kara cahil sayılan bu Ali Sinâ çıkıyor

Ya ne dersin o aleyhimdeki mecmuasına
Eskisinden daha âlâ, daha garrâ çıkıyor (Uluboy, 1339d: 3)

Osman Cemal Kaygılı, 65 yaşından sonra Ali Emîrî'nin Süleyman Nazif'ten Fransızca öğrenmeye başladığına dair gazete haberleri çıkmasını fırsat bilerek bu kitap kurdu âlimin ağzından manzum bir parodi yazar. Dizelerde Ali Emîrî genç âşıklar gibi yolda rastlayıp hoşlandığı bir bayana Fransızca-Türkçe karışık meramını anlatmaya çabalar. Manzumede geç sayılabilecek bir yaşta Fransızca öğrenmeye başlamak uygunsuz, komik ve özenti olarak gösterilir:

Pardon, jöli matmazel[102] *istirhamım var sizden*
Sizi gördüm bu sabah çıkmıştınız denizden

Hayran oldum o anda yelkenleri indirdim
Yanlışlıkla sandalı baştan kıra bindirdim

Üstüm başım sırsıklam, gel de şu suları sil
Görenler zannedecek yoksa beni embesil

Je vüz atten se suvar, dan la mezon maşeri[103]
Kimse görmez korkmayın, giriverin içeri (Hemrâh, 1339b: 1)

3.4.10. Asaf Hâlet Çelebi

Asaf Hâlet Çelebi, sanat camiasında sevilen, aranan, bazen garip karşılanıp alay edilen, karikatürlere konu olan, renkli şairlerden biri olarak yaşamıştır. Şiirde ritmi, başka bir deyişle sesin getireceği poetik unsuru, herhangi bir anlam ifade etme amacı olmaksızın bazı formüller ve dualar yahut arkaik ibarelerle yakalamak istemiştir. Böylece şiirlerinde geçen ve ilk yayımlandığında bazı çevrelerde fantezi yahut okuyucuyu şaşırtmak olarak değerlendirilen "Om mani padme hum", "Evloimêni i Vasilîya tu patros", "Ammon râ' hotep" gibi sözlerin telaffuzuyla okuyucu üzerinde mistik/egzotik bir atmosferin oluşmasını hedeflemiştir. (Okay,

[102] Jolly Mademoiselle: Neşeli bayan
[103] Je vous attend ce soirée, dans la maison ma chérie: Sevgilim bu akşam evde senin gelmeni bekleyeceğim.

2003: 23-26) Asaf Hâlet şiirindeki mistik temayül, şuuraltının tesirinde kalma, geçmiş devirlere gitme, çocukluk özlemi ve yabancı kelimeleri şiire sokma gibi özellikler sebebiyle pozitivist ve maddeci telakkilerin yaygınlaştığı, geçmişle bağların çok zayıfladığı bir dönemde anlaşılmamıştır. (Kırımlı, 2000: 110) Sanat ekseninde "garip" bulunup anlaşılmamış şairin davranışları ve giyimi kuşamı sıra dışıdır. Elbiselerinde vurucu ve göze batan renkleri tercih eder. Hakkındaki yazıların birçoğunda, dikkat çekici kıyafetler giydiği vurgulanmıştır. (Kırımlı, 2000: 33)

Gerek şiirindeki söyleyiş gerek davranış ve görünüşüyle Asaf Hâlet Çelebi, yaşadığı devre ait değildir. Haldun Taner'in deyimiyle "yolunu ve asrını şaşırmış bir derviş" (Taner, 2003: 189) gibidir. Çelebi, farklı açılardan eleştirilmiş hatta kendisinin "komünist" ve "çingene"[104] olduğu bile iddia edilmiştir. "Nev-i şahsına münhasır" bir edebî sima olarak mizah edebiyatının rağbetine mazhar olmuştur. Zira şiirlerinin içeriği ve yaşamıyla "sıradan"ın uzağındadır. Bu sebeple şairi kelimenin en genel anlamıyla "karikatür" hâline getirip hicvetmek çok kolay olmuştur. 1940-50 arasında Asaf Hâlet hakkında pek çok karikatür, mizahi fıkra, anekdot, hiciv yazısı[105] ve manzume yayımlanmıştır.

---

[104] Reha Oğuz Türkkan (1920-2010) yayımladığı *Kızıl Faaliyet* adlı broşürde başka mecralarda da eleştirip alaya aldığı Asaf Hâlet'in Rodos çingenelerine mensup bir aileden geldiğini ve komünist olduğunu iddia etmiştir. Bu kitaptaki ifadeler karşısında Çelebi, Türkkan'a hakaret davası açmış; fakat Türkkan fikir eleştirisi yaptığı gerekçesiyle beraat etmiştir. (Ayvazoğlu, 2014: 212-215) Söz konusu davanın devam ettiği 14 Ekim 1943 tarihinde *Şaka* dergisinde çıkan "Bir Edebiyat Davası…" adlı hiciv yazısında, mahkeme salonunda kendini savunan mizahi bir Asaf Hâlet portresi tasvir edilir. Satırlarda mağdur durumundaki Çelebi'yle alay edilmesi dikkat çekicidir: "*A. H. Çelebi: Efendimiz, bu bay bendenize karşı ensüpportabl hakaretlerde bulundu. Hâkim: Ya.. Ne dedi? A. H. Çelebi: Bir şey demedi efendimiz, yazdı. Alçak komünist ve çingene yazdı. Dehşetli şoke oldum. Hâkim: Demek ki siz alçak komünist ve çingene değilsiniz öyle mi?. A. H. Çelebi: Hayır efendim. Bakın bir kere rica ederim. Fizyonomimde alçak komünist veya hâşâ huzurunuzdan Kıptî olduğuma dair bir alâmet var mı?. Halis Türk'üm örözman!.. Hâkim: Komünist olup olmadığınız zaten yüzünüzden değil, ancak eserinizden anlaşılabilir. Binaenaleyh bu bakımdan eserlerinizin tetkiki lazım gelir. Nelerdir eserleriniz?... A. H. Çelebi: He!... Hâkim: Evet, eserleriniz diyorum. A. H. Çelebi: Arz ettim efendim. Orijinal şedövrüm 'He'dir. Hâkim: He de ne demek?. A. H. Çelebi: Kitabım efendimiz. İçinde Mısr-ı Kadîm var. Hâkim: Tarih mi bu?.. A. H. Çelebi: Hayır efendimiz şiir kitabı. Hâkim: Ya… Vah vah… Peki başka eseriniz var mı? A. H. Çelebi: Şüphesiz efendim, Mevlâ*[na]*'nın Rubaileri, Mevlâna, Molla Câmi, Yaşayan Fransızca… Hâkim: Allah Allah… Siyasî fikirlerinizi hangi eserlerinizde görmek mümkün?... A. H. Çelebi: Şüphesiz şiirlerimde. Müsaade buyururlarsa bir tanesini inşat edeyim. Fakat dinleyicilerin de koro halinde refakati lazımdır. (Müsaade beklemeden başlar): 'Niyagrodha/ Koskoca bir ağaç görüyorum/ Ufacık bir tohumda/ O ne ağaç, ne tohum/ Om mani padmehum/ Om mani padmehum/ Om mani padmehum' (Herkes son mısraı üç kere okur. Hâkim elini kürsüye vurur.) Hâkim: susunuz. Burası mahkeme* (…) *İcabı düşünüldü. Davacının çingene olup olmadığının tahkiki için şahitlerin dinlenmesine, alçak komünist olup olmadığının tesbiti* [için] *ehl-i vukuf tayinine, aklî muvazenesinin tesbiti için de adlî tabip tarafından görülmesine karar ver*[il]*di.*" (Kulak Misafiri, 1943: 5).

[105] Asaf Hâlet'in şiiri hakkında mizahi yazılar yayımlanmıştır. Orhan Seyfi'nin *Akbaba*'da çıkmış "eleştiri"den "alay"a doğru ilerleyen şu yazısı böyle metinlerin içerikleri hakkında fikir vermektedir: "*Hâşa huzurunuzdan, bobstil şairlerden değilseniz yeni şiirlerin mânasını, ruhunu, hatta kelimelerini anlamanıza imkân yoktur. Mesela bugünkü şairlerin arasında şahsını istisna kabilinden pek sevimli ve pek terbiyeli bulduğum Asaf Hâlet Çelebi'nin şu mısralarla biten ultra modern manzumesini gelin de anlayın bakayım! "Bahçe oluyorum/ İnsanlığından çıkarak/ Kama pet/ Kama tâ" Ah, genç dostum! Yenir, yutulur bir mahsul verebilmek için keşke*

Çelebi'nin hiciv yazanların dikkatini çeken tarafı, vezinsiz ve kafiyesiz şiirlerinde hem gramer hem kültür açısından Türk şiirinin vokabülerinde hiç bulunmamış, ilginç ifadeler kullanmasıdır. Şairin mistik bir duyuştan beslenen dizeleri, mizah dünyasında özündeki derin anlamla değil "saçma"nın sınırları içinde kabul edilmiştir. "Sidharta"daki "*Om Mani Padme Hum*" ve "Mısr-ı Kadîm"deki "*kama pet/ kama tâ*" gibi dizelere sık göndermeler yapılarak Asaf Hâlet, anlaşılması imkânsız sözleri ardı ardına sıralayan bir şair olarak tasvir edilmiştir.

Çelebi'yi hicveden manzum örneklerin çoğu şairin üslubunu hedef alan ve onun söyleyişinin deforme edilip komik hâle getirildiği parodilerdir. Aralarında anlam ilişkisi bulunmayan sözcüklerden kurulu ve "laf salataları" biçimindeki bu taklit dizelerdeki hedef, Çelebi'nin "ciddi" şiirlerinin "mizahi" taklitlerle benzerliğine dikkat çekip bunlarda "anlam"ın mevcut olmadığını işaret etmektir. Kendine has söyleyişe sahip şiirlerini 1938'de yayımlamaya başlayan Çelebi hem aynı dönemde edebiyat camiasında tanınması hem de şiir anlayışındaki bazı ortak noktalar sebebiyle çoğu kez Orhan Veli ve Garip hareketi ile birlikte hicvedilmiştir.

Hakkındaki dizelerde "kıptî", "çingene", "bobstil" ve "ultramodern" yakıştırmalarıyla iğnelenmiştir. Asaf Hâlet'in mizahi alaylar karşısında çok rahatsız olmadığı da ileri sürülmüştür. Salâh Birsel, şairin kendisi hakkındaki yazıların mizah içeriğine sahip olanlarından, şöhret bakımından, memnun bile olduğunu iddia etmiştir: "*O vakitler Çelebi bütün gazete ve mizah dergilerinin anamalıdır. Orhan Veli de aynı durumdadır, ama onu tutan dostları da vardır. Ne ki, Çelebi, alay yoluyla da olsa söz konusu edilmesine çokça memnun olur, boyuna o gazete ve dergilerden açarak gönlünün pıtpıtını artırır.*" (Birsel, 2002: 65). Şairin eserlerini alaya alan ilk örneklerin biri 25 Nisan 1940 tarihli *Akbaba*'da yayımlanmış iki parodidir. "Maskara" ve "Politana" adlı metinlerin başında kısa bir çerçeve hikâye mevcuttur. Buna göre Asaf Hâlet'in şiirlerinden etkilenip kendi eserlerinin de uluslararası üne kavuşacağına inanan bir genç tarafından söz konusu şiirler dergiye gönderilmiş, *Akbaba* da bunları okurlarıyla paylaşmıştır. Parodiler şairin ciddi dizelerini basitleştirip imajların değerini ortadan kaldırmaktadır:

Maskara	*Politana*
Hâlet Çelebi'ye derin saygılarımla	*Politana, politana…*

şair olacağınıza bahçe olsaydınız! Arkadaşlarınız için de aynı temennide bulunmalısınız. Hatta onlar, sizin gibi bahçe değil, Erenköyü'nde bağ veyahut Arnavutköyü'nde çilek tarlası da değil, Lânga'da bostan bile olsalar yeterdi." (Orhon, 1940: 5).

Nitro maskara!...
Alnında kocaman bir kara,
Sırtında yırtık gömlek,
Yırtık var, yok maskara…

Gülüyor Fisagor?
Politana, politana
Yakmıyor beni kor…

(T.T. Taşkın, 1940: 10)

Akbaba dergisinde Zahir Sıtkı Güvemli, Orhan Veli ve Nurullah Ataç'a (1898-1957) da yüklendiği bir manzumesinde "Mısr-ı Kadîm" şiirinden ve "Kıptice"den bahsederek şaire çingenelik yakıştırmasında bulunmuştur: "*Âsaf Çelebi nazma çeker 'Mısr-ı Kadîm-i'i/ Kıptîceyi bilmekte mi cinnet neresinde*" (Dehrî-i Zaman, 1940: 5). Yusuf Ziya, dönemin edebiyatçılarına manzum hicivlerle takılırken Asaf Hâlet'i hedef alır. Şairin bir yanıyla Doğulu bir yanıyla dejenere anlamında Batılı olduğunu, yerinde bir teşbihle işaret eder: "*Hiç görmedinse bak Çelebi Asaf Hâlet'e,/ Bir bobstil kılıkta gezen Molla Cami'yi!*" (Çimdik, 1942a: 5). Şairle davalık olan Reha Oğuz Türkkan, *Bozkurt*'ta başlayıp *Gökbörü* dergisinde tefrikası devam eden *Arayan Adam* adlı romanındaki "Küllük'te Bir Sanat Münakaşası" başlıklı bölümde şairle alay etmiştir. (Ayvazoğlu, 2014: 207) Asaf Hâlet Çelebi'nin parodisi olarak romana eklenmiş Cim Vahdet isimli bir şair tipi, gülünç söz ve davranışlarıyla anlatılırken küllük kahvesinde kendisine gelen ilhamla şu dizeleri söyler:

Vır zır hırıltısı dudaklarımda,
Hayret!
O mu damda dolaşan? (akt. Ayvazoğlu, 2014: 207)

25 Aralık 1943 tarihli *Amcabey* dergisinde Asaf Hâlet'in söyleyişini alaya alan dört manzum parodi yayımlanmıştır. "Ham Hum Şaralop", "Hamam", "Çingenelerim" ve "Gayın" başlıklı metinlerde şairin şiir anlayışı ve kişiliği yerilmiştir. Bunların ilki "Ham Hum Şaralop"ta Çelebi'nin "Halayıklarım" şiiri alaya alınmıştır. Dizelerde baharatlar ve değerli taşlarla çevrelenmiş, şatafatlı sarayından seslenen bir Asaf Hâlet anlatılmaktadır. Şair gerçek hayatında da üzerinde farklı baharatlar ve şekerler taşıyıp bunları çevresindekilere ikram etmesiyle tanınmaktadır. Manzumenin sonunda şairin alışılmamış söz öbeklerinin parodisi yer almaktadır:

zebercedden sarayımda yedim
zencefilli hindiba,
zaterli ebegümeci
kimyonlu, tereli köfte
ve tarçınlı muhallebi
ham hum şaralop
ham hum şaralop (İmzasız, 1943b: 10)

"Hamam" adlı parodide, Asaf Hâlet, bir hamamın içinde tasvir edilir. Altın ve değerli taştan mamul bir hamam tası, Hint kumaşından dikilmiş kesesi ve Ayvalık sabunuyla yıkanmaya gelmiş şair, herkese bu mekânı tavsiye etmektedir. Manzumenin sonunda şairin "Mısr-ı Kadîm"de kullandığı "*Kamapet/ Kama ta*" sözleriyle dalga geçilmiştir:

hamam tasım altından
ve yakut kakmalı
kesem hind sofundan
sabunum halis Ayvalık
bu hamama girip yıkanmayan alık
kama küt, kama pat
kama pat, kama küt. (İmzasız, 1943b: 10)

"Çingeneler" başlıklı metinde şairin "Çingenelerim" adlı eseri hedef alınmıştır. Asıl şiire oldukça benzeyen bu taklitte şairin çingenelerle olan münasebeti ve istemesine rağmen onların içine dahil olamayışı dile dolanmıştır. Diğer parodilerde olduğu gibi buranın sonunda da bir tekrar grubu bulunmaktadır:

şehire inen çingenelerim
sulukulelidir.
ebegümeci, hindiba,
çengelsakızı satarlar.
(…)
gönlümü çalarlar da
bana gönül vermezler.
ah bana ne oldu?
ah bana ne oldu? (İmzasız, 1943b: 10)

"Gayın" adlı parodide Çelebi'nin "Lâmelif" şiiriyle alay edilmiştir. Bir "lâmelif"in şeklen ve imaj olarak kullanıldığı asıl şiire benzer şekilde burada da gayın harfi komik ifadelerle tarif edilir. Birbiriyle ilgisiz kelimelerin yer aldığı metinde şairin farklı bir söyleyişe reklam yapma amacıyla saptığı ifade edilmektedir:

o başına musallat olmasaydı
ayın olurdun
başına musallat oldu da gayın oldun
reklâm-ı kibar
başı sana benziyen ayının
havada burnu
el'amâaaan
çekti çıkardı oltasını
fırlattı köklere (İmzasız, 1943b: 10)

Asaf Hâlet Çelebi, 1946'da yapılan milletvekili seçimleri için bağımsız adaylığını koymuştur. Muhtemelen şairin bu girişiminde ciddi bir beklentisi yoktur. Böylece kamuoyunda yer alıp siyaset hakkındaki fikirlerini paylaşma fırsatını elde etmiştir. Bu siyasi hamleyle beraber Çelebi, tekrar mizah edebiyatının konusu olmaya başlamıştır.[106] *Akbaba*'daki bir parodide şairin şiir diliyle seçmenler için mizahi bir nutuk yazılıp Asaf Hâlet itibarsızlaştırılmıştır:

Bu ne ada
Ne de ay
Koskoca bir taş görüyorum.
Ufacık bütçemde
Om mani padme hum! (Meclis tarafından üç kere)
Adaylığımı koydum
Şiirin mümessili olarak
Âmentü billâhi
Der gibi
Âmentü bilâsaf
Ben milletvekili oluyorum
Kakule çiğneyerek
Om mani padme hum! (Meclis tarafından üç kere)
Asaf Hâlet Çelebi (İmzasız, 1945a: 5)

Dönemin tiyatrocularından İsmail Galip Arcan (1894-1974) *Akbaba*'da Asaf Hâlet'i hedef alan parodiler yazmıştır. Bunlardan ilkinin başındaki notta "*Halit Fahri Ozansoy'la baş başa ay mehtabını seyrederken mintarafillâh kübik şair oluveren Galip, ilk eserini mecmuamıza hediye etti.*" ibaresi mevcuttur. Bu uzun manzumede anlam bağlantısı olmayan farklı kelimeler ardı ardına sıralanmıştır. En son dizeye de mizahi bir dua cümlesi eklenmiştir:

Parlak, sarı, eflâtun / *İçiçe kubbeleşen*
Hışırtıları / *Kızıl kauçuk kabukları*
Ve... / *Kayıp kıvrıla*
Mor, siyah homurtularıyla / *Birbirine geçen*
Senfonileşen / *Lâv gamlarına*
Senin / *Kaptırdım yumuşacık beynimi*

[106] Yusuf Ziya Ortaç, seçimler öncesinde Asaf Hâlet'in adaylığını değerlendirirken şairin davranışlarını, giyimini ve milletvekili adaylığını reklam yapma çabasına bağlamıştır: "*Serbest seçim bana yeni şiirin ve yeni şairin yüzünü öğretti: Şöhret vurgunculuğu! Asaf Hâlet Çelebi'nin İstanbul Milletvekilliği için namzetliğini koyması sayesinde bu kanaate erdiğimden dolayı kendisine teşekkür ederim. Bütün hayatınca belki okuyup bitirebileceği kitapları, her gün iki koltuğu arasında sokak sokak gezdiren bu yeşil ceketli, siyah pantolonlu, zeytunî derili, bektaşî bıyıklı ve yaz kış, yakasında, mevsimine göre, gelincik çiçeğinden kabak çiçeğine kadar bir çiçek taşıyan, hoş-sohbet ve hakikaten çelebi zat, edebiyat hayatında kazandığı şöhreti, siyaset hayatında da kazanmak için fırsatı yakalar yakalamaz adaylığını ilan etti!* (…) *Asaf Hâlet Çelebi'nin ve bütün o cinsten şairlerin ne yapmak istedikleri artık meydandadır: Şöhret kazanmak!..* (…) *Onun biricik maksadı, bu vesileden de faydalanarak ismini, resmini gazetelerde geçirmek... Bir daha kendisinden bahsettirmek ve ne olursa olsun, biraz daha meşhur olmak? Zemzem kuyusunu kirleten adam gibi!*" (Çimdik, 1945).

He'nin Fesenestektükübükü keyfektükümûha Kubbeleşen
(Arcan, 1946: 2)

İsmail Galip Arcan, benzer içerikli ikinci metninde Asaf Hâlet'in söyleyişini sarakaya almaya devam eder. "He! He! He!" adlı parodinin başında "Ermeni şivesiyle" okunması gerektiği ibaresi mevcuttur. Çelebi'nin "He" şiirinde kullandığı ses özelliklerinin yerildiği dizelerde, "He" sözcüğü Arapça bir harf olarak değil Türkçedeki "onay" anlamıyla kullanılmış ve şairin zaman zaman başvurduğu uzun vokaller, Ermenilerin Türkçe telaffuzlarına benzetilerek basitleştirilmiştir:

Her işe *İşte*
Ve her keşe *Bu gece*
Nazırsın *Fani gözlere*
He..! *Görünmeyen huzur-ı pâkinde*
Her işte *Görooooorsun*
Ve her keşte *Yalvaroooz*
Hazırsın *He!...*
He...! (Arcan, 1946a: 5)

3.4.11. Behçet Kemal Çağlar

Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında Mustafa Kemal Atatürk'ün ve devrimlerin savunucusu olarak bilinmiş Behçet Kemal, mizah edebiyatına bu tarafıyla konu olmuştur. Çağlar, son demlerine kadar, Atatürk'ü "halkın derdine deva" ve "yüce" bir varlık olarak görüp halkın Atatürk'te; Atatürk'ünse halkta toplandığına inanmıştır. (Gökşen, 1970: 80) Şair, Mustafa Kemal'e, halk evlerine ve resmî ideolojiye şiir ve yazılarıyla hizmet etmenin estetikten daha önce geldiği fikrinde olmuş ve bunu saklamamıştır. Şiir anlayışı hakkında bilgi veren dizelerinin birinde "*gölge etme ey sanat başka ihsan istemez…*" (Çağlar, 1933: 36) diyen Behçet Kemal, söz konusu anlayışı metinlerinin geneline yaymıştır. Yalnızca şiirleriyle değil çeşitli resmî günlerin yanında 10 Kasımlardaki nutuk ve konuşmalarında da benzeri bir anlayışla davranmıştır.

Çağlar hakkındaki dizelerde onun şiir sanatından anlamadığı ima edilmiş ve şair ideolojisinin reklamını yapan bir "manzumeci" gibi gösterilmiştir. Yusuf Ziya'nın "yüce" kelimesini sık tekrar ederek Behçet Kemal'in sanata bakışını sarakaya aldığı şu beyit, şairin mizahi portresi gibidir: "*Ey yüce dağlar gibi yüce yüce yüceler!/ Ne haddine çıkacak karşımıza cüceler!*" (Âşık Ortaç, 1946a: 5). Yusuf Ziya'nın sadece bu beytinde değil birkaç manzumesinde de Çağlar'ı hedef tahtasına koyduğu görülmektedir. Ortaç, edebiyat

dünyasındaki dostlarından bir kısmını hicve uygun vasıflarıyla anarken şu beytiyle Çağlar'ın dizelerini "resmî ideolojinin reklam metinleri" derekesinde gördüğünü ifade eder: "*Reklamcılık ilmini eğer her insan bilse/ İki mısra yazınca Bir Behçet Kemal olur!*" (Çimdik, 1936: 4). Diğer bir beyitten de Yusuf Ziya'nın gözünde Behçet Kemal'in ediplerin alay konusu ve edebiyatın "kâzip şöhret"i Florinalı Nâzım'dan bile daha aşağıda yer aldığı anlaşılmaktadır: "*Şu Behçet Kemal bile şair olduktan sonra,/ Filorinalı Nâzım elbette kral olur!*" (Ortaç, 1938: 3).

Behçet Kemal Çağlar, 1943'te Şükrü Saracoğlu'nun isteğiyle milletvekili adayı olmuş ve Erzincan vekili olarak Meclis'e girmiştir. 1949 yılında vekillikteki ikinci dönemindeyken istifa eden Çağlar, 1950'de DP tarafından Kütahya'dan aday gösterilmişse de bu görevi kabul etmemiştir. (Çağlar, 1970: 16) Yusuf Ziya, Çağlar'ın milletvekilliği hakkında yayımladığı bir manzumesinde şairin siyasi kariyerini kendi buluşu olan "her daim Tek Parti methiyesi" yapmaktan müteşekkil sanat anlayışıyla kazandığını iddia eder. Ortaç, Behçet Kemal şiirinin güzel bir kazanç kapısı olduğunu vurgulayıp Çağlar'ı tebrik eder (!) ve Rasih Kaplan'la Falih Rıfkı gibi Tek Parti'nin önde gelen destekçileri uzun süredir her imkândan nemalanırken Behçet Kemal'in de "çorba"dan pay almaya hakkı olduğunu söyler. Şüphesiz bu dizelerde Behçet Kemal'in şahsiyeti kadar Tek Parti siyasetinin keyfi tercihlerle şekillenen yapısı hicvedilmektedir:

Doğmamıştır bir hünerbâz-ı kalem zâtin gibi,
Sanatin heykel dikilsin böyle bir üstâdına!

Bir berât-ı ihtirâ al tuttuğun vâdi için:
Girmesin hiçbir açıkgöz vâdi-i icâdına!

Önce kullan, sonra istikbale devr-i sanat et,
En büyük miras olur senden yarın ahfâdına!

Havlasın dursun köpekler, it ürür, kervan yürür,
Bakma ardından kopan soysuzların feryâdına!

Hazret-i Kaplan'la Bay Falih yaşarken can ciğer,
Girmemen lâyık değildir Meclis'in ezdadına!

Hakkıdır bir çorba içmek hû çeken dervişlerin,
Âfiyet olsun efendim, sen de baktın tâdına! (Çimdik, 1943c: 4)

Behçet Kemal'e yüklenen bir isim de Abdülbâki Fevzi Uluboy'dur. Heccav şair, Behçet Kemal'in ismini tevriyeyle andığı manzumesinde güzel ve sevimli anlamındaki Behçet

isminin Çağlar'da görülemeyeceğini bu sebeple ismiyle müsemma olma hâline inanmamak gerektiğine işaret ederek şairi iğnelemeye çalışmıştır:

Nice körler bilirim, rehber olur gözlülere,
Her basa sahibi âdemde basiret mi olur?

Kanma derlerse: "İner arza semadan esma",
Adı her Behçet olan malik-i Behçet mi olur? (Râsıt, 1947e: 283)

Behçet Kemal; Atatürk, devlet politikası ve toplum yararı için yazdığı mısraların mizahçılar tarafından alaya alınmasına dair yayımladığı bir manzumesinde "*Bâbıâli yokuşunun bir nükte için bütün bir dostluğu feda ediveren kötü spritüelliği*"nden (Çağlar, 1933: 24) rahatsızlık duyduğunu belirterek gündelik mizahın şahsına yüklenmesine şu dizelerle cevap vermiştir:

Mübalağa sizde var; asıl siz meddahsınız!:
Ya "ilâhi" ya "kahpe" karşınızda duran kız…
Diz çökeriz önünde büyüklüğün biz yalnız!
Yalana tapınanlar utancından ölmeli… (Çağlar, 1933: 24)

3.4.12. Cahit Sıtkı Tarancı

Mizah edebiyatının Cahit Sıtkı Tarancı'ya yaklaşımı Garip şairleri, Nurullah Ataç ve Asaf Hâlet Çelebi'yle benzerlikler göstermektedir. Şair, diğer meslektaşları gibi alışıldık anlam kalıplarını kullanmayan, önceki nesil tarafından kabul edilmiş şiir diline başvurmayan, genç ve şuursuz bir yeni yetme olarak tasvir edilmiştir. *Akbaba*'da şair hakkında hiciv içeren parçalar yayımlanmıştır. Bunlar genelde manzum örnekler değil mizah içerikli eleştiri yazılarıdır.[107]

[107] Orhan Seyfi Orhon bir mizah yazısında, Cahit Sıtkı'nın tanınmaya başladığı yıllarda yazdığı ve *Yolların Sesi* dergisinde çıkmış şiiriyle alay etmiştir. Orhon, dizelerde gündelik dilden farklı bir söyleyişin mevcut olmadığına dair fikirlerini ironiyle ortaya koymuştur: "*Bence mecmuada en hakiki şiiri Cahit Sıtkı Bey yazmıştır:*
Ne kavuşma, ne veda
Bu şehrin havasında
Bir can sıkıntısıdır.
(…)
Aman vermeden asla
Başımda milyonlarla
Sinek vızıltısıdır.
Çok doğru… İşte şairlik budur. İnsan hayatta bunu bir meslek olarak kabul etti mi, bütün ömrünce böyle sinek vızıltılarıyla uğraşır, hatta yalnız sinek vızıltısı değil, sinek avlamaktan başka bir şey yapamaz." (O.S., 1934: 18). Yusuf Ziya'nın Orhan Seyfi'den on üç yıl sonra yayımladığı mizah yazısında Cahit Sıtkı -kazandığı ödül sebebiyle- ironik olarak şairlerin sultanı tabiriyle anılmıştır. Tarancı'nın 4 Kasım 1947'de *Sanat ve Edebiyat Gazetesi*'nde çıkan "Yalnızlık Macerası" adlı şiirindeki söyleyişin mantığıyla alay eden yazının sonunda Tarancı'nın dizeleri hakkında sert bir hiciv mevcuttur: "*Sultanüşşuaramız Cahit Sıtkı Tarancı'nın bir şiiri:*

Zahir Sıtkı Güvemli, Cahit Sıtkı'nın "Otuz Beş Yaş" şiirine dair *Akbaba*'da manzum bir parodi yazmıştır. Tarancı'nın bu en bilindik şiiri CHP'nin kuruluş yıldönümüyle ilgili açtığı yarışmada birinciliği kazanmıştır. Söylendiğine göre yarışmanın ödülü olan ve o zamanın büyük meblağı beş bin lirayı, şair arkadaşları ile bir haftada Şükran Lokantası'ndaki ziyafetlerde tüketmiş ve müteakip günlerde yine para sıkıntısı çekmeye başlamıştır. (Korkmaz, 2002: 22) Zahir Sıtkı hicvinde söz konusu paranın kısa sürede harcanması meselesine değinip ilgileri olmamasına rağmen Orhan Veli ve Nurullah Ataç'ı da iğnelemiştir. Böylece yeni şiire destek verdiğine inandığı isimleri bir bütünlük altında aynılaştırmıştır:

Yaş otuz beş, kulakları çınlasın:
Nurullah Ataç'ın, Orhan Veli'nin!
İkisi de ihtiyarladı demektir.
Biri babam yerinde, öbürü daniskası delinin!
İkisinin de ümidi gitti gider...
Devlet kuşu mu kondu, ne var?
Benim mi Allah'ım iki bin lira!
Nasıl yenir bilirim bu para!
Meyhane meyhane, Barba Barba
Bir ay idare eder insanı dara dar!

Zamanla nasıl değişiyor insan,
Bir dün şair dediklerine bak, bir bugün!
Nerde o günler, o şevk, o heyecan?
Evde kaldık gitti, nerde bizim düğün?
Yalan, dostlar da, meyhane de, para da yalan!

(Dehrî-i Zaman, 1946: 6)

3.4.13. Celâl Sâhir Erozan

Celâl Sâhir Erozan (1883-1935), Edebiyat-ı Cedide, Fecr-i Ati, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde edebiyat, basın, siyaset ve hatta ticaret dünyasının içinde olmuş,

---

Yalnızlık macerası! Sultanımız, CHP'den aldıkları iki bin beş yüz lira şiir mükâfatını, eski zaman sultanları gibi galiba sağa sola ihsan buyurarak çabuk tüketmiş olacaklar ki, pek çabuk yalnız kalmışlar! Manzumelerinde… Pardon, şiirlerinde -çünkü eser manzum değildir- şöyle buyuruyorlar: 'Koydum başımı kendi dizlerime/ Doya doya ağladım' Bu iki mısraı okuyunca beni bir meraktır aldı: Acaba insan kendi başını kendi dizlerine -dikkatinizi çekerim: Dizine de değil, dizlerine!- koyabilir mi?... Baktım, odada kimse yok. Yere çömelip tecrübeye başladım: Nafile!.. Dizlerime değil, dizime bile koyamıyorum! Eh, dedim belki ben biraz yaşlıca, biraz şişmancayım da ondan… Dur bakalım, ev halkından bir beceren bulunur mu?.. Ve sırasıyla büyük hanımdan hizmetçi kıza kadar herkes, kimi gülerek, kimi kızarak ve cümlesi aklımdan şüphe eden bir yan bakışla beni gizli gizli süzerek ricamı yerine getirmeye çalıştılar… Olmadı, olmadı, olmadı! Telefona yanaşıp Peyami Safa'yı buldum: 'Dur dedi, Vecdi Bürün de burada, beraber çalışalım!' Beş dakika, on dakika… Nihayet cevap geldi: 'Nafile... Beceremedik!' dediler… Şükûfe Nihal, Celâleddin Ezine, Celâl Sılay, kime müracaat ettimse, faydasız. (…) *Anladım ki, artık 'Kendi dizlerine kendi başını koymakta' muhterem Sultanüşşuaramız rakipsiz bir hünerbazdır! Şiirin alt tarafına gelince: 'O gün bugün sırtımı kendim sıvazlarım!' Gibi yine tatbiki epeyce zor şeyler var. Fakat bilhassa şu son iki mısraı okuyunca, gizli bir utançla âdeta yüzüm kızardı: 'Kendi saçlarımı okşuyorum geceleri/ Sevgilimin saçları niyetine!' Aman Cahit Sıtkı, aman Tarancı, aman üstat, o ne lâftır o?, Bekârlık senin zihnine dokunmuş galiba!... Rica ederim, şayet gecenin birinde kendi kendine daha başka bir şeyler de yapmaya kalkarsan, ertesi sabah yine böyle şiir diye yazıp âleme ilan edeyim deme sultanım!*" (Çimdik, 1947: 6).

kendine has özellikleriyle bilinmiş bir şairdir. Farklı edebî uğraşlarına rağmen şairliği öne çıkmıştır. Bu yeteneğini dönemin sosyete ve edebiyat hayatında tanınmış şair ve söz yazarı olan annesi Fehime Nüzhet Hanım'dan aldığı ifade edilmiştir. Samet Ağaoğlu'nun tespitiyle Celâl Sâhir hakiki bir kadının oğludur ve bütün kadınları annesinin sayesinde iyice tanımıştır. (akt. Karaca, 1993: 30) Celâl Sâhir, edebiyat dünyasında "kadın şairi" olarak ün yapmıştır. Şairin orijinal bir söyleyişle çevresini etkileyip öne çıkmış bir isim olmadığını belirtmek mümkündür. O daha çok dönemin ana akımına uymuştur. Edebiyat-ı Cedide döneminde bu anlayışa uygun metinler yazarken daha sonra Fecr-i Ati'de yer almış ve bireysel konulara devam etmiştir. Meşrutiyet sonrasındaysa toplumsal konulara yönelmiş, Cumhuriyet'in ardından da dil sorunlarına eğilmiş, Türk Dil Kurumu'nun kurucularından biri olmuştur. 1928 seçimlerinde milletvekili olduğunu da ifade etmek gerekir. Özetle Celâl Sâhir dönemlerin edebî ve siyasi çizgilerine uyup yönetimle "aynı dili" konuşmayı başarabilmiştir. Uyum yeteneği yüksek şair, değişken bir karaktere ve mizaca sahiptir. Hakkında yapılan bir monografi de bu kişilik özelliği nedeniyle hiçbir fikre bağlanamadığı ve hem yüzeysel hem ikinci derecede bir şair olarak anıldığı tespiti yapılmıştır. (Karaca, 1993: 379)

Celâl Sâhir, mizah edebiyatında kadınlara düşkünlüğü, uzun saçları ve ticaret faaliyetleriyle ele alınmıştır. Edebiyat veya sanatla ilgili olarak ciddi bir tartışma içine girmemiştir. Ona dair yazılmış beyitler de haftalık aktüel konular dahilinde isminin diğer edebiyatçıların yanında geçtiği örnekler olmuştur.

Şair, Birinci Dünya Savaşı sırasında tüccarlıkla ve gıda toptancılığıyla uğraşmayı denemiştir. (Karaca, 1993: 110) Yusuf Ziya Ortaç onun bu faaliyetinden fazla bir şey kazanmadığını sadece Süleyman Nazif'in kendisine taktığı "şair-i tacir" lakabının akıllarda kaldığını söylemiştir. (Ortaç, 1963: 74) Tahir Alangu'ysa Ömer Seyfettin'e dair monografisinde, anılara dayanarak, Celâl Sâhir'in bu dönemde partiye yaslanıp refah içinde yaşadığını ve ticaretten kazançlı çıktığını belirtmiştir. (Alangu, 2010: 375) Dönemin siyasi otoritesinin desteğiyle ortaya çıkan bu ticaret macerası hicvedilmiştir. Yokluğun her yerde hissedildiği savaş zamanlarında gıda toptancılığı yapmak kazanç olsun olmasın tepki çekmeye neden olmaktadır. Öte yandan kadın, aşk gibi "nazenin" konulara ilgi duyan bir şairin un ve şeker satmaya başlaması mizah şairleri için alay edilmesi gereken bir hâl olarak görülmüştür. Halil Nihat, o dönem Celâl Sâhir'in ticarete yönelmesini Evliya Çelebi'nin şefaat yerine seyahat talebinin farklı bir hâli olarak gösterip okurlarını güldürür: "*Diyormuş Sâhir-i tâcir per-i şiiri gördükte/ Ticaret yâ Resûlallah ticaret yâ Resûlallah*" (Boztepe, 1924: 7). Boztepe

"Cumhuriyetnâme" adlı manzumede yeni rejimin eksiklerini ve çıkar peşindeki simalarını sıralarken Celâl Sâhir'in siyasi yardımla içine girdiği ticaret hayatına ve giyimine gönderme yaparak otoriteye yakın durma çabasını okurlarıyla paylaşır: "*Koyamam Sâhir-i tâcir gibi kalpak başıma/ Böyle bir başta gerek miğfer-i cumhuriyet*" (Boztepe, 1924: 45). 1923'te Yusuf Ziya *Akbaba*'da dostlarına takıldığı dizelerini yayımlarken Celâl Sâhir'e bir dörtlükte değinir. Şairin sarakaya alınacak tarafı zor savaş zamanlarında ticaretle uğraşmasıdır. Ortaç, son dizede şairin çapkınlığını da anmadan edemez:

Hele bizim Celâl Sâhir,
Hem nâsirdir hem şâir
Harp içinde oldu tâcir
Şimdi gayet yaramazdır! (Ortaç, 1339c: 2)

Celâl Sâhir'in alay konusu edilmiş diğer bir yönü de kadınlara düşkünlüğüdür. Samet Ağaoğlu'na göre Celâl Sâhir'in hayatı baştan başa, aşk şiir ve bunların etrafında olabilecek her türlü olayla geçmiş, bu hayatın içinde belki yüz defa âşık olmuş, yalnız üç kez evlenmiştir. (Ağaoğlu, 1969: 62) Celâl Sâhir eserlerinde kadınların kendi yaşamındaki etkisinden sıkça bahsetmiştir. Mizah dergilerinde kadınlara yakınlığı ve uzun saçları çokça mevzubahis yapılmıştır. Edebiyatçılara lakaplar takılırken Celâl Sâhir için "*saçı uzun, aklı az*" (İmzasız, 1339h: 2) gibi sıfatlar uygun görülmüştür.[108] Abdülbâki Fevzi, bir gazelinde çevrenin eleştirilerini umursamadan yaşayabilmekten bahsederken Celâl Sâhir'i bir benzetme ögesi olarak kullanıp eşeğe bindirir: "*Mânende-i Sâhir binerek merkeb-i zevke/ Gez vadi-i sevdada ne derlerse desinler*" (Uluboy, 1339t: 1). Şair, başka bir beyitte ilerleyen yaşına rağmen genç kızlarla beraber olmak isteyen erkeklerin karşılaşacağı güçlükleri açıklar. Verilen örnek yine Celâl Sâhir'dir: "*Yari nevreste olan girse de kırk beş yaşına/ ihtiyarım diyemez Sâhir-i meclûb gibi*" (Uluboy, 1339s: 4). Abdülbâki Fevzi Cumhuriyet sonrasındaki

[108] Celâl Sâhir, sürekli "kadın şairi" lakabıyla anılmış ve bazı ciddi meseleler ona yakıştırılmamıştır. Örneğin şairin 1923'te milletvekilliği adaylığı mevzubahis olunca *Akbaba* dergisinde adaylığını kadınlara karşı ilgisi sebebiyle alaya alan bir yazı çıkmıştır: "*Dün idarehanemizde söylediler de gülmeden katıldık: Celâl Sâhir Bey İstanbul mebûsluğuna nâmzetliğini koyuyormuş… Mûmaileyh bir haftadır İstanbul'un muhtelif semtlerinde kendi lehine propaganda yaptırmak için elli tane bohçacı kadın tutmuştur. İşbu bohçacı kadınlar evvela hanımları kandıracak, onlar da Celâl Sâhir Bey'e rey vermeleri için zevçlerini teşvik edeceklermiş…*" (İmzasız, 1339ı: 2). Ercüment Ekrem'in dönemin şair ve gazetecileri hakkında klasik tezkire diliyle kaleme aldığı mizahi biyografi yazılarından biri Celâl Sâhir hakkındadır. Burada da şair saçları ve kadınlara ilgisiyle gülünçleştirilmiştir: "*Saçaklı Nergis-İstanbul'dan ve küttâb kısmındandır. İsmi Celâl ve mahlası Sâhir olup Beyne'l-şuarâ Saçaklı Nergis diyü telkîb olunur. Buna da sebeb Kadirî dervişleri gibi daim saçların uzadup ve çift örgü yapup ensesinden aşağı salıvermesindendir. Tahsîl-i ibtidâisini ol zamanın Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi'si mesâbesinde, olan Uşşakîzâde Halid Ziya Molla'nın kalfalık ettiği edebiyat-ı cedide mektebinde ikmâl ve badehu Fecr-i Âti medresesine duhûl birle ulûm û fünûn-ı tâliyeyi dahi orada tedris etmiştir. Evân-ı şebâbında hayata küskün ve tâife-i zenâna aşırı düşkün olduğundan tekmîl eşârında bir bûy-ı neseviyyet ve bundan nâşî başka bir ehemmiyyet vardır.*" (Karga, 1339a: 2).

sosyal manzarayı hicvettiği mizah gazellerinin birinde Celâl Sâhir'in ismini kadınlar, dans, ahlaksızlık ve savaşta ticaret yapıp zengin olmuş kimseler arasında anar:

Kadın, erkek niye dans etmede birlikte dedim
Medeniyet sayılır şimdi rezalet dediler

Size Sâhir Bey'i tasvir edeyim bari dedim
Biliriz biz, gülü tarife ne hâcet dediler

Harpte milyon kazananlar acaba nerede dedim
Hepsi müstağrik-i derya-yı sefalet dediler (Uluboy, 1339u: 1)

3.4.14. Ethem İzzet Benice

Edebiyat, gazetecilik ve siyaset alanlarında bilinmiş bir isim olan Ethem İzzet Benice, stajyer olarak başladığı gazetecilik mesleğinde giderek yükselip yazı işleri müdürlüğü yapmış, sonrasındaysa *Zaman*, *Açıksöz*, *İkdam*, *Son Telgraf* ve *Gece Postası* gazetelerini çıkartmıştır. [109] Benice'nin yoğun gazetecilik faaliyetlerinin yanında aşk ve macera konulu, popüler romanları mevcuttur. Tüm bu basın ve edebiyat faaliyetleriyle birlikte dönemin diğer gazeteci ve yazarları gibi Benice de milletvekilliği yapmıştır. 1939-43 arasında Kars ve 1946-50 arasında Siirt'ten olmak üzere iki dönem parlamentoda yer almıştır. 1950 seçimlerindeyse aday olmasına rağmen meclise girememiştir. Sonrasında CHP politika ve uygulamalarından hoşnut kalmayarak parti yönetimine muhalif bir tavır takınmıştır. 1952'de partisinden istifa ederek aktif siyaset yaşamını noktalamıştır. Benice, gazetecilik ve siyasetle beraber "amatör tarafım" dediği edebiyat uğraşını da hayatının son yıllarına kadar sürdürmüştür. (Bayraktar, 2003: 37)

Ethem İzzet, basın ve siyaset dünyasındaki tartışmalar ve gündemler dahilinde zaman zaman hicvedilmiş, bazen de siyaset ve basın konulu manzumelerde hicvedilmeden adı

[109] Yusuf Ziya Ortaç, bir pastişinde gazete patronluğuna ve milletvekilliğine erişmiş Ethem İzzet'e ayaklarını yere basmayı tavsiye etmiştir. *Tarık* tiradının söyleyişiyle kaleme alınmış satırlarda Benice'nin kariyerindeki yükseliş basamaklarından bahsedilmektedir: "*Son Telgraf matbaasının makine dairesinden Ethem!... Sen nereden gelip nerede durmuşsun?... Azimetin ne tarafa?... Sen, taaaa Ali Naci'nin maiyetinden gelmiş, Abidin Dâveri maiyetine almışsın! Yarın sana bir Hörst diyecekler. Bununla beraber, sen Milliyet gazetesinden çıktın, Millet Meclisi'ne girdin. Yarın, kim bilir nerelerde olacaksın!? Şu gözünün önünde parıl parıl yanan şeyler nedir? Rahmetli Siirt mebusu Mahmut'un eski makineleri! O fânilere yâr olmayan bu makineler, senin pençe-i iktidarının kemâline koskoca bir burhan, koskoca bir şahit! Bununla beraber ey sermuharrir-i galip, sen yalnız bir türbedarsın. Sen bu matbaaların eshabı olan zevata imtisal etme. Onlar, gafîl ve mağrur imişler. Milletin kudretini, taraftarlarının aczini, zamanın inkılâbını düşünmemişler, hep birbirlerine inam ve ikram ederek gelip gitmişler! Sen, onların makinelerini aldın, servetlerine kondun, masuniyet-i teşrîîyelerine malik oldun! İşte yedi düvelin istikbali kaleminin ucunda titreyip duruyor. İşte ilhamından akan nehri sanata bir başka mecra açıldı. Bu da mahza senin getirdiğin inkılâp ile açıldı. Bununla beraber sen hiçbir şey değilsin, Ethem İzzet, sen mücerret hiçsin!*" (Çimdik, 1941: 5).

geçmiştir. Bu örneklerin birinde Aka Gündüz, bir önceki dönem yer almasına rağmen 1943 genel seçimlerinde meclise girememiş Ethem İzzet'e teselli verir. Ona ilk iki dönem meclise girememiş Fazıl Ahmet gibi zamanını beklemesini tavsiye eder:

Dehrin, feleğin işleri çoktur karışıktır
Hoş görmeli "İzzet Benice"m, çekme üzüntü;
Bak "Aykaç"a herkesle nasıl pek barışıktır
Bir vakti gelir bağlanır elbet bu çözüntü. (Serkenkebin, 1943c: 5)

Abdülbâki Fevzi, CHP yönetimine muhalif dergilerden *Mizah*'ta yayımladığı bir manzumesinde milletvekilliği de yapan gazetecilerin çeşitli imkânların tükenmesi sonucunda taraf değiştireceklerini iddia etmiştir. Şair için ilk dönecek isim Falih Rıfkı'dır. Bu açıdan ona benzeyecek diğer isimse ancak Ethem İzzet Benice olacaktır:

"Falih", yine bir gün dönecektir, hele bekle
Haksız dememişler, ona "şimşir-i Acem"dir

Ebnâ-yı zaman içre o pervane-mizâcın
Bir tek eşi vardır, o da: "İzzet"li "Ethem"dir (Râsıt, 1947c: 247)

Abdülbâki Fevzi bir diğer manzumesinde Benice'nin özellikle karikatürlerde sıkça alaya alınmış bir yönüyle, burnuyla, dalga geçer: "*Her şahsa Hudâ ettiği gün bir burun ihsân/ En okkalı pay Mîr-i Etem İzzet'e düşmüş*" (Uluboy, 1950a: 1519). DP'ye yakın isimlerden Orhan Seyfi'nin bir mizah şiirinde de Ethem İzzet anılmaktadır. Orhon, manzumesinde 1953'te muhalefetteki CHP ile iktidardaki DP arasındaki gerginliğin azalmasını konu edinmiş ve tüm muhalifler barışırken Benice'nin CHP'den istifa etmiş olmasını yazarla alay etmek maksadıyla dizelerine konu etmiştir:

Bu işte Benice kaybetti asıl,
Göğsünü tef gibi dövdü muttasıl!
Başladı basında bir yeni fasıl,
Cahit'in elinde kalem saz oldu! (Fiske, 1953: 9)

3.4.15. Falih Rıfkı Atay

Falih Rıfkı Atay, gazeteciliğe *Tanîn*'de başlamış, İttihat ve Terakki'nin içinde yer alıp önemli siyasetçilere yakın durmuştur. Talat Paşa'nın özel kaleminde çalışmış, Birinci Dünya Savaşı'ndaysa Cemal Paşa'nın yanında Şam'a gidip Paşa'nın adeta özel zabiti olarak görev yapmıştır. İttihat ve Terakki'nin lağvedilmesinin ardından *Akşam* gazetesine ortak olmuş ve çalışmalarını burada sürdürmüştür. Millî Mücadele'ye destek vermiş, bunun üzerine

tutuklanıp Sultanahmet Cezaevinde 88 gün hapis yatmıştır. Savaşın sona ermesi üzerine 1923'te yapılan seçimlerle meclise girmiştir. 1924'e kadar ortağı olduğu *Akşam*'da yazı faaliyetini sürdürmüş ardından buradan ayrılıp resmî yayın organı *Hâkimiyet-i Milliye*'nin (sonradan *Ulus*) kadrosuna geçmiştir. Burada başta harf inkılâbı olmak üzere devrimleri destekleyen ve halka açıklayan yazılar yayımlayıp Dil Encümeni'nin kurulmasına katkı sağlamıştır. (Çolaker, 2008: 10-29) 1923'ten 1950'ye kadar kesintisiz 8 dönem milletvekilliği yapmış Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün en yakınındaki isimlerden olmuş, Çankaya'daki davetlere katılmış ve başyazarı olduğu resmî *Ulus* gazetesinde Cumhuriyet devrimlerini sonuna kadar savunmuştur. DP'nin 1950'den sonraki iktidarındaysa muhalif gazeteciler arasında yerini almıştır.

Bugün bile "Çankaya'nın Kalemşörü" gibi yakıştırmalarla anılan Falih Rıfkı Atay, 1960'a kadarki mizah edebiyatında Tek Parti'nin geniş olanaklarına sahip, güçlü ve sırtını Ankara'ya yaslamış bir gazeteci olarak tasvir edilmiştir. Atay sadece Atatürk'ün yönetiminde değil Millî Şef iktidarında da etkili bir isim olmuş, hatta onun *Ulus*'taki bazı yazıları basın talimatnamesi gibi görülmüştür. (Uşaklıgil, 2011: 106) DP iktidarındaysa Atay hakkındaki hicivlerde resmî sözcü figürü yerine ateşli bir muhalif portresi çizilmiştir.

Halil Nihat, Falih Rıfkı'nın siyasi gücü kullanıp iktidar sözcülüğü yaparken muhalifleri de ötekileştirdiğini ifade etmiştir: "*Demâdem korkarım ben hasm-ı Cumhuriyet olmaktan/ Şu Falih durmayıp saçtıkça hikmet yâ Resûlallah*" (Boztepe, 1924: 6). Osman Cemal Kaygılı, 25 Ağustos 1924 tarihinde *Akbaba*'da yayımladığı hicvinde milletvekili olduktan sonra *Akşam* gazetesindeki ortaklığından ayrılan Falih Rıfkı'nın geçmişinden ve her daim yönetimle arasını iyi tutabilmesinden bahsetmiştir. Cumhuriyet devresinde Atatürk'ün hep yanında olan Falih Rıfkı, İttihat ve Terakki yönetimindeyse Talat ve özellikle Cemal Paşa'ya çok yakın durmuştur. Hicivde Atay'ın geçmişinden kareler sunularak zamanında İttihatçılarla yakın olup yükseldiği, sonrasındaysa *Akşam* gazetesindeki rejim propagandası yardımıyla Bolu vekili olabildiği okurlara hatırlatılır:

Üç aşkım var, birincisi: Paşamdır!
İkincisi, herkes bilir, o: Şamdır!
Üçüncüsü, hepimizi yaşatan,
Hatta beni mebus yapan: Akşam'dır!..
Paşam öldü!... Fakat şükür, ben sağım!
Şam'ı verdik… O diyardan uzağım!
İstanbul'dan ta Bolu'ya götürdü
Beni Akşam ismindeki kızağım

(Kanber, 1340ç: 1)

Tek Parti Dönemi'nin muhalif mizah dergisi *Markopaşa* 25 Kasım 1946'da yayımlandığında burada çıkan ilk hiciv şiirlerinden biri Atay hakkındadır. Derginin

muhalefetine Atay'la başlamasının nedeni, onun İsmet Paşa'nın ve resmi görüşün basın dünyasındaki baş savunucusu konumunda bulunmasıdır. Aziz Nesin'e ait dörtlüklerde yazar, Tek Parti'nin haremindeki bir cariye olarak tasvir edilirken "şahın gülü" ve "körpe doğan" gibi ironi dolu ifadelerle itibarsızlaştırılır:

Be bu söyleyen dil Falih dilidir
Falih Rıfkı derler parti kuludur
Beylere armağan şahın gülüdür
Bu Rıfkı'yı hoşça tutun ağalar.

Falih'imi anan şahı sevendir
Göz koyan olursa göze dikendir
Altmıştan sonra da körpe doğandır
Falih'imi hoşça tutun ağalar

(Nesin, 1946: 4)

Aziz Nesin'e göre ilk sayıdaki bu taşlamadan duyduğu rahatsızlık üzerine Falih Rıfkı, *Markopaşa*'yı mahkemeye vermiştir.[110]

Falih Rıfkı'nın yurt dışı gezileri de mizah şairlerine konu teşkil etmiş ve Atay'ın resmî ödeneklerle çıktığı seyahatlerde[111] devletin parasıyla rahat bir hayat sürdüğü öne sürülmüştür. Bunlardan birinde Hüseyin Rifat Işıl, İngiltere seyahatine çıkmış Falih Rıfkı Atay'ı hicveder. Dizelerde Falih Rıfkı kendi ağzından seyahatini anlatırken muhalefetin ve DP'yi destekleyen Ahmet Emin Yalman'ın eleştirilerini hiç umursamadığını söyler. Atay, tuvaletine kadar her şeyini görme imkânını bulduğu Londra'da tek eksiğin hamam sefası olduğunu anlatır. Işıl bu beyitlerde sadece Atay'ın şahsını hicvetmemekte aynı zamanda halktan uzak kalmakla eleştirilen Tek Parti yönetimini de bir simge isim üzerinden yıpratmaktadır:

Baştan başa gezdim ve dolaştım otolarda;
Gördüm en kadar varsa "helâ"sıyla "melâ"sı

---

[110] Falih Rıfkı'nın sonraki sayılarındaki bir yazıdan dolayı *Markopaşa*'ya dava açması karşısında Aziz Nesin, davanın altında yatan sebebin ilk sayıdaki taşlama olduğunu ifade etmiştir: "*Bana kalırsa, Falif Rıfkı'yı aleyhimize dava açmaya sevk eden asıl neden, dava açtığı yazı değil, ilk sayımızda çıkan bir manzumedir. Bu manzumeden bizi mahkemeye veremeyen Falih Rıfkı, başka bir yazıdan aleyhimize dava açtı. Her ne olursa olsun Falih Rıfkı uğurlu geldi, ondan sonra davalar sökün etti."* (Nesin, 1998: 121).

[111] 1947'de *Mizah* dergisinde çıkan bir yorum, Falih Rıfkı Atay'a devlet olanaklarını kullandığı için yöneltilen hiciv oklarını örneklemesi bakımından dikkate değer: "*Fatay'ın acıklı fıkrasını bilmem okudunuz mu? Damadı Londra'da yarı resmî bir Devlet Kurumu emrinde vazife yapmaktadır ve dışarıda bulunan memurların en az aylık alanları arasındadır. Genç kadın da dükkânlar önünde saatlerce nöbet bekledikten sonra gündelik erzakını alıp eve gelir. Mutfağında pişirir. Doğurmuştur: Çocuğuna kendisi bakar. Çünkü İngiltere'de ne hizmetçi ne dadı vardır.* (…) *İşte gazetelerde resmi çıkan 'şirin dadı'ya bunun için 35 lira güverte ücreti verilerek, İngiltere'ye gönderilmiştir. Bütün bunları okuduktan sonra insanın Fatay'la birlikte oturup ağlayacağı geliyor. Hâlbuki kolayı var: Damat Bey'e Türkiye'de bir iş bulmak…* (…) *Ancak, Fatay'a bir noktada hak vermemek kabil değil… Aynı yazısında diyor ki: 'Muhalif gazeteciler için Nice Festivaline gitmek, Côte d'Azur'den ve Monte-Carlo'dan mektuplar yazmak işten bile değil…' Evet muhalif gazeteciler yalnız oralara değil, İsveç'e, Norveç'e, Amerika'ya, Mısır'a ve daha bilmem nerelere gidiyorlar. Yalnız Falih'in unuttuğu bir nokta var: 'Muhalif' dediği gazeteciler buralara Falih gibi devlet, millet kesesinden para alarak değil, masraflarını kendi ceplerinden ödeyerek gidiyorlar. Tıpkı yol, yemek ve otel masraflarını ceplerinden ödeyerek Ankara'da Kongre yapan muhalif parti delegeleri gibi… Fakat devlet, millet kesesini kullanmadan da 'tetkik gezisi' yapılabileceğini otuz yıldır anlayamayan Falih'in bunu bundan sonra anlaması hiç beklenemez.*" (Mektupçu, 1947: 113).

Duş, banyo yapardım sabah erken uyanınca;
Yok burda fakat bildiğimiz "kurna" safâsı;
(...)
Bir sivri sinek vızlayışı bence atomlar,
Saçsın ateş ister ise "Yalman" budalâsı;

Gördükçe kurulmuş beni ikbâle, refâha
Hicrân ile yansın şu Demokrat fıkarâsı; (Işıl, 1947: 79)

CHP içinde desteklediği isim Recep Peker, 9 Eylül 1947'de başbakanlıktan istifa edince 3 Kasım'da da Falih Rıfkı, *Ulus* gazetesindeki görevinden ayrılır ve yerine Nihat Erim getirilir. Abdülbâki Fevzi, Atay'ın *Ulus*'tan ayrılmasını bir kovulma olarak yorumlarken yazarın sık çıktığı gezilere gönderme yapar: "*Verdiler Falih'e en sonra Ulus'tan pasaport/ Diyerek 'Haydi yavrum, yetişir gayri masal!*" (Râsıt, 1947d: 257). Atay, 1952 yılında *Dünya* gazetesini çıkarır ve DP'ye karşı sert bir muhalefete başlar. DP'yi destekleyen eski CHP'lilerden Orhan Seyfi, Atay'ın muhalefetteki tavrını hicvetmek için Nedim'in "kâfir" redifli gazelinin pastişini yazar. Orhon burada Tek Parti Dönemi'nde yıllarca iktidarın her imkânından faydalanmış Atay'ın DP'ye hukuk sınırlarını dahi aşan insafsız bir şekilde saldırdığını anlatırken Falih Rıfkı'nın herkesçe bilinen Türkçü duruşunun sola doğru kaymasının altındaki sebebi sorgular:

Adalet mülkünü yıktın Hülâgû Han mısın kâfir?
Bütün dünyayı kızdırdın Kızıl Sultan mısın kâfir?
(…)
Koraltan'dan Samet'ten, Menderes'ten bahse kalktıkça
Tutup katletmek istersin, Topal Osman mısın kâfir?
(…)
Şerab-ı erguvan içtin Şef'in bezminde yıllarca
O devrin zevk u şevkinden bugün pişman mısın kâfir?

Niçin hep solcular hemdemin, hem Türkçüyüm dersin,
Acep bizden misin, yahut da onlardan mısın kâfir? (Fiske, 1952: 10)

Falih Rıfkı Atay, özellikle DP'nin siyaset sahnesine çıktığı 1946 sonrasında Tek Parti'ye yöneltilen hicivler bağlamında yerilmiş, DP iktidarındaysa artık muhalefetteki bir düşüncenin temsilcisi olduğundan mizah edebiyatında fazla yıpratılmamıştır.

3.4.16. Fazıl Ahmet Aykaç

Fazıl Ahmet Aykaç, II. Meşrutiyet sonrası ve Cumhuriyet dönemi mizah edebiyatının en bilindik isimlerinden biri olmasının yanında çeşitli manzumelerde konu edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında *Akbaba* ve *Zümrüd-i Anka* gibi dergilerdeki manzum ve mensur metinlerde adı geçmiştir. Şair bunlarda nüktelerle anılmıştır. 1935 sonrasındaysa Dil Devrimi'ne verdiği destek sebebiyle hicvedilmiştir. Bu konu dışında şairin mizah edebiyatında sevildiğini ve pek yıpratılmadığını söylemek mümkündür.

Cumhuriyetin başlarında onun adının güncel konulara dair komik fıkralarda ve magazin nitelikli manzumelerde diğer edebiyatçılarla beraber geçtiği görülmektedir. Böyle gündelik manzumelerde şair belirli bir eksikliği, hatası ya da kolayca karikatürize edilebilecek bir özelliğiyle hicvedilmemiştir. Bundan farklı olarak edebiyatçıların bulunduğu ortamlarda söylediği nükteler, o hafta yaşadıkları, dedikodular, dönemin sanat muhitlerindeki komik anıları anılmıştır. Dostu Abdülbâki Fevzi'nin, Aykaç'ın adını geçirdiği mizahi gazellerdeki bir iki beyte bu çerçevede bakılabilir. Mesela Uluboy, bir gazelinde dostuna sanatta yetersiz olduğunu söyleyip takılmak için piyade ve süvari benzetmesine başvurur: "*Fâzıl kalarak vadî-i sanatta piyâde/ Gerdûne-i ilhâma süvâr olmadı gitti*" (Uluboy, 1340ı: 1). Başka bir örnekte Fazıl Ahmet Aykaç'ın o dönemdeki mesleği mevzubahis yapılır. Aykaç, bir müddet Duyûn-ı Umumiye Türk Dayinler Vekâleti'nde kâtip olarak çalışmıştır. (Çoruk, 2008: 52) Uluboy da gezip gördüğü muhitin dertlerinden dem vurup bazı iğnelemelerini sıralarken şairin kazancını diline dolar: "*Şairlerinin hepsi de benden kopuk ammâ/ Fâzıl gibi bir sahib-i servet var içinde*" (Uluboy, 1339ğ: 1). Uluboy, sadece Cumhuriyet'in ilk yıllarında değil uzun yıllar sonra yayımladığı manzumelerinde de Fazıl Ahmet'e takılmıştır. Şu örnekte Aykaç'ın kısa boylu olmasını alaya alırken zekâsını övmeden edemez: "*Fâzıl babanın aklı uzundur, buna söz yok/ Lâkin yazık, kameti beş, altı kademdir*" (Râsıt, 1947c: 247). Abdülbâki Fevzi'nin Aykaç'a dair eleştirel dozu daha yüksek bir beytindeyse konu Dil Devrimi'ne verilen destektir. Dizelerde Aykaç'ın bu tutumu döneklik olarak yorumlanmıştır: "*Şu Fazıl Ahmed-i pervanemeşrebin şayet/ Yazılsa gafları bir, bin varaklı defter olur*" (Râsıt, 1947: 151). Sıralanan mizah beyitlerinde görüleceği üzere magazin nitelikli dizelerde Aykaç'a yöneltilmiş sert bir eleştiri söz konusu değildir.

Yukarıda işaret edildiği gibi Fazıl Ahmet'in hicvedildiği belirgin konu Dil Devrimi'dir.[112] Şair, bir zamanlar divan şiirinde yeni bir yol açmakla övünmesine rağmen

[112] Orhan Seyfi'nin röportaj biçimindeki mizah yazılarının birinde de Fazıl Ahmet'in öz Türkçe şiirler yazması hicvedilir. Aykaç, bu bakımdan Mehmet Emin Yurdakul'a benzetilmektedir: "*-Öz Türkçe şiir yazmak zor mu?/ - Hayır, kolay. Hem de pek kolay... Bir defa alıştıktan sonra çorap söküğü gibi gidiyor. Bana öyle bir ilham bolluğu geldi ki sorma.../ - Görüyorum üstad Cumhuriyet'in hemen her sayısına öz Türkçe bir şiir yazıyorsunuz./ -Her sayısına da söz mü monşer? İstesem her gün basılan gazetenin her birine ayrı bir şiir yazabilirim. İlhamımın zembereği boşandı. Horhor çeşmeleri gibi durmadan akıyor.* (...) *-Şu halde, sizi kutlayalım, yarının*

düşüncelerini zamanla değiştirmiştir. Bu değişikliğin bir sonucu olarak 25 Mart 1933'te *Milliyet*'te "öz Türkçe" ve hece vezni kullanarak yayımladığı bir şiirse Fazıl Ahmet'in "Amentü"sü niteliğindedir. Şair bu dönemden sonra öz Türkçe ile gazete yazıları da yayımlamaya başlamıştır. Bu tip şiirlerine 19 Kasım 1934'ten başlayarak *Cumhuriyet* gazetesinde devam etmiştir. (Çoruk, 2008: 65-66) Aykaç, Tek Parti yönetiminde milletvekilliği yapmış ve 1928-31 arasında Dil Encümeni'nde görev almıştır. Bu açıdan dil üzerinde siyasi otoritenin desteğiyle yapılmış bir değişikliğin örneklerini sergilemesi doğal karşılanabilir.

Şairin sanatındaki bu köklü değişimini hicvetmek için Faruk Nafiz Çamlıbel "Dün, Bugün" adlı bir manzume yayımlamıştır. Fazıl Ahmet Aykaç'ın imzasıyla yayımlanan bu hicivde devrana uyduğu için mutluluk duyan bir şair tasvir edilmektedir. Çamlıbel hicvinde Mehmet Emin Yurdakul ve Besim Atalay gibi Aykaç'ın daha önce alaya aldığı dilde sadeleşmeyi savunan isimleri anarak mizah şairinin tutarsızlığını belirgin hâle getirir. Şaire göre öz Türkçe şiir yazmanın sebebi bir davaya samimiyetle inanma değil siyasi ve maddi çıkar elde etme isteğidir:

Bir zamanlar bulamazken kümesimin yemini
Bir gün buğday ambarına girmek için andettim,
O zamanlar beğenmezken ozan Mehmed Emin'i[113]
Sazımı da, yazı mı da bugün ona benzettim!

Gözlerime görünürdü önce her yer kapkara,
Her nereye baksam şimdi görünüyor apaydın...
Sorma, nasıl değişiyor diye birden manzara,
Hikmetini öğrenirdin sen de saylav olaydın!
(…)
Bir zamanlar okuyanı katıldırdım sözüme,
Neye baksam, kimi görsem ediyordum ben alay,
Yeni dille konuşmaya başlayalı, gözüme
Baldan tatlı görünüyor bizim Besim Atalay! (Çamlıbel, 1936: 7)

Faruk Nafiz'in, Fazıl Ahmet hakkında şahsi bir husumet beslemekten çok kültürel ve siyasi bir soruna değinmeye çabaladığı düşünülmelidir. Zira Çamlıbel'in Aykaç için yazdığı

---

millî şairi siz olacaksınız./-Öyle görünüyor. Anlaşılan beni şair Mehmet Emin'in ahı tuttu. Onun vezninde, tıpkı onun gibi yazmaktan kendimi alamıyorum." (Fiske, 1934: 12).

[113] Aykaç'ın 1917'de Mehmet Emin'in hamasî şiirlerini alaya almak için yazdığı dizelerde, millî şair gülünç ve yeteneksiz bir sanatçı olarak tasvir edilmiştir:
Yazacağım: olsa güneş simsiyah
Yazacağım: olmasa da okuyan
Yazacağım: ağlasa da Hamdullah
Yazacağım: gülse bile her duyan! (Aykaç, 1934: 47).

ve şairi açıkça takdir eden bir manzumesi mevcuttur. Burada Fazıl Ahmet'in tekrar mizah manzumeleri yazmasından bahsedilmektedir. Aykaç politikaya atıldıktan sonra farklı alanlara yönelmiştir. Dil konusuyla uğraşıp daha çok siyasi ve toplumsal içerikli gazete yazıları yayımlamıştır. Gerek Dil Encümeni'ndeki faaliyeti, gerekse Meclis çalışmaları yüzünden uzun bir süre mizaha ara vermiştir. 1940'ta *Cumhuriyet*'te çıkan ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki sıkıntıları anlatan bir kıta ile mizah dünyasına tekrar dönmüştür. (Çoruk, 2008: 47) Çamlıbel, bu geri dönüşü kutladığı manzumesinde şairin mizahla ilgilenmediği dönemin yavanlığından bahsederek övgülerini sıralar:

Başı boş bırakmıştın zarafet ordusunu,
Alayla nüktelere sen ederken kumanda,

Lâtife âlemini doldururdun sesinle,
Cinler cirit oynadı, sen gidince, meydanda.

Senin çekildiğini görür görmez ortadan
Bu şüphe belirmiştir her okuyup yazanda:

"Demek ki, sarpa sarmış şu cihanın gidişi,"
"Demek mecal kalmamış gülmek için insanda." (Çamdeviren, 1940d: 6)

Cemal Nadir'in *Amcabey* dergisinde, Fazıl Ahmet Aykaç hakkında hiciv içermeyen manzumeler yayımlanmıştır. Bunlardan birinde kendine seslenen Fazıl Ahmet, mizah dünyası yerine siyasete ağırlık verdiği için yıprandığını dile getirir:

Daha orta yaşında — *Günahını bu işin*
Nükte dilden düştü bak, — *Sen basmadan kırkına.*
Fazıl senin başında — *Yükletmiştin, geçmişin*
Onun için çoktur ak! — *İki büklüm sırtına!* (İmzasız, 1944c: 10)

Yine *Amcabey*'de çıkan "Tanîniye" adlı bir parodide Fazıl Ahmet'in üslubu ve imzası kullanılarak Hüseyin Cahit'ten söz açılır. Aykaç'ın üstat olarak gördüğü Hüseyin Cahit'e dair kaleme aldığı "Tanîniye" isminde mizahi manzumeleri mevcuttur. Bunların üslubuna benzer bir söyleyişle yayımlanan metinde Hüseyin Cahit'in polemikleri, Necip Fazıl'ın fikirlerindeki değişim ve Aykaç'ın mizaha ara vermesi üzerinde durulur:

Heyet-i küffâr ile etmek içün bir gün güles
Sine-i sad yarene sen şimdiden kaplat meşin!

Necip Fazıl Kısakürek'ten olma asla cüdâ
Çünki ateş başına geçmek demi belki yakin!
(…)

Anla bak hadd-i sürûrum kim yine doğrun deyû
Nazmı terk etmiş iken yazdım sana medh-i nevîn! (İmzasız, 1944a: 10)

Yusuf Ziya Ortaç, 1943 seçimleri sonucunda meclise girmiş dostlarına dair *Akbaba*'da manzumeler yayımlarken Fazıl Ahmet'i de unutmamıştır. Nef'î'nin bir beytini değiştirerek yazdığı pastişte Aykaç tebrik edilip övülmektedir. Ortaç, Aykaç'ı överken Ahmet Hamdi'yi iğnelemeyi uygun görmüştür:

Kürsünün sen bülbülü yektâsı ol her celsede,
Bazı sağdan, bazı soldan handeler yükselse de!
Tanpınar emsali yüz binlerce saylav gelse de:
Meclis-i erbâb-ı dil bir lâhza sensiz olmasın,
Kıymetin inkâr eden âlemde kıymet bulmasın! (Y.Z.O, 1943: 7)

3.4.17. Florinalı Nâzım (Nâzım Özgünay)

(Florinalı) Nâzım Özgünay, (1883-1939) kendinde şairlik yeteneği vehmeden bir şiir heveslisidir. Onu böylesi hevesleri olan diğer müteşairlerden ayıran taraf ise vehminde ısrarcı olması ve şöhrete ulaşmak uğruna[114] kendini komik duruma düşürmesidir. Beşir Ayvazoğlu, Florinalı Nâzım hakkındaki çalışmasında, bu ilgi çekici ve gülünç şahsiyeti şöyle tanıtır: "*Bir adam düşünün ki, yıllarca mizah gazete ve dergilerinin baş sermayesidir ve bütün bir devir onunla uğraşıp durmuştur*" (Ayvazoğlu, 2007: 1). Ayvazoğlu'nun bu yerinde tespitinin sebebi çok açıktır. Tüm mizah camiasının Florinalı Nâzım ile uğraşmasının yegâne nedeni onun hazır mizah malzemesi olmasıdır. Basın veya siyaset dünyasında alay ve hicve konu olacak şahsiyetlerin belirgin bir tarafı karikatürize edilip öne çıkartılırken Florinalı, kendince ciddi tavırlar sergilediğinde ortaya mizah çıkmaktadır. Tüm davranışlarıyla mizahçılara malzeme teşkil eden Florinalı, ölümüne kadar sürekli göz önünde olmuş ve çok istediği şöhreti ancak kendini gülünç duruma düşürerek yakalayabilmiştir. Hatta ölümünden sonra bile mizah dergilerinde "Florinalı'nın Ruhu ile Konuşma", "Şiir Kralı ile Mülâkat" vb. başlıklı mizah metinlerinin mevcut olduğu görülmektedir.

Florinalı Nâzım, tanınmak için farklı yöntemler kullanmıştır. Bunların ilki meşhur şairlerin yanlarında bulunup gündelik hayattaki ihtiyaçları için onlara yardımcı olmak ve

[114] Beşir Ayvazoğlu, Florinalı Nâzım hakkındaki çalışmasında onu psikolojik açıdan megaloman olarak nitelemiştir. F. Nâzım, mizah dergilerinde bu bakımdan hicvedilmiştir. Süleyman Nazif'in bir anektodu konu hakkında fikir vermektedir: "*Fikret'in sene-i devriyesi münasebetiyle Filorinalı Nâzım Bey'in bir hitabe irâd ettiğini haber alan Süleyman Nazif Bey: Çok şükür, Filorinalı Nâzım'ın kendisinden başka birisinden bahsettiğini işittim!... demiş*" (İmzasız, 1340a: 1).

karşılığında takdir içeren bir yazı/takriz yahut herhangi bir övgü almaktır.[115] İkinci bir yöntem ise hayata gözlerini yummuş edebî simalar için anma törenleri düzenlemek ve buralarda şiirler okuyarak kendisinin reklamını yapmaktır.[116] Bununla birlikte F. Nâzım eserlerini gazete reklam sütunlarında da yayımlamıştır.[117]

Florinalı Nâzım kendini kâinatça tanınmış bir sima ve Türk Şiir Kralı olarak kabul eder. Burada da şaşırtıcı bir durum söz konusudur. Aslında Krallık unvanını Peyami Safa, F. Nâzım'la alay etmek için icat etmiş, sonrasındaysa Florinalı bu ironik unvanı -ciddi veya şaka yollu- benimsemiştir. (Ayvazoğlu, 2007: 37) Şair mizah dünyasında tıraşçı, berber,[118] zeyl-i şâir-i azam sıfatlarıyla sık sık anılmıştır. Çünkü çoğu kez meşhur simaların peşlerinden koşmakta, çok konuşmakta ve çevresindeki edebiyatçıları rahatsız etmektedir. Örneğin *Akbaba*'nın 10 Nisan 1341/1925 tarihli 141. sayısında, tüm berber esnafının ustalarına saygı gösterme amacıyla dükkânlarına şu tabelayı asmaları istenir: "*Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız/ Hazret-i Filorinalı Nâzım'dır pirimiz, üstadımız*" (İmzasız, 1340: 2). Florinalı'nın tanınmasının altında yatan önemli sebeplerden biri çevresindeki meşhur edebiyatçıların bir kısmının alay amacıyla bir kısmının da acıma duygusu ve kibarlık için Florinalı'yı övmeleridir. Bu şahısların arasında Abdülhak Hâmit, Tevfik Fikret, Süleyman Nazif ve Samipaşazâde Sezai gibi önemli edebî şahsiyetler vardır.

Florinalı Nâzım, iki şekilde hicvedilir. İlki, kendisinin de beklentisi içinde olduğu debdebeli ama ironik bir övgüdür. İkinci şekil ise şairin kaleminden çıkmış gibi yayımlanan parodi biçimindeki metinlerdir. Örneğin Halil Nihat Boztepe, Florinalı Nâzım'ı hicvederken onu ülkenin önde gelenlerinin en başına yerleştirmeyi uygun görür:

---

[115] Florinalı'nın takdir edilme ihtiyacının anlatıldığı bir fıkrada hayalperest şairle, dönemin en korkulan siyasi ve askerî figürü Kılıç Ali yan yana anılır: "*Filorinalı Nâzım Bey, geçen gün Beyoğlu'ndan geçerken bir camekânda Kılıç Ali Bey'in kelle kulak yerinde, heybetli bir resmini, altında da hatt-ı destiyle ve imzasıyla 'Bu müessesenin sanatını tebrik ederim' cümlesini görünce derhal kendisine mecmuâ-i eş'ârını göndererek: 'Benim sanatımı takdir etmez misiniz?' diye sormuştur.*" (İmzasız, 1341b: 3).

[116] Florinalı'nın anma törenlerini kendi hesabına kullanması hakkındaki bir mizahi diyalog, çağdaşı edebiyatçıların onun bu hâllerine bakışını göstermektedir: "*-Filorinalı Nâzım Bey demin sevinçle aşağıya doğru koşuyordu./ -Muhakkak bir muharririn cenazesi kalkıyor.*" (İmzasız, 1340c: 1).

[117] Orhan Seyfi Orhon tarafından kaleme alının röportaj biçimindeki mizahi yazıda, evi yanan Florinalı Nâzım'ın eserlerini yayımlama çabasından söz açılmaktadır: "*-Şu halde bu yangından müteessir değilsiniz./ -Bu sebepten dolayı memnun, diğer bir sebepten müteessirim. Memnunum, çünkü bu vesile ile ismim ve resmim Cumhuriyet gazetesine bedava geçti. Eğer bunun her satırı benim gazeteye verdiğim otuz kuruştan hesap edilirse maddî zararımın mühim bir kısmı çıkmış sayılır./ -Neden dolayı müteessirsiniz?/ -Ev yandı. Burası şiir kıralının birçok eserlerini yazdığı yer olduğu için yarın bir müze yapılacaktı. Memleket böyle bir müzeden mahrum kaldı.*" (Fiske, 1933b: 2).

[118] *Akbaba* dergisindeki bir fıkrada, F. Nâzım'ın berberlerin uymak zorunda oldukları Cuma günü tatil kuralını kabul etmediği şöyle anlatılır: "*Yalnız Filorinalı Nâzım usta ismindeki berber, bu karara tebaiyyet edemeyeceğini ve değil Cuma günü öğleden sonra, talep zuhûr ettiği takdirde gece yarısından sonra da müşterilerini tıraşa devam edeceğini bildirmiş*" (İmzasız, 1339b: 3).

Eşi yok Filorinalı Nazım'ın
Başıdır vatanda eâzımın
O edîb-i nükte-tırazımın
Sözü canlıdır, heyecanlıdır! (Boztepe, 1925: 59)

Kendisi hakkındaki tüm övgüler birer alaydan ibaret olsa da Florinalı Nâzım vaziyetten memnun bir şekilde bu müstehzî methiyeleri kabul edip anma törenlerinde boy gösterir. Tabii bu durum, başka bir deyişle meşhur edebiyatçıların Florinalı tarafından istismar edilmesi, bazı şairleri rahatsız eder. Faruk Nafiz, *Akbaba*'daki manzumelerinde Florinalı'ya bu açıdan yüklenir. Burada dikkat çeken bir taraf Çamlıbel'in sadece Florinalı'yla alay etmek yerine ona müsamaha gösteren edebiyatçıları da hicvetmesidir. Şair, "Fikret Merhuma Tıraş-nâme" adlı manzumesinde Florinalı'nın Tevfik Fikret için ihtifal düzenlemesini diline dolamıştır. Şair, Fikret'in ölümünden sonra ancak Florinalı tarafından anılmaya lâyık bir şahsiyet olduğu görüşündedir. Zira Fikret, en yakın dostlarıyla dahi kavga edip onlara küsebilen bir karakterde olmasına rağmen hayattayken Florinalı'yla görüşmüş ve onunla arasına mesafe koymamıştır. Manzumede Nedim'in mizah dünyasında zaman zaman kullanılan "*Tıraş oldun efendim afiyetler izz u devletle*" dizesi, Tevfik Fikret'in ölümünden sonra başına gelenlerin "müstehak" olduğunu anlatmak için kullanmıştır:

Sen ey Fikret ki eyyâm ehlinin bağrında taş oldun
Hamiyyet-i menfaat endişesinden pür telaş oldun
Nasıl bilmem ki Nâzım Bey'le tuttun arkadaş oldun
Cezâ-yı müstehakmış ki ser-tâ-pâ tıraş oldun
"Tıraş oldun efendim afiyetler izz ü devletle" (Kalender, 1341f: 1)

Faruk Nafiz, Florinalı'nın şiir kralı unvanını da devrin meşhur ruh doktoru Mazhar Osman'a (1884-1951) havale ederek durumun iç yüzünü göstermek amacındadır: "*Der ki Nâzım, Şâir-i Âzam diyorlar zâtıma,/ Bî-haber divânelerden Mazhar Osman bî-haber...*" (Yücebaş, 1974: 294) Florinalı Nâzım, Faruk Nafiz'e bir cevap verme ihtiyacı hissetmiş ve uzunca bir manzumeyle kendi şairlik değerini teyit edip Çamlıbel'i yermeyi amaçlamıştır:

Ben şâir-i âzam değilim gerçi kalender,
Hayrülhalef-i şâir-i âzam bana derler
Bir sıska, sönük nazm ile bir kupkuru tehzil;
Faruk edemez kadr-i semâ-tâbımı tenzil!
Tahdis için ihsan-ı ilâhiyi tabiî,
Yazsam yaraşır fahr ile bin şiir-i bedîî!. (Yücebaş, 1974: 294)

Halil Nihat Boztepe ve Hammamîzâde İhsan, Florinalı Nâzım'ı alaya almak ve Faruk Nafiz'i kızdırmak için bu kez yukarıda alıntılanan şiirden hareket ederek "Beraber Terennüm"

başlıklı manzumeyi yayımlarlar. Burada iki mizah şairi, Faruk Nafiz'e karşı Filorinalı ağzından bir cevap vererek meseleyi devam ettirmek istemişlerdir:

İrfanımı erbâb-ı haset etse de inkâr
Meydanda durur her sene neşrettiğim âsâr
Bundan mı ibâret? Nelerim var nelerim var!
Yazmakta devam eylerim olsan dahi bîzâr!

(Boztepe, 1925: 62-63; İsen-Canım, 1989: 297)

Boztepe, Hammamîzâde İhsan'la beraber yazdığı şu dizelerde de Florinalı Nâzım'ın üstün vasıflarını (!) sıralayıp kalender müstearlı Faruk Nafiz'in "kem küm eden söyleyişinden" üstün bir şiir diline sahip olduğunu iddia eder:

Âşıktır o, kalbinde teellümleri vardır
Şairdir o, düm tekleri, tek dümleri vardır
Nâzımdır o, manzum tebessümleri vardır
Tûtîdir o, manâlı tekellümleri vardır
Zannetme kalender gibi kem kümleri vardır
Hammam-ı hayalinde ne güm gümleri vardır.

(Boztepe, 1925: 69; İsen-Canım, 1989: 304)

Abdülbâki Fevzi Uluboy, *Papağan* dergisinde yayımladığı manzumesinde Florinalı'yı kendi ağzından yazdığını iddia ettiği bir manzumeyle hicveder. Burada Florinalı üstat olarak gördüğü ve peşlerini bırakmadığı edebiyatçılardan dahi kendini üstün görmektedir:

Nerde Hâmid, nerde Fikret, nerde Ekrem, nerde ben
Zümre-i erbâb-ı şiirin… bülbül-i şeydâsıyım
Şâiriyyet nakşolunmuş tâ ezelden beynime
Âlem-i şiir û hâyâlin dürrüyüm, elmasıyım
İşte ilân eyledim ben ey ahali dinleyin
Ben bu asrın en muazzam şair-i yektâsıyım!
Filorinalı Nâzım (Uluboy?, 1341: 1)[119]

Şiirde hicve ve mizaha nadiren yönelen Abdülhak Hâmit, peşini hiç bırakmayan Filorinalı Nâzım hakkında yazdığı bir manzumede onun yapışkan tavrını yerer. "*Filorinalı Nâzım Bey Çamlıca'daki ikâmetgâhıma ve Nâzım Bey'i dinlerken de şu mısralar hatırıma geldi*" (Tarhan, 1926: 274) girizgâhıyla *Servet-i Fünûn* dergisinde çıkmış metinde Florinalı, hakkında sıkça kullanılan, tıraşçı sıfatıyla anılır:

[119] *Papağan* dergisinde Florinalı Nâzım ismiyle yayımlanan bu manzumeyi büyük ihtimalle Abdülbâki Fevzi Uluboy kaleme almıştır. Gerek söyleyiş bakımından gerekse o dönemde dergideki mizah manzumelerinde Abdülbâki Fevzi isminin görülmesinden bu sonuca varılabilir. *Papağan* dergisi hakkında yapılan bir çalışmada da Florinalı Nâzım adıyla bu dergide çıkan şiirlerin muhtemelen Abdülbâki Fevzi tarafından yazılmış olduğu işaret edilmiştir. (Procházka-Eisl, 2005: 51)

Âtide bu halkın yine bir yaveri vardır.
Bir şair-i hoş-gû-yı vefa-perveri vardır.
Maksuduna mevsûl olur elbet edebiyyat;
Hakka ki F. Nâzım gibi bir rehberi vardır.
Hâyide sünûhatı tırâş etmeğe memur,[120]
Allah'a şükür cümlemizin beriberi vardır!.. (Tarhan, 1926: 274)

Şahsını hicveden dizelerin yanında Florinalı Nâzım ismi, diğer şairlerden bahsedilirken benzetme ögesi olarak kullanılmıştır. Böyle mısralarda hicvedilecek ismin Florinalı gibi yahut ondan daha aşağı olduğu söylenip şair ve yazarların itibarsızlaştırıldığı görülmektedir.

3.4.18. Garip Şairleri ve Şiirde Eski-Yeni Çatışması

Eski-yeni çatışması, sanat ve edebiyat alanlarındaki doğal ve kaçınılmaz bir sonuçtur. Gelişmekte ve ilgi çekmekte olanla yerleşik düzen ve "onaylanmış" arasında edebiyat anlayışı bakımından her daim farklılıklar bulunmaktadır. Türk edebiyatı özelinde 1923-60 arasında iki örnek bu bakımdan öne çıkar. Birincisi Nâzım Hikmet Ran'ın 1929'da başlattığı "Putları Yıkıyoruz!" kampanyası, İkincisiyse Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in avangart çıkışları Garip hareketidir.

Bu tartışmalar çeşitli kalem kavgalarına neden olmuştur. Dergi ve gazetelerde eski-yeni tartışması devam ederken gerek "Putları Yıkıyoruz!" kampanyası gerekse Garip hareketi çerçevesinde dikkat çekici bir mizah ve yergi içeriği ortaya çıkmış, edebiyatın ya da edebî eleştirinin ifade sınırları aşılmak istendiğinde hiciv devreye girmiştir.

"Putları Yıkıyoruz!" kampanyası çevresindeki hicivler kişileri hedef alan ve öfke dolu örneklerdir. Bunlar sanatsal olduğu kadar ideolojik bir çatışma zeminine sahiptir. Garip hareketiyse Nâzım Hikmet'in kampanyasından farklı olarak salt tartışma zemininden ve şahıslardan değil; yeni bir şiir anlayışı üzerinden gelişir. Garip, 1937-50 arasında etkin olmuş bir şiir hareketidir. Batılılaşma, halka yönelme, bilimsel düşünceyi kılavuz edinme, Garip'in epistemolojik ve estetik alt yapısının temellerini oluşturmaktadır. Hareketin edebî özellikleriyse vezin, kafiye, ahenk ve mecaz gibi anlatım araçlarından kaçınma, geçmişe olumsuz bakma, yalınlık, toplumu önemseme ve yeniliğin peşinde koşma olarak sayılabilir. Garip şiirinin söz varlığı halkın konuştuğu günlük dilin ögelerinden oluşmaktadır. Hareketin

[120] Abdülhak Hâmit'in Florinalı Nâzım'ı defetme çabaları magazin konusu olarak kısa fıkralarda da yer alır. Örneğin 22 Eylül 1340 tarihli *Akbaba*'nın 189. sayısında "Zorla Tıraş" başlıklı bir nüktede Hâmit'in Florinalı Nâzım'ı evinden kovmak için yağmurun şiddetlendiğinden bahsetmesi anlatılır. (İmzasız, 1340b: 3) 1 Kânunusani 1341 tarihli 217. sayıda da Abdülhak Hâmit'in yılın tuvalet (süslenme, hazırlık) ve ziyaret dışındaki kısmını Florinalı'nın çenesinden feryat etmek için harcadığı anlatılmaktadır. (İmzasız, 1341: 4)

belirgin niteliği, dönemin yerleşik şiir anlayışına darbe indirmesi ve bu sebeple basın-edebiyat çevrelerinde tepkiyle karşılanmasıdır. (Sazyek, 2006: 475-478)

Garip, Cumhuriyet sonrası mizah edebiyatını 1923-1960 arasında en fazla meşgul eden edebî meseledir. 1938'den başlayarak 1950'lerin başına kadar hareket hakkında ortak karşıtlıklar üzerinden hicivler yazılmış, karikatürler yayımlanmış ve haftalık edebiyat değerlendirmelerinde eleştiriler, alaylı biçimlerde sıralanmıştır.

Garip'in bu derece tepki çekmesinin ilk nedeni, hareketin edebî ve kültürel anlamda yadsıyıcı ve saldırgan bir tarafı (avangart) olması, diğeri de Garip'in kendine has söyleminde ironi ve hiciv bulunmasıdır. Garip şiirinin tematik altyapısında, derin anlama etki etmeyi gerektiren bir mizahi yön mevcuttur. Özellikle hareketin ilk döneminde "kara mizah" olarak ifade edebilebilecek bir biçimde yergi, alay ve düşündürme bir arada bulunmaktadır. (Sazyek, 2006: 294) Bir edebî tartışmanın mizah dergilerinde sık yer alması, onun edebiyata az ilgi duyan kitleye açılarak vülgarize edildiği anlamına da gelmektedir. Bu durumun olumsuz yansıması, konunun "estetik öz"ünden sapmaktır. Olumlu tarafıysa halk kitlelerinin edebiyat ve şiir tartışmalarından haberdar edilmesidir. *Akbaba* başta olmak üzere dönemin mizah dergilerinde çıkan Garip hakkındaki yazılar sonucunda edebiyat; karikatürler ve dekolte giyimli genç kız resimleriyle eğlenip komik fıkralar okuyan halkın ilgi alanına girmiştir. Bu açıdan bakıldığında şiirin poetik dairesi içine gündelik insanı ve hayatı da ekleme isteğindeki Garip'in amacına farklı bir yoldan hizmet edilmiştir.

Mizah dizelerinde Garip'in yerleşik anlayış tarafından edebî cehalet, anlamsızlık, şairanelikten uzak olma, terbiyesizlik, züppelik ve dekadanlık ithamlarıyla hicvedildiği söylenebilir. Garip şairleri "kötü çocuklar" gibi görülmüşlerdir. Kişiler açısından bakıldığında Asaf Hâlet'in ve hareketin eleştiri alanında savunucusu Nurullah Ataç'ın da zaman zaman Garip'le beraber yerildiği görülmektedir.

Garip hakkındaki yergi içeriği hareketin başlangıcından kısa süre sonra ortaya çıkar. 1938 yılında hicivler yayımlanmaya başlanır. Faruk Nafiz, *Tatlı Sert*'te, Garipçileri düşündüren bir genç şair tipi tasvir eder. Bu şairi "tecrübesizlik", "ahlaksızlık" ve "bilinçsizlik" sonucu ortaya çıkmış bir altyapı eksikliğiyle suçlar. Ayrıca Çamlıbel sanat camiasında eskilerin yenilere sık sık yönelttiği "gençler okumuyor" eleştirisini mizah diliyle tekrar eder:

"*Bitirdik bir adımda edebiyatı, diyor,*

Henüz ayak atacak yaşta iken edebe.
Veriyor aylığını kitap bastırmak için,
Kitap almak üzere verecekken mektebe. (Çamlıbel, 1938: 56)

Garip'in şairanelikten uzak kalmak amacıyla şiirde vezin ve kafiyeye yer vermeyişi, Faruk Nafiz tarafından cehaletin değerli kılındığı saçma bir davranış biçimi olarak yorumlanmıştır: "*Büyük şair onlara derler bugün, bilmiye/ Vezin ne, kafiye ne, gramer, imlâ nedir?*" (Çamlıbel, 1938: 69). Çamlıbel, Garip şiirini sarakaya alırken onun biçim ve içerik ögelerine değinmiştir. Şairin gözünde eğri büğrü ve cin çarpmış gibi duran yeni şiirin içeriği de geleneksel değerlerden uzak ve iç karartıcıdır. Şair beyitlerinin sonunda "edebiyat kuralları"na uymayan yeni şairleri itibarsızlaştırmak amacıyla onları başına buyruk bir sürü; destekçileri Nurullah Ataç'ı da çoban olarak takdim eder:

Okusan hak verirsin yenilerden bir satır,
Zahiri eğri büğrü, batını kapkaranlık.

Cin çarpmışa benziyor şiirin bugünkü şekli,
Yeridir yan bakarsa bu mahlûka insanlık,

Edebiyata derler cemiyetin aynası,
Bu söz gerçekse yandı demek Müslümanlık!

Bereket, alâkası yok milletin şiirle,
Kendini aksediyor demek ki şarlatanlık

Başını almış, gider, dere tepe, bir sürü:
Bir Karabaş ediyor bu davara çobanlık... (Çamdeviren, 1940c: 11)

Faruk Nafiz 1947'de yayımladığı "Eskilere Göre Yeniler" manzumesinde yeni şairleri "öteki"ler olarak göstermeye devam eder. Dizelerde sıtmalı/hasta bir şiir anlayışına sahip ve geleneği yadsıyan şair tipi aracılığıyla yeni nesil hicvedilir. Bu bilinçsiz genç, şaireneliğe karşı olup şiirin biçim özelliklerini yıkmaya çalışır. Ayrıca müzik, resim gibi güzel sanatların diğer dallarına şiirde yer vermez ve alışılmış anlam kalıplarını reddeder. Çamlıbel'in eleştiri oklarına hedef olan bir tutum da "büyük sanatkâr" payesi alabilmek için geleneğe karşı çıkma kolaycılığıdır:

Çaldıkları ıslığa saf şiir derler çoğu,
Çektikleri sıtmaya vahy-i rabbâni derler.

Altı saatlik ömrü olmayan şiire bâki,
Altı asır yaşamış gazele fâni derler.

Nazma yumruk atanlar ya dâhidir, ya şair;
Musiki, renk ve mâna koyana câni derler.

Eskilerin bir ölmez şiir perisi vardı;
Yeniler böylesini görse zebani derler. (Çamdeviren, 1947: 6)

Zahir Sıtkı Güvemli, *Akbaba*'da karikatürleri, manzumeleri ve nesirleriyle Garip hakkında mizah içeriği üretmiştir. Bir manzumesinde hareketi ahlak ve sanat açısından bir çökme ve çürüme olarak yorumlayan Güvemli'ye göre yeni şiirler "deli saçması"dır. Dizelerde Nurullah Ataç sanatsal yozlaşmanın "elebaşı", Orhan Veli ise çevresine pislik saçan bir tip olarak çizilmektedir. Asaf Hâlet Çelebi de kapalı anlama sahip şiirleriyle bu çerçevede hicvedilmiş ve kullandığı orijinal söyleyiş dile dolanmıştır. Güvemli, genç şairlerin "berbat" oldukları fikrindedir ve onlara dâhilik vasfı yapıştırılmasını anlamlandıramaz:

Bayraktarı Nurullah Ataç'tır dekadansın
Yazdıkları meydanda dirâyet neresinde

Her hâneden etrâfına şey sıçratadursun
Orhan Veli'nin sırr-ı velâyet neresinde

Âsaf Çelebi nazma çeker "Mısr-ı Kadîm"i
Kıptîceyi bilmekte mi cinnet neresinde

Mecmûaların hepsi timarhâneye dönmüş
Eyvah bu neslin ya tabâbet neresinde

Berbâd olalı sanat ü şiirin adı battı
Birkaç çocuğun sanki dehâet neresinde (Dehrî-i Zaman, 1940: 5)

Akbaba'da yayımlanan bir diğer mizah şiirindeyse Garip şiiri ilkel anlamında basit olduğu iddiasıyla değersizleştirilir. Dizelerde gündelik dile has sözcükleri yan yana getirip bunun sanat olduğunun iddia edilmesi, cahil halkı kandırma çabası olarak gösterilir. Burada diğer bazı hicivlerde olduğu gibi Nurullah Ataç'ın Garip'e verdiği destek alaylı biçimde dile getirilir:

Yeni şiirin varıyor zevkine kaç bayla bayan?
Sade Nurullah Ataç dört nala, üç beş de yayan!
Boş petek göstererek der bize: Ey cahil, uyan!
Bu nefis şey, güzelin, sanatın altın balıdır!... (Sağdıç, 1942: 5)

Garip şairleri hakkında kullanılan bir yakıştırma da "bobstil"dir. "Bop" (Bebop) 1940'lı yılların başında doğmuş hareketli bir caz türüdür. O yıllarda cazın belli türünü dinleyen ve yine kendine has giyim tarzına sahip kişilere bob-stil denmektedir. Bu sözcük Türkçe'de

küçümseyici (pejoratif) anlamda kullanılmış ve mizah dergilerindeki yerleşik edebiyat düzeninin Garip'e yönelik yergilerinde geçmiştir. Kelime 40'lı yıllar bağlamında züppe sözünden daha özel bir anlam arka planına sahiptir. Levent Cantek, bobstil sözünün dönemin kültür ortamı için ifade ettiklerini şöyle açıklamaktadır: "*Her toplum 'yabancılarını' yaratır, ama bu yabancılar her toplumun kendine özgü koşulları ve gelişmeleriyle doğrudan ilgilidir. Züppelik, Bihruz Bey ya da Bobstil olmak, kültürünü inkâr etmek demektir ki, bu vatana ihanettir ve 'felaketi' getirir. Bunu gören, uyaran ve toplumsal ahlâkı temsil eden entelektüeller (denetleyici kuşak) bir üst-ben gibi hareket etmektedirler.*" (Cantek, 2013: 102). Cantek'in açıklamalarında görüldüğü gibi bobstil, öz kültürü inkâr eden, yozlaşmış ve önemlisi denetleyici kuşak tarafından düzeltilmesi gereken "kötü" ve "şuursuz" bir tip olarak görülmüştür. 1940'ta *Şaka* dergisinde çıkmış bir hiciv bu tarif ışığında yorumlanabilir. Genç bobstillerin okul marşı olduğu iddia edilen dizelerde, "bobstil" tipler kendilerinin cehaletleri sebebiyle edebiyat dünyasında bilgiçlik tasladıklarını söylerler:

Biz saha-i kültürde ne şâhız, ne gedayız,
Lakin edebiyyata dalarsak ukalayız!...
Bir diplomamız yoksa da her şeyde dehayız,
Malum ya, dehamızla bütün nâm alırız biz,
Tam bobstiliz her sene toptan kalırız biz!... (Deli Derviş, 1940b: 13)

1941'de Neyzen'in kendi sarhoşluğunu betimlerken bobstil sıfatını kullanma biçimi de kelimenin çağrıştırdığı anlamı ortaya çıkarmaktadır. Dizelerde şuursuz, kafası karışmış bir tip çizilmektedir:

Bir taraftan cam-ı aşkın bir taraftan neyle mey,
Körkütük, zil zurnayım sâki fitil ettin beni!
Sarhoşum, gökkandilim yandım o mavi gözlere,
Altmışından sonra cana bob-stil ettin beni! (Kolaylı, 1941: 4-5)

Bobstil sözcüğü Orhan Veli'nin bir şiirinde de yer almaktadır. Şair, bobstil bir kızın niteliklerini şöyle tasvir etmektedir: "*Gel benim altın dişlim;/ Sürmelim, ondüle saçlım, yosmam;/ Mantar topuklum, bobstilim, gel.*" (Kanık, 1973: 172). Garip şairlerine dair bobstillik bağlamında kaleme alınmış sert bir hiciv Yusuf Ziya Ortaç'a aittir. *Akbaba* dergisinde Orhan Seyfi ile beraber Garip'i her daim eleştirmiş Ortaç, "İstemezük" başlıklı uzun manzumesinin başında Orhan Veli'yi ima eden özelliklerle bir yeni şair portresi çizer:

İşte size son moda bir bobstil:
Kaşlar teyel, bıyık ince bir fitil!
Ceket eski bir softanın cüppesi,

Kalenderdir asrımızın züppesi!
Bir karagöz ıçkırlağı başında,
Kanbur yürür henüz yirmi yaşında!

Manzumenin devamında Orhan Veli ve Garip şairleri, şiire hayat kadınlarını sokmuş, eski şiirle alay etmiş, şaireneliğe karşı çıkmış ve "ciddi"ye fazlasıyla mizah eklemiş bilinçsiz tipler olarak tasvir edilir. Hecenin eski temsilcisi, daha ileri giderek kabul edemeyeceği bu davranışları sergileyenleri "şair" değil "piç" sıfatıyla tarif eder. Ortaç, Garip şairlerini hedef göstermekten de çekinmez. Dizelerinde Garip şairlerine Millî Eğitim Bakanlığı'nda çeşitli görevler veren Hasan Âli Yücel'den artık sert bir müdahale beklediğini, hicvinin başlığı "istemezük" kelimesinde saklı tarihsel tehditle beraber dile getirir:

Şiir yazar: Bir kahpeyi överek,
Mehmet Emin Yurdakul'a söverek!
Bilmezsiniz o ne koftur, ne fostur,
Kelimeler kaleminde zifostur!
Vezin bilmez, bilmemektir bilgisi!
Kafiyeyle yoktur asla ilgisi!
Fikri nedir? Anlaşılmaz: şaka mı?
Kelimeden ayıramaz rakamı!
Poker oynar: güvenerek şansına,
Ne figürler koyar rumba dansına!
Dudağından eksik olmaz pipo hiç,
Türk milleti kabul etmez böyle piç!
Haydi Yücel! Vur yumruğu durma, ez!
İstemezüm! Böyle tek genç istemez!... (Çimdik, 1943: 5)

Mehmet Emin Yurdakul'un 50. sanat yılı için *Akbaba* dergisinde yayımlanan dörtlüklerde Garip hicvedilirken millî değerlerin karşısına "nasır" konur. Orhan Veli'nin "Kitabe-i Seng-i Mezar I" şiiriyle edebiyata giren "Süleyman Efendi'nin nasırı", bu hareketin gündelik hayata yönelip şaireneliğe karşı çıkma ilkesinin simgesi hâlindedir. Hem "Kitabe-i Seng-i Mezar I" hem de Süleyman Efendi, Garip hakkındaki mizah içeriğinde yer almış kavramlardır. Dizelerde yeni şiir hareketinin sanatı sekteye uğratacak bir yozlaşma olduğundan yakınılırken nasır kelimesi gelinen noktayı işaret etmektedir:

"Ben bir Türküm!" diyeli *Yazık gençliğe, yazık:*
Geçti tam yarım asır! *Bunlar olur mu azık?*
Şimdi şiir mevzuu: *Ellerindeki kalem!*
Ayakta çıkan nasır! *Sanata birer kazık!* (İmzasız, 1943: 5)

Faruk Nafiz Çamlıbel, 1947'de *Mizah* dergisinde yayımladığı "İki Süleyman Devri" adlı manzumesinde yeni şiir hakkındaki fikirlerini sıralar. Şair, dizelerinde iki Süleyman

tasviri yapar. Bunlardan birincisi şaşaalı Sultan Süleyman, ikincisiyse Garip şiirinin öne çıkan imajı Süleyman Efendi'dir. Dizelerde Sultan Süleyman, şiirin süslü ve zengin dilini simgelerken Süleyman Efendi, fakirliği ve yeni şiir dilindeki yozlaşmayı temsil etmektedir:

Evvel zaman içinde cihan bahtiyar imiş
O bahtiyar cihanda Süleyman hünkâr imiş.

Gerçi hazret döşermiş sarayını atlasla,
Ve lâkin halkının da meskeni gülzar imiş.

Sevmenin sevilmenin bilirmiş âlâsını;
Sebânın melikesi Belkıs ona yâr imiş.
(…)
Bir de düşün bugünkü Süleyman Efendiyi,
Postallı ayakları nasırdan bizar imiş!

Bir o Süleyman'a bak, bir bu Süleyman'ı gör;
Kim der ki ikisinin yurdu bir diyar imiş?

Deli Ozan! Cennet'i biziz Cehennem eden;
Yoksa cihanda cennet hâlâ berkarar imiş. (DO, 1947l: 241)

Parodiler aracılığıyla da Garip şiiri ve şairleri zaman zaman hicvedilmiştir. Garipçilerle üslupları aracılığıyla alay eden bu metinlerde hareketin şairanelikten uzak durma tutumu bayağılık olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda *Amcabey* dergisinde ikisi Orhan Veli, biri Oktay Rifat imzasıyla yayımlanmış üç örneğe bakılabilir. Orhan Veli'ye atfedilen ilk iki pastiş, Oktay Rifat'ın "Karga" şiiriyle Orhan Veli'nin "?" şiirlerinin taklididir. Bu metinlerde şiirlerin asıllarındaki "sürrealist öz" ortadan kaldırılıp orijinal dizelerde ironi inşası için kullanılmış gündelik sözcükler, temel anlam düzeyinde ele alınmaktadır. Bu yolla Garip'in şiir anlayışı alay konusu edilmektedir:

KADIN	*KARGA*
Neden kadın diyince	*Hiç bilmediğim bir şeker yemek isterdim*
Hatırıma bacaklar gelir	*Fakat naneye benzemesinden korkuyorum*
Ve açık diyince etek?	*Niçin saçımı çekiyorsun karga?*
Mart diyince kedi	*Ben sana ne yaptım?*
Kart diyince dişi	*Sen her gün gak diye ötüyorsun*
Ve neden beni sevmez	*Ben her gün çak diye çakıyorum*
Karşı apartmandaki şeri?	*Yanmıyor kibritim!*
Ve kış gelince	*Yanmıyor kibritim!*
Sobalar yanar?	*Dünyaya benzememiş...*

(İmzasız, 1943b: 10)

Yine *Amcabey*'de çıkan diğer pastişin altında bu defa Oktay Rifat imzası olduğu görülmektedir. Yukarıda alıntılanan dizelerle hemen aynı içeriğe sahip şiirde Orhan Veli'nin "Kitabe-i Seng-i Mezar"ı taklit yoluyla gülmece malzemesi hâline getirilip asıl içeriğin alelade sözler bütünü olduğu düşündürülmek istenir:

Akşamları boza satardı
Gündüzleri kağıt helvası
Dondurmacı Receb'i
İşkembeci Şaban'ı severdi hayatında;
Ağaçlardan Kavağı severdi,
Nargileye meftundu
Bayramdı adı,
Karısınınki Arife
Sizlere ömür, ona rahmet
İşkodralıydı
Şimdi burada yatıyor! (İmzasız, 1943b: 10)

Orhan Seyfi Orhon, Garip hareketi hakkında *Akbaba* dergisinde alay dozu yüksek edebiyat yazıları yayımlamıştır.[121] Bununla beraber şairin yeni şiire dair bazı kıtalar yazdığı da görülmektedir. Şair, kimden bahsettiğini açıkça belirtmediği bir kıtada genç şairlerin dizelerindeki anlamsızlığın hastalıklı bir tavır olduğunu vurgulayıp yeni şiir anlayışını taşlamıştır:

Kim şiirini dinlerse kalır hayret içinde,
Yok şüphe bu sanatta senin ustalığından!
Şayet azıcık anlayan olsun beni, dersen,
Kurtulmalısın önce akıl hastalığından! (Orhon, 1953a: 5)

[121] Garip hakkında ağır eleştirilerde bulunmuş Orhan Seyfi Orhon, *Akbaba* dergisinin sayfalarında manzum hicivlerden çok mizahi ya da ciddi üsluplu nesirleriyle hareketi yermiştir. Orhan Seyfi hareketin henüz başlangıcında kaleme aldığı bir yazıda, yeni şiirde saçma derecesine varan bir "basitlik" ve "komünizm" taraftarı bir yön bulunduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Garip'in kendi içinde karikatür bir durum olduğunu iddia ederek mizahın hareketi karikatürize etmesinin imkânsızlığını dile getirmiştir: "*Gelin numunesine bakarak, sizinle bir yeni şiir tecrübesi yapalım. Evvela neden bahsedeceğiz? Tabii kuştan, çiçekten değil… Dünyada son cereyanlar nedir? Sosyalizm, komünizm değil mi? Şu halde sosyalizm yapacağız. Bunun için evvela bir amele lâzım. Elbette tanıdığınız bir amele vardır. Farz edin ki bu adam Montör Sabri olsun. Şimdi bunun şiirini yapalım Amele niçin çalışır? İki okka kuru ekmek için. Buna biraz da realizm karıştıralım. Bu da amelenin sarhoşluğu olsun! Artık şiiri yazabiliriz. Yalnız dikkat edin içinde vezin, kafiye, şekil, his, hayal falan olmasın: Montör Sabri ile/ Daima geceleyin/ Ve daima sokakta/ Ve daima sarhoş konuşuruz. O her seferinde/ "Eve geç kaldım." Diyor./ Ve her seferinde, Kolunda iki okka ekmek." Bitti. İmzayı Atalım: Oktay Rifat. Nasıl, yeni tarzda şiir yazmak kolay değil miymiş?* (…) *Edebiyatın artık mizaha tahammülü olmadığının farkında mısınız? Bir şeyin karikatürünü yapmak için onun muayyen ölçülere tâbi olan nizamını bozmak lâzım. Karikatürün karikatürü yapılamaz. Genç şairleri tebrik ederim. Böyle şiirler yazdıkça kendileriyle şakalaşmak imkânı olmayacak. Çünkü onlar bu manzumeleriyle sanat ve edebiyatta o kadar müfrit, o kadar mübalağalı bir tarzda şakalaşıyorlar ki!...*" (O.S.O, 1938: 6-7).

Orhan Seyfi, "Modernist Şair" başlıklı bir kıtasındaysa yeni şiir temsilcilerinin hem sanatçı olmak için gerekli eğitimi almadıklarını hem de şiirde ahlaksızlıktan başka bir şey bilmediklerini iddia etmiştir:

Sıkılıp ortaokuldan tüymüş,
Görmüş ancak kapısından Koleji!
Bir şu var bildiği şey ilim adına:
Nazarî, hem amelli Seksoloji!.. (Orhon, 1953e: 3)

Abdülbâki Fevzi Uluboy, klasik edebiyat söyleyişiyle kaleme aldığı gazellerin birinde Orhan Veli'ye de bir beyit ayırır. Burada şair farklı eleştirilerde olduğu gibi anlamsızlığı savunmakla itham edilmektedir: "*Ol zât ki Orhan Veli'dir nâm-ı şerifi/ Yazdıkları hep şimdi muammâyı da geçti*" (Uluboy, 1950: 1479).

Ümit Yaşar, bir hicvinde yeni şiirdeki anlamsızlığı, sanat camiasını ve ödül sistemini ele alır. Şair "Salkımlı Kanarya" adlı bu şiirde açıkça ifade etmese de Oktay Rifat'ın Garip sonrasında kaleme aldığı "Perçemli Sokak"la alay etmektedir. Oğuzcan dizelerde sadece Oktay Rifat'ın şiirini değil, eleştirmenliği ve şiir ödüllerini de yerer. Hiçbir üyenin anlamsız şiire karşı "kral çıplak" diyemediği bir edebiyat jürisi tasvir eden şair, eleştirmenleri de itibarsızlaştırır:

Efendim bu yılın en iyi betiği
Şüphesiz Salkımlı Kanarya'dır
Salkımlı Kanarya'daki yırlar
Adamın aklını durdurur
Bakın ozan ne diyor:
"Sağır kuyruklu güller
Can çekişiyordu
Patlıcan bahçesinde imam suyunun"
(...)
İşte size anlamlar anlamlar anlamlar
Uyansın içinizde sanat sevgisi
Bu yırları anlamamak
Hâşâ eşekliktir efendim
Örneğin:
"Gemi direklerinde salkım salkım kanarya
Gecenin çatalında saksağanlar gömülü"
İşte size son sözüm:
Bu betik kazanmalı ödülü.

Jüriden bir çatlak ses:
-Kabul beyefendiciğim
Asla şüphemiz yok sağduyunuzdan
Yalnız diğer eserleri de bir görsek
Ne dersiniz
Malûm ya
Çatlak ses derhal susturulur
Oylar verilir

(Oğuzcan, 1960: 62-64)

Namdar Rahmi, yeni şiiri hicvederken tüm eleştiri oklarını şairlere atmaz. Karatay sorunun aynı zamanda ülkeden ve okur grubundan kaynaklandığı fikrindedir. Şaire göre yeni şiir ve okur da yozlaşan ülke şartlarının doğurduğu bir hâl olarak kabul edilmelidir:

İlim, sanat, fazilet hedef etmiş geçimi,
Bakın neye benzedi yeni şiirin biçimi,
Daha nasıl açayım bilmem size içimi,
Böyle düşkün sürünün böyle olur seçimi,
Senin umduğun şeyler bilmem bize göre mi?
Tezekten terazinin b.ktan olur dirhemi. (Karatay, 1954: 72)

3.4.19. Halil Nihat Boztepe

Cumhuriyet döneminde manzum mizah ve hiciv türünün en bilindik isimlerinden biri olan Halil Nihat Boztepe, şöhretini II. Meşrutiyet sonrasında kazanmıştır. Şairin, Fazıl Ahmet Aykaç'la beraber hicvin estetik ve edebî yönü kuvvetli "modern" örneklerini verdiği ifade edilmiştir. (Artam, 1951: 2) Yalnızca edebiyat değil siyaset sahnesinde de boy gösteren bir sima olarak yaşadığı dönemde tanınmış ve hiciv türünde etki uyandırmıştır.

Boztepe mizah dizelerinde bir konu olarak ele alınmış; ama hicvedilmemiş isimlerden biridir. Abdülbâki Fevzi Uluboy, *Akbaba*'nın ilk sayılarının birinde yayımladığı manzumede meslektaşını şu beyitle övmektedir: "*Seng atma sakın 'Halil Nihad'a/ Destinde yaman 'siham'ı vardır*" (Uluboy, 1338c: 3). Boztepe ona dair yayımlanan içerikte genelde memleketi Trabzon'la ilgili komik detaylarla anılmıştır. Yakın dostu ve hemşehrisi Hammamîzâde İhsan da Halil Nihat hakkındaki dize ve satırlarda geçmektedir.[122] Örneğin Yusuf Ziya, Halil Nihat Boztepe ve Hammamîzâde İhsan'ı kendi mizah dizelerinde şöyle övmüştür:

Hammamî'nin işi caka,
Nihat'ınki sade şaka,
Fakat onlar basmaz faka,
İkisi de halis Lazdır! (Ortaç, 1339b: 2)

Manzum mizahın ustası Fazıl Ahmet Aykaç, Halil Nihat'a yazdığı "İster tut, ister tutma" manzumesinde "*Alma aslâ kale lâkin meyve-i eşârını/ Bâğ-ı Fikret içre ânı bir çürük*

[122] Ercüment Ekrem'in *Akbaba*'daki pastişlerinden birinde tezkire diliyle Halil Nihat'ın vasıfları sayılıp şair hakkında şive taklidine dayalı bir manzume yayımlanır. Burada da şairin memleketi Trabzon ve Hammamîzâde İhsan'dan bahsedildiği görülmektedir: "*Nâm-ı cemîlleri Halil Nihad olup ab-ı rû-yı sevâhil-i Bahr-ı Siyah olan Şehr-i Tarb-ı Efzûn yani Medine-i Trabzon'dan zuhûr etmeğin nazımda 'hamsi' mahlasını ihtiyar ve ol unvan ile arsa-i sühanda iştihâr buyurmuşlardır.* (…) *Zât-ı vâlâsı mecmuâ-i kemal olup hatt u imlâ ve şiir ü inşâyı cem eylemiş bir vücûd-ı fâikü'l-akrândır ve sefine-i ilhâmı ummân-ı hicv ü hezlde puyân olup deryâ-yı hüner-i nâ-madûdda bu denlü yüzer bir mâhi-i edeb bulunmak adîmü'l-imkândır. Üslûb-ı beyânı manend-i cevher-i nuhâs-ı rasîn u metîn ve misâl-i lal-i bedehşân-ı bedî ve rengindir.*(…) *Tab-ı güzînleridir:*

Haçan geldük Pariz'e, Geçen tedum Hasan'a: Sor, ne yapar orada,
Hasret olduk tenize. İstanbul'a gitsana Mektup yazsun arada,
Ha kalkalum uşaklar Hemda geçerken uğra, Biri sorsa, soyleçi,
Gidelum yerumize! Selam gönder İhsan'a Hamsi tuttum karada!" (Karga, 1341a: 3).

kestâne tut" (Aykaç, 1934: 144) diyerek Boztepe'yi alaya almış ve şairin ayaklarını yere basmasını tembihlemiştir.

Şairin Tek Parti Dönemi'ndeki dil ve kültür politikalarını yerdiği *Ağaç Kasidesi*, adlı hicvinin manzum örneklerde takdirle karşılandığı görülmektedir. Abdülbâki Fevzi Uluboy, bir beytinde CHP'yi eleştirmek amacıyla şairin *Ağaç Kasidesi* adlı hicvine gönderme yaparak "*Ey bâd-ı sabâ! Şimdi gidip Mîr-i 'Nihad'a/ Bildir ki vatan gülşeni muhtâc-ı himemdir*" (Râsıt, 1947c: 247) der ve ülkenin olumsuz bir gidişat içinde olduğunu dile getirir. Faruk Nafiz Çamlıbel de Boztepe'nin söz konusu eserini anmıştır: "*Halil Nihat Boztepe 'Ağaç Kasîde'sinde,/ Bir beyit yazmamış ki sayılmasın meselden.*" (DO, 1947k: 293). *Mizah* dergisinde çıkan bir manzumedeyse Halil Nihat'ın eseri övülürken şairin ustalığına methiye düzülür:

Mefailün failün hem aruz hem hecedir
Şiir kalıba sığmaz, vezinler bilmecedir
Şu "Ağaç Kasidesi" sihirli çekmecedir
Bir kadir gecesidir, bir mehtaplı gecedir
Aferin Halil Nihat, Sanki "Of"lu hocadır. (Kocayörük, 1948a: 378)

3.4.20. Hammamîzâde İhsan (İhsan Hamamioğlu)

Yaşadığı dönemde edebiyat dünyasında, "esafil-i şark" namıyla bilinen, yazıdan çok sözün geçer akçe olduğu ortamlarda, sanatçı kahveleri ve meclislerde sevilen, mizah yönü kuvvetli bir şair ve yazardır. Manzum eserlerini klasik edebiyat söyleyişiyle kaleme almıştır. Siyaset ve edebiyat dünyasında öne çıkmadığından ismi etrafında tartışmalar yaşanmamıştır. Fakat edebiyat mahfillerinde bulunmuş, nüktedan bir şair olarak magazin nitelikli manzumelerde ismi anılmıştır. Trabzonlu şairin çoğu kez hemşerisi ve dostu Halil Nihat'la beraber hatırlandığı görülmektedir.

Özellikle Abdülbâki Fevzi manzumelerinde, Hammamîzâde'den çoğu kez, edebiyat meclislerine telmihte bulunarak bahsetmiştir. Sayısı çok olan böylesi dizelerden bir örnek verilebilir: "*Bûse ihsân edecek sâkî-i nevresde, fakat/ Bezme hâlâ o 'Hamâmî'-i gazelhân gelmez*" (Uluboy, 1926b: 1). Şair soyadı münasebetiyle çeşitli benzetmelere konu olmaktan kurtulamamıştır. Yusuf Ziya Ortaç bir beytinde "*Ne zaman görsem bizim şu Hamamîzadeyi/ Hatırıma ilk gelen mutlak peştamal olur!*" (Çimdik, 1936: 4) derken, Halil Nihat dostu hakkında: "*Duydum ki Hamamîzâde İhsan/ Sarmış yine peştemâle derdi*" (Boztepe, 1925: 17) gibi samimi bir beyit söylemiştir.

3.4.21. Hamdullah Suphi Tanrıöver

Edebiyat ve siyaset adamlığını beraber yürüten Hamdullah Suphi (1885-1966) yazı hayatına şiirle başlamış, bir süre sonra ileride adının duyulmasını sağlayacak hitabet türüne yönelmiştir. Bu alandaki başarısıyla hem meclis kürsüsünde hem kamuoyunda ilgi çekmiştir. 1913'de uğruna yoğun mesai harcayacağı Türk Ocağı'nın başkanı olmuştur. Millî Mücadele'yi desteklemiş, Birinci Meclis'te yer almış ve Millî Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur. 1925'te Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması ile ilgili kanun görüşmeleri sırasında bazı noktalara muhalefet etmiş ve 1930'da faaliyete geçen SCF'yi desteklemiştir. Başkanı olduğu Türk Ocakları'nın 1931'te kapatılarak Halk Evleri'ne dönüştürülmesine karşı çıkmış ve çok kısa süre içinde Bükreş Elçiliği'ne tayin edilip 13 yıl bu görevde kalmıştır. 1946'da CHP İstanbul milletvekili olmuş, 1947'de türbelerin açılması ve dinî eğitimin başlatılıp Halk Evleri'nin de Türk milliyetçiliğinin ocağı hâline getirilmesini istemiş; fakat tepkiyle karşılaşınca partisinden istifa etmiştir. 1949'da Türk Ocağı'nı tekrar açmış, 1950'de DP Manisa milletvekili, 1954'teyse İstanbul bağımsız milletvekili seçilmiştir. 1957'de DP'den ayrılarak Hürriyet Partisi'ne geçmiştir. Seçimi kaybettikten sonra inzivaya çekilmiş ve 1966'da hayata gözlerini yummuştur. (Serarslan, 1994: 282-285)

Hamdullah Suphi Tanrıöver'ın hicvedildiği konuların başında verdiği nutuklar, devlet görevleri ve dinî konulardaki tutum ve yaşantısı gelmektedir. Edebiyat ve mizah dünyasında hatip, vaiz gibi sıfatlar söylendiğinde akla ilk gelen isim Hamdullah Suphi'dir. Mizahi gazellerde dönemin edebî simaları karikatürize edilirken Tanrıöver için "*Nihayet işte 'Hamdullah Suphi' Bey de susmuştur/ Çıkıp mecliste etmez gayrı nutuk irâd bir kere*" (Uluboy, 1339ç: 4) gibi beyitler yazılmıştır. Tanrıöver'i acımasızca hicveden şair Nâzım Hikmet olmuştur. "Cevap No 3: Bir Komik Adem" adlı yergi, Hamdullah Suphi'nin "Putları Yıkıyoruz!" yazılarına verdiği sert cevap ve beraberinde gelişen olaylar sebebiyle yazılmıştır. Hamdullah Suphi 7 Temmuz 1929 tarihli *İkdam*'da Nâzım Hikmet'in fikirlerini eleştiren sert bir yazı yayımlamış ve şairin amacının edebiyat değil siyaset olduğunu iddia etmiştir. Tanrıöver'in yazısı şu sözlerle tamamlanır: "*Karşımızdakiler kimlerdir? Bolşevik kapısının müseccel köleleri! Putları kıranlar bunlardır.*" (akt. Serarslan, 1994: 214). Sabiha Sertel'in ifade ettiğine göre bu yazının devamında Türk Ocağı'ndan bir grup genç, Hamdullah Suphi'nin kışkırtmasıyla *Resimli Ay* binasının önünde gösteri yapıp içeri girmiş ve "Putları Yıkıyoruz!"daki yazıların eski nesle bir hakaret ve saygısızlık olduğunu söylemişlerdir. Zekeriya Sertel'in ve Nâzım Hikmet'in konunun edebiyatla ilgili olduğunu açıklaması ve

sakinleştirici konuşmaları sonucunda kalabalık sükûnetle matbaadan ayrılmıştır. (Sertel, 1978: 131-132)

Söz konusu olayın etkisiyle kaleme alınan "Cevap No 3/Bir Komik Adem" adlı manzume "Putları Yıkıyoruz!" sonrasındaki tartışmalar dahilinde yayımlanan son hicivdir ve Nâzım Hikmet'in *Portreler* kitabında çıkmıştır. Şair, yergisinin başında öğrencilerin *Resimli Ay* matbaasını basmasını hatırlatarak Tanrıöver'in kendisini hedef gösterdiğini iddia eder: "*Şimdi sıra onun gelsin o!!./ Gel!/ Sen:/ itlerini öne itip/ karanlıkta yol kesen/ hatip!!!*" (Ran, 2012: 253). Nâzım, kendisine verilen sert cevaplar ve ardından gelişen olaylar sebebiyle dizelerin devamında Hamdullah Suphi'yi II. Abdülhamit'in baş hafiyesi Fehim Paşa'nın halefi olarak gösterip ondan korkmadığını söyler: "*Farkındayım niçin:/ kan/ fışkırıyor/ bana bakan/ 'ateş feşan?!'/ gözlerinden/ Ve niçin:/ cümleler ezberlemişsin/ Fehim Paşa'nın sözlerinden…/ Fehim Paşa'nın hayrülhalefi,/ bize sökmez afi…*" (Ran, 2012: 254). Dizelerin sonunda Hamdullah Suphi, hatipliğine telmihle, düğmesine basılınca konuşan bir oyuncak bebek imajı kullanılarak gülünç hâle getirilir: "*Sen bir komik âdemsin./ Portakal oğlu zâdemsin./ Toka ederler papelini,/ sıkarlar senin belini,/ sivri dilli, zilli bir bebek gibi çırparsın elini.*" (Ran, 2012: 255).

Aziz Nesin *Markopaşa*'daki bir taşlamasında CHP'ye yüklenirken 1946 seçimlerinde meclise girmiş Hamdullah Suphi'yi hicveder. Dizelerde DP'nin kurulmasıyla oy kaybına uğramamak için dinî değerlere kıymet vermeye başlayan CHP'nin daha önce sistemin dışına çıkarmaya çalıştığı Hamdullah Suphi'ye bir can simidi gibi sarılmasıyla alay edilir. Nesin'e göre Hamdullah Suphi, "göstermelik" bir dindardır:

İnhisara aldılar arı, namusu, ırzı,
Her gün bir çamur bekle mücedded şapşal ile
Abdest namaz bilmeyen Hamdullah Suphi hoca
Şimdi vaza çıkmıştır altından bir sal ile.

Ulûmu diniyeye verdiler güçlerini
Hamdullah'ın yârânı uydurma maval ile.
Nutuk nutuk üstüne, yazı yazı üstüne
Millet nutuktan doydu konuşulsa bal ile

(Nesin, 1948: 19)

Tek Parti'nin her daim savunuculuğunu yapmış Fazıl Ahmet Aykaç, 1948'te CHP'den istifa eden Hamdullah Suphi'yi manzumelerinde siyasi sebeplerle iğnelemiştir. Aykaç, eğitimsiz, bilinçsiz ve cahil bir tip olarak gösterdiği Tanrıöver'in belagat yeteneğini hatırlatarak bu hatip ne derse desin artık ona karşı inancını kaybettiğini okurlarıyla paylaşır:

Garabetle dolmuştur siyasethâne-i dünyâ
Bilenden bilmeyen pek çok gelir her câya vâ-hayfâ!
Velâkin etse de "iftâ" ve "istiftâ" ve "istifâ"

Kulak hiç asma Hamdullah'a hamdet sade Allah'a (Aykaç, 1952: 32)

Aykaç, başka bir manzumesinde partiden ayrılmış Tanrıöver'in soyadını tevriyeli kullanıp istifayı eleştirir: "*Bilmiyorum birkaç hatip, konuşur mu, söver mi/ Şimden sonra, Hamdullah'ı, Tanrı tutup över mi?*" (Aykaç, 1952: 48). Fazıl Ahmet, Aziz Nesin gibi Hamdullah Suphi'nin "dindar" kimliğine yüklenir ve Tanrıöver'in bu konularda pek bilgili olmadığını da iddia eder:

Değilken kendi vâkıf yarımın pek elf ile lâma
Bugünden başlamıştır âleme mâlûmu ilâma
İlâhi Müslümanlık şimdi Hamdullah'a kaldıysa
Aman cidden yazıktır merhamet et ehl-i İslâma'a! (Aykaç, 1952: 52)

3.4.22. Hüseyin Cahit Yalçın

Hüseyin Cahit Yalçın, Meşrutiyet'in ilanından 1950'lere kadarki siyaset ve basın dünyası üzerinde etkili olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar edebiyat çevrelerinde bulunmuş, Mülkiye yıllarındayken polisiye romanlar çevirmiş 1891'deyse *Nadide* adlı telif romanını bastırmıştır. *Mektep* dergisiyle beraber matbuat hayatının içine girmiş ve devrin meşhur edebî simalarıyla tanışıp *Servet-i Fünûn* saflarında yer almıştır. Hüseyin Cahit, basının keskin kalemlerindendir. Selanik'teki *Mütâlaa* dergisinde çıkan "Asâr-ı Edebiye Ne Yolda Tenkîd Edilir?" başlıklı makalesinden sonra hayatının sonuna kadar sürecek kalem kavgaları devresi başlamıştır. (Huyugüzel, 1984: 9-12)

II. Meşrutiyet'in ilanıyla beraber, İttihat ve Terakki Partisi'ne girip *Tanîn*'i kurmuş ve hayatında siyasetle yazarlığı bir bütün hâline getirmiştir. Zaman zaman kapatılıp farklı isimlerle tekrar çıkan bu gazete her daim Hüseyin Cahit'in adıyla anılmıştır. Gazetesi, İttihat ve Terakki'nin yayın organı olarak çalışmış ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından partinin diğer ileri gelenleriyle beraber Malta'ya sürülmüştür. Sürgün dönüşünde Atatürk'ün İttihatçıları kendi yanında istemediğine dair ortaya atılan söylentiler üzerine Millî Mücadeleye katılmamış ve Ankara Hükûmeti'ne karşı olumsuz görüşler besleyen İstanbul gazetecileri arasında yer almıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra da yazılarında dolaylı şekillerde Atatürk'ü hedef aldığı olmuştur. *Tanîn* gazetesinde hilâfet makamının korunması gerektiğini savunmuş ve bu konuyla ilgili yayımladığı açık bir mektup sebebiyle İstiklal Mahkemesi'nde vatana ihanet suçuyla yargılanmıştır. Cumhuriyet sonrasındaki bu ilk yargılanmasından beraat etmiştir. Muhalefetine devam eden Yalçın, Şeyh Sait İsyanı'yla bağlantılı olduğu gerekçesiyle TCF'nin İstanbul'daki merkezinin aranması haberini gazetesinde "baskın" kelimesiyle verdiği

için ikinci kez İstiklal Mahkemesi'ne çıkmış ve *Tanîn* süresiz olarak kapatılmıştır. Mahkeme sonucunda ömür boyu Çorum'da sürgüne mahkûm edilmiştir. 1926'daki İzmir Suikastı girişimiyle ilgili olarak üç yıl önce Cavit Bey'in (1875-1926) evinde İttihatçılarla yaptığı bir toplantı sebebiyle tekrar yargı önüne çıkmıştır. Yakın dostu Cavit Bey'in idama mahkûm olduğu davadan o sırada Çorum'da sürgün olarak bulunması sayesinde beraat etmiştir.

Sürgün cezasının affedilmesi üzerine İstanbul'a dönmüş ve *Fikir Hareketleri* dergisini çıkarmıştır. Atatürk'ün vefatının ardından İsmet İnönü'nün isteğiyle CHP'den milletvekili seçilmiştir. Hüseyin Cahit, İttihat ve Terakki listesinden 3 dönem; CHP listelerinden de 5 dönem olmak üzere 8 dönem milletvekilliği yapmıştır. CHP milletvekilliği döneminde *Tanîn*'i çıkarmaya devam etmiştir. *Tanîn* kapandıktan sonra da CHP'nin resmî yayın organı *Ulus*'ta başyazarlık yapmıştır. DP'nin kurulmasıyla muhalefete ağır eleştiriler yöneltmiştir. TBMM'ye hakaret ettiği gerekçesiyle 1952 yılında dokunulmazlığı kaldırılmış, 1954'te 79 yaşındayken ağır eleştirileri sebebiyle hapse girmiş ama üç buçuk ay sonra Cumhurbaşkanı tarafından affedilmiştir. (Bengi, 2000: 322-327) 1957 seçimlerinde adaylığını koymuş ama 18 Ekim 1957'de seçimleri göremeden vefat etmiştir.

Kitaplarındaki yazılara ve hakkındaki çalışmalara bakarak Hüseyin Cahit'in kalem kavgalarından zevk aldığını söylemek doğru olacaktır. Onun için ideal durum, karşısında bir düşmanın bulunmasıdır. Kavgacı üslubunu ömrünün sonuna kadar sürdüren Yalçın'ın gazetecilik hayatındaki polemik mesainin *Mütâlaa* dergisinde yayımlanan "Asâr-ı Edebiye Ne Yolda Tenkid Edilir" başlıklı yazı ve Halil Edip Bey'in bu yazıya verdiği cevapla başladığı görülür. Ardından Mustafa Sabri Efendi, Ahmet Mithat, Ali Kemal, Derviş Vahdeti ile devam eden sert polemikler gelmektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonra da Şevket Süreyya Aydemir, Ahmet Hamdi Başar, Yunus Nadi, Nadir Nadi, Sabiha ve Zekeriya Sertel ile zaman zaman şiddeti yükselen kalem kavgalarının içinde girmiştir.

Hüseyin Cahit, hiciv şiirlerinde adı sık geçen gazetecilerden biridir. Zira siyasi ve gündelik gazetelerin gündemini işgal ettiğinden mizah yazarlarına açık bir malzeme teşkil etmiştir. Hakkındaki hicivlere Neyzen Tevfik'in dizelerinden başlayarak göz atıldığında çoğunlukla yazarın keskin ve kavgacı üslubuna gönderme yapıldığı görülür. Neyzen, Hüseyin Cahit'in tartışmacı üslubunu hicvederken konuyu İstiklal Mahkemesi'ne getirir ve yargılandıktan sonra Yalçın'ın uslanıp kavgacı tutumundan uzaklaşabileceğini söyler:

Takma saç diş gibi dil de yapılır hem takılır,
Ederim Encümen âzâsı ile istidlal.

Câhid'in ağzı bu perçinle bozulmaz artık,
Yeni dil taktı ona Mahkeme-i İstiklal! (Kolaylı, 2009: 182)

Matbuat camiası Hüseyin Cahit'in acımasız, korkusuz ve yetenekli kaleminden çoğu zaman çekinmiştir. Onun dili bir silah, kuvvetli bir zehir gibi görülmüştür. Abdülbâki Fevzi, Hüseyin Cahit'e seslendiği şiirinde, yazarın saldırganlıktan vazgeçmeyen şahsiyetini hicveder. Uluboy, Yalçın'ın elindeki kaleminden ilacı dahi bulunmayan zehirler aktığını hatta o kalemin Ahvaz şehrinin zehriyle meşhur akreplerinden bile daha tehlikeli olduğunu mübalağa ve teşbih sanatlarına yer vererek dile getirir:

Sen ne uslanmaz, fütûr etmez adamsın Cahidâ
Bıkmadın asla reh-i kavgada türk-tâzdan
Dembedem zehr-i helâhil neşr eden ol hâmene
Beş beter dersem becâdır akreb-i Ahvaz'dan (Uluboy, 1339f: 4)

Halil Nihat Boztepe'nin "Hüseyin Cahit'e" başlıklı manzumesinden alıntılanan şu parça da matbuat dünyasının Yalçın'a bakışını, yukarıdaki dizelerle aynı doğrultuda fakat iblis, cadı ve fitne mazmunuyla tasvir eder:

O cadı fenn-i kalem destinde varken
Füsûn û fitne alsın meşki senden
Nazıl vasf eyleyim hayretteyim ben
Değil insan sen İblis-i zamansın (Boztepe, 1925: 42)

Yusuf Ziya 1 Mart 1923 tarihli *Akbaba*'da yayımladığı manzumesinde o sıralarda Ahmet Emin Yalman'la kalem kavgasındaki Hüseyin Cahit Yalçın'a ironik bir methiye düzüp yazarı hicveder. Yalçın'ın kibarlıktan uzak, polemikçi diliyle mutlaka rakibine en sert cevabı verip yeni bir savaşa kalkışacağı, camiayı yakından tanıyan Ortaç için aşikârdır:

Meydan da senin, at da senin hazret-i Cahid,
Binlerce makalen o yaman kudrete şahid,
Ey "Kavgalarım" sahibi ey eski mücahid,
Yılmaz ben eminim ki "Tanîn" Ahmed Emin'den! (Ortaç, 1339: 1)

Hüseyin Cahit'in basın camiası tarafından tepkiyle karşılanmasına sebep olan başka bir vaka da *Tanîn* gazetesi adına takip ettiği Lozan Barış Konferansı sırasında yaşanmıştır. Yazar, konferans sürecinde genellikle İsmet İnönü'yü tutmuş ve ikinci delege Rıza Nur'u eleştirmiştir. (Yalçın, 1976: 271-272) Rıza Nur, İttihatçılara muhalif bir isim olduğu için H. Cahit'in ona karşı eleştirel tutumu doğal karşılanabilir; fakat Lozan görüşmelerinde Türk heyetinin en önde gelen üyelerinden birinin yine Türk bir yazar tarafından yıpratılması iyi

görülmemiştir. Ahmet Emin Yalman, anılarında H. Cahit'in, Rıza Nur'a çok şiddetli bir şekilde çattığını ve bu meselenin o sırada büyük üzüntü yarattığını ifade etmiştir. (Yalman, 1997: 859) Halil Nihat Boztepe, 19 Mart 1339/1923'te kaleme aldığı "Hikâye-i Murahhas" isimli manzumesinde de H. Cahit'i millî birliğe ihtiyaç duyulan Lozan'daki beklenmedik tavrından dolayı hicvetmiştir:

Cahid! Ne bu hiddetin bu cevrin
Kahyâsı mısın nesin bu devrin
İsnâd-ı hata şiârın olmuş
Tenkîd yegâne kârın olmuş (Boztepe, 1924: 67)

Boztepe aşağıda alıntılanan "Hüseyin Cahit'e" başlıklı manzumesinde de hem Yalçın'ın gazete faaliyetlerini hiciv diliyle özetler hem de Rıza Nur ile Yalçın'ın kalem kavgasından bahseder:

Demâdem susmayıp söyler durursun — *Elinden el aman der şehremini*
Hükûmet işlerinden dem vurursun — *Okurken kaş çatıp bazen Tanîn'i*
Eğer söylerse hasmın susturursun — *Rıza Nur'un gider imanı dîni*
Vatan mülkünde bir sahib-kıransın — *Musîbetsin belâ-yı cism ü cânsın*

(Boztepe, 1925: 41)

Bu dizelerde bahsedilen şehreminiyse Cumhuriyet'in ilk İstanbul belediye başkanı Emin Erkul'dur. Erkul da o dönemde Yalçın'ın kalemiyle sıkça saldırdığı simalar arasında yer almıştır.

Fazıl Ahmet Aykaç ise ustası Hüseyin Cahit ve *Tanîn* gazetesi hakkında kaleme aldığı ikinci "Tanîniyye"sinde savaşla tenasüplü kelimeler kullanarak Yalçın'ı tasvir eder. *Tanîn*'in eski rakibi *Sabah* gazetesinin ve Yalçın'ın diğer muhaliflerinden hiçbirinin ayakta kalmadığını söyleyen Aykaç, divan şairi Rasih'le meşhur olmuş "üstüne" redifine başvurur:

Neylesin artık Sabâh'ın düldül-i âvâresin
Hazret-i Cahid kurulmuş tam küheylân üstüne
(…)
Hep biçilmiş yonca dolmuştur siyaset tarlası
Hasm-i dine attığın bir hayli tırpan üstüne
(…)
Yükselip sen bâri ol bombardıman tayyaresi
Çek çevir mitralyözü erbab-ı tuğyan üstüne (Aykaç, 1952: 53-54)

Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in kuruluşu sırasındaki kalem kavgalarının yanında Hüseyin Cahit, İkinci Dünya Savaşı süresince zaman zaman savaşan tarafların Türkiye'deki

temsilcilerini dahi etkileyebilecek tartışmalara girmiştir. Savaş boyunca çıkan yazılarında müttefiklerin yanında yer alan Yalçın, yazılarıyla Mihver Devletler'i eleştirmiştir.[123]

Yusuf Ziya, Ortaç, Hüseyin Cahit'in üslubunu ve tutumunu hicvetmek için, kardeşi Hüseyin Suat Yalçın'ın (1867-1942) Girit'in Yunanistan'a ilhakı hakkındaki manzumesinin pastişini yazar. O sıralarda "*Bu sefer kaçmayalım, kaçmayalım, kaçmayalım,/ Ruh-u ecdadımıza dağ-ı hicab açmayalım*" (Yalçın, 1326: 23) diyerek bir farkındalık yaratmak istemiş Hüseyin Suat'ın üslubu, kardeşinin savaşa girme konusunda fazlasıyla rahat davranmasına karşı "hodri meydan" demek için kullanılmıştır:

Bu sefer kaçmayalım, çıksa da tanklar karşı,
Kalmasın lâf u güzâf ile kılıçlar kında.
Senelerden beridir sade bu ricat marşı
Çalınır ufku siyasimizin etrafında!
Bu sefer kaçmayalım, kaçmayalım, kaçmayalım,
Cahid'in kalbine bir yâre daha açmayalım! (Çimdik, 1942: 4)

Aka Gündüz, 4 Mart 1943'te yayımladığı manzumesinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın savaşa hevesli bir tavır göstermesini hicvetmek için usta kalemi atına binip kılıcını çekmiş bir yiğit olarak tasvir etmiştir:

Nice yıldır görürüm Sayın Cahit Yalçın'ı,
Çekmiş başa papağı, bacaklara kalçını!
Coşkun bir kazak gibi at sürüyor alana,
Bir karış kılıcından payın alan alana!
O kılıç ki her sabah üştükçe baştan başa,
Yıldırımlar saçıyor, yaşa ustam çok yaşa! (Serkenkebin, 1943b: 6)

Hüseyin Cahit, İkinci Dünya Savaşı devam ederken 30 Ağustos 1943'te *Tanîn*'i tekrar yayımlamaya karar verir. Yusuf Ziya Ortaç, Zafer Bayramı'nda yeniden çıkan *Tanîn*'in matbuat dünyasına korku saçacağını ifade ettiği manzumesinde gazetecilerin de adını anar. Dizelerde geçen Sertel ve *Tan* isimleri, Tan baskınından iki yıl önce bile H. Cahit ve Sertel ailesi arasındaki mevcut sürtüşmeye dair bir izlenim vermektedir:

Otuz ağustos oldu bak: Semayı gör, zemini gör,

[123] H. Cahit'in İkinci Dünya Savaşı'nın henüz başlangıcında Mihver Devletler'i hedef alan şiddetli fıkralar yazması karşısında Orhan Seyfi, 14 Aralık 1939 sayılı *Akbaba*'da Hüseyin Cahit'e rica babında bir başyazı yayımlamıştır. Bu yazıdaki şu pasaj, yazarın basın dünyasında tedirginlik yarattığını düşündürmektedir: "*Eğer kavga çıkarmadan yazı yazamıyorsanız, zarar yok. İçimizden birini seçin tedip edin. Hepimizin üstünde bunca yıllık üstadlık hakkınız var. Vurduğunuz yerden gül biter. Fakat memleketin sınırları haricine gelince, hayır!. Hele dünyanın şu tehlikeli zamanında. Bu karıştırdığınız işlerden ne çıkacağını kimse bilemez. Elinizde bir silâh gibi kullandığınız kalem, artık Babıâli baskınında patlayan piştov değildir. O da sizinle beraber büyüye büyüye kırk sekizlik bir top oldu. İkide bir sağa sola çevirip oynamaya gelmez.*" (Orhon, 1939c: 1).

Zafer sabâhı Cahid'in doğurduğu cenini gör!

O kahramânı memleket şükür unutmamış henüz
Büyüklerin, küçüklerin elinde sen Tanîn'i gör!

Telâşı Sertel'in nedir? Düşüp de tan tun olmasın!
"Vatan! Vatan!" diyip koşan şu bir karış Emin'i gör! (Çimdik, 1943g: 5)

Zafer Arıkbağ da Hüseyin Cahit'in İngilizlerin yanında savaşa girilmesi hakkında *Tanîn* gazetesinde çıkan yazılarına değinerek, tecrübeli kalemin tarafsızlığı sonlandıracak taleplerine karşı çıkmıştır:

Harb! harb! diye aklını uçurdu Yalçın usta
Bulunmaz çare, gelse Lokman Lokman üstüne!

Harbe girmek babında Tanîn ceridesinde,
Okumakta, millete ferman ferman üstüne!

Bunca gayret sonunda taksa lâyıktır Çörçil
Mü-Cahid'in göğsüne nişan nişan üstüne! (Z. Arıkbağ, 1943: 8)

Savaşın sonlanmasından kısa süre sonra kurulan DP, Hüseyin Cahit tarafından sıkça eleştirmiştir. Yalçın, çok partili dönemde tartışmalarına devam ederken Abdülbâki Fevzi Uluboy, Hüseyin Cahit'in tavrında bu anlamda hiçbir değişim ve iyileşme olmadığını ifade etmiştir: "*Ne Mîr-i Cahid'in insâfı hâlâ avdet etmiştir,/ Ne artık medha lâyık hame-i nakkadı kalmıştır!*" (Râsıt, 1948a: 778). Uluboy, 1949'da yayımladığı bir manzumesinde DP'yi sert üslubuyla eleştiren Hüseyin Cahit hakkında "*Tebâut etti mantıktan tamâmen son zamanlarda/ Sanırsam Cahid'in beyninde şûr-ü ihtilal oldu*" (Râsıt, 1949: 1017) diyerek yazarın siyaset sahnesindeki bu acımasız tutumunun akıl ve mantık dâhilinde olmadığını ifade etmiştir. Hüseyin Cahit'in ilerleyen yaşına rağmen sakinleşmemesini onu zaman zaman eleştiren yazarlardan Orhon Seyfi de iğnelemiştir. Orhon bir kıtasında Cahit'in ilerlemiş yaşına rağmen şahsi tartışmalarını devam ettirmesini doğru bulmamıştır:

Geçirdin ömrünü hep kavgalarla Cahit Bey,
Nihayet anlamış olman gerek, nedir şu hayat?
Bu tecrübeyle nasihatken istenen senden;
Güzel mi, doğru mudur sekseninde şahsiyyat! (Orhon, 1951: 66)

Orhan Seyfi Orhon, uzun bir pastişinde Hüseyin Cahit Yalçın'ı hicvetmek için Namık Kemal'in *Cezmi*'sinde yer alan manzum mektubun söyleyiş özellikleri ve kelimelerinin bazılarını ödünç alır. *Akbaba*'da yayımlanan pastişte Yalçın'ın Atatürk'ün vefatının ardından

tekrar yükselişe geçen siyasi kariyeri hiciv diliyle tasvir edilmektedir. Buna göre İsmet Paşa ile iyi anlaşan Yalçın, CHP saflarına geçtikten sonra siyasi itibarı artmış ve önemli mevkilerde bulunmuştur. Manzumede hep daha fazlasını isteyen muhteris bir tip olarak tasvir edilen yazar, 1948'den sonra da CHP'nin resmî yayın organı *Ulus*'un başına geçmesine rağmen hep daha fazlasını istemiştir. Fakat 14 Mayıs 1950 seçimleri gerçekleşmiş ve CHP yönetimi kaybetmiştir. Bu seçim sonucunun Hüseyin Cahit'in hesaplarına uymadığı ifade edilirken Yalçın'ın 1950 seçimlerinde Kars milletvekili olarak meclise girebilmesi de tecrübeli yazarın son şansı gibi yorumlanmıştır:

Kalmıştı zeminde şâd ü naşâd/ Cavit Bey uçunca asumâne.
Menfası bulunduğu Çorum'dan/ İstanbul'a etti nakl-i hâne.
(...)
Millî Şef'e arz-ı hizmet etti,/ Emrinde çalıştı sâdıkane
Bilmem ne sebeple vardı dâim/ Gûşunda şu hâtifî terane:
Yüksel, bu gidiş, gidiş değildir!/ Şef emrine girmek iş değildir!
(...)
Yazdıkça makaleler Ulus'ta,/ Ettikçe bu yolda halkı tenvir;
Günden güne itibarı arttı,/ Mebusluğu hem edildi tebşîr.
Lâkin yine hâtifin sedası/ Hiç durmadan eyliyordu tekdir:
"Yüksel ki bunun da fevki vardır",/ Tek partinin ayrı zevki vardır!
(...)
Günden güne ismi buldu kıymet/ Günden güne cismi etti râhet,
Meclis grubunda başkan oldu,/ İsterse hazırdı her vekâlet.
Yan gözle bakılsa iktidara/ Aslan gibi eyliyordu savlet
(...)
Kış mevsimi geçti şâd u hurrem,/ On dört mayıs oldu, coştu âlem,
Bir öyle seçim ki Allah Allah,/ Hiç mislini görmemiştir âdem!
Bir tîga bedel gelirdi bin tîr,/ Bir âteşe karşı bin cehennem!
Sırtüstü düşüp Günaltay attan,/ Serpûşu uçup dağıldı perçem,
Mahvoldu safası iktidarın,/ Arttıkça cefâ, belâ demâdem,
Havfeyledi Kars'a kaçtı Cahit,/ Ancak bu, diyip tarik-i eslem! (Fiske, 1952a: 5)

Nâzım Hikmet 1955'te Adnan Menderes'i hicvettiği dizelerinde Hüseyin Cahit'e de değinmiştir. Şairin Yalçın'a yer vermesinin sebebi DP yönetiminin Hüseyin Cahit'i hapse atmasıdır. Nâzım Hikmet, Yalçın'ın ülkeyi zaten özgürleştirmek istemediğini belirtip boşu boşuna ceza çektiğini ileri sürer. Manzumede Yalçın'ın *Tan* gazetesi baskını öncesi Sertel'leri ajanlıkla suçlaması hatırlatılır. Ayrıca Nâzım tecrübeli gazetecinin sadece sözde muhalefet yaptığını; fakat ömrünün her döneminde düzenin yanında yer alarak rahat bir yaşam sürdüğünü başarılı bir ironi yoluyla dile getirir:

İlle de asıp kesmek geliyorsa içinden
Ezmekte devâm et Barışçılar'ı, ama sen

Meselâ Yalçın'ı da tıkıyorsun deliğe
İhtiyarcık sana azıcık cilve yaptı diye,
Git, koş, elini öp, af dile, yüzünü güldür,
O, yalnız altın kafeslerde öten bülbüldür.
O, matbaalar yıktırıp kitaplar yaktıran,
O, büyük demokrat, O, hürriyetçi kahraman,
Moskova'yı atomlayalım diyen insancı…
Kendine acımazsan bize bir parça acı.
A be Adnan Menderes, böyle bir dal kesilmez, (Ran, 2012: 1556-1557)

3.4.23. İbnülemin Mahmut Kemâl İnal

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, biyografi ve bibliyografya alanlarında kültür tarihindeki -kelimenin geniş anlamıyla- orijinal kişilerdendir. Otuz yılı aşkın süre Bâbıâli'de görev yapmış ve düzenli eğitiminden çok bu bürokratik yapı içerisinde ve ailesinden aldığı eğitimle yetişmiştir. Edebiyat ve kültür çevrelerinde her daim saygın bir yer edinmiştir. Bununla beraber, nev-i şahsına münhasır bir kişilik olarak şöhret bulmuştur. Ona dair anılarda hikmet dolu nükteleri, zekâsı, hafızası ile dikkat çektiği ifade edilmiş ve ölümüyle bir devri kapattığı belirtilmiştir. (Toros, 1998: 35)

İnal, mizah dizelerinde zaman zaman yer almıştır ama bunlarda onunla alay eden ya da onu küçük düşürücü dize ve satırlar mevcut değildir. Aksine, "nükte" yapmaktan öte geçmeyen bir saygı dili hâkimdir. Kendisi de nükteyi çok seven ve Yusuf Ziya'nın ifadesiyle "heccav" (Ortaç, 1963: 185) bir şahsiyete sahiptir. Sohbetlerinde sıkça zekâsının yansıması olarak yorumlanabilecek bazıları anılarda kaydedilmiş dizeler söylemiştir.[124] Şairlerin ve yazarların İnal'a derin saygı duymasının altındaki sebepler bu âlim zatın derin bilgisi, alçak gönüllü, açık sözlü ve samimi tavırları olarak sayılabilir. Faruk Nafiz'in mizahi bir şiirinden alıntılanan beyitler İbnülemin'in zihinlerdeki fotoğrafını yansıtmaktadır. Şair, İnal'ı gençlerle karşılaştırarak onun zamana göre değişmeyen sabit karakterinden bahseder. Tabii gülmek amacıyla bekârlığından söz etmeyi de ihmal etmez:

Delikanlı sayılmaz yirmi yaşında bile,
Her kim ki kabul eder kullara kurbanlığı,

[124] İbnülemin'i şahsen tanıyan hemen her yazar, bu âlim zatın mizah ve hicve meylinden söz açmış ve zihinlerinde kalmış bir iki dizeyi okurlarıyla paylaşmıştır. Bir örnek olması bakımından İnal'ın Florinalı Nâzım'a dair bir kıtası alıntılanabilir. Konağına sık gelmeye başlayan Florinalı Nâzım'a İbnülemin'in manzum uyarısı şu şekilde olmuştur:
Bir takım lâf ile teşviş-i huzur
Etme ey şair-i bî şiir-i şuur.
Her dakika bana gelmektense
Yılda bir kendine gelsen ne olur? (akt. Ortaç, 1963: 185)

Düşünce sahipleri, böyle yirmiliklere,
Doksan kere müreccah bulurlar doksanlığı.

Muhterem İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal'e,
İşte bundan geliyor âlemin hayranlığı.

Hazretin zekâsına, ilm ü faziletine,
İlâveten bir de var bekârlık sultanlığı (DO, 1947m: 281)

Halil Nihat Boztepe de İbnülemin hakkında uzun bir manzume yazmıştır. Bu mizah şiiri İbnülemin'in hac ibadetine dair gazetelerde çıkan haberleri eleştirmektedir. Şair, 13 Haziran 1936 tarihli *Akbaba*'da bir yandan İnal'ı yurda döndüğü için tebrik ederken diğer yandan özel ve manevi hayatla ilgili ayrıntıların gazete sayfalarında malzeme yapılmasının sebebini sorgular:

Ne mazhariyetiniz var sizin ey üstad
Ki kim verir bunu, yâran mı, düşmenan mı verir
(…)
Azimet etti veyahut da avdet etti deyu
Çıkıp minareye bir kaltaban ezan mı verir
(…)
Verip bu jurnalı bilmem ne aldı hane harab
O yadigâra bu devlet apartıman mı verir
(…)
Nedir alâkası haccetmenin siyasetle
Tuhaf haber! Bunu Taymis mi, yoksa Tan mı verir (Boztepe, 1936: 4)

Halil Nihat'ın yakın dostu İbrahim Alâeddin Gövsa da İbnülemin hakkında kıtalar yazmıştır. Bunlardan birinde İnal'ın övündüğü ailesinden ve onun derin bilgisinden saygı ile bahseder. Gövsa, İbnülemin'in soyadını tevriyeli olarak kullanarak bu saygıdeğer ilim adamının katmanlı birikimden yararlanmak isteyenleri "denizin dibindeki inci"lere ulaşma çabasındaki dalgıçlara benzetir:

Bahr-i irfan u zekâ hazret-i Mahmud Gemal
Neseb-i pakine lâyık adı keşfetti: İnal!
O demektir ki: Eğer tâlib-i şeh-dâne isen,
Ka'r-ı derya-yı kemalâtına gark ol da, in, al! (Gövsa, 1937: 8)

İbrahim Alâeddin, bir diğer kıtasında İbnülemin'in hayatından bir kesiti manzum olarak okurlarına aktarmıştır. Gövsa, İnal'ın egzamadan korunmak için giydiği eldiven sebebiyle kendisine takılanlara verdiği nükteli cevabına ve üstadın sık kullandığı "kaltaban" sıfatına dizelerinde yer vermiştir:

Eldiven giydi yazın "egzama" ilcasile,
Dediler: İbn-i zaman oldu bakın İbnü'l-emin!
Kaltabanlar! Diye hazret köpürüp şöyle dedi:
El yuduk biz, kına koymuş değiliz sizceleyin! (Gövsa, 1937a: 14)

Yusuf Ziya Ortaç, aydın çevreyi tasvir ettiği bir mizahi gazelinde zaman zaman konağında ziyaret ettiği İbnülemin'in sima olarak II. Abdülhamit'e benzerliğinden söz açar: "*Reva değil unutmak İbnülemin'i elbet,/ Üstadım, tıraş olmuş Abdülhamid'e benzer!*" (Ortaç, 1940: 5).

3.4.24. İsmail Habip Sevük

İsmail Habip, Cumhuriyet döneminde eğitim faaliyetlerinin yanında edebiyat tarihi ve eleştiri çalışmalarıyla bilinmiştir. *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi* (1924) ve devamında yayımladığı benzer kitaplarla Cumhuriyet sonrasındaki edebiyat tarihi yazımında önemli bir yer edinmiştir. Zaman zaman edebiyat dünyasında kalem kavgaları ve tartışmalara katıldığı görülmüştür. Yazar edebî ve kültürel faaliyetlerinin haricinde 1943-46 arasında milletvekilliği yapmıştır.[125]

Yusuf Ziya Ortaç, İsmail Habip'in milletvekilliği hakkında mizahi bir manzume yayımlamıştır. Burada bir taraftan İsmail Habip tebrik edilirken öte yandan milletvekilliğinin halkın sorunlarıyla ilgilenmek yerine etliye sütlüye karışmadan rahat bir yaşam sürme mevkisi olduğu ifade edilip eleştiri dile getirilmiştir:

Görünce intihâbını,
Ko bir yanâ kitâbını,
Genişçe tut hesâbını,
Ye Karpiç'in kebâbını,
İç İnhisar şarâbını!

Atıp nesirde takla sen,
Asıl meramı sakla sen,
Sakın çıkarma bakla sen,
Resim çıkar frakla sen:
Görünce intihâbını! (Çimdik, 1943b: 6)

[125] Yusuf Ziya İsmail Habip hakkındaki portre yazısında zaman zaman mizaha da başvurarak yazarın fizik yapısından, tartışmalarından ve düzyazılarında kullandığı üslubun niteliklerinden şöyle bahsetmektedir: "*İsmail Habip'i, meşhur terzi Peltekis'in elbiseleri içinde değil, yazın Florya plâjında kumda oynarken görmeli: Çoban Mehmet'ten gayri bütün hafif sıklet pehlivanlarımıza eş yapabilirsiniz! İsmail Habip Bey'in yalnız eli ayağı değil, hafızası da çok kuvvetlidir: Mini mini cep defterinin bütün edebî ve tarihî hamulesi ezberindedir. Mini mini bir cep defterinden ne mi çıkar dediniz? Bütün bir İsmail Habip! Fakat, İsmail Habip'in akla gelen ve gelmeyen tekmil kuvvetleri arasında bir maç yaptırsak, hiç şüphe yok, birinciliği çenesi kazanır! İsmail Habip'in edebiyatı… Hani, dudaktan dudağa dolaşa dolaşa be bikri, ne de tazeliği kalmamış bayat bir vecize vardır: Barika-i hakikat müsadame-i efkârdan çıkar. İsmail Habip'in edebî şöhreti de, tıpkı bu hakikat barikası gibi, Cenap Şehabettin Bey'le yaptıkları bir münakaşa esnasında parlayıverdi!* (…) *Tezat sanatı bir, akis sanatı iki, teşbih sanatı üç… İşte İsmail Habip'in edebî varlığı!* (…) *üç sanat olmasaydı, eminim ki İsmail Habip bir gazeteci kadar ağzı ve kalemi kilitli olurdu. Teşbih, tezat, akis… İşte İsmail Habip'in edebî meziyet ve kusurları!*" (Ortaç, 1934a: 5).

İsmail Habip isminin Faruk Nafiz'in mizah dizelerinde geçtiği görülmektedir. Çamlıbel, yazarın sporcu kişiliğinden şöyle bahseder: "*Avdet eder gençliğe İsmail Habib Sevük/ İkide bir nüksedip eski pehlivanlığı.*" (DO, 1947m: 281). İsmail Habip'in pehlivanlığı ve sporcu kişiliği ona dair tanıklıklarda da dile getirilmiş bir özelliğidir.

3.4.25. İsmail Hakkı Baltacıoğlu

Cumhuriyet sonrasında inşa edilen yeni eğitim anlayışının şekillenmesindeki anahtar isimlerden biri İsmail (İsmayıl) Hakkı, bu alandaki kariyeri yanında aynı kültürel daire içinde bulunan matbuat ve sanat dünyasına yakın durmuştur. Eğitim kariyerine resmen 1908'de başlayan Baltacıoğlu, Cumhuriyet sonrasında İstanbul Üniversitesi'nin ilk rektörü (Darülfünun Emini) olmuş ve 1927'ye kadar bu görevi sürdürmüştür. 1933'te üniversite reformuyla beraber buradan ayrılmıştır. 1941'de Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde göreve başlamış, 1942-50 arasında iki dönem milletvekilliği yapmıştır.[126] Eskiye karşı mesafeli durmayı tercih eden bir rejimin içindeki eğitimci aydınlardan biri olarak yurtdışında gözlemlerde bulunmuş; zihninde şekillendirdiği eğitim modelini uygulamak için çabalamıştır. Hakkındaki çalışmaların birinde ifade edildiğine göre eğitim konusunu, her şeyden önce başlı başına bir felsefe sorunu olarak el almış ve eğitimde önce halledilmesi gereken hususun insan meselesi olduğuna inanmıştır. (Tozlu, 1989: 276) Baltacıoğlu "zihniyet" değişimini teklif etmiştir. Bu bakımdan Cumhuriyet sonrasının genel yapısına uyum gösterdiğini söylemek mümkündür.

Dönemin kültür camiasına yakın olması sebebiyle Baltacıoğlu mizah şairlerinin dizelerine konu edilip fiziksel özellikleriyle anılmıştır. İsmail Hakkı; uzun boylu, son derece yakışıklı, güler yüzlü bir adam olarak tanınmış ve şapka devriminden önce anlamsız bulduğu için fesine de püskül takmamıştır. Bu sebeple matbuat ve eğitim dünyasındaki lakabı "püskülsüz" İsmail Hakkı olmuştur. (Güvemli, 2000: 50) Baltacıoğlu'nun mizah şairlerinin dizelerinde yalnızca şöhreti sebebiyle ve dolgu amaçlı yer aldığı söylenebilir.

---

[126] Mizah dünyasında İsmail Hakkı'ya dair nesir yazıları çıkmıştır. Bunlarda Baltacıoğlu'nun eğitimciliğiyle alay edildiği olmuştur. Söz konusu örneklerin birinde, yazarın *Türk'e Doğru* adlı kitabındaki söyleyişin parodisi yapılır. "Hamama Doğru" adlı mizah yazısında Baltacıoğlu'nun üslubuyla gençlere temizliğin şekli tarif edilip ciddi bir içerik komik hâle getirilmiştir: "*Ey Türk! Bohçanı koltuğuna sıkıştır, kubbesinde gelinlerinizin sesi çınlayan Türk hamamına git! Sırmalı Bursa peştamalına sarın üzeri Türk işçiliğinin şaheseri olan sedefli takunyalarını ayağına tak da tıkırdata tıkırdata kapıdan içeri girerken tokmağın kubbede akseden asil gümbürtüsünü dinle!* (…) *Sonra, bol bol, mis gibi Edremit sabunu ile köpük köpük sabunlan! Göbek taşına sırtüstü yat, şıpır şıpır terle!* (…) *Arkadaş: Unutma ki (her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.) Türk de işte böyle temizlenir!*" (İmzasız, 1942a: 10).

Abdülbâki Fevzi'nin dizelerinde tanınmış eğitimci yer almıştır. Baltacıoğlu, İstanbul Üniversitesi'nde rektörlük görevine geldiğinde Uluboy, onun uzun boyunu kinayeli olarak anıp sevincinden bahseder: "*Oldu 'Püskülsüz' emin-i heyet-i 'Darülfünûn'/ Çok değil sığmazsa keyfinden bugünler kabına*" (Uluboy, 1339p: 1). Abdülbâki Fevzi, ülkedeki açlığa ve kötü gidişe rağmen yazar ve ilim adamlarının kayıtsızlığını vurguladığı bir manzumesinde o dönemde milletvekilliği yapmakta olan İsmail Hakkı'yı iğnelemeyi uygun görür. Şair, belli bir gerekçe bildirmeden önde gelen bir aydın olduğunu söyledikten sonra Baltacıoğlu'nun görünüş, karakter ve davranışlarını genel olarak kötülemeyi tercih etmiştir:

Çoktur çatacak kimse bugün, ey kalem, amma
"Püskülsüz"ü almak ele evlâ ve ehemdir

Zira ki o serdâr-ı gürûh-ı ukalanın
Hem sûreti, hem sîreti, hem gayreti kemdir (Râsıt, 1947c: 247)

Yusuf Ziya Ortaç, 1942 ara seçimleriyle meclise girmiş dostları hakkında yazdığı mizah şiirlerinin birinde İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nu ele alır. Nedim'in söyleyişiyle yazılmış bu pastişte Baltacıoğlu'nun boyundan ve eğitimciliğinden bahsedilir. Manzumenin sonunda İsmail Hakkı'nın üniversite reformuyla görevinden alınmasından yaklaşık 10 yıl sonra talihin ona tekrar gülmesi hafif bir nükteyle ifade edilmiştir:

Serv-i nâzım kim büyüttü böyle bî pervâ seni,
Kim uzattı Ruşen Eşref'ten bile balâ seni!
(...)
Böyle gençleştikçe Meclis durmadan her devrede,
Pek muvafık bence tâyin etseler lâlâ seni!

Dilber-i talihle hembezm oldun artık Baltacı,
Çok şükür bir baltaya sap eyledi Mevlâ seni! (Çimdik, 1943a: 5)

1944'te *Amcabey* dergisinde çıkmış bir pastişte İsmail Hakkı'nın şairler hakkındaki sözlerinin yer aldığı görülmektedir. Manzumenin genelinde yeni nesil şairler hicvedilmektedir ve Baltacıoğlu'nun fikirleri de bütündeki eleştirinin bir örneği olarak okurlara sunulmuştur:

Uzun boylu Baltacı
-Edîblerin çobanı!-
Der: Şairin -ne acı-
Doğru çıkmaz dumanı! (İmzasız, 1944)

3.4.26. İzzet Melih Devrim

Yazı hayatına Galatasaray Lisesi'nde öğrenciyken başlayan İzzet Melih, ününü 1909-1911 arasında *Resimli Kitap*'ta tefrika ettiği *Tezâd* romanıyla kazanmıştır. Fecr-i Âti topluluğu içinde yer almış, 1918'de aşk temasını işleyen *Sermed* adlı ikinci romanını çıkarmış ama bu kitap önceki kadar rağbet görmemiştir. 1921'de farklı türlerdeki hacimsiz çalışmalarını birleştirdiği *Hüzün ve Tebessüm*'ü yayımlamıştır. 1938'de benzeri bir tercihle farklı türdeki yazı çalışmalarını *Her Güzelliğe Aşık*'ta toplamıştır. İzzet Melih'in dönemin diğer edebiyatçılarında rastlanması pek mümkün olmayan bir özelliği eserlerini farklı yabancı dillerde yayımlatmış olmasıdır. Hatta yazarın Türkçeye çevirmediği *Léila* adlı Fransızca bir piyesinin olduğu ve Henry Bataille (1872-1922) hakkında -kendisine fahrî doktora unvanı kazandıran- Fransızca bir monografi yazdığı görülmektedir. (Hayatına dair detaylı bilgi için bkz.: Balcı, 1994)

Hakkında yazılanlardan anlaşıldığı kadarıyla İzzet Melih, yaşadığı dönemde edebiyat camiasından çok "cemiyet hayatı"nın gözde simaları arasında yer almış ve Batı'ya özellikle Fransa'ya hayranlığını gündelik yaşamındaki detaylara kadar yansıtmıştır. Yakışıklı, bakımlı, güzel giyinen, dilimizdeki anlamıyla tam bir "şık" ve kızının izlenimiyle "iliklerine kadar alafranga"dır. (Devrim, 1996: 63) Yazarın yabancı sermayeli büyük bir tütün tekeli olan Reji İdaresi'ndeki yüksek mevkili görevi de 1923'e kadar[127] sanat camiasında dilden dile dolaşmıştır.

İzzet Melih, mizah dünyasında nazik, lükse düşkün bir tip olarak tasvir edilip kadınlara tutkusuyla anılmıştır. Bu sebeple Celâl Sâhir'le arasında bazı benzerlikler mevcuttur. Reji idaresindeki görevi de sıkça rahat bir yaşam sürdüğü vurgulanarak dile

[127] İzzet Melih 1923'te Reji İdaresi'nin millîleştirilmesi sonucu görevinden ayrılmıştır. Bu durum mizah dünyasına yeni bir konu teşkil etmiştir. Ercüment Ekrem, tezkire diliyle kaleme aldığı pastişlerinin birinde İzzet Melih'in özelliklerini saydıktan sonra işinden ayrılmasına değinip bu konuya dair bir dörtlük söylemiştir: "*Fahrü'l-üdebâ, mahbûbü'l-şuarâ, hüsn-i cemalde manend-i Yusuf-ı Kenân-ı bî-nazîr ü bî-hemtâ olan mîr-i mûmâileyhin ism-i şerîfleri Mehmed İzzet olup Melîh tahallüs buyururlar. Fi'l-asl Bahr-ı Sefîd'in Girit Cezîresi'nden zuhur ve bir miktar Galata Sultaniyesi'nden dest-mâye-i irfân peydâ etmekle beraber hüsn-i ânına hayli mağrûr olup Hilâl-i Ramazan-âsâ zat-ı bî-hemtâları eyyâm-ı civânîde müşârün bi'l-benân-ı itibâr iken duhan rejisini ihtiyar edip üstad-ı maâlî-nihâd Halit Ziya Beyefendi'mizden şeref-i mülâzemetle müstesid olduklarından sonra ale'd-derecât paye-i direktöriye irtikâ ve nukûd ve kira cemiyle bir servet-i mühimme peydâ eylemişlerse de Cumhuriyet-i idarenin tesisiyle, mezbûr reji müessesi inhilâl idüb bu meyânda mütercim-i mûmâileyhin memuriyeti dahi hitâm bulmağın* (…) *Nice âsâr-ı bergüzîdesi eyâdî-i ehl-i irfânda mütedavildir. Ber-vech-i âtî kıtaât bu güldeste-i irfândan alınmış birer gonca-i belagattir:*
Ne gam artık bu diyârı bırakıp terk etsek:
Geçip eyyâm-ı bahar, fasl-ı zemistân geldi.
Varalım şimdi de biz Mısır'a 'Melihâ' gidelim
Diyeler ehl-i vefa Yusuf-ı Kenân geldi." (Karga, 1341: 4).

dolanmıştır. Onun bu göreve getirilmesini sağlayan isim Halit Ziya, yazar hakkında üretilen tüm alaylı içeriğin kıskançlığa[128] dayandığını ifade etmiş ve bunlara bir cevap verilmesi gerektiğini belirtmiştir: "*İş hayatındaki yükselmesi nispetinde yazı hayatında kendisine teveccüh eden kıskançlık duyguları da artmış oluyordu. Bu kabilden tezahürlere en iyi mukabele tariz ve istihfaf yaygaralarını yazmakta sebat ve inatla susturmak iken, teessüf edilir ki, o bu usulü tercih etmemiş görünmektedir.*" (Uşaklıgil, 2008: 837). Hakkındaki bir monografik çalışmadaysa İzzet Melih'in kadınların da en az erkekler kadar edebiyatta, sanatta ve sosyal hayatta söz sahibi olmasını istediği belirtilip onun bu yaklaşımının mizahçılar tarafından yanlış anlaşıldığı ve yazarın 'kadın düşkünü' damgası yediği söylenmiştir. (Balcı, 1994: 5) Hayatların eleştirilebilecek taraflarına odaklanmış mizahçılar çok nadiren bir sözü, hâli ya da kişiyi yanlış anlarlar. Onların görevi bir kişinin veya olayın eleştirilip alaya alınabilecek tarafını diğer yönlerinden daha fazla belirginleştirip deforme ederek en genel anlamıyla hicvi hazırlamaktır. Bu uğraş da bilinçle yapılmaktadır. İzzet Melih Devrim'in dikkati çeken yönü edebiyat eserlerinden çok salon hayatı, giyimi kuşamı, magazin tarafı yoğun hayatı olmuştur. Kızının anılarında da (bkz.: Devrim, 1996) bu yönle ilgili geniş bilgi mevcuttur.

Halil Nihat Boztepe, yazarın 1920'lerin başında kültür camiasındaki görünüşünü tasvir ederken olumlu bir yaklaşımla yazarı hicvetmemiş aksine eserleri sebebiyle tebriklerini sunmuştur. Dizelerde Reji İdaresi'ndeki işiyle anılan İzzet Melih çapkın ve "ava çıkmış" bir Donjuan'a benzetilmiştir:

Edib ü muharrir değildir o sade
Duhan şirketinde büyüktür makamı

[128] İzzet Melih'in 1923 sonrasında başına gelen bazı olumsuzluklar sebebiyle rahatsız olup çevresini suçlaması mizah yazılarında yer almıştır. Orhan Seyfi'nin 1933'te *Akbaba*'da yayımladığı bir hicivde İzzet Melih'in bu çerçevede parodisi yapılmıştır. Yazar bu yazı yayımlandığında Reji'deki işinden çoktan ayrılmış ve 1929'da New York Borsası'nda yaşanan kriz sebebiyle servetini kaybetmiştir: "*-Monşer, ben teselliye muhtaç bir adamım. Servetimi, şöhretimi, mevkiimi kaybettim. Eğer Türklerin arasında da Mösyö 'Veyl'* [MÖ: Reji İdaresi'nin genel müdürü, İzzet Melih'in koruyucusu.] *gibi bir dostum olsaydı!.../ Tekrar içini çekti/ -Servetiniz, şöhretiniz, mevkiiniz ne oldu?/ -Servetim mi? Geliniz kulağınıza söyleyim: Amerika'da.. Fıs.. Fıs.. Fıs../ -Orası bize lâzım değil. Mevkiiniz, şöhretiniz ne oldu?/ -Mevkiim malûm, 'Reji' imtiyazıyla beraber elden gitti. Şöhretime gelince, onu da sizler yediniz?/ -Ben mi, bendeniz mi?/ -Eh, aşağı yukarı hepinizin midesinde bir parça var./ -Ne yaptık a efendim?/ -Tenkit ettiniz, tehzil ettiniz, hicvettiniz... Ne yapılmamak lâzımsa yaptınız! Açık söyleyim hepiniz beni kıskanıyorsunuz? Şöhretimi çekemiyorsunuz. Sahnede en güzel bir Fransız artisti yanağımdan öptü kıskandınız; Reji direktörü oldum, yüksek sosyetelerde yaşamaya başladım, kıskandınız. Fakat siz kocamış genç muharrirler, genç şairler, benim en ziyade güzelliğimi kıskandınız. Bugün yaşım... Geliniz kulağınıza söyleyim. Elli... Fıs.. Fıs.. Fıs.../ -Orası bize lâzım değil!/ -Evet, işe bu kadar olduğu halde saçlarımda bir tek beyaz yok, kadınlardan hâlâ iltifatlar yağıyor. İzzet Melih Bey parmaklarının asabi hareketleriyle saçlarını dağıttı ve hiddetli bir çekişle boyunbağını bozdu.*" (Fiske, 1933: 2).

Kadınlar meyanında bir Don Juan'dır
Yürürken gönül sayd eder her harâmı (Boztepe, 1924: 80)

Abdülbâki Fevzi "cemiyet hayatı"nın şöhretli yazarını anarken sık sık İzzet Melih'in güzel simasından ve sahip olduğu attan bahsetmiştir. Uluboy'a göre İzzet Melih biraz bu "şık" görüntü sayesinde edebiyat ve iş hayatında başarılı olabilmektedir: "*Günden güne yükselmededir hüsnü olanlar/ Hayfâ ki Melih! Olmayanın İzzet'i yoktur*" (Uluboy, 1339ü: 2). Uluboy, İzzet Melih'in atını zenginliği bağlamında ele almıştır. 1923'ün halkı fakirlikle sınayan zor günlerinde yayımlanan dizelerdeki amaç yazarın rahat hayatını iğnelemektir. Edebiyatçıların toplantılarından söz açılan bir beyitte Devrim'in atı konunun içine şöyle yerleştirilmiştir: "*Çağrılsa meclise her ne dem 'Reji'nin 'Melih' olan 'İzzet'i/ Gelemez piyade nedense esbe biner de elde inân gelir*" (Uluboy, 1339j: 2). Yusuf Ziya da İzzet Melih'in hâli vakti yerinde olmasını kendince bir konu hâline getirmiştir. 1923'te çıkan dizelerde İzzet Melih at, yat sahibi olup zor şartları dikkate almayan zengin bir tip şeklinde anlatılmıştır:

İzzet Melih at sahibi,
Denizlerde yat sahibi,
Bilhassa: "Tezâd" sahibi!
Ona göre kış da yazdır!.. (Ortaç, 1339b: 2)

Yusuf Ziya Ortaç yıllar sonra kaleme aldığı mizahi gazelindeki bir beyitte İzzet Melih'in yaşlanmasına rağmen görünümünden ve şıklığından taviz vermeyen tutumuyla alay etmiştir: "*Hâlâ gençlik taslıyor ama Bay İzzet Melih,/ Artık yanaklar pide, gerdan tiride benzer*" (Ortaç, 1940: 5). Aynı yıl *Karikatür* dergisinde çıkan bir parodide "tüyü yolunmuş horoz" benzetmesiyle İzzet Melih'in ilerlemiş yaşına rağmen bazı alışkanlıklara devam ettiği düşündürülmek istenmiştir:

Yorgun gönül eğlencede işkence sezer
Vuslat beni hasret gibi ezdikçe ezer
Dönmüş gibiyim şimdi yolunmuş horoza
Her nazlı tüyüm bir tavuk ağzında gezer. (İmzasız, 1940: 6)

3.4.27. Mehmet Emin Yurdakul

Türkiye'de ulusal edebiyat kanonunun şekillenmesinde rol oynamış şairlerden biri olan Mehmet Emin'in edebiyat camiasında tanınması, çoğunlukla siyasi ve sosyal olaylara dair yazdığı manzumeler ve ihtiyaç duyulan bir anda halkın duygularına tercüman olmasına dayanmaktadır. Bu sebeple Yurdakul'un estetik kaygılar yerine sosyal şartların ortaya çıkardığı bir şair olduğu söylenebilir. Ona dair yazılanlarda şairin edebî yeteneğinden çok

sosyal şartların ve tarihin bazı gerekliliklerileriyle öne çıktığı ifade edilmiştir. Yurdakul, vatana hizmet ettiği için hep takdir edilmiş ama şairanelikten uzak bir söyleyişe sahip olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Örneğin Samet Ağaoğlu, şahsen tanıdığı ve saygı duyduğu şaire şöyle bir değer biçmiştir: "*Şâir miydi? Hayır! Sanattan bu kadar uzak şiirler yazan bir insan şâir olabilir mi? Fakat tarihe, ne uzun müddet yaptığı valilikleri, ne mebusluklarıyla geçiyor. Tarihte yerini şâir, 'Millî Şâir' olarak aldı.*" (Ağaoğlu, 1969: 105). Yusuf Ziya Ortaç, benzer bir şekilde Yurdakul'un edebiyatta değil ama edebiyat tarihinde yeri olduğunu düşünmektedir. *Akbaba* sahibi, Yurdakul'un bir anda ortaya çıkarıldığı ve hamasî değerlerden yararlandığı fikrindedir: "*Millî kelimesi, millî hudut, Millî Mücadele, millî mahsül, millî sanayi, hattâ millî takımdan evvel onun için kullanıldı: Millî Şair! Kim verdi bu rütbeyi ona? Bilmiyorum. Belki İttihat ve Terakki… ama yayan bir kişidir. Gençliğimizin altın çağını heyecanlarla dolduran Hamdullah Suphi Tanrıöver.*" (Ortaç, 1963: 115). Mehmet Emin, Cumhuriyet sonrasında el üstünde tutulmuştur. Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adına adaylığını koyarak, ikinci dönem seçimlerine katılmış ve 5 Temmuz 1923'te Şarkî Karahisar'dan milletvekili seçilmiştir. 11 Ağustos 1923'te TBMM'ye katılıp Millî Eğitim ve Anayasa Komisyonları'na üye seçilmiştir. (Tevetoğlu, 1988: 59) Şair o günden ömrünün sonuna kadar milletvekili olarak görev yapmıştır.

Mehmet Emin Yurdakul, mizah dünyasında yeteneksiz bir şair olduğu iddiasıyla hicvedilmiştir. Şairin siyasi yönetime yakın durup sempatik görünmek[129] çabasında olduğu ileri sürülerek şiirlerinde hece vezni kullanması ve milletvekilliği görevi iğnelenmiştir. Muhtemelen Mehmet Emin'le alay eden en bilindik manzume Fazıl Ahmet Aykaç'ın ilkin

[129] Mehmet Emin Yurdakul, *Diyorlar ki* için Ruşen Eşref Ünaydın'a mülakat vermiştir. 1936'da *Karikatür* dergisinde bu mülakatı alaya alan bir parodi yayımlanmıştır. Burada şairi edebiyat dünyasında destekleyen Hamdullah Suphi Tanrıöver'den ve Yurdakul'un edebî değerine bakmadan iyi gözükmek için herkesi övmesinden bahsedilmektedir: "*Muharririmiz, önünü ilikleyerek üstadın elini öptü: -Sizi gökte ararken yerde buldum… Diyecek oldu hemen şu cevabı aldı: -Gökte gezen benim hülyalarımla rüyalarımdır, kendim bütün fânilerin dolaştığı yerde bulunurum… Bir muhallebi buyurmaz mısınız?* (…) *Zannedersem muhallebiyi çok seviyorsunuz? -Evet çok severim… Şiirden sonra en sevdiğim şey muhallebidir…* (…) *-Şairlerden kimi seversiniz?/ -Sütle yapılan her çeşit tatlıyı sevdiğim gibi, kelimelerle uğraşan her türlü sanatkâra bayılırım: Yahya Kemal'i, Mehmet Akif'i, Mithat Cemal'i, Enis Behic'i, Halit Fahri'yi, Orhan Seyfi'yi* (…) *Mahmut Yesari'yi…/ Bu isim bombardımanı karşısında şaşıran muharririmiz sordu: -Bunların hepsini tetkik ettiniz mi?/ -Durunuz daha bitirmedim… Ahmet Muhib'i, Orhan Veli'yi, Oktay Rifat'ı, Necdet Rüştü'yü, Faruk Gürtunca'yı… Daha unuttuklarım varsa ilave ediniz, kimsenin hatırı, gönlü kalmasın… Hepsini tetkik etmek bahsine gelince, söz aramızda, tetkik edemedim… Fakat sütle yapılan tatlıların hepsini tatmadığım halde, hepsinin güzel olacağına kanaatim var./ -Bizde en iyi münekkit kimdir?/ -Hamdullah Suphi Tanrıöver… O, sefir olduğu günden beri tenkit sahası boştur!/ -Demek şiirden en iyi anlayan odur?/ -Sorar mısınız? Hele benim şiirlerimden… Nitekim yirmi yıl önce şu mısraları yazmıştım: "Okuyordum, her yanımdı simsiyah,/ Okuyordum, ağlıyordu Hamdullah!"/ -Bundan sonra ne yapacaksınız?/ -Merhum babam, hayatını akıntıya kürek çekmekle geçirmişti, ben onun aksini yapmakla bugünkü halimi buldum… Bundan sonra da suyun gidişine uyarak sahili, selâmeti bulacağım.*" (Kulak Misafiri, 1939: 8-9).

1917'de yayımlayıp 1934'te bastırdığı kitabına da dahil ettiği dizelerdir. Söz konusu yergideki şu dörtlükte Mehmet Emin, yeteneksiz; ama ısrarcı bir edebiyat heveslisi gibi gösterilmiştir:

Yazacağım: olsa güneş simsiyah
Yazacağım: olmasa da okuyan
Yazacağım: ağlasa da Hamdullah
Yazacağım: gülse bile her duyan! (Aykaç, 1934: 47)

Yurdakul'un şiirindeki başat ögelerden hece ölçüsü, estetik bulunmadığından eleştirilmiştir. Abdülbâki Fevzi Uluboy bir beyitte, Yurdakul'un vezin bilgisinin zayıf olduğundan ve hecedeki ısrarından alayla bahsetmiştir: "*Mütefâilün, mütefailün, mütefâilün, mütefâilün/ Şu bizim Mehmet Emin Bey'e bu da belki vezn-i benân gelir*" (Uluboy, 1339j: 2). Abdülbâki Fevzi, başka bir şiirinde, bilindik kişi ve kuruluşların özelliklerinden bahsederken Yurdakul'u hece ölçüsüyle birlikte anmıştır: "*Parmakçılıktan âhir fârig olup Emin Bey/ Taklîd-i tarz-i şiir-i eslâf eder mi dersin*" (Uluboy, 1339ö: 1).

Mehmet Emin Yurdakul'un, 1923 sonrasında milletvekili olduğu ilk seçimler öncesinde Yusuf Ziya Ortaç, şair hakkında bir manzume yayımlamıştır. Yurdakul'un "Ey Türk Uyan" şiirinin parodisi biçimindeki dizelerde, şairin millî konulara yönelmiş olması siyasi mevki kazanma isteğine bağlanmıştır. Mehmet Emin yaklaşmakta olan seçimler öncesi oy istemekte ve İaşe Nazırı İttihatçı Kara Kemal'in meclise girme çabalarına karşı tedbir alınmasını tavsiye etmektedir:

Ey milletim, ben bundan tamam iki yıl evvel
Beşiktaş'ta yaşarken
Bir ses bana dedi ki: Ey Türk oğlu bu yerden
Fildişinden sazınla Ankara'ya uç, yüksel!

Bülbülleri râm eden binbir sesli tellerin
Yiğitlerin bağrına, cevahirler saçacak!
Sana Van'ın, Sivas'ın, Adana'nın, her yerin
Develeri, filleri kollarını açacak!

Ben bu sesin önünde diyar diyar dolaştım,
Ve nihayet bir sabah İstanbul'a ulaştım!
Duymuştu ki kulağım intihâbât yakınmış,
İâşenin başbuğu maskeleri takınmış!...

Yoktur işin şakası
Namzedim biliniz!
Listenizde başkası

Var ise mutlak siliniz! (Ortaç, 1339d: 1)

Orhan Seyfi, 1923'te yayımladığı bir bahr-ı tavîlde Mehmet Emin'e çatmıştır. İstanbul'daki memurların maaşlarının üçte bir oranında azaltılmasından yakınan Orhon, "millî şair" olarak bilinen Mehmet Emin'in Ankara'dan çıkıp İstanbul'daki milletin sorunlarına da bakmasını istemiştir. Metinde Mehmet Emin, millî şair değil, iktidarın şairi gibi gösterilmiştir. Şüphesiz burada Cumhuriyet sonrasında İstanbul'un bir süre görmezden gelinmesi de eleştirilmektedir:

> "*Dinle beni ey Emin Bey, ey muhterem millî şair! Zannetme ki bugün sana şiire dair aşka dair neşîdeler yazacağım, kafiyeler düzeceğim, senin yoksa yüreğini boş sözlerle üzeceğim. Hayır hayır!... Bilirim elindeki millî sazın, muhabbetin, tabiatın, İlkbaharın, kışın, yazın o havâyî sohbetini bir dakika dinleyemez. Senin gönlün böyle adi şeyler için inleyemez. Sana bugün İstanbul'un ahvalini anlatacak, himmetli yüreğini merhametle coşturacak, Ankara'dan İstanbul'a yalın ayak koşturacak hakikatler yazmak için aldım ele. Seni nasıl dinledimse sen de beni öyle dinle. Yıllar var ki duyulmuyor hiçbir yerden yanık sesin* (…) *Velhasıl gayet büyük bir sefalet içindeler, bu üçte bir maaş ile ne yapalar, ne edeler? Bu parayla borçlarının hangisini ödesinler? Ey muhterem millî şair, sen bu hali düşün biraz, iki telli Türk sazınla çalınacak bir destan yaz. O ateşli mısraları gür sesinle birer birer büyük millet meclisinin kapısında okuyuver!*" (Fiske, 1339: 3).

Şair hakkında 1936'da *Karikatür* dergisinde çıkan bir parodide Yurdakul'un şiir hayatı hicvedilmiş ve edebiyat okuru tarafından hiçbir zaman rağbet görmediği "Ey Türk Uyan" manzumesindeki üslup alaya alınarak dile getirilmiştir. Mehmet Emin ise okurların ona ilgi göstermemesine rağmen şiir yazmaya devam eden ve kendinde yetenek vehmeden bir hevesli manzumeci olarak betimlenmiştir:

Parmak parmak bala benzer şiire ahenk getirdim,
Getirdiğim balı yine kendim yedim bitirdim.
Kazan, Kırım, Hive, Tibet feryadıma ses verdi.
Gönlü yufka yurttaşların dayanamaz kes dendi.
Tayfun oldum gürüldedim, meltem gibi esmedim.
Kes dediler, kesmedim.

Virjil, Dante, Milton, Hügo, Şekspir
Himalaya, Kanşoncünka, Vezüv, Etna gibidir.
Yurdum için diledim ki onlar gibi dağ olsam.
Beş bin sene sağ olsam
Ben çaldıkça uyan diye sazım
Haykırdıkça gümbür gümbür yazım
Bizim haylaz çocuklar
Ne hikmetse uyuklar…

(Cımbız, 1936: 9)

3.4.28. Nadi Ailesi ve *Cumhuriyet*

Bugün yayın hayatına devam eden *Cumhuriyet* gazetesi, Yunus Nadi Abalıoğlu tarafından kurulmuştur. Yunus Nadi, gazetecilik mesleğine haftalık *Mâlûmat* gazetesiyle girmiş; ardından *İkdam* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde çalışmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki'nin içinde yer almış, partinin çıkardığı *Rumeli* gazetesinde başyazarlık yapmıştır. 1915'te Aydın milletvekili seçilerek meclise girmiş, Edirne'nin geri alınmasında kamuoyu oluşturma görevini üstlenerek ordunun başarısında pay sahibi olmuştur. Atatürk'ün Sofya'da ateşemiliterken gönderdiği yazıları *Tasvir-i Efkâr*'da yayımlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra *Yeni Gün* gazetesini kurmuştur. Millî Mücadele'ye destek verdiği için gördüğü baskı sonucunda gazetesini Ankara'ya taşımış ve burada 9 Ağustos 1920'de *Anadolu'da Yeni Gün*'ü çıkartmıştır. Bu gazete 11 Mayıs 1924'e kadar yayın hayatını sürdürmüş ve ardından yerini *Cumhuriyet* gazetesine bırakmıştır. (Kocabaşoğlu, 1981: 181) Yunus Nadi *Cumhuriyet* gazetesini İstanbul'da kurmuş ve dönemin muhalif İstanbul basınına karşı Ankara'yı savunmuştur. TBMM'de kesintisiz 6 dönem milletvekilliği yapmış Yunus Nadi, gazetesinde her daim Atatürk devrimlerini savunmuş ve yayın politikasını bu doğrultuda belirlemiştir.

Yunus Nadi'nin iki oğlu Nadir Nadi (1908-1991) ve Doğan Nadi (1912-1969) de *Cumhuriyet*'in yazarları arasında yer almış ve sonrasında gazetenin yönetimini üstlenmişlerdir. II. Dünya Savaşı sürecinde Yunus Nadi'nin Nazi yanlısı bir siyaset yürütmesi bazı tepkilere yol açmıştır. 19 Temmuz 1940'ta oğlu Nadir Nadi'nin kaleme aldığı ve Almanya'nın savaşın başlangıcındaki başarılarını öven bir yazı sebebiyle İsmet Paşa'nın "Ticarî maksatlar uğruna siyasi yazılar yazılmasına müsaade edemem!" çıkışıyla beraber gazete 10 Ağustos'ta üç ay süreyle kapatılmıştır. (Nadi, 1979: 127-131) 1945'te Yunus Nadi'nin vefat etmesinin ardından gazete yönetimi oğullarına kalmıştır. Nadir Nadi, gazetedeki yazılarının yanında, 1950 seçimlerinde DP listesinden bağımsız vekil olarak meclise girmiş ve görevini bir dönem daha (1954-57) sürdürmüştür. Doğan Nadi de *Cumhuriyet*'te güncel olaylara dair fıkralarıyla beğeni toplamıştır.

Yunus Nadi'nin hiciv şiirlerinde karikatürize edilen ve alaya alınan yönleri fazla kiloları, içkiye düşkünlüğü ve geçmişindeki İttihat ve Terakki deneyimidir. Halil Nihat, farklı konulara yer verdiği bir hicvinde Yunus Nadi'ye de bir beyit ayırarak yazarı balinaya benzetir: "*Gâliba yuttu Selim Sırrı'yı Yunus Nâdi/ Âkıbet bir balığın ağzına düşmüş canbâz"* (Boztepe, 1925: 35). Dizelerde ismi cambaz olarak geçen Selim Sırrı Tarcan da (1874-1957)

Yunus Nadi'yle aynı dönemde yaşamış ve Türk sporunun gelişiminde önemli katkılar göstermiş bir sporcudur. Abdülbâki Fevzi Yunus Nadi'nin kilosundan bahsederken, meşhur karikatür sanatçısı Ramiz Gökçe'yi anar. Uluboy, kısa boylu ve şişman Yunus Nadi'nin dış görünüşünü bir kabak olarak tasavvur etmektedir: "*Resmederdim bir kabak şeklinde Yunus Nâdi'yi/ Ramiz-âsâ anlasaydım sanat-ı tersimden*" (Uluboy, 1339: 1). Yunus Nadi'nin Tek Parti rejiminin lehinde bir gazeteyi yönetmesi ve aynı zamanda milletvekilliği görevini yürütmesi, onun çeşitli imtiyazlar elde ettiğinin düşünülmesine sebep olmuştur.[130] Zahir Güvemli'nin 1940'ta *Şaka* dergisinde yayımladığı bir manzumede Yunus Nadi, maddi imkânlar içinde amiyane tabirle "kalantor" bir tip olarak tasvir edilmektedir:

Bir kısmı muharrirliği seçmiştir gibidir yol,
Bunlardaki sermaye hayaldir yine, bol bol…
Mümkünse Yunus Nadi'ye devlikte rakip ol:
Karûn'a ve Rokfoller'a birden dedirir pes,
Şişmanlığının sırrı budur sanmada herkes… (Deli Derviş, 1940a)

Yunus Nadi'nin içkiye düşkün olması da hem hiciv dizelerinde hem de farklı yazılarda dile dolanmış bir dedikodu konusudur. Abdülbâki Fevzi'nin bir mizahi şiirinde "*Mey-hârelerin bu asır içinde/ Yunus gibi pişvâsı yoktur.*" (Uluboy, 1339n: 1) dizesiyle tasvir ettiği içkiye düşkünlük, matbuat dünyasına dair anı ve fıkralarda da zaman zaman dile getirilmiştir.

Dönemin basın dünyasındaki birçok kişi gibi, eskiden İttihat ve Terakki Partisi'ne mensup olan Yunus Nadi, ifade edildiği üzere Tek Parti yönetiminde çeşitli imkânlara kavuşmuştur. Orhan Seyfi, İttihatçılığın artık sevilmediği 1923'te yayımladığı dörtlüklerde Yunus Nadi'nin İttihat ve Terakki geçmişini hatırlatarak onun "her devrin adamı" olduğunu iddia eder:

Aklın varsa ne hoca ol, ne de hacı ol,
Yunus Nadi gibi koyu İttihatçı ol!
Her devirde ön safa geç, hep baş tacı ol,
Yunus Nadi gibi koyu İttihatçı ol! (Fiske, 1339: 1)

Yunus Nadi, Cumhuriyet'in ilanından sonra çeşitli imtiyazlara sahip olsa da 1940'ta Almanya'ya yakın bir politika güttüğü gerekçesiyle gazetesi kapatılır. Dönemin mizah yazılarına ve karikatürlerine de yansıyan bu mesele, gazetenin yazarlarını maddi açıdan zor

[130] Abdülhak Hâmit'in *Tarık*'ındaki tiradın pastişi biçimindeki şu hiciv yazısında Yunus Nadi'nin geçmişi ve Cumhuriyet'in ilanıyla beraber kazandıkları sorgulanır: "*Cumhuriyet devrinin hazineleri içindesin Yunus! Sen nereden gelip nerede durmuşsun, azimetin ne tarafa? İttihatçılıktan gelip Cumhuriyetçilikte durmuşsun, bugün sana muhalif diyorlar, bununla beraber Halk fırkasındansın! Şu gözünün önünde parıl parıl yanan şeyler nedir? Cumhuriyet devrinin ele geçirdiğin nimetleri!*" (Akbaba, 1930: 1).

duruma düşürür. *Akbaba*'da güncel haberleri içeren manzumelerin birinde Yunus Nadi'nin gazetesi hakkında "*Cumhuriyet'in bitmedi bak nikbeti hâlâ/ Mensupları kalmış gibidir haylı gıdasız.*" (Dehrî-i Zaman, 1940b: 8) beyti ve benzerleri yayımlanır. II. Dünya Savaşı'nın sonunda Yunus Nadi vefat eder ve gazete oğullarının yönetiminde çıkmaya başlar. Bundan sonra Doğan Nadi hakkında hicivlerin yazıldığı görülmektedir. D. Nadi bazı hicivlerde içki düşkünü bir mirasyedi olarak tasvir edilmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinde "Bir Dakika" ismindeki köşesinde fıkralarını yayımlayan Doğan Nadi, *Akbaba*'da çıkan bir hicivde "*Bir dakika içinde binbir hüner gösterir:/ Cumhuriyet şeytanı çekip çekip kafayı!*" (Nisarî, 1952: 3) beytiyle anılır. Aziz Nesin de Doğan Nadi hakkında kaleme aldığı "Selâm Olsun" taşlamasında Köroğlu'nun üslubuyla, çalışanlarına keyfî davranışlar gösteren, sefahat hayatına düşkün bir mirasyedi tip tasvir eder:

Benden selam olsun Doğan Nadi'ye
Boy verip, gazteden uzanmalıdır
Kadeh şıkırtısından korna sesinden
Gayri vazgeçmeli uslanmalıdır.

Muharrirler tabur tabur dizilir
Huzurunda ezim ezim ezilir
Akşam olur meyhaneler gezilir
Doğan bir fıçıya yaslanmalıdır.

Yiğit kişi kalem aldı eline
Çıkmış Nadi meyhaneler yoluna
Selâm olsun mirasyedi Doğan'a
Ya uslanmalı ya ıslanmalıdır (Nesin, 1948: 38)

3.4.29. Nâzım Hikmet

Nâzım Hikmet, Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında ismi çevresinde en fazla tartışma yaşanmış simalardan birisidir. Şair eserlerinde toplumcu gerçekçi bir öz ve içeriğe yer vermesinin yanında siyasi davasıyla öne çıkarak ideoloji, hayat ve sanatı birbiri içinde eritmiştir. Bazı incelemelerde Nâzım Hikmet şiirine "çamur atılırken" asıl niyetin ideoloji olduğu (Binyazar, 2002: 72) gibi tespitleri doğuran sebep de böylesi bir bütünleşmedir. Bu beraberlik sadece olumsuzluk değil beğeni açısından da benzer nitelik göstermektedir. Şairin çok sevilmesinin şiirindeki yapısal inceliklerden mi yoksa ideolojik bildirisinden mi kaynaklandığı (Belge, 2009: 122) sorusu da zihinlerde yer etmiştir. Denebilir ki Nâzım Hikmet hakkında edebî eleştirinin sınırları içinde değerlendirilebilecek ve "adaletli" olma çabasındaki yazılardan çok "aleyhtar" ya da "taraftar" nitelikli metinlere rastlamak

mümkündür. Örneğin şairin tartışmalarına değinen bir incelemede (Sülker, 1987) Nâzım Hikmet, "mutlak doğru" tutumlarıyla yansıtılırken aynı olaylar hakkındaki diğer bir çalışmadaysa (Göze, 1995) hepten yanlışlar ve zaman zaman hakaretlerle tasvir edilebilmektedir.

Nâzım Hikmet, matbuat camiasında kalem kavgalarına girmiştir. Hem kendi yazdıklarında hem de ona verilen cevaplarda ideoloji temelli eleştiriler mevcuttur.[131] Bunların yanında edebiyat camiasının önemli şahsiyetlerini hedef alan "kişisel" ve "saldırgan" kabul edilebilecek sert hicivler yazmıştır. Şair hakkında yazılan hicivlerin önemli bir bölümü daha önce yazdıklarına cevap niteliğindedir. Onun hakkındaki bu tip dizelerin büyük kısmı üslubunu alaya alan parodilerdir. Hicivlerde, salt yergi yerine şairin söyleyişini de taklit etmenin altında yatan muhtemel sebep, Nâzım Hikmet'in üslubunun o günlerde farklı ve ilgi çekici bulunmasıdır. Bu bağlamda parodi yazmış bazı edebiyatçılar şairin üslubunun tekrarlanabilir ve kolay olduğunu okurlara göstermek istemiştir. Örneğin Peyami Safa "*ona kendi tarzında manzum konuşmanın ne basit bir yazı oyunu olduğunu ispat için*" (akt. Göze, 1995: 208) Nâzım Hikmet'in kelimeleriyle parodi yazdığını söylemiştir. Abdülbâki Gölpınarlı (1900-1982) ve Behçet Kemal de bunun güç ve değerli bir söyleyiş olmadığına işaret etmiştir. Parodilerinin başında Nâzım'a şöyle seslenmişlerdir: "*Bugünlük senin ağzını kullanacağım: Ulan*" (akt. Atsız, 1935:), "*Bir put olan seni/ Bu sefer de ben kırmak için/ Bu tarzda yazacağım…*" (Çağlar, 1933: 30).

Şairi iğneleyen ilk parodilerden biri 18 Eylül 1924'te *Akbaba*'da çıkan "Zıpır" manzumesidir. Burada Nâzım'ın okurlara ve eleştirmenlere garip gelen kırık dizeleri, serbest

[131] Bu tip eleştirilere, nesirlerden de bir örnek verilebilir. Orhan Seyfi'nin Mayıs 1937'de yayımladığı bir mizah yazısında Nisan ayında tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmış Nâzım Hikmet'in "hâfız-ı Kapital" olma isteği içine girdiği ileri sürülüp şair alaya alınmıştır. Nâzım'ın fikirlerinin objektif değil dogmatik olduğu ana fikrindeki yazıda ideolojisine körü körüne bağlı bir Nâzım tablosu çizilmiştir: "*Tevkifhanede bulamayınca ilk önce matbaaların musahhih odalarını, sonra mürettibhaneleri dolaştım*. (…) *Adresini aldım apartımana gittim. Baktım, bizim şair, kapıcının zemin katındaki odasına yan gelmiş, ona Kral Marx'ın felsefesini anlatıyor. Nazımcığım dedim, hem sana geçmiş olsun demeye geldim, hem de seninle kısaca bir mülâkat yapmaya! İyi ki bugün geldin, dedi, bir gün gecikseydin bulamayacaktın?/ - Hayrola/ -Sefere çıkıyorum./ -Paris sergisine filan mı?/ -Yok canım, öyle yüksek yerler bizi açmaz. Oralara sizin gibi burjuvalar yakışır. Aşağılara in!/ -Cezayir, Fas?../ -Hayır, İspanya!/ -Bu aralık o taraflar tehlikeli değil mi?/ -Eh ne yapalım, dinen vacip oldu? Bizimkiler Madrid'e cihad-ı mukaddes ilan ettiler. Gidip bir gazvecik olsun yapmayalım mı?* (…) *-Oradan nereye?/ -Niyetim bir hacc-ı şerif!/ -Ne haccı?/ -Yani senin anlayacağın Rusya'ya geçip 'Lenin'in merkad-i mübarekine yüzümü, gözümü süreceğim./ -Aman Nazımcığım, oralar biraz karışıkmış!/ -İnanma yalan!/ -Tevkifler falan varmış!/ -Yalan/ -Hatta partiden bazı mühim kimseler çıkarılmış./ -Yalan!/ -Mahkemeye verilip cezalara bile çarptırılmış!/ -Yalan!/ -Troçkistler el altından fesatçılık ediyormuş./ -Yalan, yalan, hepsi yalan… Sana bir kitap vereyim de oku, imanını sağlamlaştır, hakikati anla!/ Koynundan kırmızı atlasa sarılmış bir kitap çıkardı./ -O nedir?/ -Karl Marx-ı teâlanın kıtab-ı kerimi/ Üstüne baktım: Karl Marx: Kapital yazıyor./ -Sen bunu mu okursun? -Başım sıkıntıya, içim endişeye düştü mü, içinden bir iki bab okur üflerim, bütün gamım kasavetim dağılır.*" (Orhon, 1937a: 4).

nazmı ve kelimeleri karikatürize edilir. Şair, bu farklı üslubu sebebiyle mizah malzemesi konumundaki "tıraşçı" lakaplı Florinalı Nâzım ile aynılaştırılır ve "zır zop", "zıpır" gibi sıfatlarla anılır:

Zıpırım;
Lâkin vardır iyi tahsilim…
Üç ayda ancak ezberledim elif-beyi,
Okuturum fakat sizin Doktor Emin Bey'i![132]
Florinalı,
Daha Yenicamii'de kel kafaları kazırken,
Ben
Tıraş ederdim sarayda harem ağalarını!
Hop, hop
Benim gibi zır zop, (Çekirge, 1340: 4)

Aynı günlerde Abdülbâki Fevzi Uluboy'un beyitlerinde de Nâzım Hikmet ismi anılmıştır. Bunlardan birinde yeni söyleyişi sebebiyle şair, saçma sözler sıralamakla suçlanmıştır: "*Nâzım denilen safsata-gûyâ-yı zamane/ Şair demek elbette bugün herze yemektir*" (Uluboy, 1340g: 3). Abdülbâki Fevzi, iki yıl sonra yayımladığı bir gazelinde, Nâzım Hikmet'in siyasi sorunlar sebebiyle ülkeyi terk etmesinden memnuniyet duyduğunu da ifade etmiştir: "*Kurtuldu bugünlerde kulaklar ötüşünden/ Nazım denilen şair-i ümmü'l-hezeyanın*" (Uluboy, 1926: 1). Şairin serbest nazmı kullanması ve şiirlerindeki ritim duygusu Faruk Nafiz'in dikkatini çekmiştir. Çamlıbel, bu özelliği gülünç hâle getirmek için "*Bizi kaldırmadığı kalıyor dansa yalnız,/ Yoksa, ayırt edilmez Nâzım'ın şiiri cazdan.*" (Çamlıbel, 1938: 81) demeyi uygun görür.

Şair hakkında yazılmış uzun manzum eleştirilerden biri Hasan Âli Yücel'in "Cevap" adlı parodisidir. Manzume ilkin *Millî Mecmua*'nın 1 Kânunisani 1340/1924 tarihli 28. sayısında "Üç Telli Saz" imzasıyla yayımlanmıştır. Çeşitli değişiklik ve eklemeler sonrasında başlığı "Üç Telli Saz Şairine Üç Telli Saz'dan Cevap" şekline getirilen şiir, Yücel'in 1933'te çıkan *Dönen Ses* kitabında ve 1947'de yayımlanan *Davâm*'da yer almıştır.

"Cevap" manzumesinde Nâzım Hikmet'in "Orkestra" şiirindeki fikirler eleştirilmektedir. Söz konusu yergiyle bağlantılı olduğundan "Orkestra"ya değinmek yaralı olacaktır. Şairin poetik fikirlerini yansıtan bu şiir, önce *Aydınlık* dergisinin Nisan 1923 tarihli 14. sayısında "Yeni Sanat" adıyla ve N. H. imzasıyla yayımlanmıştır. Bazı değişikliklerle *835 Satır* kitabına "Orkestra" adıyla alınmıştır. (Hulusi; Bezirci, 1977: 302-303) Dizelerde

[132] Dönemin Şehremini Dr. Emin Erkul.

"toplum"a yönelme amacındaki şiirin, halk edebiyatının ve millî duyguları ifade eden hece şiirinin söyleyiş sınırlarını aşması gerektiği savunulmaktadır. Mehmet Emin'in "*Zavallı ben, elimdeki şu üç telli saz ile/ Milletimin felâketli hayatını söyleyim;*" (Yurdakul, 1989: 47) dizeleri "Orkestra"da yerilen ve yerli ama yetersiz olduğu iddia edilen söyleyişin bir örneği gibidir. Mehmet Emin'in dizelerinden farklı olarak çok sesli ve daha cesur bir poetik tutumu teklif eden Nâzım Hikmet, halka dönük sanatın, kitlelere "toplumcu gerçekçi" çizgide hitap etmesini ister. "Orkestra"nın henüz başında hece şiirinin duyuş ve söyleyişi şöyle yerilir:

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksana!
Sana,
üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
yaramaz! (Ran, 2012: 32)

Nâzım Hikmet, burada belli bir şahsı hedef almamış, heceye has "üç telli saz"ın, "sanat" ve "toplum" arasındaki ilişkiyi dile getirmekten aciz olduğunu belirtmiştir. Şair bunun yerine siyasi niteliğe de sahip bir "orkestra" teklif etmiş ve üç telli saz (tek sesli) ile orkestra (çok sesli) gibi zıt metaforlar aracılığıyla şiirin yapı ve içeriğinde kökten bir değişim ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Dizelerin ilerleyen kısımlarında eski sanattan yeniye geçiş şöyle resmedilmiştir: "*üç telli sazın/ üç telinde öten üç sıska bülbül öldü acından./ Onu attım/ köşeye!/ hey!/ hey!/ üç telli sazın/ ağacından/ deli tiryakilere/ içi afyon lüleli/ bir çubuk/ yaptılar!*/ (…) *Dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla dalga gibi dağ-lar-la/ başladı orkestram!/ Hey!/ Hey!/ Ağır sesli çekiçler/ sağır/ örslerin kulağına/ Hay-kır-dı!*." (Ran, 2012: 33).

Şairin dizeleri, yerleşik edebiyat anlayışına bir karşı çıkıştır ve "eskiler" arasından takdir de görmüştür. Örneğin Ahmet Hâşim, siyasi tarafı görmezden gelip, şairin serbest nazmı kullanmasını ve "Orkestra" şiirindeki içeriği zarif sıfatlarla övmüştür. "Mai Deniz" şairi, iğneyi mevcut edebiyat camiasına batırıp yeniyi desteklediğini şu ifadelerle ilan etmiştir: "*Bu genç, hava ve ziyada yeni bir hayalin ulvî hendesesini inşa etmekle meşgul bâkir bir insaniyetle konuşuyor. Harabelere tünemiş baykuşlar, fırtınalar semalarından gelen bu şahinin vahşi ıslıklarını anlamazsa bunda şaşacak ne var?*" (Ahmet Hâşim, 2004: 253).

Hasan Âli Yücel ise şairin yerleşik sanata karşı çıkışını yerli fikirlerle örülmemiş "gayr-i millî" bir tutum olarak yorumlamıştır. Nâzım Hikmet'e has söyleyişi kullanan Yücel,

dizelerinde "biz"e ait olmayan duygularla dertlenen bir sanatçı portresi çizmiştir. Burada Nâzım tarafından edebiyatımıza yöneltilen eleştirilerin Türk şiirinin geriliği ya da gelişmesi adına değil Bolşevizm uğruna ortaya konduğu düşüncesi hâkimdir. Yücel'in 1924'te yayımladığı manzumenin ilk hâlinde Nâzım'ın "Orkestra"sı şu dizelerle tanıtılmıştır:

Şair;
Tellerimde inleyen
Bülbüle dair
Dilime benzemez bir dille yazdığın,[133]
Göğsüme bir çelik,
Ortası delik
Kalemle kazdığın
Yazıyı gördüm;[134] (Üç Telli Saz, 1924: 459)

Yücel, Nâzım'ın Türk şiiri hakkındaki eleştirilerinin Rusya'da etkilendiği siyasi fikirlerden doğduğunu belirterek şairin edebî olmayan bir niyet beslediğini düşündürmek ister: "*Gönlümde unulmaz,/ Deva bulunmaz/ Bir yara oldu./ Niçin, neden/ Yabancı ellerin duygularıyla/ Kalbimi incittin?*" (Yücel, 1947: 58). İlerleyen dizelerde Nâzım'ın coşkulu söyleyişi deliliğe vurulup sağ-sol meselesine değinilir ve sorunun sanat değil siyaset planında olduğu belirginleştirilir. Yücel, Rus edebiyatından verdiği örneklerle ideolojik farklılığın "geçmiş"i ve "yerli kültür"ü yok saymak için geçerli bir sebep olamayacağını ileri sürer. Yazar, bülbülü kimin hasta hâle getirdiğini de -suçlama amacıyla- Nâzım'a sorar: "*Ey deli şair,/ Nereden gelip nereye gidiyorsun?/ Kimin için inliyorsun?/ Aradığın ne?/ Sesine/ Koştuğun kim?* (…) *Bilmiyor musun ki/ Gorki,/ Evet Gorki'nin babası Gogol?/ Sağdan sonra sol./ Ey sağını, solunu şaşıran,/ Ey haddini aşıran/ Şair,/ Bunu anlamadığın için/ Mezarında yatan/ Atan/ Sana küskün./ Eğer benim tellerimde inleyen bülbül hastaysa/ Hastalık nereden geldi?/ Hangi cehennemlerin/ Yandığı yerden geldi?/ Sağdan mı, soldan mı?*" (Yücel, 1947: 59-60). Yücel, uzun manzumesinin son kısımlarında Nâzım'a bir büyüğü gibi seslenip bu yolda ilerlerse kaybedeceğini anlatır ve onu fikren dönemin diğer edebiyatçılarının arasına dönmeye çağırır. Bu doğrultuda şairden yerli duyguları yansıtan ve dönemin genel anlayışına uygun bir şiir tarzını takip etmesini ister: "*Şahlanan bir atın sırtında düşer gibi/ Düşüp boğulduğun zaman/ Seni kim sorar;/ Senin yanına kim varır;/ Hey oğul, seni kim kurtarır?.../ İnan bana:/ Severim seni;/ Sev beni,/ Acırım sana.* (…) *Beni duyanlara/ 'Hey avanak!' diyorsun./ Halbuki/ 'Hey avanak!' dediğin/ Başkası değil, kendin./ Çünkü/ Sen/ Çaldığın,/*

[133] Sonraki baskılarda bu dize "Yazdığın" şeklindedir.
[134] Sonraki baskılarda bu dize "Satırlar" şeklindedir.

Eline aldığın/ Sazı tanımayacak/ Kadar şaşırmışsın./ Ben/ Beni duyacak,/ Kaygılarımla yüreğini oyacak,/ Sevinçlerimle çıldıracak/ Bir şair istiyorum;" (Yücel, 1947: 59-60). Hasan Âli Yücel, bu dizeleri 1947'de kendisini komünistlikle yaftalayanlara karşı açtığı davada haklılığını ispat için kullanmıştır. Yazar, söz konusu mahkemenin belgelerini içeren *Dâvam* kitabında manzumesi ve Nâzım Hikmet hakkında şunları söylemiştir: "*Bu şiir, Nâzım Hikmet'in duygularına gönlümün razı olmadığını, Türk oğluna gönülden türkü dinletmediğini söylemiyor mu? Bu da mı komünistlik?*" (Yücel, 1947: 61).

Nâzım Hikmet'in Haziran 1929'da *Resimli Ay*'da başlayan "Putları Yıkıyoruz!" kampanyası onun en meşhur edebî polemiğidir. Şair dönemin eski-yeni tartışmaları arasında, Abdülhak Hâmit Tarhan ve Mehmet Emin Yurdakul'un mevcut edebiyat kimliklerini yadsıyan iki yazı yayımlamıştır. Bu yazılar tepki çekmiş, şairin siyasi kimliği de tartışma konusu yapılmıştır. Nâzım Hikmet, kendine yöneltilen eleştirilerin ardından, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Hâşim, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve daha sonra da, bu tartışmadan bağımsız olarak, Peyami Safa gibi tanınmış edebiyatçıları yeren hicivler kaleme almıştır. Kendisine de farklı kişiler tarafından benzer form ve içerikte cevaplar verilmiştir. Nâzım'ı yeren metinler öncelikle siyasi görüşleri, ardından "Putları Yıkıyoruz!" sonrasındaki sert tutumu sebebiyle ortaya çıkmıştır.

Bu cevaplar içinde en bilineni Peyami Safa'nın 23 Eylül 1935'te *Hafta* dergisinde yayımlanan "Cingöz Recai'den Nâzım Hikmet'e" başlıklı manzumesidir. Peyami Safa ve Nâzım Hikmet önceleri dost olmalarına ve "Putları Yıkıyoruz!" yazıları sırasında eski nesle karşı beraber mukavemet etmelerine rağmen zaman içinde aralarında siyasi sebeplerle ayrılık yaşanmıştır. Her iki isim birbiri hakkında eleştirel yazılar yayımlamış, bununla beraber Nâzım Hikmet, 1935'te Safa'yı hedef alan "Bir Provokatör Üstüne Hiciv Denemeleri" adlı sert bir yergi yazmıştır. Burada Nâzım Hikmet, eski dostunu yetimliği, babası İsmail Safa, matbuat dünyasında yaptığı niteliksiz işler, provokatörlük, faşistlik, jurnalcilik, uyuşturucu bağımlılığı, mason uşaklığı gibi özellik ve ithamlarla hicvetmiştir. Peyami Safa, bu hicve çeşitli yazılarla cevap verdikten sonra bir de manzum parodi yayımlamıştır. Safa'nın dizeleri başındaki şu açıklamayla yayımlanmıştır: "*Münakaşayı mevsuk ve müdellel çerçevesinden çıkararak çirkin bir alay zeminine döken Nâzım Hikmet, artık ciddi bir muhatap olmaktan böylece istifa edince, Peyami Safa*['nın] *ona kendi tarzında manzum konuşmanın ne basit bir yazı oyunu olduğunu ispat için karaladığı şu cevabı, Server Bedi'nin meşhur kahramanı Cingöz Recai imzasıyla bugün 5. sayfamızda neşrediyoruz.*" (akt. Göze, 1995: 208).

Şair, hicvinin başında geçmişe dönerek Nâzım'ın hayatında ve eserlerinde yansıttığı "emekçi" figüründen uzak bir "paşazâde" olduğunu iddia eder. Onu İstanbul'un "cemiyet hayatı" içinde "kübik" ve "şık" bir şair biçiminde betimler. Dizelerdeki kübik[135] sıfatı, bir sanat anlayışını işaret etmek için değil dönemin genel havasına uygun biçimde küçümseyici (pejoratif) bir anlamda kullanılmıştır:

Gel bakayım fidan boylum, asılzadem, güzel paşam,
Moda burnuyla Süreyya Paşa locası arasında her akşam
Maviş gözlerini süze süze mekik dokuyan
Kadıköy'ün kübik salonlarında şiir okuyan
Moda şair, kübik şair, kübiklerin kübiği,
Cevizliğin, Kuşdilinin, Mühürdarın Bolşeviği! (Safa, 2002: 92)

Manzumenin sonrasında Peyami Safa, kendisinin neden matbuat âleminde para kazanmak için basit kabul edilebilecek yazı uğraşları içine girdiğini açıklar. Kendisinin mecburiyet sonucu ortaya çıkmış durumuyla Nâzım'ın asilzade ve rahat yaşamını karşılaştırarak ortada "sözde" bir Bolşeviklik olduğu iddiasını devam ettirir: "*Senin tulum göbekli, kadayıf enseli burjuvalarından/ halkı soyan birkaçının yuvalarından,/ para aşırdım./ Neden mi, niçin/ yolumu şaşırdım?/ Babası sürgünde öldürülen/ bir çocuğu beslemek için!/ Fakat sen ki paşa konaklarında/ Kuş dilinde, kuş tüyünde, kuş sütüyle beslendin,/ Kuş beyninle bolşevizme heveslendin./ Baban üç yıl önce ölünceye kadar/ Zavallıdan para kopardın*" (Safa, 2002: 93).

Peyami Safa, eski dostunun -resmedilenin aksine- "burjuva" hayatı yaşadığının altını çizdikten sonra her dizesinin başına "bre!" nidalarını ekleyip saldırıya geçer. Babası İsmail Safa ve Namık Kemal hakkında Nâzım'ın daha önce yazdığı hicivdeki eleştirilere cevap veren yazar, komünist şairi sermayeye ve burjuva hayata yakın durmakla itibarsızlaştırır: "*Bre... Toprak altında yatan/ Namık Kemal'a, Safa'ya çatan/ bre tümen tümen kıtır bom/ bre tümen tümen palavra/ bre işçiye yalan/ ölüye iftira atan/ sağı sola katan/ bre kaltaban/ bre Türk düşmanı, bre vatan/ haini şarlatan!/ Bre propaganda broşürü âlimi/ Bre sırtını ipek divanlara yaslayan/ "Sermaye"nin yüzde bire küçültülmüş posasını/ Yalayarak âllâmelik taslayan/*

[135] Kübik kelimesi de bobstil gibi dönem içinde "dejenere" ve "özenti" anlamlarında ve küçümsemek amacıyla kullanılmaktadır. Mizah dergilerinde sıkça görülen bu küçümseyici etiketin 30'lardaki anlamını Asaf Hâlet Çelebi şöyle açıklar: "*Bir zamanlar bilmem hatırlar mısınız, bir 'tango' kelimesi moda olmuştu. Aşağı yukarı harp senelerinin mahsulü olan bu kelime çok sürmeden unutuldu ve mefhumunu tamamen kaybetti. 'Tango'; yeni, şık, modern, Avrupai ilâh... manasına gelen, istihzalı bir kelime idi. Son zamanlarda, fakat daha ziyade münevver taslakları arasında 'kübik' kelimesi zuhur etti. Anlamadıkları iyi veya fena her harekete, her sanat eserine, her yeniliğe bu damgayı kolayca vuruyor ve büyük bir vecize yumurtlamış gibi böbürleniyorlar. 'Kübik' bunların arasında klasizmanın muayyen ifade ve kalıplarından çıkmış her esere kolayca ve düşünmeden savrulan bir tezyif kelimesi oldu.*" (akt. Akçura, 2006: 14).

Orak Çekiç markalı/ Sözüm ona Komitern taktikalı/ Üfürükle şişirme, kursak balon komünisti/ Dandini bey züppe salon komünisti!" (Safa, 2002: 93).

Manzumenin ilerleyen kısımlarında kendisini "bir kavganın adsız neferi" sözleriyle niteleyen Nâzım Hikmet'e cevap olarak onun bir "reklam kampanyası" ürünü olduğu iddia edilir: "*İki metro boyu afişlerde/ gazetenin tüccar ilânı sayfalarında/ kitaplarının üstünde, manzumelerinin altında/ bangır bangır bağıran Nâzım Hikmet imzası/ ad değil mi./ Ne yalan söylersin?/ Sendeki surat, surat değil mi?* (…) *Adlısın meşhur şairim, adlısın,/ ama neyleyim/ yırtık suratlısın.*" (Safa, 2002: 94). Peyami Safa, hicvinin son kısmında Nâzım Hikmet'in matbuat camiasındaki gündelik yazı faaliyetinin maddi kısmına değinerek şairin çalıştığı ABD'li MGM (Metro-Goldwyn-Mayer) şirketinin Türkiye temsilcisi İpek Film'e sözü getirir. Safa, hem İpekçi ailesinin koruması hem de ABD kökenli şirketlerdeki çalışma hayatından bahsederek Nâzım'ı "sermayenin" oyuncağı gibi gösterir: "*Sen ki iki papele her gün Akşam/ Ulusal dil yazarsın,/ Önce yazdıklarını bozarsın./ sana her gün üç lira verebilsem ah!/ Vallah billah!/ey o kavganın adsız neferi/ hemencecik soldan geri çevrilerek/ Ulusalizm-Faşizma gömleğini/ sırtına geçirerek,/ Bolşevizmin mezarını kazarsın!/ Nitekim,/ söyleyecek sözüm bitince,/ Marksın Sermayesini kediye yükletince/ Her renkli Her şey adlı reklâm gazetesinde Başmuharrirlik yapıyorsun/ Şimdi de İpekçilerin sermayesine tapıyorsun!* (…) *Çekil!/ Bugün yaptığın gibi/ Metr-Goldvin-Mayer şirketinin/ İstanbul kolunun başına dikil/ Yüzünden maskeni, başından kasketini at/ Sermayenin altına yat!*" (Safa, 2002: 94-95).

Nâzım'ın şiiriyle hafifçe eğlenen bir pastiş örneği de Nurettin Artam'a aittir. Toplu İğne müstearıyla 17 Eylül 1931 tarihli *Artist* dergisinde yayımlanan dizelerde "Bahr-i Hazer" şiirinden hareketle şair alaya alınmasına rağmen yaralayıcı sözler kullanılmamıştır:

Arkadaş yaşımız otuz,
Tokuz diyoruz, tokuz;
Siyah gözlüsüne de, mavi
gözlüsüne de…
Bize ne karı, ne kız,
Biz beygir sırtında
Hazeri aşacağız
Zangır zangır titreyecek de-
nizin dibi,
Beyaz köpükleri beyaz ordu
lar gibi
Kırbaçlayacağız…
Altımızdaki kara yağız
At havalanacak.
At hava.
At..
Hav
Hav. (Toplu İğne, 2002: 65)

Behçet Kemal Çağlar'ın "Nâzım Hikmet'e Davetiye Bizim Safımıza Gel!" adlı bir pastişi mevcuttur. Burada Nâzım Hikmet, Hasan Âli Yücel'in çağrısına benzer şekilde kendi ideolojisinden vazgeçip Cumhuriyet'in ilanından sonra şekillenen edebiyat camiasının arasına

katılmaya davet edilir. Bu manzumenin 1930'lardan sonra saf değiştiren Vedat Nedim Tör (1897-1985), Vâlâ Nurettin, Şevket Süreyya gibi bazı isimlerin arasına katılması için şaire yapılan bir çağrı olduğu yorumları da mevcuttur. (Sülker, 1987: 248) "Putları Yıkıyoruz!" yazılarına bazı noktalarda gönderme yapılan dizelerin başında asıl putlaştırılma çabasındaki simanın Nâzım Hikmet olduğu iddia edilir:

Ey çenesi çevik
Koca Bolşevik
Dinle:
Sana senin dilinle
Haykırmak için,
Sana çevirip senin hamleni
Şimdi de asıl yalancı
Ve bize yabancı
Bir put olan seni
Bu sefer de ben kırmak için
Bu tarzda yazacağım

(Çağlar, 1932: 29-30)

Çağlar, Peyami Safa'nın parodisine benzer şekilde Nâzım Hikmet'in bazı davranışlarının reklam nitelikli olduğunu iddia eder. Şairin zincirlenmiş bir aslan izlenimi vermesini gerçekçi bulmaz ve onu göz boyayıcı bir sihirbaza benzetir:

Kendini zincire vurulmuş
Bir aslan gibi gösteriyorsun…
Al, istediğin hürriyet senin olsun:
Gel de çözsün bu el,
O muhayyel
Mevhum zincilerini,
Gel azat edeyim seni…
(…)
Bıktık artık, nihayet ver bu oyuna…
Yalandan patlatıp gözünü
Elini yüzünü
Kana boyayan
Bir hokkabazdan, bir sihirbazdan
Farkın ne?

(Çağlar, 1933: 30)

Manzumenin son kısımlarında Nâzım'ın edebiyat camiasındaki kalem kavgaları ve sert hicivlerinin gülünç olduğu ifade edilir ve bir yandan tehdit bir yandan davetle şaire seslenilip dönemin diğer edebiyatçılarının arasına katılması gerektiği "tembih"lenir:

Temsil edeceğim -diye- yarını
Bizans sokaklarını
Bir kocaman sirke çevirdin…
Put kıracaktın ya çam devirdin
(…)
Gel Ankara timsalinin önünde eğil!
Gel anlı şanlı
Hırçın delikanlı
Bizim safımıza gel
Bak bizim davamız ne güzel,
(…)
Çıkmaz sokak o tuttuğun büyük yol…
Ey Marks'ın, Lenin'in[136]
Ve kendi kendinin uşağı!
Eller aşağı
Milliyete teslim ol!...

(Çağlar, 1933: 30-32)

Çağlar, Abdülhak Hâmit'i anma günü için kaleme aldığı dizelerde de Nâzım'ın "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasına değinmiştir. Şair, "*Homurdanıp duranlar kıramaz bu putu hiç!/*

[136] Hicvin 1932'de çıkan *Erciyastan Kopan Çığ*'daki baskısında bu dize "*Ey Maksim Gorki'nin*" (Çağlar, 1932: 59) şeklindedir.

Bir çınarın kökünden birden sürüp çıkan piç,/ Bastıramaz bir dalın en küçük gölgesini;/ Nerde kalmış devirmek asırlık gövdesini?" (Çağlar, 1933: 28) dizeleriyle Nâzım'ın millî kültürün köklerini reddettiğini iddia etmiştir.

Nâzım Hikmet aleyhinde yergi içeren bir yayın da Nihal Atsız'ın "Komünist Don Kişotu Proleter-Burjuva Nâzım Hikmetof Yoldaşa" adlı bir formalık broşürüdür. Burada şairin fikirlerine karşı nesir diliyle sert cevaplar verilip alaylar sıralanmıştır. Nihal Atsız broşürünün son 4 sayfasında Abdülbâki Gölpınarlı'nın bir pastişini yayımlamıştır. Gölpınarlı mısralarında Nâzım'ın Peyami Safa'yı hicvettiği şiirindeki ifadelere başvurmuştur. Özellikle şairin Namık Kemal hakkındaki fikirlerine cevap verilen dizelerde Nâzım; tehlikeli, zehirli ve gayr-i millî bir tip olarak betimlenmiştir:

Bugünlük senin ağzını kullanacağım: Ulan
Yalancı pehlivan!
"Ölüleri rahat bırak oğlum"
Dedikten sonra bilmem kime çatmak için
Ve birkaç afi satmak için
Bu millete milliyetini duyuran,
Zulmü, istibdadı, tahakkümü kıran
Büyük Türk'e, Namık Kemal'e sövmek,
İçtiğin Moskof şarabının neşesinden olsa gerek!
(…)
Sen anlaşılan kudurdun
Ve kırılası kafanı bir dağa, bir tunç anıta, bir sarsıl-
maz kayaya vurdun!
Milliyet, senin içtiğin şarap değildir,
Gözlerindeki kızıl renk değildir.
Ağzına aldığın mukaddes ad
Sana denk değildir!
(…)
Saldır… Nafile… Kıvran,
Ulaaan
Boynundan yaralı,
Kızıllı karalı
Engerek!
(akt. Atsız, 1935: 14-16)

Nâzım Hikmet'e cevap verme amacındaki bir diğer yayın Basri Gocul'un (1910-1976) 1936'da yayımladığı *Bir Nâra* adındaki 2 formalık broşürüdür. Edebiyat camiasında ismini duyuramamış isimlerden Gocul'un uzun manzumesinde diğer örneklerdeki eleştiriler daha zayıf bir söyleyişle tekrar edilmiştir. Nâzım Hikmet'in şiirlerinde ifade ettiğinin aksine rahat bir yaşamı olduğu iddia edilip şairin Namık Kemal hakkındaki sözlerine cevap verilmektedir: "*Öööof yeter,/ Yeter artık,/ Yeter bu sopa, sürgün, sehpa nakaratı!/ Dinliye dinliye vereme kardık../ İyi bil,/ Bu nakarat/ Seni bir gün darağaçlık değil,/ Timarhanelik eder./ Seni bağırtan açlık değil,* (…) *Ey serseriler başı!/ Sen tom tok/ Bir ülküsüzsün,/ Ülkün, çiğnemek/ Bütün mukaddesatı../ Kâfi, kaçmasın tadı..*" (Gocul, 1936: 9-10). "*Yanlış anlama, Asılırken ne yüzde sararma/ Ne gözlerde korku/ Olmayabilir./ lâkin bu/ Bir/ Takma yeleli arslana/ Benzetmek küstahlığında bulunduğun/ 'Millî şiar'cı/ 'Namık Kemal' gibilerin harcı,/ Sen gibilerin değil!/ Sen rüyada ipe çekilsen/ Ağlıyarak uyanırsın./ Ya ne sanırsın?!/ 'Ey sevgili Bir Çingene eli..'/ Anlat karına,/ Anlat mahalle çocuklarına…*" (Gocul, 1936: 30).

3.4.30. Necip Fazıl Kısakürek

Türk şiirinin Cumhuriyet dönemindeki şöhretlerinden Necip Fazıl Kısakürek, şiirin yanında tiyatro, matbuat ve siyaset gibi farklı alanlarda faaliyet göstermiştir. İlk şiir kitabı *Örümcek Ağı*'nı 1925'te yayımlayan şair, edebiyat dünyasında bu eseriyle tanınmaya başlamış ve 1928'de çıkarttığı *Kaldırımlar*'la şöhreti yakalamıştır. Üçüncü şiir kitabı *Ben ve Ötesi* (1932) ile nesir yazılarını topladığı *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil* (1933) arka arkaya çıkmıştır. Bu arada tiyatroya ilgi duymuş ve 1935'te *Tohum* piyesini yayımlamıştır. Daha sonra hususi hayatında, fikirlerinde, sanatında kendisine yeni bir yön verecek olan Nakşibendî Şeyhi Abdülhakîm Arvasî'nin tesiriyle mistik ve metafizik konulara yönelmiştir. Bu etkilenmenin ilk örneği olarak *Bir Adam Yaratmak*'ı kaleme almıştır. Piyes, İstanbul ve Ankara sahnelerinde uzun müddet kapalı gişe oynamıştır. 1936'da Ankara'da bulunduğu sırada *Ağaç* dergisini çıkartmış fakat dergi okuyucudan beklediği ilgiyi görememiştir.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde başladığı günlük gazetelerdeki fıkra yazarlığına savaş boyunca devam etmiştir. Önce Rasim Us'un çıkardığı *Haber* gazetesinde, daha sonra Ethem İzzet Benice'nin *Son Telgraf* gazetesinde yazmıştır. Bu ikinci gazetede "Çerçeve" genel başlığı altında yazdığı fıkralara, daha sonraları çıkardığı *Büyük Doğu*'larda ve diğer gazetelerde aynı ad altında veya "101 Çerçeve", "1001 Çerçeve" başlıklarıyla devam ederek birçoğunu kitap hâlinde neşretmiştir. Günlük gazetelerde fıkra yazarlığını sürdürürken yeni bir dergi teşebbüsünde bulunmuştur. Bu fikirle siyasi, fikrî ve edebî karakterdeki *Büyük Doğu*'nun ilk sayısını 1 Eylül 1943'te yayımlamış ve ölümüne yakın yıllara kadar dergisini aralıklarla çıkartmıştır. (son sayısı 14 Haziran 1978 tarihli) Gerek bu dergideki yazıları, gerek siyâsî faaliyetleri sebebiyle, değişik iktidarlar devrinde adlî takibata uğrayarak hakkında birçok defa tevkif, beraat ve hapse mahkûmiyetle neticelenen kararlar verilmiştir. Basılı kitap olarak en verimli dönemi 1950'li yıllardan sonra başlamıştır. Şiir kitaplarını yeniden gözden geçirip ilâve ve çıkarmalarla neşretmiştir. Tiyatro çalışmalarına senaryo romanları eklenmiştir. 1980'de doğumunun 75. yıldönümü vesilesiyle Kültür Bakanlığı tarafından şaire "Büyük Kültür Armağanı" verilmiştir. (Okay, 1987: 4-7) 25 Mayıs 1983'te hayata gözlerini yummuştur.

Türk mizahındaki Necip Fazıl portresinin belirgin tarafı megaloman mizaçtır. Şair eserlerini, edebiyatta ve sanattaki yerini sürekli abartan ve her hâlükârda "ben" diyen[137] bir tip olarak tasvir edilmiştir. Tüm bu özelliklerinin yanında tutarsız, har vurup harman savuran, yalancı, ikiyüzlü gibi olumsuz özellikler de Kısakürek'e yakıştırılmıştır. Ayrıca düşünce dünyasındaki değişimin ardından İslami değerleri sanatının merkezine alması da şairin hicvedilmesine neden olmuştur. Necip Fazıl hakkındaki hicivlerin bir bölümü onun söyleyişinden beslenen parodilerdir. Örneğin "Sayıklama" başlıklı şu parodide şairin ikilemelerine başvurularak Kısakürek'in para değeri bilmediği ve herkese borçlandığı iddia edilmiştir:

Bir gün alıp başımı uzaklara gideyim, Sussun sussun kapımda para diye ağlayan,
Bir gümüşten lirayı ay gibi seyredeyim, Züğürdüm, cüzdanımdır lira diye çağlayan;
Pırıl pırıl, Şırıl şırıl,
Pırıl pırıl! Şırıl şırıl,
(Galib Fuad, 1935: 7)

Osman Cemal imzalı bir parodide, şairin düşünce dünyasında geçirdiği değişim sarakaya alınmıştır. İki dizelik "Sanat" şiirinde "*Anladım işi, sanat: Allah'ı aramakmış,/ Buymuş oyun, gerisi yalnız çelik çomakmış!*" diyen şairin söyleyişi kullanılarak geçmişindeki bohem hayatından kurtulamamış bir tip anlatılmıştır:

Benim ağu sandığım, meğer gülbeşekermiş,
Bana çifter görünen, meğer teker tekermiş,
Ben arpayı biçerken o buğdayı ekermiş,
Mâverada oynanan ne piket, ne pokermiş,
Bu balık başka balık, bu bambaşka lâkârda! (Kaygılı, 1938: 8)

Osman Cemal diğer bir parodisinde şairin daha sonra "Çile" adıyla bilinecek "Senfonya" şiirini konu edinmiştir. Dizelerde Necip Fazıl, kendisine her payeyi yakıştırmayı seven, megaloman bir şair olduğu gerekçesiyle gülünç hâle getirilmiş ve ona -ironik olarak- fânilik değil rabbanîlik payesi uygun görülmüştür:

Şu acayip varlığın içinde bizler neyiz?

[137] Zahir Sıtkı Güvemli'nin, bir hiciv yazısında Kısakürek'in *Büyük Doğu*'su ve kendi benini öne çıkarması şöyle alaya alınmıştır: "*-Sormaya geldim Necipciğim, Büyük Doğu nedir?.../ -Ne mi? Her şey be!... En aziz varlıklarımızdan en leziz yokluklarımıza kadar, fikir haysiyetine bağlı tezahürlere gebe bir uzviyetin bütününde gizli kalan çile…/ -Yani bir kitap mı?/ -Daha mühim/ -Kütüphane mi?/ -Daha mühim!.../ -Mecmua mı?/ -Daha mühim!.../ -Servet mi?../ -Daha, daha, daha mühim!../ -Evet ama, ne?./ -Ben ve Ötesi!.../ -?!...../ -Evet bir mecmua… Fakat sahibi ben, muharriri ben, musahhihi, fotoğrafçısı, satıcısı, hatta okuyucusu bile hep ben, ben, ben!.../ -O halde ne diye mecmuanın adını 'Ben' koymadın üstadım?.../ -Düşündüm ama, onu ne kadar büyük yazarsam yazayım, büyük kelimesi kadar büyüklük ifade edemez… Mecmua benden doğan her şey gibi büyük olduğu için adına Büyük Doğu dedim…*" (Görünmeyen Adam, 1943a: 4).

Sorulsa kendimize: Biz ne değil, her şeyiz!

Muharririz, edibiz, şairiz, üstatlarız,
Biz istersek lâhzada yerden göke atlarız!

Kim demiş ki, bizlere yeryüzünde fâniyiz,
Biz şairler, her zaman bal gibi rabbaniyiz! (Kaygılı, 1938a: 9)

Necip Fazıl'ın kendisini ve eserlerini abartmayı çok sevdiğini iddia eden farklı mizah örnekleri de mevcuttur. Zahir Güvemli, bir dönem beraber çalıştığı şair hakkındaki bir beytinde "*Varsın yine cahilleri gördükçe döğünsün/ Sen söyle Necip Fazıl'a ilmiyle öğünsün…*" (Dehrî-i Zaman, 1940b: 8) demiştir. Yusuf Ziya Ortaç, *Bir Adam Yaratmak* piyesi yayımlandığı sıralarda, Kısakürek'in bu eserinin başarısını abartmayı sevdiğini iddia ederek şairle alay etmiştir.[138] Ortaç'ın beyti şu şekilde: "*Geçende Necip Fazıl bir adam yarattı ki,/ Kaç yüz dile çevrildi, anlatsam masal olur!*" (Ortaç, 1938: 3).

Orhan Seyfi, 1939'da yayımladığı bir pastişinde Necip Fazıl'a çatmıştır. Hicivde Kısakürek'in milletvekili olmayı istediği iddia edilmiştir. Tek Parti Dönemi'nde milletvekili olmayı amaçlayan diğer meşhur simalar hakkında bu tip manzumeler yayımlanmıştır. Orhon,

---

[138] Yusuf Ziya, *Bir Adam Yaratmak* ve Necip Fazıl'ın güçlü "ben"i hakkında yayımladığı röportaj biçimindeki bir mizah yazısında, Kısakürek'in şahsiyeti, İş Bankası'ndaki memuriyeti ve piyesinden alayla bahsetmiştir: "*Malikâneye giren bir milyoner gururuyla İş Bankası'ndan içeri girdi. Ben de girdim. Merdivenleri şimşek adımlarla çıktı, ben de çıktım. Sağda, müdür odasının yanındaki kapıda durdu. Ben de durdum… Göz göze geldik. Hürmetle selâmladım: -Büyük üstattan büyük bir ricam var…/ Yüzünde asabî çizgiler birbirine karışarak sordu:/ -Nedir? Bankadan borç mu istiyorsun? Senetlerinin vadesi mi geldi? Kredi mi açtırmak arzusundasın?* (…) *-Yoksa piyesimi görmek için bir loca mı istemeye geldin? Maalesef!... 1939 senesine kadar bütün localar, koltuklar, sandalyeler, paradi biletler hatta ayakta duracak yerler satılmıştır. İstersen gelecek yıl ilk temsillerinde bir yer ayırmaları için Şehir Tiyatrosu müdürlüğüne bir tavsiye yazayım!.../ -Hayır üstadım, ricam o değil…/ -Nasıl?... ricanız bu değil mi? Hayret!... Haaa, bildim öyleyse… Eserimi ecnebi dillerinden birine tercüme için müsaade mi istemeye geldin… İmkânı yok!... Piyesimin Fransızcaya tercümesine, daha ben mevzuumu düşünürken başlamışlardı… Almancaya tercümesi ilk müsveddelerimden yapıldı… İngilizceye tercümesi temsilinden evvel tamamlandı… İtalyancaya tercümesi çoktan bitti. Rusçaya tercümesi kitap şeklinde basıldı bile… İsveç dili için müsaademi birkaç ay evvel aldılar. Norveç dili için bu sabah telefonla izin verdim. Nasıl? Aklınıza başka lisan geliyor mu?... Lisan diyorum… Benim eserimi ifadeye müsait medeni ve edebî bir lisan… Durunuz, durunuz… Sizi de boş çevirmeyeyim… Aklıma bir şey geliyor, bir mucize: Esperanto bilir misiniz?.. Bilmezseniz bile zarar yok, söz veriyorum: Gidiniz, çalışınız, öğreniniz, sizden başkasına tercüme ettirtmem!.../ Ve gülümseyerek omzumu okşadı:/ -Haydi… Ebediyet sana da kapısını açtı, çapkın!.../ Hürmetle huzurunda eğildim:/ -Üstadım, ricam o da değil…/ -Acaip… Bankaya ait değil, piyesime ait değil. Bu ikisinin haricinde benden ne rica edeceksiniz ki?... Haaa… Yoksa siz kitapçı mısınız? Piyesimin birinci tab'ı kapışıldı. Bunu duydunuz benden ikinci tab'ı satın almaya geldiniz. Ama maalesef… İkinci tab'ını Semih Lütfi'ye, üçüncü tab'ını İlyas'a, dördüncü tab'ını Hilmi'ye, beşinci tab'ını Ahmet Halit'e sattım. Eğer altıncı tab'ını isterseniz hay hay size veririm.../ -Üstadım, ricam bu da değil…* (…) *-Bildim, bildim… Satılık bir atınız var galiba. Evet, ata pek meraklıyımdır… Her rengini, her cinsini severim: Al at, yağız at, duru at. Hepsi güzel… Benim şimdi üç atım var: Fakat, üçünün de üç yüzer senelik şeceresi mevcut… Nasıl, sizin atınız böyle üç asırlık bir asalete malik mi?.../ -Üstadım, ricam o da değil…/ Üstat sinirlenmişti. Kamçısını birkaç kere getrisine vurarak sordu: -Ya ne istiyorsunuz benden efendim?.../ -Akbaba için bir mülâkat!.../ -Akbaba için bir mülâkat mı? Ne münasebet?... Ben, resmî hayatımda rakamlarla, sanat hayatımda kelimelerle oynayan ciddi bir adamım… Bir mizah muharririyle mülâkat yapamam…*" (Çimdik, 1938: 8).

Kısakürek'in İş Bankası'ndaki işinden ayrılması, konservatuvarda öğretim görevlisi olarak ders vermesi, şöhreti, polemik yazıları, İslami konulara yönelmesi gibi farklı açılardan şairi eleştirmiştir:

Ey Fazıl-ı sahib-nefes Mebusluktan meyli kes
Mecliste kalmaz hiç kes Allah bes baki heves.

Mağrur idin memur olup Bir şair-i meşhur olup
İş Bankasından dûr olup Gösterdi çarh ruy-i abes,

Hiddetle her gün bahusus, Beyhude feryat etme sus!
Biçare Tarık, Rasim Us Bak, hiç çıkarırlar mı ses?

Uğraşma artık din ile Fıkranda Hind ü Çin ile,
Şair Kemalettin ile Değmez bu dünya-yi ahes
(…)
Yokken nazirin bir edip Fevkinde İsmail Habip
Öğretmen olmakmış nasip Vermektesin etfale ders. (Orhon, 1939: 10)

Kısakürek'in görev yaptığı İş Bankası'ndan ayrılması, o dönemde başka manzumelerde konu olmuştur. *Akbaba*'da karikatür altında çıkan imzasız bir pastişte Kısakürek çok sevdiği atlarla beraber anılmıştır: "*Ben Fazıl-ı avâreyim,/ Attan düşen biçareyim,/ Baştan ayağa yâreyim,/ Gel gör beni "İş" neyledi!*" (İmzasız, 1939a: 7).

Necip Fazıl, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş süresinde çeşitli gazetelerde siyasi ve sosyal konularda makaleler yazmıştır. Buradaki fikirleri zaman zaman mizah çevrelerine malzeme olmuştur.[139] O dönemde Kısakürek'in her siyasi konu hakkında kalem oynatmasına dair bir beyitte "*Nerede bir siyasî başmakale yazıla/ İnanma sakın danışmadan Necip*

[139] Necip Fazıl'ın İkinci Dünya Savaşı hakkındaki yorumlarının tutarsızlığından bahseden bir hiciv yazısında, şairin her fikre destek verdiği iddia edilmiştir: "*-Dünya vaziyetini nasıl görüyorsunuz?/ -Mükemmel, Her şey, tahminin plânı ve çerçevesi içinde şaşmaz bir sadakatle beliriyor./ -Yani?.../ -Yani bütün bu gördükleriniz vuku bulması zaten mukadder hâdiselerdi./ -Cehaletimi mazur görün üstat. Pek anlayamadım. Müsaade ederseniz teker teker... Mesela Şark cephesini alalım. Almanlar.../ -Almanlar çok kuvvetlidirler. Sapsağlam 220 tümen askerleri var. Şimdiki gerilemeleri, elâstikî bir plân içinde yapılan bir harekettir. Yoksa günü gelince.../ -Ama diyorlar ki Ruslar da.../ -Şüphe yok: Ruslar da dünyanın en mükemmel ordularından birine sahiptirler. Bu yaz mutlaka Volga'yı tutacaklar!/ -Fakat Bolşeviklik içinden yıkılmayacak mıydı?/ -Muhakkak yıkılacaktır: Yarın, öbür gün, olmazsa daha öbür gün.../ -Demek o zaman?/ -Tamam. İşte o zaman Alman orduları bir geçit resminin serbest adımlarıyla doğru Moskova'ya.../ -Lakin Almanya'daki rejim de dayanmayacak galiba./ -Elbet dayanmayacak. Rusların beklediği de esasen bu değil mi? Harp politikasının estetikası, biliyorsun ki, bir memleketin içinden çökmesiyle silahları bırakması esasına dayanır. Yarın öbür gün bu mesele hallolundu muydu, komünizm, muzaffer silahlarını nazizmin merkezinde çatacaktır.* (…) *Büyük üstadın bu çok vâzıh lâkırdılarıyla adamakıllı aydınlanmıştım. Şimdi dünyanın mazisi, hali ve istikbali önümde tepsi gibi hiçbir sır saklamadan apaçık duruyordu. Müsaadesini suiistimal etmemek için artık Japonya meselelerini filan karıştırmak istemedim. Ben çıkarken o masasından sesleniyordu: -Şunu da ilave etmeyi unutmayın ki, ben bütün bunları tam dört seen evvel en katî çizgileriyle yazmıştım: İnanmazsanız Ethem İzzet'e sorunuz!*" (Görünmeyen Adam, 1943b: 4-5).

Fazıl'a!" (İmzasız, 1942: 2) denirken, Kısakürek'in "Çerçeve" başlıklı yazıları hakkında "*Davanı Necip Fazıl'a anlat Deli Derviş/ Derhal senin etrafına bir çerçeve sarsın,/ Düşmansa batırsın, eğer ahbapsa çıkarsın…*" (Deli Derviş, 1940: 6) gibi beyitler yayımlanmıştır.

Şairin yaşadığı manevi değişime odaklanan manzumelerde daha çok samimiyetsizliği söz konusu edilmiştir. *Markopaşa*'da yayımlanmış bir hicivde Necip Fazıl kendi ağzından hicvedilmiştir. Hayatını, temsil ettiği muhafazakâr değerler doğrultusunda yaşamadığı söylenip yalancı ve güvenilmez bir tip olarak gösterilmiştir:

İbadet eylerim namaz kılmam
Temizlik severim lekemi silmem
Ömrümde zararsız günümü bilmem
Her senede yüz paralık kârım var
Sözüm lezzetlidir, hatırlar yıkmaz
Doğru da söylesem dinleyen bakmaz
Uykuda yalan söz ağzımdan çıkmaz
Büyük küçük tanır nam ü ârım var

(İmzasız, 1947b: 2)

22 Kasım 1952'de gazeteci Ahmet Emin Yalman'a Malatya'daki bir gezi sırasında suikast düzenlenmiş; Ahmet Emin, buradan sağ kurtulmuştur. Bu olayın ucu Necip Fazıl'a dokunmuş, şair yazılarıyla suikasta azmettirdiği gerekçesiyle mahkûm olmuştur. Mizah basını bu meseleye sessiz kalmamıştır.[140] Orhan Seyfi Orhon olayla doğrudan bağlantısı olmayan

[140] *Akbaba*'da Necip Fazıl'ı olayla ilgili gösteren bir mizah yazısı çıkmıştır. Röportaj biçimindeki yazıda hapishanedeki Necip Fazıl'la konuşulmaktadır. Necip Fazıl, çevresindekilerin gözünü bağlamaya çabalayan, gerici, yalancı ve tehlikeli bir yazar olarak gösterilip itibarsızlaştırılmaktadır: "*-Seninle Akbaba için bir konuşma yapmaya geldim!/ Olduğu yerde tepinmeye başladı: -Bu ne cüret? Bu ne küstahlık? On beş gün kimseyi katiyen kabul etmeyeceğimi cezaevi müdürüne söylemiştim. Seni nasıl içeriye aldı? Şimdi Fahrettin Kerim'e haber göndereceğim. Ya istifasını versin, ya hemen bu adamı azletsin!/ -Kıyma adamcağıza Necip Fâzılcığım, gazeteci olduğum için girdim. Senin çok eski dostun olduğumu söyledim. Bilirsin ya, seni ne kadar eskiden tanırım? İş Bankası'nda olduğun günleri hatırla! Hani müfettiş olup da Samsun'a gidecekken, bütün harcırahını bir gece, son meteliğine kadar pokerde…/ Sözümü kesti: -Evet evet… Bilmez miyim? Bana ilk inananlardan birisin. Fakat mesele o değil!.../ Yüzündeki müthiş tiklerle koluma girdi: -Buraya, günahkâr ruhlar üzerinde dokuz aylık bir etüt için geldim./ -Hani, şu Sıraselviler'deki bir kumarhanede yaptığın gibi mi?/ -Sözümü kesme, sadece ne söylersem dinle ve inan!... Bu daha esaslı! Kendi derecemi ve manevi kuvvetimi de ölçeceğim. On beş günlük bir nefis muhasebesi devri mutlaka lazım. Onun için ziyaret kabul etmiyorum. Polis müdürünü, valiyi reddettim. Adalet Bakanı'yla Ethem Menderes haber göndermiş. Onlara da aynı cevabı verdim. Şimdi seni kabul etmem ayıp olacak.* (…) *-Malatya'daki suikastçilerle uzak yakın bir tanışıklığın var mıydı?/ -Ne suikasti?/ -Malatya'da Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikast!/ -Öyle bir şey yok! Suikast diye bir şey bilmiyorum!/ -Nasıl bilmiyorsun, yapılmadı mı?/ -Hayır! O, Vatan gazetesinin satışını arttırmak için tertip ettiği sansasyonel bir reklam denemesiydi?/ -Ne reklamı? Kurşunlar atılmadı mı, zavallı Ahmet Emin Yalman yaralanmadı mı? Az daha gürlüyordu!/ Kahkahayla gülmeye başladı: -Suikast kurşunu ha… Gazete de mi okumuyorsun? Suikast kurşunlarından biri A. Emin'in cebinden çıkmadı mı? Cürmümeşhut halinde yakalandı! Suikast için atılan kurşun, insanın cebinden mi çıkar, ciğerinden mi?/ -Peki yaralandığına da mı inanmıyorsun?* (…) *Şaşırdığımı görünce ciddileşti: -Hem benim gibi Büyük Doğu inkılâbını yapıp yepyeni bir dünya kurmaya memur olan adam böyle şeylere tenezzül mü eder? Anlayamıyorsun, benim madde ile alâkam yok, ruh üzerindeyim… İşte, ikindi ezanı okunuyor. (Etrafındakilere) Sadık dostlarım, büyük liderinizin arkasında saf bağlayıp ruhlarınızı yıkamak için haydi namaza! Sen de gel, bana uy! Yoksa durumun biraz nazikleşir!*" (Akbabacı, 1952).

Necip Fazıl hakkında *Akbaba*'da şu dörtlüğü yayımlamıştır: "*Mürtecii kızılı,/ Birbirinden azılı.../ Tutup Necip Fazıl'ı/ Yere seresim gelir!*" (Fiske, 1952h: 5).

3.4.31. Nurullah Ataç

Estetik tespitleri, polemikleri, şaşırtıcı çelişkileri ve izlenimlerine dayalı cesur yargılarıyla Nurullah Ataç'ın Türk edebiyatında kendine has bir eleştiri şeklini yerleştirdiği söylenebilir. Ataç'ın sıkça eleştirilmiş yönüyse tutarsızlığıdır. Yargılarını çok kolay değiştirebilen ve tespitlerinin gerekçelerini açıklama mecburiyeti hissetmeyen, izlenimci bir eleştiri anlayışını benimsemiştir. Yazılarını hiç okumadığını söylediği bir yazarın geleceğiyle ilgili kararlar verebilen Ataç, "ben beğendim, sevdim" gibi gerekçesiz yargılarda bulunmuştur. (Bezirci, 1983: 76) Bununla beraber, geniş kültürüyle özellikle genç şair ve yazarlara yol göstermiş, tanınmalarına yardımcı olmuştur. (Gür, 2008: 75) Kendisi de bu özelliğinin belirginleştiği fikrindedir: "*Beni yazarlar, şairler tanır, daha da çok genç yazarlar genç şairler. Bugün Ataç diye bir masal, bir efsane, bir mythe varsa genç şairler, genç yazarlar kurmuşlardır onu.*" (akt. Bezirci, 1983: 23). Onun, şiire heves edenlerle yakından meşgul olması, edebiyatımızı ilerletecek bir prensipten uzak olmakla beraber gençleri teşvik bakımından çok değerli olmuştur. (Safa, 1980: 186)

Ataç hakkında karikatürler, mizah tarafı ağır basan edebiyat yazıları,[141] kısa fıkralar ve manzumeler yayımlanmıştır. Bunlarda tutarsızlığı, fikir değiştirmesi, Garip hareketine ve diğer genç şairlere destek vermesi, kullandığı yeni ve ilginç sözcüklerle anılmıştır. Faruk Nafiz, *Karikatür* dergisindeki uzun manzumesinde hiciv çerçevesi içinde bir Nurullah Ataç portresi çizer. Ataç'ın ağzından kaleme alınmış dizelerde öncelikle edebî eser üretemediği için eleştiri türüne yöneldiği ifade edilir. Devamında Ataç'ın eleştiri anlayışı alaya alınır. Garip hareketinden önce yayımlanmış bu manzumede eleştirmenin genç şairlere verdiği destekten bahsedilmemiştir. Bunun yerine Ataç'ın her daim fikir değiştirdiği vurgulanmıştır. Faruk Nafiz'e göre Ataç, edebiyat ortamında yanında yöresinde bulunan isimlere asla çatmamakta ya zayıf gördüklerini ya da vefat eden edebiyatçıları hedef seçmektedir. Ataç'ın

[141] Mizah dünyasında Nurullah Ataç'ı eleştiren yazılar çıkmıştır. Bunlarda Garip hareketine verdiği destek, polemikçi tutumu ve fikir değiştirmesiyle anılmıştır. *Akbaba*'da Ataç'ın ağzından yazılmış parodide eleştirmenin Garipçilere verdiği destek şöyle hicvedilmiştir: "*Yeni bir yol gösterir tenkitçi şaire. Beğenmez onun gittiği yolu. Yoldan anlamaz çünkü şair. Eskiden şairlere 'kaldırım mühendisi' derlerdi ama salt yalandır. Orhan Veli'ye bakın isterseniz. Kaldırım eskitir ama, o dedikleri nesneyle ilişiği yoktur. Okumamıştır çünkü Orhan Veli. Zaten okumadığı için severim ya onu. Okumak dar kafaların işidir. Şiirse enginlik ister. Şairin kafası boş olmalı. Böyle olunca yankılar bırakır o kafaya düşen her şey. Şiir de o yankılardan başka nedir ki?*" (İmzasız, 1947: 12).

bu tavrını çıkarcılık olarak gören Çamlıbel, eleştirmenin keyfî fikirlerinin sürekli değiştiğini ve sözleri nedeniyle hiçbir sorumluluk almadığını iddia etmiştir:

Örnek aldım hocanın meşhur kar helvasından,
Leziz olan yazıda bence zira hüner yok!

Hikâye de yazmıştım bir zaman ben bu yolda,
Şiirlerim de var ki caizdir derseler yok!

Orijinal olmalı bence bütün yazılar,
Neme lâzım, değeri diler varmış, diler yok!

Önce Yahya Kemal'i beğenir, methederdim,
Şairlerin içinde, derdim, ona benzer yok.

Baktım, biraz ayrıldı İstanbul'dan uzağa:
Dedim, onun şiirinde aradığım değer yok.

Haşim'in sağlığında daha âlâsı yoktu.
Öldüğünü görünce, dedim, ondan beter yok!

Akif'i tenkit için vefatını bekledim.
Bu sabrımı, sanırım, hoş görmeyen bir er yok!

Yüzüne söyleyemem herkesin kusurunu,
Zayıfa gücüm yeter, kuvvetliye sefer yok!

Diyorlar, niçin tenkit etmiyorsun, Muhsin'i?
Çünkü onun gücünden bende eser, meser yok!

Daha dün Necip Fazıl yegâne şairimdi,
Bugün zevkim değişti, ona gönlümde yer yok!

Şimdi Nâzım Hikmet'e gönül verdim doğrusu,
Yarın Salih Zeki'ye sıra gelir, keder yok!

Çok şairin, ruhuna daha mevlüt okurum,
Neyleyim, hiçbirinin ölümünden haber yok!

Keyfim ister, dönerim dünkü sözümden bugün,
Bize münekkit denir, sırtımızda semer yok!

Çoktan benim başımı yararlardı edipler,
Bereket, ellerinde kalem var da keser yok!

Hem çifti bir liraya tenkit yazar, dururum,
Hem derim: Orta yerde okunacak eser yok!

Okuyup tenkidimi fikir değiştirenin,
Fikri bence müsavi, eğer varmış, eğer yok!

(Çamdeviren, 1937: 6)

Faruk Nafiz Çamlıbel, farklı dizelerinde de Ataç'a yüklenmiştir. Onun eleştirmek yerine polemik çıkarmayı kendine şiar edindiğini düşünen şair, "*Takılacak birisi yoksa Nurullah Ataç,/ Dolar kendi kendini ansızın parmağına.*" (Çamlıbel, 1938: 87) diyerek eleştirmenin konu sıkıntısı çektiğinde kendi kendisiyle bile kalem kavgasına girişebileceğini ileri sürer. Nurullah Ataç, Garip hareketinin ortaya çıkışı sonrasında tartışma konusu olmaya başlayan yeni şiir anlayışı dâhilinde de yerilmiştir. Faruk Nafiz, bu konuya dair hicvinde Ataç'ın yol gösterici vasfıyla yeni neslin başına geçmesini iğneler. Eleştirmenin edebiyat camiasına girmeye çalışan gençler tarafından el üstünde tutulması yerilirken Ataç'a "dâhi" vasfının uygun görülmesi alaya alınır. Çamlıbel, yeni şiirin yozlaşmış yapısını Ataç'ın gençlere verdiği nedensiz desteğe bağlarken edebiyat camiasını bu eleştirmene yüz vermekle suçlayıp özeleştiri yapmayı uygun görür:

Gençlerin tâ başına geçmiş Nurullah Ataç,
Seyrediyor hayretle bunu "Ercümend"imiz.

Dolaşan rivayete bakılırsa ortada
Üç dehadan biriymiş bu "Gençlik beğendi"miz.

Ötekiler de belli: Atatürk, Hilmi Ziya…
Ne buyrulur bu şeker tasnife, efendimiz?
(…)
Rehber böyle olunca bülbül ne yapsın artık?
Elbette curcunaya döner nehavendimiz.

Kimseden şikâyete hakkımız yoktur bizim,
Onu başa geçiren kendimiziz, kendimiz! (Çamdeviren, 1940b: 5)

Ataç 1940'ta kurulan Tercüme Bürosu'nda Bedrettin Tuncel (1910-1980), Suut Kemal Yetkin (1903-1980) ve Sabahattin Eyüboğlu'yla (1908-1973) beraber görev almıştır. (Bezirci, 1983: 21) Halit Fahri Ozansoy (1891-1971), Ataç'ın genç şairlere verdiği desteği ve yeni görevini şu kıtayla yermiştir:

Ataç oldukça komisyonda reis,
Düşemem terceme gayyasına ben.
Girerim sade şiirler okuyup
Onu korkutmağa rüyasına ben (Ozansoy, 1940: 12)

Nurullah Ataç'ın görevi sebebiyle Ankara'ya yerleşmesi *Amcabey*'de çıkan bir mizah şiirinde Garip hareketine verdiği destek bağlamında bir beyitle iğnelenir: "*Ankara'ya gittikten sonra Nurullah Ataç,/ Yazmıyor genç şairler artık nasıra ilâç!.*" (Sağdıç, 1943: 2). Zahir Sıtkı Güvemli'nin *Akbaba*'da kaleme aldığı bir mizah yazısında Ankara'da yaşan Nurullah Ataç'ın İstanbul'u ziyaret edişi ve eleştirilmekten korktukları için Haydarpaşa Garı'nda bekleyen edebiyatçılar topluluğu tasvir edilir. Yazının sonuna doğru Güvemli, Asaf Hâlet Çelebi'nin ağzından kaleme aldığı parodiyle Ataç'ın çevresindeki genç edebiyatçıların diğer eleştirmenler tarafından dikkate alınmadıklarını ve şuursuzca Ataç'ı yücelttiklerini ileri sürer:

Bir kitap görüyorum kolunda:
Divan-ı Şems-ül-Hakayik,
Geliyor İstanbul'a!..
Firdevsi âlâdır
Yakamdaki şakayık!
Huuu…
Tanır mısın Hazret-i Nuh'u?...
Varsın tanımasın bizi
Peyamiler, meyamiler,
O şöhret yolunu kesen
Kırkharamiler!
Bizi tanır:
Elcinnü maalcin!
Bizi tanır:
Çöllerdeki Hecin!
Bizi tanır estepeta
Nurullah Ata!..

(Görünmeyen Adam, 1943: 4)

Ataç, önceleri Dil Devrimi'ne destek vermezken daha sonraları fikrini değiştirerek bu yolda yürümeye başlamıştır. Faruk Nafiz yeni kelimeler önerip bunları kendi yazılarında kullanan eleştirmeni resmî ideolojiye uyup çıkar sağlamakla eleştirmiştir:

Karahan şivesinin âşıkı Nûrullah Ataç
Şehr-i Kâşgarda mıdır belde-i Ferganede mi

Yazar âsârını son lehçe-i resmi üzere
İşi mabeyn-i hümayûn-ı mülûkânede mi (AO, 1949c: 1287)

3.4.32. Peyami Safa

Peyami Safa, romancılığının yanında dergi ve gazetelerdeki fıkraları ve kalem kavgalarıyla ün yapmıştır. Yazı hayatında birisine çatmadan rahat edemediği (Ozansoy, 1970: 33) ifade edilen Safa'nın önemli geçim kaynaklarından olan fıkra yazarlığının onda böyle bir davranış şekli geliştirdiği söylenebilir. Yusuf Ziya Ortaç, edebiyatçıları genel olarak ele aldığı bir mizah şiirinde yazarın polemikçiliğini şöyle över: "*Ufacıktır tefeciktir ama Peyami Safa/ Kalemini çekince kavgaya yalnız gelir!*" (Çimdik, 1936a: 4). Safa, keskin kalemi ve zekâsının yanında ufak tefek ve narin bir bünyeye sahiptir. Onun bu özelliği zaman zaman yazara yüklenmek amacıyla kullanılmıştır.

Peyami Safa, provakatörlük, intihal, niteliksiz eserler yazma, polemikçilik ve özel hayat gibi yönlerle hiciv konusu yapılmıştır. Hakkındaki en bilindik yergi Nâzım Hikmet tarafından kaleme alınmıştır. Bu iki ismin edebiyat hayatlarının başında dost oldukları dikkati çekmektedir. Peyami Safa, Nâzım Hikmet hapisten henüz çıkmamışken şaire destek olup onun "Yanardağ" adlı şiirini 1928'de *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlamış ve bu sebeple işinden bile ayrılmak zorunda kalmıştır. Her iki isim de Hüseyin Suat Yalçın'ın Shakespeare (1565-1616) hakkındaki eleştirilerine cevap veren genç edebiyatçılar arasında yer almış ve sonrasında eski neslin çeşitli ithamlarına karşı birlikte mukavemet etmişlerdir. Nâzım Hikmet, *Resimli Ay*'da (Putları Yıkıyoruz!), Peyami Safa da *Hareket*'te yeni nesle yönelik eleştirilere cevap vermiştir. (Sülker, 1987: 64-86; Göze, 1995: 95-103; Ayvazoğlu, 2008: 171-178) Bir süre sonra ideolojik sebeplerle iki yazarın arası açılmış ve birbirleri hakkında suçlayıcı polemik yazıları yayımlamaya başlamışlardır.

Bu tartışma ortamı içinde Nâzım Hikmet'in Peyami Safa'yı hedef alan "Bir Provokatör Üstünde Hiciv Denemeleri" adlı şiiri yayımlanmıştır. Manzume Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'nin *Aydabir* dergisinin 1 Eylül 1935 tarihli birinci sayısında çıkmıştır. Aynı sayıda

Peyami Safa'nın da Nâzım Hikmet'i eleştiren "Boyalı Cümle" başlıklı bir yazısı bulunmaktadır. *Akbaba*cı iki kayınbiraderin yeni çıkan dergilerinin ilk sayısında hem Nâzım Hikmet'e hem Peyami Safa'ya yer vermesi bir tiraj hamlesi gibi gözükmektedir.

Nâzım Hikmet hicvinin başına Tevfik Fikret'in "*Sen ölmedin, seni öldürdüler zavallı kadın*" dizesini epigraf olarak eklemiştir. Şair manzumeye bu epigraftan devam ederek henüz ilk dizelerde eski dostuna "*Sen çıkmadın/ çıkardılar karşıma seni!*" (Ran, 2012: 402) sözleriyle seslenir. Böylece hicvin merkezindeki "provokatörlük" eleştirisi henüz ilk dizelerden itibaren dillendirilmeye başlanır. Şair, Safa'nın arkasında başka kuvvetlerin olduğunu söyleyerek onu, muhatap alınmayacak bir "kukla" derekesine indirir. Nâzım Hikmet, kendisi ve Peyami Safa arasındaki kalem kavgasını kukla fikri etrafında somutlaştırmak için eski dostundan aynaya bakıp şu fantezi imajı zihninde canlandırmasını ister: "*Yalnız, ara sıra bakıp aynalara/ bir deve derisinden beli değnekli Hacivat düşün./ Bir düşün oğlum:/ müdahin, çelebi hazreti Hacivatın/ giyerek harp ilâhı göbekli Marsın üniformasını/ kahramane bir dalkavuklukla hesap sormasını.*" (Ran, 2012: 405-406). Peyami Safa'nın yetimliğini de anan şair, ona değil efendisine kızgın olduğunu belirtip kendisinin "üstün"lüğünü vurgular ve rakibinin provokasyon amacıyla kullanılan bir "maşa" olduğu mesajını tekrar etmekten geri durmaz: "*Bir düşün oğlum,/ bir düşün ey yetimi Safa,/ bir düşün ki, son defa/ anlayabilesin:/ Sen bu kavgada bir nokta bile değil,/ bir küçük, eğri virgül,/ bir zavallı vesilesin!../ Ben, kızabilir miyim sana?/ Sen de bilirsin ki, benim âdetim değildir/ bir posta tatarına/ bir emir kuluna sövmek,/ efendisine kızıp/ uşağını dövmek!..*" (Ran, 2012: 402).

Nâzım, ilerleyen kısımda Peyami Safa'nın gençliğinde matbuat dünyasında çalıştığı işlere değinir. Yazarın henüz küçüklüğünde Abdullah Cevdet'ten hediye aldığı *Petit Larousse*'u da anarak Safa'nın bilgi birikimini buna bağlar: "*Keteon matbaasında ut çalıp/ ayak şarkıcılarına beste tâlim eylemek,/ ve o biçare Larus'un ırzına geçip/ zatını âlim eylemek*," (Ran, 2012: 403). Dizelerde, Safa'nın maddi kazanç elde etme amacıyla provokatörlük yaptığı iddia edilir: "*Faşisto-demokrato-liberal/ bir jurnal/ yazıp/ delikanlıyı yere çalmak/ ve bir miktar-ı minasip elden almak/ istedin!...*" (Ran, 2012: 403).

Nâzım Hikmet'in asıl hedef tahtasında Peyami Safa olmasına rağmen Namık Kemal ve İsmail Safa da hiciv oklarından nasibini alır. Nâzım, N. Kemal'in öne çıkan niteliklerine çatarak onun çeşitli imkânlar içinde rahat bir yaşam sürdüğünü iddia eder ve Kemal'de hürriyet fikrinin "sözde" olduğunu ileri sürer: "*O, takma aslan yeleli Namık Kemal üstadın*

senin;/ abanoz ellerinden/ zenci kölesinin/ som altın taslarla şarap içerek/ ve 'didarı hürriyet'in dizinde/ kendinden geçerek/ Yüksel ki yerin/ bu yer değildir,/ Dünyaya geliş/ hüner değildir!/ demiş/ Sen de yükseldin uyup/ onun sesine/ La dam o kamelya'nın fesli figüranlığından/ Ahmet Haşim'in Degüstasyon'daki iskemlesine" (Ran, 2012: 404). Peyami Safa'nın edebiyat camiasında Ahmet Hâşim'in meyhane arkadaşlığından öteye gidemediği iddiasından sonra söz İsmail Safa'ya gelir. Konu Boer Savaşı ve aydınların sömürgeci İngiltere'ye verdiği destektir. İsmail Safa, II. Abdülhamit aleyhtarlığı sebebiyle, hürriyet isteyen B oerleri değil sömürgeci İngiltere'yi desteklemiş ve bu amaçla İngiliz Elçiliği'ne tebrik ziyareti yapan gruba dahil olmuştur. Şair, "sömürgeci" zihniyeti tebrik sebebiyle Sivas'a sürülen İsmail Safa'nın "hürriyet" şehidi kabul edilemeyeceği fikrindedir: "*Rahat bırak oğlum/ Rahat bırak uyusun/ O muhterem "şehid-i hürriyet" bey pederin!/ Hem böyle daha iyi./ Çünkü bak ortada/ Ne yeni bir İngiliz-Boer/ Harbi var,/ Ne de tebrik isteyen bir İngiliz elçiliği*" (Ran, 2012: 404). Nâzım Hikmet, Peyami Safa'nın özel hayatına dair detayları paylaşmaktan çekinmez, okurlarına yazarın keyif verici maddeler kullandığını söyler: "*Kokla, çek ve iç,/ üzülme hiç*" (Ran, 2012: 405). Peyami Safa'nın mason locasına üye olmak için yaptığı başvuru da hicivde yerini alır. Şair, eski dostunun locaya üç defa başvuru yaptığı iddiasındadır: "*Anlat bana nasıl oldu şu,/ anlat bana nasıl oldu da sen,/ yanarak boyunu müsellesli/ bir mason imanıyla/ boyamak istedin Süleyman'ın çift sütununu/ o biçare "hürriyeti efkâr"ın kanıyla?/ Hem, ne derin bir inanışmış ki, bu,/ ne müthiş bir ateşle yanışmış ki, bu,/ göze aldırmış sana/ fenafil-maşrıkı âzam olmayı,/ mason localarına üç defa başvurup/ mason localarından üç defa kovulmayı.*" (Ran, 2012: 406).

Şiirinin sonunda Peyami Safa'nın popüler eserlerindeki meşhur hırsız tiplemesi Cingöz Recai'den bahseden şair, Fransızca dergilerden üstünkörü bir inceleme sonucunda çalınmış düşünce ve ifadelerle tespit yapmanın gerçek fikir işçiliği olmayacağını iddia eder: "*Nuvel Literer"in/ bir arşınlık duvarından aşarak/ ve parmaklarının ucuna basıp dolaşarak/ yapraklarında onun/ apartırsın satırlarını birer birer/ Cingözle beraber./ Fakat her duvar/ bir karış değildir./ Her duvardan atlamayı kesmez senin gözün ve her fikrin açılmaz kapıları/ Maymuncuğuyla Cingözün…*" (Ran, 2012: 406-407).

Şüphesiz bu manzume kişisel özelliklere değinen sert ifadeler içermektedir. Peyami Safa, eski dostunun kendine yönelttiği hiciv okları karşısında sakin kabul edilebilecek bir

yazı[142] yayımlayıp bunlara benzer bir örnekle cevap vereceğini söylemiştir. 23 Eylül 1935'te *Hafta* dergisinde de "Cingöz Recai'den Nâzım Hikmet'e" başlıklı cevap niteliğindeki hicvini yayımlamıştır.

Aziz Nesin, Peyami Safa ile polemiğe girmiş isimlerdendir. İki yazar arasında 1958 yılı sonu ile 1959 yılı başlarında devam eden ve Peyami Safa'nın başlattığı (Erer, 1965: 246) bir kalem kavgası yaşanmıştır. Nesin'in bu tartışmadan çok önce Peyami Safa'ya dair bir taşlama yayımladığı görülmektedir. Bu manzume Mithat Cemal Kuntay'ın henüz vefat etmiş Mahmut Yesari'ye (1895-1945) reva görülen vefasızlığı tasvir ettiği bir şiire nazire olarak yazılmıştır. Kuntay'ın "Mahmud Yesârî'yi Düşünürken" başlıklı şiiri 14 Eylül 1945'te *Son Posta*'da çıkmıştır. Burada edebiyat dünyasının sorunları ele alınmış ve Peyami Safa'nın adı dizelere eklenmiştir:

Garbın nice şairlerinin yurdu müzeyken;
Şarkınkilerin evleri darülacezeyken;

Âlim denen açlar, yarı toklar bir alayken;
Bir tane zekâsıyla Peyami "budala!"yken;

Bir yanda dehâlar bile doktorsuz ölürken;
Bir yanda iâneyle Yesari gömülürken; (Kuntay, 1945: 1)

Nesin, *Son Posta*'daki manzumeye nazire olarak yazdığı "Ne Menem Kuş" adlı taşlamasında Kuntay'ın haklı olduğunu ifade ederek "üstat" hitabıyla seslendiği yazardan Peyami Safa'nın davranışlarına anlam vermesini ister. Dizelerde Safa'nın polemikçi yönü ele alınırken, yazarın "kazip şöhret" olduğu düşündürülmeye çalışılır:

"Bir tane zekâsıyla Peyami budalayken"

[142] Nâzım'ın hicvinden 8 gün sonra *Hafta* dergisinin 9 Eylül 1935 tarihli sayısında çıkan yazıda Peyami Safa, rakibinin kendisini hicvettiği sıfatlarından rahatsızlık duymadığını ifade etmiştir: "*Alık oğlan, benim sayısız kusurlarım dururken iftihar ettiğim tek tük birkaç faziletimi hicvetmeye yeltenmiş. Mesela ben lisede fakir bir çocuktum, kitap ve peynir ekmekle bazen aşureden ibaret öğle yemeği paramı çıkarmak için Keteon matbaasında şarkı istinsah ederdim.* (…) *Keza küçükken bende sahneye çıkmak hevesi vardı. Bir gün figüran olarak La Dam O Kamelya piyesinde sahneye çıkarken başımda fes bulunduğunu unutmuşum. Bunu da dostlarıma güle güle anlatırdım ve yine Nazım'dan çok önce bir kitabımda yazdım. Bu alık oğlan beni sürgünde ve genç yaşında ölen Safa'nın yetimi ve Namık Kemal'in muakkibi olmakla ithama kalkmış. Bahsettiği isimler Türk inkılâp tarihinin şerefleridir. Boer harbini tebrike gidenler, yalnız İsmail Safa değil, Nazım'ın bayıldığı ve lehine yazı yazdığı Tevfik Fikret de dahil olduğu halde, zamanın birçok inkılâpçı münevverleridir. Ve siyasi sebebi büsbütün başkadır. Yetimi Safa olmak benim alnımı dik tutan en derin iç acımdır. Kaldı ki bu Yetimi Safa tabiri de Cenab Şahabettin tarafından benim için: 'Yetimi Safa değil, Yetimi Zekadır' tarzında yazılmıştır. Ben de kendisine: Üstad, kelime oyununu parlak bulmadım. Seci arıyorsan Yetimi Safa'ya yetimi kafa daha uygun düşer demiştim. Yani bu tabir de başkasına aittir.* (…) *Fazla konuşmaya lüzum görmüyorum. Sözü Cingöz Recai'ye bırakacağım.* (…) *İşi fikir ve ideoloji tarafından kaçırıp, vesikasız imalarla dolu adi bir soytarılığa götüren bu zıpıra artık Server Bedi'nin kahramanı şak şak vuracaktır.*" (akt. Göze, 1995: 206-207).

Altın diye yutturduğu asârı kalayken,
Dört bir yana hep salladığı tahta palayken
Maksat düpedüz cümle huzurunda alayken
Üstad! Yok inan nağmeni takdir edecek gûş
Anlat bize anlat bu Peyamî ne menem kuş. (Nesin, 1948: 29)

3.4.33. Piyer Loti

II. Abdülhamit'in kılıç kuşanma merasimi sırasında (1876) ilk kez İstanbul'a gelen Piyer Loti, (1850-1923) bu tarihten sonra defalarca İstanbul'u ve Anadolu'nun diğer şehirlerini ziyaret etmiştir. Loti, Trablusgarp ve Balkan Savaşları sürerken ve özellikle Ermeni meselesi, Sevr Antlaşması gibi konularda sözleri ve yazılarıyla açıkça Türkler'i müdafaadan çekinmemiştir. Öte yandan Şarkiyatçı bakış açısına sahip olduğu ve Doğu'yu mistik bir hayal diyarı şeklinde yansıttığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Avrupa'da yanlış ve hayalî bir Türk imajı oluşturup Batı'nın Doğu'yu sömürme zihniyetine hizmet ettiği görüşüyle Tevfik Fikret, Halit Ziya, Celâl Nuri ve Adnan Adıvar başta olmak üzere bazı Türk yazarlar tarafından suçlanmıştır. (Kahraman, 2003: 213-214) Nâzım Hikmet 1925'te yazdığı "Piyer Loti" manzumesinde Loti'yle beraber Şarkiyatçı zihniyeti diline dolamıştır. Nâzım'a göre Piyer Loti'nin Avrupalılara hitap eden kitaplarındaki Doğu imajının anahtar kelimeleri şunlardır: "*Esrar/ Tevekkül!/ Kısmet!/ Kafes, han, kervan/ şadırvan!*" (Ran, 2012: 34). Emperyalizm'in mucidi Batı dünyasını ideolojisi gereği karşısına almış şair, Pierre Loti'yi Doğu'da çıkar elde etmek için köhne ve romantik bir edebî duyarlılığa başvurmakla suçlamıştır:

Bilmeyenler
Bilsin:
sen bir şarlatandan başka bir şey değilsin!
Şarlatan!
Çürük Fransız kumaşlarını
yüzde beş yüz ihtikârla şarka satan:
Piyer Loti!
Ne domuz bir burjuvaymışsın meğer!
Maddeden ayrı ruha inansaydım eğer,
Şarkın kurtulduğu gün
senin ruhunu
köprü başında çarmıha gerer
karşısında cigara içerdim! (Ran, 2012: 36-37)

3.4.34. Refi Cevad Ulunay

Ulunay, 1909'da gazeteciliğe başlamış *İkdam*, *Sabah*, *Şehrah* gibi çeşitli gazetelerde röportaj muharrirliğinden, fıkra yazarlığına, mütercimlikten yazı işleri müdürlüğüne kadar pek çok alanda görev almıştır. Pehlivan Kadri ile birlikte *Alemdar* gazetesini kurmuş, İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na girip hayli sert bir mücadele vermiştir. Mahmut Şevket Paşa'nın (1856-1913) vurulması sebebiyle bazı Hürriyet ve İtilaf taraftarlarıyla Sinop'a sürülmüştür. Sürgün yıllarını Sinop, Çorum ve Konya'da geçirmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı olması, Millî Mücadele'ye muhalif bir anlayış içinde hareket etmesi sonradan tekrar sürgün hayatı yaşamasına neden olmuştur. Kendisini Yüzellilikler arasında bulan Refi Cevad Ulunay, uzun yıllar yurt dışında ikamete mecbur kalmıştır. Atatürk'ün Yüzellilikler'i affetmesi üzerine o da yurda dönmüş ve *Tan, Yeni Sabah* ve *Milliyet* gazetelerinde "Takvimden Bir Yaprak" başlıklı köşesinde fıkralar yazmıştır. (Özcan, 2003: 11-12)

Neyzen Tevfik, Refi Cevad hakkında bir hiciv yazmıştır. Şair dizelerinde yazarın ülkeye geri dönmesinin utanmazlık olduğunu ileri sürmüştür:

O arkadaşları sormuştu: Nerdeler? Ulunay,
Bunun cevabını Neyzen verir misin?
"Hay hay!
Hâyâ edenleri gurbette, dönmedi yurda,
Utanmayanları döndü ve hepsi de burda!" (Kolaylı, 2009: 184)

3.4.35. Rıza Tevfik Bölükbaşı

Türk edebiyat ve düşünce tarihinde yer etmiş Rıza Tevfik, siyaset hayatında rol oynamış simalar arasındadır. 1907 sonlarında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş, II. Meşrutiyet Dönemi'nde aktif politika hayatını devam ettirmiştir. İttihat ve Terakki mensuplarının kısa zamanda çeşitli zorbalıklara kalkışmaları ve birtakım faili meçhul cinayetler üzerine bazı arkadaşlarıyla beraber muhalefete geçmiştir. En kuvvetli muhalefet bloğu Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda yer almış; fakat bir süre sonra buradan da ayrılmıştır. Mütareke'den sonra kurulan Tevfik Paşa (1843-1936) kabinesinde Sultan Vahdettin'in (1861-1926) ısrarı üzerine Maarif Nâzırı olmuştur. İkinci ve Beşinci Damat Ferit Paşa kabinelerinde iki defa Şûrâ-yı Devlet reisliği yapmıştır. Ocak 1919'da yeniden açılan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kurucuları arasında bulunmuştur. 19 Ağustos 1920'de Bağdatlı Ferik Hâdi Paşa (1861-1932) ve Reşad Hâlis Bey'le (1885-1944) birlikte Sevr Antlaşması'nı imzalayan heyette yer almıştır. Kurtuluş

Savaşı sırasında kurulan Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından "Hıyanet-i Vataniye" suçlamasıyla gıyabında idama mahkûm edilmiştir. Bazı şahsi görüş ayrılıkları ve sulhçu tavrı dolayısıyla Anadolu'daki Millî Mücadele hareketini benimsemeyen Rıza Tevfik, İstanbul'un İşgal kuvvetlerinden kurtulup Refet Paşa'nın şehre girmesi ve yakın arkadaşı Ali Kemal'in de linç edilmesi üzerine 8 Kasım 1922'de ülkeden ayrılmıştır. Kasım 1922'den itibaren 21 yıl sürecek sürgün hayatı başlamıştır. Bir süre sonra Yüzellilikler listesine dâhil edilmiş, 1938'de Yüzellilikleri affeden kanunun yürürlüğe konmasından 5 yıl sonra, 23 Haziran 1943'te yurda geri dönmüştür. (Uçman, 2004: 13-28)

Rıza Tevfik, Mütareke Dönemi'nde yayımlanan mizah şiirlerinde yer almış, onun iki vasfı üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki Millî Mücadele'ye muhalif tavrı ve sonrasındaki sürgündür. Diğeri her konu hakkında malumat verme isteği ve tutarsızlığıdır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk yıllarda Rıza Tevfik, yurt dışına çıkışıyla mizah dizelerine konu olur. Bu dönemden sonra Rıza Tevfik'e ilgi azalır. Ancak ülkeye döndüğü 1943 yılında hakkında bazı iğnelemelerin çıktığı görülür.

Orhan Seyfi, Rıza Tevfik'in hem bilimsel faaliyetleri hem de muhalifliğiyle ilgili bir hiciv yazmıştır. Orhon, "Fuzûlî Konferansı Münasebetiyle" başlıklı manzumesinde Rıza Tevfik'in Mart 1922'de Darülfünun'da Fuzûlî'ye dair verdiği konferansa değinir. Rıza Tevfik, konuşmasında Fuzûlî'nin Türk değil İranlı olduğunu ifade edince çeşitli tartışmalar çıkmıştır. Edebiyat Medresesi Talebe Derneği'nin yayımladığı bir bildiride "dinî ve millî hisleri rencide edecek tarzda vuku bulan hareketleri ve sözleri"nden dolayı kınanmış ve arkadaşları Cenap Şehabettin, Ali Kemal, Hüseyin Dâniş (1870-1943) ve Barsamyan Efendi ile birlikte Darülfünun'dan istifa ettirilmiştir. (Uçman, 2004: 11) Bu olay muhalif isimlere karşı duyulan öfkenin sonucu gibi görünmektedir. Orhan Seyfi de manzumesinde Rıza Tevfik'i merkeze alırken muhalif simalara çeşitli göndermelerde bulunmuştur. Rıza Tevfik'i safça ve Türklüğe karşı bir tip olarak gösterirken onun geçmişte İttihat ve Terakki mensupları tarafından darp edilmesini hatırlatmıştır. Bununla beraber Cenap Şehabettin'in daha önce demeç verdiği *Revue des Deux Mondes* dergisi, Hüseyin Dâniş'le Rıza Tevfik dostluğu ve hoca anlamındaki Farsça ahond kelimesi muhaliflerin milliyetçiliğe karşı bir tavır içinde olduğunu düşündürmek için kullanılmıştır:

Hey Rıza, yetişmez gerçi laf sana,
Diyenler haklıdır ama saf sana?

Kıyaktı, verdiğin konferans kıyak;

Az kaldı yiyordun yine bir dayak!

Kadrini bilmeyen Türklere darıl,
Hüseyin Dâniş'in boynuna sarıl!
(…)
Senden bahsedip "Revü du Demond"
Desin ki: Feylesof oldu bir "Ahond" (Fiske, 1338: 14)

Rıza Tevfik'in ülke içinde tepki toplamasının sebeplerinden biri de Sevr Antlaşması'nı imzalayan heyette yer almış olmasıdır. Yahya Kemal Beyatlı, bu konu hakkındaki kıtasında Rıza Tevfik'i değersizleştirmesinin yanında onun da bir emir kulu olduğunu düşündürür:

Kimseler kızmasın Rıza Tevfik'e
Sevr'i imzalamağa gitti diye.
Çünkü idâm olunan mahkûmun.
İpini çektirirler çingeneye!... (Yücebaş, 1979: 111)

Rıza Tevfik, Kasım 1922'de ülkeden ayrıldıktan sonra resmî olarak da istenmeyen adamdır. Hakkında bu bağlamda çeşitli mizahi yazı ve manzumeler yayımlanır. *Akbaba* dergisinde şairin sürgün hayatını alaya alan mizahi mektuplar çıkmıştır.[143] Manzum örneklere

[143] 1923'te *Akbaba*'da yayımlanan "Feylesofun Mektubu" adlı yazıda Rıza Tevfik'in ülkeyi terk etmesinin ardından düştüğü hâl alaya alınmıştır. Yazıda yer alan dörtlük, Fazıl Ahmet Aykaç'ın 1916'da *Hande* dergisinde yayımladığı (Çoruk, 2008: 264) dizelerin biraz değiştirilmiş halidir. Rıza Tevfik'in *İleri* gazetesi sahibi Celâl Nuri İleri'ye yolladığı bir mektup mizanseniyle çıkan yazıda şair, deve üzerinde yolculuk yaparken tasvir edilmiştir: "*Muhib-i kadîmim Celâl Nûri Bey, Sana bu mektubumu devenin üstünde yazıyorum. Başta Vahdettin olduğu halde kafilemiz Mekke'ye doğru yola düzüldü. Tali'imiz o kadar garîp cilveler gösteriyor ki âkıbetimizin ne olacağını keşfetmek mümkün değil. Hani, Türkçede (attan inip eşeğe binmek) diye bir tabir vardır, benim için de öyle oldu. İnkılâbın ilk günlerinde at üstünde İstanbul'a hükmederken mevkim değişti. Attan indim, fakat eşeğe binecekken tâli' beni deveye bindirdi. Min-el'garâi'b!..* (…)
Koşmalarımdan okuyup gönlümü eğlendiriyorum. Burada en çok hoşuma giden şu kıtamdır:
Hey Rıza şairlik sazından taşar,
Ne nazır olursun, ne de müsteşar;
Nâm u nişânın ama her zaman yaşar
Dillerde dolaşan efsanelerde!
(...)
Muhibb-i Kadimin: Feylesof Rıza Tevfik" (İmzasız, 1339a: 2). 1924'te "Feylesof Rıza Tevfik Bey'in Hatıratı" başlığıyla *Akbaba*'da yayımlanan bir diğer yazıda Rıza Tevfik'in korkusundan ülkeyi terk etmesi alaya alınmıştır: "*Dün Feylesof Rıza Tevfik Bey'den ciddi bir mektup aldık. Son derece mühim ve câlib-i dikkat olduğu için aynen neşrediyoruz: Akbaba gazetesi müdürü beyefendiye iki gözüm, efendim, Malûm-ı âlinizdir ki, Kuvva-yı Milliye'nin geçen sene İstanbul'a duhûlü esnasında bendeniz, diğer refikâ ile beraber cizdamı çekmiştim. Vâkıâ, benim kimseden hiçbir korkum yok ve gelenlerin içinde de eşim dostum pek çok ise de, kabadayılığın şartı beştir, altıncısı kaçmaktır fehvasınca ben de bu altıncı şarta tabiiyetle firara kadem basmıştım.*" (Hemrâh, 1340: 3). Orhan Seyfi, röportaj biçiminde kaleme aldığı bir mizah yazısında Rıza Tevfik'e Amman'da "maval okurken" rastladığını ve kendisiyle söyleşi yaptığını okurlarına şöyle anlatmıştır: "*-Vatanı özlüyor musunuz?/ -Eh, arasıra… Bizimkilerden orada kimseler de kalmadı ha… Hepsi çil yavrusu gibi dağıldı, burada gurbetteyim amma, garip değilim. Ziyaretime gelen eş dost eksik olmuyor./ -Kimler geliyor?/ -Seni köftehor seni, kurnazlıkla ağzımı arıyorsun ha!/ -Hayır ziyaretinize gelenlerden bahsettiniz de onun için sordum./ -Kimler gelmez, meselâ, Bakon'un şakirdi olduğumu bilen İngiliz dostlarım sık sık ziyaretime gelirler. Hoşbeş ederiz. Akılları ermediği bir mesele olursa benden sorup öğrenirler. Fransızlarla (Sevr) gününden beri canciğerim.* (…) *-Yeni şiirleriniz*

bakıldığındaysa Rıza Tevfik'i hicveden bir şiirin *Akşam* gazetesi ve *Akbaba* arasındaki bir kavga çerçevesinde yayımlandığı görülmektedir. Orhan Seyfi'nin 1924'te yayımladığı "Akşam'a Dehâletnâme" adlı bu manzumede yurtdışında bulunan Rıza Tevfik'in ülkeye dönme çabaları iğnelenmektedir. Rıza Tevfik amiyane tabirle ülkeye "kapak atma" çabasında bir tip olarak yansıtılıp itibarsızlaştırılır:

Minnetle eğilip Akşam-palasa
Yüzümü gözümü sürmeye geldim!
Falih'i ziyaret mümkün olmazsa,
Necmettin Sadık'ı görmeye geldim!
(…)
"Aydede" kurnazca erdi hedefe,
Benimse ismimi koydular defe..
Makbule geçmezse eğer felsefe;
Koşmalar, destanlar vermeğe geldim! (Fiske, 1340: 1)

Bu hicivde Refik Halit Karay'ın (Aydede) ve *Akşam* gazetesi sahipleri Falih Rıfkı Atay ile Necmettin Sadak'ın isimlerine de yer verilmiştir. Bunun sebebi de Yüzellilikler arasında yer alan diğer bir isim Refik Halit'in o günlerde *Akşam* gazetesinde anılarını tefrika etmeye başlayacak olmasıdır.

Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında Rıza Tevfik ismine Zahir Sıtkı Güvemli'nin *Şaka* dergisinde yayımladığı 18 Ekim 1940 tarihli bir hicivde rastlıyoruz. Bentte eski defterler hatırlatılırken o dönemde Lübnan'da yaşamakta olan Rıza Tevfik'in geçmişi olumsuz nitelemelerle birlikte hatırlatılır:

Lübnanda Rıza Tevfiğin en son sözü "Of"muş!
İmzasının üstündeki unvan "filozof"muş…
Meydanda "Serab" umduğumuzdan daha kofmuş
Sevr'in adı hâlâ tutuşan dillere destan,
Unvanla büyük bir filozof olmuyor insan… (Deli Derviş, 1940: 6)

Rıza Tevfik uzun sürgünlüğünün ardından 1943'te ülkeye döner. 25 Mart 1943'te şairin geri gelişiyle ilgili bir hiciv yayımlanır. Bu manzumenin üzerinde şu mizahi bilgi yer almaktadır: "*Dün gece saat yirmi dörtte, yazı odamızdaki radyoyu karıştırırken filozof Rıza Tevfik'in Akbaba'ya hitap eden şu konuşmasını aldık*" (İmzasız, 1943a: 5). Dizelerde sürgün

---

var mı?/ -Var! dedi. Uzun sakalını bir müddet sıvazladıktan sonra yeni yazdığı bir koşmanın şu son kıt'asını okudu:
Hey Rıza, şu ıssız çöller senindir.
Dereler, tepeler, beller senindir.
Üstünden kuş uçmaz eller senindir.
Feragat mülkünün sultanısın sen." (Fiske, 1935: 4).

hayatından dönecek şair; pejmürde, fakir, şuursuz bir dilenci gibi gösterilerek değersizleştirilir:

Şehname yazarım: Firdevsî gibi,
Mavallar okurum: Kuveysî gibi,
Geliyorum ben iç güveysi gibi,
Siz düşünün artık kasap, bakkalı!
(…)
Yirmi yıl ne yurdum belli, ne yerim,
Dolaştım çöllerde: sürt Allah kerim!
Ağardı saçlarım, karardı derim:
Kahpe talih bana yanyan bakalı!

Hey Rıza, cıvansın seksen yaşında,
Evin yok, barkın yok, yok maaşın da
Dikkat et, kalırsın Köprü başında
Bektaşi fakiri gibi hırkalı!
Filozof: Rıza Tevfik (İmzasız, 1943a: 5)

3.4.36. Tahir Nadi (Ozanözgü)

Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin tanınmış eğitimcilerinden Divrikli Tahir Nadi, şiir ve hicivle yakından ilgilenmiş bir simadır. Çeşitli alanlarda ders veren Tahir Nadi'nin daha çok Farsça bilgisiyle öne çıktığı söylenebilir. Cumhuriyet sonrasının sözlü kültürel hayatında yer etmiş, edebiyat meclisleri ve Beyazıt çevresindeki sanatçı kahvelerinde bulunmuştur. Şair hakkında pek çok dizesi bulunan Abdülbâki Fevzi onun devam ettiği muhitleri mizah diliyle şöyle sıralamıştır: "*Bulmak istersen eğer Divrikli Tahir Nadi'yi/ Hâne-i humâra, ya Çayhane-i İkbâl'e bak*" (Uluboy, 1340ç: 3). Mahmut Kemâl İnal'ın ifadelerine göre Arapça, Farsça ve Türkçeye vakıf olmasının yanında edebiyatta iktidar sahibidir. Layık olanları hicvetmedeki mahareti de hicvine uğrayanların malumudur. Şairin 1200 sayfalık divanıysa yangında kül olmuştur. (İnal, 2013: 2326-2327) Yalnızca bu alıntıdaki bilgiler bile Türk edebiyatında sıkça rastlanan bir tablonun tasviri gibidir. Tahir Nadi, Cumhuriyet sonrasında kahvelerde, konaklarda yaşamış, klasik edebiyat ve sanat anlayışının parçası olmuş kişiliklerdendir. Divan hicvinin temsilcisi olmasının yanında bunların dönemin mizah dergilerinde nadiren yayımlandığı söylenebilir. İsmi dönemin anılarında ve mizah dergilerindeki hafta haberleri ve nüktelerde sıkça anılmasına rağmen bir iki kitabı dışında basılı eseri mevcut değildir. Gramer çalışmaları ve bir mevlidi yayımlanmıştır. Bunlar şöyledir: *Umdetü'l-Kavâid* (1913), *Fezleke-i Lisân Fârisi* (1922), *Tahir Nadi Mevlidi* (1950).

Tahir Nadi mizah dünyasında, Farsça öğretmenliği de meşhur olduğundan, Beyazıt ve civarına yerleşmiş İranlı bir göçmen şeklinde tasvir edilmiştir. Çemberlitaş ve Beyazıt'taki kahvelerde elinde nargilesiyle tömbeki peşinde koşan, saçı ve sakalını boyayıp gözüne sürme çeken bir orijinal Acem gibidir. Şüphesiz sıralanan mizahi yakıştırmalar şairin karikatürize edilmiş portresidir ve aynı muhitlerde vakit geçirdiği mizahçı dostları tarafından yazılmıştır. Osman Cemal'in bir parodisinde o dönem Ankara'da bulunan Tahir Nadi, genç Cumhuriyet'in hedefleri dâhilinde çiftçiyi bilinçlendirmeye çabalayan millî şair Mehmet Emin'in karşısında kendi isteklerini sıralar. Azerî şivesiyle tömbeki ihtiyacından bahseden Farsça hocasının bu hâli, Yurdakul'un savunduğu değerlerle karşıtlık oluşturmaktadır:

Aldı Emin Bey	*Aldı Tahir Nadi Efendi*
Köylü kardeş, al sabanı eline	*Ey birader! Arpa, buğday az verir,*
Toprağı kaz, arpa, buğday, çavdar ek!	*Bamya, pancar yarpah, saz verir,*
Kuvvet olsun kollarınla, beline	*Narcilesi insana hoş naz verir*
Bamya, şalgam, patlıcan ek, pancar ek!	*Tönbaçuyu on dohuz min gantar ek!*

(Hemrâh, 1339d: 1)

Osman Cemal, Tahir Nadi'yi farklı yerlerde mizah konusu yapmıştır. Şu beyitte Tahir Nadi'nin ağzından onun nargile sevdasını okurlarıyla paylaşmıştır: "*Bir nefes çekmekle gönlüm gamdan azad olmada,/ Mübtelâ-yı derd-i aşk olsam şifadır nargile*" (Kanber, 1339: 3). Osman Cemal'in Tahir Nadi'nin ağzından kaleme aldığı Ramazan manilerinde de İran'dan gelmiş bir eski zaman hocası tasviri yapılmaktadır:

Gel oku sen Fârisi	*Mendilim oyalıdır,*
Nideceksin Paris'i?	*Sakalım boyalıdır,*
Pijama deme şuna	*İsfahan sürmesiyle*
Gecelik entarisi!...	*Gözlerim foyalıdır!* (Kanber, 1340a: 1)

Tahir Nadi hakkında komik ve alaylı ifadelere Abdülbâki Fevzi'nin dizelerinde sıkça rastlanır. Şu örnekte Tahir Nadi, Yakup Kadri'yle mukayese edilip komik duruma düşürülmüştür: "*Beslenir fındıkla haşhaş başlı Yakûbu'l-zaman/ Tahir-i biçare ekl eyler eşek kestanesi*" (Uluboy, 1339y: 1). Orhan Seyfi Orhon, *Akbaba*'da yayımladığı "Tazmin"de Tahir Nadi'nin sinirlendiği bazı konulara değinerek şairle alay etmiştir. Konu Tahir Nadi'nin şiirlerinin bilinmemesi ve gözlerindeki sürmedir:

Bu şair kim diyip kızdırmayın Divrikli Tahir hâ!
Değildir herze-gû, tiğ-i zebân-ı hicvi kâhir, hâ!
Mükehhel gözlerinden tab-ı ateş-nâki zâhir, hâ!
Müsellemdir umûmen kudret-i irfânı bâhir, hâ! (Fiske, 1339b: 3)

3.4.37. Tevfik Fikret

Tevfik Fikret, Cumhuriyet dönemindeki hiciv şiirlerinde ele alınan güncel bir sima değildir. Bununla beraber mizah dergilerinde ve kitaplarda onun şiirlerindeki söyleyiş pastiş üslubu olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla Fikret'in konu açısından değil; üslup bakımından Cumhuriyet sonrasındaki hiciv şiirlerinde daha geniş bir yeri olduğu söylenebilir.

Tevfik Fikret hakkında kaleme alınmış manzumelerden biri Neyzen Tevfik'in "Bad-ı Muhalif" şiiridir. Burada Neyzen, Tevfik Fikret'i alaya almak yerine onun eksik taraflarını tahlil etmeyi tercih eder. Dizelerde Tevfik Fikret, II. Abdülhamit yönetiminden bunalmış, topluma ve dine karşı öfkeli bir şair tipi şeklinde tasvir edilmiştir. Kolaylı, zor şartlar altında bile fikirlerin yayılabileceğini düşünmektedir. Dizelerin devamındaysa Fikret'in rahat şartlarını davası uğruna feda etmemesi eleştirilmiştir:

Bu Fikret'e yanar âlem, fakir ise, kızarım,
Muhiti anlamamıştır, o bî-kese kızarım.
(…)
Dehayı, fikri el altından oynatır ehli,
Budur siyaset-i şahsiyenin asıl temeli

Bu hizmeti yapamazdı, kalın gelirdi ona,
O Aşiyan'ı feda güççedir vatan yoluna.

Onun vekarını öldürdü gayz-ı Emrullah,
Gömüldü kendi de ardında sad hezâr eyvah!

Onun vefatına vallahi ağlayanları ben,
Güler de benzetirim nam u ruhuna rehzen.

Hayat-ı aşka kıyılmaz irade-i har için,
Şikeste olduğu anda Rübâb'ı sustu Tanîn. (Kolaylı, 2009: 76-77)

3.4.38. Us Ailesi ve Vakit

Basın tarihimizin önemli simaları Mehmet Asım Us (1884-1967) ve Hakkı Tarık Us (1889-1956) kardeşler gazeteleri *Vakit*'le bütünleşmiştir. Ailenin bir diğer ferdi Hasan Rasim Us ise (1903-1967) ağabeyleri kadar öne çıkmamış olsa da gazeteci, ressam ve karikatür sanatçısı olarak tanınmıştır. Mehmet Asım ve Hakkı Tarık gazetecilik hayatlarına *Tanîn* ile başlamışlardır. Her iki kardeş de öğretmenlik ve gazetecilik mesleğini bir süre birlikte yürütmüşlerdir. Mehmet Asım, Ahmet Emin Yalman'la beraber 1917'de *Vakit* gazetesini kurmuştur. Ahmet Emin Yalman'ın Malta'ya sürgüne gönderilmesi üzerine gazeteyi kendisi

çıkarmıştır. Her iki kardeş de Millî Mücadele'ye destek vermiş ve bu sebeple *Vakit* kısa süreli kapatma cezaları almıştır. 1923'te Mehmet Asım, Ahmet Emin'le ortaklıktan ayrılıp gazeteyi kardeşi Hakkı Tarık'la beraber yayımlamaya başlamıştır.

Cumhuriyet'in kurucu kadrolarıyla yakın ilişkiler içinde olmuş Mehmet Asım ve Hakkı Tarık kardeşlere Atatürk tarafından Us soyadı verilmiştir. (Bekmezci, 2004: 27) 1934 yılında da Dil Devrimi'ne uyarak *Vakit* gazetesi *Kurun* ismiyle çıkmaya başlamıştır. 1939'da gazetenin ismi tekrar *Vakit* olmuştur. Mehmet Asım, 1927-1950 arasında altı dönem, Hakkı Tarık ise 1923-1936 arasında dört dönem milletvekilliği yapmıştır.

Halil Nihat Boztepe'nin hicivlerinde Us kardeşlere yer verildiği görülmektedir. Her iki kardeşin Dil Devrimi karşısındaki tutumlarını *Ağaç Kasidesi*'nde ayrı ayrı yeren şair, bununla beraber Mehmet Asım'ı da bir manzumesinde korkaklıkla suçlar. İstanbul'daki muhalif gazetecilerin hemen tamamı farklı zamanlarda kurulan İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış olmalarına rağmen Mehmet Asım hükûmete yakın durmuş ve bu süreçten etkilenmemiştir. Boztepe, Hüseyin Cahit hakkındaki bir duyumundan hareketle dönemin İstiklal Mahkemeleri'nden kurtulmuş Mehmet Asım Us'u ürkek ve hükûmeti rahatsız etmekten çekinen bir tip olarak tasvir eder:

Hakkı Tarık Bey'in ağabeysi… Bizim Asım Bey!
Nereden çıktı? Hapisten mi? O yapmaz bir şey!
Gölgesinden bile korkar… Bilirim Asım'ı ben!
Bilmeyen varsa eğer Asım'ı sorsun benden.
Giderek hapse görüşmüştü de Câhit Bey'le,
Resim aldırmaya korkmuştu… Düşün hâli hele! (Boztepe, 1925: 26)

Mehmet Asım'ı korkaklıkla suçlayan Halil Nihat, meclisten intibalarını aktardığı uzun bir manzumesinde Hakkı Tarık Us'u da dış görünüşüne dair bir izlenimle anar: "*Andırır çehresi bir cenge giden gaziyi/ Hakkı Tarık Us giriyor meclise kanbûr gibi* (Boztepe, 1340: 2). Boztepe'nin bu beyti uzun manzumenin devamlılığı içinde yazılmış önemsiz bir iğnelemedir.

İki kardeş hakkındaki hicivlerin yanında *Vakit* gazetesi de mizah dizelerinde yer almıştır. 1923'te Yusuf Ziya *g*azetenin Mehmet Asım Us'un yönetimine geçmesi üzerine eski ortak Ahmet Emin Yalman'ın ağzından süreci anlatır:

Asım'la çözüldü gitti aktim,
Bir kuş gibi elden uçtu "Vakit"im!
Yar olmadı "Vakit"e bunca nakdim;

Bir kuş gibi elden uçtu "Vakit"im! (Ortaç, 1339a: 3)

Zahir Güvemli de 1940'da yayımladığı bir mizahi dizede *Vakit*'in satışlarının düştüğünü ifade ederken gazetenin yazarlarından seyyah müstearlı Hakkı Süha'yı anar: "*Dünyada Vakit nüshası mevcut mu ki olsun/ Rağbette o seyyah-ı zaman Hakkı Süha'sız*" (Dehrî-i Zaman, 1940a).

3.4.39. Velid Ebüzziya

Velid Ebüzziya, Türk basın ve edebiyat tarihinin önemli isimlerinden Ebüzziya Tevfik'in (1849-1913) oğludur. Ortaöğrenimini aralıklarla Galatasaray Lisesi, Saint Benoit Lisesi, Fransız Frerler Okulu gibi eğitim kurumlarında devam ettirmiş ve ardından Duyun-ı Umumiye'de tercümanlık yapmıştır. Bu sırada Hukuk Mektebi'ni bitirerek hukuk doktorası yapma amacıyla Sorbonne Üniversitesi'ne gitmiş burada aynı zamanda Sciences Politiques'e de devam etmiştir. Fransa'da bulunurken Fransız gazetelerinden *Le Temps* ve *Le Figaro*'da stajyer muhabir olarak çalışmıştır. Doktorasını tamamlamadan Sciences Politiques mezunu olarak 1912 Ekim'inde geri dönmüş, babası ve kardeşi Talha ile beraber *Yeni Tasvir-i Efkâr*'ı çıkartmıştır. Babasının ölümü üzerine gazetenin yazı işlerini üzerine almıştır. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nın zor şartlarında gazetesi 17 defa kapatılmış, buna rağmen farklı isimlerle yayın faaliyetine devam etmiştir. Mütareke Dönemi'nde gazetesiyle Millî Mücadele'ye destek vermiş; kardeşi Talha, Bekirağa Bölüğü'ne gönderilmiş, kendisi Malta'ya sürgün edilmiştir. Sürgünden dönünce gazetesini *Tevhid-i Efkâr* adıyla tekrar çıkartıp faaliyetlerine devam etmiştir. Matbaasında kurduğu "Mim mim grubu" adlı yer altı teşkilatıyla Anadolu'ya silah ve mühimmat tedarik etmiş ve gösterdiği yararlılıkla İstiklal Madalyası sahibi olmaya hak kazanmıştır. Mudanya Mütarekesi'ne katılan tek gazeteci olan Velid Ebüzziya, Lozan Barış Konferansı'nı da takip etmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşu sırasında hilafetin kaldırılmasına karşı çıktığı ve Ağa Han'ın bu konu hakkındaki mektubunu gazetesinde yayımladığı için vatana ihanet suçuyla tutuklanmış, yargılanma sonucunda beraat etmiştir. 1925'te Şeyh Sait İsyanı sebebiyle çıkan Takrîr-i Sükûn Kanunu'yla gazetesi kapatılmış; kendisi de Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Serbest kaldıktan sonra meslekten uzak durmuştur. 1926'daysa Atatürk'e suikast teşebbüsü ortaya çıkarılınca tekrar tutuklanmış; ancak ilk sorgudan sonra serbest bırakılmıştır. 11 Haziran 1934'te *Zaman* gazetesini çıkarmış; fakat istediği okuyucu kitlesini bulamamış, gazetesi de iki defa kapatılmıştır. 1940'da yeğeni Ziyad Ebüzziya'nın (1911-1994) yeniden çıkardığı *Tasvîr-i*

*Efkâr'*da yazmaya başlasa da Tek Parti baskısı sebebiyle bu görevden ayrılmıştır. 1945 yılında vefat etmiştir. (Ebüzziya, 1994: 371-373)

Velid Ebüzziya özellikle 1920'li yılların ilk yarısına kadar hiciv edebiyatında ismi sık anılan bir şahsiyettir. Matbuat dünyasından çekildiği 1925 sonrasındaysa doğal olarak hicve az konu olmuştur. Hicivlerde Müslüman ve muhafazakâr kimliğiyle yer almış ve "Molla Ziya", "Derviş Ziya", "Hafız" lakaplarıyla iğnelenmiştir. Bununla beraber, kalem kavgalarındaki korkusuz tutumu, Takrîr-i Sükûn ve hapis süreci, gündelik hayatta yaptıklarının inançla çelişen tarafları da Ebüzziya'nın hicvedildiği diğer konular olmuştur. Henüz yeni kurulan Cumhuriyet'te pek çok meseleye dair korkusuz eleştirilerini sıralayan Ebüzziya'ya Yusuf Ziya bir beytiyle sükûnet tavsiye eder: "*Hem iğne değil, paslı çuvaldız sokuyorsun!/ Hafız… yine dünyalara meydan okuyorsun!..*" (Çimdik, 1339c: 1). Tek parti uygulamalarını eleştirmiş isimlerden Halil Nihat Boztepe, yurtdışında bulunan Velid Ebüzziya'ya yazdığı uzun mektubunda ülkedeki hâlden bahseder. Söz matbuat dünyasına gelince de Ebüzziya'nın pek ehil olduğu bu camianın onu beklediğini anlatır: "*Kalem ehlinin hep sövüşmek işi/ Bu meydan senindir gel ey er kişi*" (Boztepe, 1925: 31).

Matbuat dünyasındaki korkusuz eleştirileri ve duruşundan taviz vermeyen tutumunun yanında ifade edildiği gibi Velid Ebüzziya, imanı ve davranışı arasında çelişkiler olduğu gerekçesiyle de hicvedilmiştir. Hayatına bakıldığında Ebüzziya'nın Batılı eğitim kurumlarında, Avrupa'nın en iyi üniversitelerinde okuyup yurtdışında bulunduğu görülmektedir. Velid Ebüzziya, Müslüman kimliğiyle beraber Batı'nın ona kazandırdığı bir açık fikirlilikle yaşamıştır. Örneğin Halil Nihat, Velid Ebüzziya'nın yurtdışı seyahatine değindiği bir beyitte ona imanı ve davranışı açısından takılır: "*Sâhib-i Tevhid'i gör gitmiş diyâr-ı küfre dek/ Bin günah etmiş de hâlâ ehl-i iman bî-haber*" (Boztepe, 1925: 38). Halil Nihat, Ebüzziya'nın Avrupa seyahatlerinde başındaki fesi çıkarıp çıkarmadığını da sorgulayarak yazarın Türkiye'de ve yurtdışında farklı davranışlar sergilediğini iddia etmiştir:

Gavur ellerinde görüp herkesi
Çıkardın mı sen de başından fesi?
Eğer böyle yaptınsa hâfız yazık!
Benim itikâdımca oldun kaçık! (Boztepe, 1925: 30)

Çoğu Osmanlı aydını yurtdışında fes yerine şapka takarken Ebüzziya'ya böylesi eleştirilerin gelmesinin sebebi, onun Müslüman kimliğinin belirgin olmasıdır. Bu husus hiciv açısından üzerinde durulabilecek çelişkili durumların doğması anlamına gelmektedir. Örneğin

Faruk Nafiz, Velid Ebüzziya'nın Avrupa'dan gelmiş misafirleriyle beraber eğlenmesine takıldığı bir hicvinde, ortada çelişkili bir hâl olduğunu ileri sürer. Şair, yergi amacıyla, dans ve eğlencenin Ebüzziya'nın "muhafazakâr" kimliğine yakışmadığını ifade eder:

Üftade-i şah-ı Nakşibendi
Tûtî-i zaman Velid Efendi
Gördükte şu raks-ı bî-menendi
Layık dese takatim tükendi
Gelmiş diye ecnebi misafir
Olmak mı gerek hemîşe kâfir (Kalender, 1341ı: 1)

Velid Ebüzziya, Cumhuriyet sonrasında rejime karşı hep muhalif bir duruş sergilemiş ve kendince yanlış gördüğü uygulamaları eleştirmekten geri durmamıştır. Faruk Nafiz Çamlıbel, Ebüzziya hakkındaki başka bir hicvinde Velid'in siyasi konumunun belirsiz olduğunu ileri sürmüştür:

Gâh der malum-ı ehl-i kıbledir mahiyetim
Gâh der pervane-i kandil-i Cumhuriyetim
Şerh-i efkâr-ı Velid etmek değildir niyetim
Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebindendir Velid (Kalender, 1340: 3)

Şeyh Sait İsyanı sonrasında diğer muhalif gazete yazarları gibi Şark İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanan Ebüzziya, beraat etmesinin ardından uzun bir süre gazeteciliğe geri dönmemiştir. Tüm mahkûmların serbest kaldığı günlerde *Akbaba*'da çıkan manzumede yargılamaların sebepleri açıklanıp haklılığı savunulurken Velid Ebüzziya'nın tüm yaşananlardan sonra imana geleceği söylenir:

Haklı bir surette şâyân-ı itâb oldun Velid
Layık-ı tenkid-i fikr-i inkılâb oldun Velid
Bir zamanlar nekre-gû-ı hazır cevap oldun Velid
Zannım ancak şimdi sen ehl-i kitap oldun Velid (Kalender, 1341g: 2)

3.4.40. Yahya Kemal Beyatlı

Yahya Kemal Beyatlı, Cumhuriyet dönemi Türk hiciv ve mizahında sık ele alınmış isimler arasındadır. Beyatlı'nın hiciv şiirlerine konu edilmesinin sebebi hem tanınmış bir şair olması hem de nüktedan şahsiyeti gibi gözükmektedir. Yusuf Ziya Ortaç şairle arasında geçen bazı tartışmaların da etkisiyle Yahya Kemal Beyatlı'nın kuvvetli bir egoya sahip olduğu fikrindedir: "*İsterse dünyanın en sevimli insanı olurdu. Ama bunu istemesi için sizden istemeyeceği şey yoktu. En azı kendisine tapmanızdı! Eğer onun bu yaman bencilliğini sezer ve biraz izzeti nefis tepkisi gösterirseniz dost olmanıza imkân kalmazdı artık.*" (Ortaç, 1963: 138). Beyatlı kendini beğenmesinin yanında şakayı sever. Bu bağlamda Yahya Kemal

hakkında yapılan tespitlerde şairin mizah ve hicve yatkın, nüktedan, hoşsohbet ve hazırcevap bir şahsiyeti olduğu dile getirilmiştir. Şair nükteyi yakaladığı anda hatır gönül dinlememektedir. (Gür, 1997: 324; Ayvazoğlu, 2008: 207, 363) Şöhret, kendini beğenmek ve çevresine şaka yapmak, hicve maruz kalmayı da kolaylaştırmaktadır. Şairin hicvedildiği temel nokta "edebî kısırlık"tır. Yahya Kemal, nicelik açısından çok üretken bir şair olmamış ve hayattayken şiirlerini kitap hâline getirmemiştir. Beşir Ayvazoğlu'nun aktardığına göre Fazıl Ahmet Aykaç, *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir yazısında şair hakkında "*Yahya Kemal'in biraz tıknefes bir ilhamı var. Bir ilham ki iki dakikadan fazla esmeyen nesim gibi.*" tespitini yapmaktadır. (akt. Ayvazoğlu, 2008: 498) Bu konu hakkındaki manzum hicivlerin ilki Orhan Seyfi Orhon'un *Ayîne* dergisinde ve *Fiskeler* adlı kitabında yer verdiği bir pastiş örneğidir. Ahmet Hâşim'in "Piyale" şiirinin üslubuyla kaleme alınmış hicivde Yahya Kemal'e "ebelik" öğrenmesi gerektiği söylenerek şairin edebî açıdan kısır olduğu ifade edilmektedir:

Herkes gülüyor sendeki hale!
Gittikçe dağılmakta şuurun,
Düşmektesin evhâm u hayale!

Tevlidi ne müşkül sana şiirin;
Sorsan bana derdim ki: Muhakkak
Öğrenmelisin 'fenn-i kıbâle'[144]*!*

(Orhon, 1338: 2; Fiske, 1338: 13)

Neyzen Tevfik de bir kıtasında Yahya Kemal'i edebî kısırlık açısından hicvetmiştir. Beşiktaş sahilinde bulunan Barbaros Hayrettin Paşa heykelinin kaidesinde şairin "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirinden bir parça yer almaktadır. Bu heykelden ilham alan Kolaylı, ağır bir kıta ile Yahya Kemal'in edebî kısırlığına göndermede bulunmaktadır:

Edebî bilgini Hayrettin Kaptan,
Beş asır önceden biliyor gibi.
Ikına ıkına yazdığın şiire
Barbaros k...nı siliyor gibi! (Kolaylı, 2009: 185)

Yusuf Ziya Ortaç'ın aktardığına göre İbrahim Alaettin Gövsa, haksız bir saldırıya uğradığı gerekçesiyle Yahya Kemal hakkında bir hiciv kıtası söylemiştir. Burada şairin hem eski edebiyatın kaynaklarından beslenmesi hem üretken olmayışı "Nedim artığı satır" ve "katır" ifadeleriyle hicvedilmektedir:

Şairim der de tufeylî yaşatır gövdesini
Dayanıp köhne Nedim artığı üç, beş satıra!
Senelerden beridir aynı sakız, aynı geviş,
Seneler var ki doğursun diye baktık katıra! (Ortaç, 1963: 141)

[144] Fenn-i kıbâle: Ebelik bilgisi.

Yusuf Ziya Ortaç da Yahya Kemal'i farklı dizelerinde hicvetmiş şairlerdendir. Ortaç, edebiyatçıları toplu olarak mizah diliyle tasvir ettiği manzumelerinde Yahya Kemal'i hem değersiz bir şair gibi göstermiş hem de edebî kısırlık açısından hicvetmiştir. Bunlardan birinde şairin boşu boşuna övgü beklediğini şöyle anlatmaktadır: "*Dergâh'ın eski şeyhi hâlâ mürid arıyor:/ Yahya Kemal her zaman öpülür eli sanır!*" (Çimdik, 1937c: 12). Bir diğer beytinde de edebî kısırlık meselesini vurgulamak için Yahya Kemal'e şairi bilinmeyen tüm şiirleri vermeyi teklif eder: "*Diyorlar: Bir şiirsiz şairdir Yahya Kemal,/ 'Lâedrî'ninkileri ona versek olmaz mı?*" (Çimdik, 1937d: 3). Ortaç, Yahya Kemal'in Türk şiiri içinde Abdülhak Hâmit Tarhan'la karşılaştırılmasını da doğru bulmaz. Ona göre Tarhan, çok velut bir edebiyatçıdır; fakat Beyatlı'nın eserleri bir kitap hacmine bile ulaşamamaktadır:

İki dâhi yetişti edebiyatımızda
Birisi Yahya Kemal, birisi Abdülhak'tır!

Hâmid'in eserleri tamam otuz sekiz cild,
Yahya Kemal'inkiler otuz sekiz yapraktır! (Çimdik, 1937b: 4)

Faruk Nafiz Çamlıbel'in Yahya Kemal'i aynı sebeple iğneleyen bir beytindeyse şair susuz bir şadırvana benzetilmektedir: "*Üstad Yahya Kemal'i tanıyanlar yakından,/ Yılda bir tas su veren bir şadırvan, diyorlar.*" (Çamlıbel, 1938: 108). Sıralanan örneklerin yanında Hüseyin Sîret (1872-1959) de *Kargalar* adlı hicvinde Yahya Kemal'i aynı nedenle hicvetmiştir.

Yahya Kemal'i edebî kısırlık dışındaki konularda hicveden örnekler mevcuttur. Örneğin Fazıl Ahmet Aykaç, "Y. K. Bey'e" başlıklı manzumesindeki bir beyitte Yahya Kemal'in din anlayışına yer verir. Şairin musiki sevgisine değinen Aykaç, Yahya Kemal'de din fikrinin kültürel planda kaldığını ifade eder: "*Yok Mekke Medine'yle alâkan fîlân ammâ/ Fasl içre muhakkak ki hicâz âşıkısın sen*" (Aykaç, 1934: 164). Nâzım Hikmet de sanat anlayışı bakımından Yahya Kemal'i hicveden bir şiir yazmıştır. "Ayağa Kalkın Efendiler" adlı bu şiirde mizah yerine öfke ve tepki hâkimdir. Şiirde şahıs planında Yahya Kemal ele alınmakla beraber geleneksel sanat anlayışı yerilmektedir. Şair, dizelerinde Yahya Kemal'in ismini vermemekte; yaptığı tasvirler ve Beyatlı'dan alıntıladığı bir dize aracılığıyla hedefinde kimin olduğunu açık etmektedir. Nâzım, ilk dizelerinde haykırarak eski şair tipini karşısına alır: "*Behey! Kaburgalarında ateş bir yürek yerine/ İdare lambası yanan adam!/ Behey armut satar gibi/ San'atı okkayla satan san'atkâr!*" (Ran, 2012: 157). Nâzım Hikmet toplumcu bir sanat anlayışından uzaktaki camiayı "şiir satılan edebiyat dükkânları" gibi görmektedir. Kendi

sanat anlayışı da er geç "dükkân"ın içine saklanmış şairi yakacaktır: "*Soksan da kafanı dükkânına,/ dükkânını yedi kat yerin dibine soksan;/ yine ateşimiz seni/ yağlı saçlarından tutuşturarak/ bir türbe mumu gibi damla damla eritecek!*" (Ran, 2012: 157). Heyecansız, edebiyat tüccarı, yağlı saçlı gibi sıfatlarla hicvedilen bu şairin Yahya Kemal olduğu şiirdeki bir alıntıyla belirgin hâle gelir: "*Bıyıkları pomadalı ahenginiz/ süzüyor gözlerini hâlâ/ 'koyda çıplak yıkanan Leylâ'ya' karşı!*" (Ran, 2012: 157). Nâzım Hikmet, şiirinin son dizelerinde karşı çıktığı sanat anlayışının boş sözlerden ibaret olduğunu eski bir kalıpla yerer: "*Yeter artık Yenicami tıraşı,/ yeter!*" (Ran, 2012: 157). Nurullah Çetin, bu şiiri de ele alan bir çalışmasında Nâzım Hikmet'in şiirinde Yahya Kemal hakkında karşıtlığa dayalı olumsuzlayıcı göndermelerde bulunduğunu ifade etmektedir. Araştırmacı bunun sebebini hem Yahya Kemal'le Nâzım Hikmet'in annesi arasındaki aşkın hazmedilemeyişine, hem de ideolojik karşıtlığa bağlamaktadır. (Çetin, 2004: 59) Türkan Yeşilyurt da Yahya Kemal ve şairin annesi Celile Hanım arasındaki aşkın şair üzerindeki etkilerinin ayrı bir araştırma konusu olacağını ifade ederek bu hicvin sebebini iki şair arasındaki farklı sanat anlayışı olarak göstermiştir. (Yeşilyurt, 2006: 67)

3.4.41. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri, II. Meşrutiyet Dönemi'nde edebiyat hayatına adım atmıştır. Sonrasında *İkdam* ve *Yeni Mecmua*'da yazıları çıkmış ve Kurtuluş Savaşı'na destek veren isimler arasında yer almıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte hükûmetin yanında olmuş ve kalemiyle inkılaplara destek vermiştir. Dört dönem milletvekilliği görevinin yanında farklı ülkelerde büyükelçilik yapmıştır.

Karaosmanoğlu, edebiyat camiasının merkezinde yer alıp ilgi çeken bir sima olmuştur. Niyazi Akı da Yakup Kadri'nin 1914'ten beri muhtelif fırsatlarla röportajlarda, mülâkatlarda, eleştiri yazılarında kendisinden söz edilen, hatta zaman zaman eserleri etrafında polemik derecesinde neşriyat yapılan bir yazar olduğunu ifade etmektedir. (Akı, 2001: 199) Yakup Kadri, çağdaşları Falih Rıfkı ve Ruşen Eşref gibi yönetime yakın isimler arasındadır.

Yakup Kadri, hiciv şiirlerinde yazarlığı, milletvekilliği, devlet olanaklarından faydalanması ve tartışmalarıyla yer almıştır. Bunlara kronolojik olarak bakıldığında ilkin Halil Nihat'ın ironik üsluba yer verdiği kişisel bir hicve rastlanır. Boztepe bu hicvi, yayına hazırladığı *Nedim Divanı* hakkında Yakup Kadri tarafından kaleme alınmış bir tenkidi beğenmediği için yazmıştır. Dizelerde Yakup Kadri mübalağalarla övülerek iğnelenmektedir.

Şair hicvinin son kısmında Yakup Kadri'nin çağdaşı ve dostu Falih Rıfkı'ya da yer vererek her iki kalemin cahil olduğunu iddia etmektedir:

Serâpâ akl u izansın edib-i nükte-perversin
Muharrirsin münekkitsin bütün şübbana rehbersin
Bulunmaz bir menendin rûz u şeb dillerde deftersin
Südûr etmez hata senden fakat naz ile söylersin
(…)
Beyan-ı hiddet-efşânında vardır öyle bir üslûp
Ki eyler düşmanın der-ceng evvel hâsr u mağlup
Nazîrin var ise dünyada Falih Rıfkı'dır Yakup
Değilsin cahil ondan zerre mikdarı berabersin (Boztepe, 1924: 73)

Abdülbâki Fevzi'nin 24 Mayıs 1923 tarihli *Zümrüd-i Anka*'da yayımladığı bir manzumede Yakup Kadri'nin yaklaşan milletvekilliği seçimleri öncesindeki endişeli hâli alaya alınmıştır. Karaosmanoğlu'nun konuşturulduğu dizelerde polemikçi yazar H. Cahit'le tartışmaya başlayan Yakup Kadri, kendi mebusluğunun kalem kavgaları sebebiyle tehlikeye gireceğinden korkmaktadır. Şair, dizelerini Leylâ Hanım'ın "Zalim beni söyletme derunumda neler var" nakaratlı şarkısının sözcükleriyle tamamlamıştır:

Mebûs olurum der de kurardım nice hülyâ
İspanya'da etmekteydim bin şato inşâ
Hep yandı bugün verdiğin ateşle serâpâ
Cahit! Beni söyletme derûnumda neler var (Uluboy, 1339ı: 2)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Yahya Kemal'in arasındaki tartışma ve dargınlıklar da mizah basınına konu olmuştur. Hem Yakup Kadri'nin hem de Yahya Kemal'in anılarında ikilinin arasının zaman zaman açık olduğu ifade edilmiştir. (Beyatlı, 2010: 41-44; Karaosmanoğlu, 2009: 131-132) Yusuf Ziya Ortaç bir pastişinde Necip Fazıl'ın "Kitabe" şiirindeki üslubu kullanarak iki eski dostun milletvekili seçimlerinden sonra darıldığını iddia etmiştir. Şiirin sonunda Yakup Kadri'nin diğer yakın dostu Ahmet Hâşim'in bu kavgadan hoşnut olduğu söylenip Yahya Kemal ve Hâşim arasındaki husumete gönderme yapılmıştır:

Yakup ile Yahya el oldu yahu,
O eski ahbaplık yel oldu yahu!
Mardin mebusuyla Urfa şeyhinin
Arası geçilmez sel oldu yahu!
(…)
Haşim sevincinden yoldu saçını
Kafası cascavlak kel oldu yahu! (Çimdik, 1339b: 2)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu hakkındaki sert hicivlerden birini Neyzen Tevfik yazmıştır. Bu hicvin yazılmasının sebebi Yakup Kadri'nin 19 Nisan 1923'te *İkdam* gazetesinde kaleme aldığı Ramazan'la ilgili bir fıkradır. Karaosmanoğlu fıkrasında Ramazan boyunca çalınan davulun çağdışı bir âdet olduğunu belirtip duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir: "*Her sene Ramazan ayı gelince irademin, yatmamın, kalkmamın, yememin, içmemin hep sokaktan işiteceğim gürültüye tabi olması beni biraz rahatsız etmiyor desem yalan söylemiş olurum*" (Karaosmanoğlu, 1923: 2). Neyzen Tevfik, bu makale üzerine hicivlerinden birinde Yakup Kadri'ye yer vermiştir. Heccav şair, dizelerinde sadece bu konu çevresinde dönmüştür. Yakup Kadri'yi sefil, din düşmanı, alçak, teres gibi sıfatlarla anıp onun Hz. Ali'ye suikast düzenleyen Haricîlerden İbn-i Mülcem'in (ö. 661) soyundan geldiğini iddia etmiştir:

Makale yazdı ...a bir ... küfre daldıkça
Hudud-ı Din'e saldırdı, şeriatten bunaldıkça
Cehâlet artar eksilmez denîler böyle kaldıkça
Sahur vakti davul gümbürtüsünden bekçi çaldıkça
Olurmuş muzdarip bazı esâfil Yâ Resûlallah!..
(…)
Niçün etmez bu ...çan sesinden iştikâ bilmem?
Bu cami avlusunda Türk'e salyangoz satan âdem,
Teres Bâbıâlî'de fıtraten bir zâde-i Mülcem, (Kolaylı, 2009: 40-41)

Cumhuriyet sonrasında, Yakup Kadri hakkındaki en şiddetli hicvi Nâzım Hikmet yazmıştır. Bu şiir, Nâzım Hikmet'in Haziran 1929'da *Resimli Ay* dergisinde başlattığı "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasıyla ilgilidir. Fakat ilk önce Yakup Kadri 30 Mayıs 1929 tarihli *Milliyet* gazetesinde dönemin genç edebiyatçıları hakkında bir eleştiri yayımlamıştır. Yazar yeni nesilden fazla bir beklenti içinde olmadığını söyleyerek fikrini alçaltıcı bir sebeple açıklamıştır: "*En büyüğü harbi umumide daha yirmisini bulamamış bu gençler ekmek yerine saman karışık hamurla beslendiler ve irfan yerine Bâbıâli'nin gündelik matbuatının ısmarlama harp edebiyatından başka bir şey okumadılar*" (akt. Memet Fuat, 2000: 92). Bu sözlerin de etkisiyle dönemin genç edebiyatçıları başta Yakup Kadri olmak üzere eski nesle cephe alır. "Putları Yıkıyoruz!" başlıklı yazılar, genç neslin tepkisindeki önemli bir noktadır. Yakup Kadri, Nâzım Hikmet'in "Putları Yıkıyoruz!"daki eleştirilerine karşı verdiği cevapta da şairi küçümsemiştir: "*Bir halayık ismi ve bir halayık şivesiyle, bir orta oyunu soytarılığı yaparak, halkı güldürmeye çalışıyor.*" (akt. Yeşilyurt, 2006a: 80).

Nâzım Hikmet, Karaosmanoğlu'nun tüm bu yazılarından sonra, bir eleştiri yazısı yerine "Cevap I" isimli hicvini yayımlar. Yakup Kadri'nin şahsi, siyasi ve edebî açıdan hicvedildiği şiir, bir çehre tasviriyle başlar: "*Behey!*/ *Kara boynuz gibi kaşlı/ Mukaddes Apis başlı/ adam;*" (Ran, 2012: 115). Şair, fiziksel özelliklerini hicvettiği yazarın sanatına da değinir. Buradaki niyet toplumcu yaklaşımın "öteki"lerden farkını karşıtlık yoluyla belirgin hâle getirmektir: "*Sen şiirin asil kamusuyla konuşuyorsun,/ ben asaletten anlamam./ Şapka çıkarmam konuştuğun dile,/ düşmanıyım asaletin kelimelerde bile.*" (Ran, 2012: 115). Nâzım bu kısımdan sonra Yakup Kadri'nin kendisinden nefret ettiğini iddia eder: "*Bilirim/ beni uykumda boğmak için/ bekliyorsun geceyi…/ Ben ki bileklerimde tel kelepçeyi/ bir altın bilezik gibi taşımışım,/ ben ki ilmikleri sabunlu iplere bakıp/ kıllı kalın ensemi kaşımışım,/ tehdidine pabuç/ bırakır mıyım hiç?*" (Ran, 2012: 115). Şairin iddia ettiği nefretin yanında Yakup Kadri'nin Nâzım Hikmet'i takdir ettiği bir yazı mevcuttur.[145]

Şiirde fiziksel özellikler, edebiyat anlayışı ve nefret unsurları üzerinde durulduktan sonra yazarın elde ettiği çeşitli imkânlarla rahat bir hayata sahip olduğu iddia edilir. Nâzım'a göre Yakup Kadri iktidara yakın durma çabasıyla kalemini devre göre oynatmış ve bunun karşılığını almıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda verem teşhisiyle İsviçre'ye tedaviye gitmesi bunun bir örneğidir:[146]

Ruhunu zenci bir esir gibi çıkardın pazara,
bir orospu odası yaptın kafatasını…
Hâki ceketli ölülerin ceplerinden
çalarak parasını
satın aldın kendine
İsviçre dağlarının havasını. (Ran, 2012: 116)

Şair, Karaosmanoğlu'nun Cumhuriyet sonrasında elde ettiği olanakları hicvederken onun Tek Parti Dönemi milletvekilliğine değinmiştir. Nâzım açısından Yakup Kadri halkı temsil edeceği yerde onu cahil ve ahmak olarak görüp sömüren, çürümüş bir siyasetçidir:

[145]Yakup Kadri 28.4.1929 tarihli *Milliyet* gazetesinde *835 Satır* kitabını art arda sıraladığı hoş sıfatlarla övmüştür: "*835 Satır, Türk şiirindeki, hatta Türk dilindeki inkılâbın ilk satırıdır. Nâzım Hikmet tâ Âşık Paşa'dan beri alıştığımız bütün nazım kaidelerini, vezin sistemlerini alt üst ederek ve Türk kamusunun hudutlarını kırıp geçirerek yeleleri dimdik olmuş şahlanan bir 'demir beygir' üstünde sıcak ve acaip naralar atarak koşuyor.*" (akt. Hulusi-Bezirci, 1977: 298).

[146] Nâzım Hikmet, Yakup Kadri'yi İsviçre hakkında eleştiren tek isim değildir. Yazarın "savaş sırasında 'saman ekmeği' yemiş genç nesil" tanımlaması tepki ile karşılanmıştır. Örneğin Peyami Safa *Hareket* dergisindeki yazısında Karaosmanoğlu'na şöyle yüklenmiştir: "*Büyük harpte yüzbinlerce genç saman ekmeği yiyerek sararıp solarken onlar, Alp dağlarının ceyyit havası ile on dört kilo artmışlarsa, gençliğin bu feragatı karşısında, utançlarından ölünceye kadar iki büklüm durmalı idiler. Yoksa böyle hasta hezeyanına benzer yazılar bizi hasta olduklarına inandırmak, yeni bir Avrupa seyahati daha mı yapmak istiyorlar*:" (akt. Sülker, 1987: 74).

Halka ahmak diyen sensin.
Halkın soyulmuş derisinden
sırtına frak giyen sensin.
Yala bal tutan beş parmağını
beş çürük muz gibi,
homurdanarak dolaş besili bir domuz gibi. (Ran, 2012: 116-117)

Dizelerin sonunda şair, Yakup Kadri'yi tehdit eder ve artık onun karşısında yer aldığını okurlarına duyurur: "*Meydan senin…/ mi dersin?/ Hata edersin,/ bizde o göz var mı baksana!!/ ben içirmek için sana kendi kara kanını/ bir ateş çemberle çevirdim dört yanını,* (…) *Kıvır kuyruk kalemini kalbine sok/ bir akrep gibi intihar et…*" (Ran, 2012: 117).

4. İNANÇ VE KADER

İnanç dünyası ve din hakkında kaleme alınmış hiciv dizelerinde dinin kişisel çıkarlar için istismar edilmesi, yobazlık ve çeşitli dinî kurumlar işlenmiştir. İnançla bağlantılı olarak kadere isyan da çoğu kez hayattan bıkmış, içinde bulunduğu vaziyetten rahatsızlık duyan şairlerin yöneldiği didaktik yönü ağır basan bir konudur.

4.1. Yanlış Dinî Yorumlar ve Olumsuz Şahsiyetler: İmam, Vaiz, Hacı, Softa, Yobaz

İslamiyet'in ibadet ve farzlarını gerçekleştirir görünmesine rağmen, dinin özünden uzak kişiler her dönemde var olmuş ve bunlar çoğu kez tarikat ehli şairlerin dizelerinde yerilmiştir. Neyzen Tevfik, kendi rind-meşrep tabiatına aykırı bulduğu böyle kişileri, isim vermeden genel bir tip olarak sık sık hicvetmiştir. Örneğin *Azâb-ı Mukaddes*'inde yer alan "Vaiz" başlıklı şiirinde tepeden ayağa inançlı görünme çabasında; fakat İslam felsefesinden bihaber din görevlisi tipini hicvetmiştir. Mehmet Âkif'in üslubuna yakın bir söyleyişin mevcut olduğu dizelerde, vaizin dış görünüşü hicve uygun, değersizleştirici detaylarla tasvir edilmiştir:

Ağzında öfke köpürmüş, bir ihtiras ile şiş,
Açılmadan da kokar ya, içinde birkaç diş.

Sakal şakakların altından uçları sivri,
İner ta göğse kadar, bu şiar-ı din eseri.

Baş usturayla kazınmış, keleş, benekli, siyah,
Yazılmış enseye katmerli fi amânillâh! (Kolaylı, 2009: 162)

Neyzen'in hicvettiği şahıs, ahlak kurallarını umursamayan, sapkın bir cinsel münasebeti bile görmezden gelerek guslün öneminden bahsetmeyi tercih eden bir vaizdir. Onun görevi kendisine gelenleri rahatlatıp adeta günahlarından arındırmaktır. Vaazı bittiğindeyse,

kendisini dinleyenlerden suni gözyaşları dökerek çeşitli maddi taleplerde bulunmaktadır. Şair, İslam'daki "günahların gizlenmesi" düsturunun da çarpıtılıp inanç sisteminde kişiye özel ruhsatlar verilmesi amacına hizmet etmek için kullanıldığını iddia etmektedir:

Evet, giden, giden amma zinayı şimdi bırak,
Gusüldü mesele çünkü gulak ver sen bana bak
(...)
Zina için de cehendem, sen ağla, sızla, döğün,
Şeriatın bu hüküm: El hımaru ma'sûmün!

Vaaz bitince duaya şu tavr ile başlar,
Alışkın idmana, suni gözündeki yaşlar:

Cenab-ı Hak ulemayı sevindiren kulunu
Cehendeminden esirger, kapar nefis yolunu (Kolaylı, 2009: 164)

Neyzen, dizelerinde ağır şekilde hicvettiği din görevlilerinin bağlı olduğu kuruluşları da yermekten kaçınmamıştır. Görüldüğü kadarıyla Şeyhülislamlık başka bir deyişle Bâb-ı Meşîhat onun dizelerinde tenkidin merkezine konmuştur. Bâb-ı Meşîhat başta Şeyhülislamlık makamı olmak üzere Osmanlı Devleti'ndeki pek çok ilmî, kazai ve siyasi-idari toplantı ve faaliyetlerin toplandığı merkez konumundadır. (İpşirli, 1991: 363) Neyzen'e göre dinî müesseseleri idare eden bu makam artık işlevini kaybetmiş ve ilme hizmet edeceği yerde cehalet üretmeye başlamıştır. Buradaki kişileri "Zümre-i Tâgût" olarak anan şair, din görevlilerinin kendini beğenmiş ve dinî kuralları şahıslara uyarlayan bir tutum içinde olduğunu ifade etmektedir:

Meşîhât bence gayya-yı cehl, yekpare bir tabut,
Bu nebbâşan-ı eytâma cehennemler olur mebhût,
Eder lanet bu halka sâkinân-ı âlem-i lâhût,
Boğazlar kardaşı kardaş, sebep bu Zümre-i Tâgût,
Fazahat devri rûz-ı mesadet mi yâ Rasûlallah? (Kolaylı, 2009: 21)

Şair, Bâb-ı Meşîhat'ı halkın kanını içen bir canavar gibi tasvir ederek kurumun sosyal bir yara hâline geldiğini düşündürmek ister. Neyzen için bu canavar bertaraf edilmedikçe kazanılacak savaşların bir önemi olmayacaktır:

Hükümet öyle ısırmış ki; milletin canı yok.
Ve hırs ile dişi kitli Meşihatın kanı çok!

Bütün bu milleti giryan eden Meşîhat'tir,
Bu bâb-ı fitne-i fetva cahîm-i zillettir.

Bunun vücudu bulundukça, Türk'ü sayma adam,

Ne doğruluk, ne zafer, ne huzur-ı dil-âram! (Kolaylı, 2009: 176)

1925'te kaleme alınmış "Düşündükçe" başlıklı dizelerinde Neyzen, yöneticilere ve yeni kurulmuş Cumhuriyet'e övgülerini sıralarken eski kurumları anmıştır. Bunların içerisinde o dönemde mevcut olmayan Bâb-ı Meşîhat de vardır. Kolaylı, eski kurumun yozlaşmış düzenini hatırlatmak için buradaki işleyişe uyan bir müminin Cennet'ten koşarak uzaklaştığını ifade etmiştir:

Eşeklikten bahis açtıkça mazi ders-i hikmette,
Arardım nokta-i mefruzâyı enzar-ı ümmette.
Fazâyih irtikâp etmek için Bâb-ı Meşîhât'te,
Eşeklik gayreti coşkundu rüya-yı cehalette,
Koşardık tersine Firdevs-i âlâ'yı düşündükçe! (Kolaylı, 2009: 32)

Neyzen yozlaşmış din adamı profilini "Çehre-i Meşihatın Iskatı" adlı manzumesinde acımasızca yermiştir. Mehmet Âkif'in üslubuyla yazılmış dizelerde iki olumsuz tip kullanılarak din görevlilerinin ve maddi güce sahip Müslümanların kuralları kendi vicdanlarına uyacak şekilde eğip bükebilmeleri eleştirilmiştir:

Hacımda melanetin hiç açılmamışları var,
Hocamda mefsedet eyler yeminle kavl ü karar.

Hacımda âr u hâyâdan eser sakalla sarık,
Hocamda sure-i Lût'a nişan: kulak kabarık!

Kabiltü, hebtü, kabiltü ve hebtü, oldu tamam!
Ne kizb ü zulm ü cinayet, ne girye-i eytam!

Ucuza hem de ne âlâ seyahat-ı Arafat,
Ziyaret et, anadan doğma, ol sabi gibi, yat!

Bakın, şu âlem-i İslam içinde ki zillet,
Meşihatın şu likası, şu levha-yı ibret.

Mezalimi doğuran şu mefâsid-i ahlâk
Senet değil mi elinde erâzilin bir bak! (Kolaylı, 2009: 170-172)

1923'te yazdığı "Yobaz" isimli manzumesinde de Kolaylı, dini anlamak ve anlatmak yerine yüzeysel meselelere odaklanan bir tipi "*Cennet'i fasl-ı taharet iledir ispatı,/ Sanki yutmuş gibidir mebhas-ı kazuratı.*" (Kolaylı, 2009: 178) beytiyle yermiştir. "Softa" başlıklı dizelerindeyse genç öğrencilerin saf bir imanla ve tertemiz duygularla dinî eğitimlerine başladıklarını ama bu sistemin kısa bir zamanda öğrencilerin saf niyetlerini ve imanlarını kararttığını iddia etmiştir:

Solukça bir kara cübbe, ayakta bir yemeni,
Bir iştiyak-ı fazilet yakardı sinesini.

Köyün yanındaki kaynak kadar beyaz berrak,
Bu kalb-i pak-i vatanda yanan ışıklı firak.
(...)
Cehl: Bu lânede perverde-i şeriattır,
Bu lâne ki yeni bir hücre-i meşihattır!

Düşer şu melanet-i abada bu zavallı kuzu
Başında rai-yi müşfik olur yaban domuzu

Emer zemâim-i ahlâkı, ilm-i din diyerek
Bu istihale üç ayda biter, olur bir eşek! (Kolaylı, 2009: 173-174)

Osman Cemal Kaygılı inancın farklı yorumları hakkındaki mizah manzumesinde rindlik ve sofuluk ayrımını vurgulamak için, hocaların dinî eğitim sistemi içinde yer alan birtakım kurallara takılıp kaldıklarını ve Arapça fiil çekimlerinden öteye gidemediklerini ifade etmiştir. Tasvir edilen tiplere bakılacak olursa bâtınî yorumlardaki "can" ve "canan" terimlerinin felsefi anlamını düşünmeyen, seviyesiz din adamları inancın özüne bile gramer kuralları çerçevesinde yaklaşmaktadırlar:

Bir elif, nun ilave eyledik vasatına,
Biraz benzetebildik "nasara"nın sâtına;
Bir getirebilirsek, İnşallah fırsatına:
"Bina", "maksud" neymiş tarif eder, dururuz,
Mefaile babını tasrif eder, dururuz! (Hemrâh, 1340a: 1)

Hüseyin Rifat, gazetelerde gördüğü "domuzun yenmesine fetva çıkartılırsa köylülerimiz et yemeye başlar" şeklindeki bir haber sonucunda dinî yasakların özü hakkında bir hiciv kıtası yazmıştır. Şair, çevrede pek çok insanlık suçu dururken domuz eti yemenin gazetelerde sorun yapılmasını asıl dikkat edilmesi gereken noktadan sapma olarak görmüştür:

Domuzun yenmememsi, yenmesi mi lâzımdı?
Gibi fetva arayan kimseye insan bayılır;
Düşünürsek yenilen haltı şu insanlıkta
Domuzun yenmesi bin kerre sevaptan sayılır! (Işıl, 1939: 21)

Hüseyin Rifat, "kul hakkı"na dikkat çektiği bir kıtasında da inananların her şeyden önce bencillikten sıyrılıp başkasının hakkına riayet etmesi gerektiğini savunur. Şair, insanla hayvan arasındaki yegâne farkın da irade kullanıp doğruyu tercih etme yeteneğinde yattığını belirtip okurlarını önce insan olmaya davet eder:

Kendi hakkından ziyâde başka hakka hürmet et;
Yok rızâ-yı Hakk'ı istihsâle aslâ başka yol;
Etmemiştir din ile hayvanları memur Hudâ,
Olmadan mümin eşeklikten çıkıp da insan ol! (Işıl, 1939: 36)

Necdet Atılgan da *Aydede*'de yayımladığı bir nefesinde Kalenderî bir tavırla sofu ve sûfi arasındaki zıtlıktan hareket edip şekilci bir iman düşüncesini yerer. Şair gerçek Allah dostu olmanın namaz kılmaktan öte bir ibadet olduğu fikrindedir:

Namazsızlar diye dudak bükmekle
Ham sofu zannetme, iman yok bizde!
Bir mihrap önünde bin diz çökmekle
İnan ki yorulduk derman yok bizde! (Atılgan, 1948: 4)

Atılgan benzeri bir kıtasında da sayıları az olan Allah dostu sûfilerin nispeten kalabalık bir zümre teşkil eden yobazlar tarafından sevilmeyeceğini belirtmiştir. Şair burada, zıtlıktan bahsederken Allah dostu ve biz olarak tanımladığı kişilere de doğuştan gelen bir paye vermekten çekinmemiştir:

Cami avlusunda yer yer biriken
Yobazların olduk gözüne diken...
Ey Necdet biz daha beşikte iken
Hak yolunda ikrar verenlerdeniz... (Atılgan, 1948a: 2)

Orhan Seyfi inanç sorununu ele aldığı bir kıtasında softalığın kişinin değil toplumun suçu olduğunu ifade eder. Şair, eğitim sisteminin yetersizliği sebebiyle bilinçsiz davranan insanı, farkında olmadığı bir halle suçlamayı da doğru bulmaz:

Bizleriz softa yapan softayı cahil bırakıp
Suçu yok softaların softalık icabı ise!
Hezeyanlarla krizler geçiren bir adamın,
Suç mudur yaptığı şey, hastalık icabı ise?... (Orhon, 1953b: 10-11)

Orhon, bir sosyal sorun olarak baktığı softalığın devlet tarafından uygulanacak önlem ve şiddetle ortadan kaldırılamayacağını ileri sürer. Şair, bu hususta komünistlerle softaları bir tutar ve "ötekileştirilmiş" grupları değil; Türkiye'de resmi dilin şiddet taraftarı olmasını eleştirir:

Şiddetle azalmaz komünistler içimizden,
Bir softayı kırk yılda getirmez yola şiddet!
Biz şarkta siyaset diye öğrenmişiz ancak:
Şiddet... mütemadî sağa şiddet, sola şiddet! (Orhon, 1953b: 10-11)

4.2. Felek Karşısında İnsan

"Baht, talih, şans, kader" gibi farklı kavramları karşılayan felek gündelik hayatta en fazla şikâyet edilen konuların başında gelmektedir. İnsanlar sorumluluk ve suçluluk duygusundan kurtulup rahatlayabilmek, verdikleri kararların psikolojik yükünden kurtulmak için feleği kullanmışlardır. Bu sebeple feleğin dinî anlamlarının yanında psikolojik ve sosyal işleve sahip olduğu söylenebilir.

Hiciv ve mizah örneklerinde felek konulu dizeler kavramın özüyle de bağlantılı olarak alay ve aşağılamadan çok didaktik özellik göstermektedir. Yaşama, geçmişe, başa gelen istenmeyen hâllere işaret eden şiirlerde bir yandan "kahpe felek" suçlanırken öte yandan okurlara istenmeyen durumlar hakkında öğüt verilmektedir.

Hicivlerde felek kişileştirilip kahpe, vurdumduymaz ve acımasız gösterilmiştir. Neyzen Tevfik, açık sözlülüğü sebebiyle başına gelenlerden dert yandığı bir manzumesinde görmenin, duymanın, konuşmanın ve en genelinde bilmenin suç gibi anlaşılmasını ele almıştır. Çevresindeki şahıs ve olayları eleştirirken argo sözlere gönlünce başvurmaktan çekinmeyen Neyzen'in başına gelenlerden feleği sorumlu tutan tavrında haksız olduğu düşünülebilir:

Gönlümün zaviyesinden dedi bir pîr-i mugan:
Gözünü yum, sağır ol, yut dilini, kes sesini!
Bilenin ağzına önce s…ıyor kahpe felek.
Sonradan sille ile patlatıyor ensesini! (Kolaylı, 2009: 250)

Divan edebiyatının hiciv söyleyişini devam ettiren Abdülbâki Fevzi, aptalların arif kabul edildiği yanlış zamanlarda dünyaya geldiği için yakınarak kendisinin arif olduğunu iddia etmiştir. Şair, talihsizliğinin boyutunu anlatabilmek için artık feleğe küfretmekten yorulduğunu söylemektedir:

Bıktım da nihayet sana küfreylemeden ben
Sen bıkmadın ey kahbe felek zülm û ezâdan
Bir devr-i keç-endişede geldik ki cihana
Tadâd edilir ehl-i hamâkat urefâdan (Uluboy, 1339m: 2)

Feleğe çatmayı bir ana tema hâline getirmiş isim Namdar Rahmi Karatay'dır. Şair, kendisini mizah dünyasında tanıtan taşlaması "Geçti Bor'un Pazarı"nda feleğe çatıp beklenti ve hayallerinin gerçekleşmemesinden, bahtını sorumlu tutar:

Başta kavak yelleri estiği günler hani!
Beklediğim neşeler, şerefler, ünler hani?
Aradığım sevgili, şanlı düğünler hani?

Servi gibi ümitler döndü birer iğdeye,
Geçti Bor'un bazarı sür, eşeği Niğde'ye! (Eşekarısı, 1934: 6)

Namdar Rahmi başka dizelerinde de başından geçen talihsizliklerin etkisiyle feleğe güven olmayacağını anlatmıştır. Şairi genç yaşında parlak bir kariyer ve hayat beklerken yaşadığı şanssızlıklar kültür ve siyaset dünyasında unutulmasına neden olmuştur. Kendi tecrübesini şu ifadelerle paylaşmaktadır:

Güvenilmez dostluğuna feleğin,
Düz ovada eteğine sarılır,
Kurtulursun güçlü ise bileğin,
Fakat kişi her gün ölür, dirilir,
En sonunda bir vargıya varılır,
Su testisi su yolunda kırılır. (Karatay, 1954: 69)

Karatay'ın taşlama üslubu pek çok amatör ve usta şair tarafından beğeni ile karşılanmış, onun dizelerine çeşitli nazireler yazılmıştır. Zihni Çerçel'in (1904-1978) 20 Şubat 1941 tarihli *Akbaba* dergisinde yayımladığı böyle bir nazirede ikbale ermenin doğuştan gelen bir şansa bağlı olmasından yakınılmaktadır:

Daha dünkü çocuklar çıktı bizden yukarı,
Semtimizden geçmiyor ikbalin kıl kadarı,
Atı alanlar çoktan geçtiler Üsküdar'ı.
El omzunda kanatlar doğuyor anasından,
Ne çare, yetişilmez "eyvah"ın arkasından!... (Çengel, 1941: 5)

Dünyanın geçiciliği ve kimsenin son hükme engel olmayacağına dair kaleme alınmış manzumeler de felek düşüncesi çerçevesinde değerlendirilebilir. Neyzen Tevfik *Azâb-ı Mukaddes* kitabında yer alan "Seyran" manzumesinde şathiye üslubuyla konuşarak dünyevi makamların zaman ve son hükmü anlamada yetersiz kaldığından bahseder:

Hangi kanun, nizam kaldı temelli?
Dinli, dinsiz, feylesof, kelli felli,
Güvenip de bilgisine besbelli,
Alt tarafı karıştıran olmadı. (Kolaylı, 2009: 92)

Namdar Rahmi Karatay da insanın zaman ve hükme karışamayacağını işaret etmiştir. Şair, zaman ve karar üzerinde etkisi olmayan insanoğlunun bu bakımdan çevresine "yabancı" olduğunu ileri sürmüştür:

Ne pek sevin, ne de yerin
Bir mânası yok kederin,
Yabancısıyız bu yerin,

Doğrusunu al haberin:
Harman sonu dervişlerin. (Karatay, 1954: 41)

Hüseyin Rifat, feleği kendi hayatının sınırlarında yorumlamıştır. Şair farklı konu ve gündemlere uyum sağlamak için yazdığı hiciv ve yazılar sebebiyle tek düze bir sanat çizgisi yakalayamadığını ifade edip hayatında ne zaman düzenli ve tutarlı davranmaya çabalasa feleğin oyunlarıyla çelişkili, karışık durumların içinde kalmasından yakınmıştır:

Âlemin dümtekine uydukça
Kalemim döndü elimde kavala;
Adam olmak diledikçe, ne yazık,
Beni benzetti Felek karnavala! (Işıl, 1939: 53)

Fazıl Ahmet, feleğe dair dizeler yazmış şairlerdendir. Aykaç, "Cihan Karşısında" adlı manzumesinde dünya tarihinin sadece acıyla dolu olduğunu belirterek geleceğin de mutluluk ve güzellik getirmeyeceğini iddia eder. Şair, bedbin bir ruh hâli içinde feleğin her daim üzüntü ve sıkıntı üreteceğini söyler:

Tıkabasa gam doludur asırların heybesi
Dememeli çoğu gitti kalan artık azıdır…
Zehir zakkum yediriyor felek bütün cihana!
Sanmayın ki ortadaki mantar veya pazıdır! (Aykaç, 1952: 7)

Fazıl Ahmet Aykaç, "Söyleniş" adlı manzumesinde, dünyanın çalkantılı gidişatından feleği sorumlu tutar. İki dünya savaşı görmüş şair, inişli çıkışlı siyasi ve sosyal tabloyu insanların feleğin elinde oyuncak olmasıyla açıklar:

Bir an geldi felek tuttu mâbetleri boşalttı
Tıkabasa doldurarak dansingleri, barları!

Nice zıpır enselerde nice boza pişirdi
Zindanlarda gördük sonra Kayserleri, Çarları!

Dün dübârâ atanlardan birtakımı bak bugün
Tekmil düşeş düşürüyor elindeki zarları! (Aykaç, 1952: 31)

Faruk Nafiz, *Karikatür* dergisinde yayımladığı "Felek" başlıklı mizahi şiirinde genel yaklaşımdan farklı olarak her daim feleği suçlayan insanları hicveder. Şair, kendisinin hiçbir zaman felekten memnun bir insan görmediğini, insanların isteklerine kavuşsalar bile feleğe kin duyacaklarını iddia eder. Ona göre bu yolla insan sorumluluk almayıp psikolojik savunma mekanizmaları "yansıtma" ve "suçlama"ya başvurmaktadır:

Arz eder hangi gönül minnet ü şükran feleğe?

Taşımaz hangi yürek hiddet ü isyan feleğe?

Duyarım "hey gidi zalim felek!" âvazesini
Hangi biçare nigâh eylese bir an feleğe

Ne olur âkil olanlar arasından bari
Bir tek insan çıkıp olsaydı senâhan feleğe!

Bir taraftan bakıyor bir nice bâkirle bekâr
"Evde kaldık!" diye düşman gibi yan yan feleğe.

Bir taraftan nice bir sahib-i evlâd ü iyal
"Derdimin saiki sensin!" diye düşman feleğe.

Ermeyen kimse, eren kimse bugün maksadına
Ayni şiddetle eder gayzini ilân feleğe. (Çamdeviren, 1941d: 7)

Çamlıbel, insanların feleğe çatmak yerine irade sahibi olmaları gerektiğini bir manzumesinde ifade etmiş olsa da kendi şansının hiç yaver gitmediğini sık sık dile getirmiştir. Şairin bu tip manzumelerinden birine örnek olması için yine *Karikatür* dergisinde yayımladığı "Sitem" başlıklı mizahi şiirine bakılabilir. Burada Faruk Nafiz de diğer insanlar gibi bahtından şikâyet edip rahat bir hayat süremediğini ve maddi sıkıntılar içinde bulunduğunu söyleyip talihinden yakınır:

Nice seyyah-ı zaman var ki, yürür merhalesiz,
Erişir menzil-i maksuda hemen velvelesiz.

Gece gündüz bizi âvare ederken işler
Onların cümlesi Karun'a döner meşgalesiz.

Bu ne dünya-yı denîdir, bu nasıl talii şum,
Yirmi yıl tavlada zar attığımız yok gelesiz" (Çamdeviren, 1941e: 7)

Ümit Yaşar Oğuzcan bir manzumesinde bahtsızlığından yakınmak için felek ve şansla özdeşlemiş tavla ve zar kavramlarına başvurmuştur. Hayatta isteklerine kavuşamamasının sebebini feleğin çalışma düzenine vakıf olmayışına bağladığı görülmektedir:

Bilmezsin şu oyunu
Oynama bari
Atılır mı be kardeşim
Üst üste dört gele
Hep yek
Hep yek
Hep yok
Hep yok. (Oğuzcan, 1960: 49)

5. MÜSTAKİL MANZUM HİCİV KİTAPLARI

5.1. *Kargalar*

Edebiyat-ı Cedide'nin Cumhuriyet sonrasına yetişmiş simalarından Hüseyin Sîret Özsever'in, *Kargalar*[147] adlı manzumesi şairin hiciv edebiyatı içindeki tek eseridir. 132 mısra uzunluğundaki manzume, aruzun "feilâtün/ mefâilün/ feilün" kalıbında ve mesnevi kafiyesiyle yazılmıştır. 1939'da Ebüzziya Matbaası'nda basılmış ve "*Ebüzziyanın şerefli oğlu Velide*" cümlesiyle Velid Ebüzziya'ya ithaf edilmiştir.

Kargalar'da pek çoğu Tek Parti yönetimiyle aynı dili konuşup bu dönemde maddi, manevi kazanç elde etmiş edebî ve siyasi simalar hedef seçilmiştir. Bunların kimler oldukları kişisel hayatlarından alınmış ve belli belirsiz sezdirilmiş detaylarla duyurulmuştur. "Karga" sözcüğü dizelerde adları sezdirilen tüm bu şahısların genel sıfatıdır. Hicviyenin kaleme alınmasındaki etkenler şöyle sıralanabilir: Şairin kuşak farkı nedeniyle edebiyat hayatından uzakta kalıp yeni edebî hayatını eleştirmesi ve hayatta hak ettiğine inandığı yere gelememiş olmanın doğurduğu tatminsizlik. Turan Karataş, Hüseyin Sîret hakkındaki monografisinde şaire *Kargalar*'ı yazdıran gerekçeleri, psikolojiye dikkat çekerek özetler: "*Cumhuriyet idaresinde eski dostlarının veya akranlarının birer birer mevki ve makam sahibi olduğunu, itibar kazandığını gören; kendisininse bir köşede unutulduğu, âdeta ihmal edildiği hissine kapılan Sîret'in karamsar ve biraz da kıskanç ruh halini görürüz Kargalar'da.*" (Karataş, 2011: 82). Bu çıkarımları doğrulayan diğer bir hâl, o günlerde gazetelerde köşe sahibi meşhur simaları da iğneleyen manzumeye karşı edebî camianın tepkisiz kalmasıdır. *Kargalar* henüz yayımlandığı günlerde eseri takdir eden bir adet yazıya rastlanabilmektedir. 2 Mart 1939 tarihli *Tan* gazetesinde M. Turhan Tan (Samih Fethi) (1885-1939) tarafından kaleme alınan bu orta sayfa yazısının başında hiciv eserlerinin bir devrin hakikatlerini aydınlatıcı özelliğinden bahsedilmektedir. Bu nitelikteki eserlere örnek olarak da Şeyhî'nin *Harnâme*'si ve Ziya Paşa'nın *Zafernâme*'si gösterilmektedir. Yazının devamında -hayli iyimser bir tespitle- *Kargalar*'ın bu soydan bir manzume olduğu iddia edilir. M. Turhan Tan'ın fikirlerini şu cümle özetlemektedir: "*Bu hacmi küçük, kıymeti büyük kitapta birtakım edebi hakikatler, en temiz ve o nispette kıvrak bir üslûp ile satirize edilmiş bulunuyor.*" (Tan, 1939: 7). Eser

[147] *Kargalar*'ın yayımlandığını haber veren ilk reklamlarından biri 22 Şubat 1939 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde çıkmıştır: "*Kargalar, Şair Hüseyin Siret'in mizah vadisinde yazdığı bu küçük, fakat çok zarif ve nükteli şiir kitabı çıkmıştır. 25 kuruşa Ahmed Halid Kitabevinde satılmaktadır.*" (İmzasız, 1939: 1).

hakkında olumsuz bir eleştiri bazı yazılarında "karga" müstearını[148] da kullanan Ercüment Ekrem Talu tarafından yayımlanır. Talu, 16 Mart 1939 tarihli *Son Posta* gazetesindeki köşesinde Edebiyat-ı Cedide'nin "modası geçmiş, tozlu ve örümcekli türbesi"nden bülbül namesi beklerken karga vakvakasının gelmesine üzüldüğünü ifade eder. E. Ekrem, şairin artık tarih sayfalarında kalmış edebî şöhretine kanarak kitabı hemen koşup aldığını ama hezeyana uğradığını şöyle anlatır: "*Köhne kahve mazmunlarına, çirkin, müstehcen telmihlere, iftiraya, gammazlığa belki eski hicviye tarzında yer olabilirdi, lâkin yeni mizah vadisinde bunların merdud bulunduğu, edebiyat edeble kaimdir! Düsturunu koyan bir mektebin son tilmizince malûm olmalıydı.*" (Talu, 1939: 2). Talu, ilerleyen satırlarda Sîret'i divan şairi Sururî'ye benzetir ve "*Böyle bir edebî irtica tezahürünün yeniliğe âşık Cumhuriyet gençliğinin üzerinde fena tesir*"ler yapacağını da ekler. (Talu, 1939: 2) Bu tespitle M. Turhan Tan'ın cümleleri arasında özellikle ahlaki tutum bakımından ciddi bir fark olduğu görülmektedir.

Hüseyin Sîret, kendi fikirlerini duyuracağı bir gazete köşesi olmadığı için Ercüment Ekrem'in eleştirilerine cevap olarak 8 sayfalık bir kitapçık bastırır. *Geç Kalmış Bir Cevap* adındaki bu kitapçığın alt başlığı "Ercüment Talu'nun *Son Posta*'da çıkan yazısı münasebetiyle"dir. Kitapçıkta öncelikle E. Ekrem, babası Recaîzâde M. Ekrem'le karşılaştırılıp küçümsenir. Ardından H. Sîret, "Edebiyat edeple kaimdir" tabirini kendini eleştirmek için kullanan Talu'yu kişisel ve edebî ahlaksızlıklarını anarak eleştirir. Sîret, E. Talu'yu hicvine konu edinmediğini belirtip buna rağmen onun kendisine cevap vermesini "Kargalar"ın vekâlet ücretiyle geçinmesine bağlayarak pişman olduğunu ifade eder: "*Ben, babasının nezih hatırasına hürmeten kendisinden bahsetmemiştim. Bu günahımı Allah afvetsin!*" (Özsever, 1939a: 4). *Kargalar*'ın dönemin pek çok hiciv eserinden farklı bir tarafı kapalı anlatıma sahip olmasıdır. Hicve konu edilen şahsiyetlerin kimler olduğunun kolayca anlaşılması istenmemiş gibidir.

Kargalar yapı bakımından kısa bir manzum hikâye olarak kaleme alınmıştır. Metinde "gülbahçesi", "çamurlu bir yol", "ihtiyar şair", "şairin annesi", "kargalar" gibi mekân, anlatıcı ve şahıs ögeleri bulunmaktadır. Baştaki on ve sondaki yaklaşık otuz dizeyi kapsayan hikâye bölümü, aradaki hiciv kısmına dramatik bir nitelik kazandırmaktadır. Metnin başında "*Yolum*

[148] Ercüment Ekrem, eserin ismiyle kendisinin kullandığı müstearın aynı olmasından rahatsızlık duymuş olabilir. Zira mizah dünyasında karga müstearı çoğu kez Ercüment Ekrem için kullanılmıştır. Abdülbâki Fevzi'nin bir beytinde Ercüment Ekrem şöyle övülmüştür: "*Ercüment'im ne yaman yazmadadır şimdi bakın/ Karga zanneylediğim bülbül-i güyâ çıkıyor*" (Uluboy, 1339d: 3). Ercüment Ekrem, *Zümrüd i Anka* dergisinde yazmaya başlayınca yine müstearı üzerinden nükte yapıldığı görülmektedir: "*Nihayet kargalıktan bi'r-rıza etmiş de istifa/ Benim ol Ercüment'im Zümrüd-i Anka'ya girmiştir.*" (Uluboy, 1339c: 1).

üstünde taş, diken ve çamur/ Yüklü ufkumda serpilir yağmur" (Özsever, 1939: 5) beytiyle kendi hâlini tasvir eden şair anlatıcı, bu dizelerin hemen ardından çerçeve hikâyeyi aktarmaya başlar. Buna göre şairin yaşadığı muhitteki gül bahçesi, devrin kargaları tarafından işgal edilmiş; buraya yeşil sırmalı otağlar kurulmuş ve neye uğradıklarını şaşıran bülbüller, ana yurtlarını terk etmeye zorlanmıştır. Kargaların kulakları tırmalayan mutantan sesleri her yanı kaplamıştır. Metindeki gül bahçesi, edebî muhiti; bülbüller, eski kuşak edebiyatçıları; kargalar ise daha önce belirtildiği gibi rejimle aynı dili konuşmayı başarabilmiş simaları temsil etmektedir. Manzumenin devamında merak içindeki okuyucuya bu işgalci kargaların kimler olduğu tek tek anlatılır, böylece hiciv kısmına geçilmiş olur.[149]

Hicve konu edilmiş ilk şahsiyet Ruşen Eşref Ünaydın'dır. Ankara'daki ilk Cumhuriyet balolarına Falih Rıfkı Atay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi edebî şahsiyetlerle beraber katılan ve uzun boyu,[150] çarpıcı fiziğiyle (Ayaşlı, 1973: 106; Karabuda, 2009: 60) dikkat çeken Ruşen Eşref, Batılılaşma çabası ve boyuyla iki dizeye malzeme olmuştur: "*Kimi yaldızlı bir noel ağacı,/ Kutlu olsun başında ünlü tacı!*" (s. 6). Çankaya'ya yakın edebî simalardan bir diğeri Falih Rıfkı Atay, Ruşen Eşref'in ardından manzumedeki yerini almıştır. H. Sîret, Falih Rıfkı'nın yazı hayatında dönek olduğunu düşündürmek için cinsel imalara başvurmuştur: "*Kimin Şengül*[151] *eski mahlasıdır./ Murdar ellerde bir hamam tasıdır.*" (s. 6). Falih Rıfkı başka hiciv metinlerinde (bkz.: Falih Rıfkı Atay) "Beylere armağan şahın gülü", "Şimşir-i Acem" gibi sıfatlarla nitelenmiş hatta hemen aynı ifadelerle "Şengül Hamamı'na giden bir müşteri" gibi de tasvir edilmiştir.[152] Özel hayatı dışarıda tutularak söylenecek olursa

[149] *Kargalar*'da sözü geçen kişiler, şairin tercihi doğrultusunda üstü fazlasıyla örtük biçimde hicvedilmiştir. Bu şahısların kim olduğunu bulabilmek bir hayli güçtür. Turan Karataş'ın hazırladığı Hüseyin Sîret monografisindeki bir bölümde (Karataş, 2011: 82-87) H. Sîret'in henüz hayattayken verdiği bilgileri içeren bir araştırmayı da göz önünde bulundurarak yapılan tespitler bu kısımdaki kişi adlarının belirlenmesinde esas teşkil etmiştir.

[150] Ruşen Eşref Ünaydın, mizah edebiyatına uzun boyuyla konu olmuştur. *Akbaba* dergisinin 1 Nisan 1943 tarihli sayısında Ünaydın şu beyitte anılmıştır: "*Servi nâzım kim büyüttü böyle bi pervâ seni,/ Kim uzattı Ruşen Eşref'ten bile balâ seni!*" (Çimdik, 1943: 5).

[151] Falih Rıfkı Atay'ın Şengül Hamamı kullanılarak hicvedilmesinin muhtemel iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi 29 Ekim 1925'teki ilk Cumhuriyet Balosu'nun yeriyle ilgili olabilir. Şevket Süreyya Aydemir'in aktardığına göre balo Ankara'da bulunan Şengül Hamamı'nın yanındaki Türk Ocağı binasında yapılmıştır. (Aydemir, 1975: 275) Diğer muhtemel ve daha kuvvetli sebep İstanbul'daki Şengül Hamamı'na gönderme yapmaktır. Şengül Hamamı, İstanbul'un eski adıyla Şengül Yokuşu, şimdiki adıyla Alay Köşkü Caddesi'nde hizmet vermiştir. Fuhşiyat ve bazı ahlak dışı davranışlara yataklık yapan bir mekân olarak ün yapmıştır. Bu tabir, itibarsızlaştırıcı bir sıfat şeklinde kullanılmıştır. 6 Şubat 1962'deki *Cumhuriyet* gazetesinde "Şengül Hamamı dün basıldı" başlığıyla verilen haberde "*Cinsi sapıkların fuhuş yuvası haline gelmiş olan Şengül hamamı dün ahlâk zabıtası memurları tarafından basılmıştır.*" (İmzasız, 1962: 1) ifadesi geçmektedir.

[152] 31 Mayıs 1952 tarihli *Bizim Karakedi* mizah gazetesinin dördüncü sayısında "Falih Rıfkı Hamamda" başlığıyla yayımlanan hiciv yazısının girişinde "*Falih Rıfkı Atay isimli günahkârın iki gün evvel Şengül*

yazarı yermek için böyle benzetmelerin kullanılmasının sebebi onun yazı ve düşünceleriyle siyasi otoritenin isteklerine hizmet eden ve karşılığında çeşitli imkânlardan faydalanan bir kalem olarak görülmesidir.

Manzumenin devamında 1927'den başlayarak Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar İçişleri Bakanlığı yapmış Mehmet Şükrü Kaya (1883-1959) hicvedilmiştir. IV., V. ve VI. Hükûmetlerde yer almış (TBMM, 2010: 191) Kaya, Türk siyasi tarihinde en uzun süre bu görevde bulunmuş isimdir. CHP'nin genel sekreterliğini de yapmış siyasetçi, aynı zamanda *Cumhuriyet* gazetesindeki yazıları ve Fransızcadan yaptığı edebî çevirilerle tanınmaktadır. Dizelerde örtülü ödenekten zimmetine para geçirip hovarda bir hayat sürdüğü iddia edilmiştir: "*Kimi mestureden kurar otağı,/ Randevu evlerinde var yatağı*" (s. 6).

Kargalar'ın ilerleyen kısımlarında dil ve edebiyatla ilgili yergiler başlar. Bu çerçevedeki ilk hiciv okuna Fuat Köprülü hedef olur. Köprülü bilim adamlığı, eğitimci kişiliği, aile geçmişi ve inançsızlığıyla eleştirilmiştir:

Kimi etfal önünde bir canbaz.
Ceddi pâkinden olsun arlanmaz.
Atamın öz dilile eğleniyor,
Terki din etti; mühtedi deniyor. (s. 6-7)

Metinde kendisine en fazla yer ayrılmış edebî sima Yahya Kemal'dir. Bunun sebebi Hüseyin Sîret ve Yahya Kemal arasında Paris'ten başlayarak devam eden husumettir. Yahya Kemal, H. Sîret'i hiçbir zaman kuvvetli bir şair olarak görmemiş hatta bir iki kez onunla alay etmiştir. Anılarında ifade ettiğine göre Paris'te tanıştığı Hüseyin Sîret'in *Leyâl-i Girizan*'ını cılız ve zavallı bulmuştur. İki şairin Brüksel'deki başka bir karşılaşmasında Yahya Kemal, Sîret'e kendi yazdığı "Akıncılar" şiirini Abdülhak Hâmit'e aitmiş gibi okuyup, *Leyâl-i Girizan* şairinin bu dizeler karşısında nasıl mest olduğunu izlemiştir. (Beyatlı, 1973: 101, 104) H. Sîret "*Rehgüzârımda bir garib horoz/ Eyliyordu benimle istihza*" dizeleriyle biten şiirini okuduğunda Yahya Kemal'in "*horozun hakkı var*" demesi de edebiyat çevrelerinde meşhur olmuş bir sözdür. (Yücebaş, 1976: 393) Sanatçı kişiliği Y. Kemal tarafından alaya alınan Sîret, tepki gösterme ihtiyacı hissetmiştir. *Kargalar* çıktığı haftalarda Hikmet Feridun'a verdiği bir röportajda Yahya Kemal'le Hâmit'i karşılaştırırken alaylı bir dil kullanmıştır: "*Bana sorarsanız Abdülhak Hâmid'in 'Semiliye' ve 'Fatih' manzumelerini bir terazinin bir*

Hamamı'na giderken bazı tanıdıklar tarafından görülerek takip edildiği anlaşılmıştır." (Bradley, 1952: 1) denmekte ve yazının devamında mizahi haber devam ettirilmektedir.

gözüne koyunuz öteki tarafına da Yahya Kemal otursun… Hâmid'in iki şiiri Yahya Kemal'i havaya kaldırır." (Es, 1939: 7). Rıza Tevfik'e gönderdiği bir mektubunda Y. Kemal'i hicvettiğinden söz açması da şairin rahatsızlığını açığa çıkarmaktadır: "*Hâmid ve Fikret'e karşı irtikâb ettiği küstahlıklara kızdım da 'Kargalar'da onu da sıraya çektim.*" (Uçman, 2003: 169). H. Sîret, dizelerinde Yahya Kemal'i Hâmit'in karşısında aşağılayarak küçülttükten sonra eserlerinin orijinallikten uzak olduğunu ve meşhur "edebî kısırlık" meselesini ortaya atmıştır:

Kimi Divanyolu'nda bir devedir;
Hâmid'in iç cebinde bir güvedir.
Bir fener elde karşılar güneşi,
Var mı der sende bak bunun bir eşi?
Dokuz ay on gün oldu hamiledir,
Gebelik hali onda bir çiledir.
Ikın ey kutlu şah eser doğacak,
"Şebçırağ" adlı bir güher doğacak. (s. 7)

Şair, hicvinde pek yaratıcı değildir. Zira Yahya Kemal, hiciv ve mizah dizelerinde genellikle edebî kısırlığı bakımından yer almıştır. Dizelerin devamında H. Sîret'in arasının iyi olduğu anlaşılan iki simanın ismi nüktelerle anılmıştır. Bunlardan ilki II. Meşrutiyet sonrası ve Cumhuriyet döneminin mizah alanındaki önemli ismi Fazıl Ahmet Aykaç'tır:

Bir de vardır sevimli bir fettan,
Gözümün nuru fazılı devran
Nesr-nazmı aliyyülâlâdır,
Bezm-i yaranda nöktepîrâdır, (s. 7)

Sîret, çağdaşı Hüseyin Cahit'e karşı da nispeten insaflı davranmıştır. H. Cahit'in manevi yönü hakkında birtakım iddialarını dile getirmesine rağmen sevgisini ifade etmekten çekinmemiştir: "*Severim her ne yapsa kâfiri ben,/ Müslüman olmıyan o şairi ben.*" (s. 7). Son hicivlerden biri Ali Canip Yöntem hakkındadır. Ali Canip, *Kargalar*'da ilmî kişiliğinin yetersizliği bakımından ele alınıp çalışmalarındaki yanlışlıklar ifşa edilmiştir:

Şiiri terk etti, bildi noksanı,
Budur ancak yegâne irfanı.
Laklakıyyat kitabı şaheseri,
İlminin yok fakat kitapta yeri.
Bir mekin görse Bermekî okuyor.
Değişen formalar mekik dokuyor (s. 9)

Dizelerde yerilen şahısların ortak yönleri Cumhuriyet sonrasında kurulan Tek Parti düzeninin siyaset ve matbuat dünyasında kendilerine yer bulmuş olmalarıdır. H. Sîret,

kargaların bu tutumlarını çeşitli değerleri kullanıp devirden nemalanma çabasına bağlamıştır. Şu bentte, hiciv oklarına maruz kalan şahısların ortak özellikleri okurla paylaşılır:

Hepsinin ağzı bir: vatan, millet,
Doludur ceplerinde milliyet.
Şaşa kaldım şu karga derneğine
Ey muazzez vatan, zavallı nine (s. 9)

Hüseyin Sîret, hicvettiği isimlere karşı öfkelidir; çünkü II. Abdülhamit döneminde uzun yıllar sürgün hayatı yaşamış fakat Cumhuriyet sonrasında kendi hatırlanmazken başkaları el üstünde tutulmuştur. Şair unutulmaya terk edilişin onda yarattığı alçaltıcı duyguyu, kargalar tarafından işgal edilmiş muhitteki evine yaşlı annesiyle beraber dönerken somutlaştırmıştır:

Ana seksenlik, oğlu altmışlık,
Köhne şair kılıklı oğlu alık.
Diyemez Hakka batıl ömründe,
On sekiz yıl dolaştı sürgünde.
Başı göklerde bir kayadır,
Aynı bir yolda daima yayadır…
Verme kıymet o köhne namusa,
Sığmaz artık bugünkü kamusa. (s. 10)

Manzumenin sonlarında, hicvedilmiş isimlerin eski edebî ve siyasi şöhretlerle karşılaştırılmasına geçilir. Böylelikle kargalar gülünç hâle düşürülürken, Sîret'in feyz aldığı geçen yüzyılın şahsiyetleri hatırlanır. Bu kısımda diğer isimlerin arasına -tarihî silsileyi anlamsız kılmasına rağmen- Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından siyasetin iplerini eline almış İsmet Paşa'nın övgüyle eklendiği görülür:

Hangi kaynaktan aldılar feyzî,
Hepsinin ellerinde arka bezi.
Sen Şinasi, Kemale, Fikrete bak
Şanlı Osman Paşayla İsmete bak. (s. 12)

Metindeki tek övgü Millî Şef İsmet Paşa hakkında değildir. Dönemin başbakanı Refik Saydam (1881-1942) da unutulmamıştır. R. Saydam, İngiltere'nin liberal gelenekten gelip uzun süre iktidarda kalabilmiş başbakanı (Brown, 2002: 244) Herbert Henry Asquith'e (1852-1928) benzetilip demokrasi taraftarı bir lider olduğu düşündürülmüştür: "*Medenî bir vekil Refik Saydam,/ Asküitvari bir efendi adam,*" (s. 11). *Kargalar*'da kasidelerin dua bölümüne benzer dizeler mevcuttur. Anlatıcı kendisinin Millî Şef döneminde fark edilmesini ister gibidir. Bu kısımda İsmet Paşa tekrar hatırlanır ve önceki dönemde çaresiz kalmış sabırlı vatandaşların huzur bulacağı iddia edilir:

Geçmişin Hak yolunda şanlı Bedir.
Kuru ekmek evinde kâfidir.
Gebedir sabırîn için geceler
Doğacak tertemiz alınlı seher.
Tacı İsmet başında yükselecek;
Yüzü biçare milletin gülecek. (s. 13)

Manzumenin son beytinde, şairle yaşlı annesi arasındaki diyalog aktarılır. Anne, kargaların hırsına hâlen bir anlam verememektedir: "*Kargalar aç mı? Haykırır yer yer…/ Ekmeğinden kopar da onlara ver!..*" (s. 13). *Kargalar*, hak ettiği yerde olmadığı fikrindeki bir şairin, unutulmaya hicivle tepki verip yeni yönetime kendini hatırlatma çabasına giriştiği orijinal bir yergi örneğidir.

5.2. *Ağaç Kasidesi*: Dil ve Kültür Devrimi Hakkında Geç Kalmış Bir Hiciv

Ağaç Kasidesi, Halil Nihat Boztepe'nin son eseridir. Kemalettin Şenocak'ın aktardığına göre, Himaye-i Eşcar Cemiyeti (Ağaçları Koruma Cemiyeti) başkanı Rahmi Bey, bu eserin ilham kaynağıdır. Rahmi Bey, şairin ağaçlara karşı aşırı sevgisini öğrenmiş ve ondan ağaçlar hakkında bir eser kaleme almasını istemiştir. Şair, isteği geri çevirmeyerek ağaçlar hakkındaymış gibi görünen fakat Dil Devrimi'ni de konu edinen 140 beyitlik bir manzume yazıp bunu 1931 yılında yayımlamıştır. (Şenocak, 1989: 29) 14 sayfalık ilk baskı broşür hacmindedir. Dizeler Rahmi Bey'e ithafla başlar. Kitabın bu ilk baskısı methiyedir. Boztepe, okurlarına Dil Devrimi'ni sahiplenmek gerektiğini tembihlemiş ve Mustafa Kemal Atatürk'e dua ettiği mısralarıyla kitabını sonlandırmıştır. Örneğin şair, Himaye-i Eşcar Cemiyeti'ne seslenirken Dil Devrimi'ni takdir ettiğini şöyle belirtir: "*Atıp himaye-i eşcarı şöyle bir tarafa,/ O eski püskü terakibi fırlatıp da rafa,/ Hemen dil encümeninden sorup da bir öğren:/ Nasıl yazılmayı ister bugünkü dil bizden./ Evet, himaye-i eşcarı söktü, attı bu dil!/ Bu dil Arap'la Acem'den gelen halita değil…/ Şükür ki buldu nihayet bu millet öz dilini…/ Bu dille Türk ebediyyen kazandı Türk elini.*" (Boztepe, 1931: 5). Bu mısralarda ironi yoktur, şairin niyeti övgüdür. Son kısımdaki dua mısraları da şöyledir: "*Uyun bu işte de Gazi Reisicumhur'a/ Odur bu milleti zira kavuşturan nura/ Duadadır gece gündüz vatanda pir ü sabi/ Çınar kadar yaşasın, sen gözet de yarabbi!*" (Boztepe, 1931: 14).

Aradan 16 yıl geçtikten sonra 1947'de yayımlanan ikinci baskıda methiye niteliğindeki manzume, hicviye şeklinde tekrar yazılmıştır. Şüphesiz bu süre zarfında siyasi dinamikler çok değişmiş, Mustafa Kemal Atatürk vefat etmiş, İkinci Dünya Savaşı yaşanmış ve DP kurulmuştur. Parlamentodaki muhalefetin giderek güçlendiği, Tek Parti uygulamalarının

farklı çevreler tarafından her yönüyle eleştirildiği ve CHP'nin kan kaybetmeye başladığı bir dönemde şairin fikirlerini daha rahat ifade edebildiği görülmektedir.

İkinci baskı 1500 beyit uzunluğundadır. Bu haliyle *Ağaç Kasidesi*, Cumhuriyet Dönemi'ndeki manzum hiciv ve mizah örnekleri içindeki en hacimli eserdir. Kaside olarak adlandırılmasına rağmen içerisindeki gazeller dışında mesnevi kafiye düzeniyle ve mefâ'ilün/ fe'ilâtûn/ mefâ'ilün/ fe'ilün vezninde nazmedilmiştir. Kitabın içindeki bazı dizeler daha önce süreli yayınlarda yer almıştır. Örneğin 2 Mayıs 1935 tarihli *Akbaba*'nın 70. sayısındaki "Kavak" adlı parça bu kitapta mevcuttur. Metin Kayahan Özgül, ikinci baskıda *Çınaraltı* dergisinde yayımlanmış bazı parçaların da bulunduğunu tespit etmiştir. (Özgül, 1996: 136) Kitabın üçüncü bir baskısı şehrin kültürel simalarından olan şairi anmak amacıyla Trabzon Belediyesi tarafından 1998'de yapılmıştır.

Kitabın ilk baskısında önsöz yoktur. İkinci baskının başına *yazdım* redifli manzum bir önsöz eklenmiştir. Burada ikinci baskının hikâyesi ve eserin içeriğinden ana hatlarla bahsedilmektedir. Şair, on yedi yıl boyunca ömrünü heder ederek *Ağaç Kasidesi*'ni genişletmek için uğraşmaya çabaladığını okurlarıyla henüz girişte paylaşmak ister: "*Kaside bitmedi bir türlü, sürdü on yedi yıl./ Uzun bir ömrü demek eyledim heder, yazdım.*" (Boztepe, 1947: 3). Halil Nihat, *Ağaç Kasidesi*'nde başta Dil Devrimi olmak üzere Cumhuriyet Dönemi'ndeki kültür devrimiyle hesaplaşma gereği duymuştur. Zafer Toprak'ın ifade ettiğine göre "kültür devrimi"nin sacayağı Harf Devrimi, Türk Tarih Tezi ve Dil Devrimi'dir. Harf Devrimi'yle Selçuklu ve Osmanlı ile bağ koparılmış, Tarih Tezi'yle Orta Asya'ya yakınlaşılmış, Dil Devrimi ile tarihsel bağlamda antropolojik bulgular pekiştirilmiştir. 30'lu yıllarda bu yapıyı kurgulamaya yönelik Atatürk'ün bilfiil öncülük ettiği beş kongre toplanmıştır. Bunlardan ikisi tarih, üçüyse dil kongresidir. (Toprak, 2011: 16) Geoffrey Lewis, Türkiye'deki dil tartışmalarının bizatihi dilin kendisine ilişkin olmadığını ve bunların kendisini taşıyacak entelektüel altyapıdan yoksun olduğu için, ister istemez "ideolojik" bir tartışma niteliği sergilediğini işaret etmiştir. (Lewis, 2007: XXIV) Halil Nihat da metninde dildeki çeşitli değişimlerin siyasi gerekçeleri olduğunu ironi, hiciv ve mizahla kanıtlama çabasına girişmiştir.

Şair, kültür devriminin kilit şahsiyetlerini, resmî girişimleri, türetilmiş kelimeleri baştan sona titizlikle itibarsızlaştırırken metnine sosyal ve ideolojik bir yergi hüviyeti kazandırmıştır. Dizelerde anılan kişiler ve hatırlatılan anekdotlar, hedef tahtasına konmuş mekanizmanın (kültür devrimi) farklı parçaları olduklarından metin kişisellikten uzak durmuştur. Şair,

hicvinin şahıs planının üstünde bir "sosyal tanıklık" olduğunu ispat etmeye çalışmış, önsözde manzumenin "haber değeri" taşıdığından söz açarak eserine nesnellik atfetmiştir: "*Bu memleket bana benzer ajansı nerde bulur?/ Yalanlayan hani, binbir çeşit haber yazdım!*" (s. 6). Şairin üzerinde durduğu konular, öncelikle Dil Devrimi olmak üzere tüm kültür reformları, kılık-kıyafet devrimi, eğitim sistemindeki değişiklikler, kadınların toplumdaki yeri, yanlış ve yüzeysel Batılılaşma, sosyal yozlaşma ve Tek Parti yönetiminin bürokratik kusurları şeklinde sayılabilir.

Ağaç Kasidesi'nde biri içerikle diğeri kullanılan kelimelerle ortaya çıkan iki hiciv ögesi vardır. Örneğin şu beyitte Boztepe, bir yandan savaşlar, felaketlerle dünyanın tepetaklak olduğundan yakınırken öte yandan "Dünya/Acun" kelimeleriyle Dil Devrimi'ne çatar: "*Neler değişmedi, dünya değişti, oldu Acun!/ Yedirdiler ona erbabı bir özel macun!*" (s. 11). Manzumede Dil Devrimi'yle ilgili hicivler çoğu kez yeni sözcüklerin eskileriyle karşılaştırılması sonucunda dillendirilmiştir. Bu sırada zaman zaman söylenenlerin tersinin kastedildiği ironi devreye girmiştir. İroni kullanılan kısımların hemen tamamında Dil Devrimi'ne taraftar olan birinin bakış açısı yansıtılmıştır. Örneğin henüz ilk beyitte ağaçları koruma cemiyeti ironi diliyle tefe konur: "*Kurum demek duruyorken denir mi cemiyet?/ Kurul denilmeli, zira Arapçadır heyet!*" (s. 11). Şüphesiz bu dizeler birinci baskıdaki övgülerle hemen aynı içeriktedir. Fakat aradaki büyük fark şairin ikinci baskıda ironi diliyle konuyu alaya almasıdır. Şair, ilerleyen dizelerde Tek Parti yönetiminde sorgulama yerine itaat kültürünün mevcut olduğunu kendi kendisine verdiği tembihle iddia eder: "*Hemen gidip gramer bul, konuş, yaz öz dille./ Vakit geçirme, ziyandır, düşünme, söz dinle.*" (s. 23). Devrana uymak için bir eser yazması gerektiğini düşünen Boztepe eserinde lisana giren kelimelerden bahsetmeye karar verir. Böylece *Ağaç Kasidesi*'nin ana bölümüne giriş yapılır:

Bu dille dilciye gelmiş ki öyle bir îman,
Bu dille şimdi görür kâinatı Türkistan!

Kalem bu dille heveslendi, bir lügat yazdı.
Öğünmek istemedim, sade ***Sözlük*** *olsun adı.* (s. 24)

Sözlük ismindeki ana bölüm, Türk edebiyatında daha önce yazılmış manzum sözlükler biçiminde nazmedilmiştir. Şair, öncelikle kültür devriminin ilk basamağı harf devrimini ele alır. Ona göre Arap Harfleri'nden Latin Harfleri'ne geçilirken herkesin bu önemli değişimi sorgusuzca kabul etmesi beklenmiştir: "*En önce bil ki* ***Elifba*** *değildir,* ***Alfabe****'dir!/ Bilip*

gönülden inanmak kamûya vecibedir." (s. 25). Elif-ba'nın alfa-be hâline gelmesiyle Dil Devrimi de başlamış ve kelimeler değişmiştir. Şairin dikkatini çeken bazı terimler şunlardır:

Tedirgin oldu, Elifbaya uydu, gitti ***ilim!***
Fakat değil yeri boş, Alfabeyle geldi ***bilim!***

Beraberinde bunun geldiler ***bili****'yle* ***bilik!***
Kabul edildiler, olmuştu dilciler birlik! (s. 26)

Metnin başından sonuna dikkat çeken bir taraf şairin alaya aldığı kelimelerin bir kısmının bugün yaygın biçimde kullanılmasıdır. Dolayısıyla *Ağaç Kasidesi*, sözcüklerdeki değişimlerin günümüzdeki etkisini de göstermektedir. Örneğin, bugünkü okurun aşina olduğu kelimeler Boztepe'ye şaşırtıcı gelebilmektedir: "***Nebat****'a* ***bitki*** *demişler… Şu bildiğin* ***ot****'dur./ Odur ya, ismi değişmiş… Nasıl olur, deme, dur!*" (s. 27).

Eserde Dil Devrimi ve diğer inkılaplar yerilirken zaman zaman şahıslardan bahsedilir. Dil devrimi çevresinde sözü edilen ilk isim Naim Hazım Onat'tır. (1889-1953) Onat, Türk Dili Tedkik Cemiyeti adıyla temeli atılan Türk Dil Kurumu'nda (1932) ölümüne kadar görev yapmıştır. Dil çalışmalarını Türk Dil Kurumu'nun amacına ve Cumhuriyet'in dil politikasına uygun olarak sürdürmüş, çok taraftar olmasa da devrin ihtiyaçlarına uyarak Güneş Dil Teorisi'nin altına imza atmıştır. (Tüccar, 2013: 351-352) İsmi şu beyitte anılmaktadır: "*Lisan temizlenecek, öyle gösterir* ***gidişat!/*** *Temizlenir, çoğa varmaz, diyor sayın* ***Bay Onat.***" (s. 29). Şair dildeki köksüz kısaltmalardan bahsederken Onat'ın ardından Dil Devrimi'nin önemli iki ismi Saim Ali Dilemre (1880-1954) ile Ahmet Cevat Emre'den (1878-1961) hesap sormuştur:

Nedir ***Kitab-ı Mukaddes****? Diyorsun…Al,* ***Kut Bit****!*
Ne güldün? ***Özcü****'ye git sor,* ***Dilemre Saim****'e git!*

Cevat *diyor ki, bu* ***Kutsal Bitik*** *muhaffefidir.*
Ne çapta yetkili Uzman, düşün ***Giritli****'yi bir!* (s. 30)

Dilde sadeleşme akımı sonucunda önemli bir bölümü Eski Türkçe'den alınmış yeni edebiyat terimleri türetilmiştir. Şair manzumesinde bunlara da değinmiştir: "***Koşuk****,* ***Yakım*** *ve* ***Tuyuk****,* ***Düzgü*** *öz lisanda* ***Şiir!/*** *Diyor da bazılar* ***Aydık****, diyen de varmış* ***Cir!***" (s. 30). Bugün geniş bir sahada kullanılan "yazın" kelimesine şairin verdiği tepki şöyledir: "*Diyen de kim* ***Edebiyat****'a karşılık yok? Var:/* ***Yazın*** *denildi, kabul ettiler, verildi karar.*" (s. 30). Boztepe eski kelimeleri yenileriyle değiştirmenin bilimde ilerleme getireceği fikrine karşı çıkmaktadır. Böyle fikirleri savunanlara alaylı bir dille seslenir: "*Şu dünkü ilmimizin gör ne bâtıl olduğunu:/* ***Bilim*** *diyor bize* ***Asr****'ın da* ***Yüzyıl*** *olduğunu!*" (s. 31). Dilde yeni kelimeler,

kısaltmalar, birleşik yapılar ortaya çıkmaktadır ve bunlar gündelik dilde kullanıma girmedikleri için komik görünebilmektedir. Dizelerde Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan bazı sanayi teşebbüslerinin isimleri bu çerçevede eleştirilmiştir: "*Bugünkü şive budur, bak:* ***Eviş***, ***Yüniş***, ***İpekiş****!/ Güzel bir iş bu diliş, çok güzel bir iş, çiçekiş!*" (s. 33). Şair, böylesi kullanımların mantığa değil siyasi ve kültürel baskıya dayandığını iddia etmiştir:

Düşünme, zihnini beyhude yorma hiç, ***Bu da ne****?*
Deyip de etme taaccüp, karışma hikmetine!

Bu iş bir ***Encümeniş****, yâni encümen işidir!*
Bu ihtisas işidir, yâni ilm ü fen işidir! (s. 33)

Boztepe, yaşadıklarına da dayanarak Tek Parti yönetiminin dil ve kültür politikalarının özgürlükten uzak olduğunu ileri sürmüştür. Tek Parti yönetimi boyunca beş dönem milletvekilliği yapmış şair, diğer bir meslektaşıyla arasındaki diyaloğu örnek olarak okurlarına aktarır. İsmi verilmeyen milletvekili Boztepe'yle bir hayli samimidir: "*Nihatçığım, gözümün nuru, şairim, can adam!/ Temiz yürekli, açık sözlü, belli, insan adam.*" (s. 73). Görünüşte sıcak bir havada gerçekleşen bu konuşma sırasında milletvekili dostu, Boztepe'ye siyasi rejimin kendi ideolojisine uygun şiirler beklentisinde olduğunu söyleyerek örtük bir baskı yapar:

"Bugünkü dille bekleriz… ve, yazmalısın!
Senin kafan yenidir, sen de devrimin malısın!"

"Aruzu atmalı lâkin, heceyle yazmalı" der.
Sesinde ton değişir, âdeta alay da eder! (s. 75)

Boztepe, dostunun yeni sözcükler ve üslupla şiir yazması talebini kabul etmek istemese de Halk Partisi'nin bu nüfuzlu ve gönülden mensubu karşısında konuşup cevap vermekten dahi korkmuştur:

En eski partilidir, Altı Okçu partilidir!
Sayar bu okları ezber şaşırmadan bir bir!

Kımıldamam, susarım, korkarım da oklardan!
Bu okçu partili karşımda bir yarınki Bakan! (s. 74)

Boztepe, dönem içerisinde siyasi ve kültürel ortamda kuvvetli bir baskı olduğuna dair fikirlerini desteklemek için Prof. Dr. Sadri Maksudî Arsal'ın (1879-1957) kamuoyu nezdinde yıpratılmasına sebep olan "Denizbank" meselesini hatırlatır:

Yanaşma aksini gafletle iddaya sakın!
Münakaşatını yâdında tut Denizbank'ın!
(…)
Ne hale geldi, Bilirsin ya, ***Sadri Maksudi!***
Fakat bayım, o mübarek de amma cahildi! (s. 33)

Prof. Dr. Sadri Maksudî Arsal, fikirleriyle Atatürk'ün teveccühünü kazanarak Çankaya sofrasında yer almış ve milletvekilliği görevinde bulunmuş hukuk profesörlerindendir. Fakat meclisteki talihsiz bir tartışma sonucunda gözden düşüp yıpratılmıştır. Kızı Adile Ayda'nın aktardığına göre Arsal, 24 Aralık 1937 tarihinde, Meclis kürsüsünde denizcilik işlerinde kalkınma amacıyla kurulacak yeni bankanın isminin Denizbank olmasına itiraz etmiştir. Gerekçesi de Türkçede "bank" kelimesinin mevcut olmayışıdır. Ona göre "Denizbank" tabiri bir garibedir ve doğru kullanım "Deniz Bankası" olmalıdır. Arsal'ın itirazı kabul görür ve isim tashih edilir. Fakat sonrasında "Denizbank" isminin Atatürk tarafından teklif edildiği ortaya çıkar. Aynı günün akşamı sofrada Atatürk'e bu konudan bahsedilir. Atatürk o gece radyodan Maksudî'ye cevap verilmesini ister. 24 Aralık gecesi saat 2'ye kadar Maksudî'nin fikirleri ve kendisi dönemin edebiyatçı ve dilcileri tarafından -kraldan çok kralcı bir yaklaşımla- eleştirilir. 27 Aralık Pazartesi günü bankanın ismi "Denizbank" şekline geri getirilir. 28 Aralık Salı günüyse 4 gün önceki radyo konuşmaları gazetelerin ilk sayfalarından yayımlanır ve Prof. Dr. Arsal cehaletle suçlanır.[153] (Ayda, 1991: 199-203)

Şair, tanınmış gazeteci Hakkı Tarık Us'a da yüklenir. Hakkı Tarık, harf devrimine başlangıcında taraftar olmamış; fakat tepki çekmemek için görüşlerini doğrudan dile getirmemiştir. Latin alfabesindeki büyük harflere (majiskül) itiraz ederek dolaylı bir muhalefet sergilemiştir. Yazı hayatı boyunca Latin harfli yazılarında büyük harf kullanmamıştır. "*Büyük harf* [MÖ: Majiskül] *kullanılmasına karşı çıktığı ve yazılarında hep küçük harf kullandığı için basın dünyasında Miniskül Hakkı lakabıyla anılmıştır.*" (*TBEA*, 2010: 1061). [154] Halil Nihat, Hakkı Tarık'ın harf devrimine kalben destek vermemesine

[153] 6 Kânunusani 1938 tarihli *Akbaba* dergisinin ilk sayfasındaki karikatürün altındaki metinde Arsal, itibarsızlaştırılır: "*-Lisan bahsinde sayılı bilgisizlerdendir. Tarihî malûmatı, bir papağanın kulak dolgunluğunu geçmez. Hukukçuluğuna gelince: Bir müddet Çarlık Rusyasında kaldırım avukatlığı etmiş.*" (İmzasız, 1938: 3). Bundan bir hafta sonra, 13 Kânunusani tarihinde Orhan Seyfi, *Akbaba*'da kaleme aldığı başyazıda Arsal'ı bilgisizlikle suçladıktan sonra ona nasihat verir: "*Eğer kendinizi bir 'âlim-i kül' sanıyorsanız, bu uğurda yanıp kül olacağınızdan haberiniz olsun! 'Deniz Bank' olur, nitekim 'Sümer Bank' da olmuştur. Atalarımızın: Keramet gösterip suya seccade saldıklarını bilirsiniz; biz de bir dirayet gösterip bir 'Deniz Bank' kurmuşuz, çok mu? Sizin yerinizde olsam 'Deniz Bank'ı bütün kuvvetimle alkışlar ve bu mesud kuruluş şerefine her zaman bir izafet eklentisini, bir ziyafet eklentisine tercih ederdim!*" (Orhon, 1938: 3).

[154] Hakkı Tarık'ın yalnızca küçük harflerle yazması mizaha malzeme olmuştur. *Karikatür* dergisindeki bir fıkrada Hakkı Tarık şöyle anılmaktadır: "*Basın Birliği'nde birtakım davetiyeler hazırlanıyordu, daha doğrusu davetiyeler basılmıştı da üstlerine gönderilecek kimselerin adları yazılıyordu. Kâtip bir aralık durdu, düşündü,*

rağmen; fikirlerini dile getirme cesareti göstermediği iddiasını ortaya atar. Kendisi de önceden dildeki değişimleri övmüş şair, imalarla/örtük ifadelerle günü kurtarma çabasından vazgeçip net bir görüş sergileme taraftarı olduğunu belirtir:

Fena netice verir inkılâb olursa yarım.
Ya hep, ya hiç, budur en doğru yol, ya yok ya varım!

Prensibim bu benim, Hakkı Tarık Us olamam!
Majüskül istemezük! *Der durur mübarek adam!*

Majiskül istemezük… ***Zikr-i cüz irade-i kül***
Budur, muradı minüsküldür, anla, anla da gül!

Edib olan sözü söylermiş istiareyle!
Hiç ülfet etmedim amma ben öyle bir şeyle.

Ne cüz ne kül bilirim ben, hemen yumup gözümü,
Açınca ağzımı dünyaya söylerim sözümü! (s. 34-35)

Boztepe, yeni terim ve kelimelerin belirli bir mantık dizisine göre değil tepeden inme isteklere cevap verme kaygısıyla türetilmiş köksüz dil yapıları olduğunu kanıtlamak ister. Bu keyfî türetme yaklaşımını hicvetmek için teklif edilmiş bir sözcüğe benzer yapıda farklı bir sözcük türeterek Dil Devrimi'nin felsefesini hicveder:

Nasıl ki ***Eldiven*** *olmuş,* ***Ayakdiven*** *de olur.*
İnad edip yine lâkin ***Çorap*** *diyen de olur!*

Nasıl ki denmede hattâ bugünkü gün ***Anafor,***
Ne hakla men edecekler çıkıp desem ***Babafor?*** (s. 36)

Manzumenin ilerleyen kısımlarında Güneş Dil Teorisi hedef alınır. Teori 1930'lu yılların ikinci yarısından sonra ortaya çıkmıştır. Agâh Sırrı Levend, 1935'ten sonra dilde sadeleşme fikriyle ilgilenen herkeste bir dil felsefesi yapmak hevesinin uyandığını ve teorinin bu hevesin mahsulü olduğunu belirtmiştir. Türk tarih teziyle doğrudan ilgili olan teoriye göre Türkçe, taş ve maden devrinde kendi kültür kelimelerini göç yollarıyla diğer dillere yaymıştır. Dolayısıyla yabancı sayılan birçok kelimeyi feda etmeye lüzum yoktur; çünkü bunların esasta Türkçe olması mümkündür. (Levend, 1949: 393-394) Boztepe'nin teoriyi hedef alan ilk beyti şöyledir: "*Düşünsen anlıyacaksın ki* ***Dük*** *hödük dendir!/ Eğer değilse hödükten demek*

hatırlayamayınca arkadaşına sordu: -Hakkı Tarık'ın soyadı nasıldı kuzum? Beriki dalgınlıkla cevap verdi: -Minüskül!" (İmzasız, 1945: 5).

Düdük*'dendir!*" (s. 42). Şair iyi bildiği Fransızcaya başvurur ve Teori'yi desteklemek durumunda kalan Naim Hazım Onat'ı da dizelerine dahil eder:

*Larus **Onet** yazar amma bunun da aslı **Onat**!*
Ki aldı bir yüce bilgin edindi kendine ad!

Biraz edince teemmül denilse şayandır:
***Elektrik** denilen nesne **Yaltrık**'dandır!* (s. 42)

Güneş Dil Teorisi'nin farklı dil ailelerindeki kelimeleri Türkçe köklere bağlama çabası hiç kimse tarafından tutarlı bulunmamıştır. Boztepe, sorunu somutlaştırmak için Rus Türkolog Radloff'la kendisinin hemşehri olabilecekleri hipotezini ortaya atar ve teorinin destekçisi Saim Ali Dilemre'yle Ahmet Cevat Emre'yi dizelerine dahil ederek onların fikirlerini alay konusu hâline getirir:

Dilemre Saim'e git sor, nasıl ilim yeri Of…
O, iddia ederek der ki Ofludur Radlof!

Bu iddiasını desteklemişken önce Cevat,
*Cayar da **Resne**'lidir der, eder bu oyda inat!* (s. 61)

Güneş Dil Teorisi, dildeki yabancı kelimelere yerli karşılık bulma çabalarını yavaşlatmış hatta durdurmuştur. Zira bu yeni yaklaşıma göre yabancı kelimelerin Türkçe kökenli olması mümkündür. Boztepe'ye göre Türkçe kelimelere yabancı karşılıklar tespit edilirken dili Batı dillerine benzetme kaygısına dayalı bir çifte standart uygulanmıştır. Şair kelimeler yardımıyla Batı'ya uzanıp muasır medeniyetler seviyesine çıkma çabasını gülünç bulur. İronik olarak "Halk Fırkası" yerine tamamen Fransızca bir kullanımla "Pöpl Partisi"ni kullanmayı teklif eder:

*Oturdu postuna, yan geldi **Fırka**'nın **Parti**!*
Ve Türk'e geldiği yerden getirdi bir âti!

*Atıp tereddüdü millîci **Pöpl Partisi** der!*
Tereddüt etmese millî lisana hizmet eder!

*Çıkıp da hangi yiğit der ki **Pöpl** Türkçe değil?*
O bence Türkçe değil belki… Tövbe! Sence değil! (s. 43-44)

Ağaç Kasidesi, komik ögelerle örülmüş bir metindir. Şair bazı örneklerde okurlarına beraber kahkaha atmayı dahi teklif etmiştir. Örneğin "cüz" ve "kül" sözcükleri yerine teklif edilen "tike" ve "tüm" kelimelerini "dümtek"i çağrıştıracak şekilde yazdığı beyitlerde hem kendini hem de okurunu gülmeye davet eder:

*Bilirsiniz ne demek şimdi **Tinsel**, **Özdeksel**!*
Bu işte öz dilinizdir. Nasıl, değil mi güzel!

*Denirdi dün daha **Cüz**, **Kül**, denir bugün **Tike**, **Tüm**!*
Tuhaf, kanıksamışım ben, utanmadan güldüm!

Utanmayın da gülün siz de, kahkahayla gülün!
Büyük küçük bir olun, toplanıp alayla gülün! (s. 46)

Terimler konusunda keşmekeşin yaşandığını iddia eden Boztepe, meclisten örnek vererek kısa süre zarfında aynı anlamdaki "mebus", "saylav" ve "milletvekilli" kelimelerinin birbiri yerine geçmesinden bahsedip ironi diliyle meclisin hızlı karar alma yeteneğini takdir eder:

*Beşinci devrede **Meb'us**'un ismi **Saylav**'dı.*
*Yedinci devrede **Milletvekili** oldu adı!*

Şu Parlâmento hayatında hangi bir devlet
Bu inkişafı belitmiş bu hızla? Bin hayret! (s. 48)

Şaire göre Dil Devrimi sonucunda kimsenin birbirini anlayamadığı bir iletişimsizlik hâli doğmuştur. Boztepe'nin bu iddiasını doğrular nitelikteki bir eleştirisinde Murat Belge, Dil Devrimi'ne bilimsel bir bakışla değil, devlet büyüklerinin hoşuna gitme isteğiyle yaklaşıldığı için, Türkçenin başına ne geldiğine önem verilmediğini ifade etmiştir. Belge'ye göre birtakım toplumsal amaçlar için laboratuvarda kesilip biçilen bir nesne hâline getirilen dil aracılığıyla iletişim fiilen önlemiştir. (Belge, 2009: 37) Boztepe sıralanan eleştirileri kendi yaşantısından verdiği örneklerle somutlaştırıp o günlerdeki hâli ortaya koymuştur:

Vatanda dilsize döndüm değilken ehl-i sükût!
Yerindedir bana bir put demek, yürür bir put!

Lâkırdı etmeye vermez aman lisaniyyun!
Azaldı bende tahammül, tükendi sabr ü sükûn!

Yanımda söyleşiyorlar garip bir lehçe,
*Bir ismi var: **Ulusal Dil** denir, fakat bence*

Ne şive-i Arabî ne şive-i Türkî!
Japonca, Çince mi? Asla! Bu öyle bir dil ki,

Ne anlıyor onu âlim, ne anlıyor cahil!
Bir etti âlimi cahille memlekette bu dil! (s. 104)

Ağaç Kasidesi'nde Dil Kurumu'ndaki isimlerle beraber Dil Encümeni'nde görev almış tüm şahıslar da birbirini takip eden otuz beş beyit içinde konu edilmişlerdir. Boztepe, kültür dünyamızın bu önemli simalarını ince nüktelerle anmış ve şahsi husumet yaratmamaya dikkat etmiştir. Şahıslardan bahsetmeden önce Dil Encümeni'nde olmanın kârlı tarafını okurlarıyla paylaşmayı uygun görmüştür: "*Bulan defineyi kimler mi? -Encümendekiler!/ Yazılsa her biri hakkında bir kaside değer!*" (s. 52). Bu beyitten sonra sırasıyla İhsan Sungu (1883-1946), Veled Çelebi İzbudak (1869-1950), Fazıl Ahmet Aykaç, Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ahmet Cevat Emre isimleri uygun tevriyelerle dizelere konu edilir.

İlkin Dil Encümeni'nde yer alan İhsan Sungu'dan söz açılır. Encümen azalarından Emin Erişirgil'in (1891-1965) tespitine göre İhsan Sungu, Latin harfleri zorla kabul ettirilirse memlekette okur-yazar kalmayacağı gerekçesiyle Harf Devrimi'ne karşı çıkan isimlerin başında yer almıştır. (Erişirgil, 1952: 217) Boztepe de Sungu'nun yenileşme çabalarının içinde görünmesine rağmen eski kültüre bağlı olduğunu ileri sürmüştür:

*O encümende bir **allâme**, bilge vardır ki,*
*Vücudu millete cidden, hakikaten **İhsan**!*

Teceddüt ehli olan bir menendi yok insan!
Teceddüt ehli, fakat âşinası antikanın! (s. 52)

Ardından söz Veled Çelebi İzbudak'a (Muhammed Bahâüddin Veled) gelir. İzbudak Cumhuriyet'in ilanından sonra geçirdiği hızlı değişim açısından hicvedilirken Mevlevî kimliği okurlara hatırlatılır:

*Dil inkılâbını alkışlıyor da bak **Çelebi**,*
Ya Farisî okuyor encümende ya Arabî!
(…)
Başın döner, göremezsin o devri, deveranı!
Bu dönme tarzının olsun felek de hayranı!

Fazıl Ahmet Aykaç Dil Encümeni'nde yer almış diğer bir isimdir. Halil Nihat, mizah vadisinin usta ismine kanaatkâr davranmasını tavsiye ederken Aykaç'ın eski-yeni arasında gidip gelen tutumunu anmadan geçmez:

Ko dönsün o.. Gelelim şimdi başka bir üyeye:
Özel değer taşıyan Fazlı fazla fazıl üye!

Hulûs için demedim, fazlı fazla, çok fazla!
Kanaat etmeyi bir türlü bilmiyor azla!

O bazan öz dile ilân-ı aşk eder de yine,
Düzen verir Arabî-yü'l-ibare sözlerine! (s. 53-54)

Çankaya sofrasının müdavimlerinden gazeteci, yazar Ruşen Eşref Ünaydın da Encümen azasıdır ve manzumede eğlence meclislerini çağrıştıracak sözcüklerle yerini almıştır:

Kaçan ki ismini duydum, dedim sevincimden:
Ne mutlu bir seçim olmuş bu, dideler ***Ruşen****!*

Çevirmeler ona mahsus, evirmeler ona has!
Bilim şarabını sunmakta her zaman tas tas! (s. 54)

Falih Rıfkı Atay, Encümen'in en güçlü şahsiyetlerinden biri olarak gösterilmiştir. Dil çalışmalarının önemli ismi Naim Hazım Onat kadar bilgi sahibi olduğu ifade edilen Atay'ın karar mekanizması üstünde yetkisi bulunduğu ileri sürülmüştür:

Her özcüden onu bilgin tut, ondan üstün say.
Onat çapında ***Doruk****'tur dil işlerinde* ***Fatay****!*

Kurumda öz dile girsin şu, ya bu söz dedi mi,
Hemen kabul edilir, retlenir o istedi mi. (s. 55)

Arap harflerine karşı isimlerden Yakup Kadri, Encümen'in Falih Rıfkı gibi milletvekili azalarındandır. Karaosmanoğlu'nun Harf Devrimi yapıldığı günlerdeki mutluluğu ve Falih Rıfkı'nın ona bu haberi ulaştırması *Yusuf u Züleyha*'dan yapılmış bir iktibasla mizahi hâle getirilmiştir:

Arap hurufuna ebrûsu doğmadan da çatık
Bir inkılâp eridir… Normal üstü bir yaratık!

Bakar da hüzün ile bir gün bulutlu gözlerine,
Verir şu müjdeyi Falih, Yaban muharririne:

Hayır alâmeti, Yakup, bir değil, bindir!
Yakında Yusuf'u görmek senin nasibindir! (s. 55-56)

Encümen üyelerinden bahsedilen bölümde söz, son olarak Ahmet Cevat Emre'ye gelir. Encümen'de öz Türkçeyi savunmuş dilcinin özel hayatında farklı düşündüğü okurla paylaşılır:

Bugünkü şive-i millîyi âdeta icat
Eden lisancıyı bilmezsiniz: Giritli Cevat!

Evet, odur eden icat, odur fakat konuşan,

Evinde başka lisan, encümende başka lisan! (s. 56)

Eserin ilk basımında (Boztepe, 1931: 8-9) dil çalışmalarında yer almış diğer isimlerden de söz edilmiştir. Bunlar Besim Atalay, Mehmet Emin Erişirgil, Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), Ragıp Hulûsi Özdem (1893-1943), Celâl Sâhir Erozan, Hamit Zübeyr Koşay (1897-1984) ve Macar Türkolog Zayti Ferenç olarak sayılabilir.

Boztepe'ye göre ikiyüzlü simalardan oluşmuş Encümen azası, dil çalışmalarına devrana uyma çabasıyla dahil olmuşlardır: "*O eskiler ki ezelden aruzcu, divancı!/ En az benim kadar İrancı… Şimdi Turancı!*" (s. 109). Şair iki üç yıldaki hızlı değişim sonunda kendini eskimiş hissetmektedir. Devre intibak edebilmiş edebiyatçıların ise nasıl olup da her değişikliği benimseyebildiklerine tecahül-i arifane bir niyetle anlam veremez: "*Ve eskidim iki üç yılda… Onlar eskimemiş!/ Demek ki bengisu içmişler… Öyle, hem ne içiş!*" (s. 104).

Şair ilerleyen dizelerde aynı dönem içinde milletvekilliği yaptığı Asım Us'u iğnelemeye başlar. Asım Us, 1935'te gazetesi *Vakit*'in ismini öz Türkçe cereyanına uyarak *Kurun* hâline getirmiş; ama Atatürk'ün ölümünden sonra gazete tekrar *Vakit* ismiyle çıkmıştır. (İnuğur, 1992: 129) Boztepe'ye göre Asım Us'un geçmişi aniden unutarak fikirlerini değiştirmesi çıkar amacına dayalı ikiyüzlü bir davranıştır:

Kavuştu ülküye Asım…Unuttu eski dili!
Unutturan suyu[155] *içmiş, taaccüp etmemeli.*

Kurun: Vakit *demek öz dilde… Anlar arif olan:*
Kurun denilmeli… Hay hay… Efendimin ferman!
(…)
Fakat nasıl, nasıl ***İksir*** *imiş ki içtiği su,*
Değiştirip yeni bir insan etti Asım Us'u? (s. 111-112)

Şair, 1939'da gazetenin eski ismiyle yayımlanmaya başlamasını hatırlatarak Dil Devrimi'nin cılız ve geçici bir etki alanı yaratmış olduğunu iddia eder: "***Kurun*** *dönüp* ***Vakit*** *olmuş.. Değil mi bir ibret?/ Tabîi bende de var Asım Us kadar cüret!*" (s. 118). Boztepe dilde sadeleşme çabaları, Dil Encümeni ve Güneş Dil Teorisi hakkındaki eleştirilerinin yanında mübalağa ve mizah diliyle çözüm önerileri sunmuştur. Örneğin Dil Kurumu'nu tasfiye planları yapar. Kurum bünyesinde görev yapan gayrimüslim araştırmacılar ve buranın gelir kapısı olarak görülmesi, rahatsız olduğu konuların başında gelmektedir:

[155] Boztepe, *Ağaç Kasidesi*'nin sonuna eklediği sözlükte "Unutturan su" tabirini açıklar: "*(Eau de Léthé) Esatire göre Léthé cehennem derelerinden biridir ki onun suyundan içenler geçmişi unuturlar.*" (s. 200).

Hatır, gönül demeyip, Türk'ü, Ermeni'yi, Rum'u
Tutar da bir, dağıtırdım hemencecik Kurum'u!

Kurumlular üye olmak gerekti ***Dil Bank****'a!*
Olur mu çünkü dağıtmak ve vermemek nafaka? (s. 118)

Boztepe, tasfiye fikirlerini sıralarken Kurum'un personeli arasında İkinci Dünya Savaşı'nın meşhur siması General Douglas MacArthur'u (1880-1964) anar: "*Sayın* ***Mak Artür****'ü mecburum ayrı görmemeğe./ Eşit muamelemiz, affeder* ***Onursal*** *üye!*" (s. 118). MacArthur Amerika Genel Kurmay Başkanı sıfatıyla 26 Eylül 1932'de I. Türk Dili Kurultayı'na Atatürk'le beraber katılmıştır. Dil konularıyla coğrafî ve kültürel bağı bulunmayan bu şöhretli askerin isminin anılması, kurumun henüz kuruluşunda mantıksız ve ciddiyetsiz taraflar bulunduğunu ima etmek için kullanılmış gibidir.

Ağaç Kasidesi'nin ana teması Dil Devrimi'dir. Diğer inkılaplara yan temalar olarak değinilmiştir. Bunlar içinde en fazla sözü edilen Şapka ve Kıyafet Devrimi'dir. Boztepe ülkedeki değişimlerin görüntüde kalmasını fes ve şapka örnekleriyle somutlaştırır: "*Atıldı fes ve sarık… Şimdi başta var şapka!/ O baş değişmiyor amma, o olmuyor başka!*" (s. 13). Şair, kılık kıyafet devrimini kendi açısından yorumladığı beyitlerde, istediği gibi giyinip kuşanması önünde katı bir siyasi iradenin durmasından yakınır:

Dekolte olsa elâlem, velev giyinmese don!
Başımda olmalı bir fes, elimde bir baston!

Başımda olmalı bir… Şapka… Fes mi yazdı kalem?
Kırılmak istedi zahir… Bugünler azdı kalem! (s. 133)

Değişim görünüşle sınırlı kalmış, insanlar eski bakış açılarını koruyarak devrana ayak uydurma çabasına girmişlerdir. Boztepe'nin dikkatini çeken hâl ülkenin mizah sanatçılarının siyasi ve sosyal aksaklıkları hicvetmeleri gerekirken suskunluğa bürünmüş olmalarıdır. Boztepe *Ağaç Kasidesi*'nin arasına eklediği bir gazelde mizahçılara hakaret ederek suskunluğu eleştirir:

Dışında var başımın şapka, olduk Avrupalı!
İçinde fes gibi püsküllü bir belâ-yi sükût!

Ne oldu memleketin bunca nüktedanlarına?
Kesildi hepsi de bir anda mankafa-yi sükût (s. 115)

Boztepe, kılık kıyafet değişikliği sonucunda kadınların erkek gibi giyinmeye başladığını, sakalını bıyığını kesmiş, takım elbiseler içindeki erkeklerinse kadınlara

benzediğini düşünmektedir. Ülkedeki bir örnek giyinmeye tepki olarak erkeklerin sakallı, bıyıklı gezdikleri eski günlere özlem duyduğunu dile getirir: "*Bugün içimde bir özlenti var yobaz yüzüne!/ Bucak bucak ararım, hasretim papaz yüzüne!*" (s. 100). Kıyafet devrimiyle beraber kadın-erkek ilişkilerinde değişimler meydana gelmiştir. Boztepe kadınların rahat giyimlerine ve plaj kültürüne karşı olduğunu söyleyip bunun çağdaşlıkla ve bilimle ilgisi olmadığını ironi yardımıyla ifade etmeye çabalar:

Yemek zamanı koşar terli bay, bayan denize!
Siz evvelâ şunu yerleştirin ki zihninize:

Deniz suyunda şifa var zamane terlisine!
Bu, istinad eder elbet modern bir fenne (s. 82)
(…)
Tuzunda olmalı bir hasiyet deniz suyunun!
Tenisciler gibi terliyseniz hemen soyunun! (s. 83)

Cumhuriyet'ten sonra kadınların sosyal hayata daha fazla dâhil olmaları; güzel görünme çabasını, kıyafetlerde değişimi ve diyet ihtiyacını doğurmuştur: "*Zayıflamak modadır şimdi, kız ne yer ne içer!/ Bir iğnenin deliğinden murad ederse geçer!*" (s. 85). Halil Nihat, güzel giyimli, rejimlere uyan, eğlence hayatına devam eden bir kızın evlenip aile kurmasının mümkün olmadığı fikrindedir. Eleştirisini bir kez daha ironiye başvurup dile getirir: "*Bütün bu şeyleri bilsin de varmasın kocaya,/ Ve kurmasın yuva hâlâ… Yazık, bu oldu mu ya?*" (s. 87).

Sosyal hayattaki değişimler yalnızca kıyafetle ortaya çıkmamış aynı zamanda kumar da eğlence hayatının parçası hâline gelmiştir. Şaire göre kumarın sosyal hayat bakımından en tehlikeli türlerinden biri Batı'dan alınmış at yarışıdır. Çünkü at yarışları topluma spor gibi tanıtılıp masum gösterilen bir kumar türüdür:

*Tenis kadar sevilen bir de **At Yarışları**'dır.*
Nüfusu Ankara'nın her Pazar yarışta hazır!

Hayır, kumarda hazır, ismidir yarış, ne ise.
*Bilir çocuk bile **Ganyan** nedir, nedir **Plase!*** (s. 84)

Şairin sosyal hayat bağlamında hicvettiği diğer bir husus dinî değerlerimizin yozlaşmasıdır. Hristiyanlığa ait ögelerin modernleşme göstergesi olarak toplumda kabul görmesi dikkatinden kaçmaz: "*Yok öz lisandaki **Ordövr**'ü bilmeyen artık./ Yemekten önce yiyorlar, bugünkü **İftarlık!***" (s. 101). Fransızca öğün isimleriyle hicvine devam eden Boztepe

bugün bile tartışmalara konu olan Hz. İsa'nın doğum günü Noel gecesinin kültürümüze dâhil edilmesine değinir:

Sahurumuz bile var, bak, ***Reveyon*** *işte odur!*
Bulundu Türkçesi, öğren, Arapçasıydı sahur!

Ne oldu, kıymeti bin ay değen ***Kadir*** *gecemiz?*
Bırak, ***Noel*** *gecemiz var ya, kalmadık gecesiz!* (s. 101)

Modernleşme adı verilerek Türkiye'de yüzeysel bir değişim yaşandığını ve bunun ülkeye pek yararlı olmayacağı fikrindeki Boztepe, laiklik kavramını kısa yoldan kestirip atar. Onun için laiklik dinsizlik demektir:

Lâik *diyor bana devrim, bu vasfa sen lâyik*
Görür müsün beni, dinsiz demek kafamda lâik!

Cehalet, işte budur Türk'ü uğratan derde.
Açılmamış daha var çok sahife defterde… (s. 102)

Dizelerde müzik devriminden de bahsedilir. Halil Nihat "ulusal değer" adı altında uzak geçmişteki devletlerden ve Batı'dan alınan değerlerin beraber sunularak hakiki kültürümüzün unutturulmaya çalışıldığı fikrindedir. Türklerin kökenleri hakkındaki tutarsız tarih tezine de cephe alan şair, klasik Türk musikisine yöneltilen "matem müziği" tenkidini ironik bir üslupla kullanır:

Ne der bugünkü müverrih, ***Sümer****'lerin mi şu caz?*
Ve öyledir de muhakkak… O oldu millî saz!

Ademde beste-i matem yapar Dede Efendi!
Şu yaslı yurdu bu caz açtı, neşelendirdi: (s. 103)

Manzumede üzerinde durulmuş bir diğer sosyal sorun eğitimdir. Eğitim sistemi Cumhuriyet'in ilanıyla beraber temelden başlayan bir değişime tâbi olmuştur. Medreseler kaldırılmış, yerine Batılı sistemle eğitim veren kurumlar geçmiş ve köylerde enstitüler kurulmuştur. *Ağaç Kasidesi*'nde yeni ve eski eğitim kurumları arasında sık sık eskilerin daha başarılı olduğunu düşündürecek karşılaştırmalar yapılmıştır. Şair eski eğitim sisteminin faziletlerinden bahsetmek için kendi çocukluğundan yararlanır ve köyündeki okulunu anlatmaya başlar:

Küçük, fakat o ne mektepti… Bir ***Enüstü****'ydı!*
O köy ***enüstü****'yü devrimden önce gördüydü!*

Gider mi hiç göz önünden o günkü Oflu Hoca?
Tuhaftı lehçesi… Amma değildi Yakutça!

Tesadüf etmiyorum şimdi öyle bir hocaya.
Sarıklı bir hoca, zannetme fesli, şapkalı ya! (s. 59)

Eğitim kalitesini yüksek bulduğu mektebini 1940'tan sonra kurulmaya başlanan Köy Enstitüleri'nden yukarda tutan Boztepe, Cumhuriyet sonrasında eski eğitim kurumlarına haksızlık yapıldığı fikrindedir:

Öğünmesin o kadar çok enüstüsiyle Yücel!
Benim hocam onu kurmuştu elli yıl evvel!

Tam elli yıl oluyor, yâni tam yarım yüzyıl!
Benim köyümde törenler yapılmalıydı asıl! (s. 60)

Halil Nihat, sözünü ettiği eski eğitim kurumlarında kullanılan kelimelerden örnekler vererek eski kelimelerin millî dilin birer parçası olduğunu ifade edip ana temaya geri döner: "***Bitik*** *demezdi,* ***Kitap*** *der,* ***Kalem***, ***Kâğıt*** *derdi!/ Uzaktı çok köyümüz, dağ başında bir yerdi,*" (s. 61). Halkta bir karşılık bulan dilin hakiki olacağını iddia eden Boztepe, devlet politikası gereği şekillendirilmiş dilin millî vasfını kazanamayacağından emindir: "*Köyünde köylüye lakin bu dildi millî dil!/ Sizin konuştuğunuz dil değildi millî dil!*" (s. 62). Halil Nihat, kendi eğitim sürecini yad ederken Cumhuriyet sonrasının dil ve kültür politikasıyla karşılaştırmalar yapar. Rahatsız olduğu nokta yakın tarih hafızalardan kazınırken onun yerine toplum üzerinde hiçbir etkisi olmayan uzak tarihin ikâme edilme çabasıdır:

Elimde bir suparam[156] *vardı, yoktu başka bitik!*
Bugün de cahiliyim, görmedim ***Kudatkubilik!***

Lûgat i Türk*'ünü Kâşgarlı Mahmud'un bilmem!*
Ömür boyunca da hem bilmemekle çekmem elem! (s. 68)

Şair, eğitim reformuyla hedeflere ulaşılmadığını, aksine eski değerlerin dahi yitirildiğine inanır. Ona göre siyasi otorite kendine yönelik eleştirileri ve özgür düşünceyi susturmaktadır. Bu sistem içinde yetişen öğrencilerin meşgul oldukları tek yararlı uğraş beden eğimi derslerindeki idmanlardır:

Düşünme, yazma ve hattâ konuşma oldu yasak!
Bugün tepinmededir bunların yerinde bacak!

[156] Supara: Osmanlı İmparatorluğu'nda okul kitaplarının genel adı. (TDK, 2005: 1820)

Fakat bacak yazı yazmaz, bacak atar tekme!
Ve tekme çifte olur bazı… Gönderir Ademe!
(…)
Efendiler, bu vatan insan istiyor insan!
Ağaç hayırlıdır elbet o pehlivanlardan! (s. 69)

Metinde siyasi yönetimin isteğiyle ortaya konan eğitim alanındaki değişimlerin iddia edildiği gibi okuryazarlık üzerinde ciddi bir etki yapmadığı ironiyle iddia edilir: "*Kapattı* ***Mekteb****'i devrim, yerinde açtı* ***Okul****!/ Vatanda yok okuyup yazma bilmeyen bir kul!*" (s. 170). Yeni eğitim kurumları, farklı bir öğrenci profili yetiştirmektedir. Bu yeni öğrenciler Boztepe'nin gözünde yozlaşmış tiplerdir:

Okulla mektebi bir zanneden hataya düşer.
Binalar aynı, fakat başkadır içindekiler.

Bir ayrı dildir, özel Argodur okullu dili.
Okullu ***Çaktı*** *diyor,* ***Döndü*** *derdi mektepli!*

Şudur ***Ayırdım****'ı öğretmenin muallimden:*
Okullu çaktı mı, artık düşünsün öğretmen!
(…)
Okullu ***Tüydü*** *diyor,* ***Kaçtı****'nın mukabilidir!*
Yabancı lehçe değil, öz dilin bobstilidir!

İşitmiş olmalısın: ***İltimas****'a* ***Piston*** *der!*
Bunun eş anlamı ***Torpil…*** *Yanılmıyorsam eğer!* (s. 170-171)

Halil Nihat, siyasi idarenin isteği doğrultusunda Türkiye'ye gelip "kültür devrimi" çevresinde ortaya atılan tezleri savunan yabancı isimleri de hicveder. İlk olarak Afet İnan'ın (1908-1985) hocası İsviçreli Antropolog Eugène Pittard (1867-1962) ve eşi *Olaylar ve Atatürk* kitabı müellifi Noëlle Roger'ı (1874-1953) diline dolar. Bay ve Bayan Pittard, Türk Tarih Tezi ve Türklerin mensup oldukları ırk ailesi gibi konuların gündemde olduğu dönemlerde ülkeye sık ziyaretlerde bulunmuşlardır. Şair, Bayan Pittard'ın Türk kadını hakkındaki taltif edici sözlerini mübalağalı bulur:

Ve hiç de dinlemedin galiba Madam Pitar'ı
Bizim kadın tipi hakkında bak ne der bu karı:

"Bütün kadınları dünyada geçti Türk kadını!
Tanıttı Avrupa'nın her yerinde Türk adını!" (s. 88)

Boztepe Bay ve Bayan Pittard'ın Türkiye'nin sırtından büyük miktarlarda maddi kazanç elde ettiklerini iddia eder. Bu sebeple onların yıkılmaya çalışılan eski zihniyetin temsilcisi "sarıklı"larla aynı kefeye konulmaları gerektiğini dile getirir:

Parayla söyledi, hem kendi aldı hem zevci!
Geçer sarıklıyı İsviçre'den çıkan cerci!

Emin olun ki dayanmaz bir ay, hazîne batar!
Devam ederse eğer konferansa Mösyö Pitar! (s. 89)

Prof. Pittard'ın Afet İnan üzerinde derin tesiri olmuş ve İsviçreli akademisyen Türk Tarih Tezi'nin şekillenmesinde rol oynamıştır. Zafer Toprak'ın aktardığına göre Prof. Pittard, 1937 yılında düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresi'nde *Irklar ve Tarih* (1924) adlı kitabından damıtarak verdiği konferansta biraz temkinli bir dil kullanmakla birlikte Türk Tarih Tezi ile örtüşen bir konuşma yapmıştır. Buna göre Türkler eskiden Eti adını taşımaktadır. Avrupa tarihiyle Türk tarihi de bir bütündür. Avrasya terimine sık sık yer veren Pittard, Orta ve Batı Asya ile Avrupa'nın uygarlık tarihinin Anadolu toprakları üzerinden bütünlük arz ettiğini ileri sürmüştür. (Toprak, 2011: 26) Boztepe yabancı akademisyenlerin bizler hakkında çeşitli tespitler yapmasını doğru bulmaz, Prof. Pittard'ın bilimsel hipotezlerineyse hiç inanmamaktadır:

Elin frengi gelip Türk'e Türk'ü anlatıyor!
Nasıl demeç veriyor hem, bakın, nasıl atıyor:

*En eski millet imiş Türk, en eski… **Marmara**'dan.*
Çok önce varmış o… Ey Türk, işit, işit de inan! (s. 89)

Pittard çiftinin ardından, Nicolae Constantin Batzaria'ya (Besarya Efendi) (1874-1952) sıra gelir. Eski bir İttihatçı olan Besarya Efendi, II. Abdülhamit'in halli ve II. Meşrutiyet'in ilanında etkili şahsiyetlerden birisidir. Kendisi Mahmut Şevket Paşa Hükûmeti'nde (1913) 6 ay boyunca Nafia Nazırlığı görevinde bulunmuş ve önemli konferanslarda Osmanlı Devleti'ni temsil etmiştir. Boztepe, bir Romanya vatandaşının zamanında ülkemizdeki düzeni nasıl bozduğunu anlatmasından ve yeni rejimin bunu takdir etmesinden rahatsızlık duymaktadır:

*Romanya'dan gelerek bir **Besarya** adlı herif,*
Çekinmeden, beni, mazimi eyliyor tezyif!

"Benim diyor, şu sizin dünkü padişahı kovan!"
Bilir misin bu herfi kimmiş?... Eski bir âyan!

İçinde var görünür bir atıyye ümmîdi!

Atıyye ummasa hiç böyle söylenir miydi? (s. 89)

Halil Nihat, *Ağaç Kasidesi*'nde inkılapları ve bunların yürürlüğe girmesinde çalışmış şahısları hicvetmekle yetinmez. Aynı zamanda tüm değişimlerin tersine dönmesi gerektiğini savunur. Saç-sakal, kılık-kıyafet, ölçüler, saat ve takvim, eğitim sistemi, yazı gibi sosyal hayatın tüm unsurları Cumhuriyet öncesindeki şekillerine geri dönmelidir:

Makas ve ustura memnu olurdu her yerde!
Kapar da dükkânı havyar keserdi berber de!
(…)
Olurdu belli bu suretle fark-ı cinsiyet!
Teceddüd aşkı belâsiyle zannedip âdet,
(…)
Gelirdi okka ve dirhem, gidip kilo ile gram!
Terazi tartmayıp, eksik çekerdi kantar tam!
(…)
***Saat** değişmeli mutlak ve arkadan **Takvim**!*
Gücenmesin bana İsa, Muhammed Ümmetiyim!

Yapar mıyım yaparım, şüphe etmeyin, inanın:
Pazar hıristiyanındır ve Cuma müslümanın!
(…)
Dururdu cazla beraber şu dans da en sonra!
O gün benim gibiler neşeden teperdi hora!
(…)
Olur bir iş mi, bilinmez, fakat pek isterdim:
Bütün kalemleri sağdan yürütmek isterdim!

Okul kapanmalı, mektep hemen açılmalıdır!
Deniz midir bu gönül? İştiyakı dalgalıdır! (s. 120-122)

Boztepe sözlerinin tehlikeli olduğunu düşünmektedir ve bu sebeple şairlerin tepkiden çekindiklerinde yöneldikleri alışılmış yönteme başvurup işi deliliğe vurur. Uçarı tabiatına göndermede bulunmak için "*akıllıyım sanıyordum, meğerse ben deliyim!/ uzatmadan sözü mevzua avdet etmeliyim,"* (s. 123) demeyi uygun görür. Boztepe, başka dizelerde de hiciv oklarını kendisine saplamaktan geri durmamıştır. Birinde, edebî açıdan kısır olduğunu kabul eder: "*Diyordular bana 'Bağ-ı edebde nev-bâve!'/ Kavak kadar ağaç oldum da vermedim meyve!*" (s. 19). Şairliğini faydasız gördüğü dizeler de mevcuttur: "*Mefailün failâtün demekle geçti zaman./ Hayatı anlamadan, kâinatı anlamadan!*" (s. 97). Boztepe, kendi milletvekilliği döneminde siyasi açıdan etkili olamadığını düşünmektedir. Yaklaşık yirmi yıl (1927-1946) devam ettirdiği milletvekilliği boyunca dişe dokunur bir icraat yapmamıştır:

*Sesim duyuldu mu, **Meclis**'te ben konuştum mu?*

Gören veya işiten var mı hiç konuştuğumu?

Sükûtu orda ben en çok vazîfe bilmiştim.
Öğünmek olmasın amma ağaç kesilmiştim! (s. 182)

Manzumede uzun uzun övülen ağaçlar da Halil Nihat'ı alaya alır. Örneğin asma, şairi küçümser: "*Ve galiba vatanın belli başlı şairisin!/ İnandın, öyle mi, sen* ***Andavallı****'nın birisin!*" (s. 166). Boztepe'nin milletvekilliği boyunca dişe dokunur bir iş görmediğini ifade eden asma, ardından şairlerin tarih boyunca bilinen, yalancılık, tembellik, uçarılık gibi olumsuz vasıflarını Boztepe'ye atfeder. Bu bölümler aracılığıyla şair, inkılâplar hakkındaki hiciv kısımlarını ve eski düzeni methettiği dizeleri de hafifleştirme amacındadır:

İşin ***Denetleme****,* ***Tartışma****, yâni zevzeklik!*
Bu, sende doğrusu olmuş belirli bir ***Nitelik!***

Hemen palavrayı mahut aruza uydurmak,
Düşündüğün bu senin, bir dakika yok durmak!
(…)
Mefailün failâtün dedin mi, oldu beyit,
Değil mi? Hastasın öyle ise, Mazhar Osman'a git! (s. 166)

Asmanın kendisini hicvetmesine içerleyen şair, "*Benimle asma neden sanki böyle zıd gidiyor?/ Aruzcusun, dedi. Devrimciler de öyle diyor:*" (s. 168) beytiyle yöneticiler tarafından dışlandığını söyler ve eserinin son kısımlarında araya bir gazel ekleyerek unutulmuşluğunu dile getirir. Gazelin ilk beyti şöyledir: "*Aruzcu şairi devrimci saymıyor maldan!/ Ne hayr ümid edilirmiş o dünkü fassaldan!*" (s. 169). Şair gazelinin sonunda kimsenin yanına uğramadığını söyler:

Bir eski söz bu: Yalar, dendi bal tutan parmak!
Şu var ki yok haberim sirkeden değil baldan!

Bizim de dükkânımız vardır, uğra, ey parti!
Niçin alış verişin hep Sinekli Bakkal'dan? (s. 169)

Ağaç Kasidesi, Cumhuriyet sonrasındaki kültür devriminin farklı taraflarını detaylarıyla hicveden tek manzum metindir. Dolayısıyla özellikle Dil Devrimi'ni anlamak için başvurulabilecek önemli kaynaklardan biridir. Bununla beraber, 1931'deki ilk baskı Dil Devrimi hakkında kuru bir övgüden ibarettir. Halil Nihat'ın CHP milletvekilliğinin son bulduğu 1947'deki ikinci baskıysa sert bir hicivdir. Şairin 1931'de Tek Parti Dönemi milletvekiliyken kültür devrimine karşı çıkabilmesi imkânsızdır. Bu doğrultuda metin bugün yorumlanırken ele alınan kişilerin devlet kademelerinde çeşitli görevlerde bulundukları ve

kararlarını bireysel gerekçelerle almadıkları unutulmamalıdır. Zira Halil Nihat da değişimlerin gerçekleştiği günlerde yaşananların doğruluğunu savunmuş bir kalemdir.

SONUÇ

Hiciv, insanoğlunun çevresindeki yanlışları görüp gösterme dürtüsüyle doğrudan ilgili bir edebî türdür. Yanlışların doğrulardan daha fazla olmasıyla da bağlantılı bir şekilde siyasetten, sosyal sorunlara, insanların simalarından özel hayatlarına kadar uzanan geniş bir konu yelpazesine sahiptir. Ele aldığı konu çevresinde muhatabını itibarsızlaştırıp alaya alan, yanlışları ifşa eden ve düzeltmekten önce yaralamayı hedefleyen bir özü vardır. Hicivle ve genelinde mizahla uğraşmak çoğu kez şahsi veya sosyal seviyede bir soruna işaret ederken "gerçek hayat"a yönelmek anlamına gelir. Bu nedenle hiciv "haber değeri" taşımaktadır.

İlgi çekici, eğlendirici ve bilgilendirici yönüyle bağlantılı olarak Doğu ve Batı edebiyatlarında günümüze kadar gelen köklü bir hiciv geleneği mevcuttur. Türün kökeni Doğu'da İslamiyet öncesine Batı'da antik Yunan ve Roma kültürüne uzanır.

Türk edebiyatında hiciv ve taşlama, 13. ve 14. yy.da kısır şekilde manzum örneklerle başlar ve diğer türlerle beraber zaman içinde gelişim gösterir. Hiciv ve mizah fikri, bir anda ortaya çıkmamıştır. Sözlü kültür bir yana, *Divanü Lûgat-it-Türk*'teki Uygurlara dair tepkiler barındıran manzum kısımlar, *Dede Korkut'*un farklı hikâyelerindeki alaylar, diyalog ve anlatımdaki komik detaylar bile hiciv ve mizahın kökünün geride olduğunu kanıtlamaktadır.

Klasik edebiyatta hiciv ve mizahın yeri açıklanırken *Harnâme*, *Şikâyetnâme*, Bağdatlı Rûhî'nin *Terkib-i Bent*'i ve *Sihâm-ı Kazâ* incelemelerde yer verilmiş başlıca örneklerdir. Söz konusu metinler içinde *Sihâm-ı Kazâ* dışındakiler, birer sosyal hicivdir. Fakat yazıldıkları dönemde hiciv ve hezl türünde değerlendirildiklerini söylemek kolay değildir. Bu gelenekte hiciv ve hezl mecmualarında bulunan metinlerde yoğun bir argo kullanımı dikkati çeker. Ayrıca ele alınan konuların bir kısmı sosyal içerikli olmakla beraber dizelerin büyük bölümü kişisel sorunlarla ilgilidir.

İslamiyet'in sosyal hayatı doğrudan etkilediği bir topluma mensup, eğitimli şairlerin argo ve sövgüyü hicivlerinde yaygın bir iletişim biçimi olarak kullanmaları, çelişkidir. Kaba saba sözlerin ve argo tabirlerin bir gelenek hâline gelmesi, sosyal hayat açısından erkeklerin eğlencelerinde yalnız kalmaları ve kadınların okuma yazma bilmemesiyle açıklanmıştır. Kişilik haklarının yasalarla korunduğu modern devlet düzeninin mevcut olmayışı da meselenin hukuki ve siyasi tarafı hakkında dile getirilmiş diğer bir yorumdur.

Dönemin edebî üretim biçimleri de eski hicivdeki yoğun argoyu açıklamaktadır. Matbaanın ve yaygın anlamda okur-yazarlığın olmadığı muhitte şair, sanatını çoğu kez bir haminin maddi desteğiyle ortaya koymaktadır. Bu sebeple dönemin edebiyatı "kapalı devre"dir. Dönemin şairi -her sanatçı gibi- okurunu/tüketicisini tanıyarak eserini kaleme alır.

Divan hicvinde bu potansiyel okur, çoğu kez muhatap olunan şahıs ve birbirini tanıyan sınırlı bir grup olabilir. Zira metinlerin nüshaları azdır ve haberleşme olanakları kısıtlıdır. Divan şairinin sorumluluk duygusuyla, yazdıklarının ertesi gün binlerce insan tarafından okunacağını bilen sanatçının aklından geçenler farklıdır. Divan şairi kendi hayatının parçası olan insanlar için üretmektedir. Dolayısıyla sinirlendiğinde kamuya seslenmediği için kaba saba tabirlere başvurabilir.

Hiciv şiirleri Tanzimat sonrasında divan edebiyatı geleneğinden uzaklaşmaya başlamıştır. İçerikle ilgili en önemli değişim, hicivde sosyal ve siyasi sorunların daha fazla yer almaya başlamasıdır. Eskiden beri hemen tamamı manzum biçimlerdeki hiciv ve mizah örneklerinin ilk kez bu dönemde giderek artan bir oranda nesre kaydığı görülür. Tanzimat sonrasındaki edebiyatın Şinasî, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi ilk temsilcileri siyasi hiciv olarak kabul edilebilecek manzumelerinde öncelikle Âlî Paşa'yı ve onun yanında Fuat Paşa'yı konu edinmişlerdir. Söyleyiş olarak argo tabirler azalmış, mizaha ve ironiye daha fazla başvurulmuştur. İçerik, biçim ve üsluptaki farklılıklar hicvin Tanzimat sonrasında Batılı satir biçimlerine yaklaştığını söylemeye olanak sağlamaktadır.

Basın yayın açısından hiciv ve mizahın seyrini değiştiren gelişim, Tanzimat'la beraber temelleri atılmış mizah gazeteciliğidir. Tanzimat sonrasında 1870-1878 arasındaki sekiz yıl boyunca devam edebilmiş mizah gazeteciliği kısa ömrüne rağmen günümüze ulaşan derin izler bırakmıştır. Bu dönemde çeşitli baskılar mevcut olmakla beraber mizah ve hiciv, gerektiğinde iktidarın karşısında bulunup hataları gösterebilmiştir. İstanbul'un çeşitli sorunları, siyasi kararlar, yabancıların devlete karşı ikiyüzlü tutumları günü gününe alaya alınmış, iğnelenmiş ve mizahi fikirler halkla paylaşılmaya başlanmıştır.

Hiciv ve mizah açısından yine Tanzimat'ta görülen bir diğer ilk, yasal düzenlemelerdir. Dergilerin tüm mizahi fikirleri sıcağı sıcağına halkla paylaşması nedeniyle bu dönemde ilk kez parlamento ve modern yasalar seviyesinde mizahın geleceği ve sınırları tartışmaya açılmıştır. V. Murat'ın 93 günlük saltanatı gibi Tanzimat basınının nispeten özgür olduğu dönemlerde bile hiciv ve mizahın yasaklanmasına dair tartışmalar yaşanmış ve kimsenin

birbirine hakaret edemeyeceğine dair resmî kararlar alınmıştır. I. Meşrutiyet'in ilanından sonra Meclis-i Mebusan'daki Matbuat Nizamnamesi görüşmeleri sırasında (1877) mizah gazetelerinin olumsuz sosyal ve kişisel etkileri nedeniyle kapatılmaları talep edilmiş, fakat yayın hayatlarının devamına karar verilmiştir. Buna rağmen II. Abdülhamit'in 1878'de Meclis-i Mebusan'ı feshetmesiyle hiciv ve mizah yaklaşık otuz yıl sürecek bir suskunluğa bürünmüştür. Bu süreçte Şair Eşref'in 1904-1908 arasında Mısır'da yayımladığı şiir kitapları nadir hiciv örneklerindendir. Ayrıca yine ülke dışında İttihat ve Terakki'yi destekleyerek II. Abdülhamit hakkında hicivlere yer veren bazı mizah gazeteleri yayımlanmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla İttihat ve Terakki yönetime gelir. Resmî engeller ortadan kalkınca basının özgürlük alanı genişlemiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar geçen kısa zamanda doksandan fazla mizah dergisi yayımlanmıştır. Bu dergilerin bazılarında haftanın güncel olayları gazeller veya kıtalarla yorumlanmıştır. Cumhuriyet sonrasındaki mizah dergilerinde görülen manzumelerin ilk örnekleri bu dönemde verilmeye başlanmıştır. Dönem içinde eski yönetime karşı uzun bir süre dile getirilememiş tepkiler hicivlerde yer bulmuştur. II. Abdülhamit başta olmak üzere öne çıkan siyasetçiler ve çeşitli sosyal konular sütunları doldurmuştur. Bununla beraber Avrupalı devletlerle ilgili şikâyetler, İttihatçıların sorunları, parti kavgaları ve şehirdeki sıkıntıların mevzubahis yapıldığı görülmektedir. Cumhuriyet sonrasında manzum hiciv yazmış bazı önemli şairler, Meşrutiyet dönemi mizah dergilerinde mesleklerine ilk adımlarını atmışlardır. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük fazla sürmemiş ve Birinci Dünya Savaşı'na girilirken mizah basını tekrar susturulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle (1918) İttihat ve Terakki siyaset sahnesinden çekilmiş ve mizah dergileri tekrar canlanmıştır. *Güleryüz*, *Karagöz*, *Aydede* gibi dergilerde Kurtuluş Savaşı ve İstanbul-Ankara hükûmetleri arasındaki çatışmalara dair hicivler yayımlanmıştır.

Zaferle sonuçlanan savaşın ardından mizah basınında kısa süreli demokratik bir hava esmiştir. Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi, 1922'nin sonlarında Türk mizahının en uzun soluklu dergisi *Akbaba*'yı çıkarmaya başlamıştır. 1923 yılı içinde sosyal sıkıntılar ve siyaset hakkında hafif tonlu manzum hicivler yayımlanmış ve çeşitli şikâyetler Mustafa Kemal Atatürk'e iletilmiştir. Siyasi simaların eleştirildiği, ekonomik sorunlara dikkat çekilip yönetimin eksiklerinin vurgulandığı manzum metinlerin ömrü uzun sürmemiştir. 1923'ün son günlerinde Ağa Han'ın halifeliğin kaldırılmasına karşı çıkan mektubu, bazı İstanbul gazetelerinde

yayımlanınca Kurtuluş Savaşı sırasında görev yapmış İstiklal Mahkemesi tekrar göreve başlamıştır. *Tanîn* başyazarı Hüseyin Cahit, *İkdam* sahibi Ahmet Cevdet ve *Tevhid-i Efkâr* sahibi Velid Ebüzziya, gazetelerinde yayımladıkları mektup gerekçesiyle yargılanmışlardır. Bu ilk yargılamalar sonucunda sert bir yaptırım uygulanmasa da hükûmetin muhalif seslere karşı tepki göstereceği belli olmuştur. Nitekim 1925 yılı içinde yaşanan Şeyh Sait İsyanı, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kabulü ve muhalif TCF'nin kapatılması gibi bağlantılı olayların sonucunda gazeteciler tekrar mahkemeye çıkarılmış ve basın kontrol altına alınmıştır. Tek Partili Cumhuriyet kurulurken doğası gereği muhalif karakterdeki hiciv, özünden saparak siyasi rejimin güdümüne girmiştir.

Tek Parti Dönemi'nde mizah basını üzerindeki kontrol II. Abdülhamit'in otuz yıl kadar sürmüş baskı ve engelinden farklı bir karakterdedir. Yönetim mizah dergilerini yasaklamamış; bunun yerine inşa edilmekte olan rejime destek için "iktidarla aynı dili konuşan bir mizah basını"nın mevcut olması için çabalamıştır. 1923 sonrasındaki ilk yıllarda çıkmış *Akbaba* ve kısmen uzun soluklu *Papağan* ve *Zümrüd-i Anka* gibi dergilerdeki mısralarda Takrir-i Sükûn, TCF'nin kapatılması ve İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmakta olan gazeteciler hakkında hükûmet yerine muhalefete dair eleştiriler dile getirilmiştir. O günlerde iktidarı hicvetmeyen mizahçıların hâlini yaklaşık yirmi beş yıl sonra Halil Nihat Boztepe, *Ağaç Kasidesi*'ndeki şu dizelerinde anlatmıştır: "*Ne oldu memleketin bunca nüktedanlarına?/ Kesildi hepsi de bir anda mankafa-yi sükût*". Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk yıllarda kısa süreli işlenmiş diğer bir siyasi sorun da yönetimde söz sahibi olmaya çalışan İttihat ve Terakki mensuplarıdır. Cumhuriyet kadrolarında yer bulmuş bazı kimselerin siyasi geçmişlerindeki İttihatçılık hiciv dizelerinde ifşa edilmiştir. Siyaset dünyası hedef alınmamasına rağmen istisnalar ve münferit örnekler mevcuttur. Mesela yönetimin önemli ismi Kılıç Ali, zaman zaman keyfî tavırlarıyla hicve konu edilmiş ve mizahçılar tarafından pek sevilmemiş bir siyasetçidir. Besim Atalay'ın İstanbul hakkındaki olumsuz düşüncelerine cevaplar verildiği de görülmektedir.

TCF kapatılıp İttihatçılarla hesaplaşılınca iktidarın karşısında muhalefet kalmamıştır. İktidarı siyasi açıdan hedef almayan şairler, sosyal meselelere ve kendilerinin de mensubu oldukları kültürel muhite yönelmişlerdir.

Sosyal sorunlar, her dönem hicvin asli konuları arasındadır. Tek Parti Dönemi'nde öne çıkan sorunlar, başta hayat pahalılığı ve fakirliktir. Fakirlik özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasındaki karaborsacılıkla birleşince çekilmez bir hâl almış ve bu konuya dair hemen her hafta manzumeler yayımlanmıştır. Ayrıca İstanbul'un imarından ulaşımına, su sıkıntısından,

salgın hastalıklara kadar tüm sorunları hicve yansımıştır. Bununla beraber eğitim dünyasındaki aksaklıklar, devlet bürokrasisi, gündelik hayatta görülen yozlaşma, azınlıklarla ilgili sorunların üzerinde de durulmuştur.

Cumhuriyet sonrasında kültürel muhite dair yayımlanmış manzumeler ise çoğunlukla edebiyatçılar ve gazeteciler hakkındadır. Bu dönemde nispeten dar bir çevre içinde yaşayıp birbirini iyi tanıyan yazar ve şairlerin şahsi özellikleri, aralarındaki atışma ve tartışmalar, hayatlarından kesitler okurlarla paylaşılmıştır. Dizelerin çoğunda amaç hicvetmek değil magazin nitelikli komik malzeme üretmektir. Bu amaçla itidalli bir dille ve hafif iğnelemelerle yetinilmiştir. Mizahi yayınlardaki bu manzumeler, bugün medyada boy gösteren simaların yaşamlarının tüketim malzemesi olarak televizyon izleyicilerine ve internet kullanıcılarına sunulmasını andırmaktadır. Yazar ve şairler hakkındaki magazin nitelikli mizah dizeleri, DP'nin kurulduğu 1946'dan sonra azalmaya başlamış ve DP iktidarıyla (1950) beraber nadiren yayımlanmıştır. Zira bu dönemden sonra genellikle edebiyatçılar yerine siyasetçiler hiciv konusu olmuşlardır.

Edebiyatçılar hakkındaki hafif iğnelenmelerin yanında edebî muhalefeti yansıtan ve zaman zaman sert bir dille yazılmış manzumeler de mevcuttur. Nâzım Hikmet'in "Putları Yıkıyoruz!" kampanyası sonrasında bazı edebiyatçılar hakkında kaleme aldığı hicivler ve kendisine aynı şekilde verilen cevaplar, 1923-60 arasındaki edebî konulu sert örneklerdendir. Garip Hareketi de mizah dünyasında etki uyandırmıştır. Bir yandan harekete mensup şairler alışılmış sanat anlayışına karşı ironi ve mizah yüklü dizelerle hücum etmişler, öte yandan hem bunlara hem de Nurullah Ataç, Asaf Hâlet Çelebi gibi isimlere yönelik parodi ve hicivler yayımlanmıştır. Söz konusu tartışmalar çerçevesindeki dizeler, sanat alanındaki çatışmalarda hiciv ve mizahın bir silah olarak kullanıldığını gösteren örneklerdendir.

İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla beraber Dünya siyasetinde tek parti ve tek adam yönetimlerinden uzaklaşma başlamıştır. Batı bloğunda yer almaya çabalayan Türkiye'de de DP'nin kurulmasıyla (1946) çok partili siyasi hayata geçilmiştir.

Özellikle 1946'dan itibaren siyasi hicivler çıkmaya başlamış ve mizah basınında genel bir hareketlilik yaşanmıştır. Dolayısıyla bu tarih, hiciv açısından bir yükselme noktasını işaret etmektedir. Uzun süre doğasına aykırı olmasına karşın, siyasetle ilgilenmemiş hiciv türünde beklemenin getirdiği bir enerji ve tepkinin mevcut olduğu görülmektedir. 1946-50 arasında hiciv ve mizah açısından ilk önemli gelişme *Markopaşa* dergisinin çıkmasıdır. Buradaki sert

ironi ve cesur eleştirilerin yanında Aziz Nesin'in taşlamaları da Tek Parti yöneticileri ve icraatları hakkında kayda değer örneklerdendir. Halil Nihat'ın 1947'de yayımladığı *Ağaç Kasidesi* de aynı dönem çıkmış müstakil bir hiciv kitabıdır. Metinde baştan sona Tek Parti döneminde gerçekleştirilmiş dil ve kültür devrimi hicvedilmiştir. Bu metin içeriği, üslubu ve hacmi bakımından benzersizdir. Faruk Nafiz de 1946 sonrasında çeşitli dizelerle Tek Parti yönetimine yüklenmiştir. Necip Fazıl Kısakürek, ilk hicivlerini bu dönemde yazmış ve CHP yönetimini hedef almıştır.

Tek Parti iktidarı, "tepeden inmeci bir tavırla ve küçümseyerek halkı yönetmek", "fakirlik ve geçim sıkıntısı", "sosyal imkânların yokluğu", "baskı ve her türlü özgürlüğün kısıtlanması", "adam kayırma ve rüşvet", "kültür devrimleri" gibi yönlerden hicvedilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren yaşanan fakirlik, geniş halk kitlelerinde CHP'ye karşı sert bir tepki oluşturmuştur. Bu dönemde *Akbaba* dergisi CHP'nin yanında yer almış; fakat 1949'da maddi sebeplerden ötürü kapanmıştır.

1950 seçimleri DP'nin kesin zaferiyle sonuçlanınca Tek Parti'yle hesaplaşma daha kolay hâle gelmiş ve bir süre devam etmiştir. Muhalefete düşmüş İsmet İnönü de dizelere konu olmuştur. Eskiden CHP saflarında yer alan Orhan Seyfi, 1951'de çıkardığı *Hicivler* kitabındaki acımasız kıtalarla İsmet Paşa ve CHP'ye çatmıştır. 1952'de bir süredir kapalı vaziyetteki *Akbaba* yeniden yayımlanmıştır ve DP'ye yakın bir duruş sergilemiştir.

DP'nin ilk iktidar döneminde demokrasi ve özgürlük sınırları genişletilmiş ve gözle görülür bir ekonomik refah sağlanmıştır. 1950-55 arasında CHP'nin doğal siyasi muhalefeti dışında iktidarın yönetiminden rahatsızlık duyulmamıştır. Hiciv türü, bu dönemde kamuoyunun görüşleri doğrultusunda DP'yi siyasi bakımdan hırpalamamıştır. 1955 sonrasında DP açısından siyasi ve ekonomik göstergelerin kötüleştiği, bununla bağlantılı olarak basın üzerindeki kontrolün giderek arttığı bir dönem başlamıştır. Doğal olarak 1955-60 arasında DP siyasi açıdan hicvedilmiştir. DP'ye dair hicivlerde "boş vaatlerle halkı kandırmak", "milletin imkânlarını har vurup harman savurmak", "lüks içinde gereksiz harcamalar yapan siyasetçiler", "oy avcılığı", "sözde demokrasi anlayışı" başı çekmiştir.

1955'ten sonra mizah dergilerindeki manzum örnekler azalırken karikatür ve nesir bir iletişim aracı olarak öne çıkmıştır. *Akbaba*'da çoğu Aziz Nesin tarafından yazılmış taşlamalar ve Yusuf Ziya ile Orhan Seyfi'nin az sayıdaki manzumeleri çıkarken *Dolmuş* ve *Tef*'in yayın politikasında manzum örneklere pek yer verilmemiştir.

27 Mayıs 1960 darbesiyle birlikte asker, yönetimde söz sahibi olurken DP'li yöneticiler tutuklanarak yargılanmıştır. Darbenin ertesinde mizahın her türlüsüne olduğu gibi manzum hicve rağbet artmıştır. Bu dönemde Ümit Yaşar Oğuzcan'ın ve Aziz Nesin'in başarılı hicivler yazdığı görülmektedir. Ayrıca darbenin oluşturduğu hava içinde pek tanınmamış, bir kısmı edebiyat hayatının dışındaki kişiler de hacimsiz hiciv kitapları çıkarmışlardır. Dönemin hemen bütün mizah basını gibi darbe sonrasında *Akbaba* askerî yönetime destek vermiş ve kapılarını genç mizahçılara açarak pek çok taşlamayı sayfalarında yayımlamıştır. Hem kitap hâlinde çıkmış hem dergi sayfalarında kalmış örneklerde Adnan Menderes ve diğer DP yöneticileri çok sert hicvedilmiştir. Bunlarda ortak konu darbenin siyasi yönünden çok siyasetçilerin özel hayatı olmuştur. Yassıada Mahkemeleri sürerken yayımlanan manzumelerde idamlara destek verildiği için hiciv ve mizah aracılığıyla kararlara toplum nezdinde meşruiyet zemini hazırlandığı düşünülebilir.

DP döneminde kültürel ve edebî konular Tek Parti zamanına göre güdük kalırken siyasi ve sosyal sorunlar geniş gündem bulmuştur. Bunun ilk sebebi siyasetin dokunulmazlığının kalkması ve hemen her okurun haklılığına inandığı siyasi görüşünü mizah dünyasında takip etmeyi istemesidir. Zira siyaset edebiyattan çok daha geniş bir kitlenin ilgi alanına girmektedir. İlkiyle bağlantılı diğer sebep ise şair ve yazarların artık eskisi gibi popüler kimseler olmamasıdır.

Sosyal konular, Tek Parti Dönemi'nde olduğu gibi 1950-60 arasında da geniş yer tutar. "Fakirlik ve geçim derdi" bu dönemin vazgeçilmez konusudur. DP yönetiminde ideolojik tona sahip "ezen-ezilen", "fakir-zengin" çatışması gibi problemler de geçim derdinin yanında işlenmiştir. Ayrıca "İstanbul'un çeşitli sorunları", "bürokrasi", "rüşvet", "adam kayırma" ve "yozlaşma"dan şikâyet edilmiştir.

1923-60 arasında özellikle süreli yayınlarda her hafta manzume yazıp maddi gelir sağlayan şairler, bazı yanlışları gösterip bunlarla alay ederken itidalli bir dil kullanıp tepki çekmemeye özen göstermişlerdir. Bu tip manzumeler "haftanın gazeli" veya benzeri başlıklarla yayımlanırken güncelin çevresinde dönmüşlerdir. Kullanılan dil çoğunlukla divan edebiyatındaki klişe benzetme ve rediflerden beslenirken ele alınan şahısların isimleri ve bazı güncel sözcüklerin eski dille beraber verilmesi komik unsurunu meydana getirmiştir. Haftalık konulara uygun pastiş ve parodi örnekleri yayımlamak da sık sık başvurulmuş bir yöntemdir. Abdülbâki Fevzi Uluboy, Faruk Nafiz Çamlıbel, Orhan Seyfi Orhon, Osman Cemal Kaygılı, Yusuf Ziya Ortaç, Zahir Sıtkı Güvemli böyle metinler yazan isimlerdir.

Fazıl Ahmet Aykaç ve Halil Nihat Boztepe'nin dâhil edilebileceği bir diğer grup ise mizaha II. Meşrutiyet döneminde başlamış ve Cumhuriyet sonrasında süreli yayınlarda zaman zaman hiciv ve mizah manzumesi yayımlamıştır. Genelde aruz ölçüsü kullanan bu şairler, kelime ve söyleyiş açısından güncele takılıp kalmaktan çok kalıcı manzum hicivler yazmışlardır.

"Hiciv" türünün sınırlarını değiştirip ironi ve mizahı şiire sokan Garip Hareketi de hem şaireneliğe saldırması hem sonraki nesle etkisiyle Türk şiiri kadar mizah anlayışını da etkilemiştir. İroni ve kara mizahın birleştiği dizelerde en ciddi toplumsal olaylar bile basitleştirilerek yerilmiştir. Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet'in dışında Metin Eloğlu, Ümit Yaşar Oğuzcan ve bazı dizelerle Şemsi Belli 1923-60 arasında böyle örnekler vermişlerdir.

Daha çok halk şiiri söyleyişinden ve hece vezninden yararlanmış mizahçılar arasında dönemin en tanınmışı Aziz Nesin'dir. Bunun yanında Namdar Rahmi Karatay, bugün pek bilinmese de, daha sonra Aziz Nesin'in taşlamalarında görülecek üslubun ilk örneklerini yazmıştır.

Ortak noktalarda toplanmayacak şairler de mevcuttur. Nâzım Hikmet, çalkantılı siyasi ve edebî hayatı içinde sosyal konulu ve lirik şiirlerinde kullandığı söyleyişe başvurarak, zaman zaman argo düzeyi yüksek ve sözünü sakınmayan hicivler yazmıştır. Necip Fazıl, hicivlerinin önemli kısmını 1960 sonrasındaki konulara dair yazmış, 1960 öncesi hakkında az sayıda manzume yayımlamıştır. Neyzen Tevfik, aruzla kıta ve gazeller yazmış, bunlarda argodan sakınmamıştır. II. Meşrutiyet sonrasında edebiyat camiasına atılmış Hüseyin Rifat, Şair Eşref'in üslubuna yaklaşmaya çabalamış, heccav karakterli bir şairdir. Şiirlerinde eski hicvin en bilindik nazım biçimi kıta ve aruz ölçüsünü kullanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de yaşanan hemen her sosyal, siyasi ve kültürel sorun edebiyatın en eski türlerinden biri olan hicivde işlenmiştir. Zaman zaman siyasi baskı nedeniyle konular gecikmeli olarak ele alınsa da şairler ve mizahçılar detayları bile dikkatten kaçırmamıştır. Son olarak denebilir ki içerikleri bakımından edebiyatın yanında sosyoloji, siyaset ve tarih biliminin de ilgi alanına giren bu dizelerde bizim yakın geçmişteki hikâyemiz anlatılmaktadır.

KAYNAKÇA

"Şuarâ", *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (2009), Ankara: TDV Y.

Âdemhan, Yusuf Ziya (1960), *Ocak Başkanı*, Erzincan: Hür Erzincan Matbaası.

Ağaoğlu, Samet (1969), *Babamın Arkadaşları*, İstanbul: Baha Matbaası.

Ağaoğlu, Samet (2011), *Arkadaşım Menderes*, İstanbul YKY.

Ahmad, Feroz-Ahmad, Bedia Turgay (1976), *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Ahmet Haşim (2004), *Bütün Eserleri III*, (haz.: İnci Enginün, Zeynep Kerman), İstanbul: Dergâh Y.

Ahmet Oktay (2002), "Nâzım Hikmet'te Alaydan Hicve", *Gül Diken*, Güz, S. 28, s. 17-19.

Akbaba (1339/1923), "Zülf-ü Yâr Endişesi", *Akbaba*, 15 Mart, S. 29, s. 1.

Akbaba (1339b), "Masûniyet-i Şahsiye Kanunu", *Akbaba*, 2 Nisan, S. 34, s. 1.

Akbaba (1340/1924), "Akşam Gazetesine Açık Bir Hesap", *Akbaba*, 19 Kânunusani, S. 117, s. 1.

Akbaba (1340a), "Darb, Ya Darb…", *Akbaba*, 2 Ağustos, S. 173, s. 1.

Akbaba (1340b), "Yeni Fırka", *Akbaba*, 20 Teşrinisani, S. 205, s. 1.

Akbaba (1341/1925), "Lütfi Fikri Bey'e", *Akbaba*, 17 Ağustos, S. 282, s. 1.

Akbaba (1930), "Abdülhak Hâmid'in Lisanıyla Yunus Nadi Bey'e Bir Hitabe !", *Akbaba*, 12 Haziran, S. 769, s. 1.

Akbaba (1933), "Şarkılı İbretten", *Akbaba*, 17 Mayıs, S. 9, s. 1.

Akbaba (1952), "Akbaba", *Akbaba*, 20 Mart, S. 1, s. 3.

Akbaba (1955), "Köprülü'ye", *Akbaba*, 6 Ekim, S. 186, s. 1.

Akbabacı (1952), "Necip Fazıl Kısakürek'le Mülâkat", *Akbaba*, 25 Aralık, S. 41.

Aker, Ekrem Talât (1960), "Sâbıkları Savunma", *Akbaba*, 14 Temmuz, S. 435, s. 5.

Akçura, Gökhan (2006), "Picasso ile Yunus Emre", *Virgül*, Nisan, S. 94, s. 14-18.

Akı, Niyazi (2001), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu (İnsan-Eser- Fikir-Üslûp)*, İstanbul: İletişim Y.

Akıllı Ozan (1948), "Eshâb-ı Kehf", *Mizah*, 3 Eylül, S. 113, s. 729.

Akıllı Ozan (1948a), "Teşbihte Hatâ Olmaz!", *Mizah*, 8 Ekim, S. 118, s. 789.

Akıllı Ozan (1949), "İstanbul Vasfında I", *Mizah*, 22 Nisan, S. 146, s. 1127.

Akıllı Ozan (1949a), "İstanbul Vasfında II", *Mizah*, 29 Nisan, S. 147, s. 1139.

Akıllı Ozan (1949b), "Sözün Kısası", *Mizah*, 19 Ağustos, S. 163, s. 1227.

Akıllı Ozan (1949c), "Neredeler?", *Mizah*, 23 Eylül, S. 168, s. 1287.

Akıllı Ozan (1949d), "Deyip Kesti...", *Mizah*, 14 Ekim, S. 171, s. 1323.

Akıllı Ozan (1950), "Hicve Değmez", *Mizah*, 13 Ocak, S. 184, s. 1482.

Akıllı Ozan (1950a), "Kâr Dünyası ve Ar Dünyası", *Mizah*, 3 Kasım, S. 226, s. 1381.

Akkuş, Metin (1998), *Nef'î ve Sihâm-ı Kaza,* Ankara: Akçağ Y.

Akpınar İpek Yada (2010), "İstanbul'u (Yeniden) İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı", *2000'den kesitler II: Cumhuriyet'in Mekanları/Zamanları/İnsanları*, (Doktora Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı), Ankara: Dipnot Y., s. 107-124.

Akşin, Sina (2011), *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara: İmge Kitabevi.

Aktulum, Kubilay (2004), *Parçalılık/Metinlerarasılık*, Ankara: Öteki Yayınevi.

Aktunç, Hulki (1998), *Büyük Argo Sözlüğü*, İstanbul: YKY.

Akünal, Dündar (1941), "Bu Devirde...", *Akbaba*, İkinci kânun, S. 363, s. 9.

Akyüz, Kenan (1995), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Akyüz, Yahya (2012), *Türk Eğitim Tarihi (M. Ö. 1000-M. S. 2012)*, Ankara: Pegem Akademi.

Alangu, Tahir (2010), *Ömer Seyfettin (Ülkücü Bir Yazarın Romanı)*, İstanbul: YKY.

Albayrak, Nurettin (1998), "Halk Edebiyatında Hiciv", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV Y., s. 452.

Ali Emîrî (1338/1922), "Mecmua", *Tarih ve Edebiyat*, 30 Teşrinisani, S. 4, s. 80.

Ali, Sabahattin (1934), "Benim Aşkım", *Varlık*, 15 Ocak, S. 13, s. 201.

Ali, Sabahattin (2004), *Mahkemelerde*, (haz.: Nüket Esen, Nezihe Seyhan), İstanbul: YKY.

Alkan, Mehmet Öznur (1999), "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", *Görüş*, Mayıs, S. 39, s. 48-61.

Allen, Roger (2003), *An Introduction to Arabic Literature*, Cambridge: Cambridge University Press.

Alpay, H. Cengiz (1951), "Tramvayda Gördüklerim", *Kahkaha*, Ocak, S. 27, s. 60.

Alpay, H. Cengiz (1951a), "Tramvaylar", *Kahkaha*, Mart, S. 29, s. 7.

Alpay, H. Cengiz (1951b), "Aday Olacak Dostuma", *Kahkaha*, Mart, S. 29, s. 72.

Altan, Çetin (1960), "İyilik Severdi Şu Menderes !...", *Milliyet*, 6 Aralık, s. 3.

Altın, Hamza (2014), *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Ankara: Grafiker Y.

Altınay, Ahmet Refik (1997), *Osmanlı'da Hoca Nüfuzu*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Y.

Anber (1339/1923), "Şarkı", *Akbaba*, 7 Mart, S. 44, s. 2.

And, Metin (1977), *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Y.

Anday, Melih Cevdet (1979), *Sözcükler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Y.

Apaydın, Mustafa (2001), *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Apaydın, Mustafa (2001a), "Halil Nihad Boztepe'nin Ankara Yâranını Hicveden 'Kasîde-i Vatan' Adlı Şiiri", *Gül Diken*, Kış, S. 23, s. 27-34.

Apaydın, Mustafa (2006), "Tanzimat'tan Sonra Mizah ve Hiciv", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 3, s. 327-342, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Y.

Arcan, İsmail Galip (1946), "Asaf Hâlet Çelebi'ye", *Akbaba*, 3 Ekim, S. 132, s. 2.

Arcan, İsmail Galip (1946a), "He! He! He!", *Akbaba*, 10 Ekim, S. 133, s. 5

Aristotle (2004), *Nicomachean Ethics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Artam, Nurettin (1951), "Hicviyelere Dair!", *Ulus*, 14 Ocak, S. 10616, s. 2.

Asılsoy, Abdülkerim (2008), *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), (dan.: Zekeriya Kurşun), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Aslandaş, Alper Sedat-Bıçakçı, Baskın (1995), *Popüler Siyasî Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Y.

Âşık Ortaç (1946), "Gazeteler Konuşuyor !", *Akbaba*, 31 Ekim, S. 136, s. 7.

Âşık Ortaç (1946a), "Meşhurlar Konuşuyorlar !", *Akbaba*, 7 Kasım, S. 137, s. 5.

Atılgan, Necdet (1948), "Nefes", *Aydede*, 13 Ekim, S. 91-46, s. 4.

Atılgan, Necdet (1948a), "Nefes", *Aydede*, 4 Aralık, S. 91-61, s. 2.

Atılgan, Necdet (1976), "Orhan Seyfi Orhon'a", *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, (haz.: Hilmi Yücebaş), İstanbul: Milliyet Y., s. 523.

Atkestanesi (1955), "Düdüğü Çalanlar", *Akbaba*, 14 Temmuz, S. 174, s. 9.

Atsız, Nihal (1935), *Komünist Don Kişotu Proleter-Burjuva Nâzım Hikmetof Yoldaşa*, İstanbul: Arkadaş Basımevi.

Atsız, Nihal (2012), *Yolların Sonu*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Avşar, Abdülhamit (1998), *Bir Partinin Kapatılmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Kitabevi Y.

Ayaşlı, Münevver (1973), *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, İstanbul: Güryay Matbaacılık.

Aycan, İrfan (2013), "Mervân I", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul: TDV Y., s. 225-227.

Ayda, Adile (1991), *Sadri Maksudi Arsal*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Aydemir, Şevket Süreyya (1975), *Tek Adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydemir, Şevket Süreyya (2000), *Menderes'in Dramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

[Aykaç], Fazıl Ahmet (1329/1911), *Divançe-i Fazıl fî Vasf-ı Efazıl*, İstanbul: Tanin Matbaası.

[Aykaç], Fazıl Ahmet (1335/1919), *Harman Sonu*, İstanbul: Halk Kitaphanesi.

[Aykaç], Fazıl Ahmet (1928), *Gelecek Asırlarda Tarih Dersi*, İstanbul.

[Aykaç], Fâzıl Ahmet (1934), *Hitabeler, Şiirler, Hicivler ve saire…*, İstanbul: Akşam Kitaphanesi.

Aykaç, Fazıl Ahmet (1939), "Elvâh-ı Tabiatten", *Akbaba*, 20 Temmuz, S. 289, s. 11.

Aykaç, Fazıl Ahmet (1948), "Kafiyeli Mektup", *Aydede*, 19 Mayıs, S. 91-4, s. 1.

Aykaç, Fazıl Ahmet (1948a), "Halâ O Mektup!", *Aydede*, 9 Haziran, S. 91-10, s. 1.

Aykaç, Fazıl Ahmet (1952), *İkinci Sis Tehzil, Hiciv Vs.*, İstanbul: Sinan Matbaası.

Aytür, Ünal (1968), "Bazı Hiciv Türleri Üzerine", *Batı Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 3, s. 135-149.

Ayvazoğlu, Beşir (2007), *Kâinatça Tanınmış Türk Şiir Kralı Florinalı Nâzım ve Şaşaalı Edebî Hayatı*, İstanbul: Kapı Y.

Ayvazoğlu, Beşir (2008), *Yahya Kemal 'Eve Dönen Adam'*, İstanbul: Kapı Y.

Ayvazoğlu, Beşir (2008a), *Peyami: Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı*, İstanbul: Kapı Y.

Ayvazoğlu, Beşir (2009), *Ömrüm Benim Bir Ateşti: Ahmet Hâşim'in Hayatı, Sanatı, Estetiği, Dramı*, İstanbul Kapı Y.

Ayvazoğlu, Beşir (2014), *He'nin İki Gözü İki Çeşme Bir Asaf Hâlet Çelebi Biyografisi*, İstanbul: Kapı Y.

Baalbaki, Munir (1995), *Al-Mawrid A Modern Arabic English Dictionary*, Beirut: Dar El-İlm Lilmalayin.

Bağdâtlı Rûhî Dîvânı (2001), (haz.:Coşkun Ak), Bursa: Uludağ Üniversitesi Y.

Balcı, Nurgül (1994), *İzzet Melih Devrim'in Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (dan.: Şerif Aktaş), Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.

Balcıoğlu, Semih (2001), *Önce Çizdim, Sonra Yazdım*, İstanbul: YKY.

Baltacıoğlu, İ. Hakkı (1962), "Şemsi Belli'nin Şiirleri ve Bir Şiir Anlayışı", *Kalem*, 20 Haziran, S. 4, C. 1, s. 113-114.

Başgöz, İlhan (1986), *Folklor Yazıları*, İstanbul: Adam Y.

Baypınar, Yüksel (1979), "Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme", *AÜ DTCF Dergisi*, C. XXIX, S. (1-4), s. 31-37.

Bayraktar, Semra (2003*), Ethem İzzet Benice Hayatı ve Eserleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (dan.: Ülkü Gürsoy), Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

Behçet Necatigil (2006), *Düzyazılar II*, İstanbul: YKY.

Bekmezci, Şerife Çıtır (2004), *Mehmet Asım'ın Vakit Gazetesi'ndeki Millî Mücadele Dönemi Yazıları (1919-1921)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (dan.: Dursun Gök), Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.

Belge, Murat (2009), *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: İletişim Y.

Belli, Şemsi (1960), *Boncuk Kutusu*, Ankara: Başşehir Yayınları.

Behçet Necatigil (2006), *Düzyazılar I,* İstanbul : YKY.

Bengi, Hilmi (2000), *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Y.

Bergson, Henri (2012), *Gülme*, (çev.: Yaşar Avunç), İstanbul: Ayrıntı Y.

Berkes, Niyazi (2010), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: YKY.

[Beyatlı], Yahya Kemal (1339/1923), "Sekt-i Melîh", *Akbaba*, 14 Mayıs, S. 46, s. 4.

Beyatlı, Yahya Kemal (1973), *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul: Baha Matbaası.

Beyatlı, Yahya Kemal (2010), *Siyâsî ve Edebî Portreler*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Bezirci, Asım (1971), *Metin Eloğlu*, İstanbul: Güney Yayınları.

Bezirci, Asım (1979), *Sabahattin Ali: Hayatı/Hikâyeleri/Romanları*, İstanbul: Gözlem Y.

Bezirci, Asım (1983), *Nurullah Ataç: Yaşamı /Kişiliği/ Eleştiri Anlayışı/ Yazıları*, İstanbul: Varlık Y.

Binyazar Adnan (2002), "Nâzım Hikmet'e Saldırılar", *Gül Diken*, S. 28, s. 69-73.

Bir Ozan (1955), "Bu da Geçer Yahu", *Akbaba*, 8 Aralık, S. 195, s. 5.

Birinci, Ali (2001), *Tarihin Gölgesinde Meşâhir-i Meçhûleden Birkaç Zât*, İstanbul: Dergâh Y.

Birinci, Ali (2012), "Namdar Rahmi Karatay'ın Hikâyesi", *Türk Yurdu*, Ağustos, S. 300, s. 30-35.

Birinci, Ali (2012a), "Namdar Rahmi Karatay'ın Hikâyesi II", *Türk Yurdu*, Eylül, S. 301, s. 40-46.

Birsel, Salâh (2002), *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, İstanbul: Sel Y.

Bizim Köylü (1954), "Söyle Vali Paşamız !", *Akbaba*, 24 Haziran, S. 119, s. 6.

Bloom, Edward A. (1993), "Satire", *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, New Jersey: Princeton University Press, s. 1114-1117.

[Bolayır], Ali Ekrem (1934), "Feyazan-ı Mânâ", *Akbaba*, 23 Ağustos, S. 34, s. 9.

Boratav, Pertev Naili (1991), *Folklor ve Edebiyat (1982) II*, İstanbul: Adam Y.

Boratav, Pertev Naili (2000), *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, (haz.: Metin Turan), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Boynukara, Hasan (1997), *Modern Eleştiri Terimleri*, İstanbul: Boğaziçi Y.

Bozan (1976), "Hiciv mi? Volta mı ? Zafer-i Musanna !... ve Yeni Heccavlar...", *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, (haz.: Hilmi Yücebaş), İstanbul: Milliyet Y., s. 69-71.

[Boztepe], Halil Nihat (1921), *Sihâm-ı İlhâm*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.

[Boztepe], Halil Nihat (1339/1923), "Lord Gurzon'a", *Akbaba*, 8 Kânunusani, S. 10, s. 1.

[Boztepe], Halil Nihat (1339a), "Tazmin", *Akbaba*, 15 Şubat, S. 21, s. 1.

[Boztepe], Halil Nihat (1339b), "Gazel", *Akbaba*, 5 Mart, S. 26, s. 2.

[Boztepe], Halil Nihat (1340/1924), "İntibâ'ât", *Akbaba*, 4 Şubat, S. 122, s. 2.

[Boztepe], Halil Nihat (1924), *Âyine-i Devran*, İstanbul: Orhaniye Matbaası.

[Boztepe], Halil Nihat (1925), *Mahitab*, İstanbul: Yeni Matbaa.

[Boztepe], Halil Nihat (1931), *Ağaç Kasidesi*, İstanbul: Agâh-Sabri Kitaphanesi.

[Boztepe], Halil Nihat (1934), "Halil Nihat Bey'in Cevabı", *Akbaba*, 23 Ağustos, S. 34, s. 9.

[Boztepe], Halil Nihat (1936), "Bade'l Hac, İbnü'lemin Bay Mahmud Kemal'e", *Akbaba*, 13 Haziran, S. 127, s. 4.

Boztepe, Halil Nihat (1947), *Ağaç Kasidesi*, Ankara: Arbas Matbaası.

Bölükbaşı, Rıza Tevfik (1991), "Lâyemut Bir Şiir, Abdülhamid'in Ruhaniyetinden İstimdad!", *Tarih ve Toplum*, Ağustos, S. 92, s. 8.

Bradley (1952), "Falih Rıfkı Hamamda", *Bizim Karakedi*, 31 Mayıs, S. 4, s. 1.

Brown, Kenneth (2002), "Herbert Henry Asquith, Earl of Oxford and Asquith", *Biographical Dictionary of British Prime Ministers*, s. 244-252, New York: Routledge.

Browne, Edward G. (1959), *A Literary History of Persia Volume IV Modern Times (1500 1924)*, Cambridge: Cambridge University Press.

Bruijn, J, T (2003), http://www.iranicaonline.org/articles/hajw, Erişim Tarihi: 3. 7. 2013.

Bulut, Halil Hadi (1988), *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Şiirleri, Derleme-Tasnif-İnceleme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (dan.: İnci Enginün), İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

Bulut, Halil Hadi (1991), *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Hayatı ve Eserleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), (dan.: İnci Enginün), İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

Burian, Orhan (2004), "Telgrafhane Kitabına Dair", *Güneşte Ayıklanmış Melih Cevdet Anday Şiiri*, s. 125-127, (haz.: Orhan Kahyaoğlu), İstanbul: NeKitaplar.

Bürün, Vecdi (1976), "Şiirimizde Hiciv", *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, (haz.: Hilmi Yücebaş), İstanbul: Milliyet Y., s. 68-69.

Cachia, Pierre (2002), *Arabic Literature-An Overview*, London: Routledge.

Canan, İbrahim (1993), *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte*, C. 7, İstanbul: Akçağ Y.

Cantek, Levent (2001), *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*, İstanbul: İletişim Y.

Cantek, Levent (2013), *Cumhuriyetin Büluğ Çağı, Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945 1950)*, İstanbul: İletişim Y.

Cebeci, Oğuz (2008), *Komik Edebi Türkler Parodi, Satir ve İroni*, İstanbul: İthaki Y.

Ce-Ha-Pe'li (1947), "Adnan Menderes'e Şarkı", *Akbaba*, 8 Ocak, S. 146, s. 5.

Cemal Süreya (2007), *Sevda Sözleri*, İstanbul: YKY.

Cenger, Süha (1947), "İstanbul Babındadır", *Mizah*, 13 Haziran, S. 49, s. 278.

Cımbız (1936), "Sazdan Bir Avaz", *Karikatür*, 1 Şubat, S. 5, s. 9.

Connors, Catherine (2005), "Epic Allusion in Roman Satire", *The Cambridge Companion To Roman Satire,* (editör.: Kirk Freudenburk), Cambridge: Cambridge University Press., s. 123-145.

Coşkun, Sezai, (2010), "Mehmet Âkif'in Şiirinde Eleştiri Vasıtası Olarak Hiciv-İroni Kullanımı ve Eleştiri Konuları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 44, s. 203-229,

Cuddon, John Anthony (1999), *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, London: Penguin Books.

Çağın, Şerife (2007), *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref,* İstanbul: Dergâh Y.

Çağlar, Behçet Kemal (1932), *Erciyastan Kopan Çığ*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.

Çağlar, Behçet Kemal (1933), *Burda Bir Kalb Çarpıyor*, İstanbul: Semih Lûtfi Sühulet Kütüphanesi.

Çağlar, Behçet Kemal (1960), "Bu Şehir !...", *Akbaba*, 14 Nisan, S. 422, s. 5.

Çağlar, Fikret (1970), "Behçet Kemal Çağlar'ın Biyografisi", *Behçet Kemal Çağlar'ın Ardından*, (haz.: Derviş Manizade), İstanbul: Kıbrıs Bülteni Yayını, s. 13-18.

Çağlayan, Abdullah (1950), *Devran*, Bursa: Aysan Basımevi.

Çamdeviren (1936), "Şairler Arasında", *Karikatür*, 15 Şubat, S. 7, s. 7.

Çamdeviren (1937), "Var mı Yok mu ?", *Karikatür,* 27 Mart, S. 65, s. 6.

Çamdeviren (1938a), "Kadın ve Şehir", *Karikatür,* 17 Mart, S. 116, s. 7.

Çamdeviren (1938b), "Üstatlar", *Karikatür*, 5 Mayıs, S. 123, s. 5.

Çamdeviren (1938c), "Kesildi !", *Karikatür,* 1 Birinci kânun, S. 153, s. 10.

Çamdeviren (1940), "Kuvvet Hak", *Karikatür,* 17 Haziran, S. 233, s. 6.

Çamdeviren (1940a), "Kadın Kısmı", *Karikatür,* 12 Eylül, S. 246, s. 6.

Çamdeviren (1940b), “Hasbuhal”, *Karikatür*, 24 Teşrinievvel, S. 252, s. 5.

Çamdeviren (1940c), “Siyasiyat ve Edebiyat”, *Karikatür*, 7 Teşrinisani, S. 254, s. 11.

Çamdeviren (1940d), “Fazıl Ahmet Aykaç’a”, *Karikatür*, 12 Kânunuevvel, S. 259, s. 6.

Çamdeviren (1941), “Ahtapot”, *Karikatür*, 27 Şubat, S. 270, s. 11.

Çamdeviren (1941a), “Başdönmesi”, *Karikatür*, 13 Mart, S. 272, s. 9.

Çamdeviren (1941b), “Nazire”, *Karikatür*, 5 Haziran, S. 284, s. 7.

Çamdeviren (1941c), “Dolayı”, *Karikatür*, 24 Temmuz, S. 291, s. 6.

Çamdeviren (1941d), “Felek”, *Karikatür*, 14 Ağustos, S. 294, s. 7.

Çamdeviren (1941e), “Sitem”, *Karikatür*, 20 İkinci teşrin S. 308, s. 7.

Çamdeviren (1942), “İstanbul Vasfında”, *Karikatür*, 22 İkinci kânun, S. 317, s. 6.

Çamdeviren (1942a), “Tevfik Fikret’i Tazmin”, *Karikatür*, 30 Nisan, S. 331, s. 6.

Çamdeviren (1942b), “Söylenenle İşlenenler”, *Karikatür*, 20 Ağustos, S. 347, s. 6.

Çamdeviren (1942c), “Kalmamış”, *Karikatür*, 24 Eylül, S. 352, s. 6.

Çamdeviren (1942d), “İbreten Lissairin”, *Karikatür*, 5 İkinci teşrin, S. 358, s. 6.

Çamdeviren (1942e), “Varlık Vergisi”, *Karikatür*, 3 Birinci kânun, S. 362, s. 6.

Çamdeviren (1944), “Eden Bulur...”, *Karikatür*, 30 Son teşrin, S. 466, s. 6.

Çamdeviren (1945), “Tâbi-Muharrir”, *Karikatür*, 8 Şubat, S. 476, s. 6.

Çamdeviren (1945a), “Ucuz Armağan”, *Karikatür*, 22 Şubat, S. 478, s. 6.

Çamdeviren (1945b), “Kazanç Peşinde !..”, *Karikatür*, 1 Mart, S. 479, s. 6.

Çamdeviren (1945c), “Etibbâ Arasında”, *Karikatür*, 15 Mart, S. 481, s. 8.

Çamdeviren (1945d), “Saadete Doğru”, *Karikatür*, 24 Mayıs, S. 491, s. 6.

Çamdeviren (1946), "Hangisi Haklı", *Karikatür,* 13 Haziran, S. 546, s. 9.

Çamdeviren (1947), "Eskilere Göre Yeniler", *Karikatür*, 6 Şubat, S. 580, s. 6.

Çamdeviren (1947a), "Dilimiz", *Karikatür,* 30 Ekim, S. 618, s. 4.

Çamdeviren (1947b), "Haksız Erenler", *Karikatür*, 18 Aralık, S. 625, s. 4.

Çamdeviren (1947c), "Çam Ormanı", 25 Aralık, *Karikatür,* S. 626, s. 4.

[Çamlıbel], Faruk Nafiz (1338/1922), "Lozan Yolcusuna Şarkı", *Akbaba,* 25 Kânunuevvel, S. 6, s. 2.

Çamlıbel (1936), "Dün, Bugün", *Akbaba,* 25 Kânunusani, S. 107, s. 7.

Çamlıbel, Faruk Nafiz (1938), *Tatlı Sert,* İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Çapanoğlu, Münir Süleyman (1944), "Nam-ı Müstearlar 6", *Vakit*, 26 İkinci teşrin, s. 6.

Çapanoğlu, Münir Süleyman (1950), "Osman Cemal'in Mizahi Şiirleri", *Kahkaha,* Nisan, S. 18, s. 33-39.

Çapanoğlu, Münir Süleyman (2010), "İhsan Hamamî", *Yedi Şairden Hatıralar,* (haz.: Hilmi Yücebaş), İstanbul: Timaş Y., s. 154-156.

Çekirge (1340/1924), "Zıpır", *Akbaba,* 18 Eylül, S. 187, s. 4.

Çelik, Edip (1969), *100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Çengel (1941), "Eyvah'ın Arkasından Yetişilmez !", *Akbaba*, 20 Şubat, S. 370, s. 5.

Çetin, Nurullah (2004), *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*, Ankara: Hece Y.

Çetişli, İsmail (1998), *Cahit Külebi ve Şiiri,* Ankara: Akçağ Y.

Çeviker, Turgut (2002), "Zahir Güvemli'yle Söyleşi", *Gül Diken,* S. 26, s. 26-29.

Çıblak, Nilgün (2008), *Âşık Şiirinde Taşlamalar*, Ankara: Ürün Y.

Çıkla, Selçuk (2010), *Şair, Mizah Yazarı, Gazeteci Yusuf Ziya Ortaç*, İstanbul: Kitabevi Y.

Çınarlı, Mehmet (1979), *Sanatçı Dostlarım*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Çiftçi, Hasan (2002), *Klâsik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Çimdik (1339/1923), "Satırlar", *Akbaba*, 19 Şubat, S. 22, s. 3.

Çimdik (1339a), "Akşamcının Şarkısı", *Akbaba*, 9 Nisan, S. 36, s. 3.

Çimdik (1339b), "Bir Zamane Şiiri ve Naziresi", *Akbaba*, 5 Temmuz, S. 61, s. 2.

Çimdik (1339c), "Şarkı", *Akbaba*, 15 Teşrinievvel, S. 90, s. 1.

Çimdik (1340/1924), "Hukukçu Hanımların Şarkısı", *Akbaba*, 2 Ağustos, S. 174, s. 3.

Çimdik (1340a), "Cumhuriyet Fırkası'nın Şarkısı", *Akbaba*, 13 Teşrinisani, S. 203, s. 1.

Çimdik (1936), "Olur !", *Akbaba*, 26 Eylül, S. 142, s. 4.

Çimdik (1936a), "Gelir!", *Akbaba*, 10 Birinci teşrin, S. 144, s. 4.

Çimdik (1936b), "Bugün", *Akbaba*, 17 Birinci teşrin, S. 145, s. 4.

Çimdik (1936c), "İstanbul Panoraması", *Akbaba*, 24 Birinci teşrin, S. 146, s. 4.

Çimdik (1936d), "Yavaş !... Çabuk...", *Akbaba*, 31 Birinci teşrin, S. 147, s. 4.

Çimdik (1937), "Yunus Emre Gibi", *Akbaba*, 19 Şubat, S. 163, s. 3.

Çimdik (1937a), "Doktor Hafız Cemal'in Duası", *Akbaba*, 19 Mart, S. 167.

Çimdik (1937b), "Dünya", *Akbaba*, 7 Mayıs, S. 174, s. 4.

Çimdik (1937c), "Sanır !", *Akbaba*, 14 Mayıs, S. 175, s. 12.

Çimdik (1937d), "Az mı?", *Akbaba*, 21 Mayıs, S. 176, s. 3.

Çimdik (1938), "Şair Necip Fazıl'la Mülâkat", *Akbaba*, 10 Mart, S. 218, s. 7-8.

Çimdik (1941), "Dünya Hali !", *Akbaba*, 15 Mayıs, S. 382, s. 8.

Çimdik (1941a), “Abdülhak Hâmid’in Târık’ına Nazire: Benice!”, *Akbaba*, 6 İkinci teşrin, S. 403, s. 5.

Çimdik (1942), “Cahid’in Derdi Büyüktür !”, *Akbaba*, 2 Temmuz, S. 433, s. 4.

Çimdik (1942a), “Haftanın Gazeli”, *Akbaba*, 6 Ağustos, S. 438, s. 5.

Çimdik (1942b), “Vur Yumruğu!”, *Akbaba*, 13 Ağustos, S. 439, s. 5.

Çimdik (1942c), “İstanbul’a Medhiye”, *Akbaba*, 17 Eylül, S. 444, s. 4.

Çimdik (1943), “İstemezük !”, *Akbaba*, 25 Şubat, S. 465, s. 5.

Çimdik (1943a), “İ. Hakkı Baltacıoğlu’na”, *Akbaba*, 1 Nisan, S. 470, s. 5.

Çimdik (1943b), “İsmail Habib’e”, *Akbaba*, 8 Nisan, S. 471, s. 6.

Çimdik (1943c), “Behçet Kemal Çağlar İçin”, *Akbaba*, 15 Nisan, S. 472, s. 4.

Çimdik (1943d), “Yeni Hamamiye”, *Akbaba*, 17 Haziran, S. 481, s. 6.

Çimdik (1943e), “Eyvah !”, *Akbaba*, 5 Ağustos, S. 488, s. 4.

Çimdik (1943f), “Gel, Gör Beni!”, *Akbaba*, 12 Ağustos, S. 489, s. 5.

Çimdik (1943g), “Taninname”, *Akbaba*, 9 Eylül, S. 493, s. 5.

Çimdik (1943h), “Habeş Kralından Mussoliniye !”, *Akbaba*, 16 Eylül, S. 494, s. 5.

Çimdik (1943ı), “Bizim Bakkala Kaside”, *Akbaba*, 2 Birinci kânun, S. 505, s. 4.

Çimdik (1944), “Harb !”, *Akbaba*, 15 Haziran, S. 15, s. 8.

Çimdik (1945), “Edebiyat ve Seçim”, *Akbaba*, 21 Haziran, S. 65.

Çimdik (1946), “Demokrat Parti Marşı”, *Akbaba*, 7 Şubat, S. 98, s. 6.

Çimdik (1947a), “Çevir Kazı !”, *Akbaba*, 19 Şubat, S. 152, s. 4.

Çimdik (1947b), “Tahtakılıç !”, *Akbaba*, 19 Mart, S. 156, s. 6.

Çimdik (1954), "Adayname !", *Akbaba*, 29 Nisan, S. 111, s. 7.

Çimdik (1955), "Siyasî Şarkı", *Akbaba*, 23 Ağustos, S. 180, s. 4.

Çimdik (1957), "Günün Şarkısı", *Akbaba*, 19 Aralık, S. 301, s. 3.

Çimdik (1958), "Belli Değil !", *Akbaba*, 30 Ekim, S. 346, s. 4.

Çimdik (1958a), "Sayım, suyum yok !", *Akbaba*, 13 Kasım, S. 348, s. 5.

Çivrilli (1957), "Kazık", *Akbaba*, 31 Ocak, S. 255, s. 7.

Çolaker, Veysel (2008), *Türk Siyasal Yaşamında Falih Rıfkı Atay (1894-1971)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (dan.: Şaduman Halıcı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE.

Çoruk, Ali Şükrü (2008), *Mizah Şairi Fazıl Ahmet Aykaç*, İstanbul: Kitabevi Y.

Da Silva, Dayanath (1999), *Characteristics of Menippean Satire in Seneca, Lucianus and Erasmus*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Jyväskylä: University of Jyväskylä.

David, Claude (1991), *Hitler ve Nazizm*, (çev.: Hüseyin Boysan), İstanbul: İletişim Y.

Dehrî-i Zaman (1940), "Terkibi Bend'den II", *Akbaba*, 26 Eylül, S. 349, s. 5.

Dehrî-i Zaman (1940a), "Terkibi Bend'den III", *Akbaba*, 10 Birinci teşrin, S. 351, s. 13.

Dehrî-i Zaman (1940b), "Terkibi Bend'den V", *Akbaba*, 24 Birinci teşrin, S. 353, s. 8

Dehrî-i Zaman (1944), "Dır Dır !", *Akbaba*, 21 Eylül, S. 26, s. 5.

Dehrî-i Zaman (1944a), "Heil Hitler!", *Akbaba*, 28 Eylül, S. 27, s. 9.

Dehrî-i Zaman (1944b), "Söyler", *Akbaba*, 12 Teşrinievvel, S. 29, s. 6.

Dehrî-i Zaman (1944c), "Şarkı", *Akbaba*, 30 Teşrinisani, S. 36, s. 5.

Dehrî-i Zaman (1944d), "Nedir?", *Akbaba*, 21 Birinci kânun, S. 39, s. 4.

Dehrî-i Zaman (1945), "Vurguncuya Gazel", *Akbaba*, 4 Kânunusani, S. 41, s. 6.

Dehrî-i Zaman (1945a), “Tıraşiye !”, *Akbaba*, 18 Ocak, S. 43, s. 6.

Dehrî-i Zaman (1945b), “Yeni Sis”, *Akbaba*, 22 Şubat, S. 48, s. 9.

Dehrî-i Zaman (1945c), “Himmler’in Vasiyeti”, *Akbaba*, 10 Mayıs, S. 59, s. 4.

Dehrî-i Zaman (1945d), “Kaside-i der Medh-i İstanbul be Tanzir-i Nedim”, *Akbaba*, 17 Mayıs, S. 60, s. 6-7.

Dehrî-i Zaman (1945e), “Şundan Bundan”, *Akbaba*, 14 Haziran, S. 64, s. 7.

Dehrî-i Zaman (1945f), “Yeni Sis”, *Akbaba*, 16 Ağustos, S. 75, s. 5.

Dehrî-i Zaman (1945g), “50’nci Madde”, *Akbaba*, 30 Ağustos, S. 77, s. 6.

Dehrî-i Zaman (1945h), “Nedir ?”, *Akbaba*, 20 Eylül, S. 80, s. 4.

Dehrî-i Zaman (1945ı), “Bayram Düşünceleri”, *Akbaba*, 8 Kasım, S. 87, s. 8.

Dehrî-i Zaman (1945i), “Atom Gazeli”, *Akbaba*, 15 Kasım, S. 88, s. 8.

Dehrî-i Zaman (1946), “Otuz Beş Yaş”, *Akbaba*, 7 Mart, S. 102, s. 6.

Deli Derviş (1940), “Eşe Dosta Dair”, *Şaka*, 18 Birinci kânun, S. 3, s. 6.

Deli Derviş (1940a), “Mesleklere Dair”, *Şaka*, 15 İkinci teşrin, S. 7.

Deli Derviş (1940b), “Bobstiller Şarkısı”, *Şaka*, 13 Birinci kânun, S. 11, s. 13.

Deli Ozan (1935), “Kervan İçinde”, *Akbaba*, 21 İkinci kânun, S. 57, s. 5.

Deli Ozan (1935a), “Yerinde”, *Akbaba*, 28 Mart, S. 65, s. 11.

Deli Ozan (1946), “Marmara Açıklarında”, *Mizah*, 8 Kasım, S. 18, s. 217.

Deli Ozan (1946a), “Halkçıların Gazeli”, *Mizah*, 27 Aralık, S. 25, s. 303.

Deli Ozan (1947), “Bir Kış Manzarası”, *Mizah*, 17 Ocak, S. 28, s. 17.

Deli Ozan (1947a), “Sarhoşluk Ucuzladı”, *Mizah*, 31 Ocak, S. 30, s. 41.

Deli Ozan (1947b), “Halk ile Halk Partisi”, *Mizah*, 7 Şubat, S. 31, s. 53.

Deli Ozan (1947c), “Solcu Olan Kim?”, *Mizah*, 28 Şubat, S. 34, s. 89.

Deli Ozan (1947d), “Demedim mi?”, *Mizah*, 25 Nisan, S. 42, s. 185.

Deli Ozan (1947e), “Amerikan Yardımına Dair”, *Mizah*, 6 Haziran, S. 48, s. 265.

Deli Ozan (1947f), “Bir Hadise Var”, *Mizah*, 27 Haziran, S. 51, s. 301.

Deli Ozan (1947g), “Tek mi, Çift mi?”, *Mizah*, 18 Temmuz, S. 54, s. 17.

Deli Ozan (1947h), “7 Eylül Yıldönümü”, *Mizah*, 5 Eylül, S. 61, s. 101.

Deli Ozan (1947ı), “Buna da Şükür”, *Mizah*, 12 Eylül, S. 62, s. 113.

Deli Ozan (1947i), “25inci Yılın Eşiğinde Beklediklerimiz”, *Mizah*, 30 Mayıs, S. 69, s. 197.

Deli Ozan (1947j), “Saka’name”, *Mizah*, 21 Kasım, S. 72, s. 233.

Deli Ozan (1947k), “Hayat-ı Muhayyel”, *Mizah*, 26 Aralık S. 77, s. 293.

Deli Ozan (1947l), “İki Süleyman Devri”, *Mizah*, 23 Mayıs, S. 46, s. 241.

Deli Ozan (1947m), “Mihenk Taşı”, *Mizah*, 19 Aralık, S. 76, s. 281.

Deli Ozan (1948), “Sözden İşe”, *Mizah*, 20 Şubat, S. 85, s. 393.

Deli Ozan (1948a), “Beterin Beteri”, *Mizah*, 28 Mayıs, S. 99, s. 561.

Deli Ozan (1948b), “Nemiz Eksik?”, *Mizah*, 11 Haziran, S. 101, s. 585.

Deli Ozan (1948c), “Neler Ederiz?”, *Mizah*, 20 Ağustos, S. 111, s. 705.

Deli Ozan (1948d), “Bir Kurul Üyesi Ağzından...”, *Mizah*, 10 Eylül, S. 114, s. 741.

Deli Ozan (1948e), “Acı ve Tatlı Zamlar”, *Mizah*, 8 Ekim, S. 118, s. 789.

Deli Ozan (1948f), “Dil Dâvâsı”, *Mizah*, 5 Kasım, S. 122, s. 837.

Deli Ozan (1950), “Siyasî Muharebe”, *Mizah*, 21 Nisan, S. 198, s. 1050.

Deli Ozan (1950a), "Bir Parti Var ki...", *Mizah*, 5 Mayıs, S. 200, s. 1074.

Deli Ozan (1950b), "Zulmetten Nûra", *Mizah*, 26 Mayıs, S. 203, s. 1108.

Deli Ozan (1950c), "Evvel ve Sonra", *Mizah*, 16 Haziran, S. 206, s. 1143.

Deli Ozan (1951), "Dâstân-ı Dostân", *Mizah*, 9 Şubat, S. 240, s. 1549.

Deli Ozan (1951a), "Sanattan Ticarete", *Mizah*, 18 Mayıs, S. 254, s. 1717.

Delideniz, İbrahim (1960), "Onların Gazeli", *Akbaba*, 8 Eylül, S. 442, s. 4.

Demiralp, Oğuz (2005), "Usun Gülümsemesi", *Kitap-lık*, S. 79, s. 87-89.

Demirel, Ahmet (2009), "İsmet İnönü", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce (Kemalizm)*, C. 2, İstanbul: İletişim Y., s. 124-133.

Demokrat Dede (1946), "Demokrat Parti İlâhisi", *Akbaba*, 28 Şubat, S. 101, s. 4.

Derviş Baba (1960), "Kem Gözlere !", *Akbaba*, 21 Nisan, S. 423, s. 3.

Devekuşu (1339/1923), "Asrî Koca", *Akbaba*, 26 Şubat, S. 24, s. 3.

Devekuşu (1339a), "Vakit'in Anketine Cevap", *Akbaba*, 1 Teşrinisani, S. 95, s. 3.

Devekuşu (1341/1925), "Şehremini'nin Şarkısı", *Akbaba*, 8 Kânunusani, S. 219, s. 3.

Devrim, Şirin (1996), *Şakir Paşa Ailesi "Harika Çılgınlar"*, İstanbul: Milliyet Y.

Dilaçar, Agop (1965), "Besim Atalay'ı Yitirdik (1882-1965)", *Türk Dili*, C. XV, S. 171, s. 208-212.

Dilçin, Cem (2004), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Ankara: TDK Y.

Diplomat (1934), "Dünyaya Kuş Bakışı", *Akbaba*, 6 Eylül, S. 36, s. 6.

Diriöz, Ali Haydar (1941), "Besim Atalay Diyor ki", *Akbaba*, 23 Birinci teşrin, S. 401, s. 8.

Doğan, Âbide (2003), "Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Şiir Dünyası", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 1, s. 71-84.

Doğan, D. Mehmet (2008), *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pınar Y.

Donbay, Ali (2010), O*rhan Seyfi Orhon, Hayatı, Gazeteciliği, Fikrî ve Edebî Şahsiyeti, Eserleri*, Ankara: AKM Y.

Durmuş, İsmail (1998), "Arap Edebiyatında Hiciv", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV Y., s. 447-449.

Dursun, Davut (1992), "Celâl Bayar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: TDV Y., s. 216-218.

Ebüzziya, Ziyad (1994), "Velid Ebüzziya", *TDV İslâm Andiklopedisi*, C. 10, İstanbul: TDV Y., s. 371-373.

Efe, Necdet Rüştü (1948), "Portreler", *Şaka*, 24 Şubat, S. 382, s. 6.

Ehrenpreis, Irvin (1952), "Swift and Satire", *College English*, C. 12, S. 6, s. 309-312.

Ekşioğlu, Yusuf Kenan (1960), "Bre!", *Akbaba*, 8 Eylül, S. 443, s. 7.

Eliaçık, Muhittin (1999), "Tokatlı Kânî'nin Hirre-Nâme Adlı Mektubu Üzerine", *Türk Dili*, S. 570, s. 550-554.

Eliaçık, Muhittin (2001), "Kânî'nin Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'ya Yazdığı Ağır Bir Mektubu", *Türk Dili*, S. 593, s. 592-595.

Elliott, Robert C. (1974), "Swift's Satire: Rules of the Game", *English Literary History*, C. 41, S. 3, s. 413-428.

Eloğlu, Metin (2005), *Bu Yalnızlık Benim*, İstanbul: YKY.

Elwell-Sutton, (1988), http://www.iranicaonline.org/articles/baba-samal, Erişim Tarihi: 3. 8. 2013.

Enginün, İnci (1986), "Ali Ekrem Bolayır'ın Yayımlanmış Şiir ve Mektuplarından", *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 24-25, s. 109-127.

Erasmus (2009), *Deliliğe Övgü*, İstanbul: Kabalcı Y.

Ercilasun, Bilge (1994), *Orhan Veli Kanık*, İstanbul: MEB Y.

Ercilasun, Bilge (1996), *Ahmet İhsan Tokgöz*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Erer, Tekin (1965), *Basında Kavgalar*, İstanbul: Yeni Matbaa.

Ergülen, Mehmet (1955), "Kıskanç", *Akbaba*, 27 Ocak, S. 150, s. 8.

Eroğlu, Nazmi (2006), *Fırtınalı Günlerin Ünlü Maliye Nazırı Cavid Bey*, İstanbul: Bir Harf Y.

Eroğul, Cem (1990), *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, İstanbul: İmge Kitabevi.

Ersoy, Mehmet Akif (2007), *Safahat*, (haz.: A.Vahap Akbaş), İstanbul: Beyan Y.

Es, Hikmet Feridun (1939), "B. Hüseyin Siyret Diyor ki…", *Akşam*, 2 Mart, s. 7.

Escarpit, Robert (1968), *Edebiyat Sosyolojisi*, (çev.: A. Türkay Yazıcı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eşekarısı (1934), "Geçti Bor'un Pazarı", *Akbaba*, 8 Şubat, S. 6, s. 6.

Eşekarısı (1937), "Hayat Pokeri !", *Akbaba*, 12 Mart, S. 166, s. 7.

Eşekarısı (1940), "Karaman'ın Koyunu", *Akbaba*, 28 Mart, S. 323, s. 5.

ETA (1947), "'İVEDİ'name", *Mizah*, 11 Nisan, S. 40, s. 163.

ETA (1947a), "Sen ve Ben, Ben ve Sen", *Mizah*, 2 Mayıs, S. 43, s. 197.

ETA (1947b), "7 Eylül Kervanı", *Mizah*, 25 Temmuz, S. 55, s. 35.

Falan Filan (1954), "Geçti Ömrüm", *Akbaba*, 15 Temmuz, S. 122, s. 6.

Falan Filan (1954a), "Yaz Kalem !", *Akbaba*, 29 Temmuz, S. 124, s. 6.

Falan Filan (1954b), "Dedim-Dedi", *Akbaba*, 26 Ağustos, S. 128, s. 15.

Falan Filan (1954c), "Neler Geldi Neler Geçti", *Akbaba*, 23 Eylül, S. 132, s. 11.

Falan Filan (1954d), "Karıma Mektup", *Akbaba*, 21 Ekim, S. 136, s. 4.

Falan Filan (1954e), "Aman Çöpçü !...", *Akbaba*, 4 Kasım, S. 138, s. 6.

Falan Filan (1954f), "Sevgilim !", *Akbaba*, 25 Kasım, S. 141, s. 12.

Falan Filan (1955), "Sayıklama", *Akbaba*, 2 Şubat, S. 151, s. 10.

Falan Filan (1955a), "Makasa Medhiye", *Akbaba*, 14 Nisan, S. 161, s. 9.

Falan Filan (1956), "Kadillak Nerde ?", *Akbaba*, 16 Şubat, S. 205, s. 10.

Falan Filan (1957), "Tiyato Destanı", *Akbaba*, 15 Ağustos, S. 283, s. 5.

Falan Filan (1957a), "Baktın Zaman Uymayor !", *Akbaba*, 24 Ekim, S. 293, s. 8.

Falan Filan (1957b), "Günün Adamı'nın Türküsü", *Akbaba*, 31 Ekim, S. 294, s. 8.

Falan Filan (1960), "Şaşkın Ördek", *Akbaba*, 24 Mart, S. 419, s. 7.

Falan Filan (1960a), "D.P.'nin Onuncu Yıl Marşı", *Akbaba*, 21 Nisan, S. 423, s. 4-5.

Farès, Bichr (1993), "Hica", *İslâm Ansiklopedisi*, C. XVI, s. 473-475, İstanbul: MEB Y.

Fedai, Özlem (2009), "Garip ve İkinci Yeni Şiirinde Bir Kaynak Olarak Hunour ve İroni", *Turkish Studies*, C. 4, S. 1, s. 997-1021.

Fedai, Özlem (2011), *Garip ve İkinci Yeni Kavşağında Bıçkın Bir Şair Metin Eloğlu ve Şiiri*, İstanbul: Şûle Y.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1999), "Tanzîmât'ta İçtimai Hayat", *Tanzimat 2*, MEB Y., s. 619-659.

Fîruzâbâdî, Muhammed İbn Yakub (1528), *Kamusu'l Muhit*, Michigan Üniversitesi İslâmî Yazmalar Bölümü No: 123.

Fiske (1338/1922), *Fiskeler (Nazım ve Nesir)*, İstanbul: İkbal Kütüphanesi.

Fiske (1339/1923), "Hece Vezniyle Bahr-ı Tavîl", *Akbaba*, 22 Kânunusani, S. 14, s. 3.

Fiske (1339a), "İttihatçı Ol !", *Akbaba*, 18 Teşrinievvel, S. 91, s. 1.

Fiske (1339b), “Tazmîn”, *Akbaba*, 25 Teşrinievvel, S. 93, s. 3.

Fiske (1340/1924), “Akşam’a Dehâletnâme”, *Akbaba*, 14 Kânunusani, S. 116, s. 1.

Fiske (1933), “İzzet Melih Bey’le Konuştuk!”, *Akbaba*, 5 Ağustos, S. 32, s. 2.

Fiske (1933a), “Ali Ekrem Bey’le”, *Akbaba*, 12 Ağustos, S. 34, s. 2.

Fiske (1933b), “Şiir Kralı ile Mülâkat”, *Akbaba*, 13 Eylül, S. 43, s. 2.

Fiske (1934), “Bay Fazıl Ahmet’le Konuştum”, *Akbaba*, 20 Birinci kânun, S. 51, s. 12.

Fiske (1935), “Rıza Tevfikle Mülâkat”, *Akbaba*, 7 Kânunusani S. 100, s. 4.

Fiske (1940), “Münacat”, *Akbaba*, 8 Ağustos, S. 342, s. 8.

Fiske (1952), “Falih Rıfkı Atay’a Gazel”, *Akbaba*, 20 Mart, S. 1, s. 10.

Fiske (1952a), “Hüseyin Cahit Yalçın”, *Akbaba*, 27 Mart, S. 2, s. 5.

Fiske (1952b), “Kalmıştır !”, *Akbaba*, 3 Nisan, S. 3, s. 11.

Fiske (1952c), “Olsa !”, *Akbaba*, 10 Nisan, S. 4, s. 10.

Fiske (1952d), “Yunus Gibi”, *Akbaba*, 17 Nisan, S. 5, s. 5.

Fiske (1952e), “Koşma”, *Akbaba*, 19 Haziran, S. 14, s. 4.

Fiske (1952f), “Lâzım Sana”, *Akbaba*, 26 Haziran, S. 15, s. 11.

Fiske (1952g), “Sana Mahsus !”, *Akbaba*, 10 Temmuz, S. 17, s. 3.

Fiske (1952h), “Yunus Gibi !...”, *Akbaba*, 18 Aralık, S. 40, s. 5.

Fiske (1952ı), “Ankara Vasfında”, *Akbaba*, 25 Aralık, S. 41, s. 10.

Fiske (1953), “Dostluk Destanı”, *Akbaba*, 5 Şubat, S. 47, s. 9.

Freud, Sigmund (2003), *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri*, İstanbul: Payel Yayınevi.

Freudenburg, Kirk (2004), "Introduction: Roman Satire", *The Cambridge Companion To Roman Satire,* (editör.: Kirk Freudenburk), Cambridge: Cambridge University Press., s. 1-30.

Frye, Northrop (1973), *Anatomy of Criticism: Four Essays*, New Jersey: Princeton University Press.

Gaga (1339/1923), "Akbaba'nın Notası", *Akbaba*, 21 Mayıs, S. 48, s. 2.

Galib Fuad (1935), "Sayıklama", *Akbaba*, 9 Mayıs, S. 71, s. 7.

Garip Seçmen (1957), "Seçmen Seçmen", *Akbaba*, 24 Ekim, S. 293, s. 13.

Gemuhluoğlu, Fethi (2013), *Dostluk Üzerine*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Gocul, Basri (1936), *Bir Nâra (N. Himet'e)*, İstanbul: İnkılâb Kitabevi.

Goldziher, Ignác (1993), *Klasik Arap Literatürü*, Ankara: İmaj Y.

Gölpınarlı, Abdülbâki (1971), *Yunus Emre'den Seçmeler*, İstanbul: Baha Matbaası.

Göçgün, Önder (1999), *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Y.

Göçgün, Önder (2001), *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Gök, Sanem (2003), *Türk Siyasal Yaşamında Vatan Gazetesi (1950-1960),*(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (dan.: Sina Akşin), Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

Gökşen, Enver Naci (1970), *Behçet Kemal Çağlar*, Ankara: TDK Y.

Görünmeyen Adam (1943), "Müthiş Münekkit Geliyor…", *Akbaba*, 27 Mayıs, S. 478, s. 4.

Görünmeyen Adam (1943a), "Büyük Doğu'da", *Akbaba*, 3 Haziran, S. 479, s. 4.

Görünmeyen Adam (1943b), "En Büyük Siyasî Muharrirle Mülâkat…", *Akbaba*, 16 Eylül, S. 494, s. 4-5.

[Gövsa], İbrahim Alâeddin (1937), "Üstad Mahmud Kemal'e", *Akbaba*, 30 Temmuz, S. 186, s. 8.

[Gövsa], İbrahim Alâeddin (1937a), "İbnülemin Mahmud Kemal İçin", *Akbaba*, 27 Ağustos, S. 190, s. 14.

Göze, Ergun (1995), *Peyami Safa Nazım Hikmet Kavgası*, İstanbul: Boğaziçi Y.

Guichonnet, Paul (1998), *Mussolini ve Faşizm*, (çev.: Tanju Gökçöl), İstanbul: İletişim Y.

Gül, Teoman (1998), *Türk Siyasal Hayatında Recep Peker*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Güneş, İhsan (1997), *Türk Parlamento Tarihi*, C. 1, Ankara: TBMM Vakfı Y.

Güneş, İhsan (1998), *Türk Parlamento Tarihi*, C. 2, Ankara: TBMM Vakfı Y.

Gür, Âlim (1984), "Cumhuriyet Dönemi Mizah ve Hiciv", *Başkent Yayınları Büyük Kültür Ansiklopedisi*, C. 12, s. 4733-4734.

Gür, Âlim (1997), "Hatıralar ve Nükteler Arasında Yahya Kemal", *SÜ TAE Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 311-337.

Gür, Âlim (2004), "Ali Ekrem Bolayır Biyografisine Katkılar", *SÜ SBE Dergisi*, S. 11, s. 353-381.

Gür, Âlim (2008), *Türk Tenkit Tarihi (Ders Notları)*, Konya: Palet Y.

Güvemli (1949), "Gecekonduları Görselerdi... Neler Yazarlardı...", *Mizah*, 12 Ağustos, S. 162, s. 1215.

Güvemli, Zahir (2002), *90'a Bir Kala*, İstanbul: Promat Basım Yayın.

Güven, Dilek (2005), *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Y.

Güven, Hikmet Feridun (1997), *Klâsik Türk Şiirinde Hiciv*, (Basılmamış Doktora Tezi), (dan.: Abdulkerim Abdulkadiroğlu), Ankara: Gazi Üniversitesi.

Güvenir, Murat (1982), "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 31, S. 1, s. 215-250.

Haidari, A. A. (1986), "A Medieval Persian Satirist", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, C. 49, S. 1, s. 117-127.

Hendrickson (1911), "Satura-The Genesis Of A Literary Form", *Classical Philology*, April, C. VI, S. 2, s. 129-143.

Hamamîzâde İhsan (1928), *Hamsinâme*, İstanbul: Sebat Matbaası.

Hamamîzade İhsan (1949), *Lâf Olsun Diye*, İstanbul: Ege Matbaası.

Hamamoğlu, İhsan (1948), "Acı Bir Kayıp", *Aydede*, 15 Mayıs, 91-3, s. 8.

Hannay, J. (1854), *Satire and Satirists Six Lessons*, London: David Bogue.

Hayalî (1951), "Kıta", *Kahkaha*, S. 30-31, s. 24.

Hayber, Abdülkadir (1983), "Mehmed Âkif ve Hiciv", *Türk Edebiyatı Mehmet Akif Özel Sayısı*, S. 113, s. 48-50.

Hemrâh (1339/1923), "İctihadcının Şiiri!", *Akbaba*, 10 Mayıs, S. 45, s. 2.

Hemrâh (1339a), "Son Ekselans !...", *Akbaba*, 28 Mayıs, S. 50, s. 2.

Hemrâh (1339b), "Bir Müşâare", *Akbaba*, 16 Temmuz, S. 64, s. 3.

Hemrâh (1339c), "Halîta", *Akbaba*, 6 Eylül, S. 79, s. 1.

Hemrâh (1339d), "Ankara'da Bir Müşâare", *Akbaba*, 13 Eylül, S. 81, s. 1.

Hemrâh (1340/1924), "Feylesof Rıza Tevfik Bey'in Hatıratı", *Akbaba*, 14 Kânunusani, S. 116, s. 3.

Hemrâh (1340a), "Softaların Şarkısı", *Akbaba*, 6 Mart, S. 131, s. 1.

Herder, Johann Gattfried (1990), "Eleştiri ve Hiciv", (çev.: Yüksel Baypınar), *Denemeler Seçkisi*, (haz.: Gürsel Aytaç), Ankara: Gündoğan Y.

Hızlan, Doğan (2008), "Bilincin Denetimi", *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday*, (haz.: Alpay Kabacalı), İstanbul: Gürer Y., s. 77-79.

Highet, Gilbert (1962), *The Anatomy of Satire*, New Jersey: Princeton University Press.

Hisar, Abdülhak Şinasi (2006), *Ahmet Hâşim: Şiiri ve Hayatı*, İstanbul: YKY.

[Horozcu], Oktay Rifat (1937), "Karga", *Varlık*, 15 İlkteşrin, S. 103, s. 487.

[Horozcu], Oktay Rifat (2010), *Bütün Şiirleri I*, İstanbul: YKY.

Hulusi Şerif;-Bezirci, Asım (1977), "Notlar", *Nâzım Hikmet (Şiirler 1)*, s. 261-333.

Huyugüzel, Ömer Faruk (1984), *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde - Bir Araştırma*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Y.

Huyugüzel, Ömer Faruk (2000), *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Y.

Huyugüzel, Ömer Faruk-Çağın, Şerife (2006), *Eşref Bütün Eserleri*, İstanbul: Dergâh Y.

[Işıl], Hüseyin Rifat (1939), *Dırıltılar-Zırıltılar*, İstanbul: Aydınlık Basımevi.

[Işıl], Hüseyin Rifat (1943), "Halime Ağlayan Ağlayana !... Fakat...", *Amcabey*, 20 Şubat, S. 12, s. 2.

[Işıl], Hüseyin Rifat (1946), "Kıt'a", *Mizah*, 12 Temmuz, S. 1., s. 11.

[Işıl], Hüseyin Rifat (1947), "Şâir-i Pederzât Üstât Fâlih Rıfkı Atay'ın Nefis Bir Gazeli", *Mizah*, 21 Şubat, S. 33, s. 79.

[Işıl], Hüseyin Rifat (1948), "Dinleyemem", *Kahkaha*, Kasım, S. 1., s. 70.

[Işıl], Hüseyin Rifat (1948a), "Parrrrra", *Aydede*, 19 Mayıs, S. 91-4, s. 5.

[Işıl], Hüseyin Rifat (1950), "Tedavi", *Mizah*, 21 Temmuz, S. 211, s. 1203.

Işıl, Hüseyin Rifat (1952), "Yeni Nesil İçinde Hicvi Merak Edenler de Varmış", *Milliyet*, (röp. y.: Mahmut Erhan), 21 Mart, s. 2.

Işın, Ekrem (2010), "Osmanlı Modernleşme Çağında Bir Muhafazakârın Portresi: Ali Emîrî Efendi", *Ali Emîrî Efendi ve Dünyası*, İstanbul: Pera Müzesi Yayını, s. 17-33.

Iuvenalis (2006), *Yergiler-Saturae,* (çev.: Ç, Dürüşken; E. Alova), İstanbul: İş Bankası Kültür Y.

İbn Manzûr (1307), *Lisanu'l Arab*, C. 20, Kahire: Bulak Matbaası.

İmzasız (1288/1872), [Başlıksız], *Diyojen,* 2 Ağustos, S. 128, s. 2-3.

İmzasız (1288a), "İlan", *Diyojen,* 23 Ağustos, S. 134, s. 1, 4.

İmzasız (1876), "Resmî", *Vakit,* 4 Ağustos, S. 292, s. 1.

İmzasız (1338/1922), "Baltalimanlı Kaçarken", *Karagöz,* 30 Eylül, S. 1517, s. 2.

İmzasız (1338a), "Mütekâbil Zemm ü Kadh Davası", *Akbaba,* 14 Kânunuevvel, S. 3, s. 3.

İmzasız (1338b), "Sihâm-ı İlhâm", *Akbaba,* 18 Kânunuevvel, S. 4, s. 3.

İmzasız (1339/1923), "Besim Atalay Bey'le Mülakât", *Akbaba,* 15 Mart, S. 29, s. 2.

İmzasız (1339a), "Feylesofun Mektubu", *Akbaba,* 16 Nisan, S. 38, s. 2.

İmzasız (1339b), "Berberlerin Tatili", *Akbaba*, 28 Mayıs, S. 50, s. 3.

İmzasız (1339c), "Kozmidi'nin Mahud Listesi", *Tevhîd-i Efkâr,* 24 Mart, S. 3672-644, s. 3.

İmzasız (1339d), "Kari'lerimizden Soruyoruz", *Vakit*, 16 Teşrinievvel, S. 2083, s. 1.

İmzasız (1339e), "Makine Aranıyor", *Akbaba,* 29 Kânunusani, S. 16, s. 2.

İmzasız (1339f), "Vakit'in Yeni Anketi: Kadınları İntihâb", *Vakit,* 17 Nisan, S. 1922, s. 1.

İmzasız (1339g), "Bizde Kadınlar Mebûs Olursa", *Akbaba,* 11 Haziran, S. 54, s. 1.

İmzasız (1339h), "Şairlerin Dili", *Akbaba,* 13 Kânunuevvel, S. 107, s. 2.

İmzasız (1339ı), "Celâl Sâhir Bey İstanbul Mebûsu", *Akbaba*, 14 Mayıs, S. 46, s. 2.

İmzasız (1339i), "Abdullah Cevdet Bey'in Şükrânı", *Akbaba*, 22 Şubat, S. 23, s. 2.

İmzasız (1339j), “Hâmid Bey’in Tavassutu”, *Akbaba*, 22 Mart, S. 31, s. 3.

İmzasız (1340/1924), “İstanbul’un Müftülüğünden”, *Akbaba*, 10 Nisan, S. 141, s. 2.

İmzasız (1340a), “Fikret’in Sene-i Devriyesi”, *Akbaba*, 25 Ağustos, S. 180, s. 1.

İmzasız (1340b), “Zorla Tıraş”, *Akbaba*, 25 Eylül, S. 189, s. 3.

İmzasız (1340c), “Florinalı’nın Sevinci”, *Akbaba*, 4 Kânunuevvel, S. 209, s. 1.

İmzasız (1340d), “İki Mebûs Arasında Müessef Bir Vakaa”, *Tevhid-i Efkâr*, 31 Temmuz, S. 4140-1112, s. 1.

İmzasız (1341/1925), “Abdülhak Hâmid Bey’in Hatıratından”, *Akbaba*, 1 Kânunusani, S. 217, s. 4.

İmzasız (1341a), “Abdullah Cevdet Bey’e Dair”, *Akbaba*, 5 Kânunusani, S. 218, s. 3.

İmzasız (1341b), “Bir Müracaat”, *Akbaba*, 9 Şubat, S. 228, s. 3.

İmzasız (1929), “Topal Paşa ile Mülâkat”, *Akbaba*, 26 Birinci kânun, S. 733, s. 3.

İmzasız (1935), “1936 Yılında Neler Olacak ?”, *Akbaba*, 28 Kânunuevvel, S. 103, s. 4.

İmzasız (1938), “Bir Cahil Keşfedildi”, *Akbaba*, 6 Kânunusani, S. 209, s. 3.

İmzasız (1938a), “Tatlı Sert”, *Cumhuriyet*, 5 Ağustos, s. 8.

İmzasız (1938b), “Lokantada Birbirine Giren İki Edibin Beyanı”, *Akşam*, 8 Teşrinisani, s. 2.

İmzasız (1939), “Kargalar”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat, s. 1.

İmzasız (1939a), “O Devirde Yaşasalardı!”, *Akbaba*, 26 Birinci Kânun, S. 264, s. 7.

İmzasız (1940), “Rubâiler”, *Karikatür*, 21 Teşrinisani, S. 256, s. 6.

İmzasız (1942), “Kiralık Sahife”, *Amcabey*, 26 Birinci kânun, S. 4, s. 2.

İmzasız (1942a), “Kiralık Sahife”, *Amcabey*, 6 Sonteşrin, S. 49, s. 10.

İmzasız (1943), “Marş”, *Akbaba*, 11 Şubat, S. 463, s. 5.

İmzasız (1943a), “Radyodan Bir Ses: Rıza Tevfik”, *Akbaba*, 25 Mart, S. 469, s. 5.

İmzasız (1943b), “Kiralık Sahife”, *Amcabey*, 25 İlk kânun, S. 56, s. 10.

İmzasız (1944), “Dönmem !”, *Akbaba*, 15 Haziran, S. 15, s. 8.

İmzasız (1944a), “1944’e Girerken”, *Amcabey*, 1 Son kânun, S. 57, s. 2.

İmzasız (1944b), “Kiralık Sahife”, *Amcabey*, 15 Son kânun, S. 59, s. 10.

İmzasız (1944c), “Kıskanç!”, *Amcabey*, 12 Şubat, S. 63, s. 10.

İmzasız (1945), “Minüskül”, *Karikatür*, 11 Ocak, S. 472, s. 5.

İmzasız (1945a), “Aday”, *Akbaba*, 21 Haziran, S. 65, s. 5.

İmzasız (1947), “Şiir Üzerine”, *Akbaba*, 12 Şubat, S. 151, s. 12.

İmzasız (1947a), “Peker Hayat Sigortası”, *Markopaşa*, 16 Ekim, S. 24, s. 2.

İmzasız (1947b), “’Necip’ ve ‘Fazıl’ın Destanı…”, *Markopaşa*, 16 Ekim, S. 24, s. 2.

İmzasız (1950), “Tedavi”, *Mizah*, 21 Temmuz, S. 211, s. 1203.

İmzasız (1950a), “Parıltı”, *Mizah*, 28 Temmuz, S. 212, s. 1217.

İmzasız (1950b), “Terkîbi Bend’den”, *Mizah*, 25 Ağustos, S. 216, s. 1261.

İmzasız (1951), “Tanıdıklar Ansiklopedisi”, *Mizah*, 20 Temmuz, S. 262, s. 1816.

İmzasız (1954), “Geçti Bor’un Pazarı”, *Akbaba*, 29 Nisan, S. 111, s. 12.

İmzasız (1954a), “Halk Şarkıları”, *Akbaba*, 27 Mayıs, S. 115, s. 7.

İmzasız (1955), “Sağ Olsun !”, *Akbaba*, 15 Aralık, S. 196, s. 3.

İmzasız (1956), “Vilâyet Olmak İstiyoruz”, *Akbaba*, 26 Ocak, S. 202, s. 7.

İmzasız (1960), “Basın !”, *Akbaba*, 25 Şubat, S. 415, s. 10.

İmzasız (1960a), "Hürriyetimiz !", *Akbaba*, 25 Şubat, S. 415, s. 11.

İmzasız (1962), "Şengül Hamamı Dün Basıldı", *Cumhuriyet*, 6 Şubat, s. 1.

İmzasız (2006), "Giriş: Iuvenalis ve Saturae Adlı Yapıtına Tanıtıcı Bir Bakış", *Yergiler-Saturae*, (çev.: Ç, Dürüşken; E. Alova), İstanbul: İş Bankası Kültür Y.,s. ix-xviii.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1999), *Son Asır Türk Şairleri*, C. 1, (haz.: Müjgân Cunbur), Ankara: AKM Y.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (2002), *Son Asır Türk Şairleri*, C. 4, (haz.: İbrahim Baştuğ), Ankara: AKM Y.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (2013), *Son Asır Türk Şairleri*, C. 5, (haz.: Ayşegül Celepoğlu), Ankara: AKM Y.

İnan, Süleyman (2007), "Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)", *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık, s. 117-145.

İnuğur, Mustafa Nuri (1992), *Türk Basın Tarihi: 1919-1989*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Y.

İpşirli, Mehmet (1991), "Bâb-ı Meşîhat", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: TDV Y., s. 362-363.

İsen, Mustafa-Canım, Rıdvan (1989), *Hamamîzâde İhsan Hayatı Eserleri ve Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

İsmail Safa (1955), "Ey Halk Uyan", *Tanzimat Edebiyatı Antolojisi*, (haz.: Suat Hızarcı), İstanbul: Varlık Y.

İstanbul Şairi (1954), "Elveda", *Akbaba*, 1 Temmuz, S. 120, s. 6.

İstanbul Yangınları (2014), http://www.ibb.gov.tr/sites/itfaiye/workarea/Pages/istanbul_yanginlari.aspx, Erişim Tarihi: 25 Mart 2014.

K. Tuğcu (1946), "Terkosçular", *Karikatür*, 21 Kasım, S. 569, s. 6.

Kabacalı, Alpay (2004), *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref (Hayatı-Sanatı-Yergileri),* İstanbul: Özgür Y.

Kafaoğlu, A. Başer (2005), *Varlık Vergisi Gerçeği*, İstanbul: Kaynak Y.

Kahraman, Kemal (2003), "Pierre Loti", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul: TDV Y., s. 213-214,

Kalender (1340/1924), "Velid-i Tevhîd", *Akbaba*, 16 Teşrinievvel, S. 195, s. 3.

Kalender (1340a), "Devrâna Dair", *Akbaba*, 20 Teşrinisani, S. 205, s. 1.

Kalender (1341/1925), "Arar Gezerim", *Akbaba*, 19 Şubat, S. 231, s. 1.

Kalender (1341a), "Hafta-i Vukuât", *Akbaba,* 5 Mart, S. 235, s. 1.

Kalender (1341b), "Takrîr-i Sükûn", *Akbaba,* 9 Mart, S. 236, s. 1.

Kalender (1341c), "Mahkeme-i İstiklâl", *Akbaba,* 12 Mart, S. 237, s. 1.

Kalender (1341d), "Şarkılı İbret'ten Bir Parça", *Akbaba,* 16 Nisan, S. 247, s. 1.

Kalender (1341e), "Lütfi Fikri Bey'in Şarkısı", *Akbaba*, 20 Ağustos, S. 283, s. 1.

Kalender (1341f), "Fikret Merhuma Tıraş-nâme", *Akbaba*, 24 Ağustos, S. 284, s. 1.

Kalender (1341g), "Pendnâme", *Akbaba,* 17 Eylül, S. 291, s. 2.

Kalender (1341h), "Maârif Kasidesi", *Akbaba*, 8 Teşrinievvel, S. 297, s. 1.

Kalender (1341ı), "Raksiyye", *Akbaba,* 29 Kânunusani, S. 225, s. 1.

Kalender (1341i), "Atılmış Gazel", *Akbaba*, 6 Teşrinievvel, S. 201, s. 3.

Kanber (1339/1923), "Millî Aş", *Akbaba,* 25 Kânunusani, S. 15, s. 1.

Kanber (1339a), "Nargile-nâme", *Akbaba,* 8 Mart, S. 27, s. 3.

Kanber (1339b), "Masûniyet-i Şahsiye Manisi", *Akbaba,* 16 Nisan, S. 34, s. 1.

Kanber (1340/1924), “Yahudilerin Hamursuz Şarkısı”, *Akbaba*, 28 Nisan, S. 146, s. 4.

Kanber (1340a), “Tahir Nadi Hoca’nın Ramazan Manileri”, *Akbaba*, 28 Nisan, S. 146, s. 1.

Kanber (1340b), “Kılınç Ali Bey’e”, *Akbaba*, 2 Ağustos, S. 174, s. 1.

Kanber (1340c), “Yahudilerin Turnası”, *Akbaba*, 21 Ağustos, S. 179, s. 3.

Kanber (1340ç), “Falih Rıfkı Bey’in Veda‘ı”, *Akbaba*, 25 Ağustos, S. 180, s. 1.

Kanber (1340d), “Ahmet Haşim Bey’in Yeni Bir Şiiri”, *Akbaba*, 4 Eylül, S. 183, s. 3.

Kanber (1340e), “Ziya Molla Bey’in Şarkısı”, *Akbaba*, 15 Kânunuevvel, S. 212, s. 1.

Kanber (1341/1925), “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”, *Akbaba*, 29 Kânunusani, S. 225, s. 2.

Kanık, Orhan Veli (1973), *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Varlık Y.

Kânî Dîvânı (2012), (haz.: İlyas Yazar), Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Kaplan, Mahmut (2008), *Hayriyye-i Nâbî*, Ankara: AKM Y.

Kaplan, Mehmet (1986), “Ziya Gökalp’in Düşünce Sistemi İçinde Kültür Kavramının Yeri”, *Ziya Gökalp*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Y.

Kaplan, Mehmet (2000), *Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*, İstanbul: Dergâh Y.

Karabekir Kâzım (1976), “Bir Rüya”, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, (haz.: Hilmi Yücebaş), İstanbul: Milliyet Y., s. 489-494.

Karabuda, Gül (2009), *Çiy Düştü Gül Üşüdü*, İstanbul: YKY.

Karaca, Alâattin (1990), *İsmail Safa*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Karaca, Nesrin T. (1993), *Celâl Sâhir Erozan*, İstanbul: MEB Y.

Karahan, Abdülkâdir (1948), “Fuzûlî’nin Mektupları”, *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. II, S. 3-4, s. 245-266.

Karahanoğulları, Onur (2008), *Birinci Meclis'in İçki Yasağı Men-i Müskirat Kanunu*, Ankara: Phoenix Y.

[Karaosmanoğlu], Yakup Kadri (1923), "Nâgeh-zuhûr Ay", *İkdâm*, 19 Nisan, s. 2.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1984), *Politikada 45 Yıl*, İstanbul: İletişim Y.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2009), *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İstanbul: İletişim Y.

Karataş, Turan (2007), *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Y.

Karataş, Turan (2011), *Hüseyin Sîret*, İstanbul: Timaş Y.

Karatay, Namdar Rahmi (1952), *Geçti Bor'un Pazarı*, Ankara: Yenilik Matbaası.

Karatay, Namdar Rahmi (1954), *Geçti Bor'un Pazarı*, Ankara: Yeni Matbaa.

Karatay, Namdar Rahmi (2004), *Leyleğin Ömrü Geçti Bor'un Pazarı*, İstanbul: Yaba Y.

Karay, Refik Halit (2009), *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Karga (1339), "Tezkire-i Akbaba", *Akbaba*, 11 Teşrinievvel, S. 89, s. 2.

Karga (1339a), "Tezkire-i Akbaba", *Akbaba*, 15 Teşrinievvel, S. 90, s. 2.

Karga (1340/1924), "Curcunadan Güfte", *Akbaba*, 10 Kânunusani, S. 115, s. 4.

Karga (1341/1925), "Tezkire-i Akbaba", *Akbaba*, 5 Teşrinievvel, S. 296, s. 4.

Karga (1341a), "Tezkire-i Akbaba", *Akbaba*, 12 Teşrinievvel, S. 298, s. 3.

Kâşgarlı Mahmud (2006), *Divanü Lûgat-it-Türk*, C. 1, (çev.: Besim Atalay), Ankara: TDK Y.

Kaya, Ayşe Elif Emre (2010), "Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 39, s. 93-118.

Kaya, Doğan (2007), *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Y.

Kaya, İ. Güven (2007), "Figânî'nin Ölümü ve Taşlıcalı Yahya Bey'in Bir Şiiri", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 34, s. 47-62.

[Kaygılı], Osman Cemal (1339), "Hilâl-i Âhdar'a İstidâ", *Akbaba*, 4 Haziran, S. 52, s. 2.

Kaygılı, Osman Cemal (1938), "Marifet", *Karikatür*, 3 Mart, S. 114, s. 8.

Kaygılı, Osman Cemal (1938a), "Bu da Başka Senfoni", *Karikatür*, 2 Haziran, S. 127, s. 9.

Kayıran, Yücel (2002), "İronik Algı: Hicivsel Nara", *Gül Diken*, S. 28, s. 49-63.

Keane, Catherine (2006), *Figuring Genre in Roman Satire*, New York: Oxford University Press.

Kılıç, Sezen (2010), *Türk Basını'nda Hitler Almanya'sı (1933-1945)*, Ankara: AKM Y.

Kırımlı, Bilal (2000), *Âsaf Hâlet Çelebi*, İstanbul: Şule Y.

Kısakürek, Necip Fazıl (1994), *Bâbıâli*, İstanbul: Büyük Doğu Y.

Kısakürek, Necip Fazıl (2008), *Öfke ve Hiciv*, İstanbul: Büyük Doğu Y.

Kocabaşoğlu, Uygur (1981), "Milli Mücadele'nin Sözcülerinden: Anadolu'da Yenigün", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* C. 36, S. 1, s. 179-202.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1970), *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Kocayörük (1948), "Geçid Resmi", *Mizah*, 23 Ocak, S. 81, s. 345.

Kocayörük (1948a), "Resm-i Geçid", *Mizah*, 13 Şubat, S. 84, s. 378.

Koç, Hikmet (1961), *Sanıklar Getirildiler*, İstanbul: Çeltüt Matbaası.

Koçak, Cemil (1989), "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908 1980*, İstanbul: Cem Yayınevi, s. 58-173.

Koçak, Cemil (1997), "Irkçılık-Turancılık Dâvâsının Siyasî Rövanşı: Öner Yücel Davası", *Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan-Âli Yücel Sempozyumu*, İzmir: İzmir Üniversiteleri Öğretim Elemanları Derneği, s. 267-282.

Koçak, Cemil (2009), "Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Edebî Şef/Millî Şef", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce (Kemalizm)*, C. 2, İstanbul: İletişim Y., s. 119-137.

Koçoğlu, Turgut (2007), "Muhammed El-hâc Muslî'nin 'Şefîk-nâme Şerhi'", *Turkish Studies*, C. 2, S. 4, s. 549-554.

[Kolaylı], Neyzen Tevfik (1919), *Hiç*, İstanbul: Halk Kitabhanesi.

[Kolaylı], Neyzen Tevfik (1941), "Bobstil !", *Akbaba*, 18 Birinci kânun, S. 407, s. 4-5.

[Kolaylı], Neyzen Tevfik (1945), "Ahmet Emin Yalman", *Akbaba*, 28 Ekim, S. 84, s. 6.

Kolaylı, Neyzen Tevfik (2009), *Azâb-ı Mukaddes*, İstanbul: Kapı Y.

Korkmaz, Ramazan (2002), *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Ankara: Akçağ Y.

Kortantamer, Tunca (1991), "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 11, s. 215-228.

Kortantamer, Tunca (2007), *Temmuzda Kar Satmak*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Köprülü, Orhan F. (1987), *Fuad Köprülü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Y.

Körkadı (1943), "Eski Çamlar !..", *Amcabey*, 20 Mart, S. 16, s. 1.

Kulak Misafiri (1939), "Ulusal Şairimizin Karşısında", *Karikatür*, 13 Temmuz, S. 185, s. 8-9.

Kulak Misafiri (1943), "Bir Edebiyat Davası…", *Şaka*, 14 İlk teşrin, S. 154, s. 5.

Kurgan, Şükrü (2008), "IV. Murat", *Türk Dili Mektup Özel Sayısı*, S. 274, s. 63-64, Ankara: TDK Y.

Kuntay, Mihat Cemal (1945), "Mahmud Yesârî'yi Düşünürken", *Son Posta*, 14 Eylül, s. 1.

Kut, Günay (2003), "Lâmiî Çelebi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul: TDV Y., s. 96-97.

Kutay, Cemal (2013), *Osmanlı'da Mizah*, İstanbul: Abm Yayınevi.

Kutluk, İbrahim (2008), "Fuzûlî Şikâyetnâme", *Türk Dili Mektup Özel Sayısı*, S. 274, s. 32-38,

Levend, Agâh Sırrı (1949), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*, Ankara: TTK Basımevi.

Levend, Agâh Sırrı (1970), "Dîvân Edebiyatında Gülmece ve Yergi", *TDAY Belleten 1970'den ayrı basım*, s. 37-45.

Levend, Agâh Sırrı (1984), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: TTK Basımevi.

Lewis, Geoffrey (2007), *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, (çev.: Mehmet Fatih Uslu), İstanbul: Paradigma Y.

Leylek (1341/1925), "Haftanın Dedikodusu", *Akbaba*, 15 Kânunusani, S. 221, s. 2.

Macherey, Pierre (1978), *A Theory of Literary Production*, London: Routledge&Kegan Paul Ltd.

Mardin, Şerif (1991), *Türk Modernleşmesi (Makaleler IV)*, İstanbul: İletişim Y.

Martin, Rod A. (2007), *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*, Boston: Elsevier Academic Press.

Mazıcı, Nurşen (1984), *Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet (1919-1926)*, İstanbul: Dilmen Yayınevi.

Kaplan, Mehmet vd. (1974), *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I 1839-1865*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Mektupçu (1947), "Şirin Dadı ve Falih Rıfkı", *Mizah*, 14 Mart, S. 36, s. 113.

Memet Fuat (2000), *Nazım Hikmet-Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri*, İstanbul: Adam Y.

Mengi, Mine (1977), "Harnâme Kime Sunulmuştur", *AÜ DTCF Türkoloji Dergisi*, C. VII, s. 79-81.

Migros (2014), https://www.migroskurumsal.com/Icerik.aspx?IcerikID=43#, Erişim Tarihi: 10.5.2014.

Mumcu, Uğur (1993), *Gazi Paşa'ya Suikast*, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Murat, Sedat; Şahin, Levent (2010), *Dünden Bugüne İstanbul'da Ulaşım*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Y.

Mutçalı, Serdar (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Y.

Mülâkatçı (1936), "Salih Zeki ile Mülâkat", *Karikatür*, 25 Nisan, S. 17, s. 7.

Mütercim Âsım (1834), *El-Okyanusû'l Basît fî Tercümeti'l-Kamûsü'l-Muhît*, Kahire: Bulak Matbaası.

Nâbî (1997), *Nâbî Dîvânı*, (haz.: Ali Fuat Bilkan), C. 2, İstanbul: MEB Y.

Nadi, Nadir (1979), *Perde Aralığından*, İstanbul: Çağdaş Y.

Nar, Ali (2004), *İslâmî Edebiyat Açısından Mizah Edebiyatı*, İstanbul: Elif Y.

Necati Bey (1997), *Necati Beg Divanı*, (haz.: Ali Nihat Tarlan), İstanbul: MEB Y.

Nesin, Ali (1998), *Gömüyü Arayan Adam, Fotoğraflarla Aziz Nesin'in Yaşam Öyküsü*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

[Nesin, Aziz] (1946), "Falih Rıfkı'ya Destan", *Markopaşa*, 25 Kasım, S. 1, s. 4.

[Nesin, Aziz] (1947), "Meşhuruz", *Markopaşa*, 10 Şubat, S. 10, s. 2.

[Nesin, Aziz] (1947a), "Dediğin", *Markopaşa*, 28 Nisan, S. 19, s. 2.

[Nesin, Aziz] (1947b), "Amerikan Filosuna Mersiye", *Markopaşa*, 12 Mayıs, S. 21, s. 1.

Nesin, Aziz (1948), *Aziznâme*, İstanbul: Arkadaş Yayınevi.

Nesin, Aziz (1956), "Elimden Gelen Budur", *Akbaba*, 1 Mart, S. 207, s. 7.

Nesin, Aziz (1960), *Aziznâme 2*, İstanbul: Karikatür Yayınevi.

Nesin, Aziz (1985), "Mizah Kapalı Oturumu", *Hürriyet Gösteri*, S. 52, s. 62-68.

Nesin, Aziz (1990), "Yergi ve Taşlama", *Yetmiş Beşinci Yaşında Aziz Nesin*, (haz.: Alpay Kabacalı), İstanbul: Atak Ofset., s. 51.

Nesin, Aziz (1990a), "Takmaadları", *Yetmiş Beşinci Yaşında Aziz Nesin*, (haz.: Alpay Kabacalı), İstanbul: Atak Ofset., s. 25.

Nesin, Aziz (2001), *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*, İstanbul: Adam Y.

Nisarî (1952), "Hece Vezniyle Gazel", *Akbaba*, 23 Ekim, S. 32, s. 3.

O.S. (1934), "Edebiyat Tenkidi", *Akbaba*, 18 Birinciteşrin, S. 42, s. 18.

Nuri Baba (1959), "Ver Allah'ım", *Akbaba*, 19 Şubat, S. 362, s. 5.

O Şair (1954), "Tut Dilini", *Akbaba*, 15 Temmuz, S. 122, s. 5.

Oğuz Can (1960), "Sahte Evliya", *Akbaba*, 30 Haziran, S. 433, s. 9.

Oğuz Can (1960a), "Konuşan Katır", *Akbaba*, 30 Haziran, S. 433, s. 9.

Oğuzcan, Ümit Yaşar (1958), *Garip Şiirler Antolojisi*, Ankara: Bilgi Kitabevi.

Oğuzcan, Ümit Yaşar (1960), *Akıllı Maymunlar*, Ankara: Ümit Y.

Oğuzcan, Ümit Yaşar (1960a), "Hesap Dersi", *Akbaba*, 11 Şubat, S. 413, s. 7.

Oğuzcan Ümit Yaşar (1960b), "Kir", *Akbaba*, 16 Haziran, S. 431, s. 9.

Oğuzcan Ümit Yaşar (1960c), "Papaz", *Akbaba*, 30 Haziran, S. 433, s. 3.

Oğuzcan Ümit Yaşar (1960d), "Yalan Söylemek Ayıp Değil !", *Akbaba*, 4 Ağustos, S. 438.

Oğuzcan Ümit Yaşar-Kakınç Tarık Dursun (1962), *Şiirimizde Taşlama*, İstanbul: Ümit Yaşar Y.

Oğuzcan, Ümit Yaşar (2008), *Taşlamalar-Hicivler 1*, İstanbul: Everest Y.

Okan, Ali Hâdi (1937) (iç kapak 1936), *İki Kitap*, Adana: Türksözü Basımevi.

Okay, Orhan (1987), *Necip Fazıl Kısakürek*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Y.

Okay, Orhan (1998), "Hiciv", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV Y., s. 452-454.

Okay, Orhan (2003), "Beylerbeyi'nde Bir Garip Çelebi", *Asaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Ankara: Hece Y., s. 19-28.

Okay, Orhan (2005), *Poetika Dersleri*, Ankara: Hece Y.

Olgun, Tahir (1936), *Edebiyat Lügati*, İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.

[Orhon], Orhan Seyfi (1338/1922), "Ahmet Hâşim Bey'in 'Piyâle' Ünvanlı Şiirine Naziredir", *Âyîne*, 13 Nisan, S. 34, s. 2.

[Orhon], Orhan Seyfi (1937), "Süleyman Nazif'ten Mektup: Dahi-i Âzam Abdülhak Hâmid'in Cennet'te İstikbali!", *Akbaba*, 30 Nisan, S. 173, s. 5-6.

[Orhon], Orhan Seyfi (1937a), "Nazım Hikmet'le Mülâkat", *Akbaba*, 7 Mayıs, S. 174, s. 4.

[Orhon], Orhan Seyfi (1938), "Bay Sadri Maksudi'ye", *Akbaba*, 13 İkinci kânun, S. 210, s. 3.

Orhon, Orhan Seyfi (1939), "Necip Fazıl'a", *Akbaba*, 4 Mayıs, S. 278, s. 10.

Orhon, Orhan Seyfi (1939a), "Sâkiname", *Akbaba*, 18 Mayıs, S. 280, s. 10.

Orhon, Orhan Seyfi (1939b), "Su Kasidesi", *Akbaba*, 24 Ağustos, S. 294, s. 3.

Orhon, Orhan Seyfi (1939c), "Hüseyin Cahit Yalçın'a", *Akbaba*, 14 Birinci kânun, S. 308, s. 3.

Orhon, Orhan Seyfi (1940), "Şiir Tenkidi", *Akbaba*, 12 Eylül 1940, S. 347, s. 5.

Orhon, Orhan Seyfi (1942), "Kelle İstiyorum!", *Akbaba*, 24 Eylül, S. 445, s. 3.

Orhon, Orhan Seyfi (1951), *Hicivler*, Ankara: Doğuş Matbaası.

Orhon, Orhan Seyfi (1953), "Kira Derdi !", *Akbaba*, 30 Nisan, S. 59, s. 3.

Orhon, Orhan Seyfi (1953a), "Modernist Şaire", *Akbaba*, 14 Mayıs, S. 61, s. 5.

Orhon, Orhan Seyfi (1953b), “Kabahat Kimde, Şiddet Politikası”, *Akbaba*, 21 Mayıs, S. 62, s. 10-11.

Orhon, Orhan Seyfi (1953c), “Basın Âleminde”, *Akbaba*, 28 Mayıs, S. 63, s. 7.

Orhon, Orhan Seyfi (1953d), “İnanmayın!”, *Akbaba*, 18 Haziran, S. 66, s. 4.

Orhon, Orhan Seyfi (1953e), “Modernist Genç”, *Akbaba*, 5 Ekim, S. 86, s. 3.

Orhon, Orhan Seyfi (1954), “Yeni Ulus Sahibine”, *Akbaba*, 18 Şubat, S. 101, s. 3.

Orhon, Orhan Seyfi (1954a), “İstanbul’da!”, *Akbaba*, 25 Şubat, S. 102, s. 3.

Orhon, Orhan Seyfi (1954b), “Olağanüstü Kongre!”, *Akbaba*, 11 Mart, S. 104, s. 13.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1919), *Şen Kitap*, İstanbul: Kanaat Matbaası.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1923), *Nikahta Keramet*, İstanbul: Orhaniye Matbaası.

Ortaç (1938), “Olur !”, *Akbaba*, 12 Mayıs, S. 227, s. 3.

Ortaç (1940), “Benzer !”, *Akbaba*, 11 Temmuz, S. 338, s. 5.

Ortaç (1942), “Geçti”, *Akbaba*, 8 Birinci teşrin, S. 447, s. 4.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1339/1923), “Hüseyin Cahid Bey’e Şarkı”, *Akbaba*, 1 Mart, S. 25, s. 1.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1339a), “Ahmet Emin Bey’in Şarkısı”, *Akbaba*, 12 Mart, S. 28, s. 3.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1339b), “Zamane Hali”, *Akbaba*, 19 Mart, S. 30, s. 2.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1339c), “Kadınlar Mebus Olaydı”, *Akbaba*, 12 Nisan, S. 37, s. 1.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1339d), “Ey Türk Uyan”, *Akbaba*, 14 Mayıs, S. 46, s. 1.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1934), “Radyo”, *Akbaba*, 2 Ağustos, S. 31, s. 1.

[Ortaç], Yusuf Ziya (1934a), “İsmail Habip”, *Akbaba*, 15 İkinciteşrin, S. 46, s. 5.

Ortaç, Yusuf Ziya (1939), “Dedim-Dedi”, *Akbaba*, 11 Mayıs, S. 279, s. 10.

Ortaç, Yusuf Ziya (1945), "İkinci Parti", *Akbaba*, 7 Haziran, S. 63, s. 3.

Ortaç, Yusuf Ziya (1963), *Portreler*, İstanbul: Akbaba Yayınevi.

Ortaç, Yusuf Ziya (1966), *Bizim Yokuş*, İstanbul: Akbaba Y.

Ozansoy, Halit Fahri (1940), "Nurullah Ataç ve Terceme İşleri", *Akbaba*, 28 Mart, S. 323, s. 12.

Ozansoy, Halit Fahri (1970), *Edebiyatçılar Çevremde,* Ankara: Sümerbank Kültür Y.

[Ozanözgü], Tahir Nadi (1946), "Kıt'a", *Mizah*, 20 Eylül, S. 1, s. 11.

Ökte, Sezai Kürşat (2012), "Lozan Barış Konferansı Sürecinde İç ve Dış Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Faaliyetler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 49, Bahar, s. 127-178.

Önal, Mehmet (1986), *Yusuf Ziyâ Ortaç, Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Y.

Öngören, Ferit (1983), *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Y.

Özcan, Mustafa (2003), *Refi Cevad Ulunay'ın Mevlâna, İhtifaller ve Konya Yazıları*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Y.

Özcan, Tarık (1999), *Oktay Rifat'ın Şiirlerinin ve Romanlarının İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), (dan.: Ramazan Kaplan), Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE.

Özdemir Hikmet (1989), "Siyasal Tarih (1960-1980)", *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi, s. 191-254.

Özen, Yaşar (1959), "Ellerim", *Akbaba*, 15 Ekim, S. 396, s. 9.

Özgül, Metin Kayahan (1991), *Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Özgül, Metin Kayahan (1996), "Halil Nihad Boztepe'nin Ağaç Kasidesi", *Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*, Ankara: Feryal Matbaacılık, s. 135-146.

Özkırımlı, Atilla (1990), *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 4., İstanbul: Cem Y.

Özsever, Hüseyin Sîret (1939), *Kargalar*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya.

Pala, İskender (1998), "Hezl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV Y., s. 305-306.

Parlatır, İsmail (1987), *Ali Ekrem Bolayır*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Y.

Recaîzâde Mahmut Ekrem (1997), *Recaî-zade M. Ekrem Bütün Eserleri II*, (haz.: İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek), İstanbul: MEB, Y.

Peker, Recep (1984), *İnkılâp Dersleri*, İstanbul: İletişim Y.

Pekselek, Münim Mustafa (1973), "Osmanlı Meclisinde Ünlü Bir Milletvekili", *Milliyet*, 29 Eylül, s. 2.

Polat, Nâzım Hikmet (2000), "İctihad", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul: TDV Y., s. 446-448.

Politikacı (1959), "Güle Güle !..", *Akbaba*, 5 Kasım, S. 399, s. 7.

Portreci (1960), "Portre", *Akbaba*, 9 Haziran, S. 430, s. 8.

Procházka-Eisl, Gisela (2005), *Die Lieder des Papageien: populäre Gedichte in der satirisch-literarischen Zeitschrift Papağan (1924-1927)*, Wien: LIT Verlag.

[Ran], Nâzım Hikmet (2012), *Bütün Şiirleri*, İstanbul: YKY.

Râsıt (1947), "Olur", *Mizah*, 3 Ekim, S. 65, s. 151.

Râsıt (1947a), "Dereden, Tepeden", *Mizah*, 31 Ekim, S. 69, s. 199.

Râsıt (1947b), "Dedikleri", *Mizah*, 14 Kasım, S. 71, s. 223.

Râsıt (1947c), "Kaside", *Mizah*, 28 Kasım, S. 73, s. 247.

Râsıt (1947d), "Kaside", *Mizah*, 5 Aralık, S. 74, s. 257.

Râsıt (1947e), "Daldan Dala", *Mizah*, 19 Aralık, S. 76, s. 283.

Râsıt (1948), "Bir Dalkavuğun İtirafları", *Mizah*, 18 Haziran, S. 102, s. 598.

Râsıt (1948a), “Kalanlar, Kalmayanlar”, *Mizah*, 1 Ekim, S. 117, s. 778.

Râsıt (1948b), “Bu Menzillerde Kervan Bulmanın İmkânı Yok Şimdi, Soğuk Bir Kâse Ayran Bulmanın İmkânı Yok Şimdi”, *Mizah*, 8 Ekim, S. 118, s. 791.

Râsıt (1949), “Oldu...”, *Mizah*, 18 Şubat, S. 137, s. 1017.

Râsıt (1949a), “Bakmalı”, *Mizah*, 15 Nisan, S. 145, s. 1113.

Redhouse, James W. (1890), *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople: A. H. Boyajian.

Rousseau (1989), *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*, (çev.: Sabahattin Eyüboğlu), İstanbul: MEB Y.

Rypka, Jan (1968), *History of Iranian Literature*, Dordrecht: D. Reidel Publishing.

S. Aldanır (1953), *Memleket Saat Ayarı*, Ankara: Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları.

Sadî (2012), *Bostan*, (çev.: Hicabi Kırlangıç), İstanbul: Kapı Y.

Safa, Peyami (1980), *Objektif: 6 Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, Peyami (2002), “Cingöz Recai’den Nâzım Hikmet’e”, *Gül Diken*, S. 28, s. 92-95.

Safayhi, Enis (1941), “Şundan Bundan”, *Akbaba*, 21 Ağustos, S. 394, s. 8.

Sağdıç (1942), “Şiir ve Bahar”, *Akbaba*, 16 Nisan, S. 424, s. 5.

Sağdıç (1943), “Soyadlarına Göre !.”, *Amcabey*, 22 Mayıs, S. 25, s. 2.

Sağdıç (1943a), “İtalya’ya Tarih !.”, *Amcabey*, 18 Eylül, S. 42, s. 2.

Sarıçizmeli (1943), “Bir Cadde...”, *Amcabey*, 18 İlk kânun, S. 55, s. 2.

Sarısaman, Sadık (1994), “Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kütahya Mebusu Besim Atalay Bey’in Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 4, S. 14, s. 213-242.

Savcı, Sadun G. (1946), “Dar Gelirli Ağzından”, *Mizah*, 27 Aralık, S. 25, s. 311.

Sazyek, Hakan (1993), "II. Meşrutiyet'in İlânı ve Şiirimizdeki Yankısı", *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, C. XI, s. 263-281.

Sazyek, Hakan (2006), *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, İstanbul: Akçağ Y.

Serarslan, Halim (1994), *Hamdullah Subhi Tanrıöver*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Y.

Serkenkebin (1942), "Filler, Filciler, Filcikler", *Akbaba*, 9 İkinci teşrin, S. 453, s. 4.

Serkenkebin (1942a), "Ankara'dan Gazel", *Akbaba*, 31 Birinci kânun, S. 457, s. 4.

Serkenkebin (1943), "Aşkale'den Röportaj !", *Akbaba*, 11 Şubat, S. 463, s. 6-7.

Serkenkebin (1943a), "Doğudan Röportaj", *Akbaba*, 18 Şubat, S. 464, s. 6.

Serkenkebin (1943b), "Yalçın-nâme", *Akbaba*, 4 Mart, S. 466, s. 6.

Serkenkebin (1943c), "Aramızda Hoşbeş", *Akbaba*, 22 Nisan, S. 473, s. 5.

Serkenkebin (1944), "Devrâna Dair !", *Akbaba*, 18 Mayıs, S. 11, s. 12.

Sertel, Sabiha (1978), *Roman Gibi*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Sevgi, Ahmet-Özcan, Mustafa (1996), *Prof. Ali Cânip Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, İstanbul: Sözler Y.

Sevgi, Ahmet (2014), "Necip Fazıl'ın 'Öfke ve Hicivleri' Üzerine", *Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildirileri*, Konya Büyükşehir Belediyesi, s. 513-519.

Seyfilmülük (1960), "Nicoldu?", *Akbaba*, 25 Ağustos, S. 441, s. 9.

Sivrisinek (1950), "Siyasetnâme", *Mizah*, 5 Mayıs, S. 200, s. 1071.

Siyasî (1952), "Devr-i Sabık", *Mizah*, 18 Nisan, s. 3.

Siyasî (1952a), "Mavi Boncuk", *Akbaba*, 17 Temmuz, S. 18, s. 3.

Siyasî (1952b), "Canlı Cenaze !...", *Akbaba*, 16 Ekim, S. 31, s. 9.

Siyasî (1952c), "Nisbetler", *Akbaba*, 6 Kasım, S. 34, s. 6.

Solok, Cevdet Kudret (1977), *Abdülhamit Devrinde Sansür*, İstanbul: Milliyet Y.

Solok, Cevdet Kudret (1977a), *Eşref, Hayatı-Sanatı-Eseri*, İstanbul: Varlık Y.

Steingass, Francis Joseph (2005), *Persian- English Dictionary,* İstanbul: Çağrı Y.

Sülker, Kemal (1968), *Nâzım Hikmet'in Polemikleri,* İstanbul: Ant Y.

Sülker, Kemal (1987), *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı 1929-1933*, C. 2, İstanbul: Yalçın Y.

Şakacı (1940), "Gazete ve Mecmualara Dair", *Şaka*, 4 Birinci teşrin, S. 1, s. 7.

Şemsettin Sami (1317/1900), *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet: İkdam Matbaası.

Şemsettin Sami (1299/1882), *Kâmûs-ı Fransevî*, İstanbul: Mihran Matbaası.

Şenocak, Kemalettin (1989), *Yanardağ Şairimiz Halil Nihad Boztepe*, İstanbul: Acar Matbaacılık.

Şinasî (2005), *Bütün Eserleri*, (haz.: İsmail Parlatır; Nurullah Çetin), Ankara: Ekin Kitabevi.

T. T. Taşkın (1940), "Yeni Bir Dahî", *Akbaba*, 25 Nisan, S. 327, s. 10.

[Talu], Ercüment Ekrem (1939), "Kargalar", *Son Posta*, 16 Mart, s. 2.

[Talu], Ercüment Ekrem (1941), "Talihden Şikâyet", *Akbaba*, 16 İkinci kânun, S. 365, s. 7.

Tan, M. Tuğrul (1939), "Kargalar", *Tan*, 2 Mart, s. 7.

Taner, Haldun (1984), "Söyleşi: Anılarda İstanbul", *Mimarlık*, S. 199, s. 8-18.

Taner, Haldun (2003), "Asaf Hâlet Çelebi İçin", *Asaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Ankara: Hece Y., s. 187-189.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001), *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi

Tansel, Fevziye Abdullah (1939), "Tatlı Sert", *Ülkü*, S. 73, s. 94-96.

[Tarhan], Abdülhak Hâmid (1926) "Biraz da Mizah", *Servet-i Fünûn*, 16 Eylül, C. 62, S. 1570-96, s. 274.

Tarlan, Ali Nihat (1949), "Hamamîzde İhsan'da Nükte ve Zerafet", *Lâf Olsun Diye*, İstanbul, s. III-IV.

Taşkın (1339/1923), "Fırka-i Latife Meselesi", *Akbaba*, 27 Ağustos, S. 76, s. 2.

Tezcan, Asuman (2007), *Ahmet Emin Yalman: Dönemi ve Gazeteciliği (1918-1938)*, (Basılmamış Doktora Tezi), (dan.: Korkmaz Alemdar), Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

Tekeli, İlhan; İlkin, Selim "(Kör) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve Temsili Meslekî Programı", *Cumhuriyetin Harcı-Köktenci Modernitenin Doğuşu*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 355-447.

TBEA (2010), "Hakkı Tarık Us", C. 2, s. 1061, İstanbul: YKY.

TBMM (*Albüm 1920-2010)* (2010), (haz.: Behçet Kemal Zeynel, Sema Yıldırım), Ankara: Gökçe Ofset.

Tevetoğlu, Fethi (1988), *Mehmed Emin Yurdakul Hayâtı ve Eserleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Y.

Tevfik Fikret (2011), *Rübâb-ı Şikeste ve Diğer Eserleri*, (haz.: Fahri Uzun), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Tınmaz (1944), "Dua", *Amcabey*, 26 Şubat, S. 65, s. 10.

Tınmaz Âşık (1949), "Ne Yok ki...", *Kahkaha*, Ocak, S. 3, s. 17.

Tırpan (1942), "Vurguncuya Şarkı", *Akbaba*, 29 Birinci teşrin, S. 450, s. 4.

Timur, Taner (1991), *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul: İletişim Y.

Timurtaş, Faruk Kadri (1981), *Şeyhî'nin Harnâme'si*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Tokmak, Naci (1998), "Fars Edebiyatında Hiciv", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV Y., s. 449.

Tolasa, Harun (1986), "18. yy.'da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü Müstakimzâde'nin Istılâhâtü'ş-Şi'riye'si- II", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 24-25, s. 363-380.

Toplu İğne (2002), "Onlar Tarzında: 29 Satır", *Gül Diken*, S. 28, s. 64-65.

Toprak, Zafer (1994), "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan 'Arsıulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 5-12.

Toprak, Zafer (1995), *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Y.

Toprak, Zafer (2011), "Âdem-Havva'dan Homo-Alpinus'a Eugène Pittard, Antropoloji ve Türk Tarih Tezi", *Toplumsal Tarih*, S. 206, s. 16-29.

Topuz, Hıfzı (1973), *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Topuz, Hüseyin Rifat (1935), *Kırık Kavaldan Sesler*, İstanbul: Sinan Basımevi.

Toros, Taha (1998), *Mâzi Cenneti I*, İstanbul: İletişim Y.

Tozlu, Necmettin (1989), *Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: MEB Y.

Tuna, Serkan (2007), "Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946", *Akdeniz İİBF Dergisi*, C. 7, S. 13, s. 86-121.

Tunaya, Tarık Zafer (1979), *İnsan Derisiyle Kaplı Anayasa*, İstanbul: Çağdaş Y.

Tunaya, Tarık Zafer (1988), *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Y.

Tunaya, Tarık Zafer (2003), *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 2 (1876-1938)*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Y.

Tunçay, Mete (1981), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Ankara: Yurt Y.

Tunçay, Mete (1989), "Siyasal Tarih (1908-1923)", *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi, s. 27-81.

Turan, Nurhan (2011), *Abdülbâki Fevzi Uluboy'un Şiirleri ve Hiciv Geleneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (dan.: Yusuf Çetindağ), İstanbul: Fatih Üniversitesi SBE.

Tutel, Eser (1994), "Şehir Hatları", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, s. 142-143.

Tüccar, Zülfikar (2013), "Naim Hazım Onat", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 33, İstanbul: TDV Y., s. 351-352.

TDK (2005), *Türkçe Sözlük,* Ankara: TDK Y.

Uçman, Abdullah (1991), "Rıza Tevfik'in Sultan Hamid'in Ruhaniyetinden İstimdad Adlı Şiiri Hakkında Bir Açıklama", *Tarih ve Toplum*, Kasım, C. 16, S. 95, s. 2.

Uçman, Abdullah (2003), "Abdülhak Hamid ve Yahya Kemal'e Dair İki Mektup", *İlmî Araştırmalar*, S. 16, s. 159-170.

Uçman, Abdullah (2004), *Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul: Kitabevi Y.

Ullman, B. L. (1913), "Satura and Satire", *Classical Philology*, C. 8, S. 2, s. 172-194.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1338/1922), "Iydiyye", *Aydede*, 3 Ağustos, S. 62, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1338a), "Nazire", *Aydede*, 7 Eylül, S. 76, s. 4.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1338b), "Gazel", *Aydede*, 12 Teşrinievvel, S. 82, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1338c), "Vardır", *Akbaba,* 14 Kânunuevvel, S. 3, s. 3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339/1923), "Gazel", *Zümrüd-i Anka*, 29 Kânunusani, S. 6, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339b), "Olur mu Dersin ?", *Zümrüd-i Anka*, 8 Şubat, S. 9, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339c), "Girmiştir", *Zümrüd-i Anka*, 12 Şubat, S. 10, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339ç), "Bir Kere", *Zümrüd-i Anka*, 26 Şubat, S. 14, s. 4.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339d), "Çıkıyor", *Zümrüd-i Anka,* 5 Mart, S. 16, s. 3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339e), "İsterler", *Zümrüd-i Anka*, 22 Mart, S. 21, s. 4.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339f), "Nazire", *Zümrüd-i Anka*, 26 Mart, S. 22, s. 4.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339g), "Nefî'yle Beraber", *Zümrüd-i Anka*, 9 Nisan, S. 26, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339ğ), "Var İçinde", *Zümrüd-i Anka*, 7 Mayıs, S. 34, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339h), "Meşâ'ire-i Muharrirîn", *Zümrüd-i Anka*, 14 Mayıs, S. 36, s. 3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339ı), "Şarkı", *Zümrüd-i Anka*, 24 Mayıs, S. 39, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339i), "Vardır", *Zümrüd-i Anka*, 7 Haziran, S. 43, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339j), "Mütefâilün Mütefâilün", *Zümrüd-i Anka*, 9 Temmuz, S. 52, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339k), "Bir Kasideden Müfriz", *Zümrüd-i Anka*, 12 Temmuz, S. 53, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339l), "Yok mudur", *Zümrüd-i Anka*, 29 Temmuz, S. 58, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339m), "Nazire", *Zümrüd-i Anka*, 30 Ağustos, S. 67, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339n), "Yoktur…", *Zümrüd-i Anka*, 6 Eylül, S. 69, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339o), "Gazel", *Zümrüd-i Anka*, 5 Teşrinisani, S. 86, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339ö), "Mefûlü Fâilâtün", *Zümrüd-i Anka*, 12 Teşrinisani, S. 88, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339p), "Gazel", *Zümrüd-i Anka*, 6 Kânunuevvel, S. 95, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339r), "Demişler", *Zümrüd-i Anka*, 3 Eylül, S. 68, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339s), "Gazel", *Zümrüd-i Anka*, 22 Şubat, S. 13, s. 4.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339t), "Ne Derlerse Desinler!", *Zümrüd-i Anka*, 24 Kânunuevvel, S. 100, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339u), “Bu da ‘Dedim, Dediler’”, *Zümrüd-i Anka*, 13 Eylül, S. 71, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339ü), “Yoktur…”, *Zümrüd-i Anka*, 4 Haziran, S. 42, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339v), “Ceng-nâme”, *Akbaba*, 1 Kânunusani, S. 8, s. 4.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1339y), “Gazel”, *Zümrüd-i Anka*, 7 Kânunusani, S. 104, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340/1924), “Gazel”, *Zümrüd-i Anka*, 21 Şubat, S. 117, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340a), “Diyerek”, *Akbaba*, 21 Kânunusani, S. 118, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340b), “Olmuş”, *Akbaba*, 21 Şubat, S. 127, s. 3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340c), “Lütfi Fikri Bey’e Şarkı”, *Akbaba*, 28 Şubat, S. 129, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340ç), “Bak…”, *Akbaba*, 6 Mart, S. 131, s. 3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340d), “Kaside-i Ramazaniyeden-3”, 14 Nisan, *Akbaba*, S. 142, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340e), “Benzer”, 22 Mayıs, *Zümrüd-i Anka*, S. 143, s. 2.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340f), “Kaside-i Ramazaniyeden-5”, *Akbaba*, 21 Nisan, S. 144, s. 3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340g), “Gazel”, *Zümrüd-i Anka*, 5 Haziran, S. 147, s. 3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340h), “Gazel”, *Zümrüd-i Anka*, 25 Ağustos, S. 170, s. 3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1340ı), “Olmadı Gitti…”, *Zümrüd-i Anka*, 3 Kânunusani, S. 103, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1341), “Edebî Îlan”, *Papağan*, 24 Mayıs, S. 65, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1926), “Gazel”, *Papağan*, 24 Mart, S. 112, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1926a), “Olsun”, *Papağan*, 7 Teşrinisani, S. 176, s. 2-3.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1926b), "Gelenler, Gelmeyenler", *Papağan*, 2 Mart, S. 108, s. 1.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1950), "Geçti", *Mizah*, 13 Ocak, S. 184, s. 1479.

[Uluboy], Abdülbâki Fevzi (1950a), "Düşmüş", *Mizah*, 3 Şubat, S. 187, s. 1519.

Ulunay, Refi Cevad (1953), "Neyzen Tevfik", *Milliyet*, 30 Ocak, s. 2.

Ulunay, Refi Cevad (1963), "Bir Şâirin Arkasından", *Milliyet*, 4 Şubat, s. 3.

Ulunay, Refi Cevad (1976), "Hicivler ve Heccavlar", *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, (haz.: Hilmi Yücebaş), İstanbul: Milliyet Y., s. 75-78.

Unat, Ekrem (2008), *Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasi Kişiliği ve Gazeteciliği (1945-1955),* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (dan.: Neşe Özden), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Uşaklıgil, Halid Ziya (2008), *Kırk Yıl*, İstanbul: Özgür Y.

Uşaklıgil, Emine (2011), *Benim Cumhuriyet'im*, İstanbul: Everest Y.

Uyar, Turgut (2009), *Korkulu Ustalık*, (haz.: Alâattin Karaca), İstanbul: YKY.

Uyuz Bendeniz (1959), "Gez ha Gez !", *Akbaba*, 17 Aralık, S. 405, s. 7.

Uzman, Nasrullah (2013), "İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü'nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)", *Akademik Bakış*, C. 7, S. 13, s. 185-208.

Üç Telli Saz (1340/1924), "Cevap", *Millî Mecmua*, 1 Kânunusani, S. 28, s. 459.

Üçok, Coşkun (1978), *Siyasal Tarih (1789-1960),* Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Y.

Üsküdarlı Talat (1339/1923), "Şarkı", *Akbaba*, 18 Kânunusani, S. 13, s. 3.

Van Gelder, Geert Jan (1989), *The Bad and The Ugly: Attitudes Towards Invective Poetry (Hija') in Classical Arabic Literature*, Leiden: E. J. Brill.

Varlık, M. Bülent (1985), "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, s. 1092-1100, İstanbul: İletişim Y.

Weber, Max (2006), *Bürokrasi ve Otorite*, (çev.: H. Bahadır Akın), Ankara: Adres Y.

Wehr, Hans (1979), *A Dictionary of Modern Written Arabic*, (haz.: J. Milton Cowan), Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Weinbrot, H. (1982), *Alexander Pope and the Traditions of Formal Verse Satire*, New Jersey: Princeton University Press.

Yurdakul, Mehmet Emin (1989), *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-1 Şiirler*, (haz.: Fevziye Abdullah Tansel), Ankara: TTK Basımevi.

Yücel, Hasan Âli (1947), *Dâvam*, Ankara: Ulus Basımevi.

Yücel, Hasan Âli (1960), *Dinle Benden*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Y.Z.O. (1939), "Sabık Arnavut Kralı Ahmet Zogo'ya", *Akbaba*, 11 Mayıs, S. 279, s. 6.

Y.Z.O. (1943), "Fazıl Ahmed'e Şarkı", *Akbaba*, 18 Mart, S. 468, s. 7.

Yahyâ Bey Dîvanı Tenkitli Basım (1977), (haz.: Mehmet Çavuşoğlu), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Yalçın, Hüseyin Cahit (1976), *Siyasal Anılar*, (haz.: Rauf Mutluay), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Y.

[Yalçın], Hüseyin Suat (1326/1910), "Açmayalım Kaçmayalım", *Donanma*, Mart, S. 1, s. 23.

Yalman, Ahmet Emin (1997), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1 (1888-1922)*, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.

Yalman, Ahmet Emin (1997a), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 (1922-1971)*, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.

Yarış, İbrahim (2010), *Karikatürlerle İstanbul'da Toplu Ulaşım (1908-1982)*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Y.

Yazar, M. Behçet (1941), "Hüseyin Rifat Işıl", *Yedigün*, S. 441, 18 Ağustos, s. 13, 18.

Yedekçi (1948), "Karadeniz Şarkıları", *Kahkaha*, Kasım, S. 1, s. 40.

Yeşilyurt, Türkan (2006), "Nâzım Hikmet'in Şiirinde Yergi Ögesi 1", *Hürriyet Gösteri*, S. 281, s. 62-68.

Yeşilyurt, Türkan (2006a), "Nâzım Hikmet'in Şiirinde Yergi Ögesi 2", *Hürriyet Gösteri*, S. 282, s. 78-83.

Yetiş, Kazım (1996), *Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul: Alfa Y.

Yıldırım, Tahsin (2006), *Edebiyatımızda Müstear İsimler*, İstanbul: Selis Kitaplar.

Yıldırmaz, Sinan (2008), "Vatan Cephesi: Demokrat Parti'nin Politik Meşruiyet Krizi ve Toplumsal Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası", *Türkiye'de Siyasal Muhalefet 1923-1980*, (haz.: Ayşegül Komşuoğlu), İstanbul: Bengi Y., s. 173-206.

Yılmaz, Kâşif (2001), *Güftî ve Teşrîfâtü'ş-Şu'arâ'sı*, Ankara: AKM Y.

Yırcalı, Sıtkı (1966), *Narlıkahvede Deli Divâne*, İstanbul: Yet Y.

Yivli, Oktay (2011), *Metin Eloğlu'nun Şiiri*, Ankara: Ürün Y.

Yücebaş, Hilmi (1974), *Faruk Nafiz Çamlıbel*, İstanbul: Milliyet Dağıtım Ltd. Şti.

Yücebaş, Hilmi (1976), *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Milliyet Dağıtım Ltd. Şti.

Yücebaş, Hilmi (1979), *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal*, İstanbul: Milliyet Dağıtım Ltd. Şti.

Z. Arıkbağ (1943), "Üstüne !", *Akbaba*, 23 İkinci kânun, S. 508, s. 8.

Ziya Paşa (t.y.), *Zafernâme*, İstanbul: Tercüman Y.

Ziya Gökalp (1989), *Şiirler ve Halk Masalları*, (haz.: Fevziye Abdullah Tansel), Ankara: TTK Basımevi.

Zümrüd-i Anka, (1340), "Masûniyet mi, Sihirli Şerbet mi", *Zümrüd-i Anka*, 4 Ağustos, S. 164, s. 1.

DİZİN

0-9

II. Abdülhamit, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 100, 111, 122, 172, 339, 349, 380, 382, 389, 414, 432, 438, 439
II. Bayezid, 41
II. Selim, 41
III. Napolyon, 30
IV. Murat, 45
V. Mehmet, 107
V. Murat, 61, 437
1984, 30
835 Satır, 81, 363, 399

A

A Fig for Momus, 28
A Tale of a Tub, 29
Abdullah b. Revâha, 32
Abdullah Cevdet, 281, 379
Abdullah Çağlayan, 187, 245
Abdullah Uçman, 111
Abdülbâki Fevzi Uluboy, 68, 138, 142, 143, 167, 178, 179, 180, 205, 222, 231, 243, 247, 252, 257, 258, 278, 279, 283, 292, 295, 297, 299, 301, 310, 314, 316, 319, 320, 326, 335, 336, 337, 342, 345, 351, 354, 356, 359, 362, 387, 388, 397, 405, 410, 443
Abdülbâki Gölpınarlı, 361
Abdülhak Hâmit Tarhan, 66, 67, 201, 283, 284, 288, 324, 359, 365, 369, 395, 412
Abdülhak Şinasi Hisar, 286
Abdülhalimzâde, 46
Abdülkadir Kemalî Öğütçü, 119
Abdülmecit, 114, 261
Abdülmecit Efendi, 114
Âbide Doğan, 90
Absalom and Achitopel, 28
Açıksöz, 315
Adanalı Hayret, 66
Adımlar, 125
Adile Ayda, 420
Adnan Adıvar, 114, 382
Adnan Menderes, 81, 89, 128, 135, 146, 149, 152, 155, 157, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 172, 173, 176, 181, 183, 255, 291, 346, 347, 442
Adolf Hitler, 21, 170, 191, 194, 195, 196, 197
Afet İnan, 431, 432
Agâh Sırrı Levend, 24, 38, 40, 48
Ağa Han, 113, 391, 438
Ağaç, 370
Ağaç Kasidesi, 74, 167, 230, 337, 390, 415, 416, 417, 418, 422, 424, 426, 427, 429, 433, 434, 439, 441
Ahkâm-ı Külliye, 45
Ahlâku'l-eşrâf, 36
Ahmed Paşa, 39
Ahmed-i Dâî, 38, 39
Ahmet Cevat Emre, 418, 422, 424, 425
Ahmet Cevdet Oran, 113, 115, 279, 290, 439
Ahmet Emin Yalman, 105, 108, 113, 119, 141, 204, 218, 253, 275, 278, 279, 291, 292, 293, 318, 342, 343, 374, 389, 390
Ahmet Hamdi Tanpınar, 48, 59, 60, 87, 284, 285, 323
Ahmet Hâşim, 85, 201, 222, 286, 287, 288, 289, 290, 363, 365, 380, 394, 397
Ahmet Kadri, 169, 170, 383
Ahmet Mithat, 65, 66, 67, 341
Ahmet Muhib Dıranas, 355
Ahmet Oktay, 81
Ahmet Rasim, 85
Ahmet Şükrü Esmer, 119
Ahmet Tahtakılıç, 151
Ahmet Zogu, 193
Aka Gündüz, 210, 254, 315, 344
Akbaba, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 79, 80, 81, 85, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 98, 99, 104, 105, 108, 109, 110, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 136, 138, 139, 141, 142, 144, 145, 150, 152, 153, 155, 158, 162, 166, 167, 168, 171, 172, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 191, 194, 196, 197, 200, 201, 202, 209, 214, 215, 218, 223, 225, 237, 246, 250, 251, 252, 254, 255, 258, 259, 261, 266, 267, 276, 277, 282, 283, 287, 292, 294, 295, 296, 297, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 308, 311, 312, 313, 314, 317, 319, 323,

324, 325, 327, 328, 330, 331, 332, 334, 336, 342, 344, 346, 348, 353, 355, 360, 362, 373, 374, 375, 377, 385, 386, 388, 393, 406, 411, 416, 420, 438, 439, 441, 442
Akıllı Maymunlar, 89, 90, 237
Akşam, 279, 295, 316, 317, 386
Alaâttin Karaca, 63
Alemdar, 74, 169, 170, 383
Alexander, 27
Alexander Pope, 29
Ali Birinci, 79, 80
Ali Canip Yöntem, 47, 413
Ali Donbay, 86
Ali Ekber-i Dihhudâ, 37
Ali Ekrem Bolayır, 58, 62, 298, 299
Ali Emîrî, 278, 301, 302, 303
Ali Fethi Okyar, 113, 116, 117, 118, 123
Ali Fuat Cebesoy, 114, 124, 172
Ali Hadi Okan, 259
Ali Kemal, 85, 169, 341, 384
Ali Nihat Tarlan, 76
Âlî Paşa, 55, 57, 60, 61, 437
Ali Suâvî, 58
Ali Şükrü Çoruk, 169
Alî-yi Şatrancî, 35
Alparslan Türkeş, 149
Alphonse Daudet, 151
Altın Eşek, 27
Amcabey, 21, 200, 201, 211, 263, 273, 297, 306, 322, 333, 334, 351, 377
Amr. b. Hind, 32
Anadolu, 75
Anadolu'da Yeni Gün, 358
Anatole France, 30
Andelîbî, 41
Apocolocynthosis, 27
Arayan Adam, 306
Archiloküs, 25
Arifî, 43
Aristo, 12, 25
Arsen Lüpen, 211
Arte of Poetrie, 27
Arz-ı Hâl, 58, 230
Asaf Hâlet Çelebi, 21, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 328, 330, 366, 377, 440
Asım, 269, 299
Asım Bezirci, 78, 126
Asım Us, 426
Aşağı Yukarı, 87
Âşık Kerem, 52
Atıf İnan, 188
Atilla Özkırımlı, 49
Av'ava-nâme, 55
Aydabir, 378
Aydede, 67, 68, 73, 74, 91, 151, 170, 213, 234, 295, 301, 302, 386, 404, 438
Aydınlık, 118, 275, 363
Ayîne, 91, 295, 394
Ayine-i Devrân, 73, 74, 139, 282
Aynaroz Kadısı, 293
Azâb-ı Mukaddes, 83, 108, 400, 406
Aziz Nesin, 18, 69, 70, 80, 99, 129, 130, 132, 153, 155, 156, 160, 169, 182, 184, 185, 187, 188, 204, 214, 224, 227, 236, 237, 246, 261, 262, 274, 280, 318, 339, 340, 360, 381, 441, 442, 443
Aziznâme, 69
Aziznâme 2, 69, 169

B

Baba Şâmâl, 37
Bağdatlı Rûhî, 42, 48, 436
Bâkî, 41, 42
Balarısı, 79
Balatlar, 27
Barbaros Hayrettin Paşa, 394
Barış Dünyası, 125
Barry Lyndon, 30
Barsamyan Efendi, 384
Basirî, 41
Basri Gocul, 369
Bedrettin Tuncel, 377
Behçet Kemal Çağlar, 149, 157, 229, 309, 310, 311, 361, 368
Behçet Necatigil, 23
Benito Mussolini, 170, 191, 197, 198, 199, 200, 201
Ben Jonson, 17, 28
Ben ve Ötesi, 370, 371
Besarya Efendi, 432
Besim Atalay, 166, 167, 168, 321, 426, 439
Beşir Ayvazoğlu, 323
Beşşâr b. Burd, 34
Bichr Farès, 31
Bihruz Bey, 53
Bilge Ercilasun, 87
Bilir Bilmezler, 30
Bion, 25
Bir Adam Yaratmak, 370, 372
Bir Nâra, 369
Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil, 370
Bizim Karakedi, 411
Boileau, 28
Boncuk Kutusu, 89, 165, 169
Bosnalı Fâzıl Paşa, 60
Bostan, 12
Bozkurt, 306
Brandt, 27
Bû İshâk-ı Et'ime, 36
Bukleye Tecavüz, 29
Bütün Şiirleri, 87
Büyük Doğu, 82, 83, 111, 370, 371, 375

C

Cahit Sıtkı Tarancı, 20, 311
Câm-ı Cem, 36

Candide, 29
Canterbury Masalları, 27
Celâl Bayar, 146, 149, 150, 151, 158, 168, 169, 173
Celâl Nuri İleri, 141, 143, 144, 145, 253, 279, 382, 385
Celâl Sâhir Erozan, 258, 312, 313, 314, 353, 426
Cem Eroğul, 147
Cemal Kutay, 64
Cemal Nadir, 21, 273, 322
Cemal Paşa, 108, 109, 144, 295, 296, 316, 317
Cemal Süreya, 155
Cemâleddîn-i İsfahânî, 36
Cemâlî, 41
Cenap Şehabettin, 283, 384
Cengiz Alpay, 100, 263, 264
Cevat Şakir Kabaağaçlı, 120
Cevdet Kudret Solok, 61
Chaucer, 27
Cumhuriyet, 73, 190, 196, 279, 280, 321, 358, 360, 378, 394, 409, 411, 412

Ç

Çaylak, 54
Çelebi Mehmet, 39, 40
Çerend Perend, 37
Çınaraltı, 416
Çıngıraklı Tatar, 54
Çocuk Adam, 297

D

D. Mehmet Doğan, 17
Dalavaciro, 201
Dâvam, 235, 362, 365
Davul, 85
Deccal, 63, 75, 76
Dede Korkut, 38
Deli Hikmet Bey, 58
Deliliğe Övgü, 27
Dellâl, 75
Devran, 188
Dırıltılar Zırıltılar, 76
Dı'bil b. Ali el-Huzâî, 34
Diken, 74, 91
Dinle Benden, 235
Dionysos, 25
Divançe-i Fazıl, 72
Dîvân-ı Elbise, 36
Divan-ı İhsan, 77
Divanü Lûgat-it-Türk, 37, 166, 430, 436
Diyojen, 54, 56, 57, 59
Diyorlar ki, 355
Doğan Hızlan, 77
Doğan Nadi, 358, 360
Dolmuş, 442
Don Juan, 29, 353, 354
Donkişot, 197
Donne, 28
Dostluk Üzerine, 84
Douglas MacArthur, 427
Dönen Ses, 362
Dunciad, 29
Düdüklü Tencere, 78
Dündar Akünal, 211
Dünya, 319

E

Ebû Nuvâs, 33, 46
Ebûbekir Kânî, 46, 55
Ebü'l-Alâ-i Gencevî, 36
Ebüzziya Tevfik, 391
Edebî Yeniliğimiz, 284, 285
Edebiyat Lügati, 14
Edîbü'l-Memâlik Ferâhânî, 37
el-Ahtal, 33
el-Cerir, 33
el-Ferezdak, 33
el-Mütenebbi, 34
Emin Erkul, 218, 343, 362
Emin Kalafat, 158
Emrî, 41, 42
Enderunlu Vasıf, 139, 257
Engelbert Dollfuss, 191
Enis Akaygen, 133
Enis Behiç Koryürek, 355
Enver Paşa, 108, 109, 295
Erasmus, 27
Ercüment Ekrem Talu, 62, 104, 187, 278, 314, 336, 352, 377, 410
Erewhon, 30
Erewhon Revisited, 30
er-Risâletu'l-hezliyye, 34
Esat Efendi, 114
Eşref, 63, 64, 75, 76, 83, 84, 85, 111, 113, 114, 135, 282, 438, 443
Eşref Edip, 119
Ethem İzzet Benice, 253, 280, 315, 316, 370, 374
Ethem Menderes, 374
Ethem Pertev Paşa, 55
Eugène Pittard, 431, 432
Evhadüddîn Enverî-i Ebîverdî, 36
Evhadüddin-i Merâgî, 36
Evs. b. Hacer, 32

F

Fahrettin Kerim Gökay, 214, 218, 223, 224, 227, 266, 374
Fakirî, 42
Falih Rıfkı Atay, 69, 85, 104, 115, 130, 173, 190, 266, 278, 280, 283, 295, 310, 316, 317, 318, 319, 386, 396, 397, 411, 424, 425
Faruk Gürtunca, 355
Faruk Kadri Timurtaş, 40
Faruk Nafiz Çamlıbel, 22, 70, 71, 72, 73, 74, 84, 92, 94, 96, 97, 103, 104, 115, 118, 119, 120,

121, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 142, 157, 178, 187, 188, 192, 196, 204, 205, 207, 208, 211, 212, 219, 220, 222, 228, 233, 235, 243, 244, 253, 260, 262, 263, 267, 269, 270, 271, 277, 283, 284, 285, 290, 293, 297, 321, 325, 326, 328, 329, 332, 337, 347, 350, 362, 375, 376, 378, 393, 395, 407, 408, 441, 443
Fatin Rüştü Zorlu, 149, 152, 158, 255
Fazıl Ahmet Aykaç, 21, 72, 73, 96, 97, 104, 105, 123, 140, 151, 152, 189, 191, 192, 196, 212, 226, 234, 248, 249, 269, 285, 292, 297, 300, 315, 319, 320, 321, 322, 323, 336, 337, 339, 340, 343, 356, 385, 394, 395, 407, 413, 424, 443
Fazıl Ahmet, Hitabeler, Şiirler, Hicivler vesaire…, 72
Fehime Nüzhet Hanım, 313
Feridun Fikri Bey, 114, 143
Feridun Güven, 38, 48
Ferik Hâdi Paşa, 383
Ferit Öngören, 18
Ferit Tek, 142, 275
Fethi Gemuhluoğlu, 84
Fevzi Çakmak, 133, 235
Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, 119, 146, 173
Fevziye Abdullah Tansel, 71
Feyzullah Efendi, 301
Fezleke-i Lisân Fârisi, 387
Figânî, 41, 43
Fikir Hareketleri, 341
Fikirler, 75
Firdevsî, 35, 387
Fîruzâbâdi, 13
Fiskeler, 85, 394
Flaubert, 30
Florinalı Nâzım Özgünay, 299, 300, 310, 323, 324, 325, 326, 327, 347, 362
Franco, 170
François Villon, 27
Fuat Köprülü, 146, 151, 152, 168, 180, 181, 182, 291, 412
Fuat Paşa, 57, 60, 61, 437
Fuzûlî, 41, 42, 135, 210, 224, 384

G

Garip Şiirler Antolojisi, 89
Gazâlî, 41
Gazneli Mahmut, 35
Gece Gelen Telgraf, 81
Gece Postası, 315
Geç Kalmış Bir Cevap, 410
Geçti Bor'un Pazarı, 79, 80
Gelecek Asırlarda Tarih Dersi, 72
General Beck, 197
George Curzon, 138
George Orwell, 30
Gerçek Tarih, 27
Geveze, 54
Gevherî, 52
Giray Han, 44
Gökbörü, 306
Göl Saatleri, 286
Gubârî, 41
Gurur Dünyası, 30
Güftî, 45
Güleryüz, 67, 438
Gülistân, 36, 46
Güliver'in Seyahatleri, 29
Gümüşgerdanyan, 142
Gündüz Nadir, 119
Gürcü Mehmet Paşa, 44

H

Haber, 370
Hacivat, 53
Hâcû-yi Kirmânî, 36
Hadisât, 74
Hafız Ahmet Paşa, 45
Hâfız-ı Şîrâzî, 36
Hafta, 85, 365, 381
Hakan Sazyek, 87
Hâkimiyet-i Milliye, 295, 316
Hakkı Süha, Gezgin 391
Hakkı Tarık Us, 278, 389, 390, 420, 421
Haldun Taner, 217, 304
Halil Hadi Bulut, 70
Halil Nihat Boztepe, 73, 74, 77, 96, 102, 103, 104, 105, 109, 113, 117, 119, 120, 125, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 167, 178, 179, 180, 206, 218, 224, 226, 230, 232, 233, 242, 248, 252, 269, 275, 278, 282, 283, 292, 294, 296, 299, 300, 313, 317, 324, 325, 336, 337, 342, 343, 348, 353, 358, 390, 392, 396, 415, 416, 417, 419, 420, 424, 426, 428, 429, 430, 431, 433, 434, 439, 441, 443
Halit Fahri Ozansoy, 308, 377
Halit Ziya Uşaklıgil, 314, 382
Halkçı, 183
Hall, 28
Hallac-ı Mansur, 43
Hamdullah Suphi Tanrıöver, 124, 233, 338, 355, 365
Hamit Zübeyr Koşay, 426
Hammamîzâde İhsan, 76, 77, 228, 244, 252, 325, 326, 336, 337
Hamsiname, 77
Han Duvarları, 104
Hande, 385
Hareket, 378, 399
Harman Sonu, 72
Harnâme, 39, 40, 41, 48, 409, 436
Hârûnürreşîd, 33, 34
Hasan Âli Yücel, 234, 235, 332, 362, 364, 365, 368
Hasan Hüsnü Paşa, 63
Hasan Polatkan, 149, 158
Hasan Saka, 125, 130, 131, 134, 137, 147, 171, 183

Hasbihal yahut Eşref ve Kemal, 63
Hassân b. Sâbit, 23, 32
Haşmet, 47
Hayal, 54, 59, 61
Hayâlî, 41
Haydar Ali Diriöz, 168
Hayretî-i Tûnî, 36
Hayri Efendi, 60
Hayriyye, 22, 261
Hayvan Çiftliği, 30
Heinrich Himmler, 195, 197
Hekim Celâl, 35
Henri Bergson, 17
Henri Proust, 219
Henry Bataille, 352
Her Güzelliğe Aşık, 352
Herbert Henry Asquith, 414
Herder, 15
Hersekli Arif Hikmet, 66
Hevâyî, 45, 46
Hezliyat', 47
Hızır Paşa, 51
Hiciv ve Hezliyat, 47
Hicivler, 85, 86, 441
Hiç, 83
Hikmet Feridun Es, 412
Hikmet Koç, 159, 165
Hilmi Yücebaş, 71
Hilmi Ziya Ülken, 377
Hirrenâme, 47, 55, 56
Hizmet, 75
Horatius, 14, 16, 26, 27, 29
Hudibras, 28
Humhâne, 35
Hutay'a, 32
Hürriyet, 58, 59, 280
Hüseyin Cahit Yalçın, 110, 113, 115, 119, 120, 124, 179, 184, 190, 195, 218, 253, 275, 278, 279, 280, 322, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 390, 413, 439
Hüseyin Dâniş, 384
Hüseyin Rifat Işıl, 75, 76, 86, 111, 127, 188, 213, 223, 228, 250, 265, 266, 318, 403, 407, 443
Hüseyin Sîret Özsever, 395, 409, 410, 411, 412, 414
Hüseyin Suat Yalçın, 344, 378
Hüseyin Vasıf Çınar, 113, 181, 232, 233
Hüsnü Paşa, 60, 63
Hüzün ve Tebessüm, 352
Hz. Ali, 32, 398
Hz. Osman, 32, 169
Hz. Peygamber, 23, 27, 32, 169

I

Icaromenippus, 27
Irklar ve Tarih, 432
Isaac Casaubon, 14

İ

İbn Abdûs, 34
İbn Er-Rûmî, 34
İbn Manzûr, 13, 17
İbn Zeydûn, 34
İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, 66, 68, 76, 228, 278, 301, 347, 348, 349
İbrahim Alâeddin Gövsa, 348,394
İbrahim Çallı, 104
İctihad, 281, 282
İhtiyâc, 37
İkdam, 113, 115, 295, 315, 338, 358, 383, 396, 398, 439
İkinci Sis, 73, 97
İleri, 385
İlham, 75
İlhami Safa, 119
İmru'ü'l-Kays, 32
İncili Çavuş, 50
İntak-ı Hakk, 63
İntak-ı Hakkın Tahmisi, 63
Îrec Mirza, 37
İshak Çelebi, 41
İsmail Canbulat, 114
İsmail Galip Arcan, 308, 309
İsmail Habip Sevük, 284, 349, 350, 373
İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 88, 350, 351
İsmail Hakkı Paşa, 108, 217
İsmail Hâmi Dânişmend, 205
İsmail Müştak, 109, 119
İsmail Parlatır, 62
İsmail Safa, 63, 365, 367, 379, 380, 381
İsmet İnönü, 85, 113, 116, 117, 118, 124, 125, 130, 137, 139, 140, 145, 146, 147, 148, 154, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 185, 204, 207, 234, 251, 252, 297, 317, 341, 343, 346, 358, 414, 441
İstiklâl, 118, 275
İstimdad, 63
İzmir, 75
İzzet Melih Devrim, 85, 258, 278, 284, 352, 353, 354

J

John Dewey, 233
John Dryden, 16
Jonathan Swift, 29
Juvenalis, 14, 16, 26, 28, 29

K

Kâ'b b. Mâlik, 32
Kâ'b b. Züheyr, 32
Kâfur, 34
Kahkaha, 54, 75, 100, 131, 213, 264
Kaldırımlar, 370
Kâmî, 47

Kâmûs-ı Türkî, 13, 14
Kamusu'l-Muhit, 13
Kandî, 43
Kanlıcalı Nihat Bey, 66
Kanûnî Sultan Süleyman, 41
Kara Kemal, 108, 116, 121, 356
Kara Vasıf, 121
Karacaoğlan, 52
Karagöz, 67, 85, 88, 165, 169, 438
Karga ile Tilki, 88
Kargalar, 395, 409, 410, 412, 413, 414, 415
Karikatür, 71, 72, 196, 225, 253, 285, 354, 355, 357, 375, 407, 408, 420
Karnik Sebuhyan, 142
Karşı, 87
Kasım Gülek, 172, 176, 177
Kâşgarlı Mahmud, 430
Kavgalarım, 342
Kaya Bilgegil, 58
Kâzım Karabekir, 114, 116, 121, 122, 123, 124, 299
Keçecizâde İzzet Molla, 48
Kel Ali, 105, 120, 126
Kemal Hadımlı, 255
Kemalettin Şenocak, 415
Kemalpaşazâde Sait, 66
Kenan Akyüz, 60
Kenan Öner, 133, 150, 235
Kervan, 86
Kılıç Ali, 120, 141, 143, 144, 145, 171, 253, 323, 439
Kırık Kavaldan Sesler, 76
Kirye Venizelos, 139
Kitabu'l-Ayn, 13
Koca Sinan Paşa, 41
Kozmidi Pandelaki, 137, 140, 141
Köroğlu, 200
Köylü, 75
Kubilay Aktulum, 19
Kukuruk, 75
Kurun, 390, 426
Kûşkekî-i Kâyinî, 35
Küfrî-i Bahâî, 45

L

L'histoire Contemporaine, 30
Lâf Olsun Diye, 77
Lâmiî Çelebi, 42, 45
Lâmii-yi Buhârî, 35
Langland, 27
Latife, 54
Le Figaro, 391
Le Lutrin, 28
Le Temps, 391
Leibniz, 29
Léila, 352
Les Châtiments, 30
Letâifnâme, 42
Levent Cantek, 69, 331
Leyâl-i Girizan, 412
L'Île des Pingouins, 30
Lisanu'l-Arab, 13
Lord Byron, 29, 46
Lucilius, 14, 26
Louis Pasteur, 233
Lütfi Fikri, 113, 177, 178
Lütfi Kırdar, 22, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 225, 227, 263

M

M. Behçet Yazar, 76
M. Turhan Tan, 409
Mac Flecknoe, 28
Mâhitâb, 74
Mahmut Celâleddin Paşa, 59, 63
Mahmut Nedim Paşa, 56
Mahmut Şevket Paşa, 383, 432
Mahmut Yesari, 355, 381
Mâlûmat, 358
Manastırlı Mehmet Rifat, 22
Manastırlı Nailî, 66
Manzum Bir Muhtıra, 45
Margaret A. Rose, 19
Markopaşa, 69, 70, 80, 132, 172, 184, 188, 204, 280, 317, 318, 339, 374, 441
Marston, 28
Masraf-zâde Şefik Muhammed, 59
Maurice Bompard, 139
Max Weber, 242
Mazhar Osman, 325, 434
Me'âlî, 41
Mecâmiu'l-Edeb, 22
Mecdî, 41
Mecmaü'l-Letâif, 42
Mecmua-i Fünûn, 55
Meddah, 54
Medicinable Morall, 27
Mehmet Âkif Ersoy, 65, 66, 84, 269, 299, 355, 400, 402
Mehmet Asım Us, 279, 291, 389, 390
Mehmet Cavit Bey, 116, 178, 179, 180, 341, 346
Mehmet Çınarlı, 85
Mehmet Emin Erişirgil, 426
Mehmet Emin Yurdakul, 320, 321, 332, 354, 355, 356, 363, 365, 388
Mehmet Kaplan, 66
Mehmet Önal, 91
Mehmet Şükrü Kaya, 412
Mektep, 340
Melih Cevdet Anday, 77, 240, 272, 327, 443
Melikü'ş-Şu'arâ Bahâr, 37
Menippus, 25, 27, 29
Menippus Cehenneme Gidiyor, 27
Mervan, 169
Mesîhî, 41
Meşveret, 63

Metin Akkuş, 44
Metin Eloğlu, 78, 90, 213, 240, 272, 443
Metin Kayahan Özgül, 416
Meymûn b. Kays el-A‘şâ, 32
Mihran Efendi, 85, 141
Millî Mecmua, 362
Milliyet, 280, 320, 383, 398, 399
Minelbab İlelmihrab, 295
Mir’âtü’s-Serâ’ir, 37
Mirza Aşkî, 37
Mithat Cemal Kuntay, 56, 57, 355, 381
Mithat Paşa, 122
Mizah, 68, 71, 72, 98, 172, 181, 184, 205, 211, 221, 229, 235, 245, 263, 292, 316, 318, 332, 337
Mizah Penceresinden Millî Mücadele, 169
Molière, 28
Molla Lutfî, 40
Muallim Naci, 120, 132
Muammer Eriş, 150
Muâviye, 32
Muhammed El-Hâc Muslî, 59
Muhittin Üstündağ, 226
Muhtârî-i Gaznevî, 35
Musa Kâzım Paşa, 66
Musahipzâde Celâl, 292
Musavver Erganun, 68
Musavver Muhit, 62
Mustafa Abdülhâlik Renda, 207
Mustafa Apaydın, 59, 170
Mustafa Fâzıl Paşa, 58, 60
Mustafa Kemal Atatürk, 72, 79, 112, 113, 114, 116, 122, 123, 124, 125, 126, 167, 168, 174, 179, 180, 186, 189, 206, 309, 317, 377, 383, 390, 412, 414, 415, 420, 426, 427, 438
Mustafa Kentli, 133
Mustafa Nihat Özön, 271
Mûş u Gürbe, 36
Muzaffer el-Nevvab, 35
Mümtaz Faik Fenik, 131
Münâzarât, 40
Münir Ertegün, 203
Münir Süleyman Çapanoğlu, 76, 88
Müstakimzâde, 22
Mütâlaa, 340, 341
Mütercim Asım, 13, 14
Mütevazi Bir Öneri, 29

N

Nâbî, 22, 45, 46, 47
Nâbiga ez-Zübyânî, 32
Nadide, 340
Nâdim-i Lâhîcânî, 36
Nadir Nadi, 190, 341, 358
Naim Hazım Onat, 418, 422, 425
Namdar Rahmi Karatay, 69, 78, 79, 80, 106, 245, 249, 250, 336, 405, 406, 443
Namık Kemal, 44, 56, 57, 58, 59, 61, 221, 298, 346, 367, 369, 379, 381, 414, 437
Narrenschiff, 27
Nâsır-ı Husrev, 35
Nâsır-ı Hüsrev, 36
Nasreddin Hoca, 50
Nâzım Hikmet, 81, 82, 117, 126, 127, 154, 162, 198, 216, 288, 289, 290, 293, 294, 327, 338, 339, 346, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 369, 376, 378, 379, 381, 382, 395, 398, 399, 440, 443
Necati Bey, 39
Necdet Atılgan, 297, 404
Necdet Rüştü Efe, 92, 133, 256, 355
Necip Ali, 120
Necip Fazıl Kısakürek, 82, 111, 128, 129, 131, 132, 186, 187, 214, 234, 273, 322, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 397, 441, 443
Necmettin Sadak, 279, 386
Nedim, 19, 22, 47, 178, 220, 221, 234, 270, 285, 319, 325, 351, 368, 394
Nedim Divanı, 396
Nef‘î, 43, 44, 45, 46, 48, 55, 57, 83, 135, 266, 323
Nefrîn, 62, 65
Nefsü’l-Emrnâme, 45
Neron, 26
Nesimî, 39, 99
Nev‘î, 41
Nev‘îzade Atâyî, 45
Neyzen Tevfik Kolaylı, 83, 84, 101, 108, 110, 169, 171, 178, 196, 199, 216, 225, 230, 234, 248, 256, 261, 267, 292, 341, 383, 389, 394, 398, 400, 405, 406, 443
Nezihe Muhittin, 258
Nihal Atsız, 199, 217, 369
Nihâlî Çelebi, 41
Nihat Erim, 183, 184, 185, 319
Nikahta Keramet, 91
Niksârîzade Mehmet, 45
Nimet Remide, 258
Nişancı Celil Paşa, 41
Niyazi Akı, 396
Nizâmeddin Kârî-yi Yezdî, 36
Noëlle Roger, 431
Northrop Frye, 16, 24
Nurullah Ataç, 20, 306, 311, 312, 328, 329, 330, 375, 376, 377, 440
Nurullah Çetin, 396

O

Odun, 78
Oktay Rifat Horozcu, 21, 77, 87, 192, 202, 239, 327, 333, 334, 335, 355, 443
Olaylar ve Atatürk, 431
Orak Çekiç, 117, 119, 275
Orhan Burian, 77, 78
Orhan Okay, 18, 60, 66
Orhan Seyfi Orhon, 70, 84, 85, 86, 91, 92, 96, 98, 104, 110, 135, 136, 171, 173, 174, 175, 176, 181, 184, 185, 193, 208, 214, 224, 225, 264,

266, 280, 283, 294, 295, 297, 298, 304, 311, 316, 319, 320, 324, 331, 334, 335, 344, 346, 353, 355, 357, 359, 361, 373, 374, 378, 384, 385, 386, 388, 394, 404, 420, 438, 441, 442, 443
Orhan Veli Kanık, 20, 21, 77, 87, 197, 202, 238, 271, 272, 285, 289, 290, 305, 306, 312, 327, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 355, 375, 443
Osman Bölükbaşı, 133
Osman Cemal Kaygılı, 88, 109, 116, 139, 141, 145, 218, 251, 252, 265, 282, 287, 303, 317, 371, 372, 388, 403, 443
Osman Nuri Köni, 133
Osman Paşa, 414
Osmanlı Tarih Terimleri Sözlüğü, 17
Osmanzâde Tâib, 47

Ö

Ö*fke ve Hiciv*, 83
Ömer Hayyam, 36
Örümcek Ağı, 370

P

Papa Eftim, 252
Papağan, 68, 85, 326, 439
Papirüs, 155
Pargalı İbrahim Paşa, 43
Paul Verlaine, 270
Peker, 172
Persius, 14, 26, 28, 29
Pertev Naili Boratav, 49, 50
Pervîn-i İ'tisâmî, 37
Petit Larousse, 379
Peyâm-ı Sabah, 74, 302
Peyami Safa, 81, 183, 286, 312, 324, 361, 365, 366, 367, 368, 369, 377, 378, 379, 380, 381, 399
Pierre Macherey, 54
Piers Plowman, 27
Pir Sultan Abdal, 51, 132
Pişekâr, 53
Piyer Loti, 81, 382
Poetika, 25
Portreler, 81, 339

Q

Quintilianius, 25, 26

R

Rabia Hatun, 205
Radloff, 422
Ragıp Hulûsi Özdem, 426
Rahatı Kaçan Ağaç, 77
Rahmi Bey, 415
Ramiz Gökçe, 72, 359
Rasih Kaplan, 310
Rasim Us, 370, 373, 389
Rauf Benli, 143
Rauf Orbay, 114, 124
Ravzat ül-Kâmilin, 59
Recaîzâde Mahmut Ekrem, 44, 62, 410
Recep Peker, 104, 113, 124, 125, 127, 128, 130, 131, 142, 147, 162, 171, 185, 187, 188, 319
Redhouse, 13
Refet Bele, 114, 124
Refi Cevad Ulunay, 76, 83, 85, 382, 383
Refik Halit Karay, 85, 169, 275, 295, 386
Refik Koraltan, 146, 150, 154, 158, 168
Refik Saydam, 414
Reha Oğuz Türkkan, 304, 306
Resimli Ay, 81, 288, 339, 365, 378, 398
Resimli Hafta, 120
Resimli Kitap, 352
Reşad Hâlis Bey, 383
Reşat Şemsettin Sirer, 136
Revânî, 41
Revue des Deux Mondes, 384
Rıfat Ilgaz, 69
Rıza Gencevî, 37
Rıza Nur, 137, 343
Rızâ Şah, 37
Rıza Tevfik Bölükbaşı, 85, 111, 383, 384, 385, 386, 387, 413
Risâle-i Dilgüşâ, 36
Risale-i Tarifat, 42
Robert Escarpit, 54
Rockefeller, 240
Rod A. Martin, 18
Rousseau, 12
Roy Campell, 30
Rûhî-i Velvâlicî, 35
Ruhsatî, 52, 250
Rumeli, 358
Ruşen Eşref Ünaydın, 104, 115, 138, 351, 355, 396, 411, 424, 425
Rüstem Paşa, 43
Rüyâ, 58

S

Sabah, 291, 383
Sabahattin Ali, 69, 125, 126
Sabahattin Eyüboğlu, 377
Sabiha Sertel, 217, 275, 276, 339, 341
Sadâ-yı Millet, 140
Sadık Aldoğan, 133, 134, 152
Sadî, 12, 36
Sadri Ethem Ertem, 119
Sadri Maksudî Arsal, 419, 420
Sadun Galip Savcı, 211
Sâgarî, 41
Saî, 41
Saim Ali Dilemre, 418, 422
Salâh Birsel, 305
Salih Baso, 121
Samet Ağaoğlu, 161, 173, 313, 314, 355
Samih Rifat, 79

Samipaşazâde Sezai, 324
Samuel Butler, 28, 30
Sanat ve Edebiyat Gazetesi, 311
Sanıklar Getirildiler, 165
Sânî, 41
Satyricon, 27
Sebilürreşat, 119, 275
Selahattin Aldemir, 270, 271, 276
Selçuk Çıkla, 91
Selim Sırrı Tarcan, 359
Semih Balcıoğlu, 92, 294
Senâî, 36
Senih Efendi, 143
Sermed, 352
Servet-i Fünûn, 74, 75, 290, 326, 340
Sesini Kaybeden Şehir, 81
Seyf-i Fergânî, 36
Seyranî, 53
Seyyid Eşrefüddin-i Gîlânî, 37
Sezaî Karakoç, 41
Shakespeare, 378
Sırrî, 43
Sıtkı Yırcalı, 154
Sigmund Freud, 17
Sihâm-ı İlhâm, 73
Sihâm-ı Kazâ, 43, 44, 48, 436
Sina Akşin, 107
Siyahî, 43
Son Posta, 75, 381, 410
Son Telgraf, 73, 118, 119, 275, 280, 315, 370
Sultan Abdülaziz, 261
Sultan Palamut, 78
Sultan Sencer, 35
Suphi Nuri İleri, 119, 143, 144
Sûr-i İsrâfîl, 37
Sururî, 47, 410
Suut Kemal Yetkin, 377
Sûzenî, 35, 36, 37
Sûzenî-i Semerkandî, 35, 37
Sücûdî, 41
Süleyman Nazif, 283, 299, 303, 313, 323, 324
Sünbülzâde Vehbî, 47, 48

Ş

Şafak, 54
Şah ve Padişah, 63
Şaka, 93, 296, 304, 331, 359, 386
Şarkılı İbret, 116, 121, 299
Şefîknâme, 59
Şehbal, 74
Şehname, 35, 387
Şehrah, 383
Şemsettin Günaltay, 125, 134, 135, 136, 147, 171, 183, 184
Şemsettin Sami, 242
Şemsi Belli, 88, 89, 165, 443
Şen Kitap, 91
Şerh-i Hecviyyât-ı Mü'min Şâh, 47
Şevket Süreyya Aydemir, 161, 341, 368, 411
Şeydâ-yi Fethpûrî, 36
Şeyh Sait, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 291, 341, 391, 393, 439
Şeyhî, 38, 39, 40, 409
Şeyhülislam Yahya Efendi, 280
Şifâî-yi İsfahânî, 36
Şiir Demeti, 298, 299
Şiirimizde Taşlama, 89
Şikâyetnâme, 41, 48, 436
Şinasî, 44, 54, 55, 56, 57, 252, 414, 437
Şucâuddin İlyas, 40
Şükrü Saracoğlu, 208, 253, 310

T

Ta'rîfât, 36
Tahir Alangu, 312
Tahir Nadi Ozanözgü, 274, 387, 388
Tahir Nadi Mevlidi, 387
Tahir Olgun (Tâhir'ül Mevlevî), 14, 45
Tahrib-i Harabat, 58
Talat Paşa, 108, 109, 316
Talha Ebüzziya, 391
Tan, 75, 109, 125, 145, 146, 203, 275, 291, 345, 346, 383, 409
Tanîn, 72, 73, 109, 113, 119, 140, 177, 218, 275, 279, 280, 291, 316, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 389, 439
Tanrı Kitabı Kur'an, 166
Tanrı Kitabından Namaz Türeleri, 166
Tarafe b. Abd, 32
Taranta-Babu, 198
Taranta-Babu'ya Mektuplar, 198
Taraskonlu Tartarin, 151
Tarık, 315, 359
Tarık Dursun K., 89
Tarık Zafer Tunaya, 106, 177
Tarih ve Edebiyat, 301, 303
Tasvir-i Efkâr, 55, 145, 279, 358, 392
Taşlıcalı Yahya, 43
Tatlı Sert, 70, 71, 328
Tef, 442
Telgrafhane, 77
Teodor Kasap, 54
Terkib-i Bent, 42, 48, 58, 59, 436
Teşrîfâtü'ş-Şuarâ, 45
Tevfik, 37
Tevfik Fikret, 19, 21, 64, 65, 73, 97, 151, 152, 196, 211, 221, 225, 227, 249, 324, 325, 379, 381, 382, 389, 414
Tevfik Paşa, 383
Tevfik Rüştü Aras, 149, 151, 189
Tevhid-i Efkâr, 113, 118, 119, 143, 275, 279, 295, 391, 439
Tezâd, 352
Thackeray, 30
The Battle of Books, 29
The Georgiad, 30

The Hind and the Panther, 28
The Scourge of Villainie, 28
The Vision of Judgment, 29
The Way of All Flesh, 30
The Wayzgoose, 30
Thomas Drant, 27
Thomas Hobbes, 18
Thomas Lodge, 28
Thomas More, 27, 30
Tohum, 370
Trabzon Vilayet Gazetesi, 74
Trikupis, 148
Truman, 203, 204
Tunalı Hilmi, 258, 259
Tunca Kortantamer, 39, 40, 41, 46
Turan Karataş, 409, 411
Turgut Uyar, 78
Türk Dili ile İbadet, 166
Türk'e Doğru, 350
Türkan Yeşilyurt, 82, 396

U

Ubeyd-i Zâkânî, 36, 37, 46
Ubeyd-i Zâkânî-i Kazvînî, 36
Uğur Mumcu, 123
Ulus, 73, 130, 183, 184, 185, 190, 279, 316, 317, 319, 341, 346
Umdetü'l-Kavâid, 387

Ü

Ümid, 81
Ümit Yaşar Oğuzcan, 89, 90, 159, 160, 163, 164, 203, 237, 238, 247, 335, 408, 442, 443
Üsküdarlı Talat, 265
Ütopya, 27

V

Vahîdî-i Kumî, 36
Vahşî-yi Bâfki, 36
Vakit, 61, 73, 74, 75, 93, 257, 258, 279, 280, 291, 295, 389, 390, 391, 426
Vâlâ Nureddin, 81, 368
Van Gelder, 31
Varan 3, 81
Vasfi Mahir Kocatürk, 46, 48
Vatan, 83, 125, 145, 146, 275, 279, 291, 292, 294, 295, 374
Vazgeçemediğim, 87
Vecdi Bürün, 85, 312
Vehbî, 45
Velid Ebüzziya, 113, 119, 120, 143, 278, 279, 391, 392, 393, 409, 439
Verâset-i Saltanat-ı Seniyye, 58
Verses on the Death of Dr. Swift, 29
Vicdan Alevleri, 298
Victor Hugo, 30
Voltaire, 29, 36
von Stauffenberg, 196

W

Winston Churchill, 199, 201, 345

Y

Yahyâ Bey, 41
Yahya Kemal Beyatlı, 85, 104, 138, 272, 278, 279, 286, 290, 355, 376, 385, 393, 394, 395, 397, 412, 413
Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 85, 104, 115, 161, 169, 283, 286, 288, 289, 365, 388, 396, 397, 398, 399, 400, 411, 424, 425
Yanyana, 77
Yaşar Nabi Nayır, 271
Yaşar Özen, 154
Yaşayıp Ölmek Aşk ve Avarelik Üstüne Şiirler, 87
Yavuz Sultan Selim, 41
Yeğen Mehmet Paşa, 46
Yeğmâ-i Cendakî, 36
Yeni Gün, 295, 358
Yeni İbiş, 75
Yeni İstanbul, 73
Yeni Kalem, 85
Yeni Mecmua, 396
Yeni Sabah, 75, 235, 383
Yeni Tasvir-i Efkâr, 391
Yeni Ulus, 183, 185
Yenişehirli Avni Bey, 158
Yenon Değirmenciyan, 142
Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed, 314
Yolların Sesi, 311
Yunus Emre, 50, 200
Yunus Nadi, 110, 115, 253, 278, 341, 358, 359, 360
Yurt ve Dünya, 125
Yusuf Hikmet Bayur, 133
Yusuf Kâmil Paşa, 66
Yusuf u Züleyha, 425
Yusuf Ziya Ortaç, 68, 69, 70, 84, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 102, 104, 105, 114, 149, 150, 151, 165, 193, 194, 196, 199, 200, 201, 208, 209, 226, 227, 228, 229, 250, 255, 256, 259, 260, 265, 267, 277, 279, 280, 281, 282, 285, 286, 292, 294, 296, 297, 306, 308, 309, 310, 311,313, 315, 323, 331, 336, 337, 342, 344, 347, 349, 351, 354, 355, 356, 372, 378, 390, 392, 393, 394, 395, 397, 438, 442, 443
Yusuf Ziya Öniş, 150
Yücel Kayıran, 49
Yüksel Baştunç, 83
Yürüyüş, 125

Z

Zafer, 73

Zafer Toprak, 109, 416, 432
Zafernâme, 58, 59, 60, 409
Zafernâme Şerhi, 58
Zahir Sıtkı Güvemli, 20, 93, 94, 149, 181, 194, 195, 197, 210, 220, 221, 227, 234, 306, 312, 330, 359, 371, 372, 377, 386, 391, 443
Zahîr-i Fâryâbî, 36
Zaman, 315, 391
Zâti, 41
Zâtî, 42
Zayti Ferenç, 426
Zebîh Bihrûz, 37
Zekeriya Sertel, 120, 253, 276, 339, 341
Zılâl, 75
Zihni Çerçel, 406
Ziya Gökalp, 109
Ziya Molla, 218
Ziya Paşa, 42, 58, 59, 60, 61, 102, 105, 193, 209, 245, 409, 437
Ziyad Ebüzziya, 391
Züheyr b. Ebû Sülmâ, 32
Zümrüd-i Anka, 68, 73, 138, 144, 179, 231, 295, 296, 301, 319, 397, 410, 439

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mert ÖKSÜZ
Doğum Yeri:	Bakırköy/ İstanbul
Doğum Tarihi:	04.08.1983
Medeni Durumu:	Bekar
Öğrenim Durumu	
Derece	Okulun Adı
Lise	Yeşilköy 50. Yıl Lisesi
Lisans	Kocaeli Üniversitesi/ Fen-Edebiyat Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	Kocaeli Üniversitesi
Tel:	0536 310 77 89
Adres	Başakşehir Mah. 2. Toki B 15 Daire 12 Karaman